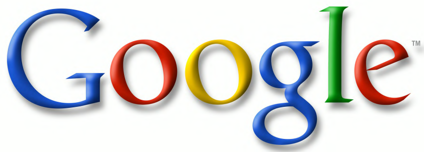
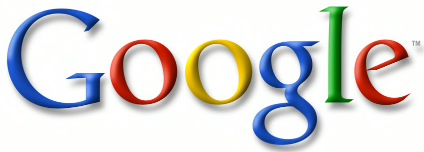
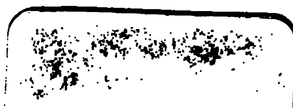
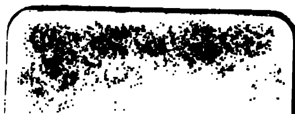

Nordisk Tidsskrift

for

Oldkyndighed,

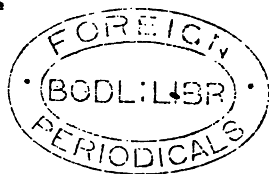
udgivet

af

det Kongelige

Nordiske Oldskrift-Selskab.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. D. Qvist, Bog- og Nodetrykker.

1832.

Forord.

Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab har bestræbt sig for at virke til sit nærmeste Øiemed, deels ved Udgivelsen af de islandske Oldskrifter, hvorved disse ere blevne tilgjængelige for Historieforskeren og Videnskabsmanden i Almindelighed, deels ved Oversættelser af samme for Lærde og for dannede Medborgere. Men om end Udgivelsen af selve Oldskrifterne maatte, som det er, være Selskabets nærmeste Formaal, saa kan dette Arbeide dog stedse kun blive Midlet for en høiere Stræben. Oldtiden ligger vistnok klar i selve Oldskrifterne, men det er ikke ethvert Øie givet at skue og ret at opfatte den deri; Oldtiden udgjør vel et for sig ligesom afrundet Heelt, men Betydning for os har den kun, i det den knytter sig til Nutiden; ligesom der derfor neppe gives Nogen med Phantasie og Følelse, som jo gjerne dvæler ved Fædrenes Minder, saa veed ogsaa hver tænkende Mand, at Oldtiden først ret opklares ved de følgende Aarhundreders Lys.

Efterat Selskabets Bestræbelser med Udgivelsen af de nordiske Oldskrifter have fundet saa god Fremgang og saa megen Fasthed, troer det derfor, ved Udgivelsen af et Tidsskrift, der har til Hensigt at meddele den dannede Deel af den læsende Almeenhed, Undersøgelser, som tjene til at oplyse Oldskrifternes Indhold og Nordens Oldtid i Almindelighed, endnu mere at kunne fremme denne sin Hensigt.

Dette Tidsskrift, hvis Begyndelse herved forelægges Publicum, er bestemt til fornemmelig at indeholde:

1) Udsigter over Nordens gamle Literatur i Almindelighed eller enkelte Grene af samme, især skikkede til

mere almindelig at udbrede en bedre Kundskab om, og en rigtigere Vurdering af denne Literaturs Skatte.

2) Afhandlinger, som oplyse det gamle Nordens Historie i Almindelighed, eller enkelte Begivenheder i Særdeleshed, samt Folkenes Forfatning, Sæder og Skikke.

3) Kortfattede antiqvariske Afhandlinger og Noticer, saavelsom ogsaa Bemærkninger, der oplyse een eller anden Dunkelhed i det gamle nordiske Sprog, samt Anmeldelser og Uddrag af nylig udkomne historiske og antiqvariske Skrifter, fornemmelig saadanne, som angaae Nordens Oldtid.

4) Bearbeidelser af oldnordisk Digtning eller Prosa, som ellers ikke kunde ventes at blive udgivne i de af Selskabet besørgede Skrifter, og som i Omfang ere passende for Tidsskriftet.

5) Beretninger om Selskabets egne Arbeider og Forhandlinger, nye Medlemmers Optagelse, indsendte Skrifter o. s. v.

6) Efterretninger om fundne Oldsager, samt antiqvariske Museers Stiftelse, Tilstand og Tilvext, saavel i Norden, som ogsaa, forsaavidt de vedkomme eller oplyse de nordiske, i andre Lande.

7) Efterretninger om Oldkyndighedens Fremskridt og Berigelse, forsaavidt de i een eller anden Henseende staae i Forbindelse med Nordens Oldtid.

Man tør forudsætte, at denne korte Fremstilling vil være tilstrækkelig til at vække Interesse for nærværende Tidsskrift. Muligt vil ogsaa herved de, som maatte see sig i Stand til at levere interessante Meddelelser over een eller anden af de her opgivne Gjenstande, opfordres til at tilstille Selskabet saadanne.

Indhold af første Bind.

De nordiske Museer og Samlinger af Oldsager omtaltes i dette Bind paa følgende Steder: Museet i

Trondhjem, 392—393.

Bergen, 393—394, 416.

Christiansand, 394.

Christiania, 393, 395, 397—403.

Stockholm, { Museet for nordiske Oldsager, 225—240. Myntcabinettet, 225—230, 235.

Lund, 238—240.

Kjøbenhavn { Museet for nordiske Oldsager, 174—224. Kunst-Museet, 176—178. Myntcabinettet, 181, 204—205, 209—211.

Privatsamlinger, tilhørende D. Hrr. Ekman i Calmar, 230—235; Söderström og Pettersson i Carlscrona, 236—238; Warnstedt i Ploen, 218; Boye i Heiligenhafen, 216—218; Sommer i Kjøbenhavn, 192—197, 439—444.

Om
den islandske Historieskrivnings Oprindelse, Flor og Undergang,

af

Dr. Peter Erasmus Müller,

Biskop over Siællands Stift[1].

Ligesom de fleste af de ældre Historieskrivere troede ikke at kunne begynde den nordiske Historie tidlig nok, og vilde bestemme Kongerækkerne i Norden endog før Christi Fødsel; have nogle af de Nyere nedsat al nordisk Histories Begyndelse til det Tidspunkt, hvor fremmede Aarbøger kunde sammenlignes med vore egne, og have tilsidesat alle de Oldsagn, hvis Værd de ikke skiøttede om at drøfte.

Men om endog de norske og svenske Kongers Slægtrækker først henimod Halfdan Svartes Dage blive paalideligere, om end Saxos Kongelister ere byggede paa falske Forudsætninger; have vi dog en saadan Mangfoldighed af Sagn fra Hedenolden tilbage, at disse lade sig ordne i større Masser, hvilke indbyrdes kunne sammenlignes. Disses characteristiske Forskiellighed antyder en Tidsfølge, der vel ikke kan bestemmes efter Aar til Annalisternes Efterretning, men nok lader sig henføre til Epoker, som Historieskriverne kunne benytte, og hvis eiendommelige Beskaffenhed frembyder livelige Billeder af en længst forsvunden Tid.

[1]) Det Følgende er en Omarbeidelse af en det kongelige danske Videnskabernes Selskab forelagt Afhandling, hvilken er udkommen i en tydsk Oversættelse 1813, men er ikke trykt tilforn paa Dansk, og nu er bleven en Deel forøget.

Da næsten alt, hvad vi kunne sige om disse ældgamle Tider i Norden, maa hentes enten fra de islandske Fortællinger, eller fra Saxos Histories ni første Bøger, og disses længe miskiendte Beskaffenhed igien først ved Sammenligning med Sagaerne lader sig oplyse; er det fornemmeligen Sagaernes Paalidelighed, paa hvilken Nordens ældste Historie beroer.

Men i det saaledes Undersøgelsen af Islændernes Historieskrivning bliver en Betingelse for al grundig Forskning i den oldnordiske Historie, maa tillige Fremstillingen af, hvorledes denne Historieskrivning har udviklet sig, vække Deeltagelse for sin egen Skyld, thi der gives neppe noget andet Folk, hos hvilket man saaledes kan paavise Historiens Undfangelse og Fødsel, hvor man med Klarhed kan fremstille, hvorledes Mindet fæstede Fod, og avlede Fortællingen, og Fortællingen forplantede sig og voxte, indtil den blev nedskrevet, og den nedskrevne Fortælling blev tilsidst ordnet efter Aarstal og drøftet efter Regler, indtil under Tidernes Løb Aanden, der havde oplivet det Hele, svandt hen, og ikkun det døde Bogstav blev tilbage.

I denne Undersøgelse fremtræder altsaa det Spørgsmaal, hvorfor det just var Islænderne, der i Norden tændte Historiens Fakkel, og hvorledes dens Skin kunde lyse saa langt fra denne fierne Øe. Dette Spørgsmaal opløser sig i trende andre. Hvorfor mindedes just Islænderne saa ombyggeligen baade Oldtids og Samtids Begivenheder? Hvorfor bragtes de til at omfatte disse i sammenhængende Fortællinger? og hvorledes foranledigedes de til at nedskrive disse? Besvarelsen af disse Spørgsmaal, der, tillige med nogle Bemærkninger om hvad det var de nedskreve og om denne Historieskrivnings Gang og Ende, udgiør Indholdet af denne Afhandling; vil maaskee bidrage til at berigtige Meningerne om de islandske Mindesmærkers Paalidelighed, og vise, at det var noget andet end de lange Vinteraftener, der bragte Saga til ved Heklas Fod at opløfte sin Stemme. Allerede Maaden, hvorpaa Island blev bebygget, er saare mærkelig og maatte bestemme baade Landets Forfatning og dets Indbyggeres Aand.

Det er bekjendt, at efterat denne Øe mod Enden af det niende Aarhundrede var bleven fundet af Vikinger, der vilde seile fra Norge til Færøerne, bragte Harald Haarfagers Herskesyge mange Nordmænd til did at søge Sikkerhed og Frihed. Men hin Øes Fiernhed vanskeliggiorde Overfarten. Ei en blandet Skare af Flygtninger, kun Høvdingen, som eiede større Skibe, kunde ruste sig til en Fart, der ofte medtog den halve Deel af Aaret. Det var heller ikke Mængden, der havde den Anledning til at frygte for Harald, som de der havde baaret Hærskiold imod ham i Slaget ved Hafursfiord, eller de, der, stolte af fædrene Odel, ei vilde vorde en Konges Mænd.

I Thrøndelagen var Norges meste Styrke, der yttrede sig kraftigst den gamle Aand. Egnenes egen Beskaffenhed, de store Fiorde og de mange frugtbare Øer havde der især rodfæstet Uafhængighedslysten, og frembragte derfra de hyppigste Udvandringer af de ædleste Slægter.

Det rygtedes snart, at kiekke Mænd havde bosat sig i et nyt Land, at Qvæget der om Vinteren forede sig selv, Vandene vare fulde med Lax, Landet bedækket med Skov, og ved Kysterne kunde fanges Hvaler [1]. Flere bestemte sig derfor frivilligen til at drage did, hvor man, som Grim sagde til Ingemund, ei behøvede at frygte for Undertrykkelse enten af Konger eller af Voldsmænd [2]. Saa mange droge bort, at Kong Harald begyndte at frygte Norge vilde blive øde; han forbød derfor denne Udvandring, og lagde en Skat af 5 Ører paa hver Islandsfarer [3].

Høvdingen medtog Familie, Huskarle, Trælle og Qvæg, ogsaa pleiede Frænder, Fostbrødre og flere frie Mænd, der havde fulgt ham paa hans Toge, at ledsage ham paa denne Færd. Byggestedet bestemtes af Vind og Veir og Troen paa fædrene Guder. Naar man havde faaet Land i Sigte, udkastede Skibsherren under Thors Paakaldelse Høisædespillerne, eller de tvende lange paa Enden udskaarne Træstokke, der havde prydet Hus-

[1]) Egilssaga, Kap. 25. Laxdælasaga, Kap. 2. — [2]) Vatnsdælasaga, Kap. 10. — [3]) Are Frodes *Schedæ*, Kap. 2.

faderens Høisæde, og hvor disse landtes drevne i Land, blev Gaarden reist [1]. Nybyggerens første Syssel var paa en høitidelig Maade at tage et Stykke af det øde Land i Besiddelse, oftest ved at fare med Ild om Landet, som det hed [2], eller, ved at antænde en Mængde Baal, saa at man kunde see fra det ene til det andet, formeligen at betegne Grændserne af den Strækning, han vilde tilegne sig; dernæst inden for denne at uddele Byggepladse til de frie Mænd af Skibets Mandskab [3].

Disse Handlinger røbe allerede slige Foretagenders Hensigt. Det var intet Sørøverbol, hvortil man vilde søge hen; men et nyt Land, der fredeligen skulde bebygges, hvor ethvert Herred, styret af sin egen Forstander efter gammel nordisk Vedtægt, tænktes ved Retsforhold forenet med de andre. Nogle af de først Ankomne havde tilegnet sig større Strækninger, end de i lang Tid kunde benytte; man indsaae snart det Skadelige heri, og fulgte Kong Harald Haarfagers Raad, alene at tilegne sig saa meget Land, som paa een Dag kunde overfares med Ild [4].

Kun smaae Hobe vare reiste ud tilsammen; lidt efter lidt havde de i 60 Aar optaget hele Landet [5]. De først Ankomne havde imidlertid ikke havt Leilighed til at erhverve sig nogen Magt, som kunde indskrænke de senere, der med samme Uafhængighed som de første bemægtigede sig den Strækning, der stod dem an. Landets Størrelse, den vanskelige Samfærsel, den ringe Befolkning maatte vedligeholde denne Tilstand. Mindelige Forbindelser vare de eneste, der kunde finde Sted, og til disse maatte Nybyggerne tidligen blive drevne. De vare alle enten

---

1) **öndvegissúlur, setstokkar**, Landnama, S. 14, 20, 210, 290, 298, 303, 354. Eyrbyggia, Kap. 4, S. 8. Laxdæla, Kap. 2, 3. Thorgils Orrabeens eller Floamannasaga, oversat ved Professor Thorlacius i Skand. Mus. 1808, Kap. 4, S. 232. — 2) Landnama, S. 14, 158, 207, 208, 209, 218, 230. Vatnsdæla, Kap. 10, jvf. *Finni Joh. hist. eccles. Isl*, *I*, S. 8-10. — 3) Landnama, S. 231, 315, Laxdæla, Kap. 6. — 4) Landnama, S. 322. — 5) Are Frodes *Schedæ*, Kap. 3. Landnama, S. 379.

norske af Æt, eller komne fra Norge. Mange vare Beslægtede, de fleste havde mod Harald gjort fælleds Sag. De senere Ankomne nøde ofte først Giestvenskab af de Bosatte, og ledtes af dem til at finde bekvemme Egne. Uvilkaarligen bragtes de til at gienoprette den ældre Forfatning, de i Norge nødigen havde villet forlade. De vare der vante til at samles med Egnens Folk paa Thingstedet, ved Gudhuset, til de store Offringer og ved Giestebuder efter Høsten og til Julen [1]. Disse Foreningspunkter finde vi hos de allerførste Beboere.

Herved opstod en Forfatning, endnu friere end den gamle i Norge, hvor dog, saa længe man kunde mindes, selv de rigeste Bønder maatte hylde Kongernes Overmagt. Et frit Samfund var stiftet, hvis kraftfulde Lemmer egentligen kun ved moralske Baand knyttedes til hinanden. Kun et Par af de rigeste Udvandrede havde saa mange Trælle, at de satte dem til at dyrke særegne Gaarde, og siden skiænkede dem Frihed. Alle andre Jordeiere vare fri. En saadan Bonde var uindskrænket Herre paa sin Gaard. Kom han i Strid med sin Nabo og troede sig stærkere, eller kunde han overrumple ham, slog han ham ihiel, men søgte derpaa ved Herredsforstanderens eller en anden mægtig Mands Megling at sætte sig, som det hed, eller ved at betale Bøder forliges med den Dræbtes Frænder.

Høvdingens Anseelse havde vel sin Oprindelse af, at han i eget Navn havde taget Egnen i Besiddelse, hvilket igien fulgte af det borgerlige Forhold, der imellem Skibsbesætningen havde fundet Sted i Moderlandet; men nærmest beroede den paa, at han enten var en tapper Stridsmand, eller og saa selhavende, at han holdt flere Huskarle og Trælle end sine Naboer. Hans Bistand blev derfor vigtig til at afgiøre Stridigheder, og hvem

---

[1]) Det vilde være for vidtløftigt at godtgiøre hvert enkelt Træk af denne Skildring af Islands ældste Forfatning ved Henviisninger. Hele Landnama og alle Sagaer om Landnamsmænd, d. e. Landets første Colonister, stadfæste det Anførte.

han havde hiulpet, ansaae sig igien forpligtet til at understøtte Høvdingens Sag.

Paa Thingene fulgte man endnu, før en vis Samling af Love formeligen vare blevne indførte, de gamle Vedtægter. Parterne udnævnte selv deres Dommere blandt Nabobønderne. Men uagtet det hverken manglede paa Retsformler, hvorpaa man kunde beraabe sig, eller paa Spidsfindigheder, hvorved endog grundede Klager kunde blive afviste, vandt dog oftest den, hvis Parti var størst. Paa Herredsthinget var Høvdingens Anseelse stor, dog ikke aldeles overveiende; flere af de saakaldte gode, det er formuende Bønder, kunde giøre ham stærk Modstand. Ved Althinget grundede hans Indflydelse sig paa hans personlige Anseelse, hans Frænders Magt og hvor talrig den Skare var, der fulgte ham.

Høvdingens Indkomster beroede nærmest paa den større Landstrækning, han havde forbeholdt sig selv, og den Driftighed, hvormed han forstod at benytte den. Dertil kom, at han oftest tillige var Hofgode eller Tempelforstander, og for at vedligeholde Templet (hof), og bekoste det store Offer, erholdt en liden Afgift (hoftollr) af hver Gaard i Omegnen[1]. Denne udrededes senere hen som Erstatning for Reiserne til Althinget[2]. Desuden erholdt han Foræringer af dem, hvis Sager han førte, og en Told af de Skibe, der landede paa hans Grund[3]. Dog vare disse Indkomster, Herredsforstanderskabet eller Godordet indbragte, neppe meget betydelige; Embedet kunde sælges og afstaaes, det kunde tabes i Straffebøder. I øvrigt var det arveligt ligesom i Norge[4]. Men dette hindrede ei, at jo ofte en kraftfuld Mand i Herredet erhvervede sig større Anseelse end Forstanderen og fik en Mængde Klienter. Saaledes fortæller Laxdælasaga[5] om Olaf Paa, at efterat han var kommet tilbage fra sin hæderlige Færd

1) Kristnisaga, S. 18. Kialnesingasaga, Kap. 9. Eyrbyg., Kap. 4. S. 10, Olaf Tryggvesens Saga, Skalholts Udg., 2 D. S. 13, Landnama, S. 300. — 2) Kristnisaga, S. 138, Note. — 3) Floamannasaga, S. 123, 134. — 4) Egilssaga, S. 1, Kap. 2. — 5) Kap. 8.

til Irland, havde giftet den mægtige Egil Skalagrims Datter, og arvet sin Fosterfaders Gaard, tyede mange Folk til ham, og han blev en stor Høvding, uden dog at blive egentlig Godords-mand [1].

Saa længe Bebyggelsestiden varede, sikkrede Landets Udstrækning den indvortes Ro. Landnamsmændene, som de første Beboere kaldtes, havde kun faa Stridigheder med hinanden, thi enhver havde nok at bestille med at benytte sine egne Strækninger [2]. Da allerede en Deel var bygt, skedte det vel undertiden at en stridlysten Mand ved Holmgang eller Trudsel derom drev en Bonde fra sin Gaard [3], men i Almindelighed erkiendtes nok Sandheden, af hvad Erik paa Guddalen i en saadan Anledning sagde til Reidar: „Det er upassende, at Folk slaaes med hinanden, saalænge der er en saadan Folkemangel i Landet" [4].

En anden lokal Omstændighed af ingen ringe Indflydelse var de islandske Skoves Beskaffenhed. Disse bestode af lavstammede Træer, kun lidet skikkede til Skibstømmer. Dettes Savn kunde heller ikke erstattes ved Drivtømmeret fra Amerika, der tidligen bliver omtalt i Sagaerne. I Island selv byggedes derfor kun mindre Fartøier [5]. Hvo som vilde fare paa Norge indgik gemenligen Fælledskab med en norsk Kiøbmand, eller tilkiøbte sig et Skib, som var blevenført ud fra dette Land. Slige Kiøbmandsskibe kunde ei bruges til Vikingstog. Den som vilde ruste sig til disse, maatte derfor atter indgaae Fælledskab med

---

[1]) Lehnsforfatningens Oprindelse i Norden kunde uden Tvivl oplyses ved Islands ældste Forfatning, som i det Væsentlige lignede den gamle i Norge. — [2]) Der nævnes i den første Landnamstid kun Geirmunds Strid med Kiallak, Landnama, S. 127, og lidt senere Thorstein Torskebiders Strid med Kiallaks Frænder, Landnama, S. 94, Eyrbyg., S. 22. — [3]) f. Ex. Landnama, S. 70, 96, 314, 371, 373. [4]) Landnama, S. 211. — [5]) Som en Sieldenhed fortæller Landnama, S. 29, at Avang tog Land, hvor der var saa store Skove, at han giorde sig et Langskib, og Kristnisaga, S. 68, at Hialte Skeggesen lod giøre et Skib hiemme, hvorpaa han seilede til Norge. Exempler paa at man kiøbte fremmede Skibe forekomme i hver Saga.

den, som i Norge eiede et Langskib. Disse Vanskeligheder ved Udrustningen, forbundne med Savn af tilstrækkeligt Folketal til et Krigsskibs Besætning, og Landets lange Afstand fra de Kyster, hvor man pleiede at herje, bevirkede uden Tvivl, at saa faa af Nybyggerne fore paa Vikingstog, imedens de i alt andet gierne fulgte Oldtidens Skikke.

Saaledes gave de nye Boliger mange af Norges ierveste Mænd Frihed og Ro fiernt fra deres Hiemstavn. Forhen vante til Ledingsfærd, sadde de nu paa deres Gaarde og uddelte Dagværk til Huskarlene. Den naturlige Følge af denne forandrede Stilling maatte være, at Erindringen ofte gik tilbage til den svundne Tid, hvis Bedrifter bleve des mere fremtrædende, da de udgiorde et afsluttet Heelt, saare uligt den nærværende Tilstand. Egen Daad ledte til at mindes Fædrenes; thi det var oftest disses Død, man havde begyndt med at hevne, eller fra disses Giestvenskaber og Frænder, man havde erholdt den første Bistand.

Nybyggerne vare desuden ætstore Mænd. Skandinaverne pleiede at lægge Vægt paa denne Omstændighed. Jo færre de udvortes Adskillelsestegn vare, der tilkiendegave den Enkeltes Idrætter, desto vigtigere ansaaes et Fortrin, der lovede Mandevid og Kiækhed. Den Fremmede adspurgtes derfor omhyggeligen om sin Slægt, og selv den vene Møe pleiede at ringeagte Beileren, hvis Herkomst var ubekiendt. I Moderlandet levede Mindet om de gamle Slægter blandt Egnens Folk, og dem der havde besøgt det fælleds Thingsted. Allerede de fædrene Gravhøie og Odelsgaarden vidnede om den berømmelige Byrd. Til Island kunde om alt dette kun Sagnet følge med. Desto omhyggeligere maatte Landnamsmanden blive, for at fortælle sin Søn om Fædrenes Daad, om Frænderne i Norge, og Sønnen kunde formedelst sin egen Hæders Skyld ikke glemme at forplante Erindringen herom. Saaledes maatte af sig selv en sammenhængende Fremstilling af Forfædrenes Bedrifter blive dannet.

Disse islandske Sagn om de norske Forfædres Daad gik i Almindelighed ikke saare langt tilbage. De Sagaer, vi om Land-

namsmændene have tilovers, pleie kun at omtale Fader og Farfader. Imidlertid er det begribeligt, at en enkelt mærkelig Bedrift af en gammel Ætmand kunde bevares hos Efterkommerne giennem flere Slægter.

Desto ældre have de Minder for en Deel været, hvilke ved Skialdenes Qvad bleve bevarede i Hukommelsen. Det er her ikke Stedet at udvikle den ældste nordiske Poesies Beskaffenhed. Vi kunne forudsætte som bekiendt, at ligesom hos de gamle Græker og Celter, saaledes har ogsaa hos Germaner og Gother Sangen lydt høit til Gudernes og Heltelivets Roes. Det angelsaxiske Heltedigt om Biovulfs Bedrifter fremstiller os Skialde, endnu førend Saxer vare landede i Brittannien, qvædende i Dannekongens Hal om de gamle Volsunger og om Skioldungernes Bedrifter.

Vi kunne paavise en Række historiske Qvad, hvilke Islænderne maae have bragt med sig til Landet. Thi naar vi finde, at Skialde, der vides at have levet før Harald Haarfagers Tid eller under denne, hvilke af Islænderne vedbleve at ansees for Mønstre i Digtekunsten, have deels besiunget historiske Æmner, deels brugt Hentydninger, hentede fra disse, som bekiendte Digterbilleder, saa maa det tilhørende historiske Stof have tiltrukket Nybyggernes Opmærksomhed.

Saaledes maae hine Sange om Vølund, om Volsunger og Giukunger, til hvilke vi finde Gienklang hos Angelsaxer, Franker og Germaner [1], allerede før Islands Bebyggelse være blevne siungne, enten som vi nu finde dem i den saakaldte Sæmunds Edda, eller i en ældre Form. Thi Brage den Gamle, der levede før Harald Haarfager, og Thiodolf af Hvine, og Eyvind Skialdespilder, have i deres Digte benyttet Billeder hentede fra denne Sagnkreds [2].

[1]) Dette findes udviklet i sit hele Omfang i Die deutsche Heldensage von Wilhelm Grimm, 1829. — [2]) See mit Sagabibliothek, 2 D., S. 373. Til det der Anførte kunne endnu føies Exempler af Ynglingasaga, Kap. 16, 39.

At Sagn om danske Konger vare ved Nybyggerne bragte til Landet, kan sees baade af de eddiske Digte om Helgerne og deraf, at Digterne allerede ved Bebyggelsestiden kaldte Guldet Frodes Meel [1] og Fyrisvolds Sæd [2], Galgen Habors eller Signes Mands Hest [3]. At de ældste Islændere kiendte til de svenske Konger, er noksom beviist af Thiodolf den Hvinverskes Ynglingatal, hvilket Snorre har lagt til Grund for sin Ynglingasaga. Dette Thiodolfs Qvad er tillige med Eyvind Skialdespilders lignende Sang om Hakon Jarls Forfædre, et afgiørende Beviis for, hvilken Rigdom af gamle Sange da var i Omløb. Thi forend en Digter kunde falde paa at besynge 30 Slægtled i chronologisk Orden, maatte mange før ham have siunget om disse bortdøde Slægter, og Tilhørerne finde Behag i at gienkalde sig saa gamle Minder.

Slige Sange, der vare historiske i en engere Bemærkelse, hørte dog uden Tvivl til de sieldnere; de vare ikke Frugter af Brages Gunst, men leilighedsviis sammenrimede, for at tækkes den mægtige Høvding ved en digterisk Udmaling af hans Stamtræ. Hyppigere vare de historiske Sange, hvori een Helts samtlige Bedrifter vare opregnede. Saaledes have vi fra Bebyggelsestiden Brudstykker tilbage af Thorbiørn Hornkloves Qvad om Harald Haarfagers Kampe, af Glum Geiresens om Erik Blodøxes Bedrifter, af Guttorm Sindres Sang om Harald Graafeld, og fra en lidet senere Tid, af Einar Skaaleglams Drape, kaldet Vellekla, om Hakon Jarl, og Markus Skeggesens samt Halfred Vanraadskialds om Olaf Tryggvesens Kampe.

Heller ikke i disse Sange var der megen Begeistring, men under Bogstavrimenes Velklang vare billedlige Udtryk sammenføiede om Sværdhug og Mandfald i det ene Slag efter det andet, hvilket gienkaldte i Hukommelsen, hvorledes de berømmelige Be-

[1]) f. Ex. Egil Skalagrimsen, see Rasks Udgave af Snorres Edda, S. 150. — [2]) Guldet, Adils strøede for Rolf paa Fyrisvold. Dette Udtryk brugte Eyvind Skialdespilder; sammesteds S. 153. — [3]) Ynglingasaga, Kap. 22, 26, 28.

drifter fulgte paa hverandre. Imidlertid fremtræder det digteriske Liv mere i de ældre af disse Qvad f. Ex. i Hornkloves Sang over Harald Haarfager, især i hans Skildring af Slaget ved Hafursfiord, end i de senere f. Ex. i Ottar Svartes Drape om Olaf den Helliges Fegtninger. Langt større digterisk Værd have de historiske Sange, hvori Digteren udtaler den Følelse, hvilken Samtidens Tildragelser vakte; som naar Eyvind Skialdespilder qvæder til den faldne Kong Hakon Adelsteens Roes, eller naar en af Erik Blodøxes Mænd synger en Drape ved sin Konges Fald.

Det behøver neppe Beviis, at Helteqvad, der bleve afsiungne af Skialden selv i Heltens egen Gaard, maatte kunne mindes, og i en saadan Tidsalder, hvor alene dette Middel forplantede Heltens Navn, kunde ved mundtlig Overlevering gaae igiennem flere Slægter. Der findes og Exempler paa, at man har søgt at komme Hukommelsen til Hielp ved at ridse Versene med Runer paa Kieppe. Den dødeligen saarede Halmund sagde til sin Datter[1]: „Du skal nu høre medens jeg fortæller mine Bedrifter og qvæder derom et Qvad, dette skal du ridse efter paa Kiep." Da Egil Skalagrimsen af Sorg over sin elskte Søn Bødvars Død, havde beslutted selv at ende sine Dage, siger hans Datter Thorgerde, der for at bøie Faderen forstilte sig at ville dele hans Skiebne: „Jeg vilde, Fader, at vi levede saa længe, at du kunde qvæde en Gravsang over Bødvar, og jeg ridse den paa Kiep"[2].

Stundom lærtes Versene strax uden ad af en heel Mængde. Da Kong Olaf den Hellige før Slaget ved Stiklestad (Aar 1030) ordnede sin Hær, bød han sine Skialde staae indenfor den Skioldborg, de kiekkeste Mænd dannede om Kongen selv. „I skulle, sagde han, være her og see hvad der tildrager sig, saa behøve I ei at stole paa Andres Sagn om det, I siden skulle fortælle og besynge." Skialdene talte nu imellem sig og sagde, det var passende at digte nogle Mindesange om det, som nu snart vilde tildrage sig, hvorpaa hver improviserte en Strophe, og, lægger

[1]) Grettersaga, Kap 65. — [2]) Egilssaga, S. 605.

Snorre til, disse Viser lærte Folket strax[1]. Ogsaa langt ældre Sange vedligeholdtes i Erindringen. Vi have endnu i den Deel af Snorres Edda, der kaldes Kenningar, et Stykke af Brage Skialds Drape om Regnar Lodbrok, hvormed denne i Begyndelsen af niende Aarhundrede formildede Regnars Sons Biorn Jernsides Vrede imod sig[2]. Ligeledes have vi i disse Kenningar Brudstykker af det gamle Biarkemaal om Rolf Krakes Fald, hvilket Olaf den Hellige bad Thormod Kolbrunskiald at qvæde, da det nysnævnte Slag ved Stiklestad skulde begynde. Hele Hæren blev glad ved at høre denne gamle Sang og kaldte den Huskarlenes Hvøsselse[3]. Kongen takkede Skialden, og gav ham en Guldring der veiede en halv Mark. Naar Snorre beretter i Fortalen til Heimskringla, at til hans Tid kunde man endnu de Sange, Harald Haarfagers Skialde havde qvædet, ligesom og alle dem, der angik de følgende norske Konger; kan deraf ikke sluttes, at man slet ingen ældre Skialdeqvad formaaede at erindre sig; thi Snorre taler kun om dem, der angik den Tids Historie, han vilde behandle, dem Folk i Almindelighed kunde huske.

Det var især Skialdene selv, der, som det sidst anførte Exempel viser, bevarede i Erindringen de ældre Qvad. Ved at høre disse havde de selv dannet sig; deres Hukommelse var dertil skierpet, og de maatte have Kundskab om Fortiden, da det poetiske Udtryk for en Deel bestod i mythiske og historiske Benævnelser. Et Exempel paa denne Skialdenes historiske Kundskab fortælles i Landnama[4]. Da Kong Harald Haarbraade laae med sin Hær ved Glymsteen i Halland, saae man tvende store Gravhøie paa Klippen ved Strandbredden, men ingen vidste at sige, hvo der vare høilagte. Om Natten drømte tvende af Kongens Følge, at en bevæbnet Mand var kommet til hver af dem, og havde qvædet et Vers, der lovede Kongen Seir. Siden da man var kommet hiem til Norge, fortalte Kare den Sorte, en Frænde af

[1]) Heimskringla, Olaf den Helliges Saga, Kap. 218. — [2]) Egilssaga, S. 418. — [3]) Heimskringla, Olaf den Helliges Saga, Kap. 220. [4]) S. 387-88.

den berømte Skiald Thiodolf af Hvine, at det var den gamle norske Kong Vatnars tvende krigerske Sønner, Snial og Hiald, som der vare begravne. Det maae derfor anvendes paa Skialdene, naar der fortælles [1], „at det i fordums Tid var Skik i Norge, Danmark og Sverrig, hvor der vare store Giestesale paa Kongsgaarden, at lige over for Kongens Høisæde paa den nordre Bænk, sad den giæveste Mand, som var gammel og Kongens vise Raadgiver; thi da pleiede Kongerne at have gamle Viismænd hos sig for at kunne lære Exempler fra Fortiden og Fædrenes Skik." Ikke blot den historiske Kundskab, her tillægges disse Oldinge, viser det var Skialde, ogsaa det nordre Høisæde, de beklædte. Thi saaledes hedder det om Harald Haarfager „at han af alle sine Hirdmænd meest agtede Skialdene og anviste dem det andet Høisæde" [2]. Halvandet Aarhundrede senere havde islandske Skialde samme Hæderplads hos den svenske Olaf Skiødkonning, som formedelst deres Fritalenhed vel kunde lide dem [3].

Den nordiske Hedenolds Digter maae derfor ei tænkes som Hellenernes Aoeder, hvis eneste Syssel var at synge. Snarere kunde de lignes med de provençalske Riddere, der tillige vare Troubadourer. Ogsaa de gamle Skialde vare af anseelig Herkomst, thi kun det høiere og friere Samliv kunde fremkalde Brages Gunst. De vare tillige, som hine Tiders Hædersmænd, vel erfarne i alle krigerske Idrætter; de sang medens de kæmpede, og vi have næsten ligesaa mange Minder af deres Manddomsdaad som af deres Digtekunst tilbage. De vare og stundom Kongernes Fortrolige, som Thiodolf af Hvine, der var Harald Haarfagers kiereste Ven [4], og Flein Skiald, hvem en Kong Eistein i Danmark gav sin Datter til Ægte [5].

Saaledes kunde man hos Skialden vente Kundskab baade om Fortidens og Samtidens Bedrifter. Den sindige Snorre

---

[1]) I Æfi Noregs konúnga. Stedet anføres i en Note til Gunlaug Ormstungusaga, S. 138. — [2]) Egilssaga, Kap. 8, S. 27. — [3]) Heimskringla, Olaf den Helliges Saga, Kap. 69. — [4]) Harald Haarfagers Saga hos Snorre, Kap. 26. — [5]) Landnama, S. 322.

siger derfor i Fortalen til sit Værk: „Det meste, vi lægge til Grund, er taget af de Qvæder, som bleve afsiungne for selve Høvdingerne eller deres Børn, og tage vi alt det for sandt, som findes i disse Qvæder om deres Færd og Kampe. Det er vel Skialdenes Sædvane at rose den meest, for hvilken de staae; men ingen monne vove at fortælle een selv slige Gierninger, som han og alle de, der hørte det, vidste at være Snak og Digt, thi det var ikkun Spot og ingen Roes."

Foruden Heltesange eller Draper improviseertes ofte, ikke blot af Skialde, men af mange andre, baade Mænd og Qvinder, enkelte Stropher i et betydningsfuldt Dieblik, som, ved at mindes, forplantede tillige Erindringen om den Leilighed, hvorved de vare blevne fremsagte. Ligesom Orientaleren, elskede Nordboen at vise sin Kløgt ved det sententiøse i Talen, ved Gaader og Antitheser, og derfra var Overgangen let, naar Øret var bleven vant til en Metrik, som i den ældste Tid var saare simpel, til ved Alliteration eller ved Riim at danne en Strophe. Sagaerne give mange Exempler paa smaae Træk, som formedelst slige Vers ere blevne erindrede.

De hidtil anførte Hielpemidler til at erindre sig Fortidens Begivenheder kunde vel for største Delen synes fælleds saavel for dem, der bleve i Norge, som dem, der flyttede til det nyfundne Land. Men i Moderlandet henreves man af Begivenhedernes Strøm; de nye Minder fortrængte de gamle. Omveltningerne fra Harald Haarfagers Tid, der afgiorde hele Landets Skiebne, maatte blive mærkeligere, end hvad der før havde bestemt enkelte Fylkerigers Lod. Islænderne maatte derimod ansee hine Begivenheder for at angaae deres Hiem, medens de senere vare et fremmed Lands. Hine erholdte altsaa for dem en særegen Interesse, og de Minder, som til Udvandringens Tid havde forplantet sig i Norges enkelte Egne, forbandtes med hinanden i Island, i det den ene Udvandrede opregnede for den anden sine Forfædres berømmelige Daab.

Det var desuden de ætstore Familier, der i hine Tider bevarede Minderne. Disse Slægter forplantede sig i Island giennem Aarhundreder, imedens de i Norge ødelagdes først ved de mange Krige under Harald Haarfagers Børn og Børnebørn, dernæst ved Olafernes Iver for at indføre Christendommen, der bragte Fordærvelse over de kiekkeste Tilhængere af den gamle Tro, og disse vare ogsaa de, der bedst erindrede sig Oldtidens Sagn. Ikke mindre ødelæggende for de gamle Slægter bleve i det ellevte Aarhundrede Harald Haardraades og Magnus Barfods ulykkelige Toge til England og Irland, og i det tolvte Aarhundrede de lange Borgerkrige, der endtes med Birkebenernes, disse raae Eventyreres, Seier over Optimaterne.

Det øvrige gamle Norden havde vel og havt mange Skialde; der nævnes flere baade danske og svenske i Sagnene om Rolf Krake og Brovalleslaget. Men i Danmark og Sverrig fandtes alt før det niende Aarhundrede større Riger, mægtigere Overkonger havde regieret, og saaledes havde den heroiske Tidsalder i disse Lande her taget sin Ende, hvorved og Skialdeqvadene der formindskedes tidligere end i Norge.

Vi have nu seet, hvorledes Lysten til at fortælle om den gamle Tid maatte opstaae hos Nybyggerne i Island. Men havde Landnamsmændene og deres Børn blot derved ladet det beroe, vilde maaskee enkelte gamle Sagn en Tid lang holdt sig vedlige iblandt dem, de vare derfor ei blevne Historikere. Til at bevirke dette maatte endnu mange andre Aarsager støde sammen.

Det var især Sands for Digtekunst og Følelse for Ære, som, næret ved det borgerlige Samlivs Beskaffenhed, kunde fremkalde slige Frugter.

I Ro var Landet bleven bebygget, denne kunde ei vare ved, saasnart Eiendommene nærmere berørte hinanden, og de giensidige Forhold bleve noget mere udviklede. Borgersamfundets Baand var alt for løst til at kunne tæmme saa mange biærve og selvraadige Nordboer. De Vedtægter, man fra Bebyggelses-

tiden fulgte, samt de Love, Ulfliot 50 Aar senere fik indførte, tilligemed et for hele Øen fælleds Thingsted, kunde ikkun begrunde en Retsorden, hvis Bestemmelse havde liden Vægt, naar den Enkelte ei, understøttet ved Magt eller Yndest, formaaede at drive dem igiennem. Frit udviklede sig Enhvers Eiendommelighed, men egen Kraft var nødvendig til egen Tryghed. De mange Fortællinger, der ere blevne opbevarede om de vigtigste Familiers Skiebne i de tvende første Aarhundreder fremstille derfor en Række af Voldsomheder og Kampe. De vise tillige, hvorfor den vilde Kraft ei fortærede sig selv. De Masser, der bevægede sig mod hinanden, vare endnu alt for smaae og adspredte til at forstyrre det Hele. Bøndernes Feider vare lidet blodige, oftest bestode de kun i enkelt Overrumpling, hvor Mod og Aandsnærværelse viste sig i lige Grad. Den Træfning ansaaes allerede for betydelig, hvor 10 Mænd faldt.

Var den raske Daad begangen og offentligen af Gierningsmanden vedkiendt, uden hvilket den ansaaes for Niddingsværk; maatte den udsones, thi ellers nødtes man til at sande de gamle Ordsprog: „at Blodnatten er brattest[1]", og „stakket Stund glæder Haanden sig ved Hugget[2]." Nordboens Hevnelyst var dog ikke saa umættelig som Orientalerens, den var et Foster af Retfærdsfølelse og Ærelyst, den kunde ikke undlades, uden at paadrage sig Skam; den fordrede ikkun Giengield eller Erstatstatning, og kun i enkelte Tilfælde, hvor den Dræbte havde været meget agtet, ansaae man fleres Død at maatte opveie den enes. Erstatningen, der gaves for et Drab, bestod i Pengebøder, Tab af Eiendom, af Godordet, og Landsforviisning. Bøderne, som aldrig eftergaves, uden hvor giensidige Drab hævede hinanden, eller hvor den Dræbte kunde ansees ved en Fornærmelse at have forbrudt sin Fred, vare ofte betydelige; og bevirkede at man ei

[1]) blóðnætr eru bráðastar, Vatnsdæla, Kap. 24, S. 98, Viga Glums Saga, Kap. 8, S. 148. — [2]) skamma stund verðr hönd höggi fegin, Nialssaga, Kap. 42, S. 64.

dræbte flere end man havde Penge til at bøde. Til at erholde et billigt Forlig udfordredes megen Underhandling og vidtløftig Mægling; her maatte da Klogskaben ledsage Styrken. Man maatte have forsikkret sig Fleres Bistand, ved forhen selv at have antaget sig deres Sager. Saaledes blev Feidetiden ogsaa en Forbundstid, den Enkeltes Bedrift rygtedes over hele Landet, vakte alminbelig Deeltagelse, og stemte Skialdene til at qvæde nye Sange.

Foruden de mange Digtere, af hvis Vers vi have Brudstykker tilbage, vare der end flere, der nævnes som gode Skialde, og mangfoldige, der ved enkelte Leiligheder improviserte. Hadet betiente sig ikke mindre end Kierligheden af dette Middel til at give Tanken en yndet Dragt. Nidviser maatte i et Land, hvor den offentlige Mening havde saa megen Vægt, være saare farlige; derfor bleve de og ofte Gienstand for blodig Hevn, og ansaaes som en Retsgrund til Anklage paa Thinget. Om end mange af disse hyppige Viser ikke røbede mere end Færdighed i Versebygning, forhøiedes dog derved Sandsen for Skialdekunst i Almindelighed. De gamle Qvad bleve nu mærkelige for Mange, endog blot for Digterudtrykkenes Skyld, som i Hverdagssproget ikke hørtes; de bedste samtidige Skialdes Sange bleve paaskiønnede og gientagne af Folket.

Nogle af disse Vers handlede om Elskov[1], enkelte vare beskrivende[2], men de fleste vare af historiskt Indhold. Oftest besang Skialden sin egen Bedrift, stundom og sine Venners, hvorfor disse pleiede at give ham Foræringer i Brageløn. Da den norske Eyvind Skialdespilder havde qvædet en Drape til Islændernes Ros, sammenskød hver Bonde i Island Sølv af

[1]) f. Ex. Gunlaug Ormstungas og især Kormaks. — [2]) f. Ex. Ulf Uggesens Sang Husdrapa over Olaf Paas med Malerier udsirede Huus; Laxdælasaga, Kap. 24. Egil Skalagrimsens Qvad over et bemalt Skiold, Einar Skaaleglam havde skiænket ham; Egilssaga, Kap. 81, S. 699.

tre Penges Vægt, hvoraf forfærdigedes en Bremme til en Kappe, der veiede 50 Mark, som sendtes Skialden til Foræring [1].

Selv Klimaet og Levemaaden kunde nære den af Fædrene arvede og ved Frihedsaanden vedligeholdte Lyst til Digtekunst, ved at give Beboerne mange ledige Timer og befordre Samliv. Kornavlen, der fordrer meest Arbeide, fandtes kun enkelte Steder, og var saare ubetydelig. Agerdyrkningen indskrænkede sig til at indhegne og giøde Græsmarkerne. Høsten bestod i Høbiergning, der bestemte Aarets Frugtbarhed, den travleste Tid over hele Landet, i hvilken endog alle Feider pleiede at hvile. Fiskeriet sysselsatte kun enkelte Aarstider, og den vigtigste Næringsvei, Qvægavlen, krævede liden Omhu. Høvdingernes krigerske Foretagender medtoge ikke megen Tid; i et Par Uger vare de vidtløftigste bragte til Ende; men vilde de nu efter et heldigt Angreb sikkre sig for Giengield, maatte de holde mange Folk samlede paa deres Gaard, indtil Forlig var bleven indgaaet. Hvert Husets Folk opholdt sig alle, endog paa de største Gaarde, i den fælleds Stue, hvor der og var en særegen Bænk for Qvinderne (pallr), som ofte pleiede at sidde hos, uagtet de ogsaa havde deres eget Kammer (dýngja). Dette Samqvem maatte i de lange Vinteraftener foranledige Meddelelse og Lyst til alskens Skiemt [2].

Megen Tid anvendtes desuden til selskabelige Forlystelser. Foruden de store Giestebude, der varede otte til fiorten Dage, holdtes omkring i Herrederne Lege flere Uger i Rad, sædvanligen Boldspil eller Bryden, hvortil hele Omegnen samledes. End flittigere besøgtes Hestethingene baade af Gamle og Unge, hvor man morede sig med at egge Heste til at bides med hinanden. Til disse Foreningspunkter kom endnu Fierdingsthingene, men fornemmeligen Althinget, hvor alle Øens anseelige Mænd aarligen mødte. Det ansaaes for en Skam ikke at reise derhen [3]; det

---

[1]) Heimskringla, Harald Graafelds Saga, Kap. 18. — [2]) Et Exempel derpaa, Viga-Glums Saga, Kap. 14. — [3]) I Nialssaga, Kap. 121, bebreider Skarphedin Thorkel Hak dette.

var Høvdingernes Hæder, at kunne der tiltrække sig Mængdens Opmærksomhed.

Ved slige Møder skiærpedes tillige end mere den Æresfølelse, som i den frie Forfatning fortrinligen maatte udvikle sig. Den offentlige Mening bestemte nemlig baade den Enkeltes Sikkerhed og tillige for en stor Deel Høvdingens Magt. Hvo der var ilde lidt i Herredet, beskyldtes gemeenligen, naar der engang blev begaaet ondt, for at være dets Ophav, kunde ingen Regning giøre sig paa at erholde Bistand, og blev uden videre jaget bort. Hvo der ansaaes for umandig, kunde sielden blive fri for den Overmodiges Forurettelser, og nødtes til at tye under den Stærkeres Varetægt. Høvdingens Magt beroede fornemmeligen paa Mængden enten af hans Thingmænd eller af hans Venner, og denne bestemtes igien af, hvor sikker en Bistand man kunde vente af ham, hvor ivrig han saaes at være for at drive en Sag igiennem, og hvor vel det lykkedes ham. Derfor vare Høvdingerne saa omhyggelige for at forsvare deres Thingmænds Sager, endog naar en blodig Feide deraf kunde befrygtes, fordi deres egen Anseelse beroede derpaa.

Skulde nu en Sag føres, var det meget magtpaaliggende at kiende nøie Modpartiets Forsvarer, for at vide om han var Holmgangsmand eller brugte Kroglove, om han var vaabendiærv og snildraadig, eller vennesæl og frændesterk. Ligesom den europæiske Politik kræver Kundskab om Fyrsternes Karakteer, maatte den islandske Bonde for egen Sikkerhed være underrettet om alle Høvdingernes Idrætter.

Af denne i Borgersamfundets Beskaffenhed liggende Grund maae nærmest Begierligheden udledes, hvormed alle Islændere optoge nye Sagaer eller Fortællinger om de Samtidiges mærkelige Bedrifter. Det fortælles i Enden af Laxdælasaga, at da Bolle Bollesen, en modig Islænder i det ellevte Aarhundrede, havde giort en Reise giennem Landet, og paa Veien var bleven først forhaanet, siden anfalden af en Bonde, som han ved sin Tapperhed havde fældet, blev denne hans Færd til en ny Saga, der gik

sagde: „Ei tykkes mig nu mere Moro i noget, end i at qvæde Stums Viser," hvorpaa han affang een af disse, som han havde lært. I Sturlungasaga [1] siges om en Præst Ingemund, Einars Søn, at han var en kundskabsrig Mand, og skilte sig godt ved sine Fortællinger; han morede meget og digtede gode Qvad, som han fik Løn for udenlands [2]. En saadan god Fortæller kaldtes en Sagnemand [3].

Var det nu bleven en Kunst at fortælle godt, og saaledes selve Fortællingens Form en Gienstand for Opmærksomhed, var Overgangen derfra let til at giøre Formen til Hovedsagen, og at ville more ved opdigtede Fortællinger. Saaledes beretter Sturlungasaga [4] om et Giestebud, Aar 1119, hvor der var megen Glæde og Gammen, allskens Leg, baade Dandseleg, Bryden og Sagneskiemten, at der fortalte Rolf paa Skalmarnes en Saga om Raungvid, Berserk og Viking, om Olaf Lidmannakonge, Thrains Høibrud og Romund Greipsen samt mange Viser med. Denne Saga var Kong Sverres Morskab, og sagde han at slige Lyvesagaer vare fornøielige. Men dog kunne mange udlede deres Æt fra Romund. Præsten Ingemund (den fornævnte) fremsagde Orm Bareyárskialds Saga med

1) 1 Þáttr, Kap. 6, S. 9. — 2) var fræðimaðr mikill, ok fór vel með sögur; hann skemti vel ok orti góð kvæði, er hann þá laun fyrir utanlands. — 3) sagnamaðr, Sturlunga, *ibid.*, om en vis Rolf paa Skalmarnes — 4) 1 Þ., Kap. 13, S. 23. Þar var glaumr ok gleði mikil, skemtun góð ok margskonar leikar, bæði dansleikr, glímur ok sagnaskemtan. — Hrólfr af Skálmarnesi sagði sögu af Hraungviði berserk ok víkingi, ok frá Olafi liðsmannakonúngi ok haugbroti Þráins ok Hrómundi Greipssyni ok margar vísur með. En þessi saga var skemt Sverri konúngi, ok kvað hann slíkar lýgisögur skemtiligar, en þó kunna margir at telja ættir sínar til Hrómundar. Ingimundr prestr sagði sögu Orms Báreyjarskálds ok vísur margar, ok flokk góðan við enda sögunnar, er hann sjálfr ort hafði. Denne Saga om Romund læses i Fornaldar Sögur Norðrlanda, 2 B.

hørte man blot Gienlyd af det almindelige Sagn. Der anstilles ingen Betragtninger, giøres ingen Indledninger. Historien begynder stedse med: „Der var en Mand, som heed saa, en Søn af den o. s. v." Der tilføies ingen Domme over Handlingerne, uden blot at denne Daad forøgede Mandens Anseelse, at hin tyktes mange at være slet. I de fleste Sagaer hersker den dialogiske Form, og jo ældre de ere, desto mere fremtrædende. Denne Form er og den naturligste; ogsaa vore Almuesmænd pleie uvilkaarligen at dialogisere deres Beretninger. Fortællingen bekom derved en poetisk Farve, thi man fortalte ei allene de Samtaler, der vare blevne hørte af Flere, men ogsaa dem, som man af Begivenhederne kunde slutte sig til, at de handlende Personer indbyrdes maatte have holdt. Da Udtrykket endnu var simpelt, Dannelsen temmelig ens og Karaktererne kraftig udtalte sig i en bestemt Form; bleve vel disse selvudtænkte Dialoger oftest i det Hele sandfærdige. Men jo mere den Fortællende vidste at anskueliggiøre sig de handlende Personer, jo bedre han forstod at træffe deres Tone, jo livligere blev ogsaa Fortællingen, jo høiere den Interesse den kunde vække.

Hvor meget fortælles, og Fortællinger gierne høres, vil og Talentet til at fortælle godt udvikles hos den Enkelte. Bedst maatte Skialden, der var vant til at mindes de gamle Sagn, og hvis Indbildningskraft var levende, kunne gribe denne dramatiske Form, og nu blev Fortællingen, uanseet dens politiske Interesse, for sin egen Skyld morende. I Viga-Glums Saga findes et Exempel paa[1], at man neppe et Aarhundrede efter Landets Bebyggelse har fundet Behag i denne Moerskab. En Dag, fortælles der, da Folk vare forsamlede ved Ravnegilsbadet, kom Thorvard der, han var en saare munter Mand, og kunde bitte paa megen Gammen. „Er nogen kommen," spurgte han, „af de Mænd, der kunne more med nye Fortællinger[2]." Man svarede ham: „Der er alt Skiemt og Gammen, hvor du er". Han

[1]) Kap. 24, S. 142. — [2]) er skemta kunni nýjum fræðum.

sagde: „Ei tykkes mig nu mere Moro i noget, end i at qvæde Glums Viser," hvorpaa han affang een af disse, som han havde lært. I Sturlungasaga [1] siges om en Præst Ingemund, Einars Søn, at han var en kundskabsrig Mand, og skilte sig godt ved sine Fortællinger; han morede meget og digtede gode Qvad, som han fik Løn for udenlands [2]. En saadan god Fortæller kaldtes en Sagnemand [3].

Var det nu bleven en Kunst at fortælle godt, og saaledes selve Fortællingens Form en Gienstand for Opmærksomhed, var Overgangen derfra let til at giøre Formen til Hovedsagen, og at ville more ved opdigtede Fortællinger. Saaledes beretter Sturlungasaga [4] om et Giestebud, Aar 1119, hvor der var megen Glæde og Gammen, alskens Leg, baade Dandseleg, Bryden og Sagneskiemten, at der fortalte Rolf paa Skalmarnes en Saga om Raungvid, Berserk og Viking, om Olaf Lidmannakonge, Thrains Høibrud og Romund Greipsen samt mange Viser med. Denne Saga var Kong Sverres Morskab, og sagde han at slige Lyvesagaer vare fornøielige. Men dog kunne mange udlede deres Æt fra Romund. Præsten Ingemund (den fornævnte) fremsagde Orm Bareyarskialds Saga med

1) 1 Þáttr, Kap. 6, S. 9. — 2) var fræðimaðr mikill, ok fór vel með sögur; hann skemti vel ok orti góð kvæði, er hann þá laun fyrir utanlands. — 3) sagnamaðr, Sturlunga, *ibid.*, om en vis Rolf paa Skalmarnes — 4) 1 Þ., Kap. 13, S. 23. Þar var glaumr ok gleði mikil, skemtun góð ok margskonar leikar, bæði dansleikr, glímur ok sagnaskemtan. — Hrólfr af Skálmarnesi sagði sögu af Hraungviði berserk ok víkingi, ok frá Olafi liðsmannakonúngi ok haugbroti Þráins ok Hrómundi Greipssyni ok margar vísur með. En þessi saga var skemt Sverri konúngi, ok kvað hann slíkar lygisögur skemtiligar, en þó kunna margir at telja ættir sínar til Hrómundar. Ingimundr prestr sagði sögu Orms Báreyjarskálds ok vísur margar, ok flokk góðan við enda sögunnar, er hann sjálfr ort hafði. Denne Saga om Romund læses i Fornaldar Sögur Norðrlanda, 2 B.

mange Visér, og en god Sang ved Sagaens Ende, som han selv havde digtet."

Dette Sted lærer os, at man vel alt i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede havde opdigtede Sagaer, som fortaltes ved Siden af de historiske, men at de tillige bestemt adskiltes fra disse. Kong Sverres Vidnesbyrd anføres uden Tvivl, for at anbefale slige Lyvesagaer, hvilket synes at forudsætte, at mange have ringeagtet dem. Her findes ogsaa Spor til historisk Kritik i Henseende til Dommen om den opdigtede Sagas Grundvold.

Det var en Præst, som paa dette Sted nævntes som Fortæller. Vi skulle og i det Følgende see, at Geistlige bleve de første Historjeskrivere. Heraf kunde man let med adskillige fremmede Lærde uddrage den Slutning, at det var Munke, som havde forfattet alle de gamle Historier. Saa skedte det i andre europæiske Lande, men i Island var det anderledes. Havde vi end ikke i den foregaaende Fremstilling viist, hvorledes den politiske Interesse fremkaldte Sagaer, vilde allerede de Overblevnes Beskaffenhed overtyde os derom. Naar undtages Biskoppernes Levnetsbeskrivelser og Legender om Helgene, have vi blot tvende Bearbeidelser af Olaf Tryggvesens Historie tilbage, forfattede af Munke. Hvad der tilhører Munkene selv, er fuldt af fromme Betragtninger, og bærer Munkeanskuelsens umiskiendelige Præg, men fierner sig tillige just derved fra det øvriges Tone. Sproget nærmer sig ofte det i Kongespeilet i Henseende til de mange Tillægsord og en vis Rythmus, der synes hentet fra Efterligning af Middelalderens Latin. I mangfoldige Sagaer findes derimod ikke noget Spor til Forfatterens egen Religion, ingen forhaanende Udtryk om de gamle Guder, ingen opbyggelige Betragtninger. De Varsler, Drømme og Spøgelsehistorier, der læses, have deres eiendommelige nordiske Præg, ikke mindre end det simple Foredrag. Hvad der fortælles med den største Deeltagelse er Krige, Processer og improviserte Vers. Slige Fortællinger pleie ei at være Munkelivets Fostre.

Vi have nu udviklet den mundtlige Fortællings Kredsgang i Island, og viist hvorledes denne begyndte med det mythiske Stof, udviklede sig ved det historiske, og endte med det fabelagtige. Vi ere tillige komne ned til den Periode, hvor allerede flere Bøger vare skrevne, og Bogsamlinger havdes i Landet. Men vi have hidtil kun taget Hensyn til, hvorledes Sandsen for Landets egen Historie maatte udvikle sig; thi denne var det, der vakte Islændernes Lyst til historisk Forskning i Almindelighed, og bestemte dens Form. Hvorledes nu denne Forskning kunde erholde en større Omfang, bliver endnu at undersøge. Vi gaae derfor igien tilbage, til af Landets ældre Forfatning at vise, hvorledes Islænderne ikke blot kunde blive Historikere for deres eget Land, men ogsaa for hele Norden.

Dens Beliggenhed syntes at maatte hindre Beboerne fra synderligen at bekymre sig om andre Landes Skiebne, men Samfærslen med Norge var dog vedbleven, og derved tillige Deeltagelse i Moderlandets Anliggender. Deels vedvarede Udvandringen giennem flere Menneskealdre, endog efter at Landet var bebygt, deels fore aarligen flere Kiøbmænd mellem Norge og Island. De førte ind Meel, Bygningstømmer [1], Lærred, finere Klædesorter [2] og Tapeter [3], og erholdt derfor igien enten Sølv eller Vare, som bestode i Skind, Vadmel, og andere grovere Klædesorter (einlitt og morend) tilligemed tør Fisk (skreið) [4].

Saasnart en Kiøbmand landede paa Island, pleiede Tempelforstanderen og senere Herredshøvdingen, at ride til Skibet og spørge Tidender fra Norge, derpaa bestemme Varenes Priis for Herredets Folk, udsøge, hvad der stod ham selv an, og indbyde Skibets Fører, til at blive hos sig Vinteren over [5]. Denne betragtedes nu som een af Husets Folk, deeltog i Familiens Giestebuder og i dens Feider, morede dem i Julen med sine

[1]) Nialssaga, Kap. 2, S. 4; Kap. 32, S. 42. — [2]) Reikdælasaga, Kap. 1. — [3]) Viga-Glums Saga, S. 6. — [4]) Viga-Glums Saga, Kap. 14, S. 80. — [5]) Gunlaug Ormstungas Saga, Note, S. 23, fg.

Fortællinger, og foræréde Husbonden til Afskeed engelske Tapeter[1] eller eet eller andet kostbart Stykke til Giengield for Vinterleiet. Vikingstogene vare alt ved Landets Bebyggelsestid for en Deel gangne over til Handelsreiser. Kiøbmændene eller Skipperne vare derfor ofte Folk af anseelig Herkomst, stundom de norske Kongers Hirdmænd[2], og de vidste god Beskeed med Tildragelserne i Norge. Hvormeget denne Samfærsel har virket til at forøge det historiske Stof, bevidner udtrykkeligen et gammelt Haandskrift af Olaf den Helliges Saga med disse Ord: „I Harald Haarfagers Dage var der megen Færd fra Norge til Island. Hver Sommer spurgdes Tidender mellem Landene, og dette erindredes siden, og blev Stof til Fortællinger."

Islænderne modtoge ikke blot Efterretninger fra Norge, de hentede dem ogsaa selv. De første Aarsager, som bragte endog aldrende Mænd til at giøre Reisen, var deels for at besøge Frænder og hente Arv, deels for at udsøge sig kostbarere Bygningstømmer, end Kiøbmændene kunde bringe dem. Høvdingen satte nemlig sin Ære i at kunne beværte en stor Mængde Folk, dertil udfordredes et rummeligt Drikkehuus, der maatte udgiøre en eneste Sal, da Ilden skulde brænde midt paa Husets Gulv, og man ingen Mellemvægge kiendte. Derfor bestemtes Husets Størrelse og Bredde efter Tømmerstokkenes, og paa disses Længde satte man derfor saa megen Priis[3].

Den modige Yngling reiste derimod til Norge, for derfra at begynde Vikingstog, eller at søge Hæder hos sine mægtige Frænder, og mange af dem erholdt megen Anseelse hos Norges Konger. De, der ei skiøttede om at gange i Kongens Gaard, dreve Kiøbmandskab, for at erhverve sig Gods, eller Erfaring og Anseelse; thi den gamle nordiske Mening vedligeholdt sig en Tidlang i Island: at tosset er hiemmefødt Barn[4]. Derfor sagde den før-

[1]) Viga-Glums-Saga, S. 6. — [2]) *Joannis Erici, de peregrinationibus Islandorum*, S. 44 f. — [3]) Vatnsdæla, Kap. 16. Landnama, S. 383. Laxdæla, S. 317. — [4]) **heimskr er heimalit barn.**

nævnte Bolle Bollesen til sin Svigerfader Snorre Gode, der vilde fraraade ham en Reise til Udlandet: „Lidet kyndig tykkes mig den at være, der ei kiender til mere end Island [1].” Varernes Forhandling betragtedes imidlertid ofte af Ynglingen blot som Midlet til at erholde Kundskab om udenlandske Sæder; naar de havde fremmet sig, som det hed, i Udlandet, hørte de op med Farten.

Efter et Par Menneskealdres Forløb forøgedes Islændernes Reiselyst ved en ny Aarsag, der havde en langt nærmere Indflydelse paa Forøgelsen af det historiske Stof. Skialdene droge ud fra Island til Engelland, Orkenøerne og især til alle Nordens Hoffer, for at søge Hæder og Belønning [2]. De behøvede hverken Frændehielp eller Kiøbmandsgods for at fortsætte deres Reise. Skialden traadte ind i Hallen, naar Kongen sad over Drikkebordet med sine Mænd, bad om Tilladelse at maatte fremføre en Drape til Kongens Ros, og erholdt, naar den var til Ende, prægtige Vaaben, Klæder, oftest Guldringe i Brageløn, samt et hæderligt Ophold paa Kongens Gaard [3].

Enten var det en Egil Skalagrimsens og et Par Andres Exempel, der først opmuntrede Flere til at prøve paa det samme, eller det blot var den ældre nordiske Skik at drage om i Nabolandene for at søge Hæder, som Islænderne fulgte. Det synes nemlig, som Nordens Beboere, den Tid hele Skandinavien var

---

Selv det gamle Ord paa Tosse, heimskr, er uden Tvivl udledet af heimr, Hiem. Mere om denne Reiselyst i Erichsens nysanførte Afhandling S. 40, f. men hvor de forskiellige Perioder ei nøie nok ere blevne adskilte.

[1]) Laxdæla, Kap. 72, S. 310. — [2]) Exempler herpaa i Egil Skallagrimsens og Gunlaug Ormstungas Sagaer. — [3]) Foruden hvad der fortælles om de tvende nysanførte Skialde, erholdt Skialden Berse Torvesen tvende Guldringe af Knud den Store, hver af en halv Marks Vægt, samt et guldbeslaget Sværd (Heimskringla, Olaf den Helliges Saga, K. 140, Knytlinga, K. 19.). Thorarin Loftunga fik for et Qvad 50 Mark Sølv af samme Konge (Heimskringla, Olaf den Helliges Saga. Kap. 182, Knytlinga, K. 19.). Halfred Vanraadeskiald fik af Hakon Jarl en sølvbeslagen Øxe og en god Klædning; Olaf Tryggvesens Saga, K. 154 i Fornmanna Sögur, 2 B. S. 15.

delt i Smaariger, der jevnligen kiempede med hinanden, mere have anseet sig for at udgiøre eet Folk, og den kiekke Nordboe derfor mere efter eget Tykke at have udvalgt sig den Konge, han vilde tiene; end siden, da Landene, ved at samles i større Masser, adskilte sig fra hinanden.

Den nærmeste Aarsag til den Udmærkelse, der vederfores de islandske Skialde, maae vel søges i disses egne Fortrin, der igien beroede paa at Skialdekunsten var Udtrykket af den gamle nordiske Aand, som vedligeholdt sig i Island, medens den i det øvrige Norden, først ved Overkongernes Magt, siden ved Christendommens Indførelse begyndte at forandre sig. Jo mærkeligere disse Forandringer bleve, desto mere tiltoge en Tidlang de islandske Skialdes Overvægt, især da Qvadene stedse bleve mere kunstige, og bestode af vidtsøgte mythiske Hentydninger, hvori Islænderne maatte være Mestere, som de der bedst kiendte Asalæren og det gamle Digtersprog. Hertil kom og, at den frie Islænders Lovqvæde maatte være Kongen kierkomnere end hans egen Hofskialds, og det maatte ansees sømmeligt, at belønne den Mand vel, der reisende fra Land til Land, kunde vidt fortælle om den kongelige Gavmildhed. De Draper, der saaledes bleve siungne, vare alle af historiskt Indhold. Skialden maatte da først kiende Kongens og hans Forfædres Bedrifter, og blev derved, i det han reiste Norden om, vel bevandret i dens Historie. Desuden ventedes det af Skialdene, at de foruden egne Sange ogsaa kunde mindes de gamle Qvæder. Hvor rig i denne Henseende deres Hukommelse kunde være, viser en Fortælling om den blinde Skiald Stuf, der paa een Aften sang 60 Sange for Kong Harald Haardraade, og endda kunde fire Gange saa mange længere Digte [1], og derfor ogsaa optoges blandt Kongens Hofsinder.

Hvis det var vigtigt for den reisende Skiald at kiende Historien, maatte det blive nødvendigt for den reisende Sagne-

[1]) Fortalen til Schønings Udgave af Heimskringla, S. XVII. Torfæus, 3 D., S. 333.

mand. Vi finde fra den nysnævnte Kong Harald Haardraades Tid et mærkeligt Exempel paa en saadan god Fortæller, der reiste udenlands paa sin Kunst [1].

En viis Thorstein drog til Norge til Kong Harald, som spurgte om han kunde noget til Moro. Han svarede, at han kunde nogle Sagaer. „Jeg vil," sagde Kongen, „tage mod dig, du skal more hvem der beder dig derom." Thorstein blev yndet af Hirdmændene og fik Klæder af dem. Kongen gav ham et godt Sværd. Mod Julen blev han tungsindig. Kongen giettede Aarsagen, at nemlig hans Sagaer vare oppe, og han havde intet til Julen. Han svarede, det var saa; han havde kun een tilbage, som han ei torde fortælle, thi den var om Kongens Reiser (útfararsaga yðar, herra!). Kongen sagde, at han skulde begynde derpaa første Juledag, og han, Kongen, skulde nok sørge for, at den skulde holde Julen ud. Det skedte og, at Kongen bød ham ophøre, efterat han havde fortalt en Stund første Juledag. Den trettende Dag endte han sin Fortælling, og var nu angst for Kongens Dom. Kongen sagde, han leed den vel. „Den er ei værre fortalt, end du har Evne til. Men hvor tog du den?" Thorstein svarede: „Det var min Vane, at jeg hver Sommer drog til Althinget i vort Land, og tog jeg Sagaen af det Haldor Snorresen fortalte [2]." Kongen sagde: „Da er det intet Under, at du kan den saa vel." Derpaa gav Kongen ham en god Skibsladning, og jevnligen drog nu Thorstein mellem Norge og Island."

---

[1]) Denne Anekdot er oversat efter et Papirshaandskrift i den arnamagnæanske Samling, Nr. 496 i 4. Þáttr af Þorsteini fróða. Torfæus har benyttet den *Hist. Norvag. Pars 3, lib. 5, cap.* 11, S. 333. — [2]) Om denne Haldor Snorresen siger just Snorre Sturlesen i Harald Haardraades Saga, Kap. 9, at det var ham, som bragte Beretningen om Kongens Toge paa Sicilien til Island; han havde selv været med. Herved bestyrkes denne lille Fortællings Paalidelighed, der findes mellem en Samling af usammenhængende Smaafortællinger af forskielligt Værd.

For at forstaae, hvorledes slig en Fortælling kunde blive saa lang, uagtet den neppe har indeholdt nogen Skildring af de Egne, Kongen havde besøgt, hvilket ei pleiede at være Isländernes Sædvane, end mindre nogen med Aktstykker ledsaget Beretning, maae vi forestille os den dialogisert, og maaskee udsmykket med enkelte Viser. Det anførte Exempel lærer og, at ligesom Sagnemændene opkom senere end Skialdene, stode de og i ringere Anseelse. Skialden hørte til Hoffinderne, Sagnemanden betragtedes kun som en morende Person.

I det ellevte Aarhundrede ophørte Isländerne med at fare paa Vikingstog. Høvdingerne, hvis Magt og Rigdom var forøget, forsmaaede Kiøbmandsreiserne. Derimod blev det ikke sielden Udfaldet paa deres Stridigheder, at een af Parterne maatte forlade Landet paa nogle Aar. Undertiden bestemte de sig og selv, for at giøre Syndebod, til en Romerreise. Sligt et Tog gik først over Danmark, hvor de bleve vel modtagne af de danske Konger. Især bemærkes det om adskillige islandske Høvdinger, at de i det trettende Aarhundrede nøde Anseelse ved Valdemar den Andens Hof [1].

Alle disse reisende Isländere pleiede efter flere Aars Forløb at vende tilbage til Hiemmet, og der at sætte Bo. Saaledes kunde Kong Harald Gormsen ei formaae Gunnar af Hlidarende til at blive hos sig, uagtet han tilbød at give ham en Kone og megen Magt [2]. Hakon sagde derfor til Finboge Ramme [3]: „Saa

[1]) I Liosvetningasaga, Kap. 30, fortælles om Odde Grimsen, at han kom, fra en Romerreise, pengeløs til Knud den Hellige, som gav ham, og hver een af de elleve, der vare i hans Følge, 3 Mark Sølv. Da Sturla Sighvatsen vilde reise til Rom, drog han først til Danmark, hvor han blev godt modtaget af Kong Valdemar den Gamle (den Anden) Aar 1233. Sturlunga, 5 Þáttr, Kap. 23; 2, S. 147. Paa en lignende Reise kom og Urækia, Snorre Sturlesens Søn, til samme Valdemar, om hvem han qvad en Sang, og erholdt en Hest til Foræring, som han red paa til Rom, Aar 1256. Sturlunga, 6 Þáttr, Kap. 46; 2, S. 183. — [2]) Nialssaga, Kap. 31. — [3]) Finboge Rammes Saga, Kap. 18.

gaaer det med de fleste af Jer Islændere, naar I ere blevne yndede og gieldende hos Høvdinger, ville I strax drage bort."

Naar den bereiste Mand kom hiem, modtoges han med største Opmærksomhed; paa Althinget søgte man ham, og nu maatte han fortælle om sin Færd[1]. Man tillægger i Almindelighed Øeboerne Nysgierrighed; denne synes at være tiltaget hos Islænderne i Forhold til deres Fiernhed fra Fastlandet. Landede et Skib, pleiede Folk at skynde sig til Strandbredden for at spørge Nyt, med mindre Herredsforstanderen havde fastsat, han skulde være den første[2]. Thorstein Ingemundsen, en giestfri Mand, der levede i det 10 Aarhundrede, ansaae det for en Skyldighed, at enhver Fremmed først skulde besøge ham, og fortælle Tidender; han vrededes derfor paa nogle Fremmede, som havde forsømt det[3]. Da den Kiartan, som af Olaf Tryggvesens Historie er bekiendt, kom hiem fra Norge, og var sørgmodig over, at hans Brud var bleven ham utro, og hans Fostbroder havde svigtet ham, giorde det især Faderen ondt, at han var saa taus, at Folk ei kunde have godt af hans Fortællinger[4]. Da han siden blev bevæget til at gifte sig, og der blev holdt et prægtigt Bryllup, var der intet, som mere morede Giesterne, end Brudgommens Fortælling, om hvorledes han længe havde tient den herlige Konge Olaf Tryggvesen. Hvor gierne end den Nysankomne vilde vide, hvad der havde tilbraget sig i Hiemmet, maatte han dog først fortælle sine Landsmænd Tidender fra Udlandet[5], saa at han vel stundom er bleven fristet til at svare, som Thorleif Jarleskiald til Hakon Jarl, der overvældede ham med Spørgsmaal om hans Reiser[6]: „Det er et gammelt Ord=

1) f. Ex. Nialssaga, Kap. 33. — 2) Thord Hredes Saga, Kap. 3, S. 61, i Markussens Sagasamling i 4. — 3) Vatnsdælasaga, Kap. 31. — 4) Laxdæla, Kap. 41. — 5) f. Ex. Laxdæla, Kap. 52. — 6) Thorleif Jarleskialds Þáttr, Fornmanna Sögur, 3 B. S. 96. Den der anførte Fortælling er rigtignok ei paalidelig, men det anførte Sted er aldeles i den gamle Aand, og i det mindste skrevet i det fiortende Aarhundrede.

sprog, at seen er sulten Mands Snak, thi vil jeg da ei heller snakke for Eder, Herre, uden I lade mig give at æde, thi det er ikke høvdingagtigt at spørge ukiendt Mand om hver en Egn, uden at betænke hans eget Tarv." Især er det karakteristiskt, hvad der fortælles i Biskop Magnuses Levnet, som 1135 kom tilbage over Norge, fra sin Reise til Saxland. Folket trættedes just paa Thinget om en Sag, og kunde ei blive enigt; da meldte et Bud, at Biskoppen kom tilridende, hvorover alle bleve saa glade, at de strax forlode Thinget, og Biskoppen maatte træde frem paa en Forhøining ved Kirken, for at fortælle den samlede Mængde alt, hvad der havde tildraget sig i Norge, medens han havde været udenlands [1].

En saadan Beretning, som man havde hørt af en paalidelig Mand, gik siden fra Mund til Mund, under den første Fortællers Navn. Vi finde derfor oftere anført, hvilken Mand der især bragte Efterretningen om denne eller hin mærkelige Begivenhed til Island, og hvis Navn blev anseet som Borgen for sammes Gyldighed [2].

Hidindtil er bleven viist, hvorledes meget historiskt Stof var bleven samlet i Island, og ved det mundtlige Foredrag bearbeidet. Endnu staaer tilbage at vise, hvorledes Historieskrivningen udviklede sig i dette Land.

Snorre Sturlesen fortæller i Fortalen til Heimskringla [3],

[1]) Hungurvaka, Kap. 13, S. 92. — [2]) Saaledes kom de paalideligste Efterretninger om Hakon Jarls Seier over Jomsvikingerne fra Thord Orvehønd og dem der havde været med Einar Skaaleglam, Jomsvikingasaga i Fornmanna Sögur, 11 B. S. 158. Beretningen om Harald Haardraades Toge paa Sicilien bragte Haldor, Snorre Godes Søn, der selv havde været med. Heimskringla, Harald Haardraades Saga, Kap. 9. Atle Sveinsen fortalte om den Straf, Knud den Helliges Mordere lede, Knytlingasaga, Kap. 118. Olaf Thordsen fik mange herlige Efterretninger fra Kong Valdemar den Anden, Knytlingasaga, Kap. 127. — [3]) Heimskringla, I D., S. 3, frædi, bædi forna ok nýja.

at Are Frode var den første, som i det nordiske Sprog nedskrev historiske Undersøgelser baade om gamle og nye Tider. Lidet senere skrev Sæmund Frode om de norske Konger. Begge disse udarbeidede deres Skrifter som Oldinge, efter det andet Aarti af det tolvte Aarhundrede. Man har heraf draget den Slutning, at slet intet historiskt er bleven nedskrevet i Island før Are Frodes Tid, og sluttede nu videre, at al Historieskrivning i dette Land ikkun var en Frugt af den ved Christendommen vakte Sands for de boglige Kunster. Da nu desuden islandske Historieskrivere, fra Begyndelsen af det trettende Aarhundrede, som Gunlaug Munk og Odd Munk samt Snorre Sturlesen, beraabte sig, naar de fortalte om Begivenhederne før deres Tid, fornemmeligen paa navngivne Mænds mundtlige Beretninger; uddrog man deraf den Slutning, at alle de mange andre Sagaer af unavngivne Forfattere, vi have tilbage, vare skrevne i Enden af det trettende eller endog i det fiortende Aarhundrede. Længere ned i Tiden lade mange af Sagaerne sig slet ikke nedsætte, fordi vi have Haandskrifter tilbage, som bære tilstrækkelige udvortes Præg af at være skrevne i de sidst anførte Aarhundreder. Men en nøiere Undersøgelse vil vise, at en ikke liden Deel af disse Skrifter maa være baade forfattet og nedskreven i en ældre Tid.

Allerede en Sammenligning mellem de Sagaer indbyrdes, hvilke handle blot om islandske Begivenheder, vil lede den opmærksommere Jagttager til at erkiende en saa mærkelig Forskiellighed baade i Sproget, i Periodebygning, og i den hele Fortællings Aand, at man med Hensyn til et Land og til Tider, hvor ikkun gradviis og langsomt Forandringer i Forestillinger og Udtryk kunde foregaae, nødes til at antage, at imellem disses Affattelse maa være henrundet en lang Række af Aar[1].

Et fast Punkt, hvorfra en saadan Sammenligning kan gaae ud, frembyder den vidtløftige Pergamentscodex Flatøebogen

[1]) Meget hidhørende findes i mit Sagabibliothek, 1 B. især S. 15-33.

kaldet, der giemmes paa det kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn, og som indeholder Afskrifter af en Mængde Sagaer, hvilke ere giorte fra 1387 til 1395. Naar altsaa de yngste Stykker i denne Samling ere fra sidste Halvdeel af det fiortende Aarhundrede, maae de ældste, f. Ex. Sigmund Bresterſens Saga, allerede ifølge denne Sammenligning sættes mere end et Aarhundrede op i Tiden.

Et andet Beviis for Sagaliteraturens Ælde kan hentes fra Snorre Sturlesens historiske Værk om de norske Konger. Allerede denne Histories Stiil og Omfang kunde vidne om, at meget maatte være forarbeidet, inden saadan en Bog kunde skrives. Desuden anfører Snorre flere Steder Sagaer, han har benyttet, og det paa en saadan Maade, at det bliver høist rimeligt, at han i det mindste maa have havt Skioldungasaga [1], Orkneyingasaga [2] og Erik Oddsens Saga om Harald Gille og hans Slægt [3] skrevne for sig. Ja hvad endnu er mere, Sammenligning mellem Snorres Skrift og de uudgivne norske Kongehistorier, især de, hvilke efter de Haandskrifter, hvori de indeholdes, ere bekiendte under Navnene af Fagurskinna, Morkinskinna, Hrokkinskinna og Flatøbogen, samt Bearbeidelserne af Olafernes Historie, viser med overveiende Sandsynlighed, at en Række af udførligere Bearbeidelser af de norske Kongehistorier allerede vare skrevne ved Begyndelsen af det trettende Aarhundrede, og at Snorre uden Tvivl for største Delen ordret har optaget deres Fremstillinger, dog saaledes, at han har rettet paa Stilen, forkortet Udtrykket, udeladt det Upassende eller Urigtige, og tilføiet adskilligt [4].

Et tredie Beviis paa Sagaers tidligere Nedskrivelse kan hentes fra Landnamabog, om hvis Affattelse vi have paalidelige

---

[1]) Norske Kongers Krønike, Ynglingasaga Kap. 33, 1 D. S. 41. — [2]) Sammesteds, Olaf den Helliges Saga, Kap. 109, 2 D. S. 160. Magnus Saga, Kap. 37, 3 D. S. 50. — [3]) Sammesteds 3 D., Saga om Sigurd og Inge, Kap. 4, 7, 10, 11, 12. — [4]) See min Undersøgelse om Kilderne til Snorres Heimskringla i Vidensk. Selskabs Skrift. hist. Afh. 2 D. S. 175 f. Sagabibl. 3 D. S. 398 f.

Efterretninger. Are Frode og Kolskeg begyndte den, Styrmer og Sturle Thordsen forøgede den, og Hauk Erlandsen, der døde 1334, lagde sidste Haand paa Værket [1]. Ved at sammenligne de forskiellige Klasser af Haandskrifter, vi af dette Værk have tilbage, kunne vi tydeligen skielne Hauks Bearbeidelse fra Sturle Thordsens, Snorres Samtidiges, og i den arnamagnæanske Kommissions Fortale til Landnama er angivet det ikke meget betydelige Hauk har føiet til. Bogen indeholder, som bekiendt, en Opregning af alle Islands Nybyggere, hvad Strækning enhver tilegnede sig, hans Herkomst og nærmeste Descendenter, samt noget libet om deres Bedrifter. Af Beskaffenheden af de Tillæg Hauk giorde, og af den udtrykkeligen tilføiede Bemærkning, at de forskiellige Udgaver af Værket ei i det Væsentlige vare forskiellige, kan sluttes, at Are og Kolskeg have skrevet det Vigtigste. Nu finder man i det mindste i Sturle Thordsens Landnama endeel Sagaer udtrykkeligen anførte [2], desuden Udtog af og Hentydninger til mangfoldige andre, vi endnu have tilbage. Det er heller neppe at begribe, hvorledes en saa nøiagtig og velordnet Samling af omtrent 3000 Personers og 1400 Steders Navne var mulig, uden ved Hielp af foregaaende skriftlige Optegnelser.

Til disse Beviser, hentede fra Sagaernes egen Beskaffenhed og giensidige Forhold, kunne vi endnu føie udtrykkelige Vidnesbyrd. Forfatteren af Hungurvaka, eller de første fem Skalholtske Bispers Levnet, der maa have endt sin Bog mellem 1198 og 1200, beraaber sig i Fortalen [3] paa det, den vise Gissur Hallsen havde

[1]) Landnama, S. 378. — [2]) Landnama: S. 21 Harald Haarfagers Saga; 47 Hørdes Saga; 84 Eyrbyggiasaga; 110 Thord Gellers Saga; 124 Torskfirdingasaga; 130 Thorbiørns og Havard Haltes Saga; 158 Saga om Bebiorn; 159 Isfirdingasaga; 168 Saga om Bødmod, Gerpi og Grimolf; 233 Svarfdælasaga; 303 Saga om Einar, Regnvald Møre-Jarls Søn. — [3]) Hungurvaka, S. 4.

sagt ham, og paa nogle ældre Mænds mærkelige Frasagn, og lægger derpaa til, at han vilde skrive, for at opmuntre unge Mænd til at lægge sig efter, hvad der var skrevet i det nordiske Sprog, enten Love, eller Sagaer, eller Mandeviisdom (videnskabelige Skrifter)[1]. Heraf følger, at der gaves skrevne Sagaer mod Enden af det tolvte Aarhundrede. Disse Sagaer maae just have været skrevne af Islændere, thi den omtrent samtidige Theodorik Munk, der har udarbeidet en kort norsk Historie, kiender ikke nogen norsk Forfatter, men beraaber sig i Fortalen af sit Værk paa Islændernes Beretninger, hvilke vare grundede paa Skialdenes Qvad.

Endnu bestemtere er følgende mærkelige Yttring i Sturlungasaga[2], der vel ikke kan være af Sturle Thordsen, Sagaens

[1]) f. Ex. Blanda, et Skrift om den kirkelige Tidsregning. —
[2]) Sturlungasaga, 2 Þáttr, Kap. 38, 1, S. 106. Stedet lyder i Sammenhæng saaledes: „Sturle døde i sin Alderdom i Hvam, men Gudny boede der siden længe. Mange Historier vare hermed samtidige, hvilke jeg har bragt i visse Afsnit, dog kan jeg ikke nedskrive dem alle paa eengang, baade Bisp Thorlak den Helliges Saga og Gudmund Aresens den Godes Saga, indtil han blev viet til Præst. — Rafn Svendbiørnsens og Thorvald Snorresens Saga er samtidig med Gudmund den Godes Saga, og endes efter Bisp Brands Død, som Sturle Thordsen fortæller i Islendingasaga. De fleste Historier, som have tilbraget sig i Island, bleve skrevne, førend Bisp Brand Sæmundsen døde. Men de Historier, som siden tilbroge sig, bleve kun lidet skrevne, førend Sturle Skiald Thordsen forfattede Islendingasaga, og havde han dertil Underretning af kyndige Mænd, som levede i hans unge Dage, og noget (hentede han) af Breve fra Samtidige, som deeltoge i Begivenhederne. Mange vigtige Ting, som tilbroge sig paa hans Tid, kunde han selv see og høre, thi han var en brav, godmodig, forstandig og maadeholden Mand, diærv og kiek. Gud forunde ham nu en Skiebne bedre end (vor) Lov." Det sees letteligen, at dette ei kan være skrevet af Sturle Thordsen selv. Dermed begynder desuden et langt Stykke, der gaaer til 3 Þáttr, Kap. 11, S. 133, som er forfattet i en anden og mere annalistisk Stiil end det foregaaende og efter-

Forfatter, men maae dog tilskrives en tidlig Bearbeider af samme, da den findes i alle Haandskrifter, og altsaa i det mindste har Værd som et gammelt Glossem: „De fleste Historier," hedder det, „som have tildraget sig i Island, bleve skrevne forend Biskop Brand Sæmundsen døde (1201); men af de Historier, som siden tildroge sig, blev kun lidet skrevet, før Skiald Sturle Thordsen forfattede Islendingasaga."

Saaledes er det baade ved Sagaernes egen Beskaffenhed og gienſidige Forhold samt ved udtrykkelige Vidnesbyrd bleven godtgiort, at mange, ja maaskee de fleste Sagaer, baade om Tildragelserne i Island selv, og om Begivenhederne i de nordiske Riger, vare blevne nedskrevne i det seneste i Løbet af det tolvte Aarhundrede. Vi vende derfor tilbage til det Punkt, hvorved vi vare blevne staaende i Fremstillingen af, hvorledes den mundtlige

følgende, hvor der fortælles noget om Biskop Thorlak, men meest om Gudmund den Godes Fromhed. Derpaa følger Gudmund Dyres Saga. Det synes da som en Beundrer af Gudmund den Gode, vist nok en Geistlig, har troet her at finde en Mangel i Sturles ellers saa fuldstændige Fortælling, som han har villet afhielpe, og derfor indskudt sine vidtløftige Tillæg mellem det Sturle kortere fortalte om Tildragelserne fra 1183 til 1187. Videre gaaer Tillægget neppe, da det følgende indeholder meget til Sturlungernes Historie, som Sturle ei kunde have forbigaaet. I den femte Bog findes just den ovennævnte Saga om Rafn Svendbiørnsen og Thorvald Snorresen. Efter at denne Forfatter saaledes selv havde tilkiendegivet sit Tillægs Omfang, tilføier han en Lovtale over Sturle Thordsen, og begynder med den Bemærkning, at ligesom man før Biskop Brands Død havde havt Mænd, der havde nedskrevet de fleste af Landets vigtige Begivenheder, var efter den Tid Sturle Thordsen den eneste indenlandske Historieskriver. At altsaa denne Forfatter ved Ordene „de fleste Historier, som have tildraget sig i Island" o. s. v. ikke forstaaer blot det, som skedte i Biskop Brands Levetid, men ogsaa de ældre Fortællinger, følger ikke allene af Udtrykket selv, der er almindeligt, men ogsaa af hele Sammenhængen, da der ellers ingen ret Modsætning vilde være, og ingen Aarsag hvorfor det blev anført.

Fortælling havde udviklet sig i Island, og skulle nu vise den egentlige Historieskrivnings gradvise Opkomst.

Aar 1000 blev Christendommen lovtaget i Island. Nye Begreber og ny Skrift blev der vel indført, men det maatte vare en Tid, inden at Følgerne heraf bleve giennemgribende. Christendommen var ikke bleven indført paa Øen ved Magt, men ved det af Moderlandet givne Exempel, ved enkelte Høvdingers Bevaagenhed for den nye Lære, og Manges Ligegyldighed for den gamle. De fremmede Missionairer, Biskop Frederik saavelsom den stridbare Thangbrand, havde kun virket lidet; det meste var udrettet ved Landets egne Børn. Ingen heftige Forfølgelser valtes mod den gamle Læres Tilhængere. Den nye Læres Indflydelse paa Sæderne var i Begyndelsen langsom. Først sexten Aar efter Christendommens Indførelse blev det efter Olaf den Helliges Opfordring forbudt at udsætte Børn og spise Hestekiød. Hertil indskrænkede sig vel for det meste Biskop Grimkels Kirkeret [1], og mere end hundrede Aar derefter blev først en egentlig Kirkeret vedtaget paa Althinget. Der kunde overalt ikke være Spørgsmaal om Hierarkiets Indflydelse paa Øen, førend da man havde erholdt indfødte Biskopper. Dette skete først 1056, da Isleif blev indviet. Men Biskoppernes Anseelse beroede paa deres personlige Egenskaber og deres Frænders Magt. Oligarkiet hindrede Hierarkiet fra at fæste Rodder. Ingen prøvede at paatvinge Geistligheden Cælibat. Endnu i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede agtedes Interdiktet ikke meget, og Throndhiems Erkebisp nødtes 1213 af Politik, til at vise stor Skaansomhed mod de Høvdinger, hvilke havde grusomt mishandlet Biskop Gudmund Aresen.

Ved den christne Gudstieneste indførtes paa Øen tilligemed Røgelse, Messeklæder og Klokker, ogsaa Bøger. Forhen havde Islænderne ikkun kiendt Runestene, Runestave, og allehaande Smaating,

---

[1]) See Schlegel i Fortalen til Graagaasen, 1 D. S. XXXI.

hvorpaa enkelte Ord kunde være ridsede. Vist nok maae Enkelte paa deres Reiser have seet Bøger, ligesom man og ved Landets første Bebyggelsestid havde paa Vestmannaøerne fundet nogle irske Bønnebøger[1], men saalænge man ikke kiendte de latinske Bogstaver eller forstod de fremmede Sprog, kunde Bøger ikkun blive betragtede som udenlandske Sieldenheder. Nu medbragte Klerkerne latinske Breviarier. Det kunde ei falde meget vanskeligt at lære det nye Alphabet, da man ved Runerne havde været vant til at bruge Bogstavskrift. 50 Aar efter Christendommens Indførelse anlagde Biskop Isleif, der selv var af sin Fader bleven sendt til Saxland, den første Skole, og efter denne anlagdes om føie Tid flere. Den foregaaende Dannelse havde i Island vakt mere Sands for Læsning og Kundskab end i det øvrige Norden, og de borgerlige Forholde frembøde der større Rolighed. Det varede derfor heller ikke længe, inden flere af disse Øeboere lagde sig efter de frie Kunster. Mod Enden af det ellevte Aarhundrede vare der, som Christnisaga fortæller[2], mange Høvdinger saa lærde, at de kunde have været Præster, mange vare og viede dertil. I Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede læstes Ovids Breve og Amores af Skoledisciple. Det fortælles nemlig[3] om Biskop Klæng, en kundskabsrig Mand og god Skiald, at han, imedens han besøgte Skolen i Holum, var engang bleven overrumplet af Biskop Jon Ogmundsen, i det han læste i disse Ovids Skrifter, hvorpaa denne havde slaaet Bogen af Haanden, og forbudt ham at læse sligt. I Løbet af det tolvte Aarhundrede findes adskillige, som havde Bogsamlinger i Island. Den før nævnte Præst Ingemund, som led Skibbrud 1180, beklagede meest Tabet af sin Bogkasse, hvilken dog siden blev bierget. Om hans Fosterson Gudmund, der blev Biskop, fortælles, at han var meget lærelysten, og naar han kom til

[1]) Are Frodes *Schedæ*, 2 Kap. Fortalen til Landnama. Kialnesingasaga, Kap. 1. — [2]) S. 116. — [3]) *Fin. Johan. Hist. eccles. Isl. vol.* 1, S. 280.

lærde Folk, randsagede han deres Bøger, for deraf at uddrage, hvad han ansaae for nyttigt [1].

En Tid lang maatte Læsning tilligemed alt Bogvæsen blive nøie knyttet til den nye Lære. Man læste de latinske Bogstaver, for at kunne synge Psalteren, hvis Bønner, om de end slet ikke bleve forstaaede, tilskreves en magisk Kraft, og den unge Klerk lagde sig efter Latin, for vedbørligen at kunne messe. Til Optegnelser i det daglige Liv behøvede Islænderen ei den fremmede Skrift, thi dertil var han vant at anvende Runerne, og vedblev længe at bruge disse. Derimod blev Bekiendtskabet med det latinske Sprog af største Vigtighed for hans hele Dannelse, thi nu var en uudtømmelig Kundskabskilde bleven aabnet for ham, og den reisende Islænder kunde derved paa de fremmede Skoler vorde bekiendt med hele Tidsalderens Kundskaber, og ved de latinske Bøgers Hielp overføre dem til sit Hiem. Af disse vare de historiske de, hvilke meest nærmede sig til den Aandsnæring, han hidtil havde modtaget, og naar han nu vilde bevare noget af det meget nye, han lærte, var den annalistiske Form den beqvemmeste, som tilbød sig til deri at giemme Resultaterne af hans Læsning. Saaledes maatte Islænderen bringes til at afskrive, eller selv forfatte Annaler fra Skabelsen af, og derved tillige foranlediges til at behandle den nordiske Historie paa samme Maade.

Men her viste sig særegne Vanskeligheder. Hvor meget man end i Island havde fortalt om de ældre Tiders Begivenheder, bestod alt dette dog kun af Brudstykker, eller af Fortællinger om enkelte Bedrifter, hvilke ikkun ved Optegnelsen af Slægtled vare knyttede til Fortid og Eftertid. Vilde man nu henføre disse Begivenheder til visse Aarstal, og ordne dem efter Tidsfølgen, maatte dertil udfordres vidtløftige Sammenstillinger, megen Tid og Møie; men ved slige chronologiske Udsigter over Nordens Historie blev tillige et Arbeide fuldført, hvis Værd alle Boglæsere maatte paaskionne.

---

[1]) Sturlungasaga, 3 Þáttr, Kap. 2.

En saadan Bog skrev Are Frode under Titel af Islendinga-bog. Dette lille Skrift indeholder en tør og kortfattet, men tillige en velordnet og almindelig Udsigt over de vigtigste Epoker i Landets Historie. Man har ofte beklaget, at et større Værk af Are Frode er gaaet tabt. Imidlertid passer dog den Beskrivelse, Snorre i Fortalen til Heimskringla giver af dette Skrift, meget vel paa det, vi have tilbage, ikkun at en Chronologi over de norske Konger har været som Anhang føiet til [1]. Overalt hvor Are Frode citeres, skeer dette kun for fra ham at hente chronologiske Oplysninger [2].

Med Føie blev Ares lille Skrift, der maa synes os ved første Diekast at være ubetydeligt, meget anpriist; thi ved dette var Grundvolden lagt for al nordisk Historieskrivning, i det flere vigtige Epoker derved vare bestemte, og de andre Begivenheders Forhold til disse paaviist. Men man har aldeles misforstaaet Snorres Yttringer om Are Frode, naar man har ladet Snorre sige, at Are var den første Islænder, der skrev noget historiskt. Snorre siger, at Are var den første Islænder, der var Historieforsker. Herved kunde han ikke falde paa at paastaae, at slet ingen havde før Are Frode bragt nogen Saga paa Papir, thi dette var noget, som, efter at Islænderne vare blevne oplærte i Skoler, ingen med nogen Sikkerhed kunde paastaae.

Vi have seet i det Foregaaende, at en Mængde Fortællinger, bragte i en tækkelig Form, vare i Omløb, og at disse maatte under den frie Forfatning blive forøgede med alt det Mærkelige, som tilbrog sig paa Øen og i Nabolandene. Hvor let kunde nu ikke een eller anden, der var bleven vant til at læse Bøger og til at skrive, og som maaskee mindre end andre stolede paa sin Hukommelse, bringes til at optegne, hvad der morede ham at have hørt. Den der nedskrev en Saga, kunde ikke falde paa at tilføie sit Navn, og derved søge Forfatterære; thi han nedskrev blot,

[1]) Dette har Etatsraad Engelstoft udviklet i en Anmeldelse af Etatsraad Werlauffs Skrift *de Ario multiscio* i Universitets Annalerne for 1808, 2det Bind, S. 72 f. — [2]) De didhørende Steder ere samlede af Etatsraad Werlauff i anf. Skrift.

hvad han af Andre havde hørt, og som han havde hørt det. Her have vi Aarsagen til, hvorfor de allerfleste Sagaer ere anonyme. Af indvortes Grunde maa deres Affattelsestid bestemmes, og det er meget muligt, at flere Sagaer om islandske Begivenheder, f. Ex. Vigà-Styrs Saga og Heidarvigasaga, ere tidligere nedskrevne end Are Frodes *Schedæ*.

Den anden islandske Historieforsker var Ares Ven, Sæmund Frode, hvis Skrift om de norske Konger fra Harald Haarfager til Magnus den Gode nu er tabt, og citeres sieldnere end Are Frodes, venteligen fordi de vigtigste Epoker allerede ved denne vare fastsatte.

Vi have endnu et Udtog tilbage af Sæmunds Skrift i et Lykønskningsvers til en af Sæmunds Efterkommere, den i Island mægtige John Loptsen[1]. Den unævnte Forfatter af dette Stykke siger i 40de Strophe, at han har fortalt ti Kongers Levnet efter Sæmunds Beretning. Da han dog nu kun har lidet foruden Regieringsaarene om hver Regent, synes man deraf at kunne slutte, at Sæmunds Historie ei har været vidtløftig, og at den chronologiske Deel er bleven anseet for den vigtigste. Saa meget des snarere kan man forklare sig, at Sæmunds Skrift, uagtet Forfatterens store Anseelse, er gaaet tabt, fordi dets Indhold, efter at de vidtløftigere Kongesagaer vare blevne nedskrevne, ikke længere ansaaes for vigtig. Begyndelsen af de oddiske Annaler tillægges Sæmund, hvilket bestyrker, at han meget har beskiæftiget sig med chronologiske Undersøgelser.

En anden Gienstand, hvortil Landets Beskaffenhed henledede de islandske Historieskriveres Opmærksomhed i det tolvte Aarhundrede, var, hvorledes Landet var blevet bebygget, i hvad Orden Familierne havde bosat sig, hvilken deres Æt var, og hvorledes de vare besvogrede. En Frugt af disse Undersøgelser blev Landnamabog, om hvis Beskaffenhed i det foregaaende er talt.

---

[1]) John Loptsens Encomiast, udgivet med Oversættelse af Erichsen. Kiøb. 1787 i 4.

Næst disse Gienstande for de ældste historiske Undersøgelser i Island henvendtes Opmærksomheden fornemmelig paa de tvende Olafers Regiering, om hvis Bedrifter en Mængde Fortællinger vare i Omløb, og hvis Iver for Christendommens Udbredelse havde omgivet dem med en hellig Glands. Olaf Tryggvesens Levnet blev beskrevet paa Latin af tvende Munke ved Enden af det tolvte Aarhundrede, Gunlaug og Odd, hvilke anførte som Hiemmel mundtlige Beretninger af Mænd fra Aarhundredets Midte. Vi kiende deres Skrifter af frie med en Deel Tillæg forøgede islandske Oversættelser fra det fiortende Aarhundrede. Neppe har deres Arbeide ved at skrive Olafs Levnet bestaaet i andet, end at de have oversat paa Latin og ledsaget med nogle Betragtninger, hvad der i en sammenhængende Fortælling er bleven dem forebraget; thi Ligheden mellem begge disse Fremstillinger af Olaf Tryggvesens Levnet beviser, at ingen af Forfatterne har fortalt selvstændigen.

Omtrent ved samme Tid var en vidtløftig Samling foranstaltet af Olaf den Helliges Bedrifter, medens han levede, og hans Jertegn, efterat han var død, hvilken siden blev benyttet af Snorre og dennes Samtidige, Præsten Styrmer[1]. Men Beskaffenheden af begge disse Kongers Levnetsbeskrivelser giør det rimeligt, at flere Dele deraf vare allerede nedskrevne i enkelte Fortællinger, førend det Hele blev samlet.

Disse Olafernes Levnetsbeskrivelser ere sandsynligviis de tidligste, efter en vis Plan foranstaltede skriftlige Opfattelser af den Fortælling, der mundtligen havde udviklet sig, og indeholde en Forbindelse mellem Historieskrivning og det levende Foredrag, som baade Æmnets Interesse- og Materialiernes Mængde kunde foranledige.

Ogsaa Harald Haarfagers Bedrifter, hvilke berørtes i saa mange Fortællinger om Islands Nybyggere, vare blevne besiungne af saa mange Skialde, hvis Sange levede i Hukommelsen, og

[1]) See min Afhandling om Snorres Kilder, S. 255-57.

hvilke selv indeholdt Begivenheder, der havde saa megen Vigtighed for Islænderne, maae i Løbet af det tolvte Aarhundrede være blevne nedskrevne [1].

Af slige enkelte Kongers Levnetsbeskrivelser kunde let de norske Kongesagaer udvikle sig. Thi ligesom man udstrakte Fortællingen om den islandske Mands enkelte Bedrift til en Levnetsbeskrivelse, og dertil knyttede Beretninger om Forældre og Børn, saaledes voxte Kongesagaen paa samme Maade, og ved Sammenstillingen af Harald Haarfagers og de tvende Olafers Levnetsbeskrivelser, var allerede en norsk Kongesaga omtrent færdig. Men den, som i det tolvte Aarhundrede samlede eller afskrev en saadan, tænkte vist nok ikke paa at skrive en Bog, end mindre paa at vorde agtet som Forfatter. Han skrev fordi han enten for sig selv vilde optegne alt dette, eller fordi han vilde have meget paa rede Haand, han kunde fortælle til andre.

De første Forsøg paa slige Kongesagaer maatte blive ufuldkomne, især meget ulige, i det Materialierne vare tilfældigen samlede, og altsaa uforholdsmæssig Vidtløftighed og Korthed deri maatte findes. Men disse Forsøg maatte Tid efter anden blive bedre, og kun de hensigtsmæssigste bleve afskrevne. Haandskriftet Fagurskinna, der maa være ældre end Snorres Værk, er et Exempel paa en saadan Kongehistorie fra det tolvte Aarhundrede.

Næst Olaferne blev Harald Haardraade den norske Konge, om hvem de fleste Anecdoter vare i Omløb, og allerede medens Kongen selv levede og med hans eget Samtykke, var en romantisk Udsmykkelse af hans Ophold i Constantinopel, som grundede sig paa hans Ledsager Haldor Snorresens pralende Fortællinger, bragt i Omløb. Denne Konges Levnet blev saaledes letteligen for vidtløftig, til at forbindes med de ældre Kongesagaer. Derfor gaves der uden Tvivl flere norske Kongesagaer i det tolvte Aarhundrede, hvilke begyndte med Magnus den Godes Regiering, og gik indtil

[1]) See Landnamabog, S. 21. Jevnfør min Undersøgelse om Snorre S. 205.

Sverres. Af saadanne have vi endnu de tvende Haandskrifter Morkinskinna og Hrokkinskinna tilbage.

Fra at skrive sammenhængende norske Kongesagaer var Overgangen ikke vanskelig til at skrive en Skioldungasaga, hvilken allerede Snorre havde for sig; thi enkelte Sagaer om de ældgamle Helger og Froder, om Rolf Krake, Signe og Habor, Braavalleslaget og Regnar Lodbrog vare i Omløb. Men neppe har denne Saga været samlet med stor Skiønsomhed, siden den ikke i Afskrifter er bleven forplantet, thi det er altid sandsynligt, at det i sit Slags Fortrinligste bedst har kunnet modstaae Tidens Ødelæggelser.

Der var endnu en anden Klasse af Oldsagn, som maatte bringe især Skialdekunstens Yndere til at ville samle dem i deres hele Sammenhæng, nemlig de gamle vidtberømte Sagn om Volsunger og Giukunger, hvis Bedrifter i de ældste Skialdeqvad vare besiungne, fra hvis Historie saa mange Digterbilleder vare hentede, og om hvilke ingen Islænder kunde være uvidende, der enten vilde vove selv at digte en Strophe, eller giøre Fordring paa at besidde Smag [1]. Volsungasaga maa være nedskrevet enten i Enden af det tolvte eller Begyndelsen af trettende Aarhundrede.

Endeligen kommer endnu til alt dette, hvad efter alt det foregaaende følger af sig selv, at ligesom Islænderne nedskreve til deres egen Efterretning fremmede Kongers Bedrifter, have de ogsaa i det tolvte Aarhundrede optegnet meget om deres egne Familiers Hændelser og deres Forfædres kiekke Daad [2].

Men af disse Sagaer var der endnu neppe nogen, som egentligen kunde kaldes en Bog, nemlig et Skrift udgivet til Andres Belærelse. Alle Sagaer vare endnu at betragte som Optegnelser til eget Brug. De vare Gienklang af den levende Fortælling og Hielpemidler for denne.

---

[1]) See Sagabibliothek, 2 Deel. — [2]) See Sagabibliothek, 1 Deel.

De første egentlige Historieskrivere Island frembragte, de første Mænd nemlig, hvilke samlede et historiskt Stof, hvilket de selvstændigen bearbeidede i den Hensigt, derved at meddele deres Medborgere Efterretninger om mærkelige Tildragelser, vare saadanne Mænd, som skreve deres Samtids Historie. Af disse var den ældste Erik Oddsen, om hvilken Snorre beretter, at han skrev efter det Øienvidner havde fortalt og han selv havde erfaret om Harald Gille og hans Sønner i Midten af det tolvte Aarhundrede[1]. Hans Bog er bleven benyttet af Snorre, og endnu mere ordret af Forfatteren til Haandskriftet Morkinskinna[2].

Næst efter ham kommer Carl Jonsen, der 1169 blev Abbed i Thingøre Kloster, og som, da han i tvende Aar opholdt sig i Norge, skrev under Kong Sverres eget Tilsyn den første Deel af denne Konges Historie; uden Tvivl de første 43 Capitler af vor Sverressaga. Den følgende Deel af denne Saga blev udarbeidet af Styrmer i første Halvdeel af det trettende Aarhundrede. Disse Forfattere fulgte aldeles den historiske Stiil, som ved den mundtlige Fortælling havde uddannet sig. Den Omstændighed, at Kong Sverre, der med Omhyggelighed maatte gribe ethvert Middel til at stemme den offentlige Mening for sig, har søgt at indvirke paa Carl Abbed, i det denne skrev hans Historie, viser at den Gang allerede nogen Sands for Bogvæsen maatte være vakt. Saaledes blev altsaa det tolvte Aarhundrede i Island det Tidsrum, i hvilket Fortællingen, som hidtil var gaaet fra Mund til Mund, blev opfattet i Pennen, og i hvilket Bogskrivningen begyndte. Det følgende Aarhundrede blev den besindige Historieskrivnings gyldne Alder. I dettes første Halvdeel levede nemlig Snorre Sturlesen. Da dennes Skribentvirksomhed af mig andenstedes udførligen er bleven udviklet, maa det være nok deraf at anføre følgende Resultat[3]. „Snorres For-

1) Saga om Sigurd, Inge og Eystein, Kap. 11, 3 D. S. 347-348. — 2) See Sagabibliothek, 3 D. S. 459. — 3) Sagabibliothek, 3 D. S. 403-404.

Vi have nu seet, hvorledes den islandske Historieskrivning, efter at have frembragt herlige Frugter, igien begyndte at dale, og Aarsagerne til dens Opkomst og Blomstren lede os tillige til at forstaae dens Ophør. Den gamle Forfatning havde fremkaldt Yttringer af kraftfuld Daad, og vakt Sands for Fremstillingen af denne. Men en saadan Forfatning kunde ei vare ved, saasnart Høvdingens Magt over hans Thingmænd blev mindre indskrænket, eller Ligevægten hævedes mellem Høvdingerne selv. Allerede i Begyndelsen af det ellevte Aarhundrede havde Gudmund den Mægtige 100 Tyende paa sin Gaard, og pleiede om Vaaren at reise, ligesom en liden Konge, omkring i Herredet med et Følge af 30 Mænd, for at dømme sine Thingmænds Sager. Dog torde han endnu ei trodse Thingmændenes Fortrydelse over, at han med dette Følge stundom tøvede 6 Nætter paa en Gaard, og derved giorde dyr Tid i Landet, saa at han tilsidst lod sig nøie med sex Ledsagere paa sine Reiser [1]. Hvor saaledes den offentlige Mening havde nogen Vægt, maatte og Sagas Stemme gielde. Men da mægtige Familier giftede sig mellem hinanden, tiltog stedse deres Magt tilligemed Antallet af deres Thingmænd. I Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede havde Haflide Marsen en Strid med Thorgils Oddesen; den første red med 1200 Mand og den anden med 700 til Thinge [2]. Mod saadanne Hobe kunde enkelt Mand ei længere bestaae ved egen Styrke eller et Par Frænders Hielp. Den islandske Histories Kreds indskrænkes derved fra Mangfoldigheden af de Karakterer og Bedrifter, Landnamsmændenes Tid frembyder, til nogle faa Magnaters Feider.

Fra Midten af det tolvte Aarhundrede bleve den stridbare Sturles trende Sønner, Historieskriveren Snorre, Thord og Sighvat tillige med deres Frænder de mægtigste i Landet. Penge-

[1]) Liosvetningasaga, Kap. 6. — [2]) Kristnisaga, S. 126. Sturlungasaga, 1 Þáttr, 20 Kap.; 1, S. 27, tillægger Haflide 700 og Thorgils noget mindre.

begierlighed, Ærgierrighed og Hevnelyst vakte uforsonligt Had imellem dem, og bragte deres Æt til at ødelægge sig selv. Den islandske Fristats Historie ender med denne Families Kampe, der varede i hundrede Aar, og med Rette havde givet Perioden Navn af Sturlungatiden. Uagtet vi have denne beskrevet i et godt Foredrag, med største Nøiagtighed og sielden Upartiskhed af Dienvidnet og Deeltageren, Thord Sturlesens Søn, Sturle Thordsen, uagtet de større Stridskræfter, som her fremfor i den ældre Tid bleve opbudte, synes at maatte tiltrække sig større Opmærksomhed; er det dog langt fra, at Sturlungasaga læses med den Deeltagelse, som de ældre Fortællinger om langt mindre Feider.

Den blotte Overmagt, ikke den enkelte Mands Styrke eller Snildhed, afgiorde nu Stridens Udfald. Der var ikke længere Spørgsmaal om ved Lovkyndighed at forsvare sin Sag paa Thinget, men om til rette Tid at samle Hære. Den gamle Hevnelyst var ei forsvundet, men Ærligheden havde veget for Troløshed og Meneed. Ingen udmærkede Karakterer, der kunde vække ret levende Deeltagelse. Snorre Sturlesen var klog og veltalende, men tillige pengebegierlig, ærgierrig og ikke ret kraftfuld i sin Daad. Brodersønnen Sturle Sighvatsen var fuld af Kraft, men herskesyg, voldsom og troløs. Kolbein den Unge og Gissur, Ophavsmændene til Snorres Drab, vare blot kloge Partianførere. Thord Kakal, der hevnede Sturlungernes Nederlag, vækker mere Deeltagelse, men han besad dog ikke Kraft nok til enten at undertvinge sine Fiender, eller oprigtigen at forlige sig med dem, og fremhastede selv Dens Underkastelse.

Det lære vi af Sturlungasaga, hvor naturligt det var, at Islænderne tilsidst godvilligen tyede under de norske Kongers Herredømme, thi der var ingen Ende paa Magnaternes Krige, hvorved ikke, som før, blot en enkelt Gaard kunde blive brændt, men hele Provindser lagdes øde. Selv de med hinanden krigende Stormænd havde hver for sig til Hensigt at bestyrke deres Herredømme ved den norske Konges Anseelse, hvilken desuden understøttedes af Landets Biskopper, der vare afhængige af det

Throndhiemske Erkesæde. Snildeligen vidste Kong Hakon Hakonsen at betiene sig af dette, og fremhastede saaledes 1260 en Begivenhed, der i sig selv var den nødvendige Følge af Tingenes naturlige Løb.

Saasnart den norske Konges Herredømme var bleven rodfæstet, betryggedes vel den indvortes Ro, men Sandsen for de offentlige Anliggender, der allerede under det senere Oligarki var bleven svækket, maatte end mere formindskes. Der gives efter den Tid ingen Sagaer om Hiemmets Begivenheder, thi der skete ingen Bedrifter, værdige at antegnes med Sagas Griffel. Kun den tørre Annalist kunde endnu udfylde Aarstallene med Fortegnelse over Laugmændenes Omskiftelse, Høvdingernes Bryllupper og Processer, med Beretninger om enkelte Voldsgierninger, som vare Levninger af den gamle Selvraadighed, og om de Landeplager, som nu kun alt for hyppigen indtraf.

Forfatteren af de nyere islandske Annaler, Biørn af Skardsaa, har yttret i Fortalen til sit Værk, at det var disse Landeplager, og navnligen den saakaldte sorte Død, hvilken 1350 og 1401 hiemsøgte Øen, som havde bevirket en pludselig Standsning i alle boglige Foretagender, ved paa eengang at bortrive de Mænd, som beskiæftigede sig med disse. Men denne Forfatter, der levede i Enden af det sextende og i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede, har, som ofte pleier at skee, tilskrevet een Aarsag, hvad der ved et Sammenstød af flere blev fremkaldt. Pesten kan have standset mangt et enkelt Foretagende, men hverken den eller Smaakopperne, hvilke rasede baade 1430 og 1472, bortreve alle Boglærde. Heller ikke indtraf i noget Tidspunkt en virkelig Standsning i Islændernes boglige Virksomhed eller et Ophør af samme.

Mere skadelig end Pestsmitten blev uden Tvivl for den islandske Historieskrivning Smagen for Romaner. Denne er vist nok beslægtet med Sands for Historie, thi saavel ved disse som i denne er det Fremstilling af Tilbragelser i Menneskelivet, der vækker Deeltagelse. Vi have i det Foregaaende (S. 22) anført et Exempel paa, hvorledes man i Island allerede i de

tolvte Aarhundrede, da det Fremmede neppe endnu kunde yttre nogen mærkelig Indflydelse, havde fortalt opdigtede nordiske Historier til Moro, og det var ved at fortælle et saadant Æventyr, at Sturle Thordsen i det trettende Aarhundrede vandt den norske Kong Magnus Lagebæters Bevaagenhed. Men saalænge den virkelige Bedrift endnu vakte varm Deeltagelse, saalænge Sagaen knyttedes til Skialdesange og Familiernes Slægtled, maatte dog i Reglen den sande Fortælling virke mere end den opdigtede. Anderledes blev det, naar Opmærksomheden for Hiemmets Begivenheder aftog, imedens ligesom en heel ny Verden, fuld af Æventyr og Heltebedrifter, blev ved Ridderromaner aabnet for Islændernes Øine. Dette skete især i Kong Hakon Hakonsens Tid, da efter denne Konges Befaling en Deel fremmede Romaner, navnligen de om Prinds Tristran og den skiønne Isalde, om den korte Kaabe og Ivent, een af Ridderne ved det runde Bord, om Elis og Rosamunda, om Irlænderen Dugald og Blomstervallasaga bleve oversatte. Der gives desuden en Mængde andre Romaner oversatte af Latin, Engelsk, Fransk og Tydsk, samt romantiske Bearbeidelser af den troianske Krig, Alexander den Stores Historie og de gamle Brittekongers Bedrifter, som ere blevne bevarede i islandske Haandskrifter, baade fra det fiortende og femtende Aarhundrede, hvis Beskaffenhed viser, at de ere blevne oversatte af Islændere. Hertil kan endnu føies den vidtløftige Wilkinasaga, en Roman om Didrik af Bern og hans Kæmper, som rimeligviis i det fiortende Aarhundrede er bleven nedskreven af Islændere i Bergen efter hanseatiske Kiøbmænds Fortællinger [1].

Denne Lyst til at høre og læse de fremmede Romaner skadede Historieskrivningen paa en dobbelt Maade, deels ved at svække Deeltagelsen for den sande Historie, deels ved at forlede adskillige til at ville udpynte denne ved Træk laante fra de fremmede Romaner, hvorved det oldnordiske, som forhen endog

[1]) See Sagabibliothek, 2 D., S. 311.

i de opdigtede Sagaer var bevaret, for en stor Deel forsvandt. Til Exempler paa slige forqvaklede Sagaer kunne anføres Egils og Asmunds, Sørle Stærkes, Hialmters og Olvers, Halfdan Eysteinsens, Halfdan Branefosters, Sturlaug Starfsames og Gange-Rolfs.

Ligesom Lysten til at nedskrive Hiemmets Begivenheder forgik, tabtes ogsaa den levende Sands for Nabolandenes Historie. Ved de borgerlige Krige havde Øens Velstand lidt. Efter Øens Underkastelse bleve nogle betydelige Godser lagte under den norske Krone, og efterhaanden tabte sig Stormændenes Rigdom. Islændernes Udenlandsreiser og derved tillige deres Bekiendtskab med Udlandets Begivenheder bleve sieldnere. Den undersaatlige Poets Gratulationsvers til sin Monark maatte naturligviis ei blive saa meget agtet som den reisende Skialds Qvad til en fremmed Konges Ære. Det belønnedes ei synderligen, og snart udebleve baade Skialde og Sagnemænd. Med Føie bemærker derfor Torfæus[1], at Kong Hakon Hakonsen ved Islands Underkastelse vel efterlod de følgende Konger et større Rige, men skadede tillige deres Eftermæle ved at skille dem ved de Mænd, der kunde forevige det.

I det fiortende og femtende Aarhundrede ophørte ogsaa Islændernes Skibsfart. De Fremmede, der landede ved deres Kyster vare heel forskiellige fra de gamle Skibsstyrere; det var Kræmmere og Matroser, af hvis Beretninger lidet kunde læres. Men reiste end enkelte Islændere, maatte de snart finde sig fremmede i det øvrige Skandinavien. Det gamle Sprog havde i Danmark i det trettende Aarhundrede ved Blanding med det tydske og en skiødesløsere Udtale begyndt at forandre sig, og i det følgende Aarhundrede tog Sprogforvirringen til. Denne yttrede sig i det fiortende Aarhundrede ogsaa i Norge, hvis Skriftsprog allerede i det femtende nærmede sig det danske, ligesom og en lignende Sprogfarve fremtræder ved de svenske Mindesmærker fra Unionens Dage. Saaledes forstummede lidt efter lidt i hele Skandinavien

---

[1]) *Torfæi hist. Norveg.* P. 4. S. 367.

den gamle danske Tunge, og med den de gamle Sagn; medens i Island Fiernheden, de mange gamle Skialdeqvad og Sagaer, sikkrede dens Toner Varighed.

Nu adskilte fra den øvrige Verden ved Sproget, ikke mindre end ved Havet, kunde Flerheden af Islænderne allene i deres eget Lands Bøger søge Næring for deres Vibelyst. Den mundtlige Fortællings Værd og dermed ogsaa dens Kraft var aftaget efterhaanden, som Bøger og Læsning vare blevne almindeligere. Men det gamle Forraad af sande og opdigtede Fortællinger vedblev at forøges ved Legender om fremmede og indenlandske Helgene, ved Æventyr om Spøgelser og Giengangere, og ved Oversættelser af fremmede Romaner, hvilke ogsaa i det femtende, sextende og syttende Aarhundrede bleve forfattede.

Sandsen for de gamle Minder og Fortællingerne om disse bleve imidlertid bevarede især ved tvende Midler. Først Genealogierne, hvilke Islænderne med største Omhyggelighed giennem alle Aarhundreder have fortsat, hvorved de bedre Familier bleve satte i Stand til at udregne deres Slægtled fra det tiende og ellevte Aarhundrede med langt større Sikkerhed, end de fleste høiadelige Familier i Europa kunne have for deres lange Stamtræer. Med en vis Ahnestolthed bevarede derfor Islænderen omhyggeligen de Sagaer, hvori hans Forfædre vare nævnte.

Et andet Middel til at bevare de gamle Sagn i Hukommelse var de historiske Viser, eller de saa kaldte Rimur, hvilke ligne vore Kæmpeviser, til hvilke man allerede finder Spor i Sturlungasaga[1], men som igjennem de følgende Aarhundreder i Mængde bleve digtede. Af de 78 islandske Poeter, hvilke i den af Einarsen forfattede islandske Literairhistorie opregnes at have levet fra Reformationen indtil henimod Enden af det attende Aarhundrede, have de fleste forfattet slige Rimur, og i mange af disse besynges de gamle Minder.

---

[1]) 10 Þáttr, 25 Kap. 1, 3, S. 317.

I det sextende Aarhundrede bleve langt færre Sagaer afskrevne end i det femtende, ikke saa meget fordi man begyndte at blive bekjendt med trykte Bøger, hvilket skete langsomt; men fordi Reformationen i Begyndelsen virkede mod Sagalæsning, der mentes, og tildeels ikke uden Grund, at indeholde Papisteri[1].

Det var derfor til Lykke for Historien, at man fra det syttende Aarhundrede blev i Danmark og Sverrig opmærksom paa de islandske Haandskrifters Vigtighed. Arngrim Johnsen, Forfatteren af Krymogæa, samlede adskillige deraf, understøttet af Christian den Fierde. Biskop Brynjulf Svendsen sendte nogle af de vigtigste islandske Codices til den for al Videnskabeligheds Beforbring saa ivrige Frederik den Tredie. Islænderen Rugman, der, fangen i Krigen med Carl Gustav, havde vakt de svenske Lærdes Opmærksomhed paa Islands boglige Skatte, blev 1661 sendt til Island at kjøbe Haandskrifter til Antiqvitetsarchivet i Stokholm. Flere sendtes siden derover i samme Ærinde, indtil Christian den Femte 1685 forbød Islænderne at sælge Haandskrifter til Fremmede. Men da Professor Arne Magnæus i Begyndelsen af det attende Aarhundrede kom til Øen i kongeligt Ærinde, anvendte han med saa megen Iver baade Penge og Indflydelse, at kun saare faa Haandskrifter bleve tilbage.

[1]) Endnu i langt senere Tider bleve Sagaerne stundom ilde ansete, hvorpaa især Christian den Sjettes Anordning om Huustugten paa Island 1746, 3 Juni, frembyder Exempel. Deri hedder det §. 7: „De ere alvorligen at paaminde under Straf at vogte sig for usømmelig Snak og Skiemt, Sværen og Banden, forfængelige Historier eller saa kaldede Søgur og letfærdige Digte eller Rime, som ikke sømmer en Christen, og hvorved den hellig Aand bedrøves.“

Bemærkninger om Kilderne til Danmarks Historie i Hedenold og deres Bearbejdelse; ved N. M. Petersen, Registrator ved Geheime-Archivet.

Det er uden Tvivl et af de skjønneste Beviser paa det Ædle i Menneskets Natur, at Forstanden neppe er kommen til nogen Grad af Modenhed, før den tragter efter at skabe Lys i det Mørke, der omgiver den, og at udbrede dette Lys over de længst fraliggende Egne og fjerneste Tider. Denne Begjerlighed efter overalt at kjende det Skjulte, og at fremdrage det til Klarhed, skylde vi vore vigtigste Kundskaber om Naturen udenfor og inden i os, og de fortrinligste Undersøgelser om de skjulte Kræfter, der kun i sine Virkninger aabenbare sig for vort Øje. Men Mennesket bliver ikke staaende ved det nærværende og materielle; det opsøger ikke blot Skattene i Jordens Skjød, det sønderlemmer ikke alene Naturlegemerne, for ligesom at uddrage deres inderste Sjæl; det skuer tillige ind i Tiden, og søger at tilegne sig det Forbigangne og det Tilkommende. Det Tilkommende er i Almindelighed skjult med et uigjennemtrængeligt Dække; Tanken derpaa sætter derfor, som oftest, Menneskets heftigste Lidenskaber i Bevægelse; den fylder det med Angst og Rædsel, og lader det vakle imellem Haab og Frygt. Betragtningen af det Forbigangne derimod rører ikke i ringere Grad Hjertet, sætter ikke mindre Følelsen i Bevægelse, men denne Bevægelse er tillige forbunden med en betryggende Ro; som forsvundet er det Forbigangne een Gang for alle uforanderligt; Sindet, som Nutiden saa tit oprører og ængster, vederkvæges derfor ved Fortiden, der ikke skrækker, men blot advarer. Heraf kan man uden Tvivl forklare sig, hvorfor alle, som have erholdt nogen Grad af Dannelse, den være streng videnskabelig eller ej, med en ganske egen Interesse betragte Historien og de Begivenheder, den frem-

stiller. Ligesom nemlig det enkelte Menneske gjerne dvæler ved sin Barndoms og tidlige Ungdoms Begivenheder, saa seer ogsaa hele Menneskeslægten med et bevæget Hjerte tilbage paa den Tidsrække, den har gjennemvandret stundom med, stundom uden Bevidsthed. Begge, saavel en Menneskeslægt eller et Folkeslag, som det enkelte Menneske, have gjennemlevet den aarle Barndom uden Bevidsthed, eller hvis denne, som man vel tør antage, var til, saa er den senere, og for en Tid udslettet af det følgende Livs Begivenheder, der have efterladt sig et stærkere Indtryk; begge kunne derfor kun erholde Oplysning om de tidligste Begivenheder ved Sagn, Mennesket hos sine Frænder, Folket fra Oldfædrenes Minder. I begge Slags Beretninger hersker en højtidelig, nær havde jeg sagt hellig Dunkelhed; igjennem dem begge straaler et romantisk Lys; og ligesom der vel neppe gives nogen, der jo ved Fortællingen om denne eller hiin mærkelige Begivenhed, der skal være hændet ham i Barndommen, men om hvilken han ikke selv mere har nogen Erindring, røres paa en ganske ejendommelig Maade, tillægger denne Begivenhed en Værd og Indflydelse, som den rimeligviis i Virkeligheden aldrig har haft, og idet han lader sin Indbildningskraft gjentage den for sig og gjøre den ret levende, tillige udsmykker den med smigrende Biomstændigheder, saa at han tilsidst troer fuldkommen at kunne erindre den, saaledes maa, og vel i en endnu højere Grad, Sagnene fra et Folkeslags Oldtid, efterhaanden som de udvikle sig i Tiden, ligesom af sig selv omgives med et romantisk Lysskjær, hvorved de uudslettelig indprente sig i Hukommelsen, og, hvad enten de nu mere eller mindre svare til en objektiv Sandhed, blive vedkommende Folkeslags sande, uafviselige Ejendom.

Det maa ansees for en sand national Rigdom, naar et Folk, som en Arv fra sine Fædre, besidder en Mængde af saadanne Sagn fra den fjerneste Old; de ere ligesaa mange Vidner om en tidlig Aandsudvikling og om Folkets ejendommelige Beskaffenhed. I saadanne aabenbarer sig paa den herligste Maade

Nordens Dybde, Østerlandenes brogede Æventyrlighed, og den ved Sydens hede Sol udviklede uudtømmelig skabende Fantasi.

Fra en ganske anden Side bliver derimod Sagen at betragte, naar der spørges om disse Sagns historiske Sandhed, naar den rolige Forstand prøver dem, undersøger deres Forbindelse og virkelige Sammenhæng i Tiden, naar den forelægger sig det Spørgsmaal: Ere disse Sagn virkelige Erindringer af sande Tildragelser; eller ere de blot Fostere af en barnlig Fantasi, der har grebet en eller anden virkelig Begivenhed, og derpaa med Aandens og Indbildningens Frihed uddannet den til et Heelt, der aldrig har haft noget virkelig Tilsvarende paa Jorden.

Disse Spørgsmaale kan man gjøre, og har man ofte gjort sig ogsaa ved Danmarks ældste Historie; men Svarene ere blevne højst forskjellige. En af vort Lands Ypperste har ikke blot fremstillet en sammenhængende Kongerække af Danmarks Regenter før Kristendommen, men har tillige vidst at anvise enhver mærkelig Underkonge og Helt, enhver anden mindre indgribende Begivenhed, der endog syntes at staae aldeles afsondret fra det Hele, sin rette Plads i Tiden, sin rette Forbindelse med det Hele og med det Enkelte. Læseren seer let, at jeg tænker paa Suhms Kjæmpeværk, en Frugt af en Menneskealders uafbrudte Stræben, af den overordentligste Lærdom og et lykkeligt Livs kraftfuldeste Timer. Andre derimod fremstille os Danmarks Historie i Hedenold fra en ganske anden Synspunkt: Den bestaaer, sige de, kun af løse usammenhængende Sagn uden historisk Værd og Betydning; ethvert Forsøg paa, at bringe Lys i dette Mørke, at finde Orden i denne Vilderede, maa mislykkes; og saaledes kan man vel forklare sig, at man med Danmarks nyeste Historieskriver kan komme til den Overbeviisning, at det er rettest i en Fremstilling af vort Lands Begivenheder ganske at forbigaae den hedenske Tid. Men saaledes at betragte Beretningen om denne Tid som ikke tilværende, fordi den ikke er til for os paa samme Maade som den senere, fordi den ikke kan støtte sig paa tørre Krønnikeskriveres Annaler, men er skabt og dannet af Folket

med Frihed og Aand, eller med andre Ord at forbigaae Danmarks Sagnhistorie og Skildringen af Folkets Forfatning og Sæder under Hedendommen, er uden Tvivl at bortkaste tvende af de skjønneste Perler i vor Historie, og at reise en Bygning af den følgende Tids Begivenheder, som mangler sin Grundvold.

Betragtningen af Danmarks ældste Historie ledte ogsaa Forfatteren af disse Linier til den Overbeviisning, at det hidtil bestaaende ikke kan ansees for tilforladelig eller blot rimelig historisk Sandhed; men førend jeg meddeler Almeenheden egne Granskninger i denne Materie, troede jeg det passende at forudskikke følgende indledende Bemærkninger om Kilderne og deres Behandling i Almindelighed. Disse Bemærkninger udgive sig ikke for mere, end hvad de virkelig ere, en Oversigt af andres Meninger og Granskninger, der ere sammenstillede, for at lede Læseren til en endelig Dom. Deres Hensigt er nærmest at betragte Tingen fra den negative Side, snarere at rive ned end at bygge op; det første maa, desværre, ogsaa her, gaae forud for det sidste; det er i sig selv betænkeligt og vanskeligt, og det er muligt, at man i den Iver, hvormed man er kommen i Gang, bortriver adskilligt, som man siden vil finde burde blive staaende og tjene til Støttepunkt. En saadan Vildfarelse maa imidlertid undskyldes med ethvert saadant Arbejdes endelige Formaal, ad Granskningens Vej endelig og tilsidst at erhverve sig en tilforladelig Kundskab.

Betragte vi i Almindelighed de ældste Mindesmærker i Norden, da bestaae de, ligesom hos alle Oldtidens Folkeslag, i allehaande Levninger fra den fjerneste Tid, som vi i Almindelighed skylde den Bestræbelse hos Menneskene at bevare for Efterslægten Mindet om deres Elskede og om de ved en eller anden Daad udmærkede Mænd, som vare en Velsignelse for sin Tid, eller den indre Nødvendighed, hvormed Mennesket søger at knytte sit jordiske Liv til Himlen og at gjøre det guddommelige til Deeltager i hans Glæde og Sorg. Saadanne Levninger, i hvilke Ordet ikke paa en eller anden Maade har udtalt sig, saa-

som Gravhøie, Steenaltere og deslige, ere uden Tvivl i flere Henseender mærkværdige; ved deres Ælde vise de Folkets Ælde, ved deres Beskaffenhed Folkets Kulturgrad, og de kunne derfor kaste meget Lys paa Folkets Sæder og Skikke, paa dets huuslige, undertiden ogsaa borgerlige Forfatning, men, som stumme Vidner, tie de i Almindelighed om selve de historiske Begivenheder. Mere talende er vel Runestenene, hvis Indskrifter undertiden række op til den hedenske Oldtid, men hvad Danmark angaaer, kan man dog ikke med Sikkerhed antage, at nogen historisk Begivenhed er opbevaret paa nogen Runesteen, ældre end Jellingestenene, og om man end vilde antage, som rimeligt er, at flere danske Runestene henhøre til en endnu ældre hedensk Tid, saa bliver dog det historiske Udbytte høist ubetydeligt; efter de af Abrahamson i Antiqvariske Annaler og af Geijer i Svea Rikes Häfder anstillede Undersøgelser om Runeskrifternes Indhold i Almindelighed viser det sig nemlig, at de sædvanlig angaae private Mænds Reiser eller Død, og at de i alt Fald staae affondrede som høist korte Brudstykker uden Sammenhæng med hverandre og ofte uden tilsyneladende Forbindelse med Historien i det Hele.

Ordets levende Mindesmærker bestaae da egentlig kun i gamle Sange, Slægtregistre og Fortællinger (Sagaer). Af disse ere de første de ældste; kun de have kunnet bevare sig nogenlunde uforvanskede formedelst Stavelsemaalet, Riimstavene og øvrige Eiendommeligheder ved den ældste Digtekunst; de ere desuden korte og give kun Hovedstrøgene af Begivenhederne, og maatte derfor saa meget lettere bevares. Adskillige saadanne Sange, som bære tydelig Præg af at være digtede i Hedenold, ere virkelig blevne opbevarede til vor Tid, men de fleste ere Brudstykker, nedskrevne langt senere, og supplerede og udvidede ved indskudt prosaisk Fortælling. Langt yngre ere de prosaiske Sagaer selv, altsaa ogsaa langt yngre, end den Tid, hvis Begivenheder de fremstille. De kunne derfor kun ansees for tilforladelige historiske Vidnesbyrd om Tildragelser i Hedenold, naar de Hovedbegivenheder, de fremstille, bekræftes med Anførelse

af en gammel Sang, eller naar deres opløste Elementer, skjønt en saadan Sang ikke udtrykkelig anføres, vise hen til en saadan, eller man endelig kan gjenfinde Begivenheden i en eller anden Oldsang, om denne end ikke af Historieskriveren selv er brugt eller overhoved synes at staae i nogensomhelst Forbindelse med selve Sagaen. Naar intet af dette er Tilfældet, kunne senere Fortællinger om saa fjerne Begivenheder ikke have anden Hjemmel, end et løst Folkesagn, eller snarere den af et eller andet Sagn udsprungne individuelle Anskuelse, som den senere Fortæller har dannet sig af Begivenhederne og deres Sammenhæng.

Som bekjendt grunde baade Saxo og Snorre deres historiske Beretninger deels paa Sange, deels paa mundtlig Fortælling, og Snorre har vistnok Ret, naar han netop paa saadanne Sange grunder sin historiske Troværdighed i Ting, om hvilke han af egen og sine nærmeste Samtidiges Erfaring intet kunde vide. Hos Saxo finde vi ligeledes ikke blot Brudstykker af Sange, men mange andre hos ham forekommende Fortællinger have aabenbar haft deres første Grundlag i saadanne, der endnu tildeels kunne gjenkjendes i Fortællingen. Herved maa imidlertid ingenlunde tabes af Sigte det forskjellige Forhold imellem Sangen og Fortællingen eller Sagnet. Sangen giver, som vi nys bemærkede, kun Hovedtrækkene af Begivenhederne, ikke deres enkelte Omstændigheder og Følge, sjelden deres bestemte Tid, ofte heller ikke deres Sted; Sagnet derimod udvider, hvad der var indskrænket i Sangen, og bestemmer, hvad deri var ubestemt. Den senere Fortæller har nemlig et langt mere udstrakt Spillerum for sig, end Oldsangens Digter; han kan lægge til eller tage fra efter Behag, og gjør helst det første; han maa i det Hele drage Begivenheden nærmere hen til sig og til Tilhørerne; han maa give den Sandsynlighed og et Slags Vished ved at anvise den sin bestemte Tid og Sted; han fristes lettelig til at give den større Interesse ved andenstieds fra at laane et eller andet Træk, som kan gjøre ret levende Indtryk, og ved at gjøre alt hvad stort og herligt er til Forfædrenes Daad. Saadanne Træk, som ved en

eller anden karakteristisk Beskaffenhed, sætte Indbildningskraften eller Følelsen i en levende Bevægelse, gjentage sig derfor tit og ofte i Fortællinger, der iøvrigt ikke staae i nogen Forbindelse med hverandre, og knyttes derfor mangen Gang kun med yderst svage Baand til Hovedhandlingen; næsten hele Sagabibliotheket leverer Beviser herpaa. Forøget med enkelte Tilsætninger, udsmykket med særegne Træk gaaer Sagnet saaledes fra Land til Land, og overalt, hvor det kommer hen, har det hjemme. Et af de meest træffende Exempler herpaa er det bekjendte Sagn om Hagbard og Signe, der fortælles med Paaberaabelse og Paaviisning af Stedet, hvor det er forefaldet, i næsten alle nordiske Lande: i Upland og Nerike i det egentlige Sverrig, i Halland, i Blekingen, i Søndmør og Helgeland i Norge, paa Als, og der er, som bekjendt, skrevet nok for at bevise, at det efter Saxos Fortælling virkelig tilhører os, og har tildraget sig ingen anden Steds end i Sjælland. Men ikke blot i Norden, ogsaa udenlands har Sagnet sit Hjem; det bekjendte Sagn om Frodes Fred og Guldsmykket, som til Tegn paa denne henlagdes paa Alfarvej, fortælles ikke blot om Kong Frode i Danmark, men ogsaa om Kong Alfred i England, Kong Brjan i Irland, Gange-Rolf i Normandiet og maaskee endnu flere; er det endelig ikke besynderligt, at en saa egen original Begivenhed, som den der ligger til Grund for Fortællingen om Palnatokes Mesterskud, skulde gjenfødes i Tiden efter at have slumret i Aarhundreder, og gjentage sig ikke hos en af hans Ætlinge, men imellem Hyrdefolk paa de schweizerske Bjerge.

Opbevaringen af alle de Oldtidssagn vi have skyldes en senere historisk Tid; vi maae derfor bemærke, at jo nærmere Sagnet rykkes hen til denne, desto mere historisk bliver det Anstrøg, det efterhaanden antager, men det er ikke sagt, at dette Anstrøg var det oprindelige. De gamle Sange ere ogsaa, og sdare ofte af mythisk Indhold. I Sagnet ere begge Elementer, det mythiske og historiske, blandede; i Historien maae de affondres. Herved maatte Historieskriveren let ledes til, at lade Forstanden

herske over den i Sagnet spillende mythiske Fantasi og at drage selve Mythen over i Historien. Historieskriveren maatte gjøre dette, thi enten troede han virkelig at staae paa en fastere Grund, eller i det mindste maatte han bygge sig en saadan, uden hvilken hans hele Værk snart maatte styrte sammen og opløse sig i usammenhængende Dele. Til det virkelig historiske knytter han derfor et andet Sagn, der uden Tvivl ogsaa er givet ham med noget historisk Anstrøg, uden hvilket det ej kunde bevares, og i den Sammenhæng, hvori det nu kommer til at staae, maa det nødvendig antage den udvortes Lighed, den Dragt, om jeg saa maa kalde det, uden hvilken det strax af enhver vilde bortvises som fremmed. Har det først antaget en saadan, da rykker det dernæst af sig selv ind i en senere historisk Tidsalder, hvor det oprindelig neppe havde hjemme. Saaledes gaaer den eddiske Mythe om Høder og Balders Død igjen paa Jorden i Kongerne af samme Navne hos Saxo, og hvad vi fra een Kilde kjende som en af de dybsindigste, Hjerte og Aand meest rørende Digtninger, finde vi i en anden fremstillet som en sædvanlig historisk Begivenhed, til hvilken kun saa meget overordentligt og vidunderligt har knyttet sig, at vi ikke kunne tvivle om dens oprindelige Form. Da paa en noget lignende Maade Thorkil Adelfars Rejse efter Saxos Regning maa indfalde ved Kristendommens Indførelses Tid, saa forbindes denne Fortælling virkelig med Kristendommen, skjønt vi i dens første Grundlag neppe kunne miskjende den mythiske Karakteer, hvorved den har Lighed med Thors Rejse til Jøtunheim, forandret og blandet med senere Sagn. Men det er ikke blot Saxo, men ogsaa Snorre, og hvad Under da, om ogsaa andre Sagaskrivere, der søge saaledes at befæste Sagnet ved at give det Tid og Sted, eller med andre Ord at gjøre det historisk. Hos Snorre træde ogsaa Odin og hans Medfølgere frem som Mennesker, de boe iblandt Menneskene, krige med dem og undervise dem; og dog kan umulig denne Odin være hiin Gud, som dyrkedes ved Asiens Grændser, og hvis Lære udbredte sig derfra tvers igjennem Europa til Norden. De mythiske

Forestillinger synes overhoved hos Islænderne at have antaget en historisk Karakteer langt oftere, end man i Almindelighed forestiller sig. Til den som historisk fremstilte Frodefred og dens Ophør ved Jettemøerne Fenja og Menja, finde vi den reen mythiske tilsvarende Forestilling i Vøluspaa, hvor Gudefreden ligeledes afbrydes ved Jettemøers Ankomst; og heelt vidunderlig, kunde man næsten sige, forenede denne Mythe sig igjen med den kristelige Forestilling om den over al Verden herskende Fred, da Kristus fødtes, hvoraf fulgte, at Frodes Levetid historisk blev ansat til denne Tid; hvor udbredt ogsaa dette Sagn har været, sees af den langt senere Fremstilling deraf i Olaf Tryggvesens Saga; hvor det lægges i Thors Mund, nemlig at Norge i de ældste Tider var beboet af Riser, der alle døde paa to Kvinder nær; da kom Mænd fra Østerlandene, som disse Kvinder gjorde meget Bryderi, indtil endelig Thor dræbte dem. Betragter man saaledes Sagnene i det store, i en lang Frastand af Tid, og ikke blot i de Beretninger, som nærmest berøre hinanden, saa vil visselig ingen kunne tvivle om, at silbigere Tider have tilegnet sig langt ældre Sagn og fremmede Landes, og have gjort sig dem mere hyggelige og fortrolige ved at ombanne dem. Dette falder især i Øjnene, naar man sammenstiller de ældste Sange og Sagaer med Middelalderens senere Kjæmpeviser og Fortællinger. Hvilken Forandring af det samme Æmne! Hvilket andet Aasyn og Dragt paa den samme Helt! Oldtidens vidunderligste Helt, Sigurd Fofnersbane, bliver i Vilkinasaga til en ridderlig Sigurd Svend og i Kjæmpeviserne til Sigurd Snarensvend, der strider med de danske Kjæmper, „saa det donner under Ros", og oprykker Egen med Rode, og „fører saaledes Sommer i By"; Jøtnen eller Thursen i Thrymsqvida bliver til en Tossegreve, og Freja sammesteds til hin adelige Jomfru Frøyenborg. Opstod Sagnet endnu en Gang i vor sagnløse Tid, hvilke Væsener monne vi vel da vilde skue i disse Nordens ældste og dybsindigste mythiske Fremstillinger! Men — vil man uden Tvivl indvende — det er ikke Ret at bedømme de ældste og ærværdigste Historie-

skriveres Beretninger efter senere Fabler fra en lidet smagfuld Tidsalder; og uden Tvivl ligger der nogen Grund i denne Indvending; var det ikke saa, da vilde vi ikke dvæle ved de ærværdige Oldsagn. Hvad indestaaer os imidlertid ganske for, at hine ældste Sagn i Virkeligheden ere mere ægte, end disse senere Fordrejelser, som vi kunne gjennemskue og gjenkjende under deres Maske, fordi vi kjende dem i deres oprindelige Beskaffenhed; Oldsagnene have vistnok for os et ægte Anstrøg af den Tidsalder, hvori de fødtes, men hvor langt tilbage i Tiden kjende vi denne, og hvilken anden Kundskabskilde have vi til den uden netop Sagnene selv? Det er altsaa rimeligt, at Oldtidens Historieskrivere kunde geraade ind paa een eller anden Vildsti, som laa aaben for dem, og som var saa let at betræde; det er endog rimeligt, at de ikke blot kunde, men at de ogsaa, omgivne af saa mange Veje, og blottede for saa mange Midler, som vi nu besidde til at eftergranske Folkenes ældste Hjemstavn og Hændelser, maatte betræde den; de have virkelig gjort det.

Endnu en tredie historisk Kilde have vi foran nævnt, nemlig Slægtregistrene, som i ikke ringe Mængde ere os overleverede fra Fortiden, og som rimeligviis, da Nordboerne satte saa stor Priis paa at mindes og at optegne deres Fædres Slægtled, kunne have betydelig Indflydelse paa Bestemmelsen af Danmarks ældste Historie. Ved dem skulde man troe maa Tidsregningen erholde en urokkelig Fasthed, og uden dennes Bestemmelse vakler al sand Historie. Men følgende Bemærkninger, om hvis omstændeligere Udvikling og Rigtighed vi henvise til P. E. Müllers bekjendte Undersøgelser om Saxo og Snorre, ville allerede vise, at ogsaa Genealogierne maae benyttes med megen Varsomhed, da de, saaledes som de ere, ikke altid afgive paalidelige Resultater: De kunne nemlig i Almindelighed kun antages for nogenlunde sikre i de nærmeste Led, og blive jo længere de rykke tilbage i Tiden, desto upaalideligere. Enhver anseelig Slægt søgte at udlede sin Herkomst fra en berømt Stamfader; næsten alle de nordiske Kongers Slægtregistre begynde derfor med Odin; naar man var

kommen saa vidt tilbage, man bedst vidste og kunde, satte man ham i Spidsen, eller i det mindste en anden ligeledes anseelig Mand, som forherligedes ved det Mørke, hvori Oldtiden indhyllede ham, igjennem hvilket Mørke de ham tillagte Bedrifter straalede saa meget klarere. Man betragte blot de islandske Landnamsmænds Stamtavler, hvor mange der nedstammede fra Sigurd Fofnerbanes Datter Kraka (Aslaug), hvorved Familien ikke blot paa den ene Side bragtes i Forbindelse med den danske Kongeslægt, men tillige, hvor vanskelig end denne Forening synes tænkelig, med en af de største Fabelhelte, Sigurd Fofnersbane, hvis Bedrifter havde langt sydligere Landstrækninger til Skueplads, og hvis Tidsalder er saa ubestemt, at han snart sammenstilles med Aserne, snart med Regner Lodbrog. Vare de mellemliggende Led i en Slægtfølge ubekjendte, saa trak man fremdeles hiin første berømte Stamfader saa langt ned i Tiden, som det var nødvendigt, for at danne en sluttet Række; derfor har Odin maattet leve op igjen saa mange Gange, som det nogenlunde paalidelige, man kjendte til de forskjellige Kongeslægter, fordrede det, og Antallet af Leddene imellem ham og flere samtidige Herskere er hos forskjellige nordiske Folk forskjelligt, alt eftersom de havde en længere eller kortere Kongerække at fremvise. Hvilken aaben Mark ligger ikke her for Granskningen! Hvilken Tumleplads for Skarpsindigheden, naar den vil bestræbe sig for at forene det, som synes i sig selv uforeneligt, og at opklare det som synes indhyllet i uigjennemtrængeligt Mørke.

Dersom disse Bemærkninger have noget Værd, maae virkelig de Sagaer og Slægtregistre, som lægges til Grund for Danmarks Oldhistorie, underkastes en omhyggelig Kritik, førend noget tilforladeligt historisk Resultat af dem kan uddrages; saa bliver det ogsaa nødvendigt, at gjøre sig visse Bestemmelser og Regler levende, som i Bearbeidelsen kunne følges, og aldrig maae lades af Sigte. Vi forsøge kortelig at udkaste nogle saadanne, der naturligviis ere de samme, som de, der gjelde for Behandlingen

af ethvert andet Folkeslags Historie i saa fjerne og dunkle Tider, som de vi her omtale.

Til historisk Rimelighed, thi paa mere vil neppe nogen gjøre Fordring, kan med Rette ventes, at den Tiden nærmeste Beretning lægges til Grund for den historiske Fortælling; eller da i Grunden ingen af de historiske Kilder, af hvilke vi maae øse, kan siges at ligge den Tid nær, som afhandles, saa maa den Beretning vælges og foretrækkes, som i Følge Sprog og Indhold maa tillægges den høieste Ælde, enten Oldsangen selv, hvis en saadan haves, eller dens Indhold, hvis dette kan gjenfindes, var det endog kun i en senere Saga, der maa antages at have erholdt mangfoldige Tilsætninger. Som Exempel nævnes Regner Lodbrogs Dødssang, der, skjønt senere digtet, dog maa ansees for langt ældre end Regner Lodbrogs Saga, og som derfor maa lægges til Grund, naar man vil undersøge denne berømte Helts Levetid og Toge; samt Sagabrudstykket om Ivar Vidfadme, hvis indflettede Vers uden Tvivl ere Levninger af en langt ældre Sang, og som vi derfor maae tillægge historisk Sandsynlighed i dens Beretning om Begivenheder, hvorom vi intet andetsteds have sammenhængende Efterretninger.

Det Sagn, som benyttes, hvad enten det nu i Formen er ældre eller yngre, maa tillige fra Indholdets Side kunne erkjendes at være ældgammelt. Naar det gaaer i det store, uhyre, kolossalske, har det rimeligviis hjemme i Hedenold; bevæger det sig derimod indenfor snevre Grændser, saa er det snarere et Foster af en kristelig Tidsalder, der havde glemt det Betydningsfulde af det ud over Tid og Sted, svævende Oldsagn. Ligesom Børn glæde sig meest over det, som gaaer i det uendelig store, saaledes maatte der ogsaa stærke Træk til at virke paa Oldfædrenes Indbildningskraft. Hvilken Latterlighed derfor, at ville nægte Asalærens Ægthed! Den Asathor, som vader paa Bunden af Havet og rækker høit op over dets svulmende Flade, som sover i Tommelfingeren af en Handske, der tilhører et endnu legemlig større Væsen, og derfor forekommer ham at være en Hytte, saadanne Billeder ere ikke avlede i en Munks snevre Celle, og oft

lige saa snevre Hjerte. Den Ivar, som forbandet af Mennesker og Guder, styrtes af sin egen Fosterfader i Havet, eller den Helt, hvis Lig paa det brændende Skib stævner ud forbi Klipper og Skjær, og saaledes i selve Døden tilhører Havet, som var Vidne til hans Livs vigtigste Bedrifter, saadanne Begivenheder kunne uudslettelig indprente sig i Hukommelsen, og bevares i Mindet igjennem en uendelig Tidsrække. Efterhaanden derimod, som vi stige ned i Tiden, formindskes Billedet, og indskrænkes den heroiske Daad; den uhyre Drage bliver til en Lindorm; Jætten, der ligner et Iisbjerg, bliver til en pudsig Skovtrold; den kunstfærdige Vølund, som forfærdiger de herligste Vaaben, bliver en Wayland Smith, der smeder Hestesko; og Heltens Ridt igjennem den flammende Befæstning (vafrlogi) til Bestigningen af et Glarbjerg. De senere fabelagtige Sagaer, saasom Didrik af Berns, og alt hvad der bærer deres Præg, kan altsaa ikke, om de end sagde os nok saa meget om Danmark, her komme synderlig i Betragtning; ogsaa de have Skildringer af Dverge og lignende mythiske Væsener, men deres Mangel af Holdning viser tilstrækkelig, at de kun ere senere Digtninger, der ved en falsk Efterligning af det gamle mythiske Stof søge at indvirke paa Indbildningskraften, og at tilegne sig en Troværdighed, som de just derved tabe.

Men fordi Sangen eller Sagnet, vi benytte, ere ældgamle, følger endnu ikke deraf, at de ere historiske; tvertimod jo ældre de ere, desto mere nærme de sig Mythen. Her skal altsaa en kjønsom Kritik søge at bestemme, om Indholdet er reen mythisk, eller om der tillige kan antages at ligge en historisk Begivenhed til Grund. Dette er den vanskeligste Opgave af alle. Da Mythe og Historie i ethvert Folkeslags Oldhistorie berøre hinanden og tabe sig i hinanden, som Regnbuens Farver, saa kan for den alleræld ste Tid den virkelige Grændse kun gjenkjendes i det store, aldrig i alle de enkelte Træk, ikke engang altid i Personerne. Den i Mythologien fremstillede Kamp imellem Aser og Jætter har tillige historisk Betydning, som en virkelig Kamp imellem

Nordens ældste Beboere Finnerne (Lapperne) og et andet indtrængende oprindelig asiatisk Folkeslag, og er saa historisk vis, som nogen anden historisk Begivenhed, men man kan ikke derfor fra de Gamles Skildring af denne Kamp med Sikkerhed slutte til nogen historisk Odins eller Thors, eller nogen anden finsk eller Asa-Fyrstes virkelige Navne og enkelte Bedrifter. For den højeste Old gives altsaa ingen anden Fremstilling af Historien, end Mythen, og den Hovedbegivenhed, som efter Sandsynlighed indeholdes i samme. Da den Blanding af mythiske og historiske Begivenheder, som findes i Oldsagnet, kan opstaae paa tvende Maader, enten derved, at det historiske er gaaet over til Mythe, eller at det langt ældre mythiske Stof ved Traditionen efterhaanden har antaget Udseende af en historisk Begivenhed, saa maae begge disse Ting omhyggelig afsondres fra hinanden; ofte lader det sig virkelig gjøre; det første kan have været Tilfældet i den fjerneste Old, i det en Fyrste forgudedes, eller, som en Lama, indbefattede baade den verdslige Magt som Regent, og tillige forestillede den Gud, i hvis Navn han handlede; det sidste er sædvanlig Tilfældet, naar Tiden ligger os nærmere. Da alle de Kilder, som have historisk Udseende, just henhøre til denne nærmere Tid, saa maa derfor ogsaa den Formodning først opstaae hos os ved enhver historisk Fremstilling, hvor Guderne umiddelbar gribe ind i Handlingen, at den oprindelig er en Mythe, som har modtaget historisk Behandling; handle derfor Guderne med i Fortællinger hos Saxo, skjønt han endnu ikke har givet noget Vink om, at de ere Guder, eller hvilke Slags Gudevæsener de ere, saa maae vi strax formode, at disse Fortællinger maaskee vare til i langt ældre Myther; og det bekræfter sig ved nøjere Undersøgelse, at de ere det. Kun naar Tiden og Stedet og alle andre Omgivelser med klare Træk angive Handlingerne, deres Bevæggrunde og Følger som rene menneskelige, kunne vi have al Rimelighed for, at Stoffet [illegible] historisk.

Et og samme Sagns Gjentagelse paa flere Steder kan [illegible] ikke i og for sig tilintetgjøre dets historiske Troværdighed, [illegible]

maa dog altid svække den. Thi ikke allene bliver Stedet derved uvist, men der maa tillige opstaae Formodning om, at Sagnet ved sin Vandring fra Sted til Sted har liidt en Deel Forandring. Er det tillige tidløst, om jeg saa maa sige, eller henføres til ubestemte eller forskjellige Tider, og kan det paa en sandsynlig Maade forklares som en Mythe, hvis Hovedtræk gjenfindes i Eddaerne, da er denne Forklaringsmaade uden Tvivl at foretrække for den historiske; thi just derved oplyses tillige paa den simpleste Maade Grunden til at Sagnet har sit Hjem paa saa mange forskjellige Steder.

At Sagnet henføres af een Fortæller til een, af en anden til en anden Tid, svækker derimod mindre dets Virkelighed som historisk Faktum; thi Stedet for en Begivenhed maa altid sikkrere kunne bestemmes, eftersom endog selve Sagnets Tilværelse antyder det, og Stederne selv ikke kunne undgaae nogen Sagnskrivers Opmærksomhed, da hans Fortælling, naar han enten ikke kan angive det eller angiver det forvirret, strax antager Karakteer af et Æventyr; Tiden derimod svæver som noget uendeligt hen over Personer og Begivenheder. Her skete det, vil enhver Beretter ofte kunne sige med Vished, naar han derimod paa Spørgsmaalet naar? kun kan tilføje: for lang Tid siden, i mine Oldfædres Tid, eller deslige. Fornemmelig er Tidens Uvished ikke noget afgjørende Beviis paa Begivenhedens, naar det kan oplyses, at Skribenten, som fortæller denne, har hensat den til denne eller hiin Tid, enten vildledt af en eller anden historisk Spekulation, af Raadvildhed eller af reen Uvidenhed om Tiden, i hvilken Begivenheden dog maatte have hjemme. Asernes Indvandring i Norden er saaledes et aldeles uomtvisteligt historisk Faktum, selv om de forskjellige Beretninger maatte lede til at antage den foregaaet nogle Aarhundreder senere eller tidligere. Rolf Krake har ligeledes uden Tvivl været en virkelig, over hele Norden berømt Lejrekonge, hvis Minde, uforgjængeligt for os og alle kommende

Slægter, er opbevaret i Bjarkemaalet, om end hans Levetid ikke kan angives med fuldkommen Sikkerhed[1].

Den historiske Begivenhed og dens enkelte Omstændigheder maae oplyses ved Sammenligning af alle Kilder, de ældre og de yngre: ingen bør Granskningen oversee. Men dennes Formaal maa være, at sammenligne og vælge, ikke at sammenstille og forene. Hvad der ligefrem modsiger hinanden, lader sig ikke paa een Gang tænke som bestaaende; er derfor det nogenlunde Sandsynlige en Gang udfundet, da maa ikke det Usandsynlige eller mindre Sandsynlige fremtræde paa ny, for at hævde sin Adkomst til historisk Troværdighed. Denne Bemærkning er saa simpel at man maa undre sig over, at den Regel, den indeholder, nogensinde kunde overtrædes.

Overeensstemmelsen imellem de indenlandske Kilder bør først undersøges; men ved Sammenligningen med de udenlandske kan den historiske Sandhed tillige vinde en Styrke, som sætter den over alle Tvivl. Mangle udenlandske Efterretninger om vigtige Begivenheder, skjønt de haves om mindre vigtige fra samme Tid og Sted, angaaende samme Person, da maa de indenlandske derved nødvendig tabe i Troværdighed. Ere de indenlandske og

[1]) Som Exempel paa Tidsbestemmelsens Usikkerhed kan selv denne berømte Konges Levetid tjene, saaledes som den angives i forskjellige Kilder: Hos Saxo ligger der ikke mindre end 40 Regentled imellem ham og Harald Blaatand; naar dennes Thronbestigelse ansættes til 940, saa vil Rolf Krake have levet omtrent Aar 260; hos Snorre derimod er Rolf Krake samtidig med Adils, og vil da efter den sædvanlige Regning have levet omtrent ved 500; i Fortællingen om Toke Tokesøn i Olaf den Helliges Saga gjøres Kong Half og Rolf Krake til samtidige, og deres Levetid ansættes til to Menneskealdere før Olaf den Hellige; skjønt denne Fortælling ubentvivl er opdigtet, saa viser den dog de Gamles Mening om Kong Rolfs Levetid; antager man nu endog 70 Aar for en Menneskealder, saa vil, da Kong Olaf ved Fortællingens Tid var i Sarpsborg 1018, Kong Rolf have levet i det højeste 150 Aar før denne Tid eller 868. Imellem disse forskjellige Angivelser kommer der altsaa til at ligge to til tre hundrede Aar.

udenlandske aldeles uforenelige, da maae de ansees for de paalideligste, der tilhøre det Folk, der længst har haft en Historie, thi hos det Folk, hvis Historie er yngst, maae Sagnene være mere fabelagtige, end hos hiint. Til at bestemme Normannetogene, under hvis Anførsel de foretoges, til hvilket Sted de skete og i hvilket Aar, bidrage derfor saare meget de Efterretninger, vi finde hos brittiske, franske og andre sydlige Krønnikeskrivere. Men til Bedømmelsen af et udenlandsk Sagn hører tillige som en væsentlig Omstændighed, at det maa kunne skjønnes at være udsprunget af selve Begivenheden, og ikke at være opstaaet ved en forbrejet Tradition. Et Exempel herpaa er Engellændernes Beretning om Regner Lodbrogs Død.

Fra disse almindelige Bemærkninger gaae vi over til en kort Betragtning af selve Kilderne og spørge os selv: Fremstiller nogen af disse os en paalidelig Kongerække? angive de en sikker Tidsfølge? kunne vi lide paa de Stedsbestemmelser, de anføre? Kilderne dele sig, som vi allerede have berørt, i tvende Slags, saadanne, i hvilke Forstanden endnu ikke er bleven det herskende Princip, og saadanne, i hvilke dette er Tilfældet, eller de egentlig historiske; der findes imidlertid ofte en Blanding af begge uden bestemt Grændse, men vi henregne til sidste Slags enhver Fremstilling, hvor den Hensigt, at ordne Begivenhederne efter Tid og en vis Følge, tydelig udtaler sig. Saadanne begynde derfor med Are Frode, der først søgte at ordne Fortællingerne om de ældre Begivenheder historisk, og paa hvem Snorre igjen grundede sit historiske System, samt med Saxo, der, som P. E. Müller har viist, uagtet alle sine Fejltagelser stræbte efter at bringe Orden i de historiske Begivenheders Følge.

Men betragte vi Kilderne til Danmarks Historie i Hedenolde da maae vi snart bemærke, hvor lidet vi overhoved vide om dett' i Hedendommen selv, det undtaget, som Saxo fortæller, naar vi ikke til Danmark ville henføre Beretninger, som nærmest angaae hele Norden eller andre enkelte Strækninger udenfor Danmark. Da den ældste nordiske Historieskrivning skylder Island sin Oprindelse, saa maatte dette Land og Stamlandet Norge for

nemmelig tildrage sig Opmærksomheden, og her finde vi derfor et rigt, næsten overflødigt Stof for en senere Behandling og Forskning. Danmark og Sverrig have ikke mindre haft sine Skalde, men deres Sange ere for største Delen forsvundne; her dannede sig, som P. E. Müller har bemærket, tidligen store Riger, hvorved den heroiske Tidsalder snarere nærmede sig sin Ende, og Skaldenes Sange tabte sig hurtigere. Til Island kom Efterretningerne om disse Lande uden Tvivl tidlig, men ikke i saa overflødig Mængde, at meget deraf kunde tabes, og Sammenhæng ikke desmindre i Levningerne kunde bevares. Hvilken lang Vandring havde den mundtlige Fortælling desuden ikke at gaae, før den kom did op og atter tilbage til os. Det er altsaa ikke besynderligt, at meget af det, som virkelig har været til, er uden Spor forsvundet, og at det Grundlag, som vi fra Islændernes Fortællinger kunde vente, er med den tabte Skjoldungesaga uerstattelig forgaaet.

De ældste Sange, vi have fra Norden, ere opbevarede i den saakaldte Sæmunds-Edda; deres Indhold er deels mythisk, deels historisk. De mythiske Sange vedkomme os egentlig ikke her, hvor vi kun søge et historisk Grundlag; men vi maae dog gjøre opmærksom paa den Egenhed, der findes næsten hos dem alle, at de ligesom indfatte det mythiske i en historisk Ramme, idet nemlig enten en Reise eller en anden lignende Begivenhed giver Anledning til Mythernes Fremstilling. I denne Henseende have de en paafaldende Lighed med Indklædningen i Snorres-Edda, i hvilken Gylfes Reise til Asgaard ligeledes fremstilles som Anledning til, at de mythiske Fortællinger foredrages. Snorres-Edda har altsaa i denne Henseende ret vel opfattet den ældste poetiske Indklædningsmaade, og leder os til at være opmærksomme paa andre Fremstillinger, der muligen ved første Tiesyn kunne synes at være historiske og ikke desmindre indslutte en mythisk Kjerne.

Blandt disse mythiske Sange, som iøvrigt ikke vedkomme Danmark i Særdeleshed, maa dog een udhæves og nævnes, da den langt tydeligere, end de andre, nærmer sig Historiens Kreds,

nemlig Hyndluljod. I denne udledes næsten alle gamle Kongeslægter fra Halvdan den gamle[1] (den gamle Halvjætte), og den staaer saaledes i ligefrem Modsætning med andre historiske Beretninger, der udlede Nordens Kongestammer fra Asa-Odin. Den omfatter ogsaa den danske Kongeslægt, da Harald Hildetand udtrykkelig nævnes, men leder iøvrigt ikke til nogen sammenhængende Fremstilling.

Den anden Afdeling i Sæmunds-Edda synes ved sin hele Tone og Indhold at behandle historiske Begivenheder; men, naar Kvadene om Helgerne undtages, ere de Lærde uden Tvivl nu enige om, at de vedkomme Tildragelser udenfor Norden. Hvis, som P. E. Müller vil, Sagnenes første Oprindelse endog maa henføres til Asien, saa rykke de historiske Begivenheder, som vi deri kunde vente at finde, endnu længer fra os, og ere vel endog samtidige med Asernes. De mythiske og historiske Sange vilde i saa Fald udgjøre en samlet Sagnkreds om Aser, som Guder, og Volsunger og Gjukunger som Heltehistorie; ligesom da ogsaa virkeligen hos Snorre Aser, Volsunger og Gjukunger sammenstilles. Det er vel ikke usandsynligt, at Begivenhederne med Volsungerne ere forefaldne i den nordlige Deel af Tydskland paa Asernes Indvandring her til Norden[2]; de ere da kun middelbar af Vigtighed for Danmarks

---

[1]) Hyndluljóð, Str. 16, fgg. jvnf. Skálda i Rasks Udg. S. 191—192. — [2]) At de ældste eddiske Sange have en germanisk Oprindelse, eller at de nordlige Folkeslag vandrede igjennem Germanien hertil, sees tydelig af Sproget. De Ord, som i Alvismál tillægges Guderne (goðum, Goterne), ere tydske eller saxiske; hos Mændene (mönnum, Mannerne), siger Alvismál, kaldes Solen sól, hos Guderne sunna (t. Sonne), ligesaa sammenstilles öl og bjór (t. Bier), eldr og funi (t. Funke), byg og bar, hvilket sidste er saxisk; saa kaldes ogsaa Yggdrasill hárr baðmr, det høie Træ (t. Baum). Men der findes ogsaa flere Ord i det ældste nordiske Sprog, som ikke ere indkomne ad denne gothiske Vei, men fra det vestlige Europa (britisk bron, Bryst f. Ex. er Stamord til isl. brynja), og endnu andre lade sig oplyse af Lappisk og Finsk. Det kan ved Betragtning af Sprogene, i Forbindelse med de ældste historiske Efterretninger, bringes til den største Sandsynlighed, at keltiske Folkeslag i den højeste Old have strakt sig

Historie; angaaende Kvadene om begge Helgerne har derimod F. Magnusens Undersøgelser givet os Vished for, den Vished, som heri er mulig at erholde, at de vedkomme Danmark, Norge og Sverrig. Men da Sangene om Helge Hundingsbane atter staae i nøje Forbindelse med Sangene om Volsungerne, saa træder den danske Kongestamme herved tillige i Forbindelse med en Helteslægt, som vi med Hensyn til Tiden skulle have Vanskelighed at forene dermed efter andre historiske Efterretninger; og hvad de i de eddiske Sange nævnte enkelte danske Konger angaaer, da vil Vanskeligheden med at anvise dem deres rette Plads i Kongerækken vorde endnu større. Hvor skulle vi f. Ex. hensætte den danske Konge Hjalprek og hans Søn Alf eller Half[1]; er dette en Forvexling med den berømte Helt Alf eller Half, som andre Beretninger fortælle os saa meget om, men i Norge; er Alfs Kone, Thora Hakonsdatter, en Datter af den Kong Hakon, som Saxo[2] fortæller om, at han med Stærkodder gjorde et Tog til Irland, thi vi finde ingen anden dansk Konge af dette Navn; eller vedkommer overhoved den hele Fremstilling i Edda en dansk Folkestamme i Nærheden af Elben, over hvilken en Konge Hjalprek (i andre Sagn Dvergen Elberich) regjerede, og udbredte maaske denne Stamme sig endnu højere op i Jylland, siden vi midt i Jylland finde et Alfesund (det lille Belt), og denne Hjalprek i Snorres Edda siges at være Konge i Thy (á Þjóði)?

Foruden de eddiske Sange har Oldtiden efterladt os adskillige andre, eller i det mindste Sagaer, som aabenbar grunde sig paa saadanne. Nogle omfatte en heel Slægts Historie, andre en enkelt Mands Bedrifter; de første have gjerne det tilfælles, at de dreje sig om en eller anden Kostbarhed, hvorpaa en Forbandelse hviler; ligesom Fofnes Skat danner Grundlaget i Sangene

ind i Norden, hvor de stødte sammen med de oprindelige finske Stammer; imellem begge indtrængte sig siden gothiske Folk, som snart fordeelte eller tilbagedreve de andre. Dette vil blive Gjenstanden for en følgende Undersøgelse.

[1]) Guðrúnarkviða I. i Slutningen og II., Str. 12—13. — [2]) *Lib.* 6.

om Vølsungerne, saaledes er det samme Tilfældet med Sværdet Tyrfing i Hervararsaga, og selv i Ynglingasaga er Herskerslægtens Skjebne, som Geijer nøjere har udviklet, bunden til et Guldsmykke. Fandt vi da i de eddiske Sange Mythers Fremstilling indfattet i en tilsyneladende historisk Ramme, saa træffe vi her Modsætningen dertil, en Række af historiske Begivenheder sammenholdte ved en romantisk Knude. De Sange derimod, som angaae en enkelt Person, opregne i Almindelighed i Vers, fulde af de sædvanlige poetiske Omskrivninger, dennes Bedrifter i en bestemt Følge. Begge disse Slags Kilder indeholde næsten alle en eller anden Oplysning til Danmarks Historie i Almindelighed, men fremstille ingen sammenhængende Beretning om denne. De Sange, som angaae en enkelt Konges eller Helts Bedrifter, som Regner Lodbrogs Sang, ere historisk vigtige til denne enkelte Mands Historie, da de, om end yngre end Begivenhederne, dog meddele os en af de ældste Opfatninger af disse.

Den saakaldte Snorres-Edda, der ligeledes for en stor Deel kan ansees som grundet paa gamle Sange, indeholder i sin historiske Deel en Samling af Traditioner, som her ere samlede i en aldeles uhistorisk Hensigt, nemlig at oplyse den gamle Digtekunst. Blandt disse Sagn ere nogle for Danmarks Oldhistorie særdeles vigtige, saasom de om Danekongerne Fred-Frode, Rolf Krake og Regner Lodbrog, og de fortjene saa meget mere vor Opmærksomhed, som det ikke var Samlerens Hensigt, at understøtte eller svække noget historisk System, men kun at give Sagnet som det var, og som det fra ældgammel Tid maa have været, da de ældste Digterbilleder grunde sig derpaa. Derimod lære vi af tvende Stykker, nemlig Fortalen til og Slutningen af den egentlige Edda, hvorledes historisk Spekulation allerede tidlig opstod, og vi ville derfor et Øjeblik dvæle derved, for at overtyde os om, at vi ikke blot ere berettigede til, men nødvendigen maae lægge en kritisk Maalestok paa de gamle Beretninger, naar vi ikke igjennem Oldtidens Taage skulle troe at skimte Stjerner, der i Virkelighed kun ere Lygtemænd. Fremstillingen i disse tvende

Stykker har aabenbar til Hensigt, at advare imod de afgudiske Meninger, som indeholdes i selve Edda, og antager derfor Fortællingerne om Guderne og deres Bedrifter, som vedkommende forgudede Mennesker. Fremstillingen begynder meget langt borte, med Verdens Skabelse, og dens Grundidee drejer sig derpaa om, at forbinde Sagnene om Aserne med hvad Forfatteren hos en eller flere af Middelalderens Skribenter havde læst om Troja og den trojanske Krig. Hos Trojanerne var en Overkonge og tolv Høvdinge, og saaledes indsatte ogsaa Odin tolv Høvdinge i Sigtun, som Skik havde været hos Tyrkerne [1], ved hvilke vi altsaa her maae forstaae Trojanerne, skjøndt der neppe kan være Tvivl om, at de Gamles Tyrkjar betegne Thrakerne. For at give denne Overeensstemmelse endnu større Vægt, søger Forfatteren at finde langt hentede Ligheder imellem Asernes Navne og de trojanske Kongers og Heltes; Thror maa derfor være Thor, den gamle Økuthor Trojanerhelten Hektor [2], o. desl. Hvad Under da, at Ragnarøk eller den frygtelige Kamp, ved hvilken hele Verden forgaaer, efter denne Forfatters Anskuelsesmaade, er hverken mere eller mindre, end den trojanske Krig og det trojanske Riges Undergang [3]. Det er, synes mig, aabenbart, at denne Forfatter har øst af fremmede Kilder, sandsynligviis brittiske, thi ogsaa det brittiske Rige antoges efter en i Middelalderen temmelig gængs Fabel at være grundet af Trojaneren Brutus, og selve London var, efter Eadgars Love, opbygget efter og til Erindring om det gamle Troja; hvorfor skulde ikke ogsaa de nordiske Riger have samme Oprindelse, som de sydlige Heltes forgudede Hjem, det herlige Roma. Men har Forfatteren benyttet saadanne fremmede Kilder, da har han hverken øst med Smag af disse eller besiddet nogenlunde sammenhængende Kundskab om de sydlige Landes ældre Historie. Saa gjerne vi derfor ville troe de gamle Nordboer, naar de trohjertig fortælle, saa

[1]) Snorra Edda, S. 7. 15. — [2]) Sst. S. 12. 13. 78. — [3]) Sst. S. 88 ffg.

nærksomme, det see vi af dette Exempel, maae vi være, naar benytte fremmede eller begynde at anvende Kritik, der i deres maatte være et tveægget Sværd, som den ellers saa vaaben-tige Haand neppe kunde føre, uden at saare sig selv. Det muligt, at Kilden til denne Forfatters Fremstilling kan findes at efterspore hans særegne Bemærkninger om, at Jorden paa vis Maade er levende, om Zoroastres, samt overhoved om ojanerkrigen; men langt vigtigere for os bliver den Bemærk-ig, at adskilligt, som forekommer her, ogsaa findes hos iorre i Heimskringla, nemlig at Verdensdelen Europa ogsaa des Enea [1], at Odin som forudvidende vidste, at han skulde e berømt i Norden [2], ja endog selve Tidsbestemmelsen, at var for Rommerne (navnlig for Pompejus) Odin flygtede d Norden [3]; thi dette synes at vise, at de have haft Efter-ninger fra samme Kilde, og at berettige os til at tvivle paa norres Fortælling, naar han gaaer udenfor det, som en gam-el Sang eller nordisk Tradition kunde lære ham.

I Forbigaaende henvende vi Læserens Opmærksomhed paa tvende mærkelige Stykker, som indeholdes i Sagnet om rnjot og hans Ætmænd, hvilke have haft saa megen Ind-delse paa Behandlingen af Danmarks Oldhistorie. Begyndel-i af disse Brudstykker, thi det synes de at være, ere af my-isk Indhold: Fornjot fremstilles med sin Slægt, Havet, inden og Ilden, Jøkul (Isbjerget), Snee, Lue, Kul, Aske g lignende Væsener, lutter Frostens og Ildens eller Varmens g Kuldens Aander, hvilken Fremstilling skal tjene til at vise Norges første Bebyggelse fra Jotland (Finland) af; derpaa taber Sagnet sig i den fabelagtige Helt, Halvdan den gamle, fra hvem de norske Kongehuse nedstamme. I denne Henseende finde vi heri en mærkelig Overeensstemmelse med den forhen anførte Hyndluljod, og vi kunne neppe tvivle om, at vi have et æld-

[1]) Snorra Edda, S. 6. Ynglingasaga, Kap. 1. — [2]) Nysanførte S. 13 og Kap. 5. — [3]) Ligesaa S. 11 og Kap. 5.

gammelt ærværdigt Sagn for os, men overleveret os fra en langt senere Tid; den i det Fundne Norge forekommende Benævnelse Lapper, som hos de Gamle ellers altid kaldes Finner, viser udtrykkelig dets sildigere Opfattelse. Som Mythe nægte vi heller ingenlunde dette Sagn Sindrighed, thi det fremstiller et levende Billedet af et Land, der er Kuldens Hjem og oplives ved en Varme udenfra, hvorved efterhaanden udvikler sig Jættevæsener, der endelig modtage Kultur og danne Stater; men vi behøve vist ikke at udvikle, hvilken Forvirring der maa fremkomme, naar disse mythiske Ideer, der synes at angaae en endnu ældre Tid end Asernes Indvandring, drages ned til virkelige historiske Tider, og Halvdan den gamles Sønner komme til at beherske Strækninger af det danske Rige i en langt senere Tidspunkt.

Fra en ganske anden Side aabnes os en ny Kilde til Bekjendtskab med det gamle Skjoldungehuus. Det angelsaxiske Digt Bjowulfsdrape fremstiller Skjold som en Søn af Skef (hos Islænderne er han en Søn af Odin), og fortæller, hvorledes han i sin Barndom kommer eenlig paa et Skib med Vaaben og Klenodier drivende til Danmark (et af de skjønneste Forbilleder paa det danske Folks og dets Regjerings milde Godmodighed); efter hans sidste Villie indskibes hans Lig paa samme Maade og overlades derpaa til Bølgerne, et sandt nordisk Træk, oftere, men i langt djærvere Fremstilling, anvendt paa Nordens Helte; Kong Hakes Lig drev saaledes, som Snorre fortæller os, men paa det brændende Skib, ud paa Havet. Efter dette Digt ere fremdeles Skjolds Efterkommere: hans Søn Bjowulf, dennes Søn Halvdan, dennes Søn Hrodgar, under hvem Trolden Grændel anretter skrækkelige Ulykker i Landet. Tillægge vi dette Digt noget historisk Værd, og det maa ogsaa i denne Henseende i det mindste vække vor Opmærksomhed, da det omtaler et, som det synes, paa noget historisk grundet Tog af Daner og Friser under Anførerne Hnæf og Hengist, samt nævner adskillige andre nordiske Slægter og Folkeslag, som andensteds fra ere os

bekjendte, som Skjoldunger, Skilfinger, Vølsunger, Jøtner, Nord-, Øst- og Vestdaner, Gother og Svenske, saa erholde vi her Begyndelsen til en dansk Kongerække, som er ganske forskjellig fra den, vi kunne samle af andre Fortidslævninger, ifølge hvilke det danske Kongehuus begynder med Odins Søn Skjold og dennes Efterkommere Fridleif og Frode.

Efter saaledes at have kortelig berørt de ældste Sange eller paa Sange grundede Sagn, og indseet den Uovereensstemmelse, der findes imellem disse og den ringe Vished, de kunne yde os, gaae vi over til de egentlige Historieskrivere, hvis tydelige Hensigt det var at meddele en sammenhængende historisk Fremstilling.

Blandt disse maa naturligviis Saxo først tildrage sig vor Opmærksomhed, thi han er den eneste, som i uafbrudt Følge har givet os den danske Kongerækkes ældste Historie. At han skrev paa Latin er her i Grunden en uvæsentlig Omstændighed, thi hans Efterretninger kunne desuagtet være ligesaa ægte nordiske, som de, der ere os overleverede i det gamle Sprog; hans Værk selv overtyder os om, at han skrev efter gamle i Danmark udbredte Sagn og Sange; F. Magnusen har især uimodsigelig godtgjort det sidste ved at omplante en af disse Sange i det gamle Maal, hvoraf det tydelig viser sig, at der i den Original, Saxo har haft for sig og som skinner igjennem i hans latinske Omskrivning, har ligget de samme Ejendommeligheder, som den gammel-nordiske Poesie overalt besidder. I denne Henseende maa Saxo altsaa kunne have samme Troværdighed, som Islænderne; baade med Hensyn til Tid og Sted var han nærmere Kilden. Paa den anden Side viser sig hos ham, som hos enhver Historieskriver, der stræber efter Forbindelse og Eenhed, en med Hensyn til Begivenhedernes Sammenhæng og Følge anvendt Spekulation, hvad enten nu Grundlaget dertil var givet ham i Sagnene selv, eller han ved egen Eftertanke søgte at ordne disse. Ogsaa i denne Henseende ligner han de islandske Historieskrivere, der, som han, søgte af Sagnet at uddrage den historiske Kjerne og at bestemme Tidsfølgen. Denne Saxos Lighed med

Islænderne, de, eftersom Undersøgelserne derom udvide sig, stedse stærkere og tydeligere Beviser paa, at Sagnene hos Saxo gjenfindes i de islandske Oldskrifter, overtyde os om, at vi ingenlunde bør sætte ham til Side, men tvertimod stedse mere og mere granske ham, som en dyb Kilde, ved Siden af de andre: vi gjenfinde hos Saxo ikke blot mange Erindringer om de gamle nordiske Guder, men ogsaa historiske Beretninger, der, om de end ved første Øjekast synes at ligge saare langt fra de islandske, uden Tvivl dog sigte til samme Sagn; vi nævne, siden vi just nylig har berørt dette, Sagnet om Fornjot og hans Slægt; at dette ogsaa har været til i Danmark, synes at være aabenbart af de Levninger, som findes deraf hos Saxo; den hos ham nævnte Konge Snio, hvilken latinske Form af Navnet maa læses Snjo, og svarer til Middelalderens Krønnikers og Rimkrønnikers Snø, d. e. Snee, er hverken mere eller mindre end Islændernes Snær eller Snjor, af hvilken sidste Form, gammel-dansk med bortkastet Endelse Snjo, Saxos Snio ligefrem er taget. Vi finde altsaa her i tvende Kilder et Sagn om en Udvandring fra Jotland (det sædvanlige Navn paa Jylland), men i Tid og Sted tage de en heel forskjellig Retning; hos Islænderne er Jotland efter den sædvanlige Forklaringsmaade, som ogsaa hjemles af det Fundne Norge, Finland, og Udvandringen gaaer til Norge og vedkommer dette Lands ældste Befolkning; hos Saxo derimod regierer Snjo i Jylland, hvor netop den bekjendte Hler boede paa Læsø, og Udvandringen (Vinilernes eller Longobardernes) gaaer herfra imod Syden. Betragter man Oprindelsen til det danske Rige hos Saxo, da finder man, som ved mangfoldige andre Folk, en Stamfader med Folkets Navn, altsaa en Dan; denne avler med Grytha af theutonisk Slægt to Sønner Humblus og Lotherus, hvis Søn igjen er Skjold; man kan neppe her undgaae i Navnet Grytha at gjenkjende det sædvanlige Navn paa en Jetteqvinde, Griðr, og i Skjolds Fader Lother Islændernes Lóðr, en af Odins Brødre, og dette vil muligen igjen kunne lede til Betydningen af det halvmythiske

Sagn, Saxo har benyttet. Blandt andre Ligheder mellem Islænderne og Saxos Beretninger anføre vi endnu det ellers af Hervararsaga bekjendte, hos Saxo i Frodes Historie indflettede Sagn om Arngrim og hans Slægt[1], men maae iøvrigt henvise til P. E. Müller om Saxos Kilder; ogsaa F. Magnusen har i sit *Lexicon mythologicum* anført flere Gude- og Helte-Væsener, som Saxo fortæller om, og som gjenfindes, stundum kun af Navn, i Edda, i hvilket Tilfælde da vor Historieskriver tjener til at erstatte et ellers forsvundet Sagn. Men saa megen Priis vi end sætte paa den undertiden miskjendte Saxo, saa kan det dog ogsaa, efter de af flere Lærde anstillede Undersøgelser, ansees for afgjort: At Saxos Fremstilling staaer omtrent midt imellem den ældre hedenske Olds Sange og den senere Middelalders Folkeviser, og at den derfor, skjønt grundet paa nationale Sagn, har opfattet disse efterat de allerede havde undergaaet en betydelig Forandring; at Saxo, som Munk, har, og kunde ikke andet end have, forvirrede Forestillinger om de ældste Gudevæsener, og at han derfor lader disse optræde saa fornedrede, som de efter hans Tids Mening maatte være og tildeels vel i Sagnet vare ham givne, og mangen Gang uden at erkjende Identiteten af dem og de siden af ham nævnte Guder, der overhoved i hans Øine ere onde og afskyværdige Væsener; derved er der indtraadt et Misforhold i hans Behandling, som ikke bør findes i den sande Historie, det nemlig at give de ældste Guder og Helte en Karakteer og aandelig Dragt, som de oprindelig ikke kunde have, men som en senere Tids Anskuelser have tillagt dem; at Saxo endelig (her tales naturligviis bestandig kun om hans Behandling af Historien i Hedenold), alle sine Bestræbelser uagtet, ikke har kunnet fremstille en Kongerække, hvis Gyldighed kan erkjendes, hverken med Hensyn til Begivenhedernes Sammenhæng hos ham selv, eller ved Sammenligning med andre Kilder

[1]) Ved dette maa bemærkes, at Navnet *Osura* maa læses *Øfura*, som er Hervararsagas Eyvör (Eufura, Øfura).

Nordens ældste Beboere Finnerne (Lapperne) og et andet indtrængende oprindelig asiatisk Folkeslag, og er saa historisk vis, som nogen anden historisk Begivenhed, men man kan ikke derfor fra de Gamles Skildring af denne Kamp med Sikkerhed slutte til nogen historisk Odins eller Thors, eller nogen anden finsk eller Asa-Fyrstes virkelige Navne og enkelte Bedrifter. For den højeste Old gives altsaa ingen anden Fremstilling af Historien, end Mythen, og den Hovedbegivenhed, som efter Sandsynlighed indeholdes i samme. Da den Blanding af mythiske og historiske Begivenheder, som findes i Oldsagnet, kan opstaae paa tvende Maader, enten derved, at det historiske er gaaet over til Mythe, eller at det langt ældre mythiske Stof ved Traditionen efterhaanden har antaget Udseende af en historisk Begivenhed, saa maae begge disse Ting omhyggelig affsondres fra hinanden; ofte lader det sig virkelig gjøre; det første kan have været Tilfældet i den fjerneste Old, i det en Fyrste forgudedes, eller, som en Lama, indbefattede baade den verdslige Magt som Regent, og tillige forestillede den Gud, i hvis Navn han handlede; det sidste er sædvanlig Tilfældet, naar Tiden ligger os nærmere. Da alle de Kilder, som have historisk Udseende, just henhøre til denne nærmere Tid, saa maa derfor ogsaa den Formodning først opstaae hos os ved enhver historisk Fremstilling, hvor Guderne umiddelbar gribe ind i Handlingen, at den oprindelig er en Mythe, som har modtaget historisk Behandling; handle derfor Guderne med i Fortællinger hos Saxo, skjønt han endnu ikke har givet noget Vink om, at de ere Guder, eller hvilke Slags Gudevæsener de ere, saa maae vi strax formode, at disse Fortællinger maaskee vare til i langt ældre Mythen; og det bekræfter sig ved nøjere Undersøgelse, at de ere det. Kun naar Tiden og Stedet og alle andre Omgivelser med klare Træk angive Handlingerne, deres Bevæggrunde og Følger som reen menneskelige, kunne vi have al Rimelighed for, at Stoffet er historisk.

Et og samme Sagns Gjentagelse paa flere Steder kan vel ikke i og for sig tilintetgjøre dets historiske Troværdighed, men

maa dog altid svække den. Thi ikke allene bliver Stedet derved uvist, men der maa tillige opstaae Formodning om, at Sagnet ved sin Vandring fra Sted til Sted har liidt en Deel Forandring. Er det tillige tidløst, om jeg saa maa sige, eller henføres til ubestemte eller forskjellige Tider, og kan det paa en sandsynlig Maade forklares som en Mythe, hvis Hovedtræk gjenfindes i Eddaerne, da er denne Forklaringsmaade uden Tvivl at foretrække for den historiske; thi just derved oplyses tillige paa den simpleste Maade Grunden til at Sagnet har sit Hjem paa saa mange forskjellige Steder.

At Sagnet henføres af een Fortæller til een, af en anden til en anden Tid, svækker derimod mindre dets Virkelighed som historisk Faktum; thi Stedet for en Begivenhed maa altid sikrere kunne bestemmes, eftersom endog selve Sagnets Tilværelse antyder det, og Stederne selv ikke kunne undgaae nogen Sagnskrivers Opmærksomhed, da hans Fortælling, naar han enten ikke kan angive det eller angiver det forvirret, strax antager Karakteer af et Æventyr; Tiden derimod svæver som noget uendeligt hen over Personer og Begivenheder. Her skete det, vil enhver Beretter ofte kunne sige med Vished, naar han derimod paa Spørgsmaalet naar? kun kan tilføje: for lang Tid siden, i mine Oldfædres Tid, eller deslige. Fornemmelig er Tidens Uvished ikke noget afgjørende Beviis paa Begivenhedens, naar det kan oplyses, at Skribenten, som fortæller denne, har hensat den til denne eller hiin Tid, enten vildledt af en eller anden historisk Spekulation, af Raadvildhed eller af reen Uvidenhed om Tiden, i hvilken Begivenheden dog maatte have hjemme. Asernes Indvandring i Norden er saaledes et aldeles uomtvisteligt historisk Faktum, selv om de forskjellige Beretninger maatte lede til at antage den foregaaet nogle Aarhundreder senere eller tidligere. Rolf Krake har ligeledes uden Tvivl været en virkelig, over hele Norden berømt Lejrekonge, hvis Minde, uforgjængeligt for os og alle kommende

fra Norden og nærliggende Folkeslags Historie; at han tvertimod har optaget saa mange det egentlig danske Rige uvedkommende Helte i den danske Kongerække, saa at denne derved langt tilbage i Tiden erholder en Udstrækning, der overskrider al historisk Sandsynlighed. Saaledes indeholder altsaa Saxo en næsten uudtømmelig Kilde til Granskning, men han har ikke leveret nogen Fremstilling af Danmarks ældste Historie, som vi ubetinget kunne lægge til Grund for en nyere Bearbejdelse.

Kan man da, hverken fra Tidsregningens Side eller med Hensyn til Paalideligheden af de enkelte Begivenheder, fra denne vor Historieskriver erholde et sikkert Grundlag, saa maa dette, hvis det er at finde, søges i Islændernes Skrifter. De meddele os, som forhen er bemærket, stundum en enkelt Efterretning, stundum et sammenhængende Brudstykke af danske Tildragelser i Hedenold, men ingen fra først til sidst fuldstændig uafbrudt Fortælling. Heraf opstaaer allerede en Vanskelighed, da det er lettere i en heel sammenhængende Fremstilling at komme efter de Kriterier, som begrunde eller svække en Beretnings Sandhed, end i en enkelt afreven, i Forbigaaende meddeelt Efterretning. Imidlertid ere selv saadanne af Vigtighed, og uden de islandske Kilder vilde vi næsten intet vide med nogenlunde Sikkerhed. Ere end de bekjendte Sagaer om Rolf Krake og Regner Lodbrog og de faa andre Brudstykker, vi have, nedskrevne i en senere Tid, og bære de endog noget Præg af Riddertidens Romaner, saa kan deres Fortælling dog i Hovedsagen bekræftes ved Hentydninger til de virkelig historiske Sagaer, som Heimskringla, Olaf Tryggvesens, Olaf den Helliges, og de ere virkelig saaledes bekræftede. Dernæst kan den Forbindelse, hvori saa mangfoldige af Nordens Slægter stode med hverandre, lede os til at bestemme Tiden af meget, som ikke selv angiver sin Tid, saa at de mange enkelte Anførelser f. Ex. af islandske Slægter, der nedstamme fra Regner Lodbrog eller andre danske Konger, nødvendigen ikke blot maa tages i Betragtning og sammenlignes, men ogsaa mangen Gang lede til et Resultat, der neppe paa nogen anden

udenlandske aldeles uforenelige, da maae de ansees for de paalideligste, der tilhøre det Folk, der længst har haft en Historie, thi hos det Folk, hvis Historie er yngst, maae Sagnene være mere fabelagtige, end hos hiint. Til at bestemme Normannetogene, under hvis Anførsel de foretoges, til hvilket Sted de skete og i hvilket Aar, bidrage derfor saare meget de Efterretninger, vi finde hos brittiske, franske og andre sydlige Krønnikeskrivere. Men til Bedømmelsen af et udenlandsk Sagn hører tillige som en væsentlig Omstændighed, at det maa kunne skjønnes at være udsprunget af selve Begivenheden, og ikke at være opstaaet ved en forbrejet Tradition. Et Exempel herpaa er Engellændernes Beretning om Regner Lodbrogs Død.

Fra disse almindelige Bemærkninger gaae vi over til en kort Betragtning af selve Kilderne og spørge os selv: Fremstiller nogen af disse os en paalidelig Kongerække? angive de en sikker Tidsfølge? kunne vi lide paa de Stedsbestemmelser, de anføre? Kilderne dele sig, som vi allerede have berørt, i tvende Slags, saadanne, i hvilke Forstanden endnu ikke er bleven det herskende Princip, og saadanne, i hvilke dette er Tilfældet, eller de egentlig historiske; der findes imidlertid ofte en Blanding af begge uden bestemt Grændse, men vi henregne til sidste Slags enhver Fremstilling, hvor den Hensigt, at ordne Begivenhederne efter Tid og en vis Følge, tydelig udtaler sig. Saadanne begynde derfor med Are Frode, der først søgte at ordne Fortællingerne om de ældre Begivenheder historisk, og paa hvem Snorre igjen grundede sit historiske System, samt med Saxo, der, som P. E. Müller har viist, uagtet alle sine Fejltagelser stræbte efter at bringe Orden i de historiske Begivenheders Følge.

Men betragte vi Kilderne til Danmarks Historie i Hedenolde da maae vi snart bemærke, hvor lidet vi overhoved vide om dette i Hedendommen selv, det undtaget, som Saxo fortæller, naar vi ikke til Danmark ville henføre Beretninger, som nærmest angaae hele Norden eller andre enkelte Strækninger udenfor Danmark. Da den ældste nordiske Historieskrivning skylder Island sin Oprindelse, saa maatte dette Land og Stamlandet Norge for

viklet, maa den svenske Kongerække, hvis Sikkerhed her naturligviis først maatte ansees for aldeles afgjort, paa flere Steder holdes for tvivlsom, da de første Led i Rækken rimeligviis ere mythiske, da der kan opstilles grundede Tvivl om at Kong Hugleik var Konge i Sverrig, og Kong Ons antagne lange Levetid af 210 Aar aabenbar maa forkastes som Fabel, hvorved altsaa Tidsregningen bliver over 100 Aar forrykket; men selv naar Gyldigheden af den svenske Kongerække tilstaaes, vil det blive vanskeligt med den at forene den antagne Synkronisme af de danske Konger. I den danske Kongerække er nemlig imellem Dyggves Samtidige Dan Mykillati og Ons Samtidige Fridleif kun to Led, da derimod On i den svenske Kongerække i lige nedstigende Linie er den sjette fra Dyggve; Ons Søn Egil er, efter Sagaen, samtidig med Frode hin Frække, der er en Søn af den samme Fridleif, der siges at have levet i Begyndelsen af Kong Ons Regjering, og denne On tillægges der dog en Levetid af 210 Aar; saa svarer ogsaa den svenske Konge Adilses Regjering imod fire danske Kongers, af hvilke dog tvende, Helge og Rolf Krake, ikke kunne have regjeret i kort Tid. Disse Modsigelser lade sig neppe hæve, uden ved at indskyde og udskyde Led i Kongerækken, at udvide og forkorte Kongernes angivne Levetid, en Fremgangsmaade, der netop kuldkaster Troværdigheden af den Beretning, hvorpaa den støtter sig.

Dernæst kan det heller ikke nægtes, men er af P. E. Müller og Geijer øjensynligen godtgjort, at ogsaa Snorre, i det han benyttede sig af de Elementer, Sagn og Sange gave ham, gav disse en Forklaring efter sin og sin Tids Anskuelse og Lærdom, som neppe altid kan stemme overeens med den lysere Oversigt og den dybere Kritik, de sildigere Granskninger have tilegnet og maatte tilegne sig. Betragter man Ynglingasaga i det Hele, da viser sig nemlig tvende Hoveddele i samme af ganske forskjellig Beskaffenhed og Form: de første tretten Kapitler have erholdt et historisk Tilsnit med adskillige Bemærkninger, som grunde sig paa Middelalderens Lærdom; det følgende derimod grunder sig fornemmelig

rnelig paa Tjodolf af Hvines Sange, af hvilke hele Vers ere indsatte til Bekræftelse. Men hvor meget nu end den første Afdeling synes at udgive sig for virkelig Historie, saa viser det sig dog ved nærmere Betragtning, at dens Grundlag er mythisk. Ved mange af Snorres Beretninger kunne vi ligefrem gjenfinde Mytherne i Eddaerne, saasom Freyas Forhold til Oder, og selv hvor vi nu ikke mere kunne opvise den tilsvarende mythiske Fortælling, saasom ved Beretningen om Odins Rejse og hans Brødre Ve's og Vile's Regjering i hans Fraværelse, hvilket ogsaa berøres hos Saxo, om Mimers Hoved og dets Spaadomsgave, om Odins Giftermaal med Skade, er det dog tilstrækkeligt, at Snorre nævner os Hentydninger til mythiske Væsener og Billeder, som andensteds fra ere os vel bekjendte, til med Sikkerhed at kunne slutte, at vi ogsaa her have med Myther at gjøre. Naar overhoved Snorre lader Odin rejse fra Donfloden igjennem Garderige, Saxland og flere Lande til Norden, og altsaa tillægger en enkelt Mand og hans Medfølgere en ny Religions Udbredelse i en Landstrækning fra det sorte Hav af indtil de nordlige Kyster af Østersøen, hvad er da i Virkeligheden denne Odins Vandring andet end Asalærens Vandring tværs igjennem Europa; vi have, om ikke mange, dog nogle historiske Træk, som overtyde os om denne Asalærens Udbredelse, og ved Sprogenes Hjelp kunne vi forfølge nogenlunde den Retning, som det Folk, der medbragde denne Religion, har taget; men vi vide ogsaa, at der hengaaer en lang Tid, før ældre Religioner tabe sig i nye, og at dertil udfordres mere end een Menneskealder; vi maatte da besidde megen historisk Lettroenhed, hvis vi bogstavelig vilde troe Snorre paa hans Ord, at den Odin, der boede ved Tanais og flygtede for Rommerne, var den samme, som stiftede et Rige i Garderige, som dyrkedes af Letterne under Navnet Widewut, af Saxerne under Navnet Wodan, og endelig som Odin nedsatte sig dybt inde i Sverrig, og overalt paa dette sit Tog efterlod sig en utallig Mængde Sønner, der beherskede lige saa mange Riger; naar vi ydermere vilde troe, at

alt som denne Odin med hans Gudefølge drager nogensteds hen, der virkeliggjøres de mythiske Forestillinger, hvis første Oprindelse skyldes Asien. Derimod kan intet være naturligere, end at et Folkeslag i en lang Tidsrække efterhaanden forandrer sine Bopæle, at en Fyrsteslægt undertvinger et nærliggende Folk, og meddeler det sine religiøse Begreber, at en saadan Slægt endog i Folkets Øjne erholder guddommelig Anseelse, og at overhoved de fra Begyndelsen menneskelige Forestillinger blande sig med de højere religiøse; Fyrsten og Præsten kan paa den Maade blive en Gud, Offerstedet med sit hellige Træ (Yggdrasill) og sin Kilde (Urdes Brønd), hvor Guderne aabenbare deres Villie, kunne fra Jorden overflyttes til Himlen, og det hele Folk (Goterne) betragtes som Guder, Gudefolk (Goð, Goðþjóð); naar vi i Atlaqvida finde Lidskjalf og Valhøll brugte om Atles Borg, saa indsee vi, at det første Ord oprindeligen betegnede det høje Taarn ved Fyrsteborgen, fra hvilket man havde en viid Udsigt, og Valhøll den hvælvede Hal i Borgen, hvor Fyrsten eller Høvdingen, der stedse tillige var Ypperstepræst, samlede sine Kæmper omkring sig; en saadan Høvdings dobbelte Værdighed finde vi temmelig træffende udtrykt i den bekjendte Sigrlami (den sejrende Lama), og en saadan var uden Tvivl Snorres Odin, der efter en Bemærkning hos selve de gamle Berettere „efter deres Skik" antog den Guds Navn, hvis Offerpræst han var; hans rimeligviis rette Navn, Sigge finde vi endnu i Byen (den Gang Landstrækningen) Sigtun.

Det er forhen berørt, at de islandske Skribenter undertiden benyttede sig af skriftlige Kilder og fremmede Skrifter. Dette sees af det stundum forekommende Udtryk: „det findes skrevet," som f. Ex. Fortalen til Snorres Edda just benytter sig af, istedenfor det ellers sædvanlige: „saa er sagt". Det sees fremdeles af de stundum navnlig anførte Skrifter, *Beda*, *Historia S. Edmundi*, o. fl., samt af andre Hentydninger, som vise hen til en sydlig Kilde. Men Skribenterne udenfor Norden kunde kun have en middelbar Kundskab om Norden; dette be-

rettiger os altsaa til at sammenligne Nordboernes Beretninger i geografisk og historisk Henseende med de Forfattere, fra hvilke de rimeligviis have hentet dem, og de ville mangen Gang erholde et ganske andet Udseende, end naar vi blindt hen troede dem, som hjemmehørende i Norden.

Efter alt hvad vi her have forsøgt at fremstille kan det vel ansees for afgjort, at selve de islandske Efterretninger maae underkastes Sammenligning og Undersøgelse, før de antages. Naar de beraabe sig paa mundtlig Fortælling, kunne de kun have ubetinget Gyldighed, forsaavidt de vedkomme den Tid, der laae Fortællerens Levetid nærmest. Naar de derimod forebrage os Begivenheder fra den højeste Old, ere de stundum fejlagtige, i det Beretterne deels som Kristne betragtede Hedenskabet med ugunstige Øjne, deels behandlede de mythiske Sagn som reen historiske. De modsige ikke sjelden hverandre, og ere ofte uforenelige med fremmede Skribenter. Naar de selv have benyttet en saadan, er det i Almindelighed en eller anden Middelalderens Skribent, der ikke engang altid nævnes, og hvis Vidnesbyrd i alt Fald kun har underordnet Gyldighed, naar der sporges om de ældste Begivenheder i selve Norden. Sammenstilles de endelig med Saxo, hvilken Forskjellighed findes der da ikke hos begge i Indhold og Form, hvilken Afvigelse i Tidsbestemmelsen og Begivenhedernes Følge!

Vende vi nu vor Betragtning fra selve de gamle Kilder hen til deres Bearbejdelse i den nyere Tids Historieskriveres Værker, da fornærme vi vissélig ikke hine historiske Heroers Minde, om vi end ansee denne Bearbejdelse for endnu ikke at være fuldendt; thi just derfor finder Forskning Sted, at man, om muligt, stedse kan komme Sandheden et Skridt nærmere, og baade for os og Eftertiden bliver det en Velgjerning, ikke blot at oplyses ved deres virkelige Opdagelser, men tillige at lære af deres Vildfarelser. Med hvor mange Hindringer havde de ikke at kæmpe, som nu ere ryddede af Vejen, om hvor mange Dunkelheder maatte de ikke, ofte forgjæves, søge Oplysninger, som nu, da

alt som denne Odin med hans Gudefølge drager nogensteds hen, der virkeliggjøres de mythiske Forestillinger, hvis første Oprindelse skyldes Asien. Derimod kan intet være naturligere, end at et Folkeslag i en lang Tidsrække efterhaanden forandrer sine Bopæle, at en Fyrsteslægt undertvinger et nærliggende Folk, og meddeler det sine religiøse Begreber, at en saadan Slægt endog i Folkets Øjne erholder guddommelig Anseelse, og at overhoved de fra Begyndelsen menneskelige Forestillinger blande sig med de hyhere religiøse; Fyrsten og Præsten kan paa den Maade blive en Gud, Offerstedet med sit hellige Træ (Yggdrasill) og sin Kilde (Urdes Brønd), hvor Guderne aabenbare deres Villie, kunne fra Jorden overflyttes til Himlen, og det hele Folk (Goterne) betragtes som Guder, Gudefolk (Goð, Goðþjóð); naar vi i Atlaqvida finde Lidskjalf og Valhøll brugte om Atles Borg, saa indsee vi, at det første Ord oprindeligen betegnede det høje Taarn ved Fyrsteborgen, fra hvilket man havde en viid Udsigt, og Valhøll den hvælvede Hal i Borgen, hvor Fyrsten eller Høvdingen, der stedse tillige var Ypperstepræst, samlede sine Kæmper omkring sig; en saadan Høvdings dobbelte Værdighed finde vi temmelig træffende udtrykt i den bekjendte Sigrlami (den sejrende Lama), og en saadan var uden Tvivl Snorres Odin, der efter en Bemærkning hos selve de gamle Berettere „efter deres Skik" antog den Guds Navn, hvis Offerpræst han var; hans rimeligviis rette Navn, Sigge finde vi endnu i Byen (den Gang Landstrækningen) Sigtun.

Det er forhen berørt, at de islandske Skribenter undertiden benyttede sig af skriftlige Kilder og fremmede Skrifter. Dette sees af det stundum forekommende Udtryk: „det findes skrevet," som f. Ex. Fortalen til Snorres Edda just benytter sig af, istedenfor det ellers sædvanlige: „saa er sagt". Det sees fremdeles af de stundum navnlig anførte Skrifter, *Beda*, *Historia S. Edmundi*, o. fl., samt af andre Hentydninger, som vise hen til en sydlig Kilde. Men Skribenterne udenfor Norden kunde kun have en middelbar Kundskab om Norden; dette be-

rettiger os altsaa til at sammenligne Nordboernes Beretninger i geografisk og historisk Henseende med de Forfattere, fra hvilke de rimeligviis have hentet dem, og de ville mangen Gang erholde et ganske andet Udseende, end naar vi blindt hen troede dem, som hjemmehørende i Norden.

Efter alt hvad vi her have forsøgt at fremstille kan det vel ansees for afgjort, at selve de islandske Efterretninger maae underkastes Sammenligning og Undersøgelse, før de antages. Naar de beraabe sig paa mundtlig Fortælling, kunne de kun have ubetinget Gyldighed, forsaavidt de vedkomme den Tid, der laae Fortællerens Levetid nærmest. Naar de derimod forebrage os Begivenheder fra den højeste Old, ere de stundum fejlagtige, i det Beretterne deels som Kristne betragtede Hedenskabet med ugunstige Öjne, deels behandlede de mythiske Sagn som reen historiske. De modsige ikke sjelden hverandre, og ere ofte uforenelige med fremmede Skribenter. Naar de selv have benyttet en saadan, er det i Almindelighed en eller anden Middelalderens Skribent, der ikke engang altid nævnes, og hvis Vidnesbyrd i alt Fald kun har underordnet Gyldighed, naar der sporges om de ældste Begivenheder i selve Norden. Sammenstilles de endelig med Saxo, hvilken Forskjellighed findes der da ikke hos begge i Indhold og Form, hvilken Afvigelse i Tidsbestemmelsen og Begivenhedernes Følge!

Vende vi nu vor Betragtning fra selve de gamle Kilder hen til deres Bearbejdelse i den nyere Tids Historieskriveres Værker, da fornærme vi visselig ikke hine historiske Heroers Minde, om vi end ansee denne Bearbejdelse for endnu ikke at være fuldendt; thi just derfor finder Forskning Sted, at man, om muligt, stedse kan komme Sandheden et Skridt nærmere, og baade for os og Eftertiden bliver det en Velgjerning, ikke blot at oplyses ved deres virkelige Opdagelser, men tillige at lære af deres Vildfarelser. Med hvor mange Hindringer havde de ikke at kæmpe, som nu ere ryddede af Vejen, om hvor mange Dunkelheder maatte de ikke, ofte forgjæves, søge Oplysninger, som nu, da

gammelt ærværdigt Sagn for os, men overleveret os fra en langt senere Tid; den i det Fundne Norge forekommende Benævnelse Lapper, som hos de Gamle ellers altid kaldes Finner, viser udtrykkelig dets sildigere Opfattelse. Som Mythe nægte vi heller ingenlunde dette Sagn Sindrighed, thi det fremstiller et levende Billedet af et Land, der er Kuldens Hjem og oplives ved en Varme udenfra, hvorved efterhaanden udvikler sig Jættevæsener, der endelig modtage Kultur og danne Stater; men vi behøve vist ikke at udvikle, hvilken Forvirring der maa fremkomme, naar disse mythiske Ideer, der synes at angaae en endnu ældre Tid end Asernes Indvandring, drages ned til virkelige historiske Tider, og Halvdan den gamles Sønner komme til at beherske Strækninger af det danske Rige i en langt senere Tidspunkt.

Fra en ganske anden Side aabnes os en ny Kilde til Bekjendtskab med det gamle Skjoldungehuus. Det angelsaxiske Digt Bjowulfsdrape fremstiller Skjold som en Søn af Skef (hos Islænderne er han en Søn af Odin), og fortæller, hvorledes han i sin Barndom kommer eenlig paa et Skib med Vaaben og Klenodier drivende til Danmark (et af de skjønneste Forbilleder paa det danske Folks og dets Regjerings milde Godmodighed); efter hans sidste Villie indskibes hans Lig paa samme Maade og overlades derpaa til Bølgerne, et sandt nordisk Træk, oftere, men i langt djærvere Fremstilling, anvendt paa Nordens Helte; Kong Hakes Lig drev saaledes, som Snorre fortæller os, men paa det brændende Skib, ud paa Havet. Efter dette Digt ere fremdeles Skjolds Efterkommere: hans Søn Bjowulf, dennes Søn Halvdan, dennes Søn Hrodgar, under hvem Trolden Grændel anretter skrækkelige Ulykker i Landet. Tillægge vi dette Digt noget historisk Værd, og det maa ogsaa i denne Henseende i det mindste vække vor Opmærksomhed, da det omtaler et, som det synes, paa noget historisk grundet Tog af Daner og Friser under Anførerne Hnæf og Hengist, samt nævner adskillige andre nordiske Slægter og Folkeslag, som andensteds fra ere os

bekjendte, som Skjoldunger, Skilfinger, Vølsunger, Jøtner, Nord-, Øst- og Vestdaner, Gother og Svenske, saa erholde vi her Begyndelsen til en dansk Kongerække, som er ganske forskjellig fra den, vi kunne samle af andre Fortidslævninger, ifølge hvilke det danske Kongehuus begynder med Odins Søn Skjold og dennes Efterkommere Fridleif og Frode.

Efter saaledes at have kortelig berørt de ældste Sange eller paa Sange grundede Sagn, og indseet den Uovereensstemmelse, der findes imellem disse og den ringe Visshed, de kunne yde os, gaae vi over til de egentlige Historieskrivere, hvis tydelige Hensigt det var at meddele en sammenhængende historisk Fremstilling.

Blandt disse maa naturligviis Saxo først tildrage sig vor Opmærksomhed, thi han er den eneste, som i uafbrudt Følge har givet os den danske Kongerækkes ældste Historie. At han skrev paa Latin er her i Grunden en uvæsentlig Omstændighed, thi hans Efterretninger kunne desuagtet være ligesaa ægte nordiske, som de, der ere os overleverede i det gamle Sprog; hans Værk selv overtyder os om, at han skrev efter gamle i Danmark udbredte Sagn og Sange; F. Magnusen har især uimodsigelig godtgjort det sidste ved at omplante en af disse Sange i det gamle Maal, hvoraf det tydelig viser sig, at der i den Original, Saxo har haft for sig og som skinner igjennem i hans latinske Omskrivning, har ligget de samme Ejendommeligheder, som den gammel-nordiske Poesie overalt besidder. I denne Henseende maa Saxo altsaa kunne have samme Troværdighed, som Islænderne; baade med Hensyn til Tid og Sted var han nærmere Kilden. Paa den anden Side viser sig hos ham, som hos enhver Historieskriver, der stræber efter Forbindelse og Eenhed, en med Hensyn til Begivenhedernes Sammenhæng og Følge anvendt Spekulation, hvad enten nu Grundlaget dertil var givet ham i Sagnene selv, eller han ved egen Eftertanke søgte at ordne disse. Ogsaa i denne Henseende ligner han de islandske Historieskrivere, der, som han, søgte af Sagnet at uddrage den historiske Kjerne og at bestemme Tidsfølgen. Denne Saxos Lighed med

Islænderne, de, eftersom Undersøgelserne derom udvide sig, stedse stærkere og tydeligere Beviser paa, at Sagnene hos Saxo gjenfindes i de islandske Tidsskrifter, overtyde os om, at vi ingenlunde bør sætte ham til Side, men tvertimod stedse mere og mere granske ham, som en dyb Kilde, ved Siden af de andre: vi gjenfinde hos Saxo ikke blot mange Erindringer om de gamle nordiske Guder, men ogsaa historiske Beretninger, der, om de end ved første Diekast synes at ligge saare langt fra de islandske, uden Tvivl dog sigte til samme Sagn; vi nævne, siden vi just nylig har berørt dette, Sagnet om Fornjot og hans Slægt; at dette ogsaa har været til i Danmark, synes at være aabenbart af de Levninger, som findes deraf hos Saxo; den hos ham nævnte Konge Snio, hvilken latinske Form af Navnet maa læses Snjo, og svarer til Middelalderens Krønnikers og Rimkrønnikers Sno, d. e. Snee, er hverken mere eller mindre end Islændernes Snær eller Snjor, af hvilken sidste Form, gammel-danskt med bortkastet Endelse Snjo, Saxos Snio ligefrem er taget. Vi finde altsaa her i tvende Kilder et Sagn om en Udvandring fra Jotland (det sædvanlige Navn paa Jylland), men i Tid og Sted tage de en heel forskjellig Retning; hos Islænderne er Jotland efter den sædvanlige Forklaringsmaade, som ogsaa hjemles af det Fundne Norge, Finland, og Udvandringen gaaer til Norge og vedkommer dette Lands ældste Befolkning; hos Saxo derimod regierer Snjo i Jylland, hvor netop den bekjendte Hler boede paa Læsø, og Udvandringen (Vinilernes eller Longobardernes) gaaer herfra imod Syden. Betragter man Oprindelsen til det danske Rige hos Saxo, da finder man, som ved mangfoldige andre Folk, en Stamfader med Folkets Navn, altsaa en Dan; denne avler med Grytha af theutonisk Slægt to Sønner Humblus og Lotherus, hvis Søn igjen er Skjold; man kan neppe her undgaae i Navnet Grytha at gjenkjende det sædvanlige Navn paa en Jettequinde, Griðr, og i Skjolds Fader Lother Islændernes Lóðr, en af Odins Brødre, og dette vil muligen igjen kunne lede til Betydningen af det halvmythiske

Sagn, Saxo har benyttet. Blandt andre Ligheder mellem Islændernes og Saxos Beretninger anføre vi endnu det ellers af Hervararsaga bekjendte, hos Saxo i Frodes Historie indflettede Sagn om Arngrim og hans Slægt[1], men maae iøvrigt henvise til P. E. Müller om Saxos Kilder; ogsaa F. Magnusen har i sit *Lexicon mythologicum* anført flere Gude- og Helte-Væsener, som Saxo fortæller om, og som gjenfindes, stundum kun af Navn, i Edda, i hvilket Tilfælde da vor Historieskriver tjener til at erstatte et ellers forsvundet Sagn. Men saa megen Priis vi end sætte paa den undertiden miskjendte Saxo, saa kan det dog ogsaa, efter de af flere Lærde anstillede Undersøgelser, ansees for afgjort: At Saxos Fremstilling staaer omtrent midt imellem den ældre hedenske Olds Sange og den senere Middelalders Folkeviser, og at den derfor, skjønt grundet paa nationale Sagn, har opfattet disse efterat de allerede havde undergaaet en betydelig Forandring; at Saxo, som Munk, har, og kunde ikke andet end have, forvirrede Forestillinger om de ældste Gudevæsener, og at han derfor lader disse optræde saa fornedrede, som de efter hans Tids Mening maatte være og tildeels vel i Sagnet vare ham givne, og mangen Gang uden at erkjende Identiteten af dem og de siden af ham nævnte Guder, der overhoved i hans Øine ere onde og afskyværdige Væsener; derved er der indtraadt et Misforhold i hans Behandling, som ikke bør findes i den sande Historie, det nemlig at give de ældste Guder og Helte en Karakteer og aandelig Dragt, som de oprindelig ikke kunde have, men som en senere Tids Anskuelser have tillagt dem; at Saxo endelig (her tales naturligviis bestandig kun om hans Behandling af Historien i Hedenold), alle sine Bestræbelser uagtet, ikke har kunnet fremstille en Kongerække, hvis Gyldighed kan erkjendes, hverken med Hensyn til Begivenhedernes Sammenhæng hos ham selv, eller ved Sammenligning med andre Kilder

[1]) Ved dette maa bemærkes, at Navnet *Osura* maa læses *Øfura*, som er Hervararsagas Eyvör (Eufura, Øfura).

fra Norden og nærliggende Folkeslags Historie; at han tvertimod har optaget saa mange det egentlig danske Rige uvedkommende Helte i den danske Kongerække, saa at denne derved langt tilbage i Tiden erholder en Udstrækning, der overskrider al historisk Sandsynlighed. Saaledes indeholder altsaa Saxo en næsten uudtømmelig Kilde til Granskning, men han har ikke leveret nogen Fremstilling af Danmarks ældste Historie, som vi ubetinget kunne lægge til Grund for en nyere Bearbejdelse.

Kan man da, hverken fra Tidsregningens Side eller med Hensyn til Paalideligheden af de enkelte Begivenheder, fra denne vor Historieskriver erholde et sikkert Grundlag, saa maa dette, hvis det er at finde, søges i Islændernes Skrifter. De meddele os, som forhen er bemærket, stundum en enkelt Efterretning, stundum et sammenhængende Brudstykke af danske Tildragelser i Hedenold, men ingen fra først til sidst fuldstændig uafbrudt Fortælling. Heraf opstaaer allerede en Vanskelighed, da det er lettere i en heel sammenhængende Fremstilling at komme efter de Kriterier, som begrunde eller svække en Beretnings Sandhed, end i en enkelt afreven, i Forbigaaende meddeelt Efterretning. Imidlertid ere selv saadanne af Vigtighed, og uden de islandske Kilder vilde vi næsten intet vide med nogenlunde Sikkerhed. Ere end de bekjendte Sagaer om Rolf Krake og Regner Lodbrog og de faa andre Brudstykker, vi have, nedskrevne i en senere Tid, og bære de endog noget Præg af Riddertidens Romaner, saa kan deres Fortælling dog i Hovedsagen bekræftes ved Hentydninger til de virkelig historiske Sagaer, som Heimskringla, Olaf Tryggvesens, Olaf den Helliges, og de ere virkelig saaledes bekræftede. Dernæst kan den Forbindelse, hvori saa mangfoldige af Nordens Slægter stode med hverandre, lede os til at bestemme Tiden af meget, som ikke selv angiver sin Tid, saa at de mange enkelte Anførelser f. Ex. af islandske Slægter, der nedstamme fra Regner Lodbrog eller andre danske Konger, nødvendigen ikke blot maa tages i Betragtning og sammenlignes, men ogsaa mangen Gang lede til et Resultat, der neppe paa nogen anden

Vej var at erholde. Men det følger ogsaa ligefrem heraf, at Stoffet er givet os raat og ubearbejdet, og at der udfordres en langvarig Granskning til at samle det, undersøge det og bringe det nogenlunde til Enhed.

Skulde nogen, med Hensyn hertil, blandt de ældre selv have givet os nogen Ledetraad og ligesom forarbejdet os, saa at vi kun behøve at indskyde det manglende, af andre Efterretninger hentede, paa sit rette Sted, da maatte det være Snorre. Thi de islandske Annaler, paa hvilke man maaskee ellers her først kunde tænke, henhøre til en senere Tid og deres Paalidelighed kan kun grundes derpaa, at de besidde tilstrækkelig Hjemmel i selve de ældre Kilder. Den Deel af Snorres Værk, fra hvilken vi da især kunne hente Oplysning, er Ynglingasaga; han giver os heri en sammenhængende Fortælling om de ældste svenske og norske Konger, og kommer derved til at nævne flere Lejrekonger, og at sammenstille dem med deres samtidige i Sverrig. Hvad have vi da her andet at gjøre, end at følge denne vigtige Ledetraad, og paa rette Sted at indskyde de Konger, som Snorre efter sin Hensigt ikke havde Lejlighed til at omtale.

Naar Frode den første (Fredfrode) i Danmark gives os samtidig med Freyr og Fjølner i Sverrig, Dan Mykillati med Dyggve, Frode Fredegodes Sønner Halvdan og Fridleif med On den Gamle, Frode hin Frækne med Egil Tunnadolge og Ottar Vendilkrage, Rolf Krake med Adils og hans Søn Eisten, Ivar Vidfadme med Ingjald Ildraade, og efter andre Efterretninger[1] Regner Lodbrog med Kong Eisten, der igjen, efter Hervararsaga, er Harald Hildetands Søn, da have vi jo kun at forfølge de mellemliggende Led, og den fuldstændige fremmede Kongerække giver os da tilstrækkelige Midler i Hænde til at bestemme den rimelige Udstrækning af hele Rækken og dens enkelte Dele. Ikke desmindre fremstaae herved, som det synes, uopløselige Vanskeligheder. Ikke blot, hvilket alt Geijer omstændelig har ud-

[1]) Ragnarssaga loðbrókar, Kap. 8.

viklet, maa den svenske Kongerække, hvis Sikkerhed her naturligviis først maatte ansees for aldeles afgjort, paa flere Steder holdes for tvivlsom, da de første Led i Rækken rimeligviis ere mythiske, da der kan opstilles grundede Tvivl om at Kong Hugleik var Konge i Sverrig, og Kong Ons antagne lange Levetid af 210 Aar aabenbar maa forkastes som Fabel, hvorved altsaa Tidsregningen bliver over 100 Aar forrykket; men selv naar Gyldigheden af den svenske Kongerække tilstaaes, vil det blive vanskeligt med den at forene den antagne Synkronisme af de danske Konger. I den danske Kongerække er nemlig imellem Dyggves Samtidige Dan Mykillati og Ons Samtidige Fridleif kun to Led, da derimod On i den svenske Kongerække i lige nedstigende Linie er den sjette fra Dyggve; Ons Søn Egil er, efter Sagaen, samtidig med Frode hin Frækne, der er en Søn af den samme Fridleif, der siges at have levet i Begyndelsen af Kong Ons Regjering, og denne On tillægges der dog en Levetid af 210 Aar; saa svarer ogsaa den svenske Konge Adilses Regjering imod fire danske Kongers, af hvilke dog tvende, Helge og Rolf Krake, ikke kunne have regjeret i kort Tid. Disse Modsigelser lade sig neppe hæve, uden ved at indskyde og udskyde Led i Kongerækken, at udvide og forkorte Kongernes angivne Levetid, en Fremgangsmaade, der netop kuldkaster Troværdigheden af den Beretning, hvorpaa den støtter sig.

Dernæst kan det heller ikke nægtes, men er af P. E. Müller og Geijer øjensynligen godtgjort, at ogsaa Snorre, i det han benyttede sig af de Elementer, Sagn og Sange gave ham, gav disse en Forklaring efter sin og sin Tids Anskuelse og Lærdom, som neppe altid kan stemme overeens med den lysere Oversigt og den dybere Kritik, de sildigere Granskninger have tilegnet og maatte tilegne sig. Betragter man Ynglingasaga i det Hele, da viser sig nemlig tvende Hovedbdele i samme af ganske forskjellig Beskaffenhed og Form: de første tretten Kapitler have erholdt et historisk Tilsnit med adskillige Bemærkninger, som grunde sig paa Middelalderens Lærdom; det følgende derimod grunder sig fornem-

melig paa Tjodolf af Hvines Sange, af hvilke hele Vers ere indsatte til Bekræftelse. Men hvor meget nu end den første Afdeling synes at udgive sig for virkelig Historie, saa viser det sig dog ved nærmere Betragtning, at dens Grundlag er mythisk. Ved mange af Snorres Beretninger kunne vi ligefrem gjenfinde Mytherne i Eddaerne, saasom Freyas Forhold til Oder, og selv hvor vi nu ikke mere kunne opvise den tilsvarende mythiske Fortælling, saasom ved Beretningen om Odins Reise og hans Brødre Ve's og Vile's Regjering i hans Fraværelse, hvilket ogsaa berøres hos Saxo, om Mimers Hoved og dets Spaadomsgave, om Odins Giftermaal med Skade, er det dog tilstrækkeligt, at Snorre nævner os Hentydninger til mythiske Væsener og Billeder, som andensteds fra ere os vel bekjendte, til med Sikkerhed at kunne slutte, at vi ogsaa her have med Myther at gjøre. Naar overhoved Snorre lader Odin reise fra Donfloden igjennem Garderige, Saxland og flere Lande til Norden, og altsaa tillægger en enkelt Mand og hans Medfølgere en ny Religions Udbredelse i en Landstrækning fra det sorte Hav af indtil de nordlige Kyster af Østersøen, hvad er da i Virkeligheden denne Odins Vandring andet end Asalærens Vandring tværs igjennem Europa; vi have, om ikke mange, dog nogle historiske Træk, som overtyde os om denne Asalærens Udbredelse, og ved Sprogenes Hjelp kunne vi forfølge nogenlunde den Retning, som det Folk, der medbragde denne Religion, har taget; men vi vide ogsaa, at der hengaaer en lang Tid, før ældre Religioner tabe sig i nye, og at dertil udfordres mere end een Menneskealder; vi maatte da besidde megen historisk Lettroenhed, hvis vi bogstavelig vilde troe Snorre paa hans Ord, at den Odin, der boede ved Tanais og flygtede for Rommerne, var den samme, som stiftede et Rige i Garderige, som dyrkedes af Letterne under Navnet Widewut, af Saxerne under Navnet Wodan, og endelig som Odin nedsatte sig dybt inde i Sverrig, og overalt paa dette sit Tog efterlod sig en utallig Mængde Sønner, der beherskede lige saa mange Riger; naar vi ydermere vilde troe, at

alt som denne Odin med hans Gudefølge drager nogenstedshen, der virkeliggjøres de mythiske Forestillinger, hvis første Oprindelse skyldes Asien. Derimod kan intet være naturligere, end at et Folkeslag i en lang Tidsrække efterhaanden forandrer sine Bopæle, at en Fyrsteslægt undertvinger et nærliggende Folk, og meddeler det sine religiøse Begreber, at en saadan Slægt endog i Folkets Øjne erholder guddommelig Anseelse, og at overhoved de fra Begyndelsen menneskelige Forestillinger blande sig med de dybere religiøse; Fyrsten og Præsten kan paa den Maade blive en Gud, Offerstedet med sit hellige Træ (Yggdrasill) og sin Kilde (Urdes Brønd), hvor Guderne aabenbare deres Villie, kunne fra Jorden overflyttes til Himlen, og det hele Folk (Goterne) betragtes som Guder, Gudefolk (Goð, Goðþjóð); naar vi i Atlaqvida finde Lidskjalf og Valhøll brugte om Atles Borg, saa indsee vi, at det første Ord oprindeligen betegnede det høje Taarn ved Fyrsteborgen, fra hvilket man havde en viid Udsigt, og Valhøll den hvælvede Hal i Borgen, hvor Fyrsten eller Høvdingen, der stedse tillige var Ypperstepræst, samlede sine Kæmper omkring sig; en saadan Høvdings dobbelte Værdighed finde vi temmelig træffende udtrykt i den bekjendte Sigrlami (den sejrende Lama), og en saadan var uden Tvivl Snorres Odin, der efter en Bemærkning hos selve de gamle Berettere „efter deres Skik" antog den Guds Navn, hvis Offerpræst han var; hans rimeligviis rette Navn, Sigge finde vi endnu i Byen (den Gang Landstrækningen) Sigtun.

Det er forhen berørt, at de islandske Skribenter undertiden benyttede sig af skriftlige Kilder og fremmede Skrifter. Dette sees af det stundum forekommende Udtryk: „det findes skrevet," som f. Ex. Fortalen til Snorres Edda just benytter sig af, istedenfor det ellers sædvanlige: „saa er sagt". Det sees fremdeles af de stundum navnlig anførte Skrifter, *Beda*, *Historia S. Edmundi*, o. fl., samt af andre Hentydninger, som vise hen til en sydlig Kilde. Men Skribenterne udenfor Norden kunde kun have en middelbar Kundskab om Norden; dette be-

rettiger os altsaa til at sammenligne Nordboernes Beretninger i geografisk og historisk Henseende med de Forfattere, fra hvilke de rimeligviis have hentet dem, og de ville mangen Gang erholde et ganske andet Udseende, end naar vi blindt hen troede dem, som hjemmehørende i Norden.

Efter alt hvad vi her have forsøgt at fremstille kan det vel ansees for afgjort, at selve de islandske Efterretninger maae underkastes Sammenligning og Undersøgelse, før de antages. Naar de beraabe sig paa mundtlig Fortælling, kunne de kun have ubetinget Gyldighed, forsaavidt de vedkomme den Tid, der laae Fortællerens Levetid nærmest. Naar de derimod forebrage os Begivenheder fra den høieste Old, ere de stundum feilagtige, i det Beretterne deels som Kristne betragtede Hedenskabet med ugunstige Øine, deels behandlede de mythiske Sagn som reen historiske. De modsige ikke sjelden hverandre, og ere ofte uforenelige med fremmede Skribenter. Naar de selv have benyttet en saadan, er det i Almindelighed en eller anden Middelalderens Skribent, der ikke engang altid nævnes, og hvis Vidnesbyrd i alt Fald kun har underordnet Gyldighed, naar der sporges om de ældste Begivenheder i selve Norden. Sammenstilles de endelig med Saxo, hvilken Forskjellighed findes der da ikke hos begge i Indhold og Form, hvilken Afvigelse i Tidsbestemmelsen og Begivenhedernes Følge!

Vende vi nu vor Betragtning fra selve de gamle Kilder hen til deres Bearbejdelse i den nyere Tids Historieskriveres Værker, da fornærme vi visselig ikke hine historiske Heroers Minde, om vi end ansee denne Bearbejdelse for endnu ikke at være fuldendt; thi just derfor finder Forskning Sted, at man, om muligt, stedse kan komme Sandheden et Skridt nærmere, og baade for os og Eftertiden bliver det en Velgjerning, ikke blot at oplyses ved deres virkelige Opdagelser, men tillige at lære af deres Vildfarelser. Med hvor mange Hindringer havde de ikke at kæmpe, som nu ere ryddede af Veien, om hvor mange Dunkelheder maatte de ikke, ofte forgjæves, søge Oplysninger, som nu, da

det gamle Sprog er mere dyrket og mangfoldige Hjelpemidler dertil ere forhaanden, ere lette at erholde. Hverken i mythologisk, geografisk eller historisk Henseende kunne de antages at have løst den vanskelige Opgave, at bringe Klarhed i det gamle Nordens Historie; det kan neppe heller antages fuldkommen at være skeet, og vil rimeligviis endnu ikke skee i vore Dage, men nærmere til Maalet ere vi i mange Henseender komne. Havde Eddalæren og dens Kilder, Eddaerne, været saaledes bearbejdede, som de nu ere, da vilde, for at tage et Exempel, der synes at ligge langt fra Eddaerne, men ikke desmindre er et i Øjne faldende Beviis paa, i hvilken nøje Forbindelse de menneskelige Kundskaber staae med hverandre, da vilde Schøning uden Tvivl ikke fornemmelig af de fabelagtige Sagaer have øst den geografiske Kundskab om det ældste Norden, da vilde den Bemærkning ikke kunne have undgaaet ham, at det Jøtunheim, som man færdedes til fra det egentlige Sverrig, og med hvis Beboere, Jøtnerne, Aser og Alfer havde saa meget Samkvem, maatte være en anden, langt nærmere liggende Landstrækning end hiint Jøtunheim ved det hvide Havs Kyster, og han vilde da uden Tvivl have givet os en ganske anden Fremstilling af det gamle Norge, end den vi finde i hans bekjendte Skrift. Men at give en fuldstændig Udvikling af dette, og de mange andre Elementer, hvis Bearbejdelse forudsættes, førend den egentlig historiske kan finde Sted, kan ikke være Hensigten af disse Blade, som kun skulle meddele en Oversigt over den historiske Behandling. Denne er, som bekjendt, fuldendt ved Suhm, der ikke allene har fremstillet de historiske Begivenheder i Hedenold i deres formeentlige Sammenhæng men tillige, for at godtgjøre denne, underkastet dem en udførlig Kritik, og saaledes givet os Resultatet af egne og alle foregaaende danske Historieforskeres Arbejder. Derved er denne Bearbejdelse i det mindste i dens Resultater, bleven Folkets; endnu har ingen Skribent givet dette nogen anden Fremstilling i Hænde, der ved et friere Blik, ved en dybere Sandhed, ved en liveligere Fremstilling endog i fjerneste Maade kunde haandthæve sin Anseelse

ved Siden af den ældre; denne indprænte s derfor vor Ungdom og er bleven selve de Lærdes Ledetraad ved andre Undersøgelser.

At Suhms Granskninger indeholde for alle Lærde ufatterlige Samlinger, og Resultatet af samme i de første Dele af hans Danmarks Historie i flere Henseender have en folkelig Fremstillings Egenskaber, derom tvivler vist ingen; men paa den anden Side, med al Ærbødighed for Suhms dyrebare Minde være disse Bemærkninger nedskrevne, synes der igjennem hans hele Behandling af Danmarks Oldhistorie at drage sig tvende Principer, som i ikke ringe Grad svække deels Paalideligheden, deels Interessen. Det ene af disse bestaaer i, at Forfatteren til Sigrid ikke har anvendt, og, som det viser sig, ikke har villet anvende den poetiske Sands, som han virkelig besad, ogsaa i sine historiske Arbejder, at han derfor i disse fulgte den Norm, som af de Gamle selv tildeels syntes at være ham given, og ikke tog tilstrækkelig Hensyn til det i alle Folks Oldhistorie sædvanlige Fænomen, at den springer over i Myther; disse gik derfor under hans Hænder over i Historien, og hvad der i alt Fald kun var poetisk Sandhed og Produkt af Folkets indre, aandelige Liv, blev til historisk Sandhed, til ydre, ligesom legemlig Begivenhed paa Jorden. Paa den anden Side forkastede han næsten i enhver Fortælling alle dens digteriske Træk og forklarede dem som reen historiske; derved erholdt Fremstillingen undertiden en Mathed, som den i de oprindelige Kilder ikke havde, og besjælet af Oldtidens digterske Aande ikke kunde have. For at overtyde sig herom, behøver man blot at sammenligne Suhms Fremstilling af alle de Fortællinger, som have en poetisk Kolorit, og som tildeels poetisk ere behandlede af ham selv, med de gamle Kilder, af hvilke den er øst. Et andet Hovedprincip, som gaaer igjennem hele den Suhmske Bearbejdelse af Danmarks ældste Historie, er det, at ansee alle gamle Efterretninger for omtrent lige troværdige, i Følge hvilket altsaa Kritikkens Forretning ikke saa meget gaaer ud paa at prøve, afsondre og forkaste, som snarere i den Bestræbelse at forene alle

Kilderne og give dem alle Ret. Det er forunderligt, hvilke besynderlige Fænomener derved ere fremkomne, hvilke svage Grunde der stundum have maattet tjene til at bestyrke den historiske Sandhed, hvilke skjøre Traade der have maattet forbinde de ellers, som det syntes, aldeles usammenhængende Begivenheder. I Følge denne Fremgangsmaade maatte den samme Person leve op igjen, naar tvende Beretninger henførte ham, den ene til en tidligere, den anden til en sildigere Tid, og det ikke blot en Person med samme Navn, thi dette kunde vel gjentage sig i Tiden, men en Mand, som har Livsbegivenheder tilfælles med sin tidligere Navne, og som efterlader sig de samme Børn med samme Navne og Bedrifter. Paa saadan Maade kunde vi hos Suhm faae tre Odiner [1], syv Frodер, to Roare, to Erik den veltalende fra Rennesø, tre Stærkoddere, den mellemste og sidste med omtrent samme Bedrifter, og to Regner Lodbroger med samme Sønner; Sagnet om Hedin, Hilde og Høgne kommer to Gange frem, det om Hagbard og Signe, som allerede een Gang var fremstillet, gaaer igjen under Regner Lodbrog, o. s. fl. Men der kan neppe tænkes noget besynderligere, end denne historiske Behandling; hvorledes skulle samme Bedrifter og samme Børn af i Tiden forskjellige Personer kunne tillægges Virkelighed eller blot Sandsynlighed? Eet Sagn, og for dette igjen een Begivenhed maa i Almindelighed antages at ligge til Grund; Udsmykkelsen og Forskjelligheden maa skrives paa Folkesagnets Regning. Beviserne for de tvende her fremstillede Sætninger

[1]) Man kunde paa den Maade, som Torfæus anfører, hos Saxo finde sex Odiner: en var samtidig med Hadding; en Mitodin tilegnede sig i Odins Fraværelse guddommelig Anseelse, men maatte flygte til Fyen og dræbtes der; en tredie var samtidig med Hother; en Oller antoges af Guderne i Odins Sted og fik hans Navn; en femte var Fader til Freger (Freyr); en sjette dræbte under Brunos Skikkelse Harald Hildetand. Ved de fleste af disse skikker dog Gudsdomsnaturen saa meget igjennem, at vi vel kunne skjønne, hvem vi have med at gjøre.

behøve her ikke udførlig at udvikles, da enhver opmærksom Læser af Suhms Arbejde uden Tvivl allerede maa have gjort samme Bemærkning, og desuden enkelte Exempler derpaa findes hos mangfoldige senere Granskere, Gräter, Dahlmann, P. E. Müller, o. fl. Men i Korthed maatte de her nævnes, da det er paa de, som historiske, antagne Personer og deres Levetid det hele kronologiske System igjen grunder sig, og enhver Tidsfølge og hver enkelt Begivenheds antagne Tid maa altsaa staae eller falde med det opførte System.

Ere da uden Tvivl meget vigtige Efterretninger om Danmarks ældste Historie tabte, og ere de, som vi endnu have, i flere Henseender utilstrækkelige til deraf at øse en fuldstændig sammenhængende Kundskab om dets ældste Konger og deres Regjering, viser Udbyttet sig her for Danmark mindre og upaalideligere, end maaskee for noget andet af de nordiske Riger, og har dets Bearbejdelse ikke kunnet lykkets de meest udmærkede Granskere, saa maae vi vistnok tilstaae os (og hvorfor skulde vi ikke give Sandheden Æren?), at Danmarks Historie næsten lige til Kristendommens Indførelse ikke bestaaer af andet end Sagn, hvis historiske Virkelighed ofte maa blive tvivlsom, og hvis Tid og Sted vi sjelden med Sikkerhed kunne angive; og at ethvert Forsøg paa at fremstille en uafbrudt fortskridende Kongerække, med nøiagtig Angivelse af hver Konges Leve- og Regjeringstid, uden Tvivl maa strande. Det er altsaa paa Tiden at opgive, hvad vi ikke kunne forsvare. Men dermed ville vi ikke sige, at vi intet vide om Danmark i Hedenold. Tvertimod, er dets Historie for denne Tid kun givet os i store Træk, saa kunne maaskee disse gjøre et dybere Indtryk; er den kun givet i en digterisk Indfatning, maaskee kan den da blive ikke blot en Gjenstand for Hukommelsen, men tillige sætte Hjertets dybeste, helligste Følelser i Bevægelse. Kunne vi end ikke fremstille en aldeles regelret kronologisk Følge, uden Sammenhæng kan dog ligesaa lidet dette, som noget andet af Menneskelivets og den menneskelige Aands Produkter være. Og her har P. E. Müller viist,

hvilken Vej vi skulle tage: „Kunne end neppe", siger han, „de nærmeste Slægtled før Halvdan Svartes Tid med nogen Sikkerhed lade sig bestemme, saa besidde vi dog en saadan Mangfoldighed af Sagn fra Hedenold, at disse gjerne kunne lade sig ordne i store Masser; og sammes karakteristiske Forskjellighed hentyder tillige paa en Tidsfølge, som kan betegne Historieforskeren, om ikke Historieskriveren, det Fortskridende i Skandinaviernes Udbannelse." Skulle vi da, fordi vi ikke kunne bestemme een eller anden, mangen Gang højst ubetydelig, Regents Plads i Tiden, lade os afskrække fra at følge og overskue Folkets Udvikling i det Hele? Sagnet om mangen Begivenhed kan være dunkelt og ikke desmindre oplyse os om Folkets Forfatning, Sæder og Skikke, og ikke Begivenhederne selv, men deres Resultater, Folkets Skjæbne og Karakteer, er al Historiens sidste og højeste Øjemed. Netop i Sagnet har Folket skildret sig selv, just deri har det nedlagt sin Anskuelse af sine Fædres Liv; vore Forfædre have fortalt det om deres Forfædre, og vore Efterkommere ville fortælle det igjen indtil de sildigste Slægter. Man vil ad Granskningens Vej være i Stand til at udforske, hvilke Folkeslag der i den ældste Tid, da Sagn begyndte, have beboet Norden, hvilke deres Forholde til hinanden have været, hvilken Forandring der ved Asalærens Indførelse er foregaaet i deres Forfatning, og hvorledes denne har virket paa Folkets Udbannelse; efter de ældste Efterretninger, ja selv efter deres Gjenklang i den senere Tid, vil det være muligt at bestemme, hvilke fortrinlige Konger og Helte der have uudslettelig indvirket paa deres Tidsalder, og hvorledes Folket efterhaanden er fremskredet til det Kulturtrin, paa hvilket vi finde det ved Kristendommens Indførelse; ja selv hvor et løst Sagn kun ligesom i Taage svæver for vort Øje, vil den Oldtidens Ærværdighed, som omgiver det, i høj Grad vække Opmærksomhed, og det halvdunkle Lys, i hvilket det staaer, vil fængsle Indbildningskraften dertil, og dets troskyldige, barnlige Form oplive og varme selv det kolde Hjerte. En Udvikling heraf, gjengivet i en livelig Fremstilling

kan ikke andet end blive Folkets Ejendom, og en saadan maa nu være end mere tænkelig, end forhen, efter at der er gjort saa overordentlige Fremskridt i alle de Hjelpemidler og deres Behandling, uden hvilke det er umuligt med nogenlunde Held at finde Vej i Oldtidens dunkle Sagngruber og at drage det ædle Malm, de indeholde, for Lyset. Sproget er ved een Mands overordentlige Bestræbelser blevet tilgjængeligt selv for den mindre Indviede, de gamle Kilder selv ere blevne udgivne med en Nøjagtighed og et smagfuldt Ydre, saa at ikke idelige Fejltagelser og Anstød mod Sprogrigtighed og sund Sands afskrække fra at benytte dem, og de dunkleste, Eddaerne, ere blevne saa opklarede, at Gransceren kun behøver at lede og kan være vis paa at finde; selve Granskningen har i flere Lærdes Skrifter banet sig en Vej, som ingen for hundrede Aar siden kunde ane, og som den følgende Granster kun behøver at følge; og hvad visselig heller ikke her bør forglemmes, hvad ingen af de Ædle, der have tilbragt flere Timer af deres Ungdomsliv i Digterens aandelige Selskab, nogensinde ville glemme, en Digters ungdommelige Begejstring har paa den overordentligste Maade vakt Folkets slumrende Sands for dets Oldfædres Daad. — Saa mange forenede Bestræbelser kunne ikke blive uden Følger; thi vel kunne Døgnets Vejrlys for et Øjeblik forbunkle Kundskabens evige Stjerne, men just dette er den evige Stjernes herlige Natur, at den i Dagens Straaler eller i Nattens Taage, forbunklet eller uforbunklet, seet eller useet, straaler lige rolig og aldrig udslukkes. Det er den Trøst, som Gransceren efter et møjefuldt Liv tager med sig i Graven, at det virkelige Lys, hans utrætteligt spejdende Aand en Gang har skabt, skal ingen Tid og ingen menneskelig Omskiftning ganske tilintetgjøre.

Om nogle mindre bekjendte Ruiner paa Vestkysten af Grønland. Ved Dr. C. Pingel.

Flere af vore Blade have i afvigte Efteraar meddeelt en kort foreløbig Beretning om de, paa den danske Regjerings Foranstaltning i Aaret 1829 begyndte Undersøgelser paa Østkysten af Grønland. Af denne Beretning er det uden Tvivl enhver af dette Tidsskrifts Læsere bekjendt, at det alt i Løbet af den første Sommer var lykket nuværende Capitain-Lieutenant **W. Graah**, blot ledsaget af Indfødte og i et af de i Landet brugelige Fartøier, at trænge frem til en, i Beretningen unavngiven, Ø paa 65° 18′ N. Br. og omtrent 38° 28′ V. for Greenwich; men uden at denne, ligesaa indsigtsfulde som dristige, Reisende paa den øde, iisomgivne Østkyst havde truffet „endog den aller„ubetydeligste Ruin eller andet Spor af fordums Civilisation," medens talrige, ihvorvel endnu kun ufuldstændigen bekjendte, Oldtidsminder bedække hele Strækninger af den modsatte Vestkyst, og endnu den Dag i Dag betegne de Steder, hvor vore nordiske Forfædre for Aarhundreder siden have boet og bygget. Ved Hjælp af disse Ruiner ere vi paa denne Side af Landet i Stand til at forfølge de gamle Colonier, lige fra de sydligste Fjorde ved Cap Farvel indtil i Omegnen af Holsteinsborg, eller med andre Ord igjennem hele det nuværende søndre Inspectorat.

Julianehaabs District er, som bekjendt, det sydligste og tillige det frugtbareste District paa hele Vestkysten. Intet Under altsaa, at vi her træffe de fleste Mindesmærker fra den nordiske Fortid. I Antal overgaae de herværende Ruiner endog samtlige, i hele det øvrige Grønland bekjendte. Den fortjente **H. Egede**, [1]

[1]) Omstændelig og udførlig Relation angaaende den grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse, af **Hans Egede**. Kbhavn. 1738. 4. S. 100—118, hvor han fortæller sin bekjendte Sydreise i Aaret 1723.

P. Olsen Walløe[1] og A. Olsen[2] have givet enkelte tidligere Efterretninger om Ruinerne i dette District; men de seneste og udførligste skylde vi A. Arctander[3]. Anledningen til den Sidstes herhen hørende Undersøgelser var følgende. Efterat Colonien Julianehaab var anlagt i Aaret 1776, og man ved denne Leilighed var bleven noget nærmere bekjendt med de mange frugtbare Fjorde i Julianehaabsbugten, synes man i Danmark alvorligere end forhen at have tænkt paa at overføre europæiske Nybyggere til Grønland. I Aaret 1777 udsendtes Arctander til Sydgrønland, for at deeltage i en Undersøgelsesreise, hvis Hovedhensigt gik ud paa at opsøge saadanne Strækninger, som kunde tjene til Fædrift og til Landbrug overhovedet. For paa en fyldestgjørende Maade at udføre dette sit Ærinde, troede Arctander i Særdeleshed at burde være opmærksom paa de Steder, som Islænderne og Normændene fordum havde havt inde, og som de tildeels havde rydbet og opdyrket. Han søgte derfor hos de Indfødte at erfare, hvor der endnu fandtes Levninger af de gamle Colonier, og det lykkedes ham efterhaanden at faae Underretning om ikke færre end tolv Fjorde, der blot i Julianehaabs District, efter Grønlændernes Udsagn, havde været beboede af de gamle Kablunakker. I tre paa hinanden

---

[1]) Udtog af en Dagbog, holden i Aarerne 1751—1753 af Handelsbetjent Peder Olsen paa en Reise i Grønland, som han foretog sig til at undersøge de sydligste Egne af Landet indtil 15 Mile Østen for Statenhuk, med tilføiede Anmærkninger. Disse ere af O. Fabricius, der lod dette Udtog aftrykke i Ugeskriftet „Samleren" 1. B. Kbhavn 1787. Nr. 7 o. ff. Den originale Dagbog opbevares i det Kongelige Søkaartarchiv. — [2]) Efterretning om Rudera eller Levninger af de gamle Nordmænds og Islænderes Bygninger paa Grønlands Vester-Side. (Af E. Thorhallesen). Kbhavn. 1776. S. 41—52 findes Anders Olsens Indberetning om Ruinerne i Nærheden af Julianehaab. — [3]) Udskrift af en Dagbog, holden i Grønland af Aaron Arctander paa en Recognoscerings-Reise i Julianehaabs District i Aarene 1777—1779. Med et Kaart. Indrykkedes af H. P. v. Eggers i „Samleren" 6. B. Kbhavn 1793. S. 1105—1242.

følgende Sommere bereiste han elleve af disse Fjorde. Med en Udførlighed, som ikke findes hos nogen af hans Forgjængere, og som undertiden endog falder trættende, har han i sin Dagbog optegnet Antallet, Beliggenheden og, som oftest tillige, Dimensionerne af alle de ved denne Leilighed forefundne og af ham undersøgte Ruiner, uden dog at have givet en, endog kun nogenlunde tilfredsstillende, antiquarisk Chorographie af denne, i saa høi Grad interessante Egn. Dette har ogsaa Udgiveren af hans Dagbog maattet indrømme. „Ihvor meget", yttrer denne i Forerindringen, „end disse Efterretninger i Sammenhæng og „Fuldstændighed overgaae Alt, hvad hidtil om de Gamles Levninger i Grønland er blevet bekjendt, saa ere de dog langt fra „ikke fuldkomne. Thi ikke alene ere adskillige Strækninger, især „Der, ei blevne efterseete, men og overalt har Undersøgelsen „hverken strakt sig til andre end de af nærværende Grønlændere „opgivne Steder, heller ikke bestaaet i meget andet, end Levningernes Optælning og Opmaaling. Det var derfor at ønske, at „jo før jo heller, og inden Levningerne af Grønlænderne endnu „mere blive plyndrede, en nøiere Randsagelse maatte foretages, „hvortil Missionairerne synes at være bedst skikkede, dersom de „bleve behørigen instruerede". Dette Forslag blev uændset og uden Følger, uagtet det udgik fra en Mand, ved hvis samtidige Undersøgelser over Grønlands gamle Geographie [1], Undersøgelser, hvilke end ikke hans afgjorte Modstandere have frakjendt Lærdom og Skarpsindighed, alle Ruinerne paa Vestkysten af Grønland, men i Særdeleshed de i Julianehaabs District havde faaet et nyt Krav paa Opmærksomhed. Om de sidste er Arctanders Beretning, skjønt i dette Dieblik over et halvt Aar-

[1]) Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed af H. P. v. Eggers. Med to Kaart. Meddeelt i det Kongelige Landhuusholdningsselskabs Skrifter 4. B. Kbhavn 1794. S. 239—320, og tillige særskilt aftrykt. Denne Afhandling udkom paa samme Tid i en, af Forfatteren besørget, tydsk Udgave: Ueber die wahre Lage des alten Ostgrönlands. Mit 2 Charten. Kiel 1794.

hundrede gammel, endnu det Nyeste, vi besidde, og den vil bestandigen blive af Vigtighed, da flere af disse Ruiner siden hans Tid have lidt mere eller mindre, imedens andre ere aldeles forsvundne.

Til de første høre, desværre! Ruinerne i den nordre Arm af **Igalikko** Fjorden, endnu i deres Forfald de stolteste Mindesmærker fra Fortiden, som hele Grønland har at fremvise. Da en i dette Land aldeles usædvanlig Omstændighed har fremskyndet og endnu fremskynder de herværende Ruiners Undergang, troer jeg ikke at burde forbigaae den med Taushed. Efterat den ovenfor nævnte **A. Olsen** i en Række af Aar havde tjent Handelen med Troskab og Iver, saae han sig nødt til at udtræde af dens Tjeneste. For bestandig bunden til Landet ved sit Ægteskab med en af dets Døttre, trak han sig tilbage i det frugtbare **Igalikko**, hvor han tilbragte sine sidste Leveaar og, paa de gamle nordiske Indbyggeres Viis, for største Delen ernærede sig og Sine ved Fædrift. Det af ham her grundede Etablissement, i sit Slags hidindtil det eneste i Grønland, har overlevet Stifteren og holdt sig indtil denne Dag, uagtet hans Efterkommere ere af blandet Herkomst, og disse i Grønland ellers pleie at antage Moderfolkets Sædvaner og Levemaade. Saaledes fik **Igalikko**, efter i Aarhundreder at have deelt den Tomhed, som den største Deel af Aaret igjennem hersker i Grønlands øvrige Fjorde, paa Ny stadige Beboere; men dette Fortrin have de prægtige Ruiner maattet undgjælde. Disse ere nemlig uden Undtagelse opførte af den røde Sandsteen, som udbreder sig i det Indre af **Tunnudliarbik** og **Igalikko** Fjordene, og de afgive, da de i det Mindste tildeels bestaae af temmelig regelmæssige Quadrer, nedfaldne eller udbrudte af de nærmeste Fjelde, et ligesaa fortrinligt som let tilgjængeligt Bygningsmaterial. Dette har ogsaa A. Olsen og den lille Colonie, som han er bleven Stamfader for, bestandigen benyttet sig af til Opførelsen af de fornødne Bygninger for dem selv, deres Qvæg og deres Forraad; ja selv til Hvilesteder for deres Døde har det maattet tjene. Det var ved her, i dette uud-

temmelige Steenbrud, at søge efter Byggesteen, at en af A. Olsens Sønnesønner ifjor Sommer stødte paa den Runesteen, som samme Efteraar bragtes herned. Hvor uvigtig dens, af vor lærde Runefortolker Prof. Rask læste og forklarede [1], Indskrift end i andre Henseender synes at være, sætter denne Opdagelse dog det Factum, at der i Fortiden har staaet en christelig Kirke i Igalikko, udenfor al Tvivl. Hidindtil var dette ikkun en usikker Formodning, som fornemmeligen støttede sig paa de, til forskjellige Tider i Igalikko fundne Fragmenter af Klokkemalm [2]. Men jeg maa ved denne Leilighed een Gang for alle bemærke, at denne Omstændighed nutildags, efterat man endog temmelig hyppigen finder disse, af Grønlænderne vidt og bredt omkringspreedte, Malmstykker paa Steder, hvor de Gamle aldrig have boet, end sige bygget Kirker eller Capeller, aldeles Intet beviser. Wormskiold har allerede gjort opmærksom paa [3], hvor særdeles vanskeligt og som oftest umueligt det er, med Bestemthed at afgjøre, om denne eller hiin Levning i Grønland har været en Kirke, selv ved at betragte den paa Stedet. Hvad Igalikko angaaer, da anfører Arctander, som dog saae de derværende Ruiner i deres endnu urørte Tilstand og omstændeligen har beskrevet en Deel af dem [4], ikke Noget, som kunde lede til en grundet Formodning om, at der iblandt disse fandtes Levningerne af en fordums Kirke. Imidlertid troer jeg under mit gjentagne Ophold i Igalikko med temmelig Sikkerhed at have gjenkjendt en saadan i de, rigtignok saare ubetydelige, Muurfragmenter, som den Gang (i Sommeren 1828) vare tilbage af en

[1]) Jvnf. „Kjøbenhavns Skilderi" af 2den Novbr. 1830. — [2]) Museet for nordiske Oldsager besidder to saadanne Fragmenter fra Igalikko: det ene, fundet i Juli 1806, tilsendtes det i Aaret 1817 af Prof. Giesecke i Dublin; det andet, som jeg i Aaret 1829 bragte med fra Grønland, var fundet nogle Aar før min Reise i Landet, men bevaret paa Stedet af en af Igalikkoboerne. — [3]) Jvnf. det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter 1814. Tiende Aargang. S. 314. — [4]) I Ugeskriftet „Samleren" 6 B. S. 1208—18.

i sin Tid anseelig Bygning. Det Hele fandt jeg imidlertid i den Grad forstyrret, at jeg hverken saae mig i Stand til at bestemme, hvor Indgangene have været, eller blot trøster mig til at angive Bygningens Længde. Breden derimod har nøiagtigen været 48 Fod, hvilket jeg overbeviste mig om, ved udentil at maale Fundamentet af den østre Muur, som endnu er kjendelig og har været bygget i denne Form ——⌐‾‾‾‾‾‾‾‾¬——. Den 4 Fod fremspringende, midterste Deel af Muren udgjør netop Halvdelen eller 24 Fod; den har uden Tvivl hørt til Choret. I det tilbagestaaende Muurværk fandt jeg endnu Spor af det Blaaleer, som de Gamle have betjent sig af ved Opførelsen af deres Bygninger i et Land, der ikke frembringer Kalk. Kirken eller den Bygning, som jeg har troet at burde antage for en saadan, har i nogen Afstand været omgiven af en ydre Muur, der nu er aldeles ødelagt, uagtet den i Særdeleshed paa Nordsiden har bestaaet af mægtige Sandsteensblokke. Indenfor denne Muur var formodentligen Kirkegaarden, paa hvilken jeg traf endnu kjendelige Levninger af et Par ældgamle Begravelser. Ved nærmere Undersøgelse overbeviste jeg mig imidlertid om, at disse hidrøre fra Landets nuværende Indbyggere, der her, som paa flere Steder, have benyttet de nordiske Ruiner til at jorde deres Døde i. Endnu savne vi en nøiagtigere Angivelse af Runestenens Findested; men hvis den, som det forekommer mig sandsynligt, er funden paa dette Sted, og Pladsen altsaa virkeligen har tjent de gamle Beboere til Kirkegaard, tør vi uden Tvivl haabe, at fortsatte Undersøgelser ville bringe flere og mærkeligere Indskrifter frem for Dagens Lys. Inden jeg forlader det minderige Igalikko, maa jeg endnu med et Par Ord omtale de høie Steenvarder, som skulle findes paa flere Fjelde i Omegnen, endskjønt jeg for silde blev gjort opmærksom derpaa til at jeg selv havde kunnet besøge dem. Grønlænderne tillægge vore Forfædre disse Varder, og det er ikke urimeligt, at de virkeligen stamme fra deres Tid; allerede deres Beliggenhed inde i Landet adskiller dem noksom fra de i Sydgrønland temmelig hyppige Varder, som findes ude paa Kysten og i Lø-

dene imellem Øerne. Disse tilskrives almindeligen og uden Tvivl med Føie Hollænderne, som endnu i det forrige Aarhundrede dreve en betydelig Handel paa Grønland.

Tæt norden for Igalikko Fjorden er Kakortok Fjorden eller „Kirkefjorden", som den iblandt de i Landet levende Danske ogsaa kaldes efter den umiskjendelige Kirkeruin i dens Indre. Arctander har saa nøiagtigen beskrevet den [1], og dens Tilstand har siden hans Tid, i det Hele taget, saa lidet forandret sig, at jeg næsten Intet har at tilføie. For imidlertid nøiagtigen at erholde dens Dimensioner, har jeg udentil maalt den nordre og vestre Muur, i hvilke Stenene endnu ligge lige saa faste og uforrykkede, som da Bygningen opførtes. Længden fandt jeg da at være 51 Fod 4 Tommer, og Breden paa det Allernærmeste 25 Fod, altsaa kun saare lidet afvigende fra Arctanders Angivelser. Den østre Muur var 1828 endnu den høieste, men ikkun 18 Fod 3 Tommer høi, altsaa dog over 4 Fod lavere, end for 50 Aar siden, da Arctander undersøgte den. Hvad der i Øvrigt udmærker den lille Kirke i Kakortok, er ikke blot dens Conservation, men tillige den overalt synlige Omhu, med hvilken den er opført: saaledes har man, rigtignok yderst sparsomt og kun i det Indre af Kirken, anvendt virkelig Kalk, og Bygningsstenene vise paa enkelte Steder, f. Ex. i det smukke Chorvindue, tydelige Spor af Tilhugning; ingen af Delene er, saavidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, Tilfældet med nogen anden af de Gamles Bygninger i Grønland. Kirken i Kakortok er fuldkomment orienteret og i en Afstand af omtrent 20 Fod omringet af et Steengjærde; paa Sydsiden er dette nu dog ødelagt. Noget vesten for Kirken ligger en lille, men meget solid Bygning, som uden Tvivl har været Præstens Bolig. Udgangen vender imod Kirken og den eneste lille Vinduesaabning er som sædvanligen paa Solsiden. De øvrige Ruiner i Kakortok Fjorden forekom mig at have været ubetydelige; de ere nu meget ødelagte og tildeels ukjendelige.

---

[1]) I „Samleren" 6. B. S. 1233—36.

Imellem Kirkefjorden og Colonien ere to Bugter, Maagebugten (Iterdlarsoak) og Albrechtsbugten (Iterdlak). I Bunden af den første, som ved Næsset Noukasik adskilles fra Kakortok-Fjorden, fandt jeg paa Bredden af en lille Elv et Par, Europæerne formodentligen ubekjendte, men meget forstyrrede og tildeels overgroede, Ruiner. Uagtet Bugten er omringet af høie Fjelde, har den dog tæt indenfor det store Maagefjeld, som den skylder sit danske Navn, et Overbærested, der sætter den i Forbindelse med Kangerdluarsuk Fjorden, hvor der efter Arctander [1] ligeledes skulle findes Ruiner. Iøvrigt berette Grønlænderne, at der paa flere Steder i dette District gives lignende, mindre betydelige Levninger fra Fortiden, som ingen Europæer endnu har besøgt.

Frederikshaabs District har hidindtil været anseet for ikke at bevare nogetsomhelst Spor af ældre Beboelse; derfor henlagde v. Eggers ogsaa uden Betænkning de Ubygder, som efter de Gamles Beretninger adskilte Østerbygden fra Vesterbygden, i dette District. Desuagtet har det en Fjord, som synes i Fortiden at have været endog temmelig stærkt bebygget, nemlig Arksut Fjorden. Tæt ved Forsøget af samme Navn, som er anlagt paa Fjordens nordre Side og ikke langt fra dens Munding, saae jeg i den trange, af en Elv gjennemstrømmede, Fjeldbdal nogle Ruiner, hvis nordiske Oprindelse ikke forekom mig tvivlsom. Endskjønt de nu ere stærkt forfaldne, var det dog tydeligt, at den ene Bygning havde havt flere murede Afdelinger, hvilket er uden Exempel i de nuværende Grønlænderes Bygningsmaade. Desuden ligge disse Ruiner længere borte fra Strandbredden, end Grønlænderne nogensinde synes at have bygget deres Huse. Men hvad der forekommer mig afgjørende, er at man, ved en senere foretagen Gravning i Grunden, her har funbet Stykker af forarbeidet Veegsteen, som aldeles lignede de nogle Aar i Forveien, ved Anlægget af Brødreunitetets Mission Friedrichsthal,

[1]) Jvnf. „Samleren" 6. B. S. 1241.

i en uomtvistelig nordisk Ruin fundne Fragmenter. I Nærheden af Ruinerne ved Arksut var der forhen en Kratskov, som i flere Aar forsynede Forsøget med tilstrækkeligt Brændsel. Nu maa dette hentes tre Mile længere oppe i Fjorden ved Iglorsoak, d. e. det store Huus, et *nomen loci*, som, i Sydgrønland i det Mindste, hyppigen betegner Nærværelsen af nordiske Ruiner. Virkeligen findes der paa dette Sted Levninger af en Bygning, som man angav mig at have været omtrent 24 Fod lang. De ligge paa en flad Landtunge, som fra den nordre Bred skyder sig ud i Fjorden, og have i Nærheden af sig de sædvanlige Herligheder, godt og overflødigt Vand i en rindende Elv og en Skov efter Landets Leilighed. Den sidste skal for Grønland endog være temmelig betydelig og bestaae af Ener og Elletræer, Birk og Røn; de største Birkestammer, jeg har seet i Grønland, vare derfra. Først efter at have forladt Grønland, har jeg faaet Kundskab om et tredie Punkt i denne Fjord, som har været beboet af de gamle Islændere og Normænd. Ikke fuldt en Miil fra Forsøget findes der to Ruiner af ringe Omfang paa Bredden af en ikke ubetydelig Elv, som i Nærheden af dem danner et lidet Vandfald og derpaa løber ud i en Bugt af Fjorden; Murene ere paa sine Steder endnu fire Fod høie.

Om Ruinerne i Fiskenæsets Districtet har uden Tvivl P. O. Walløe givet os den første Underretning [1]. Han fortæller nemlig, at der i Fiskefjorden og i Krabbefjorden findes Kirker og ruinerede Huse efter de norske Christne, uden dog selv at have seet dem. Krabbefjorden er formodentligen den Isefjord, som Grønlænderne kalde Aglomersæt. Denne ligger omtrent 1½ Miil norden for den 3 Mile brede Isblink, som adskiller Frederikshaabs og Fiskenæsets Districter fra hinanden, og er maaskee de ældre Søfaarteres Bear Sound. Grønlænderne berette, at der en god Miil oppe i Aglomersæt paa et Sted, som de kalde Ekalluit, fordi der i den derværende Elv falder en Mængde Ør-

[1]) I „Samleren" 1. B. S. 101.

reder, findes to for Resten meget ubetydelige Ruiner. De fortjente imidlertid at undersøges, da neppe nogen Europæer hidindtil har seet dem. Vinterisen hindrede mig, under mit korte Ophold ved Fiskenæsset i Mai 1829, fra at besøge Ruinerne i Logens Fjord, hvilke v. Eggers [1] antager for Levningerne af en fordums Kirke. Men paa min Anmodning tog Fiskenæssets nuværende Bestyrer, Herr Kjøbmand Møller, senere derop og undersøgte omhyggeligen de derværende Ruiner, 4 i Tallet. Han fandt dem ligge tæt ved hinanden paa en lille Slette, som imod Nord og Syd indesluttes af høie Fjelde, i Vest støder til en Bugt af Fjorden, og i Øst til en Indsø, der igjennem et Elvløb ligeledes staaer i Forbindelse med Fjorden. Paa Fjeldsiderne norden for Ruinerne voxe Ener, Elle- og Vidiebuske i Overflødighed, og ud imod Fjorden er et Maagefjeld, i hvilket *Larus tridactylus* bygger i Mængde. Endskjønt disse Ruiner ere saa ødelagte, at de paa de fleste Steder neppe rage en Fod frem over Jordfladen, kan der dog neppe være nogen Tvivl om, at de jo alle fire have udgjort en eneste Gaard. Vaaningshuset, som er kjendeligt deraf, at det indvendigen har havt flere Afdelinger, har efter Sædvane Indgangen paa Sydsiden. Paa hver Side af Huset ligger en mindre Bygning, men foran det en langagtig større Bygning, hvis to Udgange vende imod Indsøen og føre til et skraat nedløbende, med flade Stene belagt, Vandingssted. Den sidste Omstændighed gjør det sandsynligt, at denne Bygning fordum har tjent til Kvægstald. Herr Møller lod grave baade i og ved Ruinerne; men der fandtes Intet, som kunde give den ringeste Oplysning om de gamle Besiddere.

Om de talrige og tildeels meget mærkelige Oldtidsminder i Godthaabs District, hvor de dog indskrænke sig til to Fjorde, Amaralik Fjorden og det saa kaldte Baals Revier, har Thorhallesen meddeelt udførlige Efterretninger i et eget lille

[1]) Jvnf. Landhuusholdningsselskabets Skrifter 4. B. S. 266.

Skrift [1]. Men efter ham synes Ingen videre at have bekymret sig om dem. Nogle enkelte Optegnelser om Kirken i Ujararsoak, en af de betydeligste Ruiner ikke blot i dette District, men i hele Grønland, findes i et tidligere trykt Fragment af min „Dagbog paa en Reise til det sydlige Grønland i Aarene 1828 og 29 [2]".

Det er temmelig afgjort, at Sukkertoppens District slet ingen Levninger har at fremvise fra den nordiske Fortid, skjønt Kranz angiver saadanne i Omegnen af Kin of Sael [3]. Da denne Efterretning ikkun findes hos den upaalideligste af alle nyere Forfattere om Grønland, er det ikke usandsynligt, at de af Ælde sammenfaldne grønlandske Huse, som her skulle findes i Mængde [4], har givet Anledning til en for Resten ugrundet Paastand.

Derimod træffe vi atter paa Ruiner i Nærheden af Colonien Holsteinsborg, hvis District udgjør den nordligste Deel af det søndre Inspectorat. Glahn beretter [5] nemlig, at dem i Malligiak, en af de tre Arme, som Ikkertok Fjorden forgrener sig i, findes umiskjendelige Levninger af et gammelt norsk Huus, opført af Jord og Steen. Til Beviis for denne Ruins Ælde og dens nordiske Oprindelse anfører han, at Grønlænderne her have udgravet flere mærkelige Oldsager, af hvilke en Beenspade i sin Tid kom i Niels Egedes Eie. Imidlertid have Andre draget Rigtigheden af Glahns Mening i Tvivl. Iblandt disse er den bekjendte K. L. Giesecke, hvis Indvendinger dog i dette Tilfælde ikkun ere af liden Vægt, da han aabenbart har forvexlet Ruinen i Malligiak med de Levninger af langt senere europæisk Oprindelse, som findes paa Øen Nepisene imellem Amertlok og Ikkertok Fjordene.

[1]) Efterretning om Rudera eller Levninger af de gamle Normænds og Islænderes Bygninger paa Grønlands Vester-Side. Kbhavn 1776. — [2]) Tritogenia. Novbr. 1829. S. 73—98. — [3]) David Kranz Historie von Grönland. Th. 1. Barby 1765. S. 18. — [4]) Jvnf. „Kjøbenhavnsposten" af 6 Decbr. 1830. — [5]) Anmærkninger over de tre første Bøger af Hr. David Kranzes Historie om Grønland. Kbhavn 1771. S. 20 og 24.

Uagtet der, som vi alt ovenfor have erindret, ikke findes noget Spor til at de Gamle have havt faste Bopæle norden for Holsteinsborg, er der dog ingen Tvivl om, at de jo have kjendt, maaskee endog jævnligen have besøgt, i det Mindste en Deel af det nuværende nordre Inspectorat. Det vigtige, af **Björn Jonsen** paa **Skardsaa** bevarede chorographiske Fragment [1] nævner, efter at have opregnet de beboede Steder i Vesterbygden, en nordlig Øgruppe „Bjarneyar" af et saa betydeligt Omfang, at der behøvedes tolv Dage til at roe omkring den i en Sexaaring. De to af vore Lærde, som senest have afgivet sig med Grønlands gamle Geographie, **Wormskiold** og Prof. **Finn Magnusen**, ere enige i at ansee **Disko** og de mindre Øsamlinger, som omringe denne Kjæmpeø, for de Gamles Bjørneøer [2], og det vilde virkeligen falde saare vanskeligt, at udfinde en anden Plads for dem paa hele Vestkysten af Grønland. Denne Mening bestyrkes ikke blot af den Omstændighed, at den saakaldte Vestiis pleier fra America at bringe en Deel Hvidbjørne med sig til **Disko Eyland** og de omliggende Øer, men vinder endog en høi Grad af historisk Sandsynlighed ved det eneste Mindesmærke fra den nordiske Fortid, som vi med nogenlunde Sikkerhed kunne angive i nordre Grønland. Allerede **P. Egede** beretter [3], at han, da han som Missionair opholdt sig ved Christianshaab og engang besøgte nogle Grønlændere i Nærheden, af disse havde hørt om en af huggen Steen opmuret Bjørnefælde, som de gamle Kablunakker skulde have efterladt sig endnu længere Nord paa,

[1]) Aftrykt i *Torfæi Gronlandia antiqua* p. 38, Landhuusholdningsselskabets Skrifter 4. B. S. 292 og, saavidt Vesterbygden angaaer, i Skandinavisk Literaturselskabs Skrifter. 1814. Tiende Aarg. S. 357. — [2]) Jvnf. Skand. Literaturselskabs Skrifter. Tiende Aarg. S. 368 og Antiqvariske Annaler. 4. B. Kbhavn 1827. S. 326 og 28. — [3]) Continuation af Relationerne betræffende den grønlandske Missions Tilstand og Beskaffenhed ved **Paul Egede**. Kbhavn s. a. 4. S. 40 og Sammes Efterretninger om Grønland. Kbhavn s. a. 8. S. 76

Skrift[1]. Men efter ham synes Ingen videre at have bekymret sig om dem. Nogle enkelte Optegnelser om Kirken i Ujararsoak, en af de betydeligste Ruiner ikke blot i dette District, men i hele Grønland, findes i et tidligere trykt Fragment af min „Dagbog paa en Reise til det sydlige Grønland i Aarene 1828 og 29[2]".

Det er temmelig afgjort, at Sukkertoppens District slet ingen Levninger har at fremvise fra den nordiske Fortid, skjønt Kranz angiver saadanne i Omegnen af Kin of Sael[3]. Da denne Efterretning ikkun findes hos den upaalideligste af alle nyere Forfattere om Grønland, er det ikke usandsynligt, at de af Ælde sammenfaldne grønlandske Huse, som her skulle findes i Mængde[4], har givet Anledning til en for Resten ugrundet Paastand.

Derimod træffe vi atter paa Ruiner i Nærheden af Colonien Holsteinsborg, hvis District udgjør den nordligste Deel af det søndre Inspectorat. Glahn beretter[5] nemlig, at dem i Malligiak, en af de tre Arme, som Ikkertok Fjorden forgrener sig i, findes umiskjendelige Levninger af et gammelt norskt Huus, opført af Jord og Steen. Til Beviis for denne Ruins Ælde og dens nordiske Oprindelse anfører han, at Grønlænderne her have udgravet flere mærkelige Oldsager, af hvilke en Beenspade i sin Tid kom i Niels Egedes Eie. Imidlertid have Andre draget Rigtigheden af Glahns Mening i Tvivl. Iblandt disse er den bekjendte K. L. Giesecke, hvis Indvendinger dog i dette Tilfælde ikkun ere af liden Vægt, da han aabenbart har forvexlet Ruinen i Malligiak med de Levninger af langt senere europæisk Oprindelse, som findes paa Øen Nepisene imellem Amertlok og Ikkertok Fjordene.

---

[1]) Efterretning om Rudera eller Levninger af de gamle Normænds og Islænderes Bygninger paa Grønlands Vester-Side. Kbhavn 1776. — [2]) Tritogenia. Novbr. 1829. S. 73—98. — [3]) David Kranz Historie von Grönland. Th. 1. Barby 1765. S. 18. — [4]) Jvnf. „Kjøbenhavnsposten" af 6 Decbr. 1830. — [5]) Anmærkninger over de tre første Bøger af Hr. David Kranzes Historie om Grønland. Kbhavn 1771. S. 20 og 24.

de nordiske Oldsagers Opbevaring af 12 Juli 1826, har beskrevet [1] efter de Indfødtes Udsagn og antaget for Levningerne af et gammelt nordiskt Huus. Pastoren anfører den utroelige Omstændighed, at der i Steenmurens Forside d. e. Solside tilforn har været en firkantet Steen med Indskrift paa — venteligen Runer (mener Hr. Pastoren); men at denne Steen nu desværre er af Muren udfalden, mueligen sønderslagen eller bortkommen. I ethvert Tilfælde maa dette have fundet Sted, og Indskriften være forsvunden inden 1810, da Giesecke besøgte Stedet; thi noget saa Mærkeligt vilde neppe have undgaaet hans Opmærksomhed.

Efter Bjarneyar nævner det ovenfor anførte Fragment Ey, Eysunes, Æðanes fyrir norðan; men at bestemme disse Steders virkelige Beliggenhed, er overmaade vanskeligt. Alligevel har man forsøgt derpaa, og dette vil, haaber jeg, undskylde, at ogsaa jeg vover nogle Formodninger om dem. Prof. Finn Magnusen har allerede af etymologiske Grunde godtgjort, at de Gamles Eysunes ikke kan have været Hareøen norden for Disko, som Wormskiold meente, ja neppe engang en Ø overhovedet [2]. Da det oldnordiske Ord Eysa efter ham betyder Kul, Eysunes følgeligen Kulnæsset, og Conferentsraad J. Collin i sine geographisk-statistiske Efterretninger om Grønland nævner Uperniviksnæsset i Umanak Fjorden, som et af de tre under Colonien Umanak hørende Udsteder, ved hvilke der brydes Steenkul [3], forekommer det mig meer end sandsynligt, at de Gamles Eysunes har ligget her. Hareøen have de formodentligen regnet med til Bjørneøerne, og da kan Ey have været det høie Ubekjendte Eyland omtrent i Mundingen af Umanak Fjorden. Æðanes vilde jeg søge paa Nordsiden af denne Fjord

[1]) Jvnf. Antiquariske Annaler, 4. Bd. S. 374. — [2]) Antiquariske Annaler, 4. B. S. 328. — [3]) Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter. 1809. Femte Aargang. S. 206.

i Cap Cranstown, Svartehuk eller et andet fremstikkende Forbjerg. Thi at disse nordlige Egne ikke have været de Gamle aldeles ubekjendte, beviser den mærkelige Runesteen, hvilken Capitain-Lieutenant Graah i Efteraaret 1824 hjembragte fra Kingiktorsoak, en liden Ø paa næsten 73° N. Brede, og hvis Hensigt aabenbart har været, at bringe Erindringen om et æventyrligt Tog og Deeltagerne i samme til Efterverdenen. Derimod troer jeg neppe, at de Gamle ret ofte have gjæstet disse fjærne Egne eller der opholdt sig saa længe, at de enten skulde have ryddet Pladser, som den ene Læsemaade af Runeindskriften fra Kingiktorsoak antager [1], eller udhugget en Klippebrønd paa det nærliggende Kingiktortalik, hvilket Grønlænderne vilde overtale Pastor Kragh til at troe. Det er rimeligt, at disse have anseet en naturlig, men usædvanlig regelmæssig Fordybning i Fjeldet for et kunstigt Vandgjemme og derfor tillagt vore Forfædre det. Ligesaa apokryphiske Levninger fra den nordiske Fortid ere uden Tvivl de fiirkantede Pyramider af Steen, hvilke, efter de Indfødtes Beretning [2], skulle findes langt under Nord og tjene til Veivisere. Ligefrem benægte deres Tilværelse tør vi dog ikke, saalænge vi aldeles Intet kjende til den betydelige Kyststrækning norden for Colonien Upernivik og op til Bunden af Baffinsbugten.

[1]) Antiquariske Annaler, 4. B. S. 312. — [2]) Efterretninger om Grønland af P. Egede. S. 155.

Skrevet i Foraaret 1831.

de nordiske Oldsagers Opbevaring af 12 Juli 1826, har beskrevet[1] efter de Indfødtes Udsagn og antaget for Levningerne af et gammelt nordiskt Huus. Pastoren anfører den utroelige Omstændighed, at der i Steenmurens Forside d. e. Solside tilforn har været en firkantet Steen med Indskrift paa — venteligen Runer (mener Hr. Pastoren); men at denne Steen nu desværre er af Muren udfalden, mueligen sønderslagen eller bortkommen. I ethvert Tilfælde maa dette have fundet Sted, og Indskriften være forsvunden inden 1810, da Giesecke besøgte Stedet; thi noget saa Mærkeligt vilde neppe have undgaaet hans Opmærksomhed.

Efter Bjarneyar nævner det ovenfor anførte Fragment Ey, Eysunes, Æðanes fyrir norðan; men at bestemme disse Steders virkelige Beliggenhed, er overmaade vanskeligt. Alligevel har man forsøgt derpaa, og dette vil, haaber jeg, undskylde, at ogsaa jeg vover nogle Formodninger om dem. Prof. Finn Magnusen har allerede af etymologiske Grunde godtgjort, at de Gamles Eysunes ikke kan have været Hareøen norden for Disko, som Wormskiold meente, ja neppe engang en Ø overhovedet[2]. Da det oldnordiske Ord Eysa efter ham betyder Kul, Eysunes følgeligen Kulnæsset, og Conferentsraad J. Collin i sine geographisk-statistiske Efterretninger om Grønland nævner Upernivikfsnæsset i Umanak Fjorden, som et af de tre under Colonien Umanak hørende Udsteder, ved hvilke der brydes Steenkul[3], forekommer det mig meer end sandsynligt, at de Gamles Eysunes har ligget her. Hareøen have de formodentligen regnet med til Bjørneøerne, og da kan Ey have været det høie Ubekjendte Eyland omtrent i Mundingen af Umanak Fjorden. Æðanes vilde jeg søge paa Nordsiden af denne Fjord

[1]) Jvnf. Antiquariske Annaler, 4. Bd. S. 374. — [2]) Antiquariske Annaler, 4. B. S. 328. — [3]) Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter. 1809. Femte Aargang. S. 206.

i Cap Cranstown, Svartehuk eller et andet fremstikkende Forbjerg. Thi at disse nordlige Egne ikke have været de Gamle aldeles ubekjendte, beviser den mærkelige Runesteen, hvilken Capitain-Lieutenant Graah i Efteraaret 1824 hjembragte fra Kingiktorsoak, en liden Ø paa næsten 73° N. Brede, og hvis Hensigt aabenbart har været, at bringe Erindringen om et æventyrligt Tog og Deeltagerne i samme til Efterverdenen. Derimod troer jeg neppe, at de Gamle ret ofte have gjæstet disse fjærne Egne eller der opholdt sig saa længe, at de enten skulde have røddet Pladser, som den ene Læsemaade af Runeindskriften fra Kingiktorsoak antager [1], eller udhugget en Klippebrønd paa det nærliggende Kingiktortalik, hvilket Grønlænderne vilde overtale Pastor Kragh til at troe. Det er rimeligt, at disse have anseet en naturlig, men usædvanlig regelmæssig Fordybning i Fjeldet for et kunstigt Vandgjemme og derfor tillagt vore Forfædre det. Ligesaa apokryphiske Levninger fra den nordiske Fortid ere uden Tvivl de fiirkantede Pyramider af Steen, hvilke, efter de Indfødtes Beretning [2], skulle findes langt under Nord og tjene til Veivisere. Ligefrem benægte deres Tilværelse tør vi dog ikke, saalænge vi aldeles Intet kjende til den betydelige Kyststrækning norden for Colonien Upernivik og op til Bunden af Baffinsbugten.

---

[1]) Antiquariske Annaler, 4. B. S. 312. — [2]) Efterretninger om Grønland af P. Egede. S. 155.

Skrevet i Foraaret 1831.

Om den gamle Islandske Lov- og Retsbog, kaldet „Graagaas", dens Oprindelse, Navn, Kilder, indvortes Beskaffenhed og store Vigtighed i flere Henseender, i Anledning af dens første trykte Udgave; af J. F. W. Schlegel, Conferentsraad, Dr. og Professor juris.

(Forelæst i det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab den 8de Nov. 1830.)

Den med saa megen Længsel af alle dem, som interessere sig for Nordisk Lovkyndighed, og især af dem, som ønske nøie at kiende Islands gamle Love og Retsnormer og dets ældre Forfatning, forventede ældste Islandske Lov- og Retsbog, der er bekiendt under Navnet „Graagaas", er omsider udkommen ved den Arnæ-Magnæanske Commissions priselige Omsorg [1]. At dette ikke er skeet før, maa fornemmelig tilskrives den Omstændighed, at ingen Udgivelse af de islandske Haandskrifter var forbunden med større Vanskeligheder end nærværende, formedelst disses Beskaffenhed, hvilket siden nærmere vil vorde oplyst, og dernæst, at ingen Forarbeider fandtes, der kunde lette dette saa omfattende Værks værdige Udstyrelse [2], thi hvad derom før havdes, bestod blot i enkelte Excerpter tildeels af maadelige Afskrifter, som leilighedsviis forekomme for meer end to Aarhundreder siden i Arn-

---

[1]) Uagtet Aarstallet 1829 staaer paa Titelen, saa er Værket dog først udkommet i Begyndelsen af Foraaret 1830, da Titel og Fortale bleve trykte en Deel tidligere, end hele Værket kunde forlade Pressen. — [2]) Den danske Oversættelse, som den berømte Thormod Torfæus havde forfattet i sin Ungdom, efter hans egen Beretning i den tredie Deel af hans Norske Historie, (*lib.* IV. *c.* 4. *p.* 229) og som anføres i *Catalogus bibliothecæ Resenii*, *p.* 140, er for længe siden tabt; men da Torfæus selv kalder det et Ungdoms-Arbeide, er Tabet mindre beklageligt.

grim Jonas's *Crymogæa*[1], og efter Midten af forrige Aarhundred i, Arnesens og Erikſens Værk om den Islandske Rettergang, i Biskop Finn Johnsens ypperlige Islands Kirkehistorie, i nogle Anmærkninger til de trykte Udgaver af Islandske Sagaer, især Nials Saga m. m. Den Udgave, afdøde Geheime-Archivarius Thorkelin i sine yngre Aar havde bestemt sig til at besørge, kom ikke i Stand, og de fleste Materialier brændte under Kiøbenhavns tvende store Ildsvaader[2].

Værkets Størrelse og Arbeidets Vanskelighed har medført, at flere Aar ere henrundne, inden Haandskrifterne kunde jevnføres, Texten konstitueres, den latinske Oversættelse forfattes, de forskiellige reale og Ord-Registre besørges, Trykningen af et saadant Værk udføres, Fortale og den fornødne Indledning skrives og trykkes.

Afskriften af de brugte Haandskrifter og den Islandske Texts Constitution, den latinske Oversættelse og Glossarierne har Legatets daværende Stipendiarius, nu Syſselmand Thord Sveinbiørnsen ene udført med stor Flid. Correcturen er bleven besørget af Commissionens Medlem Geheime-Archivarius Professor Finn Magnusen og Stipendiarius Thorgeir Gudmundsen, Catechet ved Holmens Kirke, en kort Tid ogsaa af afgangne Etatsraad og Professor Thorlacius. Jeg selv har foruden Fortalen, der indeholder en Deel literaire Notitser, ledsaget denne Udgave med en udførlig historisk og kritisk Afhandling, der

[1]) Den udkom 1609 i Hamborg i Quart. Især i 1ste Bogs 8de Cap. S. 80—100, hvor flere af Graagaasens Lovbud meddeles. —
[2]) Ikkun har denne Lærde i Trykken udgivet i Aaret 1779 et Fragment af Vigslóði paa 16 Sider i 8, med latinsk Oversættelse, som Alumnus paa Borchs Collegium, der nu er bleven til en stor literair Sieldenhed. — Andre literaire Notitser om de Skrifter, der tiene til at oplyse visse Steder i Graagaasen eller ere Hielpemidler til Ordforklaringen, kan eftersees Fortalen p. IX—XIII. Imidlertid fortiener det at erindres, at Hr. Professor Michelsen i Kiel ved en velskreven Afhandling „über altnordisches Armenrecht", indført i Prof. Falcks Eranien, 2te Lieferung, har bidraget til paany at vække de tydske Lærdes Opmærksomhed paa denne Lovsamling.

oplyser hele denne Lovgivnings Historie, de Tillæg, den i en senere Tid har faaet, eller Forandringer, den er undergaaet, dens Kilder, Hoved-Haandskrifternes forskiellige Beskaffenhed og Aarsagerne til denne Forskiel, fremstilt de ledende Grundsætninger, paa hvilke de i hele denne Lov- og Retsbog adspredte Dispositioner ere byggede, undersøgt, hvorvidt disse stemme overeens med de Efterretninger, der indeholdes i de Islandske Sagaer, især i Anledning af de der fortalte mærkelige Rettergangs Sager, og navnlig, hvorvidt de Formularer, der i Graagaasen foreskrives, svare til dem, som de Islandske selbste historiske Skrifter berette at være blevne brugte ved Retshandlinger eller Processer, endvidere undersøgt, hvorvidt Graagaasens Forskrifter ere stemmende med de gamle Norske Love eller afvige derfra, og hvorvidt Sproget, især de juridiske Konstord, er nær beslægtet med det, der forekommer i de Norske, endelig hvilken Nytte Graagaasens Studium forskaffer. Denne Nytte er vidtstrakt, thi dette Studium fortiener ingenlunde blot at anbefales fra den Synspunkt, at denne Lovsamling har et stort indvortes Værd, formedelst den Lovgivnings Klogskab, den afgiver saa mange Prøver paa, og den subtile Romerske Aand, der hersker heelt igiennem, eller formedelst det Lys, den udbreder over andre gamle Nordiske især de Norske Love, men og fordi ved den bedst erholdes Kundskab om den hele Islandske Forfatning i Republikens Tid og Landets Forhold til andre Stater, især de Nordiske, og til dets Grønlandske Kolonie, og dernæst som ypperligt Hielpemiddel til at forklare Sagaerne, ligesom omvendt disse stundum kunne med Nytte bruges til at fortolke vanskelige Steder i denne Lov, eller Tidspunktet, hvor en eller anden Lovbestemmelse først er kommen ind i denne Lovsamling, og endelig fordi den forsyner Historieskriveren med flere vigtige uomtvistelige Data, som andensteds fra ikke kiendes, og tiener til at berigtige flere vrange og herskende Forestillinger om Nordens store Raahed i hiin Tidsperiode. Da det har lykkedes mig at opdage en hidtil overseet Fortale til Graagaasen, saa har jeg og for-

get for, at den blev aftrykt foran Texten, ledsaget med en latinsk Oversættelse.

Uagtet nærværende Foredrag er bestemt til at meddele et sammentrængt Udtog af den første Deel af fornævnte Afhandling, saa har jeg dog fundet det passende at afvige noget fra den i samme fulgte Orden, og begynder derfor med at meddele en kort Efterretning om de vigtigste Haandskrifter af Graagaasen, der endnu haves i Behold, og om Anledningen til den synderlige Benævnelse, under hvilken denne gamle Islandske Lov- og Retsbog nu er bekiendt, forinden jeg gaaer over til at vise, hvorledes den er bleven til.

I. Om Graagaasens Haandskrifter.

Endskiønt der gives en Deel Haandskrifter af denne gamle Islandske Lovsamling, saa har man dog Grund til at antage, at der ikkun gives tvende Hoved-Haandskrifter, hvoraf de andre ere umiddelbar eller middelbar tagne Udskrifter, i hvilke ikkun saadanne Forandringer forekomme, der enten ere grundede i Afskrivernes Skiødesløshed eller tvertimod skete med Flid, saavel med Hensyn til Inddelingen som til Textens formeentlige Berigtigelse. Den ene af disse tvende opbevares paa det store kongelige Bibliothek *(Codex regius)* og synes at være kommen der allerede under Kong Frederik den Tredie, den anden hører til den Arnæ-Magnæanske Samling paa Universitets-Bibliotheket. Begge ere Pergaments Haandskrifter i stor Folio, men det kongelige er efter Skrifttrækkene at dømme henved 50 Aar ældre end det andet (jvnf. *fac simile* foran Loverten S. 169, og den Beskrivelse af disse tvende Haandskrifter, Professor Rafn har været saa god at meddele mig, der findes aftrykt S. 164 og 165), hvilket og bestyrkes ved en stor Deel indvortes Data, jeg har angivet i Indledningen. Imidlertid kan *Codex regius* ikke være skreven førend i Løbet af det trettende Aarhundrede, som især den Omstændighed godtgiør, at der i denne Codex findes Lovstykker tilføiede, som først ere vedtagne i Begyndelsen af fornævnte Aarhundrede;

men efter Skriftcharakterene dømme Kiendere, at dette Haandskrift enten er fra Udgangen af det trettende Aarhundrede eller Begyndelsen af det fiortende[1], og det Magnæanske, som antages at være 50 Aar yngre, vil da være enten fra Midten eller fra Enden af fiortende. Den første Deel af *Codex regius* indtil S. 26 er skreven med en baade smukkere og ældre Haand end den øvrige[2].

Det er imidlertid ikke den ældste eller Kongen tilhørende Codex, der er lagt til Grund i den trykte Udgave, men den Arnæ-Magnæanske, hvilket ikke saameget er foranlediget derved, at man havde en friere Adgang til denne end til hiin, som ved den Omstændighed, at Texten i alle de Lovstykker, den indeholder, er for det meste fuldstændigere end i den Kongelige, saa og fordi den har optaget de seneste Tillæg og Forandringer, endelig fordi der ere flere frivillige Lacuner i Texten i den kongelige Codex, som Afskriveren selv, der paatog sig dette Arbeide til eget Brug, har betegnet med Ordet *usque*, vel ikke fordi denne havde det øvrige i Hovedet, men snarere fordi det Udeladte fandtes i et andet Haandskrift i hans Værge, hvilke Lacuner derimod kunne udfyldes ved Hjelp af det Magnæanske Haandskrift[3]. Aarsagen til en Lacune i Materien om Ildspaasættelse (i Vígslóði Capitel 86 og 87) skal derimod være, at dette Stykke af Haandskriftet er brændt, og de samme Capitler savnes og i de Afskrifter, der

[1]) Den Omstændighed, at den Magnæanske Codex tillige indeholder „Jernsiden", skreven med samme Haand, men ikke den silbigere Jonsbog, kunde imidlertid lede til den Formodning, at den blev skreven forend 1281, og den kgl. Codex, der intet saadant Tillæg indeholder, en Deel Aar før. — [2]) Dette kan skionnes af enhver Kyndig, der sammenligner det første *fac simile* med det andet *l. c.* — [3]) I det Magnæanske Manuskript findes vel ogsaa paa enkelte Steder saadanne vilkaarlige Udeladelser, betegnede med *usque*, men hertil er Grunden en ganske anden, nemlig at det Udeladte findes paa et andet Sted i samme Haandskrift, see min Indledning Pag. LXI og især Noten *); see og Exempler herpaa Pag. LII.

ere tagne af det Kongen tilhørende Haandskrift, (see Vol. II. p. 128 og 129 især Noten 3).

Afvigelserne imellem disse tvende Hoved-Haandskrifter ere dog ingenlunde indskrænkede til de fremførte, men der er desuden en anden langt betydeligere, som derimod giver *Codex regius* et mærkeligt Fortrin fremfor den Magnæanske, nemlig at hele større og mindre Lovstykker, der tillige ere gamle, findes i *Codex regius*, som derimod savnes i den anden. Dette er Tilfældet med hele Processen eller den saakaldte Þíngskapa-þáttr, hvormed den kongelige Codex begynder i den civile Deel af Lovbogen, dernæst Lögsögumanns-þáttr og Lögrèttu-þáttr eller om Laugmanden og om Laugretten, der i den trykte Udgave ere blevne satte foran paa Grund af deres nøie Forbindelse med Processen, men i selve Haandskriftet staae først efter Vígslóði, saa og imod Slutningen af Graagaasen med en Afdeling om Søretten under Benævnelsen: Um skipa-meðferð, II. p. 394—407, og med et Stykke om Islændernes Privilegier i Norge og de Norskes paa Island. I Vígslóði har den samme Codex ene Afdelingen Cap. XV, om Rans-Inqvisition (Ransókna-þáttr), saa og Cap. XIX, om Bødetallet (Bauga-tal) Vol. II, p. 171—196. I de Lovstykker, som begge disse Haandskrifter have tilfælles, ere ei allene Capitlerne som oftest større, men der gives mange hele Capitler, som ene findes i det Magnæanske. Heraf skiønnes, at disse tvende Haandskrifter give os tvende væsentlig forskiellige Recensioner af samme Lovbog[1]. Grunden til denne Forskiel faaer jeg Leilighed til korteligt at oplyse i det følgende. I nærværende Udgave ere af *Codex*

[1]) Jevnfør hermed de tvende af mig forfattede Tavler, der ere indførte i Indledningen, hvoraf den første viser Forskiellen imellem begge Haandskrifterne i Henseende til Bøgerne og Afdelingerne, den anden med Hensyn til de enkelte Dele og Capitler, p. XLVII—LIX; den første er forfattet efter den i Haandskrifterne iagttagne Orden; den anden efter den, Sysselmand Sveinbiørnsen har fulgt i den trykte Udgave.

regius optagne alle de Lovstykker, der savnes i den Magnæanske Codex, og Varianterne ere alle nøie angivne, men Hr. **Sveinbiørnsen** har ikke fulgt den Orden, som noget af disse Haandskrifter iagttager, men en anden, der forekom ham mere naturlig. Den gamle Islandske Kirkeret, som i begge Haandskrifter staaer foran den civile Deel af Lovbogen, har han udeladt, følgende heri den almindelige Mening, at den ikke hørte hertil [1].

II. Om Navnet: „Graagaas".

Hvad Navnet „*Graagaas*" (Grágás) angaaer, som nu tillægges denne gamle Islandske Lovsamling, saa forekommer den ikke i een af de tvende gamle Hoved-Codices, ei heller i nogen af

[1]) Jeg finder mig foranlediget til her at yttre, at jeg ikke har havt det mindste med Textens Constitution og Udgivelse at giøre, ei heller med den latinske Oversættelse. Mit Arbeide begyndte først da Lovtexten var trykt. Jeg vilde ikke have anseet mig beføiet til saaledes at afvige fra Haandskrifternes Orden i Lovtexten. Jeg havde og ønsket, at man havde konfereret de andre Haandskrifter nøiere end der er skeet, og angivet Varianterne af disse, om disse end høre til en af de tvende Hovedfamilier, i Tilfælde at der skiønnedes, at en afvigende Læsemaade enten var optaget af den anden Recension, eller paa Grund af en høiere Critik; men især konfereret de Haandskrifter, der indeholde blot de Lovstykker, som ikke findes i den Magnæanske Codex, hvortil høre Nr. 339 og 341 i **Arne Magnusens** efterladte Samling, og den, Professor **Finn Magnusen** eier, s. Hr. Sysselmand **Sveinbiørnsens** *Conspectus Codicum* i den trykte Graagaas L. S. CLX, hvortil jeg tillader mig at tilføie, at det dog endnu ikke er saa aldeles afgiort, at der ikke skulde gives noget Haandskrift af Graagaasen, som ikke var tagen enten af det ene Hoved-Haandskrift, eller af det andet, eller sammensat af dem begge. Især er der Anledning til at tvivle om dette ogsaa gielder med Hensyn til det, som Islands Overrets-Justitiarius Conferentsraad **Stephensen** eier, og som paa flere Steder citeres i hans *Commentatio inaug. de legibus Islandicis* (s. *ibid.* p. CXLI og Note*). Alt dette har jeg tilladt mig at bemærke, uden derfor paa nogen Maade at miskiende den store Flid og Duelighed, som Hr. Sysselmanden har lagt for Dagen ved sit Arbeide.

de gamle Sagaer. Denne Benævnelse er, som jeg har godtgiort i den trykte Indledning, først bleven indført i senere Tider, thi tilforn kaldes den Allsherjar lög, d. e. almeen Lov. I trykte Skrifter forekommer ikke Navnet „Graagaas" førend i Midten af det syttende Aarhundrede. Den findes ikke i Arngrim Jonas's *Crymogæa* (fra 1609). Jeg har først truffet den i det af Professor **Ole Worm** 1650 udgivne *Specimen lexici runici;* Etatsraad **Werlauff** troer og at have fundet denne Benævnelse i **Biørn af Skardsaa's** utrykte Skrifter, der døde 1665. Mueligt have dog Indbyggerne langt tidligere givet denne Lovbog dette Navn. Hvad Anledningen til denne Benævnelse har været, er meget uvist. De fleste holde for, at den skyldes Lovbogens Bind, som man just af denne Aarsag antager at have været Skindet af en Graagaas, men Urigtigheden af denne Forklaring fremlyser ei allene deraf, at det maa ansees for umueligt, at Skindet af en saadan Gaas skulde være tilstrækkeligt til at indbinde en Bog af saa stort Omfang som denne, men især deraf, at Benævnelsen er ny. De andre Forklaringer ere saa usandsynlige, tildeels endog saa urimelige, at jeg ikke vil opholde mig ved at fremsætte og giendrive dem. Jeg har i den trykte Indledning yttret den Formening, at Benævnelsen først er kommen i Brug iblandt menig Mand paa Island, efterat **Jonsbogen** var bleven almindelig indført, for at betegne at hiin Lov var den gamle, nu aflagte, da det er Skik og Brug paa Island at sammenligne hvad der bliver meget gammelt med en Graagaas (hrota), fordi Indbyggerne troe, at dette Slags Giæs opnaae en meget høi Alder, hvorfor og Bonden der paa Landet siger om en Olding: hann er orðinn hrota, som Olavsen og Paulsen bevidne i deres Islandske Reisebeskrivelse (I Bind S. 548. 549). Professor **Finn Magnusen** antager, at denne Benævnelse er bleven indført af ældre Lærde, som gik ud fra den urigtige Forestilling, at denne gamle Islandske Lov var ikke stort andet end den norske af Kong **Magnus den Gode** givne Graagaas, om hvilken **Snorre Sturlesen** melder, at den allerede i hans Tid

kaldtes saaledes. Begge Forklaringer kunne maaskee saaledes forenes, at den første gielder om Almuens Talebrug, den anden oplyser, hvorledes den omsider er gaaet over i trykte Skrifter. Hvad der har givet Anledning til, at K. Magni norske Lov er bleven kaldet „Graagaas", har jeg yttret i Indledningen til Udgaven af den Islandske Graagaas, ikke at kunne forklare paa en tilfredsstillende Maade; Professor *Finn Magnusen* formener, at den har faaet dette Navn, forbi man skulde have betient sig af en Pen, tagen af en graa Gaas, til at skrive den med, da en saadan Pen endnu paa Island ansees meest beqvem til saadant Brug, beraabende sig paa Benævnelsen „Guldfiæder", hvormed Erkebisp *Eysteins* Kirkelov betegnedes; men det er bekiendt, at denne sidste Benævnelse er ikkun figurlig, som sigtende til at tilkiendegive, at den var en reen Indtægts Kilde for Erkebispen ved de mange Bøder, der heri tillagdes ham, hvorimod Ordet med Hensyn til den omtalte norske civile Lov skulde tages i en egentlig physisk Bemærkelse. Senere er det faldet mig ind, at Benævnelsen for denne norske Lov ikke er given af Kongen selv, som man almindelig antager, uagtet Snorre ingenlunde siger det, men indført paa samme Maade og i samme Anledning som paa Island, nemlig for at betegne den gamle Lov, i Anledning af en *nyere*, maaskee først efterat K. *Hagen Hagensens* Lovforbedringer havde fundet Sted, som senere fik deres Plads foran den af ham reviderede Frostethings-Lov [1]. Navnet „Graafugl" (Gráfygla), der bruges undertiden i nyere Skrifter om denne Islands gamle Lov, er allene blevet indført, fordi Navnet „Graa-

[1]) Denne Formodning stadfæstes derved, at der i K Hagen Hagensens Historie siges, at denne Konges Lovforbedringer allerede i denne Konges Levetid bleve kaldte „den nye Lov": **hann lèt þat setja í bókina, sem nú eru köllut „hin nýju lög"** (s. Snorres Heimskringla i den kiøbenhavnske Udgave 1818, Fol., Cap. 333, S. 381). Hertil kommer, at Snorre melder, at Kong Magnuses Lov var endnu gieldende i Kong Hagen Hagensens Tid, s. **Magnúss góða S. c. 17.** i Snorres 2den D., S. 23 i samme Udgave.

gaas" klinger uanstændigt for høviske Islandske Øren, da Ordet foruden den almindelige har en anden obscoen Betydning, og derefter har man brugt denne Benævnelse, som et Argument for at bevise, at den Islandske var væsentlig forskiellig fra Magnus den Godes Lov [1].

III. Om denne gamle Islandske Lovbogs Historie.

Jeg gaaer nu over til kortelig at meddele Resultaterne af mine Undersøgelser om Maaden, paa hvilken denne Lovsamling er bleven til og omsider har faaet den Form, som den nu har.

Da de deels fordrevne, deels misfornøiede Norske boesatte sig paa Island i Aarene 874—930, vare de ingenlunde saa raae, som de, der ville nedsætte vore gamle Nordiske Forfædre, ville giøre dem til. Der fandt en vis borgerlig Orden i Norges forskiellige Provindser Sted, længe førend det lykkedes Kong Harald Haarfager at opsvinge sig til Enevoldskonge. Denne Konges Fader Halfdan Svarte havde erhvervet sig et Navn som Lovgiver for Oplandene; man tillægger ham Heidsivia-Loven, til hvilken han betiente sig af Thorleif den Vises Raad, men denne Lov var naturligviis ikke skriftlig optegnet. Da Anførerne for de første Norske Colonier ikke hørte til den ringere Classe, men tvertimod til den høiere, som medbragde til Island ei allene deres Hustruer, Børn, Trælle og Tyender, men og en Deel fribaarne Mænd og Qvinder, der havde i Norge staaet i et vist klientelarisk Forhold til dem, saa forplantedes dette samme Forhold til den nye Colonie, hvorfor der af sig selv efterhaanden maatte danne sig en Republik af aristokratisk Form. Ligesom disse Høvdinger selv havde paadømt de imellem deres Undergivne opkomne Tvistigheder i Norge, saa vedbleve de at udøve samme dømmende Myndighed paa Island; der formedes derfor tidlig visse Thing, hvoraf nogle vare saa berømte for den Retsfærd og Upartiskhed, der iagttoges ved Retssagers Undersøgelse og

[1]) Om denne hele Materie see min Indledning § 8, Pag. XXV—XXIX og Professor Finn Magnusens Mening herom Pag. CLIX.

Paakiendelse, at Indbyggerne i de Distrikter, hvor ingen saadan Domstol endnu var bleven organiseret, tyede derhen, ligesom og Andre af lignende Aarsag forlode den Jurisdiction, som de hidtil havde staaet under, for at begive sig under en fremmed, hvilken de fæstede større Tillid til. Herover bleve nogle Jurisdictions-Distrikter meget vidtløftigere end andre og nogle Høvdingers Anseelse i samme Forhold større. Mærkeligt er det, at denne dømmende Myndighed var, saalænge Hedenskabet varede, nøie forbunden med det præstelige Embede, hvorfor Rettergangen holdtes i Nærheden af deres Afguds-Templer og Offersteder, og at den hellige Guldring, som brugtes ved Eeds Aflæggelse, hvad enten det var Dommerne eller Parterne, eller de saakaldte Quidder eller Vidner, der skulde sværge, opbevaredes ved Alteret, og af samme Aarsag kaldtes Dommerne Goðar, hvilket nærmest betegner deres præstelige Funktioner, ligesom Embedet selv og Distriktet, i hvilket det udøvedes, kaldtes Goðorð; men af denne Forening af Dommer-Embedet med det geistlige maatte flyde, at de som i Norge ikke havde havt Afguds-Templer paa deres Jorder, som de maatte passe, ikke dristede sig til at oprette saadanne paa Island, og derfor heller ikke torde tilegne sig nogen dømmende Jurisdiction. De derimod, der vare tilforn i Besiddelse af denne Myndighed, ansaaes i den Grad eneberettigede hertil, at den gik i Arv ligesom deres øvrige Formue, endog naar Arvingerne vare Umyndige eller Qvinder, uagtet de vare uskikkede til selv at forestaae dette Embede, men maatte overdrage disse Funktioner til Andre; ja! det synes at allerede tidlig denne Ret kunde overdrages ved Kiøb eller Gave, som baade de Islandske Sagaer og Graagaasen bevidne. Ved Retssagernes Afgiørelse lagdes naturligviis de Retsnormer til Grund, som de vare vante til i Norge, og ikkun hvor disse formedelst de nye lokale Forhold ei længere vare passende, maatte man modificere eller supplere dem i Overeensstemmelse med disse.

Men med alt dette var Retspleien ikke det den burde være. Vare end Høvdingerne i Stand til at hævde Ret iblandt deres

Undergivne, saa befandtes dog Indretningen afmægtig, naar Stridigheder opstode imellem Høvdingerne indbyrdes, vel og i de Distrikter, hvor ingen ordentlig Rettergang endnu var indført. Her maatte Styrken giøre Udslaget, og da det var Pligt ei allene for hver Families Medlemmer at giøre fælles Sag, men og for Høvdingerne at beskierme deres Undergivne mod Overlast, ligesom disse vare forbundne til at yde dem Hielp, naar de bleve angrebne, saa maatte blodig Kamp høre til Dagens Orden. Under disse Omstændigheder fandt en anseet, allerede længe paa Island bosat, Nordmands Ulfliots[1] Ord Indgang, at forene disse forskiellige Høvdinger med hinanden ved et fælles Baand, formedelst eens Love og en almindelig fælles Jurisdiction — Althinget — hvilken Alle, endog de Fornemste, skulde være undertastede. Men Ulfliot fandt dog fornødent, at reise, forinden den paatænkte Reform bragdes til Udførelse, til sin Morbroder Thorleif Spake (d. e. den Vise), der var Laugmand paa Guløe, endskiønt han da allerede var 60 Aar gammel. Hos ham opholdt han sig i tre Aar, hvorpaa han efter sin Hiemkomst Aar 928 formaaede Islænderne, ved Hielp af sin gamle Ven og Staldbroder Grim Geitskor, at vedtage hans Lovforslag, og Aar 930 organiseredes herpaa Althinget paa et Sted, Grim havde paa en i det Øiemed foretagen Reise omkring i Landet fundet beqvemmest hertil, hvortil kom at det nylig var tilfaldet Almeenheden, i Anledning af et af Grundens Eier begaaet Mord. Dette Sted, paa hvilket Althinget vedblev at samles lige til denne Domstol i Aaret 1800 ophævedes, i Anledning af den nye Islandske Overrets Organisation, holdtes ved Øxaraa i Arnes Syssel. Lögsögumanns Embedet oprettedes da, som blev det vigtigste paa Island og gierne overdroges den meest fortiente Borger, uden særdeles Hensyn til Byrd. Ulfliot var den første, det betroedes til, som Belønning for hans Anstrengelser. Dette Embede valgtes man ikkun til paa tre Aar, men efter denne

[1]) Endnu paaviser man paa Island den Gaard Lon i Østerfierdingen, paa hvilken Ulfliot boede.

Tids Forløb kunde fornyet Valg finde Sted. Denne Embedsmand præsiderede ikke blot paa Althinget, hvad enten der afsagdes Dom eller Høvdingerne samledes for at vedtage nye Love, tilstaae Bevillinger, og fatte Beslutninger om hvad der til Landets Tarv agtedes fornødent, men og for at fremføre Lovforslag, endog naar andre havde forfattet dem. Han var især forpligtet til aarlig at oplæse og forklare de vedtagne Love for de paa Althinget forsamlede Indbyggere, saa at hele Læsningen kunde være tilendebragt i tre Aar; men Proces-Formerne hvert Aar, hvorfor han paa Island kaldtes lögsögumaðr [1], og endelig var han den lovbestemte Retsconsulent for Borgerne med Hensyn til Lovens Forstaaelse.

Ulfliots Love var ikke aldeles nye. Han beholdt tvertimod alt det gamle, der kunde stemme med de nye Forhold, thi det var ikke Tidens Aand at giøre Forandringer i de gieldende Love saalænge ingen bydende Nødvendighed tilsagde saadant. Det synes at de især have angaaet Processen og bestaaet for en stor Deel i Formularer, som under Sagens Drift paa det nøieste maatte iagttages af alle Vedkommende, dersom man ikke vilde tabe sin Sag, og som i det Væsentlige torde have vedligeholdt sig ei blot indtil Graagaasen samledes, men og under dens Herredømme.

Man har antaget [2], at **Ulfliot** havde indført Kong **Hagen Adelsteens Gulethings-Lov**, som han medbragte skreven, forbi man misforstod **Are Frodes** Ord (s. m. Indledning S. 18 Note ***); men Ordene tilkiendegive ikkun, „at han for det meste indrettede sine Love **som Gulethings-Loven var den Gang** [3]". Denne udmærkede Chronograph kunde heller ikke mene **Hagen Adelsteens** Gulethings-Lov, thi han vidste

---

[1]) Ved lögmaðr forstaaes derimod i Graagaasen og i de om Island handlende Sagaer ordentligviis ikke Laugmanden, men en Lovkyndig. — [2]) Iblandt disse er endog Arngrim **Jonas** (*Crymogæa* Pag. 89). — [3]) *Arii Polyhistoris Schedæ* c. 3, Pag. 14. „**En þau voru flest sett at því, sem þá voru Gula-þings lög**" etc. Jevnfør min *Comm.* Pag. XVIII.

meget vel, at Ulfliots Lov blev indført sex eller otte Aar førend Hagen Adelsteen besteg Tronen, som var 934 eller 936, ligesom han heller ikke kunde antage, at den Lov, som han overbragde, var skreven, da han selv beretter, at de Islandske Love først forfattedes i Pennen Aar 1117. Den Lov, som **Ulfliot** betiente sig af ved sine Loves Forfatning, torde vel snarest have været **Heidsivia-Loven**, som den Gang var den meest berømte i Norge, og det saa meget mere, som den **Thorleif**, hvilken Ulfliot raadførte sig med, vel ikke var den samme **Thorleif**, der havde forfattet Heidsivia-Loven, som **Schøning** engang urigtig antog, thi dette skeete 60 Aar tidligere, men dog dennes Sønnesøn, der maatte som selv Laugmand kiende den tilfulde, især efter de Tiders Skik, hvor saadanne Kundskaber forplantedes omhyggelig fra den ene Generation til den anden i den høiere Sphære, for at sikkre sine Børn Adgang til Laugmands- og de høiere Dommer-Embeder. Om og hvorvidt denne Lov er gaaet over til **Hagen Adelsteens** Gulethings-Lov, er uvist, men nu er Uovereensstemmelsen imellem denne og Graagaasen, som dog skal indeholde Ulfliots-Loven, betydelig. Den Overeensstemmelse, der imidlertid findes imellem begge, forklares naturligst deraf, at saavel **Ulfliot**, som **Hagen Adelsteen**, betiente sig af **Thorleif Spakes** Raad. Ligheden imellem **Ulfliots Lov** og **Halfdan Svartes Heidsivia-Lov** har sandsynligviis været meget større, men nu kan det ikke afgiøres, hvorvidt den maatte have strakt sig, da Heidsivia-Loven ikke mere er til, undtagen forsaavidt den maatte være optagen i Kong Hagen Adelsteens Gulethings-Lov [1], ligesom vi heller ikke have **Ulfliots** Lov længere saaledes som den oprindeligviis har været.

De af **Ulfliot** indførte Love kaldtes en Tidlang efter ham, men denne Benævnelse havde allerede ophørt, førend **Are Frodes**

[1]) I Hagen Adelsteens Lov nævnes vel hverken **Thorleif** eller **Heidsivia**-Loven, men derimod **Atle**, som synes at være den samme **Atle**, der var Jarl baade under Halfdan Svarte og dennes Søn Kong Harald Haarfager, s. min Indledning Pag. XIX. Note **.

Tid, som han selv bevidner ved Ordene: ok voru þá Ulfljóts lög kölluð d. e. „og kaldtes de da (den Gang) Ulfliots Love", altsaa ei mere i Ares Tid. I de Islandske Sagaer forekommer heller ikke, saavidt jeg veed, denne Benævnelse, men naar de gamle Lovbud omtales, kaldes de den forni rèttr eller allsherjar lög (s. m. Indledning Pag. XX). Det er først i Midten af forrige Aarhundrede, at man har gienoptaget hiin, for mange Sekler siden forældede Benævnelse, og tillige giort disse Ulfliots Love saa vidt omfattende, som om Graagaasen ikke var andet end den reviderede Ulfliots Lov. **Ulfliot** nævnes ingensteds i Graagaasen, endskiønt andre Laugmænds Navne forekomme, hvis Forslag et eller andet der indført Lovbud skyldes, saasom **Marcus**, der var Laugmand i Aarene 1084—1093 og atter 1099—1108 og en **Ulfhedin** uden Tvivl **Gunnarsen**, der forestod dette Embede efter Marcus 1109—1119, foruden nogle yngre.

Efter **Ulfliots** Død foregik der efterhaanden flere Forandringer i Lovene og Rettergangen, hvoraf nogle, men vist nok langtfra ikke alle findes optegnede i de gamle Islandske Historier. En saadan var den efter **Torkild Mane's** Forslag giorte Forandring i Aarets Beregning, hvorefter Aaret kom næsten til at svare til det rette Solaar; den, hvorved Landets Fierdinger fik hver tre Vaarthing, undtagen den nordre, der i Betragtning af sin Størrelse og Folkemængde fik fire, hvoraf ethvert skulde forestaaes af tre Godar vexelviis, og 12 Godar, 3 af hvert Vaarthing, aarlig sendes til Althinget, for der at pleie Ret m. m. Foruden disse dybt indgribende Love, der vedtoges førend Christendommens Indførelse, nævnes leilighedsviis andre, til Exempel den, hvorefter, i Anledning af Høvdingen **Arnkilds** Drab, der ikke tilbørlig blev straffet af Mangel paa en kraftig Actor, fastsattes, at ingen Qvinde eller Mindreaarig (d. e. under 16 Aar) skulde herefter kunne selv paatale saadan Sag (s. Eyrbyggja S. c. 38), hvilken Lov formenes given i Aaret 994, og findes den indført i Graagaasen.

Christendommen indførtes ved en Lov Aar 1000, efter en af Thorgeir foreslaaet Lov, paa en Maade, hvorved den hedenske Religions Tilhængere forsaavidt skaanedes, at der tillodes dem hemmelig Afguds-Dyrkelse, saa og at udsætte Børn og spise Hestekiød. Men disse Levninger af Hedenskabet bleve allerede afskaffede 1016 efter Kong Olaf den Helliges Tilskyndelse ved en af Lagmand Skapte foreslaaet Lov. Denne Religions-Forandring maatte have en vis Indflydelse paa Rettergangspleien, men havde derimod mindre Virkning i Forfatningen paa de borgerlige Forhold. De Verdsliges Magt svækkedes ikke herved saa meget, som man skulde troe, fordi de Fornemme jevnlig beklædte Præste-Embedet ved de Kirker, de havde opført og doteret, og forenede ofte de høiere geistlige Embeder, ligesom før, med deres arvelige Dommer-Embede, hvilken Misbrug fandt Sted lige til det trettende Aarhundrede. Ved deres egne Capeller ansatte de i Følge deres Patronats-Ret Præster, de selv havde ladet oplære, der kummerlig salareredes og stode i et aldeles underordnet Forhold til dem, som andre Tyende.

Den samme Skapte havde alt forhen, nemlig 1004, efter den berømte Lovkyndige Niels Raad foreslaaet og faaet vedtaget af Almeenheden paa Althinget, at en nye Overdomstol, fimtardómr, skulde organiseres, hvor alle de Islandske Sager, som formedelst een eller anden Formalitets-Feil ikke kunde endelig paakiendes ved Althinget, skulde foretages og endelig afgiøres, da saadanne Sagers Antal tildeels ved Nials egne Formalitets-Exceptioner havde naaet en saa frygtelig Høide, at al Retspleie syntes at ophøre. Dette Tribunal blev saa fuldkomment organiseret, at det befandtes fuldelig svarende til sit Øiemed, og at de øvrige Domstole efterlignede i deres Organisation den der indførte Process-Orden. Ogsaa gav dette Anledning til, at flere Sager henlagdes under denne Domstols Jurisdiction, som ikke oprindelsesviis havde hørt derunder. Graagaasen har opbevaret dette Lovforslag saaledes, som det oprindeligviis blev fremsat af Skapte. Dette Femterets Institut er fremfor andre skikket til

at give os en Forestilling om, til hvilken Høide Lovkyndigheden i en saa fiærn Tidsalder var bragt, og i hvilken Grad det Talent at give Love, som vare aldeles afpassede til Tidsalderen, allerede den Gang var udviklet paa det fiærne Island, hvorfor heller ingen saadan hyppig Afskaffelse af engang vedtagne Love her, som andenstedes, fandt Sted.

Aar 1011 skal, efter de Flestes Paastand, Holmgang være bleven afskaffet, som en lovhiemlet thinglig Maade at afgiøre Tvistigheder paa, hvorimod Biskop Finn Johnsen antager, at dette først efterhaanden blev bevirket. Efter Sagaernes Beretning synes ikke Christendommen, men derimod de særegne Omstændigheder, der vare forbundne med Gunnlaug Ormstunges og Skald Rafns Tvekamp, at have fremkaldt denne Lov. Ei heller siges, at Jernbyrd indførtes i Holmgangs Sted, endskiønt denne her ligesom i hele Norden, ja! i hele Europa, brugtes som Beviismaade, og vedblev den at bruges paa Island, saalænge Republiken stod ved Magt.

Iblandt de senere Love er den vigtigste den, hvorved Tiende indførtes i Aaret 1096 efter Biskop Gisfurs Forslag, ved Hielp af Sæmund Frode og Laugmand Marcus Skeggesen. At denne Lov gik igiennem her ligesom i andre Lande, og navnlig i Norden, hvor stor Opoffrelse den endog medførte for de Ydende, beviser Geistlighedens voxende Indflydelse. Biskop Gisfurs store Popularitet angives af Are og Andre som Hovedaarsagen hertil, men denne vilde dog ikke have været tilstrækkelig, dersom ikke tillige andre Aarsager havde medvirket. Til disse kan regnes den, at de Fornemme, der eiede Kirken, selv oppebare Kirketienden paa Grund af deres Patronatsret, og som fornemme Geistlige endnu en anden Deel af disse.

Biskop Finn Johnsen paastaaer endog, at længe før, nemlig 1053, Geistlighedens Magt havde været saa stor, at den fik drevet en Lov igiennem, i Følge hvilken de verdslige Love skulde stedse vige for de geistlige. Men herfor gives intet andet Beviis, end at Húngrvaka melder (s. Indledning S. 23,

Note***), at Indbyggerne havde lovet Gissur, for at formaae ham til at tage imod Bispestolen, at de i geistlige Sager vilde vise ham al Lydighed, og det var følgelig et Løvte, som allene var bindende i Gissurs Embedstid. Ei heller afgiver Graagaasen noget Beviis herfor, men tiener tvertimod til at godtgiøre det Modsatte. Det er først i det 13de Aarhundrede, at den myndige Biskop Are fik en saadan Paastand drevet igiennem.

Denne Gissur indførte og, at Nord-Fierdingen fik sin egen Biskop, der kom til at residere i Holum, istedenfor at der tilforn ikkun havde været een Biskop over hele Landet, der under Gissur først erholdt et fast Bispesæde i Skalholt, og have begge disse Bispestole siden den Tid vedligeholdt sig indtil Aaret 1801.

Da nu Lovenes og Retsnormernes Antal efterhaanden var betydelig blevet forøget, saa det nu faldt saare vanskeligt at opbevare dem i Erindring, var det Laugmand Bergthor Rafnsen i sit første Embeds-Aar 1117 foreslog, at de burde skriftlig optegnes, og ved denne Leilighed de gamle Lovbud, der ei længer passede sig til Folkets nuværende Cultur og Forfatning, afskaffes, og nye derimod, hvor det agtedes fornødent, foreslaaes Folket. Dette Forslag gik igiennem og en Lovcommission nedsattes, hvis Hovedmænd vare den samme Bergthor og hans Halvbroder paa Mødrene-Side Haflide Mauresen, der var meget riig og derhos gavmild, hvilken tilbød sit Huus og tillige bestred alle de med dette Lovarbeide forbundne Omkostninger. At Biskop Gissur har havt Deel i denne Lovgivning, som Finn Johnsen mener, meldes ikke, og er heller ikke efter flere Omstændigheder rimeligt. Da, siger Are, nedskreves Vígslóði og mange andre Love, som vedtoges Aaret efter, 1118, paa Althinget af Folket. Man var strax omhyggelig for at vedligeholde Lovbogen i sin oprindelige rene Form, thi i Følge de Efterretninger, som Lovbogen, (i den kongelige Codex Lögrèttu-þáttr, I. Pag. 7 i den trykte Udgave) meddeler, var der en authentisk Codex, som Haflide Mauresen selv havde besørget, og tvende andre, der skulde opbevares paa de tvende Bispesæder, af hvilke dog den Haflideske til-

lægges Fortrinet fremfor de andre, naar Læsemaaderne vare forskiellige; men intet af disse officielle Haandskrifter er mere tilbage, og det kan heller ikke antages, at noget af de tvende Hoved-Haandskrifter, som endnu kunne afbenyttes, er en Udskrift af disse tvende officielle, da de indeholde historiske Notitser og andet, som neppe var indført i Originalerne, end mindre kunde de senere Tillæg have faaet deres Plads i disse, hvor de nu staae. Der blev ligeledes sørget for, at Lovbogen skulde komme til almeen Kundskab ved at byde, at der aarlig skulde oplæses et saa stort Stykke, at det Hele kunde endes i tre Aar.

Det er denne Lovsamling, som nu kaldes Grágás, og som beholdt sin fulde Anseelse, saalænge Republiken stod ved Magt, men derefter mistede sin forbindende Kraft, først ved Jernsiden og senere ved Jonsbogen; men, dersom jeg ikke feiler, vedblev den endda længe at gielde som subsidiair Lov i de Materier, hvor de nye Love ikke indeholdt de fornødne Bestemmelser, saasom i alt hvad der angaaer Landoekonomien, hvilket da og forklarer, hvorfor man ikke desto mindre vedblev at afskrive den under de nye Loves Herredømme, hvor stort og omfattende end dette Arbeide var.

Aar 1122 forfattedes en Kirkelov eller Christen-Ret af den Skalholtske Biskop **Thorlak Runolfssen** og den holumske Biskop **Ketil** efter den lundske Erkebisp **Adzers** Opfordring, ved Hielp af **Sæmund Frode** og andre lærde Mænd, som Kirkeretten selv bevidner (s. Indledning S. 31). Denne Lov blev antagen paa Althinget Aaret efter (1123). Den beholdt sin Gyldighed indtil den efter Republikens Ophør fortrængtes af **Arnes** Kirkeret, der dog tildeels er grundet paa hin ældre. Vor afdøde fortiente **Thorkelin** har først udgivet den i Trykken (Kiøbenhavn 1775. 8) med en latinsk Oversættelse, ligesom senere (1777) den nyere **Arneske**; men han udgav den første ikke i sin ældste Form, men med de Tilsætninger, som den fra Tid til Tid har faaet. Hvorledes denne Kirkeret i Førstningen har seet ud, erfarer man bedst af det tit omtalte, Kongens store Bibliothek tilhørende Haandskrift, thi dette har først bag efter den civile Deel af

Graagaasen her tilføiet de fleste senere Tillæg. At den imidlertid ingenlunde er fri for Interpolationer, sees af flere Steder, iblandt andet af Forskrifterne angaaende Helligdagene, hvor Biskop Magnus nævnes, som forestod Bispestolen i Aarene 1216 til 1236. At Loven om Tiende ikke er bleven optagen i denne Kirkeret fra først af, uagtet den er ældre end den, men vedblev at ansees som særskilt Lovgivning, erfares og af dette saavelsom af flere gode Haandskrifter. At der dernæst i denne Kirkeret blev taget Hensyn til den civile Lov, spores paa mange Steder. Men det, som især fortiener at bemærkes, er at man i en senere Periode, da man begyndte mere systematisk at ordne Graagaasen, har anseet den Thorlak-Ketillanske Kirkeret for en integrerende Deel af Lovbogen; thi af denne Grund er det, at baade den, der har afskrevet det kongelige, og den, der afskrev det Arnæ-Magnæanske Exemplar af Graagaasen, har sat denne Kirkeret foran den civile Deel af samme, følgende heri de gamle Norske Loves Exempel, hvor Christenretten optager første Plads. Den kongelige Codex godtgiør dette ydermere ved at sætte en Fortale foran Kirkeretten, der ikke har Hensyn til denne, men til den hele Lovbog. Det er denne Fortale, som man hidtil har overseet, hvilken nu for første Gang er bleven trykt, men som iøvrigt synes laant af Magni Lagabæters Lov, Mannhelgab. c. 17 (Pag. 171 i den Kiøbenhavnske Udgave) jevnfør Vol. I. S CLXVI i den trykte Udgave af Graagaasen. Ikke desto mindre har man under Benævnelsen af „Graagaas" hidtil forstaaet den civile Deel, den ene Olavius undtagen, der i sit Skrift om Daaben henfører den gamle Kirkeret til denne Lovbog, uden dog at motivere denne Mening [1].

[1]) Biskop F. Johnsen antager, og flere efter ham, at der foruden den Thorlak-Ketillanske Christen-Ret havdes en ældre paa Island, som Kong Olaf den Helliges Biskop Grimkild var Forfatter til, men Hovedbeviset grunder sig paa et missforstaaet Sted i Olaf den Helliges Levnet (hos Snorre Cap. 135); thi naar her tales om Kristinrèttr, saa sigtes der, som Contexten tydelig viser, blot til visse Hedenskabs Levningers Afskaffelse.

Kirkerettens Indførelse fremkaldte en Lovrevision af den verdslige Lov under Laugmand Gudmund Thorgeirsen imellem Aarene 1123—1135. Ved denne Leilighed tilføiedes flere Bestemmelser. Han nævnes derfor og paa nogle Steder i Graagaasen i *Codex regius*.

Men herved bleve Forandringerne ikke staaende, som Graagaasen selv vidner om, der paa flere Steder bemærker, efter at have anført hvad fordum var gieldende Lov, þat er ok aftekit, er ritat var í fornum lögbókum d. e. nu er det afskaffet, som var fastsat i de gamle Love, eller þat er nú aftekit í lögum (see Indledning p. XL). Jevnlig inscriberes Capp. ved Ordet nýmæli d. e. ny Forordning, ja! der forekommer endog saadanne Lovbud, om hvilke man bestemt veed, at de bleve forfattede i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, saasom en Fr. angaaende Maal og Vægt, som efter Biskop Pauls Saga blev promulgeret af Laugmand Gissur Hallesen, efter fornævnte Biskops Raad, der som Godi havde bemærket de Uordener, hvilke især i Handel med Fremmede ved Maalning og Veining hidtil havde fundet Sted, rimeligviis ved Aaret 1200, thi 1201 nedlagde Gissur Laugmands-Embedet. Ligeledes forekomme flere endnu nyere Forordninger, der i Kongens Codex (sidste Cap. i Kirkeretten) tilskrives Biskop Magnus Gissursen, der forestod Skalholt Bispestol i Aarene 1216—1226, saasom om Omaga (Fattiges) Opfostring og om forbudne Grader i Ægteskab.

Men til disse Forordninger komme endnu:

a) **Laugmændenes Edikter**, der havde forbindende Kraft, saalænge de forbleve i Embedet, altsaa i det mindste i tre Aar, men beholdt den for Fremtiden, dersom disse Edikter stadfæstedes ved vedvarende Brug. De ere kiendelige i Graagaasen derved, at der tales paa saadanne Steder i første Person, nemlig i Laugmandens (ek tel; jevnfør Indledningen S. 42), endskiønt der og forekomme Steder, hvor det samme iagttages, uagtet det er en formelig Lov, der er indført, fordi Laugmandens Lovforslag ordret læses, saasom i Loven om Femterretten.

b) Dernæst de Forklaringer, som Laugmanden afgav over Loven, naar han oplæste den for Folket paa Althinget, thi man seer af Lögsögumanns-þáttr (Vol. I. p. 3), at hans Functioner ingenlunde vare indskrænkede til en blot Oplæsning, men at han og efter sit Embeds Medfør skulde forklare den, hvorfor han og, naar dette faldt ham vanskeligt, skulde tye til een eller flere Lovkyndiges Raad. Da denne høie Embedsmand maatte meddele Oplysninger i tvivlsomme Retssager til Parterne angaaende det egentlige Rets-Spørgsmaal, men uden at befatte sig med det Factiske, saa har vel dette og været en rig Anledning til nye Retsnormer.

c) Endvidere maae de Lovkyndiges Meninger og Betænkninger betragtes som en tredie Hovedkilde. Tidlig har der paa Island, ligesom hos de gamle Romere, været adskillige anseete Mænd, der dyrkede Fædrelandets Lovkyndighed med Iver, veiledede deres Medborgere, ja! endog Domstolene ved deres Raad, førte ofte den tvistende Parts Sag paa Thinget efter en formelig Overdragelse [1], og dannede unge Lovkyndige ei blot ved at lære dem de vedtagne Formularer og vel udtænkte Cauteler, men og ved at forklare dem, hvorledes forviklede Rets-Tilfælde burde afgiøres. Den berømte Nial, efter hvilken Nials Saga har sit Navn, der levede ved Hedenskabets Ende og Begyndelsen af Christendommens Indførelse, i Slutningen af det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, dannede endog et Slags Rets-Skole, af hvilken flere navnkundige Lovkyndige udgik.

d) En fierde Hovedkilde vare de Domme, der affagdes i tvivlsomme Retstilfælde, især paa Althinget og ved Femtenretten.

Alle disse Tillæg have jevnlig fundet Sted, som jeg ovenfor har antydet, lige til den Tid Kong Hagen Hagensens Lov, eller den saakaldte Jernside, fortrængte denne gamle Lovbog, hvorfor og

[1] Overdragelses-Formularen kan læses i Graagaasen Vígsl. c. XLI (II. 80) (jevnfør Njáls-saga p. 217, af den Islandske Text). De bleve ved denne Overdragelse *domini litis*.

det Magnæanske Haandskrift indeholder yngre Tillæg end det kongelige.

I Henseende til Stedet i Lovbogen, hvor disse Tillæg skulde indføres, har der hersket en Deel Vilkaarlighed fra Samlerens Side, hvoraf forklares de store Afvigelser i Haandskrifterne i Henseende til Ordenen. Stundom spores og, at Samleren ikke har været enig med sig selv om Stedet, hvor disse Retsnormer rettest burde faae deres Plads, hvoraf de flere forekommende Gientagelser af de samme Retsnormer i Samlingens forskiellige Bøger fulgte, som dog gierne afkortes ved blot at angive Dispositionens første og sidste Ord, der forbindes ved Mellemordet usque, saafremt Samleren erindrede sig, at han allerede tidligere havde indført den paa et andet Sted.

For at lögsögumaðr kunde faae Lovbogen beqvemmelig oplæst paa Althinget inden den fastsatte Tid af tre Aar, maatte den Bog (þáttr) [1], der var for lang, opløses i flere Dele, og den, der var for kort, erholdt derimod Tillæg, tagne af de andre Bøger, der nogenledes efter Materien kunde passe til den.

Vígslóði [2] og Arvebogen ere uden Tvivl Graagaasens ældste Bøger; thi paa Island, ligesom i hele Norden, føltes Trangen til faste Bestemmelser for Forbrydelsers Afstraffelse saavelsom for Arvesager meest levende. Þíngskapa-þáttr er forholdsviis ny. Den synes at have faaet sin Tilværelse derved, at lögsögumaðr var pligtig til at oplæse Proces-Formularerne hvert Aar (Lögsögumannsþáttr p. 2), forbi nøie og fuldstændig Kundskab herom var af yderste Vigtighed for hver Islandsk Borger, da man paa Island langt mere end i det øvrige Norden krævede disses Jagttagelse saa strengt, at den mindste Afvigelse ordentligviis medførte, at

[1]) Ordet þáttr bruges baade om de større og mindre Afdelinger, saa at herved betegnes saavel den vidtløftige Bog om Processen, Þíngskapa-þáttr, som de korte Stykker om lögsögumaðr og lögrétta. — [2]) Om Vígslóði bevidnes det udtrykkeligt af Are Frode: þá vas skrifaðr Vígslóði ok margt annat í lögum c. X. p. 66 i Bussæi Udgave.

selv den bedste Sag tabtes. Han maatte derfor, for at kunne opfylde denne Embeds-Pligt til Vedkommendes Tilfredshed, samle de Formularer, som fandtes adspredte i Lovbogens forskiellige Dele, til et Heelt.

Ægteskabs-Materien har uden Tvivl i Førstningen været forbunden med Arvebogen, men da den efter Kirkerettens Indførelse fik større Omfang og Betydning er Festa-þáttr bleven til en egen Bog.

Dette gielder vel og om Omaga-bálkr eller Bogen, der handler om de Fattiges Forpleining, eftersom denne Byrde nærmest paalaae Slægtningerne og gik i Arv, hvortil kommer at deraf bedst forklares, at nogle Levninger af denne Materie endnu forekomme i Arvebogen.

Kaupa-bálkr er efter min Formening gammel, og har fra først af omfattet flere Materier end i en senere Tidsperiode. Landabrigða-bálkr, som nu er en egen omfattende Bog, har nok tidligere været en Deel deraf. Dette gielder uden Tvivl og om Søretten [1].

At den nuværende Graagaas ikke indeholder Lovbogen i sin ældste Form, hvad Indholdet angaaer, skiønnes af det Foranførte. Men at den ligeledes har undergaaet væsentlige Forandringer i det Formelle af sine Dispositioner, kan iblandt andet sluttes af de mange Steder, der begynde med Ordene: þat er mælt í lögum vorum (d. e. det er fastsat i vore Love), eller ligefrem þat er mælt (jevnfør min Indledning S. XXX); saa og deraf, at visse Glosser ere optagne i Texten, saasom historiske Efterretninger, som hist og her forekomme, f. Ex. om Straffen for Fredløse i Norge, om hvad der i ældre Tider har været gieldende Ret paa Island m. m., som betegnes ved Talemaaderne þat eru forn lög á Islandi, Vígsl. XV (II. p. 20), eller þat er aftekit er ritat var í fornum lögbókum,

---

[1]) Jevnfør om dette min Indledning til Graagaasen § 25. p. LXVII—LXIX.

f. Ex. Arfa-þ. c. XXIII (I. p. 228; f. Indledn. p. XL). Det er derfor en uantagelig Hypothes Nogle have fremført, at enten den kongelige eller Magnæanske Codex skulde være en Afskrift af Haflides eller en anden af de ældste authentiske *Codices*. Derimod er det ikke usandsynligt, at de hver for sig kunde være en Gienpart af en Codex, som en Lögsögumaðr eller anden høi juridisk Embedsmand, dog vel helst den første, havde foranstaltet, hvorfor deri findes Efterretninger til eget Brug, som ikke egentlig høre herhid.

Men paa den anden Side er det og vist, at der forekomme Steder, hvor Udtrykkene af den gamle Lov eller af en Forordning ere umiskiendelig vedligeholdte (see Exempler indførte i min Indledning S. LXV**, som let kunde forøges).

Jeg slutter heraf, at saavel de feile, som udgive Graagaasen i sin nuværende Form for en **Lovbog**, som de, der ansee den for en **Retsbog** (Rechtsbuch), eller med andre Ord for en Bog, der indeholder de traditionelle Retsnormer, som af en eller anden Lovkyndig ere samlede, en Mening, som Hr. Professor **Michelsen** bekiender sig til, men at den er begge Dele paa eengang — altsaa en Lov og en Retsbog samlet, Codex og Pandekter forenede (jevnfør min Indledning p. LXIV.)

At Lovbogen, uagtet den har modtaget en Deel Forandringer, men især erholdt mange Tillæg i Tidens Løb, dog for en stor Deel har beholdt sit gamle Præg, viser, at den ikke har undergaaet en saa væsentlig og saa vidtomgribende Reform, som man kunde fristes til at antage. Dette godtgiøres saavel ved mange af Lovbudenes, som de i Lovbogen indførte Formularers indvortes Beskaffenhed og deres til Forundring store Overeensstemmelse med de Lovbud og Retsbud, som de ældste Islandske Historier have opbevaret, og ved det hele Lovsprog og tildeels forældede Sprogformer, hvilket i endnu høiere Grad gielder om det Sprog, som den kongelige Codex bruger, fremfor det, som Arnæ Magnæi Codex er skrevet i. (Jevnfør min Indledning § 27. p. LXX–LXXV).

Til hine Lovbud, der røbe en høi Alderdom, høre visse faere Bestemmelser om Ægteskabs Stiftelse, om mundarmál, tildeels om Jernprøve, visse barbariske Bestemmelser, saasom at gilde Tiggere, at bruge en vis skiønt mild Art af Tortur imod en besvangret Pige, der ei vilde angive Barnefaderen, den lovhiemlede Omgangsmaade mod Debitorer m. m. Af gamle Formularer turde de om grið, om trygð eller om den foreløbige og om den endelige fredelige Afgiørelse af Manddrab og personlige Angreb, der læses i Vígslóði c. CXII, Griðamál og c. CXIII, Trygðamál, i den trykte Udgave II. p. 165—171, hvilke her findes fuldstændigere end i nogen anden Lovbog eller i Sagaerne, fortiene særdeles Opmærksomhed ved den digteriske Tone, der hersker i dem. De poetiske Beskrivelser over en Mand ved fulde Kræfter i Vígslóði c. 15 (II. 20), den faere over en Fiantet i Arfa-þáttr c. 3 (*ibid.* p. 175), de Beskrivelser af Tid og Sted paa en det sandselige Menneske i Øine faldende Maade, og som svarer til Islændernes daværende Levemaade, som saa hyppig forekomme, stadfæste det samme. Hvad Sproget angaaer, da røber Alderdommen sig iblandt andet derved, at visse gamle særdeles Benævnelser ledsages med Tillægget þat heita, eller sá maðr heitir, eller kalla menn þat, efter Jacob Grimms velgrundede Bemærkning i Deutsche Rechts-Alterthümer S. 2. 3., dernæst ved den hyppige Alliteration, end videre ved den i Formularerne brugte høitidelige Gientagelse af visse Ord, for herved at give Talen større Eftertryk, saa og ved Cumulation af eens betydende Tillægsord hvilket alt jeg i Indledningen har oplyst ved flere Exempler (Jevnfør §. 27. p. LXX — LXXV). Derimod forekomme sielden juridiske Ordsprog, som i andre gamle Nordiske Love, hvilket er saa meget synderligere, da man jævnlig støder paa dem i de Islandske Historier.

Her vil jeg ikkun indskrænke mig til at give en enkelt Prøve paa disse Oldtidens Spor ved at meddele det Sted af denne Lov, der byder hvorledes Bryllup skal indgaaes. I Arfa-þáttr c. 3. læses: þá er kona mundi keypt, er mörk VI álna

aura er goldin at mundi, eðr handsalöð, eðr meira fè ella. Þá er brullaup gert at lögum, ef lögráðandi fastnar kono, enda sè VI menn at brullaupi et fæsta, ok gángi brúðgumi í ljósi í sama sæing kono, d. e. „da er Hustruen kiøbt med Mund (Brudkiøb), dersom een Mark paa sex Alens Øre virkelig er udredet eller lovlig betinget, eller og mere Gods. Da er Bryllupet holdt efter Loven, dersom den rette Giftingsmand bortfæster Bruden, og i det mindste sex Vidner bivaane Bryllupet, og maa da Brudgommen aabenlyst gaae i samme Seng med Bruden." Dette Lovbud synes at have staaet ved Magt, saalænge Graagaasen vedblev at være gieldende Lov, og uagtet Geistligheden vandt en betydelig Indflydelse paa Ægteskabs-Forholdene, især med Hensyn til de forbudne Grader og det geistlige Svogerskab samt ved Spørgsmaal om Skilsmisse, saa kunde den dog ikke heri bevirke nogen Forandring. Man satte saa megen Priis paa, at Ægteskabet var fra først af blevet sluttet paa denne lovbestemte Maade, at Børn, der vare avlede i en Forbindelse, som den bortførte Qvindes Fader ikke havde billiget, ikke ansaaes for ægte eller arveberettigede som saadanne, dersom endog Faderen senere havde givet sit Samtykke, eller der i Henseende til de foreskrevne Formaliteter var blevet handlet imod Loven, som Graagaasen udtrykkelig fastsætter (*l. c.*), og Egils store Arve-Søgsmaal i Norge ligeledes godtgiør, at dette alt i Hedenskabets Tid blev iagttaget (s. Egils-Saga, Cap. 57, især S. 343).

At Graagaasen fra først af er bleven nedskreven i en ældre Periode, viser og den Omstændighed, at flere Riger nævnes som forskiellige fra Engelland og Skotland, der i en senere Tid forenedes med disse. Saaledes nævnes endnu Bretakonúngr, hvorved uden Tvivl menes den, der herskede over Wales, Irakonúngr, som forskiellig fra Englakonúngr d. e. Engellændernes Konge, saa-tales og om Kongen over Suderøerne, Suðreyíngakonúngr (s. Vígsloði c. 150. II. p. 151). Paa et andet Sted (Omaga-b. c. 34. I. p. 299) nævnes ikke blot Færøerne, de

Til hine Lovbud, der røbe en høi Alderdom, høre visse faere Bestemmelser om Ægteskabs Stiftelse, om mundarmál, tildeels om Jernprøve, visse barbariske Bestemmelser, saasom at gilde Tiggere, at bruge en vis skiønt mild Art af Tortur imod en besvangret Pige, der ei vilde angive Barnefaderen, den lovhiemlede Omgangsmaade mod Debitorer m. m. Af gamle Formularer turde de om grið, om trygð eller om den foreløbige og om den endelige fredelige Afgiørelse af Manddrab og personlige Angreb, der læses i Vígslóði c. CXII, Griðamál og c. CXIII, Trygðamál, i den trykte Udgave II. p. 165—171, hvilke her findes fuldstændigere end i nogen anden Lovbog eller i Sagaerne, fortiene særdeles Opmærksomhed ved den digteriske Tone, der hersker i dem. De poetiske Beskrivelser over en Mand ved fulde Kræfter i Vígslóði c. 15 (II. 20), den faere over en Fiantet i Arfa-þáttr c. 3 (*ibid.* p. 175), de Beskrivelser af Tid og Sted paa en det sandselige Menneske i Øine faldende Maade, og som svarer til Islændernes daværende Levemaade, som saa hyppig forekomme, stadfæste det samme. Hvad Sproget angaaer, da røber Alderdommen sig iblandt andet derved, at visse gamle særdeles Benævnelser ledsages med Tillægget þat heita, eller sá maðr heitir, eller kalla menn þat, efter Jacob Grimms velgrundede Bemærkning i Deutsche Rechts-Alterthümer S. 2. 3., dernæst ved den hyppige Alliteration, end videre ved den i Formularerne brugte høitidelige Gientagelse af visse Ord, for herved at give Talen større Eftertryk, saa og ved Cumulation af eens betydende Tillægsord hvilket alt jeg i Indledningen har oplyst ved flere Exempler (Jevnfør §. 27. p. LXX — LXXV). Derimod forekomme sielden juridiske Ordsprog, som i andre gamle Nordiske Love, hvilket er saa meget synderligere, da man jævnlig støder paa dem i de Islandske Historier.

Her vil jeg ikkun indskrænke mig til at give en enkelt Prøve paa disse Oldtidens Spor ved at meddele det Sted af denne Lov, der byder hvorledes Bryllup skal indgaaes. I Arfa-þáttr c. 3. læses: þá er kona mundi keypt, er mörk VI álna

aura er goldin at mundi, eðr handsalöð, eðr meira fè ella. Þá er brullaup gert at lögum, ef lögráðandi fastnar kono, enda sè VI menn at brullaupi et fæsta, ok gángi brúðgumi í ljósi í sama sæing kono, d. e. „da er Hustruen kiøbt med Mund (Brudkiøb), dersom een Mark paa sex Alens Øre virkelig er udredet eller lovlig betinget, eller og mere Gods. Da er Bryllupet holdt efter Loven, dersom den rette Giftingsmand bortfæster Bruden, og i det mindste sex Vidner bivaane Bryllupet, og maa da Brudgommen aabenlyst gaae i samme Seng med Bruden." Dette Lovbud synes at have staaet ved Magt, saalænge Graagaasen vedblev at være gieldende Lov, og uagtet Geistligheden vandt en betydelig Indflydelse paa Ægteskabs-Forholdene, især med Hensyn til de forbudne Grader og det geistlige Svogerskab samt ved Spørgsmaal om Skilsmisse, saa kunde den dog ikke heri bevirke nogen Forandring. Man satte saa megen Priis paa, at Ægteskabet var fra først af blevet sluttet paa denne lovbestemte Maade, at Børn, der vare avlede i en Forbindelse, som den bortførte Qvindes Fader ikke havde billiget, ikke ansaaes for ægte eller arveberettigede som saadanne, dersom endog Faderen senere havde givet sit Samtykke, eller der i Henseende til de foreskrevne Formaliteter var blevet handlet imod Loven, som Graagaasen udtrykkelig fastsætter (*l. c.*), og Egils store Arve-Søgsmaal i Norge ligeledes godtgiør, at dette alt i Hedenskabets Tid blev iagttaget (s. Egils-Saga, Cap. 57, især S. 343).

At Graagaasen fra først af er bleven nedskreven i en ældre Periode, viser og den Omstændighed, at flere Riger nævnes som forskiellige fra Engelland og Skotland, der i en senere Tid forenedes med disse. Saaledes nævnes endnu **Bretakonúngr**, hvorved uden Tvivl menes den, der herskede over Wales, **Irakonúngr**, som forskiellig fra **Englakonúngr** d. e. Engellændernes Konge, saa tales og om Kongen over Suderøerne, **Suðreyíngakonúngr** (s. **Vígsloði c. 150. II. p. 151**). Paa et andet Sted (**Omaga-b. c. 34. I. p. 299**) nævnes ikke blot Færøerne, de

Hetlandske og Orkenøerne, men og Katenes, som Lande, der høre under Norge.

Sammenligner man Graagaasen med Efterretningerne, der forekomme i de Islandske Sagaer, saa vil man heelt igiennem finde en høist mærkelig Overeensstemmelse, og til de Forandringer, som bemærkes at være giorte, kan der enten opgives den særdeles Anledning, der har fremkaldt dem, eller dog paa anden Maade giøres Regnskab for.

Den Parallele, jeg har anstillet i Indledningen, saavel med Hensyn til Processen, som til Criminalretten, Personernes og Tingenes Ret, ved Fremstillelsen af Graagaasens Hoved-Bestemmelser, er fra denne Synspunkt meget lærerig (see Indledningen §. 28—32. p. LXXV—CXL). Den kan og tiene til at stadfæste de gamle Sagaers Troværdighed, naar disse melde om Islandske Love, Vedtægter, Rettergangsmaader, eller offentlige Indretninger. Den afgiver dernæst de meest overtydende Beviser om den Høide, til hvilken Lovgivningskonst og Lovkyndighed var bragt paa denne fraliggende Øe, og det paa en Tid, da Middelalderens Love paa Continentet stode, forsaavidt disse selvstændigt have udbannet sig, saare meget tilbage i Udvikling. Uagtet den Romerske Ret slet ingen Indflydelse har havt paa disse Lovbud, og den kanoniske forholdsviis en ringe, saa spores her overalt en Romersk Aand i de mange fine Bestemmelser, hvorved alle vanskelige Retstilfælde vorde afgiorte, ikke blot saadanne, som virkelig forekomme, men og de man tænkte sig som muelige. Som Exempel herpaa kan tiene Graagaasens udførlige og nøiagtige Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes, naar en Islænder skulde døe i Udlandet, med hans Efterladenskab, i Arfa-þáttr c. 13. 14. 15. 16. 17. (I. p. 206—221); thi man vil neppe kunne udtænke et Tilfælde, som ikke er forudseet og om hvilket der ikke findes her en Retsnorm angiven. De gamle Norske Love udmærke sig vel i det Hele ogsaa ved Fuldstændighed, men man vil dog, naar man sammenligner dem med hinanden i de Institutioner, som de have tilfælles, tilstaae den gamle Islandske Lov et

stort Fortrin. Dette gielder navnligen om Lovbudene for de Fattiges Underholdning (Omaga-bàlkr).

Overeensstemmelsen imellem den Islandske gamle Lov og de gamle Norske er ikke større, end der af de forhen anførte Grunde godt lader sig forklare (s. S. 122), og er for en stor Deel den, der er fælles med andre Nordiske Love, som grundet i fælles Nedstammelse og i eensartede Sæder. Derimod forekomme og mærkelige Eiendommeligheder, som ingenlunde alle lade sig forklare af Islands republikanske Forfatning, eller af blotte lokale Omstændigheder. Synderligt er det, at den Norske Odelsret ikke har fundet Indgang paa Island, saalænge Graagaasen gialdt, uagtet de Norske satte saa stor Priis paa den, og uagtet det angives som en Hovedgrund til Nordmændenes Misfornøielse med Kong Harald Haarfagers Regiering, at han vilde berøve dem deres Odelsret. De Islandske Colonister forsømte dog ikke at giøre deres Odelsret gieldende i Norge i forekommende Tilfælde. Næsten skulde man troe, at Colonisterne længe have blot anseet sig som Giester paa Island og Norge for deres rette Hiem. Endog Retssproget er i mange Tilfælde ganske forskielligt, og hvor den Islandske og Norske Lov bruge eens Ord, tages disse dog stundom i forskiellig Betydning. Iblandt flere frembyde Ordene útlagr og útlegð mærkelige Exempler paa det sidste Slags Afvigelser, thi i Graagaasen betegne disse Ord den, som er dømt til Pengebøder, og Substantivet en Pengebod, Mulct; i Norge derimod en landsforviist, og Landsforviisning. Uden Tvivl er dog den Norske Betydning den ældste, som er et nyt Beviis for, at det Islandske Sprog allerede tidlig har undergaaet visse Forandringer, endskiønt i meget ringere Grad end de andre Nordiske Dialekter formedelst Landets Isolering, og at altsaa de i høi Grad feile, som indbilde sig at der har hersket en fuldkommen Stabilitet i Sproget ligefra Island blev bebygget til nu. Andre Exempler ere drep, som i Graagaasen betegner Slag, Vígsl. c. LXXIV, i de gamle Nordiske Love et ringe Saar; lýrittr, som her stedse bruges om et formeligt Forbud (*interdictum*), men i de

Hetlandske og Orkenøerne, men og Katenes, som Lande, der høre under Norge.

Sammenligner man Graagaasen med Efterretningerne, der forekomme i de Islandske Sagaer, saa vil man heelt igiennem finde en høist mærkelig Overeensstemmelse, og til de Forandringer, som bemærkes at være giorte, kan der enten opgives den særdeles Anledning, der har fremkaldt dem, eller dog paa anden Maade giøres Regnskab for.

Den Parallele, jeg har anstillet i Indledningen, saavel med Hensyn til Processen, som til Criminalretten, Personernes og Tingenes Ret, ved Fremstillelsen af Graagaasens Hoved-Bestemmelser, er fra denne Synspunkt meget lærerig (see Indledningen §. 28—32. p. LXXV—CXL). Den kan og tiene til at stadfæste de gamle Sagaers Troværdighed, naar disse melde om Islandske Love, Vedtægter, Rettergangsmaader, eller offentlige Indretninger. Den afgiver dernæst de meest overtydende Beviser om den Høide, til hvilken Lovgivningskonst og Lovkyndighed var bragt paa denne fraliggende Øe, og det paa en Tid, da Middelalderens Love paa Continentet stode, forsaavidt disse selvstændigt have udbannet sig, saare meget tilbage i Udvikling. Uagtet den Romerske Ret slet ingen Indflydelse har havt paa disse Lovbud, og den kanoniske forholdsviis en ringe, saa spores her overalt en Romersk Aand i de mange fine Bestemmelser, hvorved alle vanskelige Retstilfælde vorde afgiorte, ikke blot saadanne, som virkelig forekomme, men og de man tænkte sig som muelige. Som Exempel herpaa kan tiene Graagaasens udførlige og nøiagtige Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes, naar en Islænder skulde døe i Udlandet, med hans Efterladenskab, i Arfa-þáttr c. 13. 14. 15. 16. 17. (I. p. 206—221); thi man vil neppe kunne udtænke et Tilfælde, som ikke er forudseet og om hvilket der ikke findes her en Retsnorm angiven. De gamle Norske Love udmærke sig vel i det Hele ogsaa ved Fuldstændighed, men man vil dog, naar man sammenligner dem med hinanden i de Institutioner, som de have tilfælles, tilstaae den gamle Islandske Lov et

Uagtet de Islandske Sagaer ofte klage over, at de Mægtige giorde sig skyldige i voldsom Fremfærd, isteden for at lade Domstolene paa lovlig Maade afgiøre deres Tvistigheder, og at selve Freden paa Thingene krænkedes, og at grove Fornærmelser hengik ustraffede; saa seer man dog ikke, at der efter Femterrettens Organisation førtes Klager over selve Rettergangs-Ordenen. Ved de fra Norge af indførte Lovbøger efter Islands Underkastelses-Forening forandredes vist nok denne aldeles, og dannedes efter den Norskes Mønster, men uden Islændernes Medvirkning.

Med mere Grund kunde man laste denne Lovbog for visse Spor af Barbarie, som vanzire samme. Jeg vil vist ikke paatage mig at retfærdiggiøre dette, men blot tillade mig til Undskyldning at anføre, at et lige Barbarie findes og i andre Nordens ældste Love, og i Hagen Adelsteens Gulethings-Lov i langt høiere Grad, ligesom det og maa bemærkes, at saadan Haardhed i det mindste ikke i en senere Periode synes at være bleven udøvet, da i Sagaerne intet herom meldes, saavidt jeg veed, men disse Lovbud blot bleve staaende som Trudsler. Men paa den anden Side findes der og i Lovbogen flere Bestemmelser, der vidne om stor Humanitet. Hertil kan regnes den store Omsorg, den viser for frugtsommelige Qvinder og deres Foster, hvorfor Vígslóði c. 35 (II. 69) fastsætter, at den som dræber en saadan Qvinde skal straffes som for et dobbelt Mandbrab, og naar hun maatte begaae en Forbrydelse, som ellers vilde medføre Fredløshed og deraf flydende ustraffet Angreb af Enhver, saa erklæres hun for uforkrænkelig (Fþ. c. 48. I. 364). Lige Menneskelighed vises mod Dyr, da et Lovbud forbyder herefter at mærke Faar ved Ørets Afskiærelse under Forviisnings Straf, Kb. c. 23. (I. 426) og Lb. c. 38 (II. 309). For Gaardhundes og Huusdyrs Mishandling er der fastsat alvorlige Straffe med særdeles Hensyn til Eieren (Vígslóði c. 75—79. II. 118—123).

At Straffene i Lovbogen ikke altid ere vel afpassede til Forbrydelsernes forskiellige Art og til Strafskylden, er en almindelig Feil ved Fortidens Lovbøger, men som her snarere fortiener at

Hetlandske og Orkenøerne, men og Katenes, som Lande, der høre under Norge.

Sammenligner man Graagaasen med Efterretningerne, der forekomme i de Islandske Sagaer, saa vil man heelt igiennem finde en høist mærkelig Overeensstemmelse, og til de Forandringer, som bemærkes at være giorte, kan der enten opgives den særdeles Anledning, der har fremkaldt dem, eller dog paa anden Maade gjøres Regnskab for.

Den Parallele, jeg har anstillet i Indledningen, saavel med Hensyn til Processen, som til Criminalretten, Personernes og Tingenes Ret, ved Fremstillelsen af Graagaasens Hoved-Bestemmelser, er fra denne Synspunkt meget lærerig (see Indledningen §. 28—32. p. LXXV — CXL). Den kan og tiene til at stadfæste de gamle Sagaers Troværdighed, naar disse melde om Islandske Love, Vedtægter, Rettergangsmaader, eller offentlige Indretninger. Den afgiver dernæst de meest overtydende Beviser om den Høide, til hvilken Lovgivningskonst og Lovkyndighed var bragt paa denne fraliggende Øe, og det paa en Tid, da Middelalderens Love paa Continentet stode, forsaavidt disse selvstændigt have uddannet sig, saare meget tilbage i Udvikling. Uagtet den Romerske Ret slet ingen Indflydelse har havt paa disse Lovbud, og den kanoniske forholdsviis en ringe, saa spores her overalt en Romersk Aand i de mange fine Bestemmelser, hvorved alle vanskelige Retstilfælde vorde afgiorte, ikke blot saadanne, som virkelig forekomme, men og de man tænkte sig som muelige. Som Exempel herpaa kan tiene Graagaasens udførlige og nøiagtige Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes, naar en Islænder skulde døe i Udlandet, med hans Efterladenskab, i Arfa-þáttr c. 13. 14. 15. 16. 17. (I. p. 206—221); thi man vil neppe kunne udtænke et Tilfælde, som ikke er forudseet og om hvilket der ikke findes her en Retsnorm angiven. De gamle Norske Love udmærke sig vel i det Hele ogsaa ved Fuldstændighed, men man vil dog, naar man sammenligner dem med hinanden i de Institutioner, som de have tilfælles, tilstaae den gamle Islandske Lov et

Giæstfrihed lettede disse Loves Efterlevelse. Der forebygges ved flere Lovbud, at Ingen ved overdrevne Gaver maatte betydelig svække sin Formue. Alt Spil om Penge eller Penges Værd var strengt forbudet. (Vígslóði c. 121. II. 198). Ingen Hazard-Contract var lovhiemlet.

Det ansaaes paa Island ikke for nok, at der gaves gode Love, men der sørgedes i langt høiere Grad end i det øvrige Norden, ja! man tør maaskee sige i hele Europa, for at disse Lovbud bleve Borgerne tilbørlig bekiendte, og at Erindringen om samme stedse blev fornyet, saa at ingen med Føie kunde undskylde sig med Uvidenhed, naar han giorde sig skyldig i Lovens Overtrædelse. Dertil sigtede ikke blot den foromtalte Lovens Oplæsning og Forklaring paa Althinget, men og det ypperlige Institut af Leiðar-þíng, hvor den nylig fra Althinget hiemkommende goði maatte bekiendtgiøre for sine Thinghørige, hvad der paa Althinget var blevet vedtaget Almeenheden vedkommende [1].

Dette maa være nok om Graagaasens indre Værd, som Lovbog betragtet. Men den interesserer ikke blot Lovgrandskeren, men ikke mindre hver den, som beskiæftiger sig med Nordens Oldsprog, Islands ældre Forfatning, og dens Forhold til Norge og hele Norden.

Denne Lovbog er et af de ældste udførlige Monumenter af Oldtidens Sprog, der haves i Behold, og tiener til at giøre os bekiendte med mange gamle Ord, der ei andenstedes antræffes, hvoraf flere ere ganske forældede, især i den Form, den kongelige Codex giver os samme. Man faaer ved dens Studium en levende Overbeviisning om den Rigdom paa Udtryk, Sproget allerede den Gang besad, og den Cultur hos Folket, som saadan Udvikling i Sproget forudsætter. Man vil især beundre den Mangfoldighed af Ord, der ere særdeles egnede til at udtrykke

[1]) See om dette Leiðar-þing, der og tiente til alle Slags offentlige Bekiendtgiørelser og flere Retshandlinger, Indledningen, S. XCII—XCIV, hvor og i en udførlig Anmærkning undersøges, om og hvorvidt i Norge et lignende Institut har fundet Sted, saa og om Engellændernes Court-leet svarer hertil.

Retsbegreber og Retsforhold. Flere af disse savnes i vort nuværende Danske, og bruges ei heller mere paa Island, saasom ítak, der betegner en Servitut. Nogle af de forekommende Ord ere saa forældede, at Islænderne selv ere uvisse om deres rette Betydning, t. Ex. om Ordet gjörtæki, hvilket man har antaget skulde betegne ringeste Tyverie (*furtum rei minimæ*), men efter selve Texten at dømme er en særskilt Forbrydelse, forskiellig baade fra Tyverie og fra Ran, som Lovene straffe skarpt (s. Tillæggene til Indledningen CLIV).

Ingenstends erholdes en saa klar Indsigt i den Islandske Retsforfatning, i Maaden, paa hvilken Love gaves, Bevillinger og Benaadninger tilstædtes, som ved Graagaasen. Det er især Lögrèttu-þáttr, der herom giver det bedste Lys (S. 4—12 i den trykte Lovtexts 1ste Deel). Man seer heraf, at Aristokratiet mildnedes derved, at Borgerne kunde paa Althinget ved Acclamation stadfæste det, som vedtoges, eller omvendt give deres Mishag tilkiende, og at Geistlighedens Autoritet betydelig var indskrænket derved, at den høieste civile Embedsmand — lögsögumaðr — præsiderede i Raadets Samlinger, og at begge Biskopperne, der vare de eneste geistlige Bisiddere, toge deres Sæde først næst ved ham, og at de øvrige Assessorer vare verdslige, med mindre disse tilfældigviis tillige forestode et geistligt Embede.

Over Landets hele oeconomiske Forfatning udbreder denne Lov ligeledes e: stort Lys, og stadfæster fuldeligen det, som de ældste Islandske historiske Skrifter paa flere Steder angive. Man seer heraf, at Agerbruget har staaet paa en langt større Høide end nu, da der i Loven tales om Hiemmarkens Hegn, om Pløining til Agerland, hvortil da Oxer brugtes ligesom i det øvrige Norden (Kb. c. 85), om Korn-Udsæd; at ved Siden af Faareavlen, som da var ligesaa vigtig som nu, man ogsaa har meget beflittet sig paa Qvæg- og Heste-Avl, og at flere Slags mindre Huusdyr havdes, som nu savnes, saasom Sviin, Lb. c. XI og XIV (II. 232 og 258), Giæs og Ænder, *ib.* c. XLVII (II. 346), at Indbyggerne paa den Tid have stundom brugt Vogn (vagn) (*ib.*), at en Deel Skove da

Brug, der overalt gav Anledning til saa megen Meeneed, da efter de herskende Fordomme, det ansaaes ikke allene for Pligt for Vennen at aflægge saadan Eed til Fordeel for sin sagsøgte Ven, og den ene Naboe for den anden, men Gildebrødrene endog strengt ved Gildeloven vare forpligtede til at yde hinanden saadan Hielp, hvorfor det holdt høist vanskeligt for Sagsøgeren at komme til at nyde sin lovlige Ret, dersom Sagvolderen var en mægtig eller yrdet Mand. De Islandske Love om kviðir vare vel udtænkte for at bevirke, at dertil udnævntes Mænd, som ved deres borgerlige Stilling vare i en vis Grad uafhængige, og i Misgiernings-Sager, fordi de boede ved Gierningsstedet og strax bleve tilkaldte til at undersøge Sagens Beskaffenhed, maatte kunne give den bedste Oplysning om samme. Den vidtstrakte Ret, Sagvolderen havde til at fremføre Indsigelser imod dem eller i Henseende til Maaden, paa hvilken de vare kaldte, tiente til at borge for deres Upartiskhed. Sagaerne stadfæste og dette ved at berette, hvorledes at disse kviðir flere Gange afgave deres Betænkning for Retten tvertimod Sagsøgernes Paastand. Visse Formularers Brug er ikke et saa stort Onde, som man nu indbilder sig; de ere oprindeligviis udtænkte for at nøde Vedkommende til Opmærksomhed paa den Retsgienstand, der nærmest handles om, og til i Tide at forebygge de Indsigelser, som Egennytte og Trættelyst siden maatte ville udfinde for at tilintetgiøre Retshandlingens Virksomhed. Under Processens Gang bevirkede de, at saavel de tvistende Parter under Sagførelsen, Vidnerne og de tilkaldte Mænd under deres Forklaringer, Dommerne ved Sagens Paakiendelse maatte strengt holde sig til det egentlig Omtvistede, uden at torde tillade sig Udskeielser eller Vilkaarlighed, der kunde hindre Sagens fuldstændige Oplysning og retfærdige Paakiendelse. Det synes ivrigt at være en nødvendig Følge af den republikanske Forfatning, at der snarere giøres for meget end for lidet af disse Retsformer og Retsformularer. Hos Romerne holdt man strengt over dem, saalænge Republiken stod ved Magt, og endnu i Dag anseer man saavel i Storbrittanien, som i dens forrige Colonier,

deres fælles Nedstammelse og Sprog, og lige Sæder ansaae sig for eet Folk, og at dette endog havde en væsentlig Indflydelse paa de statsretlige Forhold imellem dem.

Uagtet tidlig de nordiske Dialekter have været forskiellige, saa ansaaes disse dog for udsprungne af et eneste Stamsprog, som kaldtes det danske (dönsk túnga), hele Norden over. Først i Midten af det trettende Aarhundrede begyndte man stundom ogsaa at kalde dette Sprog det Nordiske (norræna), saa at man endog ved dette Ords Brug kan skiønne, at Skriftet er forfattet i en senere Tid. Det Islandske, som et særskilt Nordisk Sprog, forekommer endnu meget silbigere, nemlig i Skrifter fra 16de Aarhundrede. Den danske Tunge kaldes derfor og i Lovbogen vor Tunge (vor túnga), d. e. Islænderness Sprog. Iblandt de mærkelige Steder, der bevidne dette, er og det i Þþ. c. 1 (I. 16), hvor der siges: at den, der ikke i sin Barndom har lært at tale Dansk, kan ikke udnævnes til Medlem i nogen Ret, førend han har opholdt sig paa Island i tre Vintre eller længere (þann mann skal eigi í dóm nefna, er eigi hafi mál numit í barnæsku á danska túngu, áðr hann hefir verit III vetr á Islandi eða lengr). Hvor betydelig en Retsvirkning dette havde saavel i kriminelle som civile Sager, erfares af andre Lovsteder. Thi af Vígslóði c. 37 (II. 71. 72) sees, at naar Danske, Svenske og Norske, som ere af de tre Kongeriger, skulde blive dræbte, saa ere deres Frænder endog i fiærnere Led, som maatte være paa Island, fuldberettigede Sagsøgere, forbi de ere af vor Tunge, (d. e. tale Islænderness Sprog), hvorimod dette ikkun bevilges andre Fremmede, der ere af anden Tunge end den danske, dersom disse ere den Afdøde i første Grad beslægtede, saasom Fader, Søn eller Broder. I Henseende til Arveretten gaaer det endog saa vidt, at de, som vare af een af de tre Nationer, arvede deres Islandske Frænder indtil 7de Grad, hvorimod de, som vare af anden Tunge, vare albeles udelukkede fra at arve. Aþ. c. 6 (I. 188), jevnfør c. 16. 17 (I. 218. 220. 221). Ved disse og flere saadanne Steder i den gamle Graagaas synes det

Strid, som allerede i ældre Tider førtes, men som nylig atter er bleven oprippet, om under „Danske Tunge", d. e. Sprog, ogsaa det Norske og Svenske fordum indbefattedes, aldeles afgiort.

Den nøie Forbindelse, der fandt Sted imellem Island og de tre Nordiske Riger, har medført at Graagaasen fastsætter en haard Straf (Fredløshed) for den, som maatte tillade sig at haane nogen af disse Rigers Konger ved en Nidvise, hvorimod lige Fornærmelser mod andre Fyrster hengik ustraffede, Vígslóði c. 106. II. p. 149. 150, hvortil Anledningen synes at have været den Hevn, Kong Harald Blaatand tog over Islænderne, forbi saadanne Nidviser vare blevne siungne over ham paa Island, efter Snorre Sturlesens Beretning (Heimskríngla I. 241). Af samme Grund straffedes og den Islænder strengt, der beførte sin Landsmand hos een af disse Konger.

Men da de Norske vare det Folk, fra hvilket Islænderne nærmest nedstammede, saa haves i Graagaasen særlige Bestemmelser med Hensyn til det særdeles Baand, der forbandt Island med Norge. Paa Grund heraf ansaaes et Ægteskab, der var sluttet i dette Rige, for gyldigt, uagtet de Islandske Loves Forskrifter vare blevne tilsidesatte, dersom kun de Norske Loves Bud vare blevne iagttagne. End besynderligere er det, at Børn, avlede i Bigamie i Norge, erklæres i Loven for arveberettigede som ægte Børn. Arfa-þáttr c. 4 (I p. 181).

Men denne Forbindelse med Norge var ydermere bleven befæstet ved en formelig Tractat under Kong Olaf den Hellige, som Graagaasen ene har vedligeholdt os Mindet om, skiønt ene i det Haandskrift, det store kgl. Bibliothek eier, (som læses i den trykte Udgave 2den Deel Side 407—410 under Titel: Frá rètt Noregs konúngs á Islandi og Um rètt Islendínga í Noregi). I Slutningen paaberaabes et formeligt Tingsvidne, som herom er blevet ført paa Island, ved hvilket Bisskop Gisfur og hans Søn Teit, Marcus, Hrein, Einar, Biørn, Gudmund, Dadi, Holmstein have beediget, at Bisskop Isleif og flere Mænd med ham i sin Tid havde besvoret, at de fore-

undskyldes, fordi Valget af Straffene var nødvendigviis meget indskrænket ved Regieringsformens særdeles Beskaffenhed og især ved Mangel paa al væbnet Magt, ved hvis Hielp Dommen kunde exseqveres mod den Gienstridige.

Den Nordiske Lyst til Frihed og Uafhængighed hindrede ikke Islænderne fra at give gode Landbrugs- og Politielove, der medførte flere Indskrænkninger for Borgerne, som fortiene at roses endog fremfor de Norske af samme Periode. Man jevnføre de Lovbud om de Mærker for Qvæget, der af enhver Eier skulde paasættes, naar det sendtes til et fællebs Overdrev (afrèttr). Et Slags Vægt og Maal indførtes paa hele Island et heelt Aarhundrede tidligere end i Norge. Politiet paa Markeder og i Havnene overholdtes strengt af den vedkommende Øvrighed, ligesom han og maatte vaage over, at fremmede Kiøbmænd ikke skulde besvige Landets Indbyggere, ved at fastsætte billige Taxter paa deres Varer, som dog nedsattes, naar ved flere Skibes Ankomst til samme Havn Concurrencen blev større (s. Søeretten c. 3., II. 405). At Omløbere, Tiggere ikke skulde falde Borgerne til Besvær, sørgedes omhyggelig for. Lønnen for Tyende og Arbeidsfolk var udtrykkelig bestemt ved Lovbud, efter Aarstiden, for hvis Overtrædelse Husbonden, ikke Tieneren, straffedes (Þþ. c. LIV. I. p. 147—149 og Kb. c. LIV og LV. *ibid.* p. 465—470). Derimod sørgedes med særdeles Humanitet for Tyendets Pleie, især i Sygdoms Tilfælde, ligesom der og havdes egne Bestemmelser til Fordeel for gifte Tyende, der ei tiente samme Husbond (Þþ. p. 151. 154. 162, Kb. p. 476), paa det at ikke alt Samliv skulde berøves dem. Lovbogen indeholder og flere Bestemmelser til offentlige Veies og Broers Anlæg og Vedligeholdelse, endskiønt heri meget overlodes til de Privates egen Omsorg. (Lb. c. 15 og 16. II. p. 264. 266). Mangelen paa offentlige Giæstgiversteder afhialpes derved, at det giøres til Tvangspligt for Bønderne at modtage Reisende, men især dem der frembare et Liig, Brudefolk og deres Følge, Skippere og Søefolk, Borgere, der reiste til Thinge. Den almindelige

Grønlandske Colonie, og som paa en uimodsigelig Maade godtgiøre, at der virkelig paa Grønland fandt i hiin Periode en borgerlig Orden og Cultur Sted, som fortiener Beundring, og at følgelig de Skribenters Foregivende, der have villet giøre alle de Beskrivelser, der findes herom i de gamle Islandske historiske Skrifter, til Digt og Tant, er aldeles ugrundet. De Lovsteder, der godtgiøre dette, og som hidtil ere blevne overseete selv af en Torfæus saavelsom af alle de nyere Skribenter, der have meddeelt Efterretninger om det gamle Grønland, indeholdes i Vígslóði c. 102 og 103 (II. 142. 143). Det ene Cap. handler om Manddrab, der begaaes i Grønland (Um víg á Grönalandi), og det andet om nogen bliver dømt skyldig paa Grønland (Um þat maðr verðr sekr á Grönalandi). Her fastsættes for det første, at dersom et Drab begaaes paa Grønland, og Sagen derefter føttes paa Island, saa kræves ikke at de saakaldte Sandemænd, sannaðarmenn, som brugtes ved Beviisførelsen, skulde da eller siden have stadigt Ophold i Grønland, hvilket ellers behøvedes, naar det blev begaaet i et fremmedt Land, i det mindste med Hensyn til to af dem, hvorimod der skulde iagttages, at ikke alt for nær Paarørende bleve valgte (at tengðum at eins skal þá vanda). Men især er den Undtagelse vigtig, at dersom den kompetente Sagsøger maatte have indgaaet Forlig eller paatalt Sagen i Grønland, da skulde hele Søgsmaalet paa Island bortfalde, og dersom Sagsøgeren var ukompetent, men ellers ved Søgsmaalet havde iagttaget Lovenes Bud, saa gialdt det med Hensyn til Hoved-Søgsmaalet mod Manddraberen, men derimod var den rette Eftermaalsmand dog beføiet til at tiltale dem, som have bistaaet Manddraberen; men har han ikke efterkommet Lovenes Bud, da er Søgsmaalet aldeles ugyldigt, og den rette Sagsøger paa Island har da sin hele Ret, saavel mod Manddraberen som hans Medhielper forbeholden[1]. Det følgende Cap. bestemmer som al-

[1]) Ef maðr verðr veginn á Grönalandi, ok skal þat hér enn sókja sem önnur erlendis víg, fyrir þat fram at eigi er skylt at sannaðarmenn hafi at þar verit, hvártki þá né síðan; at tengð-

Retsbegreber og Retsforhold. Flere af disse savnes i vort nuværende Dansk, og bruges ei heller mere paa Island, saasom ítak, der betegner en Servitut. Nogle af de forekommende Ord ere saa forældede, at Islænderne selv ere uvisse om deres rette Betydning, t. Ex. om Ordet gjörtæki, hvilket man har antaget skulde betegne ringeste Tyverie (*furtum rei minimæ*), men efter selve Texten at dømme er en særskilt Forbrydelse, forskiellig baade fra Tyverie og fra Ran, som Lovene straffe skarpt (s. Tillæggene til Indledningen CLIV).

Ingensteds erholdes en saa klar Indsigt i den Islandske Retsforfatning, i Maaden, paa hvilken Love gaves, Bevillinger og Benaadninger tilstœdtes, som ved Graagaasen. Det er især Lögrèttu-þáttr, der herom giver det bedste Lys (S. 4—12 i den trykte Lovtexts 1ste Deel). Man seer heraf, at Aristokratiet mildnedes derved, at Borgerne kunde paa Althinget ved Acclamation stadfæste det, som vedtoges, eller omvendt give deres Mishag tilkiende, og at Geistlighedens Autoritet betydelig var indskrænket derved, at den høieste civile Embedsmand — lögsögumaðr — præsiderede i Raadets Samlinger, og at begge Biskopperne, der vare de eneste geistlige Bisiddere, toge deres Sæde først næst ved ham, og at de øvrige Assessorer vare verdslige, med mindre disse tilfældigviis tillige forestode et geistligt Embede.

Over Landets hele oeconomiske Forfatning udbreder denne Lov ligeledes et stort Lys, og stadfæster fuldeligen det, som de ældste Islandske historiske Skrifter paa flere Steder angive. Man seer heraf, at Agerbruget har staaet paa en langt større Høide end nu, da der i Loven tales om Hiemmarkens Hegn, om Pløining til Agerland, hvortil da Oxer brugtes ligesom i det øvrige Norden (Kb. c. 85), om Korn-Udsæd; at ved Siden af Faareavlen, som da var ligesaa vigtig som nu, man ogsaa har meget beflittet sig paa Qvæg- og Heste-Avl, og at flere Slags mindre Huusdyr havdes, som nu savnes, saasom Sviin, Lb. c. XI og XIV (II. 232 og 258), Giæs og Ænder, *ib.* c. XLVII (II. 346), at Indbyggerne paa den Tid have stundom brugt Vogn (vagn) (*ib.*), at en Deel Skove da

have været til, som nu ere ødelagte, der benyttedes til al Slags oeconomisk Brug, Lb. c. 34 og 35 jevnført med c. 1 (II. 211. 292—301), og at Træ-Mangelen da som nu udfyldtes ved det Tømmer, som tilflyder Landet ved Havet, og som Indbyggerne blot behøve at indsamle; men at dog til større Bygninger Tømmeret stedse hentedes fra Norge, erfares af flere Lovsteder, Þþ. c. LVI (I. 149) og Kb. c. LV (I. 468).

At Fiskeriet, saavel det større Havfiskerie, som det mindre i Nærheden af Kysterne, i Søer og Aaer, har været en høist betydelig og indbringende Næringsvei, derom vidne de mange Bestemmelser i Lovene, saa og om Strandrettens Vigtighed, ligesaavel med Hensyn til Hval som til Tømmer. At Jagten i Fortiden dreves med større Iver end nu af Landets Beboere, derom afgiver denne gamle Lov ligeledes uforkastelige Beviser.

De, der ville forskaffe sig Kundskab om Pengenes Værdi og om Priserne for Varer og forskielligt Arbeide, saaledes som disse have været i det 12te og 13de Aarhundrede paa Island, kunne af Graagaasen høste en fuldstændig og høist belærende Underretning (Kb. c. 54 og 85, I. 465 og 500—505, jevnfør Þþ. c. 56, I. 147—149). Om reent ublandet Sølvs Priis paa Island ved Christendommens Indførelse giver den kongelige Codex af Graagaasen en høist interessant Oplysning, Kb. c. 84 (I. 500).

At Handel og Søefart blomstrede paa Island, tildeels dog ved Hielp af Skibe, der byggedes i Norge, derom indeholder Graagaasen flere høist mærkelige Vidnesbyrd. Men især fortiener det Sted at bemærkes, hvor der tales om Islændernes Opdagelses-Reiser (fara í landaleitan), som forekommer i et det kongelige Haandskrift tilføiet Stykke om Islændernes Privilegier i Norge, som i den trykte Udgave læses i den 2den Deel S. 410.

De historiske nye hidtil tildeels ubenyttede Oplysninger om Islands Forhold til andre Lande, især de Nordiske, ere af største Vigtighed.

Man finder her authentiske Beviser for, at, uagtet de Nordiske Lande vare adskilte i forskiellige Stater, de dog med Hensyn til

Retsbegreber og Retsforhold. Flere af disse savnes i vort nuværende Danſk, og bruges ei heller mere paa Island, saasom ítak, der betegner en Servitut. Nogle af de forekommende Ord ere saa forældede, at Islænderne selv ere uvisse om deres rette Betydning, t. Ex. om Ordet gjörtæki, hvilket man har antaget skulde betegne ringeste Tyverie (*furtum rei minimæ*), men efter selve Texten at dømme er en særskilt Forbrydelse, forskiellig baade fra Tyverie og fra Ran, som Lovene straffe skarpt (s. Tillæggene til Indledningen CLIV).

Ingensteds erholdes en saa klar Indsigt i den Islandske Retsforfatning, i Maaden, paa hvilken Love gaves, Bevillinger og Benaadninger tilstædtes, som ved Graagaasen. Det er især Lögrèttu-þáttr, der herom giver det bedste Lys (S. 4—12 i den trykte Lovtexts 1ste Deel). Man seer heraf, at Aristokratiet mildnedes derved, at Borgerne kunde paa Althinget ved Acclamation stadfæste det, som vedtoges, eller omvendt give deres Mishag tilkiende, og at Geistlighedens Autoritet betydelig var indskrænket derved, at den høieste civile Embedsmand — lögsögumaðr — præsiderede i Raadets Samlinger, og at begge Biskopperne, der vare de eneste geistlige Bisiddere, toge deres Sæde først næst ved ham, og at de øvrige Assessorer vare verdslige, med mindre disse tilfældigviis tillige forestode et geistligt Embede.

Over Landets hele oeconomiske Forfatning udbreder denne Lov ligeledes et stort Lys, og stadfæster fuldeligen det, som de ældste Islandske historiske Skrifter paa flere Steder angive. Man seer heraf, at Agerbruget har staaet paa en langt større Høide end nu, da der i Loven tales om Hiemmarkens Hegn, om Pløining til Agerland, hvortil da Oxer brugtes ligesom i det øvrige Norden (Kb. c. 85), om Korn-Udsæd; at ved Siden af Faareavlen, som da var ligesaa vigtig som nu, man ogsaa har meget beflittet sig paa Qvæg- og Heste-Avl, og at flere Slags mindre Huusdyr havdes, som nu savnes, saasom Sviin, Lb. c. XI og XIV (II. 232 og 258), Giæs og Ænder, *ib.* c. XLVII (II. 346), at Indbyggerne paa den Tid have stundom brugt Vogn (vagn) (*ib.*), at en Deel Skove da

have været til, som nu ere ødelagte, der benyttedes til al Slags oeconomisk Brug, Lb. c. 34 og 35 jevnført med c. 1 (II. 211. 292—301), og at Træ-Mangelen da som nu udfyldtes ved det Tømmer, som tilflyder Landet ved Havet, og som Indbyggerne blot behøve at indsamle; men at dog til større Bygninger Tømmeret stedse hentedes fra Norge, erfares af flere Lovsteder, Þþ. c. LVI (I. 149) og Kb. c. LV (I. 468).

At Fiskeriet, saavel det større Havfiskerie, som det mindre i Nærheden af Kysterne, i Søer og Aaer, har været en høist betydelig og indbringende Næringsvei, derom vidne de mange Bestemmelser i Lovene, saa og om Strandrettens Vigtighed, ligesaavel med Hensyn til Hval som til Tømmer. At Jagten i Fortiden drevés med større Iver end nu af Landets Beboere, derom afgiver denne gamle Lov ligeledes uforkastelige Beviser.

De, der ville forskaffe sig Kundskab om Pengenes Værdi og om Priserne for Varer og forskielligt Arbeide, saaledes som disse have været i det 12te og 13de Aarhundrede paa Island, kunne af Graagaasen høste en fuldstændig og høist belærende Underretning (Kb. c. 54 og 85, I. 465 og 500—505, jevnfør Þþ. c. 56, I. 147—149). Om reent ublandet Sølvs Priis paa Island ved Christendommens Indførelse giver den kongelige Codex af Graagaasen en høist interessant Oplysning, Kb. c. 84 (I. 500).

At Handel og Søefart blomstrede paa Island, tildeels dog ved Hielp af Skibe, der byggedes i Norge, derom indeholder Graagaasen flere høist mærkelige Vidnesbyrd. Men især fortiener det Sted at bemærkes, hvor der tales om Islændernes Opdagelses-Reiser (fara í landaleitan), som forekommer i et det kongelige Haandskrift tilføiet Stykke om Islændernes Privilegier i Norge, som i den trykte Udgave læses i den 2den Deel S. 410.

De historiske nye hidtil tildeels ubenyttede Oplysninger om Islands Forhold til andre Lande, især de Nordiske, ere af største Vigtighed.

Man finder her authentiske Beviser for, at, uagtet de Nordiske Lande vare adskilte i forskiellige Stater, de dog med Hensyn til

deres fælles Nedstammelse og Sprog, og lige Sæder ansaae sig for eet Folk, og at dette endog havde en væsentlig Indflydelse paa de statsretlige Forhold imellem dem.

Uagtet tidlig de nordiske Dialekter have været forskiellige, saa ansaaes disse dog for udsprungne af et eneste Stamsprog, som kaldtes det danske (dönsk túnga), hele Norden over. Først i Midten af det trettende Aarhundrede begyndte man stundom ogsaa at kalde dette Sprog det Nordiske (norræna), saa at man endog ved dette Ords Brug kan skiønne, at Skriftet er forfattet i en senere Tid. Det Islandske, som et særskilt Nordisk Sprog, forekommer endnu meget silbigere, nemlig i Skrifter fra 16de Aarhundrede. Den danske Tunge kaldes derfor og i Lovbogen vor Tunge (vor túnga), d. e. Islændernes Sprog. Iblandt de mærkelige Steder, der bevidne dette, er og det i Þþ. c. 1 (I. 16), hvor der siges: at den, der ikke i sin Barndom har lært at tale Dansk, kan ikke udnævnes til Medlem i nogen Ret, førend han har opholdt sig paa Island i tre Vintre eller længere (þann mann skal eigi í dóm nefna, er eigi hafi mál numit í barnæsku á danska túngu, áðr hann hefir verit III vetr á Islandi eða lengr). Hvor betydelig en Retsvirkning dette havde saavel i kriminelle som civile Sager, erfares af andre Lovsteder. Thi af Vígslóði c. 37 (II. 71. 72) sees, at naar Danske, Svenske og Norske, som ere af de tre Kongeriger, skulde blive dræbte, saa ere deres Frænder endog i fiærnere Led, som maatte være paa Island, fuldberettigede Sagsøgere, forbi de ere af vor Tunge, (d. e. tale Islændernes Sprog), hvorimod dette ikkun bevilges andre Fremmede, der ere af anden Tunge end den danske, dersom disse ere den Afdøde i første Grad beslægtede, saasom Fader, Søn eller Broder. I Henseende til Arveretten gaaer det endog saa vidt, at de, som vare af een af de tre Nationer, arvede deres Islandske Frænder indtil 7de Grad, hvorimod de, som vare af anden Tunge, vare aldeles udelukkede fra at arve. Aþ. c. 6 (I. 188), jevnfør c. 16. 17 (I. 218. 220. 221). Ved disse og flere saadanne Steder i den gamle Graagaas synes den

Strid, som allerede i ældre Tider førtes, men som nylig atter er bleven oprippet, om under „Danske Tunge", d. e. Sprog, ogsaa det Norske og Svenske fordum indbefattedes, aldeles afgiort.

Den nøie Forbindelse, der fandt Sted imellem Island og de tre Nordiske Riger, har medført at Graagaasen fastsætter en haard Straf (Fredløshed) for den, som maatte tillade sig at haane nogen af disse Rigers Konger ved en Nidvise, hvorimod lige Fornærmelser mod andre Fyrster hengik ustraffede, Vígslóði c. 106. II. p. 149. 150, hvortil Anledningen synes at have været den Hevn, Kong Harald Blaatand tog over Islænderne, fordi saadanne Nidviser vare blevne siungne over ham paa Island, efter Snorre Sturlesens Beretning (Heimskríngla I. 241). Af samme Grund straffedes og den Islænder strengt, der beførte sin Landsmand hos een af disse Konger.

Men da de Norske vare det Folk, fra hvilket Islænderne nærmest medstammede, saa haves i Graagaasen særlige Bestemmelser med Hensyn til det særdeles Baand, der forbandt Island med Norge. Paa Grund heraf ansaaes et Ægteskab, der var sluttet i dette Rige, for gyldigt, uagtet de Islandske Loves Forskrifter vare blevne tilsidesatte, dersom kun de Norske Loves Bud vare blevne iagttagne. End besynderligere er det, at Børn, avlede i Bigamie i Norge, erklæres i Loven for arveberettigede som ægte Børn. Arfa-þáttr c. 4 (I p. 181).

Men denne Forbindelse med Norge var ydermere bleven befæstet ved en formelig Tractat under Kong Olaf den Hellige, som Graagaasen ene har vedligeholdt os Mindet om, skiønt ene i det Haandskrift, det store kgl. Bibliothek eier, (som læses i den trykte Udgave 2den Deel Side 407—410 under Titel: Frá rètt Noregs konúngs á Islandi og Um rètt Islendínga í Noregi). I Slutningen paaberaabes et formeligt Tingsvidne, som herom er blevet ført paa Island, ved hvilket Biskop Gissur og hans Søn Teit, Marcus, Hrein, Einar, Biørn, Gudmund, Dadi, Holmstein have beediget, at Biskop Isleif og flere Mænd med ham i sin Tid havde besvoret, at de fore-

Norske Love om tre Mænds Eed o. s. v. (Jevnfør om denne hele Materie Indledningen §. 33. p. CXL—CXLIV).

IV. Om Nytten af Graagaasens Studium.

Jeg har allerede giort leilighedsviis opmærksom paa flere af de Fortrin, som udmærke Graagaasen fremfor andre Middelalderens Love. Men da man har jevnlig overseet disse, og derimod anket paa visse formeentlig væsentlige Mangler i samme, saa maatte det være mig tilladt her at fremføre det fornødne imod disse nedsættende Erindringer.

Endog selve lærde Islændere have lastet den ved Graagaasen hiemlede Proces-Form [1], men især den hyppige Brug af de saakaldte kviðir, der opkaldtes af Sagsøgeren, stundom og af Sagvolderen, og hvis Tal og Egenskaber vare forskiellige efter Sagens forskiellige Beskaffenhed, saa og at den mindste Afvigelse fra de Regler, Lov og Sædvaner havde fastsat i Henseende til deres Brug, medførte Sagens Afviisning, endelig den strenge Vedhængen ved visse indførte Formularer i Rets- og Ubenrets-Sager, hvis Tilsidesættelse medførte de tilsigtede Rettigheders eller Retssagers Tab. Men vil man retfærdigen vurdere denne Deel af Loven, bør man ikke tabe af Sigte, at det er den, som vanskeligst og senest uddannes, og at ikke sielden Folkets Fordomme, overdreven Frihedss og Uafhængigheds Lyst, og den hele Regieringsform lægge næsten uovervindelige Hindringer i Veien for en bedre Procesmaades Indførelse, hvorfor man ikke kan fordre af en Middelalderens Lovgivning det, som neppe vor Tidsalder med al sin forrøste Cultur præsterer. Bedømmer man derimod Graagaasens Proces-Form efter en saadan berigtiget Maalestok, og sætter sig fuldelig ind i den Tidsalder, da den var gieldende, saa turde Dadelen bortfalde, ja! endog forvandles til Beundring, især i Sammenligning med andre Nordens Love. Man har saaledes paa Island forkastet Medretsmænd eller den saakaldte „Lovs" (*consacramentales*)

[1]) See Arnesens Islandske Rettergang S. 19.

Brug, der overalt gav Anledning til saa megen Meneed, da efter de herskende Fordomme, det ansaaes ikke allene for Pligt for Vennen at aflægge saadan Eed til Fordeel for sin sagsøgte Ven, og den ene Naboe for den anden, men Gildebrødrene endog strengt ved Gildeloven vare forpligtede til at yde hinanden saadan Hielp, hvorfor det holdt høist vanskeligt for Sagsøgeren at komme til at nyde sin lovlige Ret, dersom Sagvolderen var en mægtig eller yndet Mand. De Islandske Love om kviðir vare vel udtænkte for at bevirke, at dertil udnævntes Mænd, som ved deres borgerlige Stilling vare i en vis Grad uafhængige, og i Misgiernings-Sager, forbi de boede ved Gierningsstedet og strax bleve tilkaldte til at undersøge Sagens Beskaffenhed, maatte kunne give den bedste Oplysning om samme. Den vidtstrakte Ret, Sagvolderen havde til at fremføre Indsigelser imod dem eller i Henseende til Maaden, paa hvilken de vare kaldte, tiente til at borge for deres Upartiskhed. Sagaerne stadfæste og dette ved at berette, hvorledes at disse kviðir flere Gange afgave deres Betænkning for Retten tvertimod Sagsøgernes Paastand. Visse Formularers Brug er ikke et saa stort Onde, som man nu indbilder sig; de ere oprindeligviis udtænkte for at nøde Vedkommende til Opmærksomhed paa den Retsgienstand, der nærmest handles om, og til i Tide at forebygge de Indsigelser, som Egennytte og Trættelyst siden maatte ville udfinde for at tilintetgiøre Retshandlingens Virksomhed. Under Processens Gang bevirkede de, at saavel de tvistende Parter under Sagførelsen, Vidnerne og de tilkaldte Mænd under deres Forklaringer, Dommerne ved Sagens Paakiendelse maatte strengt holde sig til det egentlig Omtvistede, uden at torde tillade sig Udskeielser eller Vilkaarlighed, der kunde hindre Sagens fuldstændige Oplysning og retfærdige Paakiendelse. Det synes iøvrigt at være en nødvendig Følge af den republikanske Forfatning, at der snarere giøres for meget end for lidet af disse Retsformer og Retsformularer. Hos Romerne holdt man strengt over dem, saalænge Republiken stod ved Magt, og endnu i Dag anseer man saavel i Storbrittanien, som i dens forrige Colonier,

findes indført en Afhandling af Hr. Mooyer om det i islandske Sagaer omtalte Sted Herfurda[1].

Det tydske Selskab for fædrelandsk Sprog og Oldkyndighed i Leipzig har sendt sin Aarsberetning for 1830.

De engelske Antiqvarers Selskab i London sendte den 22de og 23de Tome af den af samme udgivne *Archæologia.*

De skotske Antiqvarers Selskab i Edinburg: Vol. III. Part. II. og Vol. IV. P. I. af *Archæologia Scotica* i Fortsættelse af de tidligere sendte Bind af dette Værk.

Det correspondérende archæologiske Institut i Rom har sendt sit Reglement, Bulletins m. v.

Taksigelser for disse Meddelelser og Sendinger vedtoges.

Der foretoges Valg paa Revisorer af Cassererens Hr. Grosserer **Magnus's** Regnskab over Selskabets Pengevæsen for indeværende Aar, og som saadanne valgtes DHrr. Pladsmajor **Cathala**, R. D., og Grosserer **Andreas Nielsen.**

Til ordentlige Medlemmer optoges fremdeles:

Hr. **P. W. Becker**, Lærer ved Landcadet-Academiet.

Hr. **C. H. Donner**, Etatsraad, R. D, i Altona.

Hr. **J. Einarsen**, Etatsraad, Assessor i Landsoverretten paa Island.

Hr. **G. Grüner**, Krigsassessor, D. M., Proprietair til Kjærup, Forvalter ved Spanager, Kjøbenhavns Amt.

Hr. **H. G. K. Lowzow**, Kammerjunker, Godsinspecteur paa Jægerspriis.

Hr. **C. Lund**, Kammerraad, Landinspecteur, Registrator under det Kgl. Rentekammer.

Hr. **De Meza**, Med. Dr., R. D., Justitsraad, i Helsingør.

Hr. **S. L.** Greve af **Schulin**, R. D., Kammerherre, forhenværende Amtmand over Præstøe Amt.

Hr. **E. Stiernholm**, Krigsassessor, Fuldmægtig i Admiralitets-Collegiet.

---

[1]) Resultatet af hans Undersøgelser over denne Gjenstand vil blive meddeelt i dette Tidsskrift.

Efterretninger om fundne nordiske Oldsager samt om større Mindesmærker fra Oldtiden og Middelalderen.

Som et ikke unyttigt Bidrag til at udvide og berigtige Kundskaben om de nordiske Oldsager har man anseet en Samling af Efterretninger om, hvad der i de senere Tider er fundet eller opdaget. Hidindtil har man kun havt saadanne Samlinger, betræffende enkelte Lande, Provindser eller Museer, eller ogsaa man har indskrænket sig til at forklare et enkelt Fund. Her vil man derimod søge at meddele en almindelig Oversigt, saavidt muligt, over samtlige mærkelige Fund i de forskjellige nordiske Lande, og det saavel over de Oldsager, der ere indlemmede i offentlige eller private Samlinger, som over de hist og her opdagede større Oldtidslevninger. Fra denne Oversigt troede man heller ikke at burde udelukke de Oldsager, som findes i de med Norden forhen i Berørelse staaende Lande, forsaavidt det kan antages, at de enten umiddelbar stamme fra Norden, eller kunne tjene til Oplysning af de nordiske.

Det er en Selvfølge, at Resultater og Bemærkninger langt sikkrere og med større Klarhed uddrages af en Mængde forskjellige Erfaringer, som indbyrdes oplyse og bekræfte hverandre, end af de enkelte, og netop saadanne ønsker og haaber man at kunne uddrage af de Efterretninger, man her Tid efter anden agter at meddele. Fra flere Egne og Samlinger har man endnu kun høist ufuldstændige Efterretninger, hvilket især er Grunden til, at en ordnet Udsigt over den Berigelse, Oldtidsvidenskaben ved de forskjellige Fund og Opdagelser har høstet, først efter længere Tid vil kunne meddeles.

Ved netop at beskrive analoge Oldsager og Forbindelser, i hvilke saadanne findes, kan det naturligviis ikke undgaaes, at lignende Sager og lignende Forhold maae gjentagne Gange komme under Omtale; og undertiden bliver det ogsaa tilraadeligt, ei ganske at forbigaae tilsyneladende mindre vigtige Oldsager, for

Hr. Andreas Nielsen, Grosserer.

Hr. Ruge, Med. Dr., practiserende Læge i Odense.

Hr. J. F. Schilling, C. S. D., Generalmajor, Chef for den Kgl. norske Artillerie-Brigade i Christiania.

Hr. J. J. A. Schønberg, Med. Dr., Justitsraad, Archiater, R. af D. og flere Ordener.

Hr. M. R. Thaarup, Underbibliothecar ved Universitets-Bibliotheket.

Hr. E. H. Tregder, Cancellieraad, Revisor og Contoirchef under General-Postdirectionen.

Til correspondérende Medlemmer udnævntes:

Hr. P. N. Brandt, Provst, Sognepræst til Ringkjøbing og Rindom.

Hr. J. Eiler, Sognepræst til Leirskov og Jordrup, Ribe Amt.

Hr. C. W. Gottwaldt, Sognepræst til Næs i Hallingdal, Buskeruds Amt, Aggershuus Stift.

Hr. J. G. Kraus, R. D., Justitsraad, Raadmand og Politiemester i Flensborg.

Hr. W. Nees, Provst, Sognepræst til Varde.

Hr. C. L. Paulsen, Kammerraad, Amtsforvalter i Stege.

Fjerdingaarsmøde den 12te April 1831, med Continuationsmøde den 23de April.

Selskabet sanctionerede en ny Organisation af den paa Oldskrifternes Udgivelse arbeidende Afdeling, i følge hvilken, i tvende af samme Afdeling udgaaede Medlemmers Sted, DHrr. Professorer Finn Magnusen og R. Rask indtraadte i Afdelingen.

Hr. Apotheker Lassen fra Odense forelagde to Blade med nøiagtige Tegninger af mærkværdige Oldsager, som opbevares deels i den med Stiftsbibliotheket i Odense forenede Oldsagesamling, deels i Hr. Lassens egen Samling. Der besluttedes Taksigelses-Skrivelse til Hr. Lassen, og vedtoges at disse Tegninger skulde overgives den Kgl. Commission for Oldsagers Opbevaring,

for at indlemmes i den Samling af lignende Afbildninger, som findes ved Museet for nordiske Oldsager.

Hr. Hofraad og Professor **Rotteck** i Freiburg tilskrev Selskabet og forelagde samme de udkomne 6 Bind af hans almindelige Historie, 7de Oplag. Taksigelse bestemtes til Forfatteren.

Secretairen meddeelte en til ham adresseret Skrivelse fra Hr. General, Baron **Haxo**, Præsident i Central-Commissionen af det geographiske Selskab i Paris, hvori denne underretter om, at dette Selskab havde besluttet at bede vort Selskab modtage som Foræring dets udgivne Memoirer, saavel som dets periodiske Bulletins.

Til ordentlige Medlemmer optoges:

Hr. **G. Becker**, R. D., Professor, Hofapotheker.

Hr. **D. N. Bügel**, Grosserer.

Hr. **J. D. Herholdt**, R. D., Etatsraad, Dr. og Professor i Medicinen.

Hr. **J. C. Jacobsen**, R. D., Regimentschirurg, i Odense.

Hr. **J. N. Krøyer**, Capitain ved Hs. Majestæts Livcorps, Consumtionsskriver.

Hr. **G. Rahlff**, Med. Dr., R. D., Overlæge ved Hans Majestæts Livcorps.

Hr. **F. F. v. Ramlau**, Premier-Lieutenant af Kronens Regiment, Officeer ved den militaire Hoiskole.

Hr. **H. H. Schønberg**, R. D. og D. M., Overkrigscommissair, Hofinspecteur.

Hr. **E. F. v. Staggemeier**, R. D., Capitain ved Hs. K. H. Prinds Christian Frederiks Regiment.

Hr. **E. Switzer**, Med. Dr., Bataillonschirurg.

Hr. **Guttorm Thorsteinsen**, Sognepræst til Hof og Refstad, Provst for Nordre-Mule-Provsti paa Island.

Hr. **A. G. v. Deichmann**, R. D., Capitain af Artilleriecorpset.

Hr. **C. H. v. Heinen**, Kammerjunker, Lottoinspecteur.

Hr. **F. L. v. Køppen**, R. D., Capitain af jydske Jægercorps.

Hr. **P. E. Schlegel**, R. D., Regimentschirurg paa St. Croix i Vestindien.

Til correspondérende Medlemmer udnævntes.

Hr. F. Plum, Theol. Dr., C. af D., Biskop over Fyens Stift.

Hr. C. F. T. Gottschalck, Sognepræst til Odder og Tvenstrup, Aarhuus Amt.

Fjerdingaarsmøde den 5te August 1831.

Oldskrift-Afdelingen forelagde to nylig udkomne Bind af de fra Selskabet udgivne Værker, nemlig:

Fornmanna Sögur, eller de historiske Sagaer om Begivenheder udenfor Island, udgivne i den islandske eller gamle nordiske Grundskrift, 6te Bind, indeholdende Kongerne Magnus den Godes, Harald Haarbraades og hans Sønners Sagaer; og

Oldnordiske Sagaer, eller den samme Saga-Samling i dansk Oversættelse, 4de Bind, indeholdende den første Deel af Kong Olaf den Helliges Saga.

Oldskrift-Afdelingen androg paa, at Udgivelsen af Værket Islendínga Sögur, eller de historiske Sagaer om Begivenheder paa Island, maatte standse, indtil Værket Fornmanna Sögur var fuldstændig udgivet, samt at det Værk „Grønlands historiske Mindesmærker", som to af Afdelingens Medlemmer Finn Magnusen og C. C. Rafn agte i Forening at bearbeide, og paa hvilket de allerede i længere Tid havde arbeidet, maatte udgives fra Selskabet. Begge disse Forslag antog Selskabet.

Formanden meddeelte en foreløbig Underretning om, at en Deel (omtrent Halvdelen) af de fra det Kgl. preussiske Geheime-Archiv i Kønigsberg i Copier belovede Actstykker, vedkommende Danmark og det øvrige Nordens Historie i Dronning Margrethes og følgende Regenters Tid, nu var modtagen, hvorefter Vice-Formanden Hr. Prof. og Geheime-Archivar Finn Magnusen, som havde paataget sig at gjennemgaae og ordne hele denne Samling, foredrog en foreløbig Beretning om den med Hensyn til dens Indhold og dettes Vigtighed for de nordiske Rigers Historie.

Hr. Justitsraad Thamsen i Lindau i Schweitz tilskrev Selskabet, i Svar paa en Skrivelse fra Bestyrelsen, „at det foraarsager

Smørum Hrd., Ballerup Sogn. I Asken af en udbrændt Tørv fra Ærteagermosen paa Ballerup Mark fandt Hr. Landmand **H. C. Reimert** paa Christinelyst en udmærket vel conserveret Fibula af smukt Arbeide, næsten 3 Tommer lang. Paa den længste Boile har den tre tykke dreiede Knopper. Spiralfjederen er bevaret tillige med Naalen, og har endnu sin Spændekraft. Paa selvsamme Maade fandt Hr. Skolelærer **Jørgensen** i Ballerup i en Tørv fra Maglemose en smuk Celte af Bronce med Øsken paa den ene Side samt Stribezirater oventil paa begge de brede Sider; indsendtes af Sognepræsten, Hr. Stiftsprovst **Engelhardt**.

Brøndbyevester Sogn. Oven i en paa sin Mark beliggende Høi, omtrent 2 Alen under Jordens Overflade, fandt Gaardmand **Willum Søren** et Gravkar af Leer uden Hank, 4½ Tom. høit og af 5 Tommers Diameter, skjønt neppe dreiet paa en Skive, dog af bedre Arbeide end de sædvanlige; flere lignende sporedes i Nærheden, hvilke strax hensmuldrede. I Karret fandtes ikke mindste Spor til Been eller Aske, men derimod allene Jord og deri indvoxede Planterødder.

Frederiksborg Amt. Holboe Hrd., Søeborg Sogn. Omtrent 300 Al. fra det bekjendte Slot Søeborgs Ruiner paa et Sted, som antages forhen at have været Søe, fandtes et særdeles vel conserveret Slagsværd af Jern, omtrent fra det 14de eller 15de Aarhundrede. Pareerstangen er lige, og Haandtaget, hvoraf det Udvendige er tabt, ender sig i en stor, rund, paa Siderne fladtrykt Knap, ogsaa af Jern, der ved Brugen har tjent til Modvægt. Klingens Længde er 36 Tommer, og Haandtagets 7 Tommer. Hs. Kongelige Høihed Prinds **Frederik Carl Christian** forærede dette Sværd til Museet.

Ølstykke Hrd., Værløse Sogn. Eieren af Lille-Værløse Kro, **Christian Pedersen Kragh**, fandt ved Gravning i en paa hans Jordlod værende Høi følgende Sager: 1) en yderst sjelden Glas-Urne, ganske af Form som de i Norden fundne Guld-Urner; den er af 2½ Tommes Høide og 4 Tommers Diameter. Iøvrigt lig-

Det Kongl. Bøhmiske Videnskabers Selskab i Prag sendte ved sin Secretair, Hr. Professor David, det andet Bind i den nye Række af dets Skrifter.

Foreningen i Wiesbaden for Nassauisk Oldkyndighed og Historiegranskning sendte det 2det og 3die Hæfte af sine Annaler.

Hr. G. L. Wiarda, Directeur i Selskabet for dannende Kunster og fædrelandske Oldsager i Emden i Østfrisland underrettede i en Skrivelse om, at dette Selskab har i Sinde, næste Aar at udgive et ogsaa i historisk Henseende vigtigt Værk over den Østfrisiske Mynthistorie, som afgangne Hofraad Wiarda, Forfatter til den Oldfrisiske Ordbog og Udgiver af Asega-Bogen og flere Oldfrisiske Mindesmærker, har efterladt sig, hvilket Værk ledsages med lithographerede Afbildninger af de af ham beskrevne gamle og historisk mærkværdige Mynter.

David Morison, Esq., Secretair ved det literaire og antiqvariske Selskab i Perth, sendte, efter dette Selskabs Beslutning, det første og hidtil eneste udgivne Bind af dets Skrifter med det Ønske, ved denne Sending at indlede en nærmere Forbindelse med de danske Antiqvarer.

Hr. John Reid, Medlem af det Celtiske Selskab i Glasgow sendte en Skrivelse, hvori han underretter om, at han i lang Tid har arbeidet paa et Værk, som skal indeholde en Udsigt over alle i det Gaeliske eller Celtiske Sprog udgivne Skrifter, og fremdeles yttrer, at han har bemærket vort Selskabs Bestræbelser for Nordens gamle Literatur, og at han udbeder sig, for end videre at befordre disse, tilsendt et Antal Exemplarer af Selskabets Vedtægter og Beretninger, som han tilbyder at ville, til Sagens Fremme, uddele blandt Skotlands Antiqvarer og Yndere af de historiske Videnskaber. Bestyrelsen meldte, at den allerede havde benyttet en Leilighed, som frembød sig, til at takke Hr. John Reid for hans Tilbud og at tilsende ham det forlangte.

Fra Hr. Donald Gregory, Secretair ved de Skotske Antiqvarers Selskab i Edinburg, var indkommen en Skrivelse, hvori han giver en Meddelelse om et særdeles smukt og vel be-

varet Spænde, med to paaristede Runeindskrifter, som nylig er fundet i Nærheden af Largs paa Kysten af Clydefjorden.

Hr. **Thomas H. Webb**, Secretair ved det Rhode-Islandske historiske Selskab i Providence, sendte en Skrivelse, hvori han gjør opmærksom paa Nordamericanske Oldtids Mindesmærker, der have Lighed med Nordeuropæiske, navnligen Gravhøie, der ligne dem som findes i Scandinavien, Rusland og Tartariet, ligesom ogsaa Levninger af Befæstninger, der til deres Opførelse maae have krævet en Grad af Cultur og Færdighed og et Fremskridt i Kunster, der ikke findes hos nogen af de Indianske Stammer. I samme har man fundet forskjellige Pottemagerkar af en Forarbeidning, som de Indfødte ikke ere bekjendte med. Fremdeles har man opdaget flere Klipper, hvori ubekjendte Figurer, sandsynlig af meget gammel Oprindelse, ere indhuggede. Af disse giver han en Beskrivelse, ledsaget til Oplysning af adskillige Tegninger, nemlig Facsimile af en Inscription paa Dighton-Klippen i Provindsen Bristol i Massachusetts, samt Afbildninger af Figurer, der ere indhugne paa en Klippe ved Scaticook i Kents District i Connecticut. Endvidere gjør han opmærksom paa et Slags Kobbermynter, som ere fundne i Jorden under en stor flad Steen i Medford i Massachusetts. Ved samme Leilighed tilstillede han Selskabet det første Bind af det Rhode-Islandske historiske Selskabs Samlinger, indeholdende Roger Williams Nøgle til det Indianske Sprog.

Hr. **Auguste Le Prevost** i Rouen meddeelte en udførlig, særskilt trykt, Rapport om vort Selskabs Arbeider og Foretagender, som han har afgivet til det Kongelige Videnskabers Academie i Rouen.

Taksigelse for disse forskjellige Meddelelser vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges

af de forhenværende correspònderende Medlemmer:

Hr. **C. F. T. Gottschalck**, Sognepræst til Odder og Tvenstrup, Aarhuus Amt.

Hr. **A. F. Lassen**, forhen Apotheker i Ebeltoft, for Tiden i Odense.

til Secretair
Hr. C. C. Rafn, Professor, R. af D. og R.
til Casserer
Hr. J. F. Magnus, Grosserer.

Fjerdingaarsmøde den 28de Marts 1831.

Selskabets nye Formand, Hr. Conferentsraad, Dr. og Prof. Schlegel, indledede Forhandlingerne med en kort Tiltrædelses-Tale.

Professorerne Finn Magnusen og C. C. Rafn gave en foreløbig Meddelelse om en Udgave af „Grønlands historiske Mindesmærker" i Grundsproget med dansk Oversættelse og tilføiede Oplysninger, som de agte i Forening at bearbeide.

Selskabets Casserer, Hr. Grosserer Magnus anmeldte, at han havde modtaget en Selskabet af dets Medlem Hr. Overlærer Dr. Mülertz i Nyborg skjenket Kgl. Obligation paa 100 Rbdlr. Sølv, samt at ligeledes et Bidrag af 640 Rbd. r. S., hvorom der til Selskabets forrige Formand, Hr. Oberstlieutenant Abrahamson var af en her Unavngiven givet Løfte, nu var indløbet, og at han for samme strax havde indkjøbt Kgl. Obligationer til Beløb 800 Rbdlr. Sølv, saa at Selskabets faste Fond nu er voxet til 3000 Rbdlr. Sølv i Kongelige 4 pCts. Obligationer. Selskabet besluttede, at en Taksigelses-Skrivelse til Hr. Dr. Mülertz skulde udfærdiges, samt ligeledes en til den anden ovenomtalte her unavngivne Velgjører.

Biskoppen over Fyens Stift, Hr. Dr. Theol. Plum, tilskrev Selskabet, og udbad sig tilsendt en Deel Exemplarer af den senest udgivne Beretning om Selskabets Tilstand og Arbeider og af Regnskabet over dets Pengevæsen, for at udsende disse blandt Geistligheden i Fyens Stift, og derved virke til forøget Deeltagelse for Selskabets Foretagender. Der bestemtes en Taksigelse til Hans Høiærværdighed for hans Tilbud, og at en Deel Exemplarer af Beretningen og Regnskabet skulde tilsendes ham.

Hr. Oberstlieutenant Abrahamson forelagde, som en Foræring fra Selskabets Medlem Hr. Warden i Paris, forhen

og Haandtaget er blot ved to Nitter fæstet til samme. Ogsaa dette indsendtes af Stedets Præst, Hr. Provst **Vischer**.

Ods Hrd., **Grevinge Sogn**. Paa en Mark, der tilhører **Anders Larsen**, Udflytter fra Herrestrup, ligger en Høi, i hvilken Bonden vilde grave efter Skatte. Han begyndte derfor at føre Jorden bort, og stødte da paa et Steengravkammer, som han aabnede. I den ene Ende af dette fandt han et Par Urner, der strax hensmuldrede, og nogle ubetydelige Steensager, som endnu ikke ere indsendte. Gravkamret bestaaer af 6 store Stene, der bære en eneste meget stor Overligger. Paa den udvendige Side af denne Overligger findes flere raae Figurer indhugne i samme Smag som de man med Grund holder for at være de ældste nordiske Afbildninger, man hidtil kjender, f. Ex. de paa Kivike-Monumentet i Skaane, hvor dog Afbildningerne ere anbragte inde i Gravkammeret paa de flade Stene, der bære Overliggeren, hvorimod de her findes udvendig og paa selve Overliggeren. Iblandt de flere dunkle og simple Forestillinger findes ligeover Indgangen svagt udhugne tre Kredse, fiirdeelte ved Kors, som ere anbragte inden i dem; ligeledes skjelner man til venstre paa en nogenlunde glat Flade af Stenen i det mindste tre lange Skibe, der have Lighed med de raaeste af dem, der ere forestillede i Ant. Ann. 4 B. 2 H. Tab 1; det ene har 8, det andet 10, det tredie 25 Roerkarle. Nøiere Efterretninger med Afbildninger af dette i Danmark i sit Slags næsten eneste Monument venter man at kunne meddele Oldgranskningens Velyndere. At der i Graven intet fandtes af Metal, synes at bekræfte den Formodning, man har om disse Forestillingers Ælde. Ved en Visitatsreise blev Hans Høiærværdighed Hr. Biskop **P. E. Müller** opmærksom paa dette høist mærkelige Monument, om hvilket hidtil aldeles intet har været bekjendt.

Paa **Røkvig** Byes Mark fandtes en anseelig, skjønt dog ikke meget sjelden, nederlandsk Guldmynt, en *mouton d'or* (saa kaldet af det paa samme forestillede *agnus dei*) fra det 14de Aarhundrede. (**Det Kongl. Myntcabinet.**)

Sorøe Amt. Ringsted Hrd., Freerslov Sogn. I Høstentorp under Grevskabet Bregentved fandt Gaardmand Jens Olsen, paa flad Mark, en meget massiv Spiral-Ring af Electrum (en i Oldtiden brugt Blanding af Guld og Sølv). Den synes blot at have været hamret, og er folgelig kun af simpelt Arbeide, og saaledes lignende andre Guldringe, der ere fundne ved den hedenske Tidsalders ældre Periodes Oldsager. Ringen er skjenket Museet af den nærværende Lehnsgreve Hs. Excell. Hr. Geheime Statsminister A. W. Moltke, ligesom forhen en stor, aldeles lignende, paa den samme Mark i sin Tid funden Guldring blev foræret samme af hans Fader, afgangne Geheime Statsminister Greve Joachim Godske Moltke.

Slagelse Hrd., Bjerrebye Sogn. I en Gruusbanke paa Slotsbjergbye Mark, ½ Miil S. for Slagelse, fandtes i Aaret 1817 tre ovale, meget massive gjennemskaarne Guldringe, hvis Dannelse lader formode, at de mueligen have været hellige Ringe af den Art, som i den hedenske Tid brugtes ved Eeds Aflæggelse. Paa gallisk-germaniske Mynter findes Menneske-Figurer forestillede, holdende Ringe af denne Form i Hænderne. Metalværdien af disse mærkelige Stykker, som nu opbevares i Kunst-Museets Samling, blev udbetalt Finderen med 4,964 Rbdlr. 87 Sk. N. V. 1820 fandtes omtrent 50 Skridt fra samme Banke et Stykke forarbeidet Sølv, som har udgjort en Deel af Hæftet til et Sværd; og i 1830 under en stor Steen i selve den samme Banke en stor gammel Nøgle af Jern, hvis Kam ikke er lodbet paa, men bestaaer af et fladt smedet Stykke Jern, der dog har Indsnit, som ligne de sædvanlige. Grebet er næsten i Form af et Trekløverblad. Denne Nøgle, der, skjønt temmelig gammel, dog ikke synes at have nogen Forbindelse med Guldringene, indsendtes af Hr. Regimentschirurg Svendsen.

Vester-Flakkebjerg Hrd., Vendsløv Sogn. Ved Pløining paa en med Kratskov overgroet Mark i dette Sogn, som hører under Grevskabet Holsteinborg, fandtes to store Metalringe, ganske af eens Form, Arbeide og Størrelse, samt 7½

Tommes Gjennemsnit. De bestaae hver især af en rund riflet Metalstang, som mod Enderne er slaaet flad; ved den ene af disse er anbragt en Hage, den anden er derimod omboiet og griber ind i Hagen, hvorved Ringen lukkes. I det Finderen, en Bondekarl, paa en voldsom Maade har villet undersøge, om Ringene vare af Guld, har han brudt den ene i Stykker, og derved betydelig forringet dens Værdi, hvilket desværre ofte pleier at skee paa lignende Maader. Hr. Kammerherre F. A. Greve af Holstein har skjenket disse Ringe til Museet.

Præstøe Amt. Bjeverskov Hrd., Herfølge Sogn. Ved Gruusgravning i en ubetydelig Bakke ved Svansbjerg under Valløe Stift fandtes følgende Oldsager fra den hedenske Tid: 1) En meget stor Fibula, formodentlig forhen et pragtfuldt Brystspænde, som dog nu har lidt meget ved at ligge lang Tid i Jorden. Grundpladen er af Bronce, gjennembrudt saaledes at fire Hovedaabninger ligne i Figuren en Fodsaale. I Midten har været anbragt noget udmærket, som nu er tabt. Deraf er kun en nu løs Sølvring, som har omgivet Midpunktet, tilbage. I fire Hjørner have der været ligesaa mange ophøiede og spidst opstaaende Sølvdopper, af hvilke nu kun een heel og Levningerne af en anden ere tilbage. Kanten er udarbeidet til 20 rundagtige Tunger, hvoraf mange dog nu ere borte, paa hvilke have været anbragte lige saa mange opstaaende Sølvdopper. Den hele udvendige Overflade har været belagt med meget tynde Guld- og Sølv-Plader og Fletninger, befæstede med Sølvnitter, hvoraf mange endnu ere tilbage. Bag paa har en Øsken været anbragt, af hvilken, saavelsom af Naalen, der indlagdes i samme, Levninger ere tilbage. 2) En Mængde forskjellige tildeels kunstige Perler, nemlig a) 6 Stykker af gjennemsigtigt Glas, saaledes forfærdigede, at først den indre Kjærne er bleven dannet af denne Materie, som er bleven overlagt med en ganske tynd Guldplade, der igjen er bleven overtrukket med Glas, hvorigjennem man seer Guldet. b) En stor fiirkantet Perle af en lyseblaa glasagtig Masse; Spidserne ere farvede gule. c) En

Mængde mindre, simple Perler, nemlig 16 lyseblaae af en glasagtig Masse, 27 gule, 9 hvide af samme Materie, samt 62 røde og brune af en fiin brændt Leermasse, som ligner Porcelain. Endvidere d) en større og 3 mindre Ravperler. Dette hele mærkelige Fund indsendtes, ifølge **Hendes Majestæt Dronningens** Allernaadigste Befaling, efter Valløe Stifts Curators, Hs. Excellence Hr. Geheime Stats- og Finantsminister Greve **A. W. Moltkes** Indstilling.

Steyns Hrd., Lille Hebbinge Sogn. Ved Lille Hebbinge Bye fandtes: 1) Et noget beskadiget Haandtag til et Bronce-Sværd af smukt Arbeide. Man seer, at Haandtaget er blevet støbt over en Kjærne af Leer, som er forbleven inden i. Ligeledes sees, at Sværdet har, som sædvanlig, været befæstet til Haandtaget med Nitter, der ere anbragte i en Halvcirkel; Rusten viser, at Sværdet ei er blevet brudt i den senere Tid. 2) Et lille, men meget sjeldent Flintstykke, som tydelig bærer Spor af, at man af samme har udbrudt de saa kaldte Flintflækker. Det hele Stykke er kun 2 Tommer langt, og Flækkerne have været saa fine, at de kunne antages at have været af det Slags, som man har fundet indsatte langs med Siderne af spidse Beenstykker. Ved Museet findes vel et saadant Beenstykke, men uden denne Tilsætning, som derimod sees paa et Exemplar, der bevares ved Universitets-Samlingen i Lund (stukket i Kobber ved *Bruzelii Specimen ant. bor., Tab.* **2.** *Fig.* **8.** og Sjøborgs **Samlingar för Nordens Fornälskare, 2 Del. Fig.** 129, ligesom og et andet findes i det Kongelige Museum i Berlin. Af saadanne Flintstykker, hvoraf man tydelig sporer at Flækker have været udhugne, kjendte man hidindtil kun to (et her i Museet og et andet i Lund), men begge saa store, at betydelige Pilespidser kunne være blevne tilhugne af de af dem udbrudte Flækker. Disse Sager skjenkedes af Hr. Provst **Engelhardt.**

Varpeløv Sogn. I en Gravhøi i Nærheden af Landsbyen Varpeløv fandtes en Deel Glasflusser af $\frac{3}{4}$ Tommes Diameter, som ere runde, oventil convexe og glatte, underneden

derimod flade, og bære paa denne Side Spor af at være dannede ved at smeltes i en Form og allene bestemte til at sees fra den convexe Side. I en Gravhøi nær Aalborg har man for nogle Aar siden fundet lignende. I begge Fund ere flere Stykker hvide og gule af en porcellainagtig Materie, andre ere brune med sorte Flammer i, atter andre blaae og grønne. Der er ingen Tvivl om, at disse Glasflusser have været indfattede ligesom nu omstunder Ædelstene (see ovenfor under Kjøbenhavns Amt S. 176); de indsendtes af Hr. Kammerraad og Inspecteur **Dorph.**

Faxøe Hrd., Carise Sogn. Ved Storelinde fandtes: 1) en sjelden lille og smukt udarbeidet Steendop eller Ring, der seer ud som om den var dreiet. I Midten er Hullet kun lille. Den øverste Side er halv afrundet og udziret med 12 indgravede Kredsstriber. Den anden Side er flad og glat. I Stenen selv sees Glimmer. 2) En anden ganske lignende af selvsamme Art. 3) En tredie af en afvigende Form, næsten spidst tilløbende paa den ene Side, hvorpaa er anbragt en Kreds, bestaaende af 6 Cirkler, convex paa den anden. 4) En fjerde med parallele Striber. 5) To Steenskiver, gjennemborede i Midten; skjenkedes af Hr. Provst **Engelhardt.** Disse Steendopper eller Ringe, som man i Tydskland, maaskee uden Grund, har kaldet Spindelsteine, findes ikke allene af Steen, men stundum ogsaa af meget haardt brændt Leer, ja selv af Glas; det er ikke usædvanligt, at man har fundet saadanne oven i Urner, hvilket udviser deres høie Ælde, hvorpaa der ellers kun vare usikkre Kjendemærker; de fleste, som ere komne til Samlingerne i Kjøbenhavn, ere fundne i Egnen omkring Carise.

Tybjerg Hrd., Riisløv Sogn. I en lille Bæk, der løber fra Riisløv Kirke ud i Susaaen, hvor den skjærer Sorøe-Veien, ved den saakaldte Gangers- eller Gangers-Bro, fandtes ved Bækkens Opmudbring et Haandtag af Messing, maaskee til en Vievandskvast. Det er rundt, prydet med ophøiede Bogstaver og Figurer. Til hver Side sees Navnet JHS *(Jesus)* 6 Gange gjentaget, og under hvert Navn et Lam *(agnus dei.)*

Det Hele endes i en Knap, hvori to Seraphimshoveder forestilles. Det indsendtes af Herredsfogden, Hr. Etatsraad Schønheider.

Møen. Elmelunde Sogn. Ved at grave en Vandgrøft fandt Gaardmand Hans Hansen i Raabyelille, et Spademaal under Jorden, et Armbaand af fiint Guld, særdeles lignende et af Sølv, som for faa Aar siden opgroves ved Tørveskjæring tillige med nogle cufiske Mynter, af hvilke den yngste var præget Aar 232 efter Hegira eller 846 efter Christi Fødsel, af en Mose i Sønder-Kirkebye Sogn paa Falster, og nu findes i det Kongelige Kunst-Museum. Oversiden, som har ligget over Haandledet eller Armen, er bredest, og aftager efterhaanden nedad til begge Sider fra en i Midten udgaaende kort Spids. Enderne ere smalle og udslaaede i Form af en Metaltraad, og ere saaledes viklede om hinanden, at de kun ved enkelte Leiligheder kunde aabnes, men ellers har Smykket været bestemt til at blive siddende om Armen. Ziraterne paa Oversiden ere deels indslaaede, deels udbrevne fra Bagsiden. I Midten afdeles Pladen ved 5 runde uddrevne Knopper; til hver Side staaer 3 andre i Trekant. Triang lerne ere indbyrdes forbundne ved indprikkede Zirater, som ende i et Slags Afbildninger af Træer. Til Siderne sees to Korsfigurer, og endvidere paa hver et graveret Hjerte, hvori et Væbderhoved er indslaaet. Dette Armbaand indsendtes af Amtsforvalteren, Hr. Kammerraad Paulsen i Stege, og Værdien godtgjordes Finderen paa det Kongelige Rentekammers Foranstaltning med 60 Rdlr. 44 Sk. r. S.

Damsholt Sogn. Ved Grøftegravning paa een af Hovedgaarden Marienborgs Hovmarker fandtes et stort og meget massivt Hovedsmykke af Bronce, dannet af en tyk riflet Ring af 8 Tommers Diameter. Enderne ere udslaaede i store ovale Plader, som igjen ende sig i meget lange fiirkantede Traade, der ere opvundne i Spiraler, og ombøiede saaledes, at den ene af disse Ender griber i den anden. Paa Pladerne findes Spor af enkelte Zirater. Denne Deel af Ringen har naturligviis været anbragt over Panden. Hr. Pastor Bruzelius eier i sin Sam-

ling Fragmenter af et meget lignende Hovedsmykke, som er fundet i Skaane. Det her beskrevne mærkelige Stykke foræredes af Hr. Proprietair Tuteiir til Hr. Cand. Chir. Cantor, af hvem Museet senere har modtaget samme.

Phanefjord Sogn. Ved Landsbyen Dame fandt Bonden Hans Jørgen Poulsen ved at grave Tørv et udmærket forarbeidet Stykke af Rav, der er langagtig ægformet, og særdeles smukt ved Regelmæssighed, Gjennemsigtighed, Politur og Farve. Omtrent i Midten er det gjennemboret paa tværs, og i Hullet sidder endnu en Naal af Oldtidens Bronce, som er flad til den ene Side, men Spidsen er afbrudt. Ved Naalen har det forhen været befæstet til noget, maaskee har det tjent som Middelstykke af et Halsbaand. Det indsendtes af Hr. Kammerraad Paulsen, og Finderen erholdt en Sølvskuepenge til Belønning. Fremdeles ere paa Møen fundne adskillige flere Oldsager, som af Hr. Kammerraad Paulsen skjenkedes til Museet, nemlig: en Paalstav af Bronce, 4 Kiler, 2 Knive, 6 Flækker og 1 Meisel af Flint, samt en Steenmeisel med et i Stenen smukt udarbeidet Haandtag, som foroven har en afrundet Knap, og paa Midten, hvor Haandtaget ender, en Affats; dette Slags Meisler, hvoraf kun yderst faa Stykker hidtil ere fundne, ere ei af Flint, og have ingen skarp tilsleben Eg. Endvidere følgende: 2 Knive, 1 Pincet og en Knap af Bronce, formodentlig, efter andre lignende at dømme, fundne sammen i en Urne, hvilke skjenkedes af Hr. Provst Engelhardt.

Bornholm. Vester Hrd., Vestermariæ Sogn. Ved Smørenge fandtes, ved at opdyrke nogle af Engene, et eget Slags firkantede, tynde, smaae Guldbracteater og Guldbilleder. Bracteaterne ere meget tynde. Forestillingerne paa dem ere raae, og bestaae sædvanligen af to lige over for hinanden staaende Figurer, af hvilke den ene er iført et Slags prægtig udziret Kappe. Paa et Exemplar synes denne Figur at være given en Bispestav i Haanden. De synes snarere at have været et Slags Prydelser eller Amuleter end Mynter, og have rimeligviis været

anbragte paa Ting, som nu ere tabte. Eet Exemplar har en lille Øsken, hvori det maa have været baaret hængende. Alle de, man tidligere har kjendt, hvoraf man kan see Prøver afbildede i Beskrivelsen over det Kgl. Myntcabinet 1ste Classe Nr. 28—30, ere neppe ½ Tomme lange. I 1831 er funden een, der er dobbelt saa stor som de forhen bekjendte, og dens Figur derved meget tydeligere; forud havde man en aldeles lignende, men kun halv saa stor. Isteden for de sædvanlige to Personer sees her kun een Figur. Denne er iført en Kappe, der er noget slaaet tilside, hvorved man seer en lang Underklædning, som er forsynet med en figureret Bræmme, der naaer lige ned til Anklerne, saaledes at man blot seer Skoene, der ere prydede med en Knap. Ansigtet er noget uformeligt, Haaret meget stort, ombreiet paa en egen Maade, og hængende langt ned paa Ryggen. Det er rimeligt, at disse Sager ere oprindelig komne fra Landene nærmest norden for det byzantinske Keiserdømme. Foruden ovenmeldte ere endvidere i Aar sammesteds fundne en sleben Carniolperle samt nogle Glasflusser og Mosaikperler, ligesom tilforn flere lignende. Hr. Justitsraad og Holzførster Rømer, der i en Deel Aar har interesseret sig for Oldsagernes Bevaring, har oftere indsendt Stykker, som ere fundne paa een af disse Egne, hvis Eier Peder Nielsen har været særdeles opmærksom paa denne Gjenstand og omhyggelig for de fundne Sager, hvorfor ogsaa Commissionen for Oldsagernes Opbevaring har ladet denne Mand ved Justitsraaden tilstille et Sølvbæger med en Indskrift til Erindring om Anledningen. Ved Raslunde i Skaane, hvor der har været et stort Offersted, ere adskillige saadanne, tildeels forestillende Mennesker i nedtrykt Stilling, fundne, hvilke Bønderne have givet Navn af Guldgubber, og i Forbindelse med samme store Hedenolds Guldbracteater. Ligeledes vides lignende at være fundne i Norge. Det fortjener her at bemærkes, at Mongolerne skulle have brugt tyndt udslaaede Guldstykker, der formodentlig have havt Lighed med disse, som Prydelser fastheftede paa deres Klæder. Mueligen have saadanne

været anvendte hos os i Oldtiden til det Slags Smykker, som af de gamle Nordboer benævntes hlað (hvoraf hlaðbúinn), hvilke ofte omtales i Sagaerne.

Sønder Hrd., Poulskjer Sogn. Fra Poulskjer Kirke blev en gammel Klokke sendt til Kjøbenhavn, for at omstøbes, hvorpaa Hr. Klokkestøber Gamst gjorde opmærksom, med Hensyn til en derpaa værende gammel Indskrift, som befandtes at bestaae af Mellemtidens Munkebogstaver, og at lyde saaledes: Første Rad: O REX : GLORIE : VENI : CUM : PACE; (En Arabeske, for at udfylde det ledige Rum). Anden Rad, med mindre Skrift: ✝ PETRUS : LAVRENS⁹ : MESTER : PETER : JOHANNES : SCRIVER. Derunder staae to Skjolde med Bomærker, og under Ordet MESTER et tredie Bomærke uden Skjold. Tredie Rad: ANNO DN̄I M̊ : CC̊C : LXX̊X : TERCIO : DIE : BEATE : GERTᵛDIS.

Odense Amt. Aasum Hrd., Høibye Sogn. Ved at grave Gruus i en Banke, forhen sandsynligviis en Gravhøi, paa Høibye Mark, 1¼ Miil i SO for Odense, fandt nogle Karle, omtrent ¾ Alen under Jordens Overflade, følgende mærkelige Oldsager fra den hedenske Tids senere Perioder. 1) et massivt Broncestykke, forestillende et Væbderhoved med en Hals, der er betydelig forlænget; paa denne ere som Zirater tre Ringe anbragte. Efter dets Form at dømme, kan det sandsynlig have været indsat som Prydelse oventil i en Hjelm. 2) En stor Berlok af Guld, noget blandet med Sølv, belagt med meget fine Fletninger af samme Metal; den ender forneden i en fembobbelt Drue. Arbeidet er overordentlig fiint. Stykket ligner fuldkommen adskillige andre, som forud haves i Museet. Det veier ⅜ Lod. 3) En smukt forarbeidet Sølv-Fibula og Brudstykker af en anden, aldeles lignende, med indgravede Zirater. Fjederen, som bestaaer af en ombreiet Sølvtraad, har endnu sin Spændekraft, og Tornen er vedligeholdt. 4) Et Broncespænde med Torn. 5) Mærkelige Levninger af en Broncekant og andet Beslag, der forhen har hørt til en liden Træspand af det Slags, som stun-

dum findes i de nordiske Gravhøie, samt af en Kjede, bestaaende af Stænger og Ringe, hvori den formodentlig har hængt. 6) Et Knivsblad af Jern, og 7) en dreiet huul Metal-Cylinder. Alle disse Sager indleverede Sognefogden i Høibye, Niels Andersen, til Herredsfogden, Hr. Cancellieraad Friestedt, som indsendte dem, hvorefter Finderne erholdt Metalværdien godtgjort og desuden, formedelst Sagernes Sjeldenhed, en liden Douceur.

Bjerge Hrd., Kjølstrup Sogn. Ved Arbeidet paa Landeveien imellem Odense og Kjerteminde fandtes af Hr. Veiopsigtsfører Munch ved Hundslev Bye i en Gruusgrav, 6 Alen under Jorden, følgende Oldsager fra den hedenske Tid. 1) Tvende Spiral-Armbaand af Bronce, hvoraf det ene har 16 det andet, som ikke er fuldstændigt, 12 Omgange. 2) Fragmenter af flere saadanne. 3) En Bronce Arm- eller Haandleds-Ring, ½ Tomme bred, med en ophøiet Stribe udvendig i Midten og to ved Kanterne. Enderne have ikke gaaet fuldkommen sammen, men ere noget udslaaede i Ziratform og bredt afskaarne. 4) Brudstykker af en lignende. 5) To sjeldne smaae Saugblade af Bronce; de ere knap ½ Tomme brede, og have været af omtrent ¼ Alens Længde; paa den ene Side findes et Par større opgaaende Spidser, der have tjent til at fastholde Bladet i Træ, hvori det har været indsat, saaledes at kun en lille Deel af samme har været blottet foran; paa den findes Tænderne at være indfilede. Disse forskjellige Sager indsendtes af Stiftamtmanden, Hr. Kammerherre Cederfeldt Simonsen.

Baag Hrd., Gamtofte Sogn. Uddrag af en Beretning til Selskabet fra Hr. Apotheker Albinus, dat. Assens den 9de August 1831. „Tre Fjerdingvei norden for Assens ligger Aborreminde, der er Indløbet til en lille Vig eller Fjord, som upaatvivlelig i gamle Dage har været langt større end nu, da den netop ved det smalle Indløb nu for en stor Deel er forsandet, men længere oppe i Landet bliver meget bredere og dybere. Omtrent 100 Skridt sønden for Mindet, lige i Strandklinten, ligge de gamle Levninger af, som det synes, en Borg eller Fæst-

ning fra Oldtiden. Det sydvestlige Hjørne af Borgen udgjorde, da man i denne Sommer begyndte at grave, en Hvælving af 14 Alen i Tværmaal. Hvælvingens sydlige Side, der for en Deel staaer endnu, udgjorde en flere Alen tyk Muur af svære og raae Kampesteen, tæt sammenmurede med Kalk i en Dybde af 1 Alen 6 Tommer, og derunder mindre Kampesteen murede i Leer. Denne svære Muur støder med sin østlige Ende til en anden meget mærkelig Muur af tilhugne store Kampestene, murede i Kalk. Denne Muur strækker sig omtrent ret Nord i en Længde af 49 Alen. Høiden er endnu een Alen; Breden 2 Alen 6 Tommer; den ender sig mod Nord i nogen Afstand fra Mindet med 4 svære Kampestene. Muren har, ligesom hele Jordsmonnet, en Heldning Nord paa ned ad til Mindet. Den øvrige Deel af den før omtalte Hvælving, der uden Tvivl har været Grunden af Borgens Taarn eller dens faste Punct, bestaaet i sin Overdeel ligeledes af mere eller mindre svære Kampestene, der ogsaa ere murede i Kalk, men ikke nær saa dybt som den sydlige Muur af Hvælvingen. Hvælvingen selv var overalt lukket som en Ovn; mod den nordvestlige Side var den tillukket med en Kalksteen eller snarere et massivt Stykke Kalk af omtrent 3 Alen i Fiirkant og flere Tommer tykt, forbrændt paa den inderste Side, og tæt derved fandtes Kul, Aske og en Deel smuldrede Been. Det er fremdeles mærkeligt, at der netop i Hvælvingen vare paa mange Steder smaae Kul eller Spor af Brand i Kalken. Maaskee kan Borgen fra Søesiden være bestormet og opbrændt? Mod Nord fra Hvælvingen af i Klinten er der ingen fast Muur mere; men derimod i en Strækning af 30 til 40 Alen, ligesom overalt i Grunden, en Mængde paa hverandre pakkede Stene, løst murede i Kalk[1]; det samme er Tilfældet paa den østlige Side af Tværmuren, uvist i hvor stor Afstand.

[1]) Efter andet gammelt Muurværk at dømme kan man formode, at dette er Udfyldningen til Sammenhold af en Muur, hvis Udsider have bestaaet af brændte Steen, som formodentligen ere bortførte fra Ruinen til Brug, hvortil derimod Udfyldningen ikke var tjenlig.

Længere Nord i Sandklinten danner den løse Jord, som det synes, Levningerne af en Vold. Overalt synes dette Punkt at have været anlagt og befæstet i det Diemed at beherske Indløbet til Vigen eller Fjorden, og alt viser, at man er her paa classisk Oldtids Jordbund; f. Ex. lidt over 100 Skridt i SO for Borgens Ruiner ligger et hedensk Gravsted, en 20 til 30 Skridt derfra til Syd et forfaldet Offersted, og i næste Mark et af en Mængde høie Stene begrændset Thingsted. 135 Skridt østen for Borgen ligge Ruinerne, nemlig Muursteensbrokker, af en Færgegaard, hvis Minde endnu er til i Sagnet; derimod om Borgen og dens Ruiner veed Almuen aldeles intet. — Hele den Egn, hvor disse Ruiner ligge, hører til den nuværende Aborre Byes fjerneste Udmarker, og det er ikke usandsynligt, at den Katastrophe, der ødelagde Indbyggernes befæstede Borg, og drev dem bort fra deres Helligdomme, har givet Anledning til, at de have søgt Tilflugt i det henved en Miil derfra beliggende Aborre, der nu bærer den gamle længst forsvundne Borgs Navn."

Svendborg Amt. Salling Hrd., Hillersle Sogn. Eieren af Møllemosegaard, Hr. Jungclausen, har givet en Beretning til Selskabet om adskillige høist mærkelige Oldsager, som han har fundet i en paa hans Gaards Marker, der høre til Nybøllebye, beliggende Gravhoi, benævnet Kæmpehøien. Afbildninger af de vigtigste af disse sees Tab. I. Anledningen til at Sagerne bleve fundne var den, at Hr. Jungclausen for omtrent 6 Aar siden søgte Gruus til Veifyld, og fandt, at Høien indeholdt dette Materiale. Man begyndte at borttage Gruset temmelig høit oppe paa Gravhøien, som var omtrent af 16 Alens Høide. Da man var kommen 2 Alen ned, fandtes tvende Dyrehoveder og en Bøile med tvende Svaner, begge Dele staaende opreiste paa en lille Steen. Disse Stykker ere af en Metalblanding, der har temmelig Lighed med Messing; de ere sienlynlig forfærdigede paa een Tid, formodentligen af samme Mester, og have muligviis været anbragte paa een og samme Gjenstand. 1) Fodstykket, hvorpaa Svanerne staae (Tab. 1, Fig. 1),

er noget bøiet og udhulet, saaledes som om det havde været anbragt paa en rundagtig Bøile. Det er $5\frac{1}{4}$ Tom. langt, og at det ikke har været længere, skjønnes tydelig, ved det at der paa Enderne endnu findes Spor til Guldoverlægning. I Fodstykket findes endnu Levningerne af 6 Jernstifter, hvoraf nogle af Hovederne ere tilbage. Underneden synes der at være Spor til Jernrust, og det er altsaa sandsynligt, at den Gjenstand, Stykket har været fæstet til, har været af Jern. Fra Midten opgaaer en cirkelrund Bøile af vel en Tommes Gjennemsnit, der foroven slutter med nogle Slangesnoninger. Paa hver Side af denne er anbragt, staaende paa Fodstykket, en Svane, som underneden er huul. Disse Svaners lange Halse ere bøiede hen imod Overdelen af Ringen og med Hovederne faststøbte til Slangeziraterne. Ved Bagdelen af enhver af Svanerne er anbragt en Forbindelse med Fodstykket, som enten har havt til Hensigt at give det Hele Styrke eller at lette Støbningen. Svanernes Form er noget vilkaarlig ved den særegne Arbeids- og Udziringsmaade, som er brugt. Vingerne, som begynde med en Spiral, ere lagte over hinanden, og over dem igjen er lagt en Ring. Den hele ydre Overflade, saavel af Svanerne som Bøilen og Fodstykket, har været overlagt med en meget tynd Guldplettering. I Bøilen har intet været indsat. Svanerne have den mest paafaldende Lighed i Dannelse og Arbeidsmaade med de tvende Fuglefigurer (see Ant. Annaler, 4 B. 1 H. Tab. II, Fig. III og IV), som ere fundne i Thyre Dannebods Grav; ved at sammenligne Afbildningerne vil man let overbevise sig herom. — 2) Dyrehovederne (Fig. 2) ere i Forhold betydelig større; men Arbeidsmaaden og Ziraterne ere aldeles i samme Smag, og de have, ligesom Bøilen, været befæstede til noget nu tabt ved tre Jernstifter, der ere aldeles lige dem, som findes paa Bøilens Fodstykke. Indvendig ere Hovederne hule, og underneden aabne og aldeles uden Zirater, hvoraf kan skjønnes, at de ikke have været bestemte til at sees fra neden af. Hovedernes Form, især ved Tænderne, har en vis Lighed med et Vildsviins eller en Hunds, uden be-

stemte Mærker, der kunne henføre dem til andet end et phantastisk Dyr, hvortil dog maaskee de besynderlige Zirater noget ere Aarsagen. Ovenpaa Hovedet ere nemlig forestillede i ophøiet Arbeide tvende Dragefigurer, omsnoede af Slangezirater. Dragerne ere stillede imod hinanden; man sporer tydelig deres Hoveder, Øine, Forbeen og Bagbeen med Kløer. Ovenpaa Trynen eller Snuden ere Slangesnoninger anbragte i Form af en Sløife. Øienlaagene ere dannede ved to besynderlige Zirater, der have Lighed med et Slags bøiede Spænder *(fibulæ)*, som man finder i hedenske Grave. Ørerne ere af en halvrund opstaaende Form, og sluttes foroven med en Perlerad. At Stykkerne ikke have været større, skjonnes ikke allene af, at de bagtil ende sig i en Perlerad, men ogsaa af at man paa Affnittet finder Spor til en Guldplettering, hvormed det hele, med Undtagelse af Øienbrynene, der synes at have havt en Sølvoverlægning, har været overdraget. De tvende Hoveder ere hinanden næsten aldeles lige, skjønt de dog ikke ere støbte i samme Form; en underneden udgaaende Spids er paa det ene gjennemboret, hvilket ikke er Tilfældet med det andet. Til Sammenligning med disse Hoveder har man (Fig. 3) ladet afbilde et meget analogt Stykke, der allerede længe har været i Museet. Dets hele Dannelse, Befæstelsesmaade og Indretning har en saa stor Overeensstemmelse med de ovenanførte, at man ikke kan tvivle om, at det har været brugt paa samme Maade. Hvortil disse Sager i øvrigt have været anvendte, om de f. Ex. have prydet en Hjelm eller været anbragte paa en Standart, derom vover man endnu ingen Gisning; men man har ladet dem afbilde her, fornemmelig i det Haab, at nøiere Opmærksomhed ved flere lignende Fund vil hæve Usikkerheden. **Diodorus Siculus** (V. 30) siger om Gallerne, til hvilke han ogsaa regner Germanerne, at de paa deres Hjelme enten bare Horn eller Billeder af Fugle eller firføddede Dyr. Man har fundet Forestillinger, som lade formode, at disse Nationer have i de ældste Tider paa deres Hjelme baaret, ikke Afbildninger, men virkelige Dele af Dyrehoveder. Ifølge

de af **Kruse** udgivne Deutsche Alterthümer (1 B. 6 H. S. 35) er i en hedensk Grav ved Gröbzig i Nærheden af Halle og Saalefloden, funden en massiv Hest af Bronce, af grovt Arbeide, men dog temmelig vel dannet, staaende paa en Jernplade, som dog for det meste var borte. **Kruse** er af den Formening, som kan være meget rimelig, at ogsaa den har siddet paa en Hjelm. Om Æstyerne, et ved det balthiske Hav boende gothisk-germanisk Folk melder **Tacitus** (*Germania, Cap.* 45), at de dyrkede Gudernes Moder, og bare, som Tegn paa deres Tro paa hende, Billeder af Vildsviin, hvilke de troede beskyttede dem i Faren. Et saadant Hjelmtegn, **Hildisvíni**, tillægger **Edda** Freya. Ogsaa det angelsaxiske Digt Beowulfs Drapa omtaler slige Billeder paa Hjelme. — To Alen dybere fandtes 3) to Leer-Urner af en sort glindsende Materie med Glimmer i, af hvilke den ene indeholdt Aske, den anden smaae brændte Been; over begge var lagt en bred Steen. Nogle Fragmenter, som skulle være af disse Urner, ere indsendte. Den raae Forarbeidning paa fri Haand lader tvivle om, at de henhøre til samme Tid som de øvrige Sager. — Omtrent ½ Alen dybere stødte man paa Beenraden af en Hest; ved Siden deraf laae et Menneskeskelet, og mellem Heste- og Menneske-Benene 4) en stor Mængde forrustede Jernsager af forskjellige Former. Deriblandt findes to fuldstændige Bidsler, af hvilke Stængerne paa det ene sees at have været overlagte med tynde Sølvplader; fremdeles en Deel Jernlænker, hvis Led ere langagtige, sammentrykte i Midten og af to Tommers Længde; eet Lænkestykke ender sig i en Bøile, som muelig kan have været Haandtag. Ved Jernlænkerne fandtes tillige et Par runde Spænder af Jern med Fragment af Torn paa det ene; og en med Haandgreb forsynet Dolk af omtrent tre Qvarteers Længde. Endvidere 5) Staverne af en Træspand, som udvendig har været beklædt med 5 brede og 4 smalle tynde Jernbaand, der ganske have bedækket den hele Ydreside. Hanken er af Jern; af denne kan man see, at Spanden har været af 8 Tommers Diameter. Høiden derimod har

været 7 Tommer. Lignende Spande har man oftere fundet i den hedenske Tids Grave. En fuldstændig bevaret, dog betydelig mindre og med Bronce-Beslag, som er det sædvanlige, findes i det Kgl. Kunst-Museum; Dele af flere lignende i andre Samlinger. (jf. S. 178, 189). 6) Fragmenter af en tyk skaalformig Jernplade af $5\frac{3}{4}$ Tommes Diameter, meget lignende en Skjoldbukkel. Ovenpaa den er fastnittet en oval Jernplade, som maaskee har tjent som en Lap til Udbedring. Indvendig spores Træ og en afbrudt Nitnagle. Ligeledes fandtes tre Nitnagler, der rimeligviis have tjent til at fastholde Buklen til Skjoldets Trædele, af hvilke ogsaa sees Spor paa Naglerne. — Da man var kommen 6 Alen dybere hen imod Østsiden, fandt man, staaende paa en bred Steen 7) en stor Bolle, som var bedækket med en Steen; den er af en Metalcomposition, som har Lighed med Messing, formodentlig samme, hvoraf Svanerne og Dyrefigurerne ere. Selskabets Medlem, Hr. Dr. philos. **Burman Becker** har chemisk analyseret et Stykke af denne Bolle, og fundet, at 100 Dele af Blandingen indeholder 79,224 Kobber, 15,859 Zink og 4,917 Tin. Af de overblevne Stykker sees, at den har været dreiet; thi underneden Bunden findes Cirkelslag og dreiede Zirater. Den øverste Kant er omboiet og noget tykkere end det øvrige. Den har været noget over $\frac{1}{2}$ Alen i Gjennemsnit. Flere Steder udenpaa spores, at den har været indsvøbt i 8) et Slags linned Tøi, der paa en egen Maade er vævet med tvende Traade, saavel i Renning som Islæt; af en lille Prøve af dette Tøi, som er adskilt fra Bollen, sees en Afbildning Fig. 4. Inden i Bollen fandtes en haard Materie, af Form omtrent som et Hjerte. Da man satte Bollen paa Kanten af Høien, hvor den blev staaende et Par Timer, opløste Materien sig i en Vædske, som lignede Melk. — Da de fleste af disse Sager ere fundne for 6 Aar siden, og de fandtes ei paa een Gang, men lidt efter lidt, og ikke altid i Nærværelse af Eieren eller andre kyndige Mænd, saa er i denne lange Tid meget, som kunde tjene til disse Sagers Oplysning, gaaet tabt. Af et Fragment,

som man har erholdt, seer man imidlertid, at der i Høien har været endnu en Bøile med tvende Svaner, aldeles lig den her beskrevne; af Brudderne, som ere nye, skjønnes, at dette Stykke ei har været sønderbrudt i Høien. Rimeligviis har der da ogsaa været end et Par Dyrehoveder, som desværre ogsaa ere tabte. Ligeledes fandtes 9) et Fragment af en tynd Metalbelægning af drevet Arbeide, med Slangezirater (see Fig. 5). Den Gjenstand, hvorpaa denne har været anbragt, er ogsaa gaaet tabt. Ziraterne paa de ovenfor beskrevne Stykker stemme aldeles overeens med dem, som findes paa de ældre Runestene (jf. Bautil, S. 123, Nr. 427), samt med dem, som findes paa de ældste Bygninger her i Norden, f. Ex. Kraftkirken i Lund, og paa de ældste Døbefonter af Steen. Dette i Forening med den store Overeensstemmelse, som findes imellem Fuglefigurerne og dem som ere fundne i Thyre Dannebods Grav, lader næsten ingen Tvivl om, at disse Stykker maae henhøre til den sidste Periode af den hedenske Tid i Norden. At Sagerne høre til en Grav, der var indrettet, ikke paa christelig, men paa hedensk Maade, skjønnes lettelig. De mærkeligste af disse sjeldne Sager tilhøre Hr. Major Sommer, som har været saa beredvillig at udlaane dem til Afbenyttelse her; kun nogle af de mindre betydelige ere komne til Museet. Hr. Jungclausen, hvem man skylder den omstændelige Underretning om den Forbindelse, i hvilken Sagerne ere fundne, har lovet at ville være fremdeles opmærksom paa denne høist mærkværdige Kæmpehøi.

Sunds Hrd., Thurøe. Den ved Danske Atlas (VI, 722) og Etatsraad Werlauffs Beskrivelse af Kong Hans's og Dronning Christines Monument, (S. 29—30) bekjendte Altertavle i Thurøe Kirke blev, da man erfarede at den var erstattet ved en anden og hensat paa et Loft, flyttet til Kjøbenhavn. Man var allerede forhen bleven opmærksom paa, at Forestillingerne paa denne Altertavle kunde tjene til at bekræfte den Formodning, man i den senere Tid har havt om, at Kong Christian den Førstes og Dronning Dorotheas Portraiter ere blevne forvexlede med Kong Hans's

og Dronning Christines, hvilken Forvexling, som hidrører fra Slutningen af Christian den 4des eller fra Frederik den 3dies Tid, stedse er gjentagen i alle de Samlinger af Afbildninger, man har af de danske Regenter af den oldenborgske Stamme. Paa den ene af Altertavlens indvendige Dørre forestilledes nemlig St. Bartholomæus, anbefalende en knælende og bedende Konge, foran hvilken det kronede danske Rigsvaaben er anbragt; og paa den modsatte Dør Evangelisten Johannes, anbefalende en ligeledes knælende Dronning, foran hvilken det danske Rigsvaaben med det brandenborgske Vaaben som Hjerteskjold. Disse gamle Malerier ere nu næsten ganske affaldne, men dog har Oldsag-Commissionens Secretair, Cancelliraad Thomsen i Aaret 1828, da endnu mere af dem var bevaret, ved Undersøgelse overbeviist sig om, at de tvende Portraiter, som forhen bevaredes i det Kgl. Kunstkammer under Navn af Kong Hans og hans Dronning, og som nu findes i det Kgl. Maler-Gallerie, ere Copier af Hovederne og den øvre Deel af de ovenomtalte Malerier. Disse Copier ere forfærdigede af den oldenborgske Kunstner Wolfgang Heimbach, som opholdt sig her i Frederik den Tredies og i Begyndelsen af Christian den Femtes Regjeringstid. Hvad man imidlertid ikke synes hidindtil at have lagt Mærke til, er den afgjørende Omstændighed, at saavel paa Originalen som paa Copien er Hjerteskjoldet i Vaabenet ved Dronningens Side det brandenborgske, ikke det sachsiske, saa at det deraf bliver tydeligt, at den forestillede Dronning maa være Dorothea, Christopher af Bajerns og Christian den Førstes Gemalinde; men da Kongen er forestillet aldrende, og det oldenborgske Vaaben findes i hans Vaabens Hjerteskjold, kan der ingen Tvivl være om, at den forestillede Konge er Christian den Første og ei Hans eller Christopher. Derimod haves Kong Hans's og Dronning Christines rigtige Portraiter paa forskjellige Steder, nemlig paa Altertavlen i Frue Kirke i Odense, paa Ligstenen i St. Knuds Kirke (stukken i Kobber ved Werlauffs ovenanmeldte Skrift) og paa Steenfigurerne ved Indgangen til det store Kongl. Bibliothek i Kjøbenhavn,

der alle stemme overeens med dem, som sædvanlig ere blevne udgivne for Kong Christian den Førstes og hans Dronnings Portraiter.

Mariboe Amt. Nørre Hrd., Branderslev S. I en Mark ved Gaarden Karenslyst blev fundet ved Pløining af en Bondekarl: En Guld-Bracteat fra den hedenske Tid, af 1½ Tommes Diameter, omgiven med en udarbeidet dertil fastlodbet Ring eller Rand, hvori en Øsken. Den egentlige Bracteat i Midten er præget med et Stempel. Forestillingen derpaa er denne: Et fiirføddet Dyr med Horn, for Resten mest lignende en Hest, har om Livet et Slags Dække eller bred Gjord, samt ellers en Halsgjord. Halen er afstumpet, som paa en Hest. Dyrets Øren seer man tydelig, som ganske forskjellige fra Hornene. Ovenover Dyret sees et Menneskehoved, hvis Haar, opsat paa en besynderlig Maade som en Hjelm, er flettet i Nakken, og rundtomkring omsat med Perler. Foran og ovenpaa Hovedet sees en Haand, med udstrakt Tommelfinger, forestillet som om den var afhugget eller som et Symbol. Neden under Haanden sees en kredsrund Figur, bestaaende af en Centralprik, omgiven af 3 Kredse, som enten skal forestille et Skjold eller ogsaa sandsynligere Solen. Fra denne nedgaaer en krummet Streg mod Hovedets Næsetip. Foran Dyrets Horn sees en mindre Kredsfigur med en Prik i Midten, og uden om den 4 mindre i Korsform. Høiere oppe sees 3 Prikker i Trekant, samt en Prik ved det afhugne Haandled. Uden om den egentlige Bracteat er en bred Kant, hvori med et Stempel en Deel Figurer ere udslaaede, af Dannelse som Andreas-Kors, hvilke tilsammen ligne et Slags Fletning. Alleryderst er den førstommeldte Ring eller Kant. Da Guldpladen er temmelig tyk, sees ingen Udhulinger paa Bagsiden, hvor Pladen i det hele er flad og glat. Dette sjeldne Smykke, hvortil intet fuldkomment Sidestykke, saavidt man veed, haves, veier ½ Lod og 4 Es. Guldets Værdie er udbetalt til Finderen paa det **Kgl. Rentekammers** Foranstaltning. Da Forestillingerne paa nogle af dette Slags gamle Bracteater synes at hentyde paa Nordens gamle Gudelære og de dermed forbundne

astrologiske Ideer, kunde man let falde paa den Mening, at Guden Tyr, hvis Haand blev afbidt af det mythiske Uhyre Fenrisulven, antydes ved det her afbildede Hoved. Solbilledets tre Krebse skulle maaskee betegne Solens tre Lysningsperioder, Morgen, Middag og Aften, den mindre Kredslinie kunde da være Maanen. Dog maa dette naturligviis henstilles til Sammenligning med andre lignende Stykker og fortsatte nøiere Undersøgelser.

Hjørring Amt. Horns Hrd., Frederikshavn. Ved i Nærheden af Byen at opbryde Steen til Havne-Anlægget fandtes, 2 til 3 Alen under Jorden, en Bronce-Mynt af 1ste Størrelse af Keiser Antoninus Pius, præget under hans 3die Consulat (Aar e. C. F. 140—143). Paa Reversen forestilles en siddende *Italia* med Navnet under, (see *Rami Cat. Mus. Reg. Dan.* Nr. 123); indsendtes af Hr. Overkrigscommissair Faye.

Venneberg Hrd., Ugilt Sogn. I en Gravhøi fandtes Bladet til en lille Dolk eller stor Kniv af Bronce, som er ½ Alen langt, og mod den øverste Ende udhamret paa Siderne, for at kunne befæstes til Skaftet. Dette Stykke har iøvrigt intet udmærket ved sig, men mærkeligt var det, at det var nedlagt i en dertil udhulet Steen, som Finderen uheldigviis dog ikke har opbevaret. — Tornbye Sogn. I dette Sogn findes en Høi, hvorover der ligger en stor Steen, 5 Alen lang, 3¼ Alen bred og 1½ Alen tyk, benævnt Hjarnestenen, i hvilken Høi efter Sagnet en Kæmpe ved Navn Hjarne eller Jernskjold skal ligge begravet (jf. Danske Atlas 5 T. S. 260). Denne Høi blev i 1831 aabnet af Sognefogden Niels Nyegaard, men der fandtes i samme intet uden Fragmenter af forskjellige røde og af en sort Leer-Urne, paa hvilken sidste sees Spor til Glasfering, samt en noget beskadiget Flintkniv, nogle tykke Flintflækker og flere mindre betydelige Brudstykker, hvilket alt laae i en betydelig Dybde. Rimeligviis har denne Høi allerede tidligere været opbrudt. Samtlige Sager indsendtes af Hr. Kammerraad Juel i Frederikshavn.

Thisted Amt. Hillerslev Hrd., Øster-Vandet Sogn. Ved Klat-Mølle fandt en lille Pige en Guldfingerring

af fortrinligt Arbeide Fortil har den en gjennembrudt oval Plade, hvori Navnet IHS (*Jesus*), samt en Roset til hver Side, alt emailleret. Den laae i noget Muld, som var opkastet af en Gravhøi, hvor den senere maa være tabt eller skjult; thi Arbeidet viser, at den neppe er ældre end det 15de Aarhundrede. Pigen erholdt en passende Douceur, efterat Ringen var indsendt af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye.

Hundborg Hrd., Vang Sogn. I en Urne, som blev opgraven af Diernæs Møllehøi, fandtes en Broncenaal med en rund dreiet Knap, som er sammensat af 2 Dele, mellem hvilke en tynd Guldplade er indlagt, der formodentlig forhen har været større og bedækket hele Overfladen. Naalen indsendtes af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye.

Hassing Hrd., Sønderhaae Sogn. I en Gravhøi paa Sønderhaae Mark fandt Bonden Mads Poulsen en flad Steenkile af 11 Tommers Længde og smukt sleben paa alle Sider. I en anden Gravhøi fandtes en 10 Tommer lang Flintkniv med ubestemt angivet Haandtag, som uden Tvivl har været beviklet med noget; og i samme Høi tre runde, forarbeidede, temmelig tynde Beenprene af 7 til 8 Tommers Længde, hvis ene Ende er tilspidset, den anden har indgravede Zirater i Rudeform. De ligne meget de Beenstikker, som Chineserne endnu bruge istedenfor Gafler. I Museet havdes allerede nogle Beenpinde med trekantede Spidser, der menes at have tjent til samme Brug, da de fandtes (i en Tørvemose ved Flemløse i Fyen) i Forbindelse med Knive og Leerkar med Kjødmad m. v. (see Ant. Ann. 4, 566—67, jf. 604.) — Hørdum Sogn. I en Gravhøi paa Hørdum Mark fandtes: 1) Fragment af en Bronce-Naal, som har en flad Knap med Cirkel-Zirater. 2) En dobbelt Spiralring af Kobbertraad, der er saaledes sammenlodbet, at ingen af Enderne kan sees, som derimod ere sammenbukkede i Løkker. Andre, aldeles lignende, af Guld haves i Museet. 3) En enkelt Spiralring af samme Metal, af hvilken dog kun 5 Omgange ere tilbage, men den synes at have været større. — Vedsted Sogn.

I et Fiskevaad blev af Tanderup Søe optrukken en meget stor og lang Kaarde af Jern; Pareerstangen med dertil hørende Beile er bevaret, men Haandtaget er tabt. Den synes at være forfærdiget i det 16de Aarhundrede. Samtlige disse i Herredet fundne Sager indsendtes af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye.

Nørre Hrd. paa Morsøe, Alsted Sogn. I een af de saa kaldte Thinghøie fandt Indsidder Søren Andersen tre Stykker temmelig tyk Guldtraad, som endnu er opvunden i et Slags Spiralform, aldeles lignende noget som forud havdes i Museet, der fandtes viklet om Hjaltet paa et Hedenolds Sværd. Indsendtes af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye, hvorefter Finderen erholdt Værdien godtgjort. — Galstrup Sogn. Fra Eieren af Hovedgaarden Ullerup, Hr. Stadel, modtog Hr. Cancellieraad Rummelhoff og indsendte et mærkeligt huult og meget gammelt Malm-Billede, som for længere Tid tilbage skal have været bevaret paa Thy. Af dette Slags Billeder, som alle ere gamle, gives ellers forskjellige Arter, hvoraf de fleste forestille phantastiske eller virkelige Dyr, som Enhjørninger, Løver, Heste o. s. v. Andre, som høre til de sjeldneste, forestille en Rytter tillige med Hesten. Det her omhandlede er af denne Art. Man veed, at de i ældre Tider, ved den catholske Cultus, have tjent som Vandkar, der stode paa Alterne og bleve brugte ved Messen, paa samme Maade som den nuværende saakaldte *burette*. Muligen kunne de ogsaa tidligere have været brugte som almindelige Skjenkekar eller Vandkar, og saaledes veed man at enkelte slige i nyere Tider ere blevne benyttede paa Island. Det her ommeldte hule Malmbillede forestiller en Konge, ridende paa en Hingst. Hans Dragt bestaaer af en snæver Trøie, med lange stribede Ærmer; over den er en Livkjole uden Ærmer, oventil snæver, men med brede Skjøder, som nedentil ere udtakkede og besatte med Frynser. Tøiet har været figureret, og skal maaskee forestille Brocade. Beenklæderne synes at gaae i eet med Strømperne. Skoene have foran en krum Spids, og ved Hælen en Spore, som blot bestaaer af en tyk men spids Pig. Haaret er rundt afskaaret og om-

krøllet i Nakken. Ligeledes er det rundt afskaaret foran om Panden, men ellers nedkæmmet. Haaret bedækkes tildeels af en aaben Krone, som har havt fire brede Blade, hvoraf nu kun eet er tilbage. Ved den venstre Side synes et Sværd at have været befæstet. Hænderne ere beklædte med Fingerhandsker. Med den venstre Haand holder Kongen Tømmen; i den høire har han holdt noget (formodentlig et Scepter eller Sværd), som nu er tabt. Paa Hestens Krop sees adskillige runde Figurer eller store Pletter, der enten skulle tilkjendegive dens saakaldte æblede Farve, eller have fordum saaledes været udklippede til Stads paa Rideheste. Sadelen er, baade for og bag, forsynet med en høi Svidsel. Sadelbækkenet er prægtigt og prydet med Fryndser. Til Ridetøiet hører en bred udziret Brystgjord, hvori 6 Dsker; i dem have, efter Sigende, forhen hængt Bjælder, som nu ere afbrudte. Stigbøilerne med Remmene sees tydelig. Bidselet har til begge Sider lange Stænger, som ere forbundne med en Tverstang for neden. Hovedtøiets Remme omgive ogsaa Ørerne; mellem disse er et Hul, hvori formodentlig en Tap forhen har været. Figuren er støbt over en Kjærne, som har været udtaget paa flere Steder, gjennem Aabninger, der forhen alle have været lukkede. Vandet er blevet helbet ind igjennem en Aabning i Kongens Hoved, som lukkes ved en Klap, og udhelbt igjen ved en Tud, anbragt i Hestens Pande. Museet eiede hidindtil kun to Stykker af dette Slags, som i Formen ligne det her beskrevne. Dog ligner det endmere et saadant, som er beskrevet og afbildet af Klüver i hans Norske Mindesmærker (Christiania 1823, 4.) S. 46—47, Tab. 11 c. Det forestiller en Rytter med lukket Hjelm, foran paa hvilken et ophøiet Kors er anbragt. Under Livkjolen, der ganske ligner den her beskrevne, med Undtagelse af Frynderne, har han en snæver Ringebrynje eller Pandserserk, og Beenklæder af samme Art, som gaae ud i eet med Strømper og Skoe, der ende foran i en krum nedadgaaende Spids. Brystgjorden har de ommeldte Dsker, hvori noget før synes at have maattet hænge, og Hestens Krop de samme runde Pletter

eller udklippede Figurer. Det sidst omtalte Stykke skal være fundet i Jorden i Helgeland (i Norges Nordlande). Muelig er det dette Slags Kar, som paa Island i den senere Middelalder i Hovedgaardes og de rigeste Kirkers Inventariilister kaldtes Vatnskarlar, d. e. Vandmænd, Vanddragere; da de endnu i catholske Kirker bruges af Degnen eller Chordrengen til at helde Vand ud over Præstens Hænder, er det sandsynligt at de ogsaa fordum, hos rige Mænd, have tjent til samme Brug efter Maaltidet, og da ellers hørt som et Slags Pragtopsats til Taffelets Prydelser. — Solbjerg Sogn. I den saakaldte Sotvoldshøi paa Solbjerg Mark i et Gravkammer af Steen fandt Gaardmand Jørgen Skomager: to Knive, to Pincetter og en til at indsætte i et Skaft dannet stor Naal af Kobber, samt en formeentlig Piilspids og en Halsknap eller Nitnagle af Bronce, liggende, tillige med brændte Been som af et halvvoxent Menneske, maaskee et Fruentimmer, i to Urner af sædvanligt Leer, hvilke strax hensmuldrede ved Berørelsen. Indsendtes af Herredsfogden, Hr. Cancellieraad Kummelhoff.

Aalborg Amt. Kjær Hrd., Aabye Sogn. I den Borggrav, der omgiver Birkelse Hovedgaard, som i Middelalderen længe tilhørte Vitskøl eller Vidskild Kloster, fandtes en Jernhammer af usædvanlig Form. Den ligner en Steenhammer; foruden det paa saadanne sædvanlige store fiirkantede Hul paa Bagsiden, findes her paa Skaftet, som ligeledes er af Jern, en kort, forkagtig Gaffel, indvendig af Qvadratform. Den har muelig tjent til at stemme en stor Harpe, hvis den ikke snarere har hørt til en stor Armbues Spænderedskab, eller maaskee har været brugt til at optrække Hjullaase paa Geværer med. Indsendtes af Hr. Conferentsraad og Amtmand Faye i Thisted.

Gislum Hrd., Bjørnsholm Sogn. I en Leergrav ved Landsbyen Munke-Sørup fandtes et Antal af 312 gamle tydske, danske og engelske Mynter, alle af fiint Sølv og af de i ældre Tider saa kaldte Penninge, som ere næsten den eneste Myntsort, man i de første Tider, efterat indenlandske Mynter vare

komne i Brug i Norden, finder præget her. En saadan Penning veier omtrent $\frac{1}{16}$ Lod, og svarer altsaa omtrent til 6 Rigsbankſk. af vor nuværende Mynt; men, som bekjendt, var Sølvets Værdi førend Amerikas Opdagelse mange Gange høiere end den nu er. De fleste af Mynterne ere hele, nogle ere dog lige overskaarne og halve (Englændernes *broke money)*, hvilket man oftere finder at være Tilfældet, eftersom man pleiede til Brug ved mindre Udbetalinger at overklippe disse Penninge, paa hvis ene Side til den Hensigt ofte et dobbelt Kors var anbragt. De danske (engelske) ere alle af Kongerne Knud den Store, (Harald Harefod) Harde-Knud, Magnus den Gode og Svend Estridsen, og de fremmede af en lige Tidsalder. For det **Kongl. Myntcabinet**, som allerede eiede flere og bedre Exemplarer af de fleste af disse Mynter, udsøgtes 128 Stykker som de bedste og for samme tjenligste; disse bestode af følgende: Knud den Store 25 hele og 2 halve; Harald Harefod 25; Harde-Knud 35; Magnus den Gode 5; Svend Estridsen 18; engelske 7; tydske 13 hele og 4 halve. Disse Mynter maae altsaa rimeligviis have været gjemte i Jorden i Svend Estridsens Tid, formodentlig under de daværende Krigsuroligheder, og da der findes flere af hans Forgængeres end af hans egne, og af disse ei af alle Typer, som man kjender af denne Konge, saa er det sandsynligt, at de maae være nedlagte paa dette Sted, endogsaa i den første Halvdeel af denne Konges Regjeringstid.

Viborg Amt. Rinds Hrd., Laastrup Sogn. I en Høi paa Laastrup Byes Mark fandtes en mærkværdig Steenkugle, giennem hvis Midte et Hul af en halv Tommes Diameter er boret og paa det nøiagtigste slebet. Kuglen selv, der har en middelmaadig Pommerantses Størrelse, er afrundet med megen Nøiagtighed. Den fandtes liggende i en Leerskaal, der saae ud som det sædvanlige jydske Pottemagerarbeide, men senere er forkommet. Den indsendtes tillige med to paa samme Byes Nørre-Mark fundne Flintknive og en Steenhammer af Hr. Justitsraad **Winther** efter Bestemmelse af afdøde Provst **Worsøe**.

Nørlyng Hrd., Fiskbek Sogn. Gaardmand **Jens Mortensen** af Fiskbek fandt i Jorden en Metalkjedel fyldt med smaae Kobbermynter, samtlige af det Slags, som man med Grund antager at være prægede i Borgerkrigenes Periode i Danmark i den sidste Halvdeel af det 13de og første Halvdeel af det 14de Aarhundrede. Samtlige Mynter veie omtrent 18 Pd., og da 50 Stykker veie 3½ Lod, vil det hele Antal følgelig være imellem 8 og 9000 Stykker. Ubekjendte eller meget sjeldne Mynter fremkom ikke ved denne Leilighed, og da det **Kongl. Myntcabinet** allerede forhen var i Besiddelse af bedre Exemplarer af alle Arterne, beholdt det kun 47 Stykker af de bedst conserverede som en Erindring om Fundet. Alle vore Efterretninger om Danmarks Mynter i den Tid, hvortil disse henhøre, klage over den ualmindelig slette Mynt, der stedse forværredes og tilsidst blev ganske til Kobber, saaledes som Tilfældet er med de her fundne. Man veed at den jydske Mark var slettere end den skaanske, og det fortjener at bemærkes, at der i dette store Antal ikke findes en eneste i Lund præget, men derimod omtrent 2000, som paa den ene Side have et A, paa den anden to Streger ·I·I·, hvilke formodentlig have betydet, at Mynten skulde gaae for to Penninge, og muligen kunde være præget i Aarhuus; andre, som man sikkrere veed ere prægede der, omtrent 130, have paa den ene Side Aarhuus's Skytspatron St. Clemens's Anker; 1500 Stykker, der paa den ene Side have et T og paa den anden et Kors, kunne muligen være prægede af den Viborgske Biskop Thyge, som blev indviet 1326, hvilket bliver saa meget sandsynligere ved det at Mynterne ere fundne i Nærheden af Viborg. Ligesaa slette som disse er et andet Slags, hvoraf der ogsaa findes en 1500 Stykker, der have paa den ene Side en Stjerne, paa den anden et Kors, som aldeles ligner det paa de oven omtalte med T. Da dette Slags Mynter ei har Omskrifter, men blot enkelte Bogstaver og Helgen- og andre Mærker, er det meget vanskeligt med nogen Sikkerhed at henføre dem til visse Personer og Steder; dog synes det at den mindste Deel af dem ere

kongelige, men derimod ere de allerfleste udprægede af de Geistliges og Stædernes Myntofficiner. Kjedelen, hvori Mynterne laae, vil efter Løfte blive indsendt til Museet.

Hjends Hrd., Dommerbye Sogn. Udenfor Dommerbye, omtrent $\frac{3}{4}$ Miil SO for Skive, blev et ikke umærkeligt Bronce-Sværd optrukket fra Liimfjordens Bund. Dets Grebtunge har en sjelden Dannelse, da den er udvidet i Midten, og har ikke været befæstet til Sværdet, som sædvanlig, ved Nitter i en Halvcirkel, men allene ved tre enkelt staaende Nitter. Ved Optrækningen stod Sværdet i en Skede, som desværre faldt i Stykker, da man med en Hammer vilde skille det fra den. En Bøile havde lignende Skjæbne. Indsendtes af Hr. Cancellieraad Kummelhoff i Nykjøbing paa Morsøe.

Randers Amt. Sønderhald Hrd., Kristrup Sogn. Af en Bonde i Staanum fandtes i en Tørvemose, 2 Alen under Jordens Overflade, en Metalring til et Spænde, med en Indskrift af ophøiede Munkebogstaver, som for det meste er udslettet paa denne Begyndelse nær: AN DU MI RET, som uden al Tvivl betyder i nyere Dansk: Elsk Du mig ret! Af Ordet an, Isl. ann, senere Dansk and, udledes de nu brugelige Ord unde og ynde; indsendtes af Amtmanden, Hr. Kammerherre Lorentz.

Aarhuus Amt. I Aarhuus Domkirke findes en muret Grav i Choret mellem Skrankerne af Muren, tæt op til denne, som skiller den sydlige Opgang fra Choret. Denne Grav blev aabnet og undersøgt den 24de August 1830. Den var ovenover Gulvet, og saae ud som en Forhøining, bedækket med en blaa poleret Steen, der ved en Revne i Midten var adskilt i to Stykker. Graven var af sædvanlig Længde, men i Midten dog (senere) afdeelt ved en Tværmuur, som tjente til at understøtte Dækstenen. I det vestlige og bredere Rum var hensat en Blykasse, og oven paa denne laae, i to Stykker, en Blyplade, med følgende latinske Inscription: ANNO INCARNATIONIS· DOMINI· MILLESIMO DUCENTECIMO· QVARTO ANNO· REGNI· REGIS VALDEMARI· SE-

CUNDO· C· LITTERA DOMINICALI: POST BISSEXTVM in DICTIONE: OCTOGESIMA : SEPTIMA : EPACTIS : DECEM ET SEPTEM : LVNA : SEPTIMA· TERTIO : YDUS· APRILIS : OBIIT : PETRVS : FILIVS : (paa Pladens omvendte Side): WAGENS : ARVSIENSIS : EPISCOPVS. — Dette Monument oplyser den Feiltagelse hos Historikerne, navnlig i Suhms Historie af Danmark, at Biskop Peder Wognsøn skulde være død i Aaret 1206, samt være begravet i Sorøe; (see Værkets 10de Tome, S. 100)) Ligstenen over Erkebiskop Absalon i Sorøe, hvorpaa det sidste anføres, er først lagt af Abbed Tornekrands i Aaret 1536. Den nævnte Biskop kom til Embedet (efter et Gavebrev af ham i *Scriptores rerum Danicarum*, VI, 405) i Aaret 1191. Jvf. samme Værks III, 262, hvor det meldes, at hans Efterfølger Skjalm blev udvalgt til Biskop for Aarhuus Stift i Aaret 1204. Den ovenmeldte Blykasse er langagtig fiirkantet, 1 Alen 4 Tommer lang, 18 Tommer bred. I den findes en Deel i Orden henlagte Menneskebeen med Hovedet i Midten, alt indsvøbt i en Kaabe, som efter Stiftsøvrighedens Formening synes at have været af Sølvmor. Endvidere fandtes derved en formeentlig Reliqvie, nemlig en kløftet Træpind, hvori sidder en anden takket Pind; man har formodet, at det har været det Stykke af Christi Kors, som skal have været foræret bemeldte Biskop af Paven. Med Hensyn til, at Benene fandtes at være saaledes henlagte, er Kirke-Inspectionen af den Mening, at dette ikke kan have været Biskoppens første Begravelse, men formoder, at han enten først har været begravet ved St. Olafs Kirke i Aarhuus, eller, saaledes som nogle Beretninger ville, i Sorøe, og at hans Been, da Domkirken, omtrent 50 Aar efter hans Død, var bleven færdig i sin første Form, ere blevne opgravede, og henlagte der, hvor de nu fandtes. Det Kgl. Danske Cancellie besørgede forskjellige Aftegninger tagne af Graven og Indskriften, til fremtidig Opbevarelse, deels ved Domkirken i Aarhuus, og deels i Museet. Efter Cancelliets Be-

faling er Gravstedet selv blevet tilmuret saaledes, at det bliver i den samme Forfatning, hvori det var, førend det blev aabnet. — Endelig kan det bemærkes, at den her beskrevne Grav og den derover fundne Indskrift har nogen Lighed med Biskop Absalons Gravsted og Gravskrift i Sorøe, som i Aaret 1827 blev aabnet.

Sabro Hrd., Vitten Sogn. I Rødhøi paa Vitten Mark fandt Bonden Peder Sørensen: 1) Et Gravkar af Leer og usædvanlig Form, nemlig bredt og buget oventil og med en høi, smal og udhulet Fod. Skaalen selv er foroven 5 Tommer bred; Foden har derimod kun 2 Tommers Diameter. Det hele er forfærdiget paa fri Haand. 2) En lille Urne i Form af en Potte, ganske lignende nogle, som ere fundne ved Hasle paa Bornholm. Disse Kar stode ved Opdagelsen i en Kreds paa Høiens Bund tillige med 14 andre, ogsaa af Leer, blandt hvilke tvende Urner, der ligesom de øvrige Kar vare fyldte med brændte Been, udmærkede sig ved Størrelse og Zirater, men de gik alle i Stykker paa de to ovenbeskrevne nær, hvilke indsendtes af Inspecteuren ved Grevskabet Frijsenborg, Hr. Commerceraad Tommesen.

Skanderborg Amt. Hjelmslev Hrd., Dover Sogn. I den saa kaldte Lundhøi paa Sveistrup Mark fandt Peder Johansen der fra Byen et Bronce-Haandtag til en Daggert eller et lille Sværd fra den hedenske Tid, prydet med Zirater i Form af Baand. Til samme har Klingen været befæstet ved en Grebspids og med en Halvcirkel af Nitter. Af den fandtes et Fragment ligeledes af Bronce, som paa Midten har en Forhøining med parallelt løbende Striber til begge Sider. Indsendtes af Hr. Apotheker Seidelin i Skanderborg.

Vrads Hrd., Tørring Sogn. Den anden April 1830 indtraf ved Tørring Skole det Tilfælde, i det Skolebørnene i Fritiden om Middagen lode sig nedglide af en tæt ved Kirken beliggende Sandbakke, at der skete et libet Jordskred, hvorved en Leerkrukke nedrullede. Denne gik itu, og en stor Mængde gamle Sølvmynter væltede ud af samme. Skolebørnene og andre fra Byen, som kom til, satte sig i Besiddelse heraf. Da dette

imidlertid rygtedes, samlede Skolelæreren, **N. Nielsen**, Børnene, og fik af dem imod Løfte om Godtgjørelse de Stykker, som vare i deres Værge. Ved denne hensigtsmæssige Fremgangsmaade bleve omtrent 1600 Stykker strax samlede, hvilke ellers vanskeligen senere vilde have været erholdte. Hr. Amtmand **Urne** antog sig denne Sag med megen Iver, reiste selv til Stedet, og fik endnu samlet omtrent 1000 Stykker, saaledes at det kan antages, at den allerstørste Deel kom tilstede. Dette Fund har saavel i Størrelse og Vigtighed, som i andre Henseender, stor Lighed med det berømte, som gjordes ved Selsøe i Sjælland i Aaret 1822. Mynterne ere ligesom disse samtlige af Sølv og af den sædvanlige Penninge-Størrelse; de bestaae af danske fra Kongerne Knud den Store indtil Svend Estridsen iberegnet omtrent 700 Stykker; samt engelske, tydske, hollandske, bøhmiske og ungarske fra samme Tidsrum. De erhvervedes alle ved Godtgjørelse til Finderne paa det Kongl. Rentekammers Foranstaltning for **Hans Majestæts Myntcabinet**. Af de danske, hvoraf allene 211 af Knud den Store og 185 af Harde-Knud, vare mange meget smukke, sjeldne og tildeels forhen ubekjendte, der ville findes afbildede og beskrevne i det nye Værk over de gamle danske Mynter, som DHrr. Prof. **Ramus** og Bibliothecar **Devegge** have under Arbeide. Med de fremmede Mynter, som i stort Antal ere i dette Fund, har man hidtil ikke havt Leilighed til nøie at beskjeftige sig, men de ere alle opbevarede. De vise, hvor meget man her i Landet i de Tider har betjent sig af fremmed Mynt, og det ikke af de nærmeste Nationers allene, men at ogsaa enkelte af længere bortliggende Landes Mynter ere komne her til Norden. Da der iblandt de danske findes et saa stort Antal af Kong Harde-Knud, og derimod mange af de ved Selsøe fundne Arter af Svend Estridsens aldeles ikke findes her, er det rimeligt, at denne betydelige Skat er anbetroet Jorden i Begyndelsen af denne sidstnævnte Konges Regjeringstid. Dette Fund er ikke allene vigtigt for Kundskaben om de danske Mynter, men Middelalderens Mynter i Almindelighed ville paa mange

Maader kunne oplyses af samme. Det vil, naar alle de fundne Mynter noie ere undersøgte, sikkert bringes til en stor Sandsynlighed, hvad Tid disse Mynter omtrent maae være nedlagte; deraf vil igjen kunne uddrages, hvilke Henrikker, Conrader, Ottoer o. s. v., der kunne komme under Spørgsmaal ved Forklaringen af tydske Mynter, og flere af disse, som hidtil have været urigtigen bestemte, ville da kunne rigtigen henføres til de Fyrster, der virkelig have præget dem.

Veile Amt. Tyrrild Hrd., Nørup Sogn. Paa Limskov-Byes Mark fandtes en fuldkommen vel conserveret Probeersteen fra den hedenske Tid, af en meget fiin sort Skifersteen, 3 Tommer lang, i Formen lignende en Smalmeisel, indrettet paa samme Maade, som to der forud havdes i Museet, af hvilke den ene er funden i en Gravhøi i Jylland, i det den nemlig oventil er udhulet og gjennemboret med et Hul til hver af Siderne, for deri ved en gjennemtrukken Snor at bæres hængende. Indsendtes tilligemed en paa Nørup Byes Mark i en Urne funden Kobber-Pincet ved Amtmanden, Hr. Stiftamtmand Hoppe, fra Hr. Pastor Sveistrup.

Ribe Amt. I et Slags Niche i Ribe Domkirkes Muur ved den nordre Side var en Begravelse anbragt, som efter Terpagers *Ripæ Cimbricæ* S. 324 (jf. 208) meentes at være Kong Erik Emunds. Den blev efter Stiftsøvrighedens Foranstaltning aabnet i Sommeren 1830, i Nærværelse af Hr. Oberst Høegh Guldberg fra Aarhuus og Professor Høyen fra Kjøbenhavn. I den fandtes nogle Menneskebeen, som efter Stiftsphysicus Randrups Mening kjendelig maae have tilhørt to Personer, — samt tre smaae aflange Blyplader af 3 Tommers Længde, som alle have været af oval Form, nemlig: 1) hvoraf den ene Ende er forvittret og opløst til Blykalk. Den har, som de andre, en fra Midten ved en Linie adskilt bred Kant, paa hvilken læses med gamle Munkebogstaver: + OTHINCARUS EPCS (*Episcopus*). 2) hvoraf den ene Ende er reent borte, men den anden afbrukket, dog saaledes, at et Stykke deraf endnu haves. Indskriften er ved

Forkalkningen bleven utydelig, og kun følgende af dens Bogstaver, eller Levningerne af slige, ere nu kjendelige: † . IOTHV LEV . . . . . 3) er nu sammentrukken og ligesom sammentrykt, ved Forkalknings-Processen, og har denne aldeles tydelige Indskrift: † ASCERVSEPCS. Alle de her nævnte Mænd have været Biskopper af Ribe i den catholske Tid, nemlig: 1) Othincarus, kaldet den hvide eller yngre, levede i Kongerne Svend Tveskjægs og Knud den Stores Tid, samt døde omtrent 1044. (Den ældre Othincar, som ikke egentlig var Biskop i Ribe, døde i Bremen, og blev begravet der i St. Petri Kirke). 2) (N)othuleus, som han her kaldes, skrives af Annalisterne Notelius, Nothel, Nothelius, Notholdus eller Notharbus. Han blev Biskop i Ribe 1134. 3) Ascer eller Asker, hans Eftermand, forestod ligeledes Bispestolen kun i kort Tid, eftersom han maa være død førend 1142, da Helias blev Biskop i hans Sted. Stiftsøvrigheden indsendte disse Plader tillige med en Aftegning af Graven.

Frøes og Kalslunds Hrd., Foel Sogn. I en Tørvegrav ved Foel Bye fandt Gaardmand Hans Andersen Kaltoft en stor Ring, dannet af en rund Sølvstang med et Slags vundne Zirater, som dog for det meste ere afslidte. Den ene Ende er forsynet med en fiirkantet Knap, der griber ind i en Øsken, dannet ved den anden Endes Omboining. Samme Mand har ogsaa fundet fem smaae Fragmenter, som det synes af en fiirkantet Sølvstang, hvori Zirater have været indslaaede paa to Sider. Samlede have de formodentlig før udgjort en Ring. Efter Finderens Angivelse laae Stykkerne i Urner, hvoraf 12 fandtes i en ikke før undersøgt Gravhøi, tre og tre ved Siden af hinanden. Efterat Stedets Præst, Hr. Krøyer, havde indsendt disse Sager, blev som sædvanlig den fulde Metal-Værdie paa det Kongl. Rentekammers Foranstaltning godtgjort Finderen.

Haderslev Amt. Gram Hrd., Jels Sogn. Paa den saa kaldte Jelserfeld har Huusmand og Tømmermand Jacob Sørensen fundet under en paa Marken liggende stor Steen en

Maader kunne oplyses af samme. Det vil, naar alle de fundne Mynter noie ere undersøgte, sikkert bringes til en stor Sandsynlighed, hvad Tid disse Mynter omtrent maae være nedlagte; deraf vil igjen kunne uddrages, hvilke Henrikker, Conrader, Ottoer o. s. v., der kunne komme under Spørgsmaal ved Forklaringen af tydske Mynter, og flere af disse, som hidtil have været urigtigen bestemte, ville da kunne rigtigen henføres til de Fyrster, der virkelig have præget dem.

Veile Amt. Tyrrild Hrd., Nørup Sogn. Paa Limskov-Byes Mark fandtes en fuldkommen vel conserveret Proberersteen fra den hedenske Tid, af en meget fiin sort Skifersteen, 3 Tommer lang, i Formen lignende en Smalmeisel, indrettet paa samme Maade, som to der forud havdes i Museet, af hvilke den ene er funden i en Gravhøi i Jylland, i det den nemlig oventil er udhulet og gjennemboret med et Hul til hver af Siderne, for deri ved en gjennemtrukken Snor at bæres hængende. Indsendtes tilligemed en paa Nørup Byes Mark i en Urne funden Kobber-Pincet ved Amtmanden, Hr. Stiftamtmand Hoppe, fra Hr. Pastor Sveistrup.

Ribe Amt. I et Slags Niche i Ribe Domkirkes Muur ved den nordre Side var en Begravelse anbragt, som efter Terpagers *Ripæ Cimbricæ* S. 324 (jf. 208) meentes at være Kong Erik Emunds. Den blev efter Stiftsøvrighedens Foranstaltning aabnet i Sommeren 1830, i Nærværelse af Hr. Oberst Høegh Guldberg fra Aarhuus og Professor Høyen fra Kjøbenhavn. I den fandtes nogle Menneskebeen, som efter Stiftsphysicus Randrups Mening kjendelig maae have tilhørt to Personer, — samt tre smaae aflange Blyplader af 3 Tommers Længde, som alle have været af oval Form, nemlig: 1) hvoraf den ene Ende er forvittret og opløst til Blykalk. Den har, som de andre, en fra Midten ved en Linie adskilt bred Kant, paa hvilken læses med gamle Munkebogstaver: † OTHINCARUS EPCS (*Episcopus*). 2) hvoraf den ene Ende er reent borte, men den anden afbrukket, dog saaledes, at et Stykke deraf endnu haves. Indskriften er ved

noget beskadigede, ligesom ogsaa Dragen har mistet den ene Vinge. Spydet er aldeles borte, og det Hele er, i senere Tider, blevet overmalet med Oliefarve, der betydelig har bidraget til at berøve Stykket det characteristiske Præg og Udtryk. Dette Arbeide synes at være fra Middelalderens sidste Periode, og er udarbeidet med saa megen Kunst, at Usandsynlighed ei kan tillægges den Tradition: at det er udført af den berømte Hans Brüggemann, som levede i Christian den 2dens Tid, og forfærdigede det berømte Bordesholms Alter, som nu er i Slesvigs Domkirke. Efter indhentet Indvilligelse af Magistraten indsendtes, ved Hr. Professor og Landskabsmaler Møllers Omsorg, dette Stykke, som snart ellers vanskeligen vilde have kunnet restaureres.

Holsteen. Bordesholm Sogn. Ved Chaussee-Arbeidet i Holsteen fandtes i Efteraaret 1830, i en af de 3 Gravhøie, som kaldes de tre Heidberge, ved Landsbyen Eidersted: en Armring af fiint Guld, af Form som et bredt Baand, med indstemplede Zirater, som løbe parallelt og sammenhængende med begge Sider af Randen. I Midten er een større og fire mindre ophøiede Striber. Ringen er gjennemskaaren, og Enderne ere gjennemborede med Huller, samt udmærkede ved tversgaaende Zirater, som vise at Armbaandet ikke har været større. Medens det brugtes, synes Enderne at være blevne sammenholdte ved et Baand, trukket gjennem Hullerne, men det har været indrettet til at forblive om Armen og kun sjelden at aftages. I samme Høi som Armbaandet fandtes ogsaa Stykker af en Leer-Urne, en Steenhammer, Brudstykker af Metalsager og Knokler af et Hestehoved. Den indbyrdes Forbindelse mellem disse Sager er ikke oplyst af Finderen. Efterat Armbaandet var indsendt af Over-Veiinspecteuren, Hr. Kammerherre Warnstedt, blev sammes Værdi, 45 Rbd. r. S., ved det Kongelige Rentekammer tilstillet Amtshuset, for at udbetales til Vedkommende. De øvrige Sager ere indlemmede i Hr. Kammerherre Warnstedts egen Samling.

I Klosterkirken i Preetz stod fordum et gammelt Alter med en dertil hørende Altertavle, som ei længere fandtes paa

fende til dens oprindelige Bestemmelse, og derfor, som ubrugbar, var henlagt paa Kirkens Loft. Efter Commissionens Begjering udvirkede derfor Hs. Excellence, Hr. Geheime-Conferentsraad Greve Rantzau til Rastorff behørig Tilladelse til at disse beskadigede Kunstværker, der snart ganske vilde have været tabte, maatte føres til Museet i Kjøbenhavn, for der at restaureres og bevares. De bestaae af følgende Hoveddele: 1) En lille Altertavle sammensat af et Midterstykke, samt tvende Sidestykker, anbragte paa den indvendige Side af Dørfløiene. Arbeidet er udskaaret i Træ, samt forgyldt og malet i hele Figurer, fastgjorte til Baggrunden. Den mellemste Afdeling forestiller Mariæ Bebudelse. Nedentil sees, ved enhver af Siderne, et Vaabenskjold, hvoraf det ene synes at fremstille den Rantzauske Families Vaaben. Hver af Fløiene bestaaer af to Afdelinger, den ene over den anden. Oventil i den venstre sees, af den hellige Familie, Elisabeth, som har Barnet Christus paa Skjødet, og rækker ham en Klase Viindruer. Ved Siden sidder Maria med en Bog paa Skjødet. Den nederste Afdeling forestiller St. Jacob af Compostella, siddende i Middelalderens Dragt med Muslingskallen og Pillegrimsstaven i Haanden. Øverst paa høire Fløi sees en kronet Helgeninde. Den nederste Afdeling forestiller den hellige Christopher, som, støttet ved sin Stav, bærer Christus over Vandet. Dybe, runde Huller gaae ned i Gabriels og Marias Hoveder, der formodentlig enten have tjent til Reliqviers Forvaring eller til Anbringelse af en Glorie. Baggrunden er stærkt forgyldt med indpressede Zirater. Uden paa Døren ere senere (omtrent i Kong Frederik den Andens Tid) tilmalede fire Vaabener, hvoraf eet er det Sehestedtske og eet det Rosenkrandsiske. Paa Midten sees Indskriften I *(Jomfru?)* METTE SESTEDE. Under Overmalingen skimtes Spor af gamle Helgenfigurer. Sculpturarbeidet, som synes at være fra det 15de Aarhundrede, er for sin Tid fortrinligt. 2) Et meget stort Alter, ovenpaa hvilket den nu beskrevne mindre Altertavle har været anbragt, dog uden at de oprindelig have været bestemte til at være sam-

lede. Det bestaaer ligeledes af Sculpturarbeide i Træ, der er malet og forgyldt. Midterpartiet forestiller Marias Himmelkroning. Ved Siden heraf sees Helgene og Apostler i to Rader, hvilke fortsættes paa Dørrene; paa den udvendige Side af disse er derimod malet paa den ene de hellige tre Konger, som tilbede Christusbarnet; paa den anden Korsfæstelsen. Et Par Dørre, som igjen have været uden paa disse, og som have havt Malerier, men skulle være meget beskadigede, har man ei erholdt. Dette Alter synes at være ældre end det først omtalte.

Wagrien. I Nærheden af Puttlos fandtes ved Pløining paa Marken en Flintkniv, der vel er den største og sikkert den bredeste man hidtil kjender; den er nemlig 1 Fod $1\frac{1}{2}$ Tomme lang, og $4\frac{1}{2}$ Tomme bred. Haandtaget er ikke bestemt angivet, dog er den nederste Deel ikke udarbeidet med den Omhyggelighed, som det øvrige, hvoraf kan skjønnes at Kniven maa have været befæstet i noget, hvorved den des lettere kunde fastholdes ved Brugen. Nær det Sted, hvor dette ualmindelige Stykke fandtes, ere endnu Rudera af et hedensk Alter, paa hvilket efter Sagnet den vendiske Afgud Prowe skal have staaet. — I samme Egn fandtes et Knivskaft af Been af en egen besynderlig Form og Udarbeidning. Det er dannet af to Figurer, der staae tæt sammen og vende Ryggen imod hinanden. Den ene af disse holder en Vægtskaal i den ene og et Sværd i den anden Haand, og synes saaledes at forestille Retfærdigheden, den anden støtter sig til et Anker. Disse tvende Figurer ere foroven forbundne ved en liggende Løve, der udgjør Knappen af Knivskaftet. Skjønt dette Stykke ei naaer op til hedenske Tid, synes det dog efter Arbeidet at dømme, at være temmelig gammelt. Bladet eller Gaffelen, som har siddet i dette Skaft, er gaaet tabt. (Dr. Med. C. Boyes Samling i Heiligenhafen). — Ved Altgalendorf fandtes en Steenøxe, 3 T. lang, der ved Brugen er bleven sønderbrudt ved Skafthullet, hvorefter den i Oldtiden er bleven paa ny tildannet, dog saaledes at i Banen bag til er en Fordybning paa Midten, som er Levning af det gamle Skaft-

hul. Ved dette Exemplar er fremdeles det mærkelige, at man paa den ene Side har begyndt at indbore et nyt Skafthul, som er saa dybt, at man kan putte en Fingerspids derind; paa den anden Side derimod er Begyndelsen til Boringen gjort ved et spiralformigt Indsnit i Stenen. (Dr. Bøyes Samling). — Paa Marken ved Dasendorf fandtes, staaende imellem fire Stene, et lille Stykke af brændt Leer, 2 Tommer langt, der foroven er dannet som et Hoved med et Slags tæt til Haaret sluttende Hovedtøi, og forneden ender sig i en rund Spids, hvormed det synes at have været indsat i nogen anden Gjenstand. (Dr. Bøyes Samling). — I en Steensætning paa Marken ved Clausdorf fandtes: 1) En Kobbernaal, 6½ Tomme lang, som ender sig i et meget stort Øie; den er overtrukken med en meget skjøn ædel Rust. 2) En Skee af Kobber, af Form som de Almuen endnu i visse Egne af Norden bruger; Bladet er nemlig rundt og kun lidet huult, Haandtaget smalt og langt, og ender sig foroven i en Drue. I Skeen findes et Slags Aftryk eller Stempel, som forestiller tre Skeer. Den synes at have været forsølvet. (Dr. Bøyes Samling). — Ved at oprense en Grav ved Cismar paa det Sted, hvor fordum Klosterhaven var, fandtes en udziret Krog af Kobber, 3 Tommer lang, som foroven ender sig i en Dop, hvori en Ring er anbragt. Paa den ene Side er indgravet: amor vincit omnia. — Süsel Sogn. Ved Mergelgravning tæt ved Vintershagen fandtes: 1) Et Bronce-Kar af det Slags, som have været bestemte til at sees fra neden af, som have et fladt Laag, der lukkes ved en Skaade, som skydes igjennem tvende fiirkantede Øskener paa Kanten. Den er prydet med Ringzirater. 2) En Bronce-Dop, hvis Bestemmelse man endnu ikke har udfundet, den er huul indvendig og af Dannelse som en Over-Thekop; til denne Huulhed er som Forlængelse føiet en huul Cylinder, der er lukket for Enden. Inde i Huulheden paa selve Doppen ere anbragte tre temmelig tykke Broncestænger, der samle sig med Enderne i Pyramideform, og ere der sammenlodbede. Paa den udvendige Side ere Spiral-

zirater indprikkede. 3) Et to Tommer bredt Bronce=Baand af det Slags, som man troer enten have været Armbaand eller maaskee brugte ved prægtigt Ridetøi om Hestens Hale. Paa den ene Side findes en Øsken, hvori rimeligviis nogle runde Skiver have været hængte, ligesom paa lignende Stykker, der findes i Museet i Kjøbenhavn. (Dr. Böyes Samling).

I en Mose i Nærheden af Oldesloh fandtes ved Tørveskjæring en Deel Bronce=Sager, der alle synes at henhøre til een Tid og at være udarbeidede i een Smag. De bestaae deels af Smykker, deels af Redskaber, og eet eneste Spydblad. Af Celter vare der 2 af almindelig Form; af krumme Knive af stobt Arbeide 5; men de fleste af Smykkerne vare i langt større Antal, f. E. af et Slags ovale Ringe, der indvendig ere hule og bestemte til at udfyldes med noget, og som have Enderne lige afskaarne, og synes at have været brugte om Armen eller Haandledet, fandtes ikke mindre end 23, af hvilke den største har 3¾ Tomme, de mindste 3 Tommer i Gjennemsnit paa den længste Led: af det Slags Spænder, som sees afbildede i Ant. Ann. 4 B. 2 H. T. II.; fandtes 4: fremdeles Haarsmykker af forskjellig Art, nemlig af Diademform, indrettet til at binde bag til, eet; af et andet Slags, som man troer have været anbragte i Nakken, 4 Sæt; disse bestaae af en Rad over hverandre lagte flade, bueformige halve Ringe, 4 eller 5 Stykker, af hvilke den ene er mindre end den anden. Paa den indad vendende Side ere de ikke udzirede, men have der en Rad Øskener; derimod er den udvendige Side udziret paa forskjellig Maade. Sammesteds fandtes fremdeles Fragmenter af et sort Leerkar. Paa nogle af Ringene sees Spor til, at de i Oldtiden ere blevne reparerede. Den usædvanlige Mængde Sager lader formode, at hele Fundet har i sin Tid hørt til en Handelsmands eller Metalarbeiders Forraad. De fleste af disse Sager findes i Hr. Kammerherre og Over=Veiinspecteur Warnstedts Samling i Pløen; nogle i Museet i Kjøbenhavn.

Færøerne. Norderøe Syssel. Efter en Skrivelse til Selskabet fra Hr. Amtmand C. L. Tillisch (nu i Apenrade) blev i

Aaret 1828 Kirken paa Svinøe, som var meget gammel og brøstfældig, nedreven. Under Gulvet blev ved denne Leilighed en gammel Gravsteen opgravet, som er 1½ Alen lang og ½ Alen bred i den Ende, som laae vendt mod Syd, og omtrent 9 T. i den anden. Paa Stenen, som ikke har nogen Indskrift, er indhugget et Kors med tvende smaae Tværstøtter for neden, ligesom paa de ældste Ligstene, derunder sees to Gange fem parallelt løbende Streger, som krydsviis gaaende danne et X. Den øverste Ende er brudt over. Ved Siden laae nogle andre brede Stene uden Figurer. Stenen røber høi Ælde. Hr. Provst S. Sørensen (nu Sognepræst til Snoldeløv og Thune) havde yttret for Amtmanden, at den mueligen kunde være den af Færeyinga Saga bekjendte Svinøe-Bjarnes Ligsteen, hvilket vel ikke staaer til at afgjøre, men dog kan have nogen Sandsynlighed, da Bønderne der paa Øen, som allerede vidste af denne Steens Tilværelse, forinden den blev opgravet af Jorden, benævnte den Bjarnestenen.

Island. Sønder Amtet, Guldbringe Syssel, Reikevig Sogn. Forhen brugtes løse Tapetserier, kaldte reflar eller tjöld, veggjatjöld, overalt i Norden. Lige til vore Dage vare de i Brug blandt de norske Bønder, (som kaldte et saadant Apparat Buna og Husbuna, ligesom det fordum i Island ogsaa hørte til den saa kaldte húsbúnaðr, d. e. Husets Udsmykning eller Meublement, og er endnu i Brug iblandt Sverrigs Almue under Navn af Bonad, men ophænges dog mest i Juletiden eller ved andre festlige Leiligheder. I Mands Minde skete det samme paa Island, og navnlig paa det i Aaret 1800 ophævede Landsthing, lige til dets Slutning, da Amtmænd, Laugmænd og Sysselmænd med dem pleiede at beklæde de indvendige Vægge af de saakaldte búðir, som tjente dem til Bolig i en halv Maaneds Tid. Museet har ogsaa fra Island erholdt flere tildeels udmærkede og ældgamle Stykker af forskjellige Arter af saadanne Tapetserier. Saaledes sendte Biskoppen over Island, Hr. **Steingrim Johnsen**, til det, fra Loigarnæs, i 1830 et Stykke Tapetseri fra Landets catholske Tidsalder. Det er af

Linnedtøi, udsyet med farvet Uldgarn, inddeelt i 7 runde Medaillons, som ere omgivne af Arabesker og Blomster. De indeholde følgende Forestillinger og Indskrifter med Munkebogstaver: 1) Maria med Barnet, omgivet af adskillige Personer. Ovenover læses: *Maria mater Dei ora pro nobis.* 2) Christi Daab med Underskrift: Christus skírdur af Johanne. 3) Christus paa Korset mellem to Røvere, samt Johannes og Maria med Underskrift: Christus á krossinum hángandi. 4) Hans Gravlæggelse, med Underskrift: Christí greptran. 5) Hans Opstandelse med Seiersfanen og Underskrift: Sigurvining Christí á daudanum og djöflinum. 6) Hans Himmelfart, med Underskrift: Christí himnafer. 7) Den hellig Aands Udgydelse over Apostlene, med Underskrift: útsendin heilx anda.

Rangarvalla Sysel, Skards Sogn. Paa Gaarden Skard fandtes for en Tid siden, en Samling af meget gamle, udarbeidede, flade og noget convexe Stykker af Been, med gjennembrudt Snitværk. Man sagde, at de forhen havde været anbragte i Kirken sammesteds, men senere kasserede som ubrugelige. Flere af dem vare tilbage, da Hr. Kammerjunker T. A. Hoppe paa en Reise i Island 1829 kom i Besiddelse af eet af disse, som han har skjenket til Museet. Det har følgende 4 Afdelinger: 1) Nedentil, ved den bredeste Ende, sees Maria med Christus-Barnet paa Skjødet, i et lidet Huus. Bagved sees Oxen og Asenet. Ved Siden af Huset antydes en Hjord Faar. Derovenover 2) fire Mænd, formodentlig Hyrderne. End høiere oppe 3) og 4) tvende Engle, af hvilke den ene synes at vise sig som forkyndende, den anden som tilbedende. Afdelingen ere tilbeels ved et stort latinsk S.

Vester Amtet, Myre Sysel. Paa Fjeldveien over Arnarvatns-Hede, ovenfor Præstegaarden Gilsbakke, blev fundet et ældgammelt, stort Spænde af Bronce, overtrukket med ædel Rust. Det er massivt, af næsten halvrund Form til den ene Side og næsten afskaaret til den anden. Tornen har Form af

en Lilie. Det har formodentlig været brugt paa en Sadbelgjord. Medsendtes af Hr. Biskop Johnsen.

Grønland. Julianehaabs District. En Grønlænder ved Navn Christian, som boer i Igalikko, omtrent 9 Mile fra Colonien Julianehaab, og nærer sig der paa europæisk Viis, udsøgte sig Steen til at udbedre sit Huus med iblandt nogle tæt ved samme liggende Rudera, under en Hob af Grønsvær og andre Stene ved Enden af Ruinerne af en Bygning, som man har anseet for en Kirke, og traf da paa en Steen, der var betegnet med Skrifttræk. Da han kort Tid derefter besøgte Colonien, fortalte han dette til den constituerede Coloniebestyrer Hr. J. Mathiesen, som strax formodede at det maatte være en Runesteen, hvorfor han formaaede Finderen til uopholdelig at sætte sig i en Konebaad og afhente Stenen til Colonien, for at den kunde affendes med det næsten seilfærdige Skib til Kjøbenhavn. Heldigviis indløb den netop i rette Tid til Colonien, lige før Skibet afseilede, og Hr. Mathiesen var saa forsigtig, at han aftegnede Indskriften, førend han lod Stenen bringe ombord, og beholdt en Copie af samme i sin Forvaring. I Efteraaret 1830 modtog man dette mærkværdige Mindesmærke fra de gamle Nordboers Tid i Grønland, der er den anden Runesteen, som derfra er hidbragt. Den nederste Deel af Stenen er afbrudt, og fulgte ikke med. Stenen er tynd og fladagtig og af en rødlig Sandsteensart. Den hertil ankomne Deels Længde er 1 Alen 15 Tommer, Breden 14 T., Tykkelsen 2 T. Fra Spidsen nedefter til Skriftens Begyndelse er 1 Alen, og det synes at Nedbredelen omtrent har havt den samme Længde, ligesom ogsaa, at intet fattes af Indskriften, der lyder saaledes paa godt Islandsk: Vigdís: M:D: hvílir hèr: gleðè: guþ: sál: hennar: Navnet Vigdís forekommer meget almindelig i gamle islandske Beretninger, ligesom det og endnu er brugeligt paa Island. M. D. er en Angivelse af, hvis Datter denne Vigdís var; af de forskjellige med M begyndende islandske Navne ere Már, Markús og Magnús de hyppigst fore-

kommende; det blev da **Mársdóttir**, **Markúsdóttir** eller **Magnúsdóttir**, og Indskriften bliver at udlægge: „Vigdis Marsdatter hviler her; Gud glæde hendes Sjæl." Denne Runesteen torde maaskee være fra det 11te eller 12te Aarhundrede. I Erkjendelse af dette Funds Vigtighed har Commissionen tilkjendt Finderen en Belønning, som den fandt passende for ham som indfødt Grønlænder, bestaaende i en udmærket god Riffel, paa hvis Haandfang er anbragt en Sølvplade med Indskrift i denne Anledning. Denne blev ham overleveret af Hr. Mathiesen, hvis Iver for dette mærkværdige Monuments Redning fra Undergang den nordiske Oldkyndigheds Dyrkere erkjendtligst paaskjønne.

Ved Igigeit, $\frac{1}{2}$ Miil N for Friedrichsthal paa den anden Side af den ved samme liggende Fjord, hvor der er en Deel gamle Rudera i Nærheden, fandt Brødre-Missionairen, Hr. de Fries, i 1831 en Gravsteen, anbragt over Indgangen til et grønlandsk Huus, hvor den længe havde ligget. Han bragde den strax til Colonien Julianehaab, og ved Hr. Mathiesens Omsorg blev den i Efteraaret nedsendt til Museet. Den er flad, af en noget langagtig Form, omtrent $1\frac{3}{4}$ Alen lang, den er $\frac{1}{2}$ Alen bred i den øverste, og $\frac{3}{4}$ Alen ved den afbrudte Ende; Tykkelsen er 5 T. i den øverste Ende og 2 T. i den afbrudte; den er af en haard Graasteen (glimmerfattig Gneis), men dens Overflade har lidt, som det synes, ved længe at have været udsat for Regn og Slud. Foroven er en Kredsfigur indhugget; derunder et langt Kors i en oval Indfatning. Nedenfor Korsets Arme sees, paa langs med det, i to Linier, een paa hver Side, en islandsk Indskrift med Nordens tidligere Middelalders latinske Bogstaver, af Dannelse fuldkommen lignende dem, som findes i nordiske Indskrifter fra det 12te Aarhundrede, f. Ex. dem, der findes paa Helges, Kong Niels's Ministers Mindesteen af 1128 (see Antiqvariske Annaler 3. B. Tab. III). Af denne Indskrift læses følgende paa det opbevarede Stykke af Stenen:

HER:HVILIR:HRO/
KOLGRIMS : S

Udenom den ovale Indfatning sees Spor til en muelig ældre Indskrift, hvoraf den største Deel til begge Sider er afbrudt og udslidt; paa det tilbageværende Stykke synes ene Ordet IDVS at skimtes. Paa dette Sted maa da rimeligviis have været angivet en Maanedsdag efter den romerske Kalender, som brugtes almindelig i Middelalderen af de Geistlige. Efter O i første Linie af Hovedindskriften sees en skraa Streg, som neppe kan være andet end Begyndelsestrækket til et A; Indskriften maa altsaa læses: Hèr hvílir Hróaldr (eller Hróar) Kolgrímsson. Navnene Hróaldr eller Hróar saavelsom Kolgrímr (i Gen. Kolgríms) ere ægte oldnordiske, og forekom i ældre Tider hyppig, men ere nu dog for det meste gaaede af Brug paa Island. Navnet Kolgrímr vides at have været brugt af Grønlændere af den norsk-islandske Stamme i Coloniens sidste Tidsalder.

Frederikshaabs District. I Bunden af Arksutfjorden er fundet et Stykke Klokke-Metal, 2 T. langt og 1¼ T. i Diameter, som synes at være et Fragment af Knebelen til en stor Klokke. Nedsendtes af Hr. Kjøbmand **O. W. Nielsen** til Hr. Dr. **Pingel**, som igjen forærede det til Museet [1].

Eskimoiske Oldsager. Islands ældste Historieskriver, **Are Frode**, beretter i sit berømte lille Skrift, som sædvanlig benævnes *Schedæ de Islandia*, at de gamle Nordboer ved deres Nedsættelse i Grønland forefandt der Fragmenter af Baade saavelsom Steenredskaber, som vidnede om, at de Folk, som de gamle Grønlændere kaldte Skrællinger, havde tilforn færdedes i disse Egne. Saadanne Sager torde ved denne Omtale saa meget mere fortjene Opmærksomhed, ligesom det ogsaa uden Hensyn dertil kan have fleersidig Interesse at lære at kjende de Redskaber af anden Materie og raaere Forarbeidning, som vilde Nationer have betjent sig af, forend de kom i Berøring med de cultiverede. Museet opbevarer derfor ogsaa saadanne Gjenstande i en særskilt Afdeling, som i de sidst forløbne tvende Aar har havt følgende

[1]) jevnf. her DHrr. Dr. **Pingels** og Capt.-Lieut. **Graahs** Afhandlinger ovenfor S. 94—108 og S. 151—156.

Tilvæxt: 1) En Steenkniv, som synes at have været indsat i Been eller Træ, og formodentlig været brugt til at skrabe Skind med eller deslige. Den er skarpt sleben til den ene Side; Længden er 5 T. og Breden omtrent 1 T. Hr. Dr. Pingel, som har foræret den til Museet, har erholdt den fra Disco-Eyland i Nord-Grønland. 2) En Steenspids af en Harpun, funden nær ved Egedesminde i Nord-Grønland, af det Slags som Eskimoerne, før de Danske nedsatte sig i Landet, og før Hollænderne handlede med dem, brugte ved deres Kajakfangst. Den hedder paa Grønlandsk Ullo, d. e. Kniv eller skarpt Instrument. Dens nederste Ende, som fastbindes til Tùkak, d. e. Benet i Harpunen, hvilket med hin ved Kastningen trænger ind i Sælhunden, er her afbrækket og bortkommet. Det tilbageværende Stykke er 1¾ T. langt, og ligner i Formen aldeles en Landsespids. 3) En anden Steenharpunspids, der menes at tilhøre meget ældre Tider, end den førstnævnte, da den mere fjerner sig fra de nu brugelige af Jern, hvilke hin aldeles ligner; den er fuldstændig, af en trekantet Form, hver Side en Tomme lang. Paa de to mod Spidsen gaaende Sider er en skarp, noget rundagtig tilsleben Eg; mod den bageste Ende er den noget tyndere og tillige flad. Bag til er den gjennemboret paa Midten med et forholdsviis temmelig stort Hul. En saadan Spids har man fundet, ligesom den forrige, indsat i en Beenharpun, saaledes at blot Spidsen og Eggen stode frem af samme. Af dette Exemplar seer man tillige, at Befæstningsmaaden har været den, at et Beensøm indsattes igjennem Beenharpunen og Hullet paa Stenen tillige. De ovennævnte tvende Sager ere af en haard blaa Steenart, som af Grønlænderne benævnes Angmàk. De indsendtes af Hr. Past. P. Kragh, forhen Missionair paa Egedesminde (nu til Gjerlev og Enslev). 4) En særdeles smuk Harpunspids af Chalcedon, 3 T. lang, i Form og Udseende aldeles lignende de gamle nordeuropæiske Piilspidser eller Knive af Flint; indsendtes af Hr. Pastor Praem, forhen Missionair ved Jacobshavn (nu til Skivum og Giver).

Sverige.

Följande underrättelser om de vigtigaste fynd af Nordiska Fornsaker och Mynt, som i sednare år träffats i Sverige, äro meddelade af Riksantiqvarien och Riksarkifvarien, Herr Professor **J. G. Liljegren**, hvilken förnämligast lemnat upplysning om de fynd, som blifvit inlösta till **Kongliga Antiqvitets-Samlingen** och **Mynt-Kabinettet** i Stockholm, samt af Docenten vid Universitetet i Lund, Hr. Mag. **B. E. Hildebrand**, som eger vården om Antiqvitets- och Mynt-Samlingen i Universitetets **Historiska Museum**, och som i synnerhet afgifvit berättelse om den tillvext detta Museum haft, men derjemte äfven om åtskilliga andra icke ovigtiga fynd, af hvilka de flesta från Skåne, Bleking, Småland samt Öland och Gottland.

Upland. På **Långholmen**, vid Stockholm, funnos i jorden 66 Silfvermynt; de flesta Tyska från de första Ottonernes tid, några Anglosaxiska och Cufiska. Detta är ett af de många exempel man har, att omkring år 1000 och ännu tidigare hafva Cufiska Mynt varit allmänt i bruk tillika med andra nationers här i Norden. Detta fynd inlöstes enligt Regeringens beslut för **Kongl. Antiqvitets-Arkifvet** i Stockholm.

Wallentuna Härad, Hammarby Socken. Vid **Väsby** funno åtskilliga personer tid efter annan, utmed en stor sten, en del Orientaliska Mynt, som vägde omkring 50 lod. Så många, man kunde komma på spor, inlöstes för **Kongl. Mynt-Kabinettet.** Dessa utgjorde 300 Cufiska, präglade mellan åren 80 till 250 efter Hegira (699—864); som bekant, ansåg man fordom dem, som äro äldre än år 100, nu mera dem som äro äldre än år 90, för de största sällsyntheter; vidare voro deribland 50 Persiska af Konungarne i sista hälften af Sassanidernas dynasti, och några af de så kallade *bilingues*, som bilda öfvergången till de Cufiska och väl ännu hafva de äldre från eldsdyrkan lånade föreställningar, sålunda förändrade som de korrt före Mahomedanska

väldet sågos på Sassanidiska mynt, men på dessa finnas, förutan enkla ord med Pehlvi, äfven Omars namn med Arabisk skrift. Vid Sönder-Kirkeby på Falster funnos år 1827, tillsamman med några sönderhuggna silfverringar, en dylik, men mindre suite, såväl af Cufiska som Persiska mynt, hvilka hafva stor likhet med de här omtalta. De äro beskrifna af Mag. J. C. Lindberg i *Lettres à M. le chevalier P. O. Bröndsted. Copenhague* 1830. Det äldsta af de Cufiska är från år 95 (713), det yngsta från år 232 (846).

Södermanland. Oppunda Härad, Vestra Wingåker Socken. Uti tre på Säfstaholms egor liggande grafhögar uppgräfdes en stor urna af lera, af groft arbete och utan glasering, en brynsten samt åtskilliga fragmenter af smärre jernsaker, som voro förrostade; skänktes allt till Kongl. Antiqvitets-Arkifvet i Stockholm af nämnde gårds egare, Hans Excellence Öfverste Kammarjunkaren m. m. Grefve Gust. Trolle-Bonde.

Vermeland. Frykdals Härad, Östra Emterviks Socken. Vid torpet Myran, under Smedby, fanns invid stugan en fingerring af guld, af medeltidens utsirade arbete, till ¼ lods vigt. Midtpå är fastlödd en plåt, på hvilken ses Munkbokstafven ŧ, under en öppen krona, i upphöjdt arbete på matt botten. Dessutom finnas ingraverade på ringen de heliga tre Konungarnes namn: caspar, melchior, balthasar. (Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.)

Helsingland. Hög Socken. På Kungsgårdens egor funnos i en hög fragmenter af ett metall-kärl med handtag, nästan liknande en liten kastrull. Den var utvändigt öfverdragen med ädel rost. Flera dylika har man i Danmark funnit i hedniska grafvar. De vitna om en hög grad af fullkomlighet i metallarbeten. Botten på dessa kärl är svarfvad, och invändigt hafva de varit öfverdragna med en metallblandning, hvars hufvudbeståndsdel synes vara Zink. (Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.)

Medelpad. Sättna Socken. I lemningarne af en förstörd grafhög fanns ett svärd, en skyttelformig sten af qvarts och en mycket skadad vigge af sten.

Östergötland. **Björkekinds Härad,** Tåby Socken. I en bergsklyfta vid Ljunge funno några barn, mellan två på hvarandra hvilande stenar, en del silfvermynt, som tillsamman vägde 56 lod. Detta fynd bestod uteslutande af ett eget slag mycket små och tunna dels Bracteater dels mynt, till största delen af det slags Svenska mynt, som af Brenner (Tab. I.) och hans efterföljare, Berch m. fl., blifvit hänförda till Konung Björn på Häga (omkring 829); men hvilka enligt nyare undersökningar på vigtiga grunder synas böra räknas till långt sednare tider. Mynten hafva vanligen på ena sidan ett rutformigt utsiradt bredt kors, och på den andra flera olika föreställningar, t. ex. en ros, en byggnad, ett kors, i hvars vinklar bokstäfverna B eller R äro anbragdta; på några läsas bokstäfverna ABRO, på andra bokstafven P i en triangel, som måhända skall föreställa en sköld. På Bracteaterne ses en krona, en fogel, en borg (?), och på några få ett svärd mellan Munkbokstäfverna E och R (Brenn. Tab. III. N. 7. Danske M. og M. Tab. XII. N. 6). Utom de anförda, hvilka utan tvifvel alla äro Svenska, fanns ett enda främmande, med krönt oxhufvud (från Meklenburg). Bland mynten lågo två silfverspännen. (**Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.**)

Skärkinds Härad. I socknen af samma namn fanns på Viggeby egor en fingerring af guld, af sednare Medeltidsarbete. På den samma är fastlödd en skifva, hvari ett Christushufvud är graveradt. (**Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.**)

Hammarkinds Härad. Ringarym Socken. På Vammermåla gårds egor funnos 425 små silfvermynt från Medeltiden, som tillsamman vägde blott 22 lod. De flesta, neml. 231, voro Svenska, hvaribland Bracteater med bokstäfverna S, A eller O och h (nästan likt ett n) under en krona, samt några

en ledgång, i hvilken sutit en nål, som kunnat inläggas under en hake på motsatta kanten. Den största har på midten ett hufvud, framför hvilket synes ett slags spira; likaledes ser man början till en kappa, och omskriften: † SVNEDROMDH, som ännu ej kunnat förklaras. Då de mynt, som här funnos, icke äro mycket yngre än år 1000, så kan man antaga denna obekanta bracteat att vara kanske den äldsta af denna metall, som hittills är funnen. Vidare 2:ne halfmånformiga ringar eller smycken, till formen fullkomligt lika dem, som finnas afteknade i Björners Nordiska Hjeltaprydn. S. 59, men i anseende till siraterne mycket skiljaktiga; ytterligare en sönderbruten spännbuckla samt stycken af andra prydnader. (Kongl. Antiquitets Arkifvet i Stockholm.)

Öland. Norra Mot, Köping Socken. På Rosenfors's egor vid Borgholm fanns, några tum under jorden, i en nyligen uppodlad utmark en ovanligt vacker Pålstaf af bronz med inhuggna sirater. (Provincial-Läkaren Dr. O. Ch. Ekmans Samling i Calmar). — Högsrum Socken. I ruinerna af Mossberga borg hittades en lansspets af jern, 8 tum lång. (E.) — Långlöt Socken. I jorden träffades en skyttelformig sten, oval och med en djup ränna kring kanten; på de båda plattare sidorna finnes på midten en långsgående smal fördjupning; denna sednare, som man funnit spor af på flera andra exemplar, synes icke ursprungligen vara inslipad, utan tyckes hafva uppkommit sednare, sannolikt genom slipning af spetsen på ett uddhvasst instrument. Flera dylika hafva blifvit funna på Öland, i Småland m. fl. st. (E.) — Gärdslösa Socken. I en grafhög fanns ett ovalt spännsmycke af bronz, med en yttre skålformig betäckning af genombrutet arbete, jemte kristallpärlor, dels runda, dels aflånga, samt fragmenter af en flätad kedja af bronztråd och sammansmälta bronzstycken; skänktes till Museum i Lund af Studeranden Hr. Th. Fornander. Ett fullkomligt liknande spännsmycke erhöll samma Museum af Studer. Hr. Rönnström, hvilket äfven skall vara funnit på Ölands östra kust.

— Löt Socken. Vid Hvalsnäs fanns under en stor sten åtskilliga Cufiska silfvermynt, som tillsammans vägde 53½ lod; de äro slagna mellan åren 283 och 328 efter Hegira (886—940 eft. Chr.) (Kongl. Ant. Arkifvet i Stockholm).

Södra Mot. Vid Mörbylånga fanns under några stora stenar en vidlyftig ring af bronz, i form af en orm, som biter sig i stjerten; den är 10 tum i diameter. (E.) — I Vickleby Socken hittades i jorden en Pålstaf af bronz med fördjupning för trädskaftet, 7¼ t. lång. (E.) — Algutsrum Socken. Vid Holmestorp träffades vid odling ett smycke, bestående, enligt uppgift, af 2 med baksidan mot hvarandra lagda Guldbracteater, kring hvilka en ring, försedd med en ögla, är fastlödd. Man har likvål ännu icke kunnat erhålla närmare underrättelse om detta smycke. — Stenåsa Socken. I jorden fanns en menniskofigur af bronz, 4¼ t. hög, utan armar, vid fötterna försedd med en tapp, hvarmed den varit fästad i något. På hufvudet har den en trespetsad mössa, ej olik en biskopsmössa, och omkring lifvet en krans; för öfrigt utan sirater och af simpelt arbete. Den räddades af Dr. Ekman i Calmar från en kopparslagare, i samma ögonblick den skulle nedsmältas. — Sandby Socken. Nära Sandby kyrka finnas en mängd grafhögar, af hvilka flera tid efter annan blifvit raserade. Uti dessa har man träffat åtskilliga fornlemningar, särdeles af bronz, någon gång äfven af jern. Bland annat har man funnit en jernknif, hvars blad håller 2¾ tum i längd, och den del, på hvilken handtaget, som nu gått förloradt, har varit anbragt, utgör 2⅞ tum. Jernknifven är ett tydligt bevis, att dessa grafhögars uppkomst bör hänföras till den hedniska tidens sednare perioder, och bör således kunna gifva anledning att närmare bestämma åldern af de fornlemningar, som träffas i dessa högar. I en närbelägen hög upptogs ett spännsmycke af bronz, till formen likt ett klöfverblad, med sirater på öfra sidan, och på den undre en jerntorn med ledgång och hake samt på det tredje bladet en liten ögla eller ring. Af detta slags smycken, ehuru

temligen sällsynta, finnas i Stockholm 4 af bronz och ett af silfver, i Lund 2 och i Köpenhamn 3. Uti grafhögar V om kyrkan har man uppgräft 1) flera pärlor af olika form och ämne; bland dem en sällsynt åttkantig af röd karneol, 1 t. lång, andra af marmor och åter andra af färgadt och ofärgadt glas. I förening med en del af dessa funnos 2) fragmenter af en smal bronzkedja, och 3) en nål, 3 t. lång, med öga i den tjockare ändan. På smycken från hedniska tiden träffar man ofta karneoler infattade. På Kunst-Museum i Köpenhamn förvaras en aflång pärla af sådan sten, funnen jemte märkliga pärlor af glasmosaik i en hednisk graf här i Norden, och fullkomligt lik den här omtalta; 4) bladet af en dolk, $5\frac{1}{2}$ t. långt, af bronz, med två hål i den ändan som varit fäståd i handtaget. Nära Sandby har man funnit i jorden en ovanligt lång ($19\frac{1}{2}$ t.) lansspets af bronz. Vidare inom samma socken i åtskilliga grafhögar: 1) en benkam, upptill trekantig och utsirad, $1\frac{1}{2}$ t. bred, således mindre än dem man har funnit i Danmark. 2) Ett bronzsvärd med ovanligt väl utarbetadt handtag, hvari klingan är fäståd med nitnaglar; denna, hvars spets är afbruten, utgör $9\frac{3}{4}$ t. och fästet $3\frac{1}{2}$ t. 3) En liten pincett af bronz. I en grafhög utmed landsvägen träffades 1) ett spänne af bronz, $3\frac{1}{2}$ t. långt, med en tjock, nu förrostad jerntorn och motsvarande hake, att fästa den uti. Den är prydd med sirater, bland hvilka, såsom något ovanligt, ses ett menniskohufvud vid hvarje ända; 2) två stora ovala spännsmycken af bronz, sådana som man ofta finner i Nordiska grafhögar, och som man anser hafva varit anbragta på qvinnornas bröst. På öfra sidan äro med naglar fästade skålformiga genombrutna stycken, som prydnader. Lemningar af jerntornen synas på inre sidan. De flesta af dessa saker äro upptagna af Hr. Pastor B. Petersson. (E). — Gärdby Socken. Uti en förstörd grafhög V om Ullevi gård fanns i den qvarstående stenkistan trenne märkliga stycken af bronz, neml. 1) En bracteat, mycket tunn och något skadad af rost. På framsidan föreställas tvenna krönta bröstbilder, mellan hvilka

står ett kors på ett slags med trappsteg försedt fotstycke. Detta är den första bracteat af koppar man funnit, på hvilken figurerna äro en bestämd efterhärmning af Byzantinska Kejsarnes mynt från 10:de eller 11:te århundradet. Det som tjent till mönster för denna, är Adversen på ett bekant, och här i Norden ofta funnet, silfvermynt af Kejsar Basilius II och brodren Constantin XI, som regerade 975—1025. På bracteaten förekomma några bokstäfver, som icke kunnat förklaras. 2) En med ögla i ena hörnet försedd liten rutformig plåt, på hvars ena sida ett slags kors som sirat är inslaget med punkter. 3) Fragmenter af en mycket simpelt arbetad kedja. Det synes som dessa saker skulle kunna hafva tillhört en mindre förmögen, som måst nöja sig med en trogen efterlikning af de prydnader, som de rikare hafva egt af guld. (K. Ant. Arkivet i Stockholm.) — I en grafhög på östra kusten af Öland fanns en nyckel af bronz, liknande en gaffel, vid hvars nedra ända är fastlödd en rund skifva med fyra inskärningar i kanten och ett rundt hål i midten, prydligt arbetad. Ännu i sednare tider har man i trakten af Calmar begagnat hänglåsar med dylika nycklar, men af jern; nu mera äro de komna ur bruk. Sådana nycklar af bronz äro sällsynta; likvål finnes en dylik i Gymnasii samlingar i Calmar, och i Köpenhamns Museum finnes ej blott en nyckel utan äfven en dertill hörande lås. (Dr. Ekmans Samling i Calmar.) — I grafhögar på ön träffas ofta skeppsnaglar af jern, likasom man i Norge funnit dylika i Bergens stift; men man bör noga akta sig, att ej sådana naglar, som sutit i sköldar eller tjent att sammanhålla stora trädkistor, anses vara skeppsnaglar, hvilka naturligtvis för det mesta böra vara betydligt större. I jorden är äfven hittad en spiralring af guld, passande till en stor finger, vägande 5 dukater. Den nedsmältes genast af en guldsmed i Calmar. Dylika guldringar finnas ofta på Öland, men undergå vanligen samma öde.

Småland. *Norra Möre Härad.* I en köpmansbod i Calmar inlemnades af en bonddräng härifrån ett förmod-

ligen der i orten funnet starkt förgylldt signet, i hvars midt ses ett bomärke, omkring hvilket läses: S. Sunonis Osgoti. Man har skäl att antaga, det den Suno, som egt detta signet, var en prest i Skenninge; som bland andra bortryckes af digerdöden i medlet af 14:de århundradet. (E).

Westbo Härad. Vid nedbrytningen af Hestra gamla kyrka funnos 11 Danska och 1 Meklenburgskt mynt från slutet af 13:de seklet. (K. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm).

Kinnevalds Härad, Jät Socken. På Djura Nöbbeleds egor fanns vid odling i en stengraf en ovanlig hammare af serpentin, prydligt slipad, med något afstympad nacke; 5½ tum lång. (E.)

Albo Härad, Moheda Socken. Vid soldat-torpet Horda fann man i kanten af en grop, nära en stensättning på ett nyodladt fält, en lerurna, hvari lågo 8 tunna skifvor och stänger af guld, som vägde ¾ lod samt en del silfversaker och mynt till 95 lods vigt. Det mesta däribland bestod i ringar af flera sammanvridna stänger af olika tjocklek och antal, med hakar för att kunna sammanhäftas, sannolikt om halsen eller på håret. De flesta voro sönderhuggna, blott få mindre skadade. Vidare några knippen fin sammantvinnad silfvertråd, som troligtvis, efter hvad man kan sluta af andra, har varit anbragt mellan stängerna på de sönderhuggna ringarne, hvilket ännu mera bestyrkes deraf, att en del ännu fanns fastsittande vid desamma. Derjemte afhuggna silfverstänger, runda eller mångkantiga; stycken af slätt uthamrade silfverstänger, dels tunna, dels temligen tjocka, utan tvifvel begagnade i stället för mynt, samt 2:ne spännsmycken, en armring, en sölja, ett smycke, inrättadt att bäras hängande, och en korsformig prydnad. På alla dessa silfversaker ser man nästan alls icke några inskärningar, som annars äro så vanliga på dylika baugabrot eller sönderhuggat silfver, och som gjordes för att undersöka silfrets finhet. Bland mynten äro 200 Tyska af Otto och Adelheid, af Otto (*Rex* och *Imp.*), slagna i Cöln, Mainz, Magdeburg och Dortmund, en

af Bernhardus Dux (af Saxen, I eller II, 973—1061); 36 Anglosaxiska af Kon. Ethelred, och 30 mycket förslitna Cufiska. Bland de Tyska lågo små runda silfverstycken, uthamrade och till formen liknande mynten, men som aldrig hafva varit präglade. Sådana har man ofta funnit bland äldre Medeltids-mynt. (K. Ant. Arkifvet i Stockholm.) — Aneboda Socken. I en grafhög fanns en afrundad trissa af tälgsten, 1⅝ t. i diameter, med ett hål i midten, omkring hvilket 2 ringar äro svarfvade. Af allmogen i Sverige kallas sådana stenar åsk-hjul. Bredvid denna låg ett alldeles rundt stenklot, som vägde flera marker; dylika har man funnit i Danmark (jfr. S. 185). (E.)

Sunnerbo Härad, Tutaryd Socken. Vid hemtning af väggrus fanns i en hög: a) ett ovalt spännsmycke af bronz, med fastnaglade prydnader; b) en nål af bronz med utkrusade strater, nästan lika tjock i båda ändarne, 7¼ tum lång, men mycket tunn; c) en probersten af svart skiffer, lik den som ofvanföre beskrifves (pag. 211).

Bleking. Östra Härad. På Sturkö, nära Carlskrona, fanns på en alns djup i jorden en flintvigge, 6¾ t. lång. Denna förvaras uti Hr. Constructions Löjtnant Peterssons samling i Carlskrona, och är att räkna bland Blekings sällsyntare fornlemningar, emedan de stenviggar man vanligen finner här, äro af andra stenarter än flinta. Således förvaras i Hr. Apothekar Söderströms samling i Carlskrona 8 st. viggar, från 3½—5 t. långd af åtskilliga former, med och utan nacke, funna i sednare åren i Bleking, af åtskilliga stenarter, men icke af flinta. Deremot har nämnde samling 5 inom Bleking funna knifvar af flinta, hvaraf synes, att man här, likasom i hela Sverige norr om Skåne, der denna stenart ej förekommer, likväl begagnat sig af den till knifvar, hvartill ej heller mjukare stenarter skulle kunnat användas.

Thorhamn Socken. På Ytterön fann fiskaren Anders Berg, tätt under jordytan, 4 ovala ringar af guld, tillsammans vägande 62½ dukater. Den ena är formad af en trind,

ligen der i orten funnet starkt förgylldt signet, i hvars midt ses ett bomärke, omkring hvilket läses: S. Sunonis Osgoti. Man har skäl att antaga, det den Suno, som egt detta signet, var en prest i Skenninge; som bland andra bortryckte af digerdöden i medlet af 14:de århundradet. (C).

Westbo Härad. Vid nedbrytningen af Hestra gamla kyrka funnos 11 Danska och 1 Meklenburgskt mynt från slutet af 13:de seklet. (K. Antiqvitets Arkivet i Stockholm).

Kinnevalds Härad, Jät Socken. På Djura Nöbbeleds egor fanns vid odling i en stengraf en ovanlig hammare af serpentin, prydligt slipad, med något afstympad nacke; 6½ tum lång. (C.)

Albo Härad, Moheda Socken. Vid soldat-torpet Horda fann man i kanten af en grop, nära en stensättning på ett nyodladt fält, en lerurna, hvari lågo 8 tunna skifvor och stänger af guld, som vägde ¾ lod samt en del silfversaker och mynt till 95 lods vigt. Det mesta häribland bestod i ringar af flera sammanvridna stänger af olika tjocklek och antal, med hakar för att kunna sammanhäftas, sannolikt om halsen eller på håret. De flesta voro sönderhuggna, blott få mindre skadade. Vidare några knippen fin sammantvinnad silfvertråd, som troligtvis, efter hvad man kan sluta af andra, har varit anbragt mellan stängerna på de sönderhuggna ringarne, hvilket ännu mera bestyrkes deraf, att en del ännu fanns fastsittande vid desamma. Derjemte afhuggna silfverstänger, runda eller mångkantiga; stycken af slätt uthamrade silfverstänger, dels tunna, dels temligen tjocka, utan tvifvel begagnade i stället för mynt, samt 2:ne spännsmycken, en armring, en sölja, ett smycke, inrättadt att bäras hänggnde, och en korsformig prydnad. På alla dessa silfversaker ser man nästan alls icke några inskärningar, som annars äro så vanliga på dylika baugabrot eller sönderhuggat silfver, och som gjordes för att undersöka silfrets finhet. Bland mynten äro 200 Tyska af Otto och Adelheid, af Otto (*Rex* och *Imp.*), slagna i Cöln, Mainz, Magdeburg och Dortmund, en

af Bernhardus Dux (af Saxen, I eller II, 973—1061); 36 Anglosaxiska af Kon. Ethelred, och 30 mycket förslitna Cufiska. Bland de Tyska lågo små runda silfverstycken, uthamrade och till formen liknande mynten, men som aldrig hafva varit präglade. Sådana har man ofta funnit bland äldre Medeltids-mynt. (K. Ant. Arkifvet i Stockholm.) — Aneboda Socken. I en grafhög fanns en afrundad trissa af tälgsten, 1¾ t. i diameter, med ett hål i midten, omkring hvilket 2 ringar äro svarfvade. Af allmogen i Sverige kallas sådana stenar åske-hjul. Bredvid denna låg ett alldeles rundt stenklot, som vägde flera marker; dylika har man funnit i Danmark (jfr. S. 185). (E.)

Sunnerbo Härad, Tutaryd Socken. Vid hemtning af väggrus fanns i en hög: a) ett ovalt spännsmycke af bronz, med fastnaglade prydnader; b) en nål af bronz med utkrusade strater, nästan lika tjock i båda ändarne, 7¼ tum lång, men mycket tunn; c) en proberſten af svart skiffer, lik den som ofvanföre beskrifves (pag. 211).

Bleking. Östra Härad. På Sturkö, nära Carlskrona, fanns på en alns djup i jorden en flintvigge, 6¾ t. lång. Denna förvaras uti Hr. Constructions Löjtnant Peterssons samling i Carlskrona, och är att räkna bland Blekings sällsyntare fornlemningar, emedan de stenviggar man vanligen finner här, äro af andra stenarter än flinta. Således förvaras i Hr. Apothekar Söderströms samling i Carlskrona 8 st. viggar, från 3½—5 t. långd af åtskilliga former, med och utan nacke, funna i sednare åren i Bleking, af åtskilliga stenarter, men icke af flinta. Deremot har nämnde samling 5 inom Bleking funna knifvar af flinta, hvaraf synes, att man här, likasom i hela Sverige norr om Skåne, der denna stenart ej förekommer, likväl begagnat sig af den till knifvar, hvartill ej heller mjukare stenarter skulle kunnat användas.

Thorhamn Socken. På Ytterön fann fiskaren Anders Berg, tätt under jordytan, 4 ovala ringar af guld, tillsammans vägande 62½ dukater. Den ena är formad af en trind,

den andra af en kantig, vriden guldstång; den tredje består af 2 tjocka, och den fjerde af 2 tjocka och 2 tunna guldstänger, som äro lagda tillsammans och insnodda i hvarandra, så att de likna ett tåg. Möjligtvis kunna de hafva varit brukade om handleden. Den andra och fjerde inlöstes till Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm; den första och tredje inköpte Hr. Apothekar Söderström till sin samling. — Vid en undersökning, som företogs af Lector Wallman och Apothekar Söderström uti den så kallade Pysslingebacken, träffades åtskilliga fragmenter af urnor, dels släta dels utsirade; dessa, som finnas i mängd på detta ställe, kallas af allmogen Pysslingebröd, derföre att backen ansets vara bebodd af så kallade pysslingar (vättar, nissar). I samma socken fanns en stenvigge af trapp, 3½ tum lång, skänkt af Hr. Pastor Aborre till Söderströms samling.

Medelstads Härad, Tving Socken. Vid uppränsningen af Tvingså träffades åtskilliga fornlemningar af sten, bland hvilka den märkligaste är en 6½ tum lång stenyxa, med två breda flata sidor och två mycket smala, hvari skafthålet är anbragt; öfra ändan slutar sig i en rund knapp. Den förvaras i Löjtnant Peterssons samling i Carlskrona, jemte en på annat ställe inom Bleking funnen sällsynt yxformad hammare; den är båtformig med en uppstående kant omkring skafthålet och upptill slutande sig med en rund kant. I Köpenhamns Museer finnes blott ett enda exemplar, som fullkomligt öfverensstämmer med detta. — Rättraby Socken. I en förstörd grafhög på Allatorps egor funnos i sjelfva stenkistan tre flintknifvar fr. 3 till 4 t. långd, utan bestämdt angifvet skaft; dessutom tre, som äro 6, 7 och 8 t. långa och hafva prydligt utarbetade skaft, en flintvigge, 3½ t. lång, fragmenter af lerurnor och slutligen, hvad som är det märkligaste, två proberstenar af svart skiffer, med hål i öfra ändan, men deruti olika de förut bekanta, att de äro försedda med en slags inristade strater längs kanterna. Stengrafvens riktning var från NO till SV, och åt samma håll

lågo stenknifvarne, med undantag af en, hvars spets var nedstucken i jorden. (S.)

Bräkne Härad, Hoby Socken. I en stensättning fanns en liten probers eller brynsten, 1¾ t. lång, af finkornig sandsten, genomborrad i öfra ändan. Med densamma funnos äfven några mer eller mindre af eld förstörda, sammansmälta glas- och kristallpärlor samt en hoprunnen klump af hvitaktig metall. Det är sällsynt att i grafhögar finna spor af att pärlor och smycken blifvit brända med de aflidna. Om man ej funnit bestämda tecken till urnor eller begrafning, skulle man kunna antaga, att stensättningen möjligtvis varit grunden till en trädbyggnad, som genom eld blifvit förstörd. — På **Lillelund** blef funnen en stentrissa af tälgsten, 1¼ t. i diameter; bredvid densamma låg ett litet spännsmycke samt några förrostade jernbitar och en del pärlor, af olika art och utseende; några af dessa äro af glas, deribland två åttkantiga hvita, en aflång grön och fyra räfflade samt dessutom en af bergkristall. (S.)

Skåne. **W. Göinge Härad, Önnestad Socken.** På kyrkbyns egor fanns i jorden ett guldmynt af Theodosius II. (408—450), lik *Rami Mus. Reg. Dan.* N. 9. Vid kanten var fastlödd en ögla af guld. Man har förut funnit sådana tillsamman med guldbracteater, försedda med öglor, och det kan ej betviflas, att de hafva blifvit burna på samma sätt och samtidigt med dessa. Det här omtalta myntet skänktes, tillika med tvenne i samma by funna stenviggar, den ena 4, den andra 5 tum lång, till **Museum i Lund** af Universitetets Pro-Canzler Hr. Biskop Faxe.

Järrestads Härad. Vid **Tullhög** upptogs ur en grafhög ett bronzsvärd med handtag af samma metall. Så väl på knappen som på sidorna af fästet finnas ringsirater, dels inristade dels upphöjda, utarbetade med utomordentlig omsorg och smakfullt anordnade. Fästet är 4 t. långt; af klingan återstå blott 3 t., men man ser, att den längs med midten haft en

upphöjning, som begränsas af flera rader fina lineer; skänktes till Lunds Museum af Hr. Hofkamrer Grönvall.

Bara Härad, Hyby Socken. Vid Borup, utmed byn, fanns under plöjning en lerkruka, full med gamla mynt från 11:te seklet, alla af de så kallade penningar (se ofvanf. s. 204—205). Krukan krossades af plogbillen, hvarigenom mynten blefvo utspridda i jorden, och först sednare uppsamlade af olika personer, som snart förskingrade dem. De hvilka man har öfverkommit, bestå af Anglosaxiska af Ethelred, Knut den Store och Harald Harefot samt en enda af Edward Confessor; Danska af Knut, Hardeknut, Magnus den Gode och Sven Estridsson; Tyska och Holländska från åtskilliga städer, t. ex. Cöln, Deventer, Huy, Magdeburg, Maynz, Metz, Speyer, Strasburg, Worms, Würtzburg; likaledes flera af forntidens falskmyntares efterhärmningar, särdeles af Ottonernas mynt. En del räddades genom Hr. Doctor Lindfors's och Mag. Hildebrands omsorg för Museum i Lund, men flera förskingrades och några sägas genast hafva blifvit nedsmälta.

Herrestads Härad. I grannskapet af Ystad upptäckte en bonde en stor mängd silfvermynt i jorden; men innan man fick närmare underrättelse om dem, voro de redan sålda till en Jude, som förde dem ur landet. Blott 2:ne stycken, som äro slagna i Hamburg mot slutet af 15:de Årh. lyckades det Studeranden, Hr. Nordström att öfverkomma, och skänktes af honom till Museum i Lund.

Skjuts Härad. Vid Skanör hittades år 1829 omkring 60 st. små silfvermynt, det äldsta af Konung Christian I, det yngsta en Skilling af Christian IV, de flesta af Kon. Hans och Fredrik I; blott en enda Svensk, af Sten Sture den äldre, fanns ibland dem. De skänktes till Museum i Lund af Hr. Doctor Reuterdahl.

Wemmenhögs Härad. Svedala Socken. På det ställe, der Aggarps kyrka fordom stått, hvilken nedrefs vid reformationstiden, då dess församling förlades till Svedala kyrka, fanns

en sten af hårdt bränd lera, till formen liknande ett så kalladt kakel, hvaraf man i Sverige uppförer kakelugnar. På denna sten föreställes i upphöidt arbete i midten en sköld, hvari äro anbragta åtskilliga figurer, som hafva affeende på Christi korsfästelse och lidande, såsom korset, en stege, spjut, hammare, tång, spikar, tärningar, manteln m. m. Denna sköld hvilar medelst 2:ne genomstuckna händer och fötter (Christi) på en riddarkedja. Vid ena sidan ses en menniskofigur, i prydlig drägt med broderad halskrage; nedra delen af kroppen förlorar sig i ett slags med ornamenter utsirad kolonn, på hvars kapitäl figurens utsträckta hand hvilar; den andra handen är lagd på bröstet. Öfra delen af stenen, äfvensom en del af andra kanten är afbruten. Detta stycke är knappast mycket äldre än reformationstiden, ehuru en tradition på stället uppgifver att kyrkan skulle hafva blifvit nedrifven redan af Drottning Margareta, som det berättas, i vredesmod deröfver att en hund skrämt hennes häst, så att hon fallit till marken, då hon en dag skulle från sitt närbelägna slott, Lindholmen, rida till Aggarp att höra mässan. Stenen förvaras nu i Svedala kyrka.

Harjagers Härad. Karaby Socken. Här fanns i jorden ett halfmånformigt flintinstrument med starka sågtänder icke blott på den raka sidan, utan äfven på den yttre eller bågformiga, (jfr. Tab. III. Fig. 25), genom hvilken sednare omständighet den skiljer sig från de vanliga halfmånformiga flintsågarna, hvilka man anser hafva varit fästade med den rundade, icke tandade, kanten uti ett trädstycke eller dylikt. (Prosten Hofverbergs samling i Bärsebäck). — Söderwidinge Socken. I en ättehög vid Särslöfs by fanns ett urnelock af ljusgrön Serpentin, slipadt, med en fals eller tapp som passat in uti öpningen af urnan, 2 tum i diameter. På öfra sidan af detta lock är en knapp inskrufvad; skrufven är förträffligt arbetad och kan lätt skrufvas ut och i; den går ej tvert igenom locket. Urnan war förstörd. Prosten Hofverbergs samling i Bärsebäck).

Onsjö Härad, Reslöf Socken. I en torfmosse vid Reslöf fanns, på 7 alnars djup, en vigge, 6 t. lång, ej af flinta, utan af trapp, och slipad och sål·des ovanlig. Insändes till Museum i Lund af Hr. Professor Dahl.

Rönnebergs Härad, Asmundtorp Socken. Vid torfskärning i Asmundtorps mosse träffades en bred vriden metallring, som slutas med hakar till sammanhäftning, jemte en mindre, sönderbruten, och fragmenter af en tredje dylik. (Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.)

Luggude Härad. I granskapet af Ramlösa vid Helsingborg har man funnit i jorden en syl med skaft af bronz, hvilket är ovanligt, emedan skaftet på dessa verktyg vanligen har varit af träd, och derföre gått förloradt; vidare en pincet och fragmenter af några andra smärre bronzsaker, som det synes af sågar och knifvar; skänktes af Studer. Hr. C. Mengel till Museum i Lund.

Halland. Vid Ahlöfsgård fanns vid nyodling en armring, som vägde 12 lod. Den består af en slät, åttkantad, tjock mot ändarne affsmalnande silfverstång. Ändarne äro jemnt affskurne och sluta lätt till hvarandra, likvål utan att vara hoplödda. (Kongl. Antiqvitets Arkifvet i Stockholm.)

Westergötland. Kinds Härad, Kalf Socken. I en grusbacke nära Kalf funnos inneslutna i en skinpung några af de slags mynt, som antagas vara präglade under Danska Torgar-krigens period 1249—1340. Några få tillvaratogas och skänktes till Museum i Lund af Studer. Hr. Abr. Fornander; de flesta af dessa hafva som typ St. Laurentii hufvud, och äro således slagna i Lund.

Bohus-Län. Södra Härad, Karreby Socken. Vid Wegestorp uppgräfdes i en torfmosse, 1½ aln under jordens yta, en lansspets af bronz.

Islands Opdagelse og første Bebyggelse.

Af N. M. Petersen, Registrator i Geheime-Archivet.

(Forelæst i det Kgl. Nordiske Oldskrift-Selskab den 12te Febr. 1829.)

Island udmærker sig, som bekjendt, hverken ved rig Natur eller blomstrende Skjønhed, men desto mere ved underfulde Naturfænomener og historisk Vigtighed. Liggende højt imod Nord, bedækket foroven af evige Snefjelde og Jøkler, hviler det paa underjordiske Huler, der gjennemstrømmes af en evig Ild. Det var i Oldtiden nordiske Heltes og Skjaldes Fosterland; det bevarede Kilderne til vor Historie og vort Sprog; det gav os dem efter en lang Række af Aar tilbage. Men forlængst er dets forrige Herlighed forsvunden; raat, koldt, slet befolket og lidet dyrket maa det hente sin Hæder fra de henrundne Tider; Følelsen og Fantasien, som dvæler ved disse, fremstiller det i et Tryllelys, hvortil Virkeligheden paa ingen Maade svarer; kun i saa Henseende vil det nu, og i utænkelige Tider blive een af de mærkeligste Dele af Fædrenelandet, vel værd en historisk Bautasteen, paa hvilken dets Berømmelse staaer tegnet.

Da næsten al nordisk Historieskrivning skylder dette Land sin Oprindelse, og maa vende tilbage dertil, som sit Udspring, kunde det vel synes besynderligt, at dette Lands politiske Historie endnu ikke i Sammenhæng er fremstillet. Hertil kan tænkes forskjellige Grunde. Landets Historie, kunde man vel sige, er allerede fremstillet af Islænderne selv i en Række af Skrifter, hvis Indhold igjen i mange forskjellige Retninger er blevet bearbejdet, kritisk undersøgt og drøftet, tildeels livelig opfattet og fortalt. I Grunden er altsaa Landets Historie til, Materialierne dertil ere forarbejdede, og de mangle uden Tvivl ingensteds mindre end her: de ere ikke blot nedlagte i en stor Deel Sagaer, der næsten ene vedkomme Island, de ere for største Delen undersøgte og vurderede i adskillige andre Værker, som Sagabiblotheket og lignende; enkelte udmærkede Mænds Levnet, som Are Frodes,

Sæmund Frodes, Snorre Sturlesens, ere særskilt behandlede; Landets Kirkehistorie er udført i et stort, fortræffelig udarbejdet Værk; selv det nødvendige Stof til Udsigter over Folkets Forfatning, Sæder og Skikke i de forskjellige Tidsrum, hvilken Udsigt atter paa mangehaande Maader griber ind i det øvrige Nordens Historie, mangler hverken i Sagaerne selv eller i deres Bearbejdelser og andre Afhandlinger. Men paa den anden Side kan det vel ej nægtes, at alle disse Undersøgelser ikke danne noget sammenhængende Heelt, frembyde ikke nogen almindelig Oversigt af Begivenhederne i den islandske Fristat for saadanne Læsere, hvis nærmeste Hensigt det er, mere at nyde Historien, end at gjøre den til sit egentlige Studium, mere at tilegne sig dens vigtigste Resultater, end selv paa en ofte møjsommelig Maade at opsøge disse i Kilderne. Stoffet venter derfor endnu paa en Udarbeidelse efter een Plan, paa en ordnende Aand, som ved en kritisk Behandling af forskjellige Beretninger, og ved et smagfuldt Udvalg af de i forskjellige Hensigter skrevne Samlinger kan give det Hele Runding og Holdning. Vanskeligheden af en saadan Bearbejdelse har uden Tvivl været en vigtig Grund til at ikke nogen saadan hidtil er fremstaaet. Stoffet er vel rigt og overflødigt, men det opløser sig næsten overalt af sig selv i lutter Brudstykker; det giver mere enkelte Familiers Historie, end en heel Stats; og i saadannes huuslige Liv forefalde mange Begivenheder, som i Forhold til det Hele kun have liden Interesse og Vigtighed. Det Baand, som skal omslynge og sammenknytte dette, synes at mangle; hverken Landets særegne Forfatning, et stadigt fremstaaende Regjerings-Princip, eller Religionen frembyder et saadant; Efterretningerne selv synes aldrig at have haft mere, end en enkelt Deel for Øje; netop derfor tie de, hvor man mangen Gang havde ønsket, de havde været meest udførlige. Til Bearbejdelsen af den islandske Fristats Historie fordres derfor ikke blot, som ved ethvert andet Lands, en udbredt og lærd Kundskab, et omhyggeligt Studium af Kilderne og deres særegne Bearbejdelse, hvilket kan erhverves; men tillige foruden den

lærde Granskning en her endnu vigtigere Skjønsomhed i Valget, saa at det meget forekommende Tørre, Uvigtige, Uinteressante forbigaaes, og kun det Vigtige, Indgribende udhæves, fornemmelig en lykkelig Sagacitet til at opfatte det almindelig Fremstaaende, Forbindende, paa Land og Folk væsentlig Indvirkende, og den derved opstaaende Sammenknytning af de yderst heterogene Dele til eet Heelt. Kun dette kan regnes Bearbejderen til Fortjeneste, næsten alt øvrigt er ham givet. En saadan Bearbejdelse maa derfor, som Læseren uden Tvivl allerede vil have skjønnet, ikke saa meget have selve Islænderne for Øje, som meget mere den dannede Verden i Almindelighed. For den Indfødte kan meget synes vigtigt og interessant, som i andres Øjne kun har saare indskrænket og betinget Værd. Den hele Samling af Slægtregistre kan f. Ex. have noget særdeles Tiltrækkende for dem, der ved egne eller Bekjendteres Slægtninger staae i Forbindelse med Øens forhenværende anseelige Høvdinge, og mange i sig selv ubetydelige Begivenheder, som i det Hele staae isolerede og uden Følge for Landet, kunne fortjene at mindes, forbi de ere forefaldne i denne eller hiin Slægt; men hvorledes skulde vel saadant have Værd udenfor Island, for Nordboen i Almindelighed, for Staten som Stat, for Mennesket som Menneske. Ogsaa mange af Landets enkelte Lokaliteter maae for den Indfødte give mangen Fortælling noget Tiltrækkende, just forbi Egnene ere ham ved Øjesynet bekjendte, men, naar intet højere Formaal, end Stedets Interesse, ligger i Begivenheden, vil ingen Beskrivelse hos den Fremmede kunne frembringe en lignende Virkning; Historiens Muse vil derfor med Rette paalægge sig Taushed der, hvor hun forudseer, intet Indtryk at kunne gjøre. Alt saadant kan derfor kun optages i Fremstillingen, forsaavidt det enten oplyser det Enkelte eller sammenknytter det Hele; Fremstillingen af Forfatningen i sin fulde Udstrækning, Totalindtrykket af hvad Land og Folk var, og hvorledes de bleve det, er Maalet; hvad der ikke bidrager hertil, hvad der svækker det, maa sættes til Side. Det vil derfor ved Behandlingen af den islandske Fristaes Historie endnu mere, end ved noget andet

Riges, være nødvendigt, for hvert Tidsrum at meddele en temmelig udførlig Udsigt over Forfatningen i det Hele, for ved denne at sammenknytte, hvad der i den foregaaende egentlige historiske Fortælling, som saadan, uden dette vilde vise sig som usammenhængende Brudstykker.

Med Hensyn til den historiske Fortællemaade behøver jeg vel neppe at bemærke, at den mødernere i flere Henseender maa blive forskjellig fra den i de gamle Sagaer sædvanlige Form. Enhver, som kjender lidet til disse, vil allerede have bemærket, at denne har noget ejendommeligt, som Oldtids Præg ærværdigt, der dog ingenlunde altid kan gaae over i en nyere Fremstilling. De Gamle anføre gjerne paa een Gang alle de Mænd, der siden forekomme i Fortællingen, og skildre da deres Slægt, Udseende, Karakteer o. desl.; den nyere Fortællemaade finder det derimod mere passende, først at nævne Manden, naar man virkelig behøver ham, det er, naar han tager Deel i Handlingen. Fremdeles opholde de sig, som man plejer i daglig Fortælling, ved tusinde Smaaomstændigheder, som ere aldeles ubetydelige og følge af sig selv; men ved at forbigaae alt sligt, kan Fortællingen, skjønt øst ligefrem af een eller anden Saga, betydelig forkortes, uden at Læseren taber noget vigtigt og væsentligt, saadant nemlig, som har Indflydelse paa Begivenhederne eller skildrer Karakteren. Ved enhver lignende Begivenhed blive alle disse Smaaomstændigheder bestandig og idelig gjentagne; stædes f. Ex. nogen for Kongen, saa maa det ej glemmes først at berette: han gik for Kongen, han hilste ham, Kongen tog vel imod ham, o. desl.; skal man sejle, saa maa det først hedde: han satte sit Skib i Stand, og da han var færdig, sejlede han ud, derhen og derhen, o. s. v. Dette kan undertiden forekomme os langtrukket og lidet smagfuldt, naar det ikke betænkes, hvor levende det den Gang maatte være for Nordboen, som sad og hørte paa Fortællingen, alt hvad der i det enkelte maatte gaae for sig, naar nogen skulde stædes for Kongen, og hvilke Anstalter der skulde gjøres, førend Skibet, som var opsat i Nøstet,

atter kunde stikke i Søen. Naar da overhoved Fremstillingen, som den naturligviis maa, øses af selve Sagaerne, saa vil ikke alene den hele Fortællemaade komme til at antage en anden Tone, men Begivenheder og handlende Personer, som ere Gjenstande for flere Sagaer, ville sammenfattes paa eet Sted, hvor de nærmest have hjemme, og de forskjellige Beretninger ville opfattes ligesom i eet Speil, fra hvilket deres Billeder reflektere sig i den rette Forbindelse med deres Omgivelse, og med al den Klarhed, hvilken de deraf kunne modtage.

Til at vove et Forsøg paa en slig historisk Skildring, opmuntres man fornemmelig derved, at der neppe gives noget Land i Norden, hvis Historie i en saa kort Tid frembyder Fremstillingen og Tænkningen et rigere Stof. Hvilken Mængde finder man ikke her af karakteristiske Træk af det huuslige Liv, af Familiekjærlighed og Kiv, af stærke, djærve Karakterer ved Siden af jævne, godmodige, af ærlige Helte ved Siden af frygtelige Ransmænd; selv romantisk Kjærlighed, tro indtil Døden, blussede paa Snejøklernes Ø. Hertil kommer endnu Øens naturlige Beskaffenhed og isolerede Beliggenhed, Fristatens Dannelse og den særegne patriarkalske Forfatning, der siden gaaer over i et Aristokrati, der besidder alle denne Forfatnings Mangler og fremstiller disse i flere levende Exempler, en særegen, saare mærkelig Retsform udsprungen netop af denne Forfatnings Natur, Kampen imellem Hedenskabet og Kristendommen og disse Religioners forskjellige Virkninger paa Folket; og hvad der endelig maa gjøre et stort Indtryk paa det øvrige Nordens Beboere, den Forbindelse, hvori Islænderne stode med dette; i deres Sprog opbevaredes Sagnet, og deres Land blev saaledes den Vugge, i hvilken de øvrige Landes Historie begyndte at tale, deres Skjalde gjennemvandrede Norden, deres Handelsmænd droge vester og øster, og afgave Mellemhandlere imellem de øvrige Nordboere; som Opdagere satte de først af alle Europæer Fod paa den nye Verden. For at skrive Islands Historie behøver man derfor visselig ikke, hverken at laane eller engang at optage fabelagtige Træk,

der kunne smigre eller overraske Læserens Fantasi; den reen historiske Fortælling af Begivenhederne har nok til at virke paa Aand og Hjerte, til at vække Kjærlighed til det gamle Norden, og at oplive Mindet om vore Fædres Daad, der i saa mange Henseender var Islændernes lig.

Begyndelsen til en saadan Behandling af den islandske Fristats Historie, forelæst i Selskabet, har jeg i flere Henseender fundet det betænkeligt at forelægge Almeenheden; et saadant Brudstykke kan kun ved den følgende fuldstændigere Udvikling erholde den fornødne Interesse; det var ogsaa min Agt i Stilhed at fortsætte dette Arbeide, saavidt Tid og Omstændigheder tillode, indtil det vilde vise sig, hvorvidt det stod i min Magt at vinde Sejer over det ej sjelden modstræbende Stof, og at afslibe dets temmelig mange skarpe Kanter, der ikke gjerne lade sig indsætte i den foresatte Ramme. Men maaskee lykkes det mig ved det Bifald eller Mishag, som nærværende Brudstykke kan vække, at erfare, hvorvidt det er tilraadeligt at fortsætte et Arbeide, der ej kan begyndes uden nogen Begejstring, men heller ikke fuldendes uden fleeraarig Flid; eller i det mindste at henvende andres Opmærksomhed derpaa, som et Foretagende, der, vel udført, uden Tvivl vilde finde Bifald i en stor Deel af det nordlige Europa.

1. Ældste Efterretninger om Island.

Dersom man tør fæste Lid til selve de gamle islandske Historieskrivere, saa forekommer den første historiske Efterretning om Island hos Beda den Ærværdige, der døde i Aaret 735. Beda omtaler nemlig en Ø, kaldet Thule (Thyle, Thile), beliggende sex Dages Sejlads nordenfor Bretland, saa højt imod Nord, at der om Vinteren ikke bliver Dag, og om Sommeren, naar Dagen er længst, ikke Nat. Denne Beskrivelse have selve de gamle islandske Historieskrivere anvendt paa deres Ø: mange kyndige Mænd, sige de, have holdt for, at dette Thule er Island, thi mange Steder paa Landet skinner Solen ved den Tid

paa Aaret, da Dagen er længst, om Nætterne, og ved den Tid, da Natten er længst, seer man paa mange Steder ingen Sol om Dagen[1].

Ved en nøjere Betragtning af Bedas Skrift, hvilket de islandske Historieskrivere udtrykkelig nævne (aldafarsbók), vil man imidlertid snart overtyde sig om, at han kun omtaler Thule efter Beretningerne af Pytheas fra Marseille, Solinus og Plinius, uden derved udtrykkelig at have Island, som et den Gang opdaget og velbekjendt Land, for Øje[2]. Om og hvorvidt der ved det hos Beda forekommende Thule kan og bør, som de islandske Historieskrivere ville, forstaaes Island, grunder sig da paa en Undersøgelse, som mangfoldige Lærde til forskjellige Tider have anstillet, om hvilket Land i Norden det hos de gamle sydlige Skribenter, og siden hos Saxo og andre Middelalderens Skribenter forekommende Thule bør forstaaes. I Almindelighed er man bleven staaende ved det Resultat, at de Gamles Thule, der efter Ordets Oprindelse[3] kan betegne ethvert yderste Land imod Nord, man forstaaes om Shetlandsøerne eller i det højeste

[1]) Landn., Fort. Olafss. Tryggvas. K. 110, Fornm. Sögur 1, 233. Angivelsen af Bedas Dødsaar stemmer overeens med andre Beretninger; Jøcher har 735 eller 738. — [2]) Det uden Tvivl tilsigtede Sted hos Beda findes i hans Skrift *de natura rerum et ratione temporum* (*Colon.* 1537. *Fol.*) *Cap.* 31. Efter at have omtalt den sex Maaneders Dag og ligesaa lange Nat i Landene mod Polen, vedbliver han her: *Quod fieri in insula Thyle Pytheas Massiliensis scribit*, 6 *dierum navigatione in septentrionem a Britannia distante. — Sed notandum, quod de Thyle aliter scripsit Solinus: Thyle, inquit, ultima, in qua æstivo solstitio, sole de cancri sidere faciente transitum, nox nulla: brumali solstitio perinde nullus dies. Quod Plinius quoque in libro septimo non prætermisit: Ultima, inquiens, omnium quæ memorantur, Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, cancri signum sole transeunte, nullosque contra per brumam dies: hoc quidem senis mensibus fieri arbitrantur.* [3]) Isl. tili, t. Ziel, Maal, yderste Grændse. Andre udlede det af thual, der i Irlændernes Sprog skal betegne Norden (Werlauff om Skandinavernes Bekjendtskab med den pyrenæiske Halvø, i Skand. Lit. S. Skr. for 1814, S. 43. Anm.)

om den sydlige Kyststrækning af Norge[1], hvor Navnet endnu gjenfindes i Thelemarken, men at det ikke med nogen Sandsynlighed kan antages, at man efter Sejladsens daværende Beskaffenhed i den angivne Tid af sex Dage kunde sejle fra den nordligste Spidse af Britannien til Island[2]. Ogsaa hos Saxo betegner Thule ikke Island, som han udtrykkelig i Fortalen til sit Værk kalder *terra glacialis* (Island), men den sydlige Kyststrækning af Norge; herom vil man tilfulde kunne overtyde sig ved at betragte Opregningen af Heltene i Braavalleslaget, hvilke Saxo, uden selv at besidde nogen klar Lokalkundskab, anfører saaledes som han fandt dem for sig i den afbenyttede Oldsang; Saxo følger nemlig i denne Opregning, efter at have anført Kjæmper fra det inderste og midterste Norge og deriblandt dem fra det indre Thelemarken, Norges Kystlande fra Throndhjem af (*Thronder Thröndski*) over Møre (*Thoki Moricus*), Sogn (*Björn e vico Sogkni*), Fjordene eller Fjordefylke (*Findar maritimo genitus sinu*), Fjalir (*Bersi apud Falu oppidum creatus*), Jæderen (*Yathrica provincia*); derpaa følge Kjæmperne fra Thyle (*a Thyle*), og da endelig de fra Sverrig (*Sveones*)[3]. Thule kan altsaa efter den simple na-

1) *Gibsons* Udg. af *Camdens Britannia* 2 D. S. 1482 fg. Bredsdorffs Bidrag til Forklaring af Ptolemæuses Efterretninger om de nord. Lande, i Skand. Lit. S. Skr. 20de B. S. 205. Vedel-Simonsens Udsigt over Nationalhist. Perioder, 1 D. 2 H. S. 123. 2) Forsters Entdeckungen im Norden, S. 33. 3) Rigtigheden af de her antagne Steder indlyser for enhver, som ikke forud er indtaget, af Forklaringens simple Naturlighed. Saxo kalder hele Fylker Byer; derover maa man ikke undre sig, det er ikke det første Sted, han urigtigen har overført de gamle islandske eller vel rettere gammeldanske Udtryk paa Latin. Torfæus, der ellers (*Series*, S. 317—319) holder fast ved, at Saxos Thule ikke kan være andet end Island, har rigtig bemærket (*Hist. Norv. P.* 1. S. 368), at Saxos Falu (*Falir?*) er Fjalir i Norge; Geijer derimod antager dette Sted snart for Falun (Svea Rikes Häfder 1 D. S. 542), snart for Falkøping (Svea for 1831, 13 H. S. 247) begge i Sverrig, og forklarer *maritimus sinus* om Vigen; men derved forvirres den her antagne Orden hos

turlige Orden, hvori det her anførte følger, ikke være andet end den sydlige Kyst af Norge, en Deel af Thelemarken og Vigen, der i Digtet er adskilt fra de indre bjergfulde Dele af Thelemarken (Þelamörk); paa denne Deel af Kysten ligger ogsaa i det mindste een af de Fjorde, Saxo anfører, nemlig Midfjord[1], som man ellers har søgt paa Island. Disse Bemærkninger, og flere lignende, saasom at Kroka-Ref, der i den om ham handlende islandske Saga berettes at være fra Thelemarken, af Saxo udtrykkelig kaldes *Thylensis*, vise, at *Thyle* og *Thylenses* hos Saxo betegne Thelemarkens Kyst og dets Indbyggere (Þilir)[2], og at der ikke er nogen Grund til at anvende denne Benævnelse paa Island, hvilket maatte forudsætte Nordboers Bekjendtskab med denne Ø, før den fra Norge af blev opdaget. At Navnet Thule senere af Middelalderens Skribenter, saasom af Adamus Bremensis[3], aabenbart tillægges Island, grunder sig kun paa den Formening, hvilken de, som vi have seet, havde tilfælles med de islandske Forfattere, at de Gamles Thule maatte betegne denne Ø; og deres Kundskab om denne er saa ufuldstændig, at dette Thyle eller Island, Grønland, Helgeland (Halagland) og Vinland anføres som Øer liggende i Havet ved Norge[4].

En noget sildigere Efterretning, end Bedas, taler derimod om Thyle med Angivelse af Omstændigheder, som høist sandsynlig vise hen til Island, og altsaa forudsætter denne Øs Opdagelse, førend samme skete ved Norske. Denne Efterretning findes i et Skrift af den irlandske Munk Dicuil, der skrev i Aaret 825. Han taler om dette Thule som om en ubeboet Ø, der dog i hans Levetid, omtrent i Aaret 795, var bleven besøgt

Saxo. En udførligere Udvikling heraf, som her ej vilde være paa sit rette Sted, tør jeg haabe ved en anden Leilighed at kunne give.

[1]) I Sandeherred ved Tønsberg. [2]) Jvf. P. E. Müller om Saxos Kilder i Vid. Selsk. phil. og hist. Skr. 2 D. S. 116 fgg. og F. Magnusens *Lex. mythologicum* i *Edda Sæmund. T.* 3. S. 574. [3]) *Insula Thyle — nunc Island appellatur. Adam. Brem. de situ Daniæ* (*ed. Mader.*) S. 156—157. [4]) Sammesteds S. 157—159.

af nogle Munke, med hvilke han selv havde talt, og som en Gang havde opholdt sig paa Øen fra første Februar til første August. Disse Munke benægtede den gamle Forestilling, man forbandt med Thule, at der omkring det faldtes et stedse tilfrusset Hav, men berettede, at en Dagsrejse længer imod Nord var Havet virkelig lagt til. Angaaende Dagens og Nattens Længde, da fandt de, át Solen, ved Sommersolhverv og nogle Dage før og efter, gik saa lidet af Himmelen, at man som ved Daglyset kunde see at foretage sig alle Forretninger, men at der ingenlunde, som nogle havde sagt, herskede en bestandig Dag fra Foraarsjevndøgn til Efteraars, og omvendt fra dette til hiint bestandig Nat. Allerede hundrede Aar før denne Tid droge Munke fra Irland, formodentlig af Lyst til Eneboerlivet, til de mange Øer, sóm ligge i de nordlige Dele af det brittiske Hav. Dicuil omtaler, blandt andre, nogle saadanne Øer, som man fra de nordbrittiske med gunstig Vind kunde naae i to Døgn, og som ligeledes i hans Tid vare ubeboede; de Eneboere, der besøgte dem, maatte forlade dem formedelst de normanniske Sørøvere[1].

[1]) Da Dicuils Skrift (*Dicuili liber de mensura orbis terræ. ed. Walckenaer, Paris.* 1807, 8vo, og senere udgivet i *Recherches géographiques et critiques sur le livre de mensura orbis terræ, composé en Irlande au commencement du neuvième siècle, suivies du texte restitué par A. Letronne. Paris*, 1814, 8vo.) kan antages ikke at være i manges Hænder, meddeles følgende Uddrag derfra, som findes i Letronnes Udgave S. 38—40: *De eadem (Thule) manifestius et plenius quam Priscianus, Julius Solinus de Britannia loquens in Collectaneis ita scripsit: Thule ultima, in qua, æstivo solstitio sole de cancri sidere faciente transitum nox nulla: brumali solstitio, perinde nullus dies. — Trigesimus nunc annus est, a quo nuntiaverunt mihi clerici, qui, a kalendis Februarii usque kalendas Augusti, in illa insula manserunt, quod non solum in æstivo solstitio, sed in diebus circa illud, in vespertina hora occidens sol abscondit se quasi trans parvulum tumulum: ita ut nihil tenebrarum in minimo spatio ipso fiat; sed quicquid homo operari voluerit, vel pediculos de camisia abstrahere, tanquam in præsentia solis potest: et si in altitudine montium ejus fuissent, forsitan nunquam sol abscon-*

Da disse Øer iblandt andet beskrives at have mange Faar, saa er det høist sandsynligt, at disse af Dicuil omtalte Øer have været Færøerne (Færeyjar, Faareøerne). Vare Eneboere eller andre Kristne først komne hertil, saa kan det ikke synes saa

deretur ab illis. In medio illius minimi temporis, medium noctis fit in medio orbis terræ; et sic puto, e contrario in hiemali solstitio, et in paucis diebus circa illud, auroram in minimo spatio in Thule apparere, quando in medio meridies fit orbis terræ. Idcirco mentientes falluntur, qui circum eam concretum fore mare scripserunt, et qui a vernali æquinoctio usque ad autumnale continuum diem sine nocte, atque ab autumnali, versa vice, usque ad vernale æquinoctium assiduam quidem noctem, dum illi navigantes in naturali tempore magni frigoris eam intrabant, ac manentes in ipsa dies noctesque semper, præter solstitii tempus, alternatim habebant: sed navigatione unius diei ex illa ad boream congelatum mare invenerunt. — Sunt aliæ insulæ multæ in septentrionali Britanniæ oceano, quæ a septentrionalibus Britanniæ insulis duorum dierum ac noctium recta navigatione, plenis velis, assiduo feliciter vento, adiri queunt. Aliquis probus religiosus mihi retulit, quod, in duobus æstivis diebus et una intercedente nocte, navigans in duorum navicula transtrorum, in unam illarum introivit. Illæ insulæ sunt aliæ parvulæ, fere cunctæ simul angustis distantes fretis, in quibus, in centum ferme annis, eremitæ ex nostra Scottia navigantes habitaverunt. Sed, sicut a principio mundi desertæ semper fuerunt, ita nunc, causa latronum Nortmannorum, vacuæ anachoretis, plenæ innumerabilibus ovibus ac diversis generibus multis nimis marinarum avium. Nunquam eas insulas in libris auctorum memoratas invenimus. — Ovenstaaende er uddraget af et Brev til Oldskrift-Selskabet (see dets Hovedberetning for 1825—1827, S. 35—36) fra Prof. Dahlmann, som meddeelte den første Underretning om Indholdet af Dicuils Skrift, men fornemmelig af et Brev fra Etatsraad Brøndsted til nu afdøde Biskop Münter (skrevet fra Paris 1829), der med sin sædvanlige Humanitet meddeelte Selskabet dets saare omstændelige og nøjagtigen uddragne Indhold. I dette Brev anføres tillige flere Skrifter og Bemærkninger om Dicuils Skrift, hvilke jeg vedføjer for dem, som muligen maatte ønske at efterlæse dem: Nogle gode Bemærkninger af Boissonade findes i *Schoel's Répertoire de la littérature ancienne* T. 1. p. 206 fg.; *Giuseppe Pitarelli* skrev *Lettera relativemente al libro di Dicuil, Torino*, 8vo, af liden

højst besynderligt, om enkelte ogsaa ved et eller andet Tilfælde ere, som Dicuils nys anførte Beretning synes at antyde, komme til Island. Dicuil kunde, eftersom Færøerne blive omtalte, ikke ved Thule forstaae Mainland eller nogen anden betydelig Ø nordenfor Britannien, endnu mindre een af Færøerne selv, da han just strax efter omtaler denne Øgruppe; hans Thule passer sig derfor ikke paa noget andet Land, end Island; ogsaa kun herpaa, til en Bredegrad af 64 til 65°, passe de Omstændigheder, han anfører om Dagens Længde[1].

Denne Formodning bestyrkes paa en højst træffende Maade ved de gamle islandske Efterretninger om Folk, der skulle have boet paa Øen, før Nordmændene besøgte den. Der opholdt sig, saa fortælle de, Mænd, som Nordmændene kaldte Papar, som vare Kristne, og som man troede vare komne fra Vesten over Havet; der fandtes efter dem irske Bøger, Klokker (bjöllur), Krumstave (baglar) og andre saadanne Ting, hvoraf man kunde slutte, at de vare Vestmænd (fra Irland eller Britannien). Disse Ting fandtes østerpaa i Paps og i Papyle (Papey, Papýli) i Søndre Mulesyssel og omkring ved Hornefjord i Skaptefjeldssyssel, ja Papar havde endog boet endnu sydligere, paa det Sted hvor siden Kirkeby (Kirkjubær) blev anlagt[2]. Det er ogsaa, tilføje de islandske Beretninger, omtalt i engelske Bøger, at der den Gang var Samfærsel imellem Landene[3]. At de her omtalte kristne Sager skulde, som Falsen[4] mener, være efterladte af et eller andet normannisk Vikingselskab, der i Forvejen kan have røvet dem i Irland, og siden have været i Land paa Island, er ikke alene blottet for ethvert historisk Vidnesbyrd, men i sig selv li-

Vigtighed; nogle gode Rettelser af Roquefort findes i Moniteuren for 1812, Nr. 328, og i *le Mercure* for 26 Dec. 1812; desuden er Walckenaers Udgave anmeldt i Halle Lit. Z. for 1808 Nr. 307 og i Jenaer Lit. Z. for samme Aar Nr. 250.

[1]) Letronne i hans nysanførte *Recherches* S. 136—139. [2]) Landn. P. 4. Kap. 11. (Qvartudgaven) S. 310. [3]) Islendíngab. Kap. 2. Landn. Fortalen, og Olafss. Tr. Kap. 110, Fornm. S. 1, 233; jvf. *Chrymogæa*, S. 21. [4]) Norges Historie, 1ste Deel S. 31. Anm.

det sandsynligt. Hvad skulde bevæge Hedningerne til at føre slige Ting med sig en saa lang Vej, for endelig at lade dem blive tilbage paa en øde Ø. Derimod bekræftes det islandske Sagn om, at de en Gang bleve fundne der, paa den herligste Maade ved Dicuils Efterretninger, som vise, hvorledes de kunne være komne derhen. Navnet Papar, som Nordmændene tillagde disse Landets første Beboere, og som ligeledes varig opbevaredes i Stedsnavnene Papø og Papyle, finder man ogsaa igjen i Shetlandsøerne, Papa Westra og Papa Stronsa, hvormed stemmer de dem af Islænderne tillagte Navne Papey, Papýli og Papuley[1]. Uden Tvivl have disse Øer, der ere bekjendte af Helgeners Dyrkelse, faaet Navn efter de Munke (Papæ), som der opholdt sig; og man kan saaledes historisk forfølge disses Udbredelse fra Orkenøerne[2] af over Shetlandsøerne og Færøerne til Island. Naar Dicuil lader Munkene forlade Færøerne formedelst Normannernes Vikingstoge, saa stemmer dette ogsaa ret vel overeens med andre Efterretninger, thi Normannernes Toge til Irland begyndte ved Aar 795, og gjentoges senere i Aarene 798, 807, 815, 835[3]; paa Vejen til denne Ø have de højst sandsynlig maattet besøge Færøerne. Endelig lader, som Letronne bemærker, den Mængde af Faar, som fandtes paa sidstnævnte Øgruppe, sig saare naturlig forklare deraf, at de oprindelig bleve overførte til disse Øer af hine Munke, og siden, i et Aarhundrede overladte til sig selv, maatte formere sig overordentlig[4].

Ved Foreståaende er det saaledes oplyst, at Island har været besøgt af irlandske Munke omtrent 65 Aar førend det første Gang blev opdaget af Nordmændene, hvilket ej kan føres højere op i Tiden end til Aaret 860.

---

[1]) Orkneyinga s. S. 74. 78. 116. 354. — [2]) *Tempore Haraldi Comati hæc terra (Orchades) fuit inhabitata et culta duabus nationibus, scilicet Peti et Papæ, quæ duæ nationes fuerant destructæ radicitus ac penitus per Norvegenses.* Orkneyinga s. Append. S. 549—550. — [3]) Suhms Historie af Danmark, 1ste D. S. 582. Letronne i nysanførte *Recherches* S. 135. — [4]) Letronnes nysanførte Skrift S. 136.

2. Nordmændenes første Sejladser til Island.

Efter Sæmund den Frodes Fortælling var den første Nordmand, som besøgte Island, Vikingen Naddodd fra Færøerne, som paa en Reise fra Norge til Færø eller omvendt blev drevet langt ud i Havet mod Vesten, hvor han fandt et stort Land. Han gik med sine Skibsfolk op paa et høit Fjeld, og de saae sig der vidt omkring, om de kunde see Røg eller noget andet Tegn til at Landet var beboet, men de saae intet. Om Høsten vendte de tilbage til Færøerne; men som de sejlede bort fra Landet faldt der megen Snee paa Fjeldene; de kaldte derfor Landet Sneland (Snæland). Det Sted, hvor de havde landet, fik siden Navn af Reidarfjeld (Reiðarfjall) og ligger paa Østlandet ved Reidarfjord i Middel-Mulesyssel [1].

Tiden, da denne Opdagelse skete, angives ikke ved noget bestemt Aar af de Gamle, men maa udfindes ved Sammenligning af Angivelserne for de følgende Reiser. Paa denne Maade hensættes den i den kronologiske Tabel foran første Deel af Snorres Heimskringla til Aaret 861.

Omtrent tre Aar efter (864) vilde Gardar Svafarsøn, af Herkomst en Svensker, men som ejede Jorder i Sjælland, drage til Sydereerne vesten for Skotland. Da han sejlede gjennem Petlandsfjord imellem Skotland og Orkenøerne, drev Storm ham vesterpaa ud i Havet. Han landede endelig paa Island ved det østre Forbjerg (Austrhorn, paa Grændsen af Mule- og Skaptefjeldssyssel), hvor der var en god Havn. Gardar opdagede først, at Landet var en Ø, thi han sejlede rundt om det. Paa denne Sejlads kom han til en Fjord paa Nordsiden, kaldet Skjalfandi (Skjálfandi, i Thingøre-Syssel); her opførte han nogle Huse, for at blive Vinteren over, og kaldte derefter Stedet Husevig (Húsavík). Da han om Foraaret drog videre, sled en Mand, ved Navn Natfare, fra ham i en Baad, tilligemed en Træl og

[1]) Landn. P. 1. K. 1. Olafss. Tr. K. 113. Fornmanna Sögur I, 234—235; 1. Sögubrot bag Knytl. K. 6. samme Værk 11, 411; jvf. *Torfæi Hist. Norv. P. 2.* S. 93. *Chrymogæa,* S. 9. *Spec. Isl. hist.* S. 1.

en Trælkvinde; han byggede siden i Natfarevig (Náttfaravík), men Gardar sejlede til Norge, og roste Landet meget. Fra nu af kaldte man det Gardarsholm (Garðarshólmr)[1].

Den næste, som drog ud for at opsøge Garðarsholm, var Vikingen Floke Vilgerdesøn. Han rejste i Aaret 868 ud fra en Havn, Smjørsund, i Rogeland i Norge, efterat have anstillet et stort Blot[2], og blotet eller indviet til Guderne tre Ravne, som skulde vise ham Vej; thi den Gang, sige selve de gamle Efterretninger, havde de Søfarende i Norden ingen Ledesteen[3] (Magnetnaal, Kompas). Paa det Sted, hvor Blotet var holdt, paa Grændsen af Hørdeland og Rogeland, oprejste Floke en Varde, som derefter har beholdt Navnet Flokes Varde (Flókavarða), nu mere bekjendt under Navnet Ryvaren. Floke sejlede først til Hjaltland, derfra til Færøerne, og herfra begav han sig atter paa sin Opdagelsesrejse med sine tre Ravne. Da han lod den første af disse løs, fløj den tilbage over Stavnen til Landet, de havde forladt; den anden fløj op i Luften, men tyede atter til Skibet; men den tredie fløj endelig frem over Stavn imod den Kant, hvor de siden fandt Land. Floke, som efter sine Ravne fik Navnet Ravnefloke, kom ligeledes til det østre Forbjerg, og sejlede derfra sønden om Landet. Da de nu sejlede omkring Rejkjenæs (Reykjanes) paa Sydvestsiden af Landet, og kom op i Fjorden, saa at de kunde see Snefjeldsnæs (Snæfellsnes), sagde Faxe, en sydersk Mand, som var ombord hos dem, at det maatte være et stort Land de havde fundet, da store Vande strømmede ud i Havet. En stor Strøm med et bredt Udløb kaldte de efter ham Faxes Munding (Faxaós), ligesom ogsaa den hele Bugt har beholdt Navnet Faxefjord (Faxafjörðr). Floke fortsatte sin Sejlads

[1]) Landn. P. 1. K. 1. Olafss. Tr. K. 114, Fornm. S. 1, 235; Rymb. P. 3. K. 2. 1 Sögubrot hag Knytl., Kap. 7. jvf. *Torfæi Hist. Norv.* P. 2 S. 96. *Chrymogæa*, S. 10. *Spec. Isl. hist.* S. 1. — [2]) Hedensk Offer. — [3]) leiðarsteinn, en Steen som tjener til at vise Vejen, af isl. leið, en Vej (Led).

videre vesterpaa over Bredefjord (Breiðifjörðr), og gik i Land ved Vandfjord (Vatnsfjörðr) paa Bardestrand (Barðaströnd). Den hele Fjord var meget fiskerig, saa at de for Fiskeriets Skyld intet Hø fik bjerget, og alt deres Kvæg døde om Vinteren. Vaaren var meget kold; da denne kom, gik Floke landvejs mod Nord, og saae nord over Fjeldene en Fjord, som var fuld af Haviis (den senere saakaldte Isefjord); han kaldte nu Landet Island (Ísland). Endnu længe efter vil man paa det Sted, hvor disse Opdagere havde opholdt sig, have seet Levninger af deres Boliger og Skibsstade. Da de om Sommeren vilde vende tilbage, kunde de for Uvejr ikke komme forbi Rejkjenæs; en Baad, hvori een af dem, ved Navn Herjolf, var, sled der fra dem. Floke lagde ind i Havnefjord (Hafnarfjörðr), men samledes dog siden med Herjolf. De sejlede nu tilbage til Norge, men da man der spurgte dem om Landets Beskaffenhed, da lastede Floke det meget, Herjolf sagde baade Ondt og Godt om det, men endnu en tredie af deres Stalbrødre, ved Navn Thorolf, fortalte, at der dryppede Smør af hvert Straa; man kaldte ham derfor Thorolf Smør[1].

3. Island bebygges.

Den nærmeste Anledning til Islands Bebyggelse gave Harald Haarfagers Erobringer i Norge; han underkastede sig det ene Fylke efter det andet, og undertvang alle Smaakongerne; alle ansete Mænd maatte give sig under ham eller gaae i Landflygtighed, nogle Modtvillige lod han endog lemlæste eller dræbe. Han tilegnede sig al Odel, og enhver Landstrækning, hvad enten den var beboet eller ej; selve Søer og Vande betragtede han som sine, og alle Bønderne maatte være hans Leilændinge, saavelsom de, der oprydde Skove, Saltsyderne og Jægerne[2]. I hvert Fylke indsatte han en Jarl, der skulde have Trediedelen af Skat og Skyld, men disse forøgede han saa meget, at enhver af hans Jarler var mægtigere,

[1]) Landn. P. 1. K. 2. Olafss. Tr. K. 115, Fornm. S. 1, 235. 1. Sögubrot bag Knytl. K. 8, Fornm. S. 11, 412. jvf. *Torfæi Hist. Norv.* og de nysanførte Skrifter. — [2]) Eigla, Kap. 4. Olafs. Tr. Kap. 2.

end de forrige Konger [1]. Denne Forandring var utaalelig for mange rige og mægtige Nordmænd, der, vante til Frihed, foretrak denne for alt. De forlode sine Ejendomme, og droge deels til Jæmteland og Helsingeland, som allerede da vare begyndte at bebygges, deels til Færøerne, Hjaltland og andre Øer i Vesterhavet, som frembøde dem gode Opholdsteder om Vinteren, hvorfra de om Sommeren sejlede til Norge, og røvede paa Kysterne [2]; men af størst Vigtighed for alle følgende Slægter i Norden bleve Udvandringerne til Island.

Bjørnulf og Hroald, Sønner af Hromund Gripsøn, droge for Drabs Skyld fra Thelemarken, og nedsatte sig i Dalsfjord i Fjalefylke. Bjørnulfs Søn Ørn efterlod sig to Børn, Ingolf og Helga; Hroalds Sønnesøn hed Leif. Fætterne Ingolf og Leif vare Fostbrødre. Tre Brødre, Sønner af Atle Jarl hin Mjove paa Gaular, droge med de nysnævnte tvende Frænder paa Vikingstoge om Sommeren, indgik Venskab med dem, og der aftaltes, at de alle næste Sommer atter skulde følges ad. Men om Vinteren ved et Gjestebud, hvor de efter Sædvane gjorde Løfter, aflagde een af Atles Sønner det Løfte, at han vilde eje Ingolfs Søster Helga eller ingen anden Kvinde. Leif blussede, og Ingolf sagde, at han ikke vilde taale nogen Deeltager i hans Fædrenearv uden Leif, og ham og ingen anden skulde Helga have. Man skiltes i Uenighed, som næste Foraar blev til Kamp; den ene af Atles Sønner faldt, den anden flyede; for at hævne sin Broder, fornyede denne næste Aar Kampen, men blev i Slaget. Nu var kun den tredie Broder tilbage, der hidtil ej havde deeltaget i Striden; Pligten at hævne sine Brødre hvilede paa ham, men efter en hos Nordboerne sædvanlig Højmodighed overgave begge Fætterne, Ingolf og Leif, ham selv at dømme i Sagen. Han kjendte dem da frie for Drabet paa den første af hans Brødre, men formedelst Drabet af den anden, der kun havde villet hævne sin Broders Død, dømte han dem landflyg-

[1]) Heimkr. Haraldss. hárf. Kap. 6. — [2]) Sammesteds Kap. 20. *Chrymogæa;* S. 17.

tige fra Fjordefylke. Ingolf og Leif besluttede nu at forlade deres Fædreneland, efter nogle dog mindre af Frygt for Atles Søn, end for Harald Haarfager. De udrustede et stort Skib, og sejlede ud for at finde det Land, Ravnefloke havde besøgt. De landede her paa Østkanten i Alftefjord den søndre i Aaret 870[1], men bleve der for denne Gang kun en Vinter over, og vendte derpaa tilbage til Norge[2].

Leif drog derpaa i Vesterviking; i Irland kom han en Gang til et stort Jordhuus, hvor der var ganske mørkt inde, indtil han mærkede Skinnet af et Sværd, som en Mand, der var flygtet derind, sad med. Leif dræbte Manden, og tog Sværdet, og heraf fik han Navnet Hjørleif (Sværd-Leif). Han hærgede vidt omkring paa Irland, og bortførte, foruden meget andet Hærfang, 10 (eller 12) Trælle, af hvilke een hed Dufdak. Endelig vendte han tilbage til sin Fostbroder Ingolf i Norge, der imidlertid havde sat alting i Stand til deres nye Rejse til Island. Om Vinteren anstillede Ingolf i samme Hensigt et stort Blot, og Fretten (Gudesvaret) viste ham til Island; Hjørleif derimod vilde aldrig blote. Begge Frænder sejlede, hver med sit Skib, i Aaret 874, sammen til Island; men da de kom saa nær, at de kunde see Landet, bleve de skilte fra hinanden. Da Ingolf saae Landet, skjød han sine Højsædesstøtter[3] overbord, og gjorde Løfte, at bygge der, hvor de dreve i Land. Det Sted, hvor han først landede, fik siden Navn af Ingolfshøfde (Ingólfshöfði) eller Ingolfs Forbjerg, og ligger paa den sydøstlige Side af Landet i Skaptefjeldssyssel. Hjørleif blev

---

1) „Det Aar, da Regnar Lodbroks Søn Ivar lod Edmund den Hellige, Konge af Engelland, dræbe, og det var 870 efter Kristi Fødsel." Islendíngab. Kap. 1. — 2) Landn. P. 1. K. 3—4. Flóamannasaga, K. 2—3. Olafss. Tr. Kap. 116. jvf. *Torfæi Hist. Norv. P.* 2. S. 99—100. *Chrymogæa*, S. 18 fgg. 3) **Öndvegissúlur eller setstokkar**, saa kaldtes de Piller, som stode ved Højsædet eller Huusherrens Sæde; paa den øverste Deel af disse var gjerne udskaaret. Hovedet af den Gud, som man især havde Tillid til, sædvanlig Thor eller Odin.

dreven længere mod Vesten; da der blev Vandmangel paa hans Skib, fandt de irske Trælle, som han havde med sig, paa at ælte Meel og Smør sammen, hvilket de sagde tvang Tørsten; men da der strax efter faldt Regn, opfangede de denne med deres Sejl og Telte, og kastede den tillavede Blanding (munnþak), som begyndte at mugne, overbord; det Sted, hvor den drev i Land, fik deraf Navnet Mundbaksøre (Munnþakseyri). Hjørleif gik i Land ved Hjørleifshøfde (Hjörleifshöfði, Hjørleifs Forbjerg), og lod to Boliger opreise. Næste Vaar vilde han saae, og lod Trællene, endskjønt han havde en Oxe, trække Ploven. Da overlagde Dufdak med de andre Trælle, at de vilde dræbe Oxen, og sige, at en Bjørn havde dræbt den, men naar Hjørleif saa med sine Stalbrødre søgte efter Bjørnen, vilde de overfalde og dræbe dem. Efterat have sat dette onde Anslag i Værk, flygtede de paa Skibsbaaden med de Dræbtes Koner og en Deel Gods over til nogle Øer, som laae søndenfor Landet. Imidlertid havde Ingolf sendt to af sine Trælle ud, for at opsøge hans Høisædesstøtter; de kom til Hjørleifshøfde, fandt Hjørleifs Lig, og vendte med denne Tidende tilbage til Ingolf. Denne drog nu selv derhen, og da han saae sin Frændes Lig, udbrød han: „Ilde er det gaaet denne brave Mand, at usle Trælle skulde blive hans Banemænd, men saaledes gaaer det enhver, som ej vil blote." Da de Dræbte vare begravede, og deres Gods taget i Forvaring, gik Ingolf op paa Forbjerget, og da han saae Øerne mod Sydvest, faldt det ham ind, at Trællene maatte være flygtede derhen, siden Baaden var borte. Han overfaldt dem der, og dræbte dem alle. Øerne fik Navn af Vestmændsøerne (Vestmannaeyjar) efter Trællene, som vare Vestmænd (Irlændere). De Myrdedes Koner tog Ingolf tilbage med sig til Hjørleifshøfde, hvor han forblev Vinteren over, men næste Sommer drog han langsmed Havet mod Vest, og tilbragde den tredie Vinter under Ingolfsfjeld (Ingólfsfell i Aarnæs-Syssel paa Grændsen af Ølvusveit). I dette Aar fandt Trællene hans Høisædesstøtter ved Arnarhvol nedenfor Heden (eller i Guldbringe-

Syssel). Næste Foraar drog Ingolf over Heden, og opslog sin Bolig der, hvor Høisædesstøtterne vare drevne i Land; han boede paa Gaarden i Reikjevig (í Reykjavík), hvor hans Høisædesstøtter endnu længe efter vistes. Han tog derpaa hele Landstrækningen imellem Olvusaa (Ölfussá) og Hvalfjord (Hvalfjörðr) fra Brynjedalsaa og Oxeraa af, og alle Næssene ud i Havet, eller med andre Ord Kjosar-, Guldbringe-, og den vestlige Deel af Aarnæs-Syssel. Den ene af sine Trælle gav han sin Frihed, og denne nedsatte sig i hans Landnam; den anden klagede over, at de vare rejste igjennem saa mange gode Herreder, for at bygge der paa et Udnæs, og flygtede med en Trælkvinde til Olvusvand (Ölfussvatn)[1]. Ingolf blev, som den første, der nedsatte sig i dette øde Land, den navnkundigste af alle Nybyggerne[2]. Hans første egentlige Nedsættelse skete, som vi have seet, i Faxefjord, omtrent paa samme Sted, hvor endnu Landets vigtigste Handelsplads er beliggende.

---

[1]) Landn. P. 1. Kap. 5—8. Olafss. Tr. Kap. 116—117, jvf. *Torfæi Hist. Norv.* P. 2. S. 100—102. *Chrymogæa*, S. 20. *Spec. Isl. hist.* S. 5. — [2]) Landn. P. 1. K. 9.

Rettelse til S. 254-255: Historieskriverne have hidtil været enige om den her givne Fremstilling af Islands Opdagelse, men denne almindelige Vildfarelse er nu bleven berigtiget ved Finn Magnusens kritiske Undersøgelser, der ere indførte i det under Pressen værende Skrift: **Grønlands historiske Mindesmærker** 1 D. S. 89 fgg., hvis Resultater, der først nu ere blevne mig bekjendte, jeg i Korthed skylder at meddele Læserne: Det ældste Haandskrift af **Landnáma** anfører Islands første Opdagere i følgende Orden: **Gardar, Nadodd, Floke,** og taler oftere om Gardar, som „først" fandt Island; Gardar var en Søn af Svafar den Svenske; han (uden Tvivl Svafar) var født i Sverrig, men ejede Jorder i Sjælland; Gardars Søn, Une den Danske, var, som allerede bekjendt, een af Islands Landnamsmænd. Det er altsaa klart, at Faderen Svafar, en Svensker, fik dette sit Tilnavn, da han nedsatte sig i Sjælland, og at Sønnen Gardar boede her, da han opdagede Island; ligesom hans Søn Une derfor ogsaa, da han nedsatte sig paa Island, fik Tilnavnet den Danske. — De sildigere Efterretninger om, at Gardar fandt Island efter Nadodds Anviisning, da de dog lade ham paa Vejen til Sydersøerne drives derhen af Storm, eller hvad der endnu lader mere fabelagtigt, efter hans troldkyndige Moders Anviisning, er altsaa en senere forfalsket Tradition; og det hele giver et mærkeligt Exempel paa, hvad jeg ved en anden Lejlighed har bemærket, at selve de islandske Efterretninger maae underkastes en omhyggelig Kritik; samt hvor lang Tid der kan hengaae, før man i denne ved Granskerens skarpe Blik erholder den fuldkomneste Klarhed.

Bidrag til Sprogets Historie paa den jydske Halvøe, fornemmelig i dens søndre Deel.

Ved Dr. Christian Paulsen, Professor i Lovkyndigheden ved Universitetet i Kiel.

Sproget, denne mærkværdige Yttring af Menneskeslægtens og dens enkelte Folkestammers aandelige Liv, der frembyder een af Hovedsiderne for den videnskabelige Betragtning af dette overhovedet, har ogsaa en særdeles Vigtighed for Historiegrandskeren, da han ved Sprogiagttagelser kan komme til en høi Grad af Vished om Landes Skjæbner under de dem beboende Folkeslags Omskiftninger[1]. Thi Sproget, der saa nøie hænger sammen med Menneskets Indre, er dog saa meget og paa en saadan Maade noget Udvortes, at det hører til de varigste Tilsynekomster i Tiden. Medens alle dens øvrige Frembringelser ere udsatte for fuldkommen Ødelæggelse, kan dens Sprog i Steders og Tings Benævnelse, eller ved en endnu kjendelig Indflydelse paa Sprogdannelsen i senere Tider, lettere, i det Mindste tildeels vedligeholdes; og Sproglævninger ere derfor som oftest de alleræld ste, ja vel endog eneste Mindesmærker fra en længst forsvunden Tid. De kunne navnligen vidne deels om at flere Folk i Tidernes Løb have fulgt hverandre i et Lands Herredømme, deels derpaa at ogsaa en Blanding har fundet Sted mellem dem; og det fra Sproget hentede Beviis er, i Mangel af egentlige historiske Kilder, sikkrere, end det som beroer paa Folkenes Sindsbeskaffenhed og Sæder. Vel viser sig heri ogsaa de forskjellige Folkeslags Eiendommelighed; men hiin er for indvortes, og derfor vanskeligere i det Store at iagttage; disse ere for udvortes og kunne derfor let i Tidernes Løb have undergaaet Forandringer.

---

1) Jvf. Engelstoft i Forerindringen til Werlauffs og Outzens Priisskrifter angaaende det danske Sprog i Slesvig, S. III.

Ligesom Sproget som det umiddelbareste og meest betegnende Afpræg af Menneskenes Væsen ved sin Overeensstemmelse blandt flere Folkeslag viser deres indbyrdes Slægtskab, saa adskilles og i en Hovedfolkestamme enkelte Grene meest bestemt ved Sprogeienbommeligheder, der kunne finde Sted ved Siden af den almindelige Sproglighed. Dette er, som bekjendt, Tilfældet med Nordboer og Tydskere, som, beslægtede med hinanden, tilsammen udgjøre det store gothiske eller germaniske Folk. Begge Folkegrene adskille sig fra hinanden, foruden ved en stor Deel dem egne Ord, ogsaa ved Eiendommeligheder i Sprogbygningen, blandt hvilke de meest i Øine faldende ere Kjendeordets (Artiklens) Plads, og Gjerningsordenes lidende Form[1].

Disse Bemærkninger over Sprogiagttagelsernes Vigtighed for Historikeren fremkaldes ogsaa ved Nordens Historie i Almindelighed og vort Danmarks i Særdeleshed; idet Sprogløvninger ved Siden af andre Grunde bevise, at Befolkningen paa Halvøen, inden den blev dansk, har, i det mindste i den største Deel af samme, bestaaet af tydske Stammer.

Det er en historisk Kjendsgjerning, at tre germaniske Folkefærd i Midten af det femte Aarhundrede fra det nordlige Tydskland og vor Halvøe udvandrede til Britannien[2]; de kaldes Saxer, Angler og Jyder, og maae have været meget beslægtede med hverandre. Herfor taler deels deres fælleds Foretagende, deels deres Forholde i Britannien[3]. Her kaldtes de af Landets oprindelige Indbyggere i Samling Saxer, ligesom det af disses Efterkommere, Gælerne, endnu den Dag i Dag skeer med de egentlige Englændere. Anglerne maae derfor uden Tvivl ogsaa have regnet sig til den større saxiske Folkestamme, og have vel talet en fra det egentlige Saxiske kun lidet forskjellig Mundart, saa at der ved begge Folks nøiere Forbindelse i det nye Hjem opstod eet

[1]) See Rask i Fortalen til hans Angelsaxiske Sproglære S. 41.
[2]) *Beda historia ecclesiast.* I. 15 . . . . *Advenerunt de tribus Germaniæ populis* . . . . *Saxonibus, Anglis, Vitis (Jutis).* — [3]) Jvf. *Beda l. c.* „*Anglorum sive Saxonum gens.*"

fælleds Sprog, der snart benævnes saxisk, snart anglisk eller engelsk[1]. Da dette Navn senere er blevet det ene herskende, saa fremgaaer heraf — da vel ingen anden Aarsag kan udfindes for det — at det angliske Folk har udgjort Fleerheden; hvorfor ogsaa hele Landet har faaet Navnet England, omendskjøndt det første Gang forenedes til een Stat ved en saxisk Konge nemlig Egbert af West-Sex[2].

Det daværende Sprog i England, som er bekjendt under Navn af Angelsaxisk — et Ord, der vel neppe findes brugt af Folket selv, men dog allerede af gamle fremmede Forfattere[3] — hører, efter dets hele Indretning, til den tydske Sprogart, et Beviis paa, at Anglerne lige saa lidet som Saxerne ere at regne til den nordiske Folkestamme. Det Samme maa have været Tilfældet med den Tids Jyder (Eótas, Joter); deres fælleds Tog med hine, og deres Bopæle mellem dem i England[4] taler herfor, ligesom og de ældste historiske Overleveringer hyppigen vise dem i Forening med Angler og Saxer, kæmpende mod Nordboerne[5]. Ingensteds findes heller i de gamle engelske Efterretninger, at de have talet et væsentligen forskjelligt Sprog; tvertimod har det vel været det Angelske meget ligt, da Jyderne i en angelsaxisk Lov udtrykkeligen kaldes Anglernes Blodsbeslægtede, og derfor lige berettigede med disse (*Juti .... exierunt quondam de nobili sanguine Anglorum*[6]).

Det er altsaa vist, at vor Halvøe ikke altid har været i danske Stammers Besiddelse, som den nu for største Delen er;

---

[1]) See f. Ex. *Beda* **II, 5**; *Leges Canuti art.* **1 (2). 83 (80)** „*Englisc*"; jvf. Dreyer: *De usu genuino juris Anglo-Saxonici* **p. CCL.** *not.* — [2]) Phillips Geschichte des Angelsächsischen Rechts § **IX.** — [3]) See f. Ex. *Paulus Diacon. De gestis Longobard.* **l. 4. c. 23.** „*Angli-Saxones*;" **l. 5, 37.** „*Hermelinda ex Saxonum-Anglorum genere*;" **l. 6, 15.** „*Cedoaldus rex Anglorum-Saxonum.*" — [4]) Phillips p. a. St. § **VI.** — [5]) Jvf. Suhm, Historie af Danmark **I.** S. 30, 53, 103, 321, 324, 333. — [6]) *G. Lambardi Archæonomia* **p. 148**; jvf. Werlauffs Priisskrift, det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig S. 19.

og interessant er det, at der endnu i Stednavne og i Landets nuværende danske Mundart findes Levninger af de forrige tydske Beboeres Sprog. Om disse have indtaget hele Halvøen, eller hvilken Deel af samme, derom have vi ingen historiske Efterretninger; men Sprogiagttagelser føre til et temmelig sikkert Beviis, at ikke allene hele Sønder-Jydland, men ogsaa den sydvestlige større Halvdeel af Nørre-Jydland har havt tydsk Befolkning. I den jydske Mundart savnes nemlig den nordiske Sprogeiendommelighed af det bestemte Kjendeords Vedhængen, hvorimod det, som i de tydske Tungemaal, sættes foran Navneordet; og denne Særegenhed hersker fra den sydlige danske Sproggrændse til dybt inde i Jydland, til en Linie, der kan drages fra Egnen af Skanderborg[1], Viborg paa den sydlige Side forbi, til Liimfjorden[2]. Sønden og Vesten for denne, ogsaa indbefattende Thy, som jo dengang var en Øe[3], bruges, istedenfor det egentlige danske vedhængte Kjendeord, et foransat uforandret æ (dog i enkelte Egne i Fleertallet de, di[4]); det ubestemte derimod er ikke afvigende.

Hiin Afvigelse af den jydske Mundart fra de øvrige danske og nordiske i en væsentlig Punkt — medens den ellers unægteligen hører til dem — lader sig kun deraf forklare, at i den sydvestlige Deel af Fastlandet en betydelig tydsk Befolkning har blandet sig med de Danske. Disses Indvandring sættes i Forbindelse[5] med den ved Udvandringerne til Britannien skeete Svækkelse af Halvøens tydske Folkeslag, hvoraf de tilbageblevne dog endnu maae have været talrige, da de have kunnet meddele

[1]) Pontoppidan: Om det danske Sprogs Skjæbne i Hertugdømmet Slesvig; i Kbhvn. Videnskab. Selsk. Skrifter B. I. S. 76. — [2]) Molbech i hans Nord. Tidsskrift B. III. 1 Hefte S. 161. — [3]) Jvf. Becker i samme Værk B. IV. — [4]) Jvf. Outzen i Kieler Blätter B. III. S. 315. Det var meget at ønske, at en kyndig Nørrejyde vilde meddele herom det Nøiagtigere. — [5]) Suhm, Historie af Danmark B. I. S. 324, 345; Werlauff p. a. St. S. 22; Dahlmann, Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte B. I. S. 432.

Sproget af det Folk, i hvilket de gik over, en væsentlig Sprogdeel. I Kjendeordet æ have vi altsaa en Levning af de tydske Jyders Sprog, der viser dets Forskjellighed fra det Angelsaxiske, hvis Kjendeord altid have T- eller S-Lyden i Begyndelsen[1]. Have Oldjyderne, endskjøndt af tydsk Art[2], dog dannet Overgangen[3] mellem Tydskere og Nordboer, med mange nordiske Ord i deres Sprog: saa behøve de Danske ei engang at have udgjort Fleerheden, for at forvandle det jydske Sprog til Dansk; og under denne Forudsætning forklares det saa meget lettere, hvorledes dog enkelte Afvigelser fra det øvrige danske Sprog, navnligen den her omtalte, kunde vedligeholde sig. Da i det nordøstlige Jydland den nævnte Sprogafvigelse ei findes, saa er det Beviis for: at hiin anførte Linie maa have været Grændseskjellet mellem de Danske og Oldjyderne, i det mindste i lang Tid, og til et saadant er Landets naturlige Beskaffenhed der — Indsøer, Guden-Aaen, derfra den høie Landryg til Liimfjorden, og tilsidst denne — heller ikke upassende. Selv Navnet Guden-Aae gjør det sandsynligt, hvis Oprindelse lettest indsees, naar de Danske have havt den som Grændseflod mellem sig og Jyderne (Joter, Juter).

Paa en saadan Tingenes Tilstand synes mig ogsaa det angelsaxiske Digt **Beowulf** at hentyde. Omendskjøndt det svæver mellem meget ubestemte Sagn, og tildeels endog er eventyragtigt, saa indeholder det dog unægteligen historisk Mindeklang om de Danskes og deres Naboers ældste Forholde[4]. Aldeles usandsynlig og vilkaarlig forekommer mig Outzens Mening, der i Kieler Blätter (Bd. III. S. 307 fg.) indskrænker Begivenhedernes Skueplads til det nuværende Slesvigske, medens dog, (hvilket visselig de fleste Læsere efter Digtets hele Indtryk paa dem ville antage), de handlende Personer træffe sammen fra fjernere Steder. Meget sandsynlig er derimod dets Udgivers, Thorkelins, Antagelse[5];

[1]) Jvf. Rask, Angelsaksisk Sproglære. — [2]) Dahlmann p. a. St. S. 437. — [3]) Werlauff S. 20; Dahlmann S. 255. — [4]) Jvf. Grundtvigs Fortale til hans Oversættelse S. XXXVI fg. LVI fg. — [5]) *De rebus gestis Danorum. Poema Anglosaxonicum. Havniæ* 1815.

at Vest - Danerne (West - Dene eller Dene allene, S. 31,34,371, hvis Konges Mand, Wulfgar, ogsaa var en Vendelbo, S. 28), boede i Jydland, og at Øst-Danerne eller Gotherne (Geatas S. 17, 22, 32, 48), hvis Helt Beowulf først den anden Dag landede paa hines Kyst (S. 19) ere Sverriges Gother, der udtrykkeligen adskilles fra de Svenske (S. 184, 186) Vest-Danernes Fiender ere Joter (Eotnas) og den Jotniske Grendel (S. 11 fg.); denne lever paa deres Landgrændse (S. 11-15), og er rigtignok et Utyske, ligesom Joterne ogsaa kaldes Þyrse (S. 34, det nordiske Þurs). Men disse nævnes og ved Siden af Friserne, altsaa som et Folk (S. 82 fg.[1]); og jeg holder det desaarsag for meget rimeligt, at historiske Sagn om Danskes Krige med det dem fjendtlige Nabofolk (Old-) Jyderne[2] af den kristelige Forfatter ere blevne sammenblandede med hedenske Erindringer om Jætterne, Gudernes og Menneskenes Fjender.

Om det end ikke er usandsynligt, at i de ældste Tider ogsaa den nordøstlige Deel af Halvøen har været beboet af de tydske Oldjyder[3], saa er det dog begribeligt, at denne, som vender mod det øvrige store Norden, tidligere maa have faaet nordisk Befolkning. Skulde der i dens Mundart, ligesom i det sydvestlige Jydlands, findes angelsaxiske Ord, saa vilde det bestyrke hiin Antagelse; men da den i ingen væsentlig Punkt har optaget noget Unordisk, saa beviser det, at de oprindelige Indbyggere for største Delen maae være enten udvandrede eller forjagede og tilintetgjorte af de Danske. Hvor langt Oldjyderne have boet mod Syd, og hvor de ere stødte sammen med deres Naboer paa denne Side, Anglerne, lader sig ei mere angive med Bestemthed. Vist er det, at disses Land ikke har bestaaet allene af

[1]) Jeg kan ikke forstaae dette Sted som Grundtvig (Bjowulfs Drape S. XXXIX fg. LXII fg.), men slutter mig i Hovedsagen til Thorkelin, S. 259. 263. — [2]) Jeg sætter derfor ogsaa med Thorkelin de Syddanske paa Øerne, og ikke med Werlauff (Priisskrift S. 24. o.) hen til Sønder-Jydland. — [3]) Jvf. Dahlmann S. 431.

det endnu Navnet Angeln førende Landskab mellem Slien og Flensborgerfjorden; men sandsynligviis have de beboet hele det nuværende Slesvig[1], saa at de fra dets Vestkyst ere gaaede over til Britannien[2]. Thi havde Friser allerede dengang boet der, saa vilde man ei begribe, hvorledes Angler saa let kunde foretage deres Toge; og at Friserne skulde være indbefattede under Angler, kan ei heller antages. Deres Sprog nemlig er ikke lidet forskjelligt fra det angelsaxiske[3], saa at de danne en egen tydsk Folkestamme; og havde de selvstændigt og betydeligt taget Deel i Togene til England, saa vilde de gamle engelske Skribenter vissselig ikke have undladt at nævne dem ved Siden af de andre Folkeslag, da de saa udtrykkeligen omtale Jyderne, skjøndt disse vare saa nær beslægtede med Anglerne, og end ikke i stort Antal gik over til Britannien[4]. Det synes derfor rimeligst, at Friserne først efter Anglernes Toge have udbredt sig fra Sønden af over vor Vestkyst, om hvilken Indvandring der jo haves gamle Efterretninger[5], som bestyrkes derved, at vi have Spoer af et

---

1) Werlauff p. a. St. S. 17; Suhm H. a. D. I. S. 324. — 2) Jvf. Outzens Priisskrift: Ueber die dänische Sprache im Schleswigschen § 2. — 3) Rask, Angelsaksisk Sproglære, Fortalen S. 32. — 4) Jvf. Kruse: Ueber den Ursprung der Friesen auf der Westküste Schleswigs, i Schlesw.-Holstein. Prowinzialberichte v. 1793, B. 2 S. 252 fg.; Dahlmann p. a. St. S. 215. Den ovenfor anførte Grund er ikke bleven drøftet af Falck i Handbuch des Schlesw.- Holst. Privatrechts B. I. S. 215 fg., eller af Michelsen i hans Nordfriesland (Staatsbürgerliches Magazin B. VIII. S. 482 f.) Enkelte Frisere kunne vel være komne til Britannien (jvf. Suhm B. I. S. 488); men ogsaa af det angelsaxiske Sprogs Beskaffenhed slutter Rask, at Friserne ikke have havt megen Indflydelse paa dets Dannelse; see hans Frisisk Sproglære, Fortalen S. 2-4. — 5) *Saxo l. XIV ed. Stephan. p.* 260. Selv Outzen, der ellers holder Friserne for Ur-Indbyggere, finder dog Efterretningerne om at der ogsaa ere skeete vestfrisiske Indvandringer ei usandsynlige (Kieler Blätter B. V. S. 280); Falck og Michelsen p. a. St. have og anført Digtet om Beowulf for deres Mening, at Friserne vare ældgamle Beboere af Halvøen; men den første

fjendtligt Forhold mellem de vel mod Øst tilbagetrængte Angler og Friserne. Der findes f. Ex. endnu i Tønder Amt Levninger af en gammel Vold, Olgerdige, og det Sagn om den, at den har været bestemt til Værn mod Friserne[1].

Paa deres nordlige Grændse bleve Anglerne trængte af de Danske, især under Kongerne Helge og Rolf Krake, og skjøndt en angelsk Konge, efter hiins Død, endnu i den første Halvdeel af det sjette Aarhundrede kunde tiltage sig Overherredømmet over en stor Deel af Nørre-Jydland, saa bleve de dog af den sidste underkastede hans Herredømme, hvoraf en ny Udvandring til England var en Følge[2]. Der nævnes vel endnu en angelsk Konge, og paa et angelsk Rige med indskrænkede Grændser mod Norden tyder og hiint Olgerdige, som efter Sagnet ogsaa er blevet opkastet imod de Danske — for hvilket dets Retning fra Nordost til Sydvest iligemaade taler; men selvstændige vare de ikke. I de følgende Tider maae de ogsaa her være sammensmeltede med indvandrende Danske, da deres Navn forsvinder af Historien, da Danske nævnes som Frisernes umiddelbare Naboer[3], og da med den sikkre danske Histories Begyndelse ogsaa den sydligste Deel af Halvøen til paa hiin Side Slien i Sprog og Forfatning viser sig dansk. At en Deel af det gamle Angeln endnu den Dag i Dag har beholdt dette Navn[4], forklares let deraf, at dette Landskab efter sin Beliggenhed længst og i største Mængde maa have havt reen angelsk Befolkning[5].

har senere rigtigt bemærket (Handbuch II. S. 12), at de Danske ikke førte Landkrige med Friserne, men gjorde Søtoge imod dem (Thorkelins Udgave S. 82 fg. 216).

[1]) Outzens Priisskrift § 6. — [2]) Suhm, B. I. S. 324, 351—54. — [3]) Suhm S. 494. — [4]) Jvf. Alfreds *Germania* i den angelsaxiske *Orosius* hos Dahlmann p. a. St. S. 418. — [5]) At *Beda* I, 15 endnu paa sin Tid i det 8de Aarhundrede kalder Anglernes gamle Fædreland øde og ubeboet (jvf. Kruse p. a. St. S. 262), kan ikke forstaaes ordret, da en heel Deel af dem beviisligen er bleven tilbage. Hiin vel stærke Yttring kan være fremkaldt ved Sammenligningen med det langt mere befolkede England.

Men hele Landet tilligemed denne Deel antog ved Overgangen til dansk Folkedommelighed Navnet Sønder-Jydland, en, ved Siden af andre Grunde, ikke uvigtig Beviisgrund for at det har faaet samme fra Nørre-Jydland, og at Sagnet om en Indvandring fra de danske Øer[1] ei kan være grundet. Vel have Leires danske Overkonger selv ført Krige imod Anglerne, og mange enkelte danske Øboere kunne være komne til disses Land; men Hovedangrebene ere skeete fra Jydland af; og at den danske Befolkning egentlig er gaaet ud herfra, kan neppe omtvivles, da endog paa Sønder-Jydlands østlige Kyst ved det lille Belt, paa Als og i Angeln hiin anførte mærkværdige Sprogeiendommelighed findes, og Mundarten i det hele, i Udtryk og Betoning er jydsk, skjøndt naturligviis med enkelte Særegenheder i de forskjellige Egne. Denne væsentlige Lighed mellem det Sønderjydske og Nørrejydske forklares jo netop meget godt ved at antage at danskvordne Nyjyder, der dog endnu stode Anglerne nærmere end de andre danske, indvandrede, og at de tilbageblevne Angler sammensmeltede med disse. Saaledes gives der ingen Sproggrændse imellem Sønder- og Nørre-Jydland; man mærker endnu den Dag i Dag i Henseende til Sprog og Sæder ikke, om man staaer Norden eller Sønden for Skodborg Aae og Koldingfjord. Omendskjøndt i senere Aarhundreder en saa stor Forskjellighed er opstaaet i Henseende til offentlig-retlige Forhold[2] mellem det til Hertugdømmet Slesvig blevne Sønder-Jydland og Nørre-Jydland, saa fandt en saadan i de ældre Tider uden Tvivl[3] ligesaa

[1]) Suhm, Historie af Danmark, I. S. 298; Outzen p. a. St. S. 33. — [2]) Jvf. mit Skrift: Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig. Kiel 1832. — [3]) At, som Falck i sin Handbuch des S. H. Privatrechts B. II. S. 143, Note 46, antager, allerede før Hertug Abels Tid en dybtgribende Affondring af Slesvig fra det øvrige Danmark skulde have fundet Sted, kunne vi ikke indrømme; thi, afseet derfra at Sønder-Jydland tiere end andre danske Landskaber havde Hertuger — hvilket meer havde Hensyn til dets udvortes Forhold som Grændseland — saa var beviisligen

lidt Sted som i Henseende til Folkedommeligheden, og hele Halvøen blev som oftest kaldet Jydland, uden at man adskilte det nordlige og sydlige[1].

Mærkeligt er det, at selv i denne til Tydskland stødende og med Tydskere saa meget Samqvem havende Deel den danske Folkefølelse var bleven saa stærk, at man, saa langt vi kunne gaae tilbage i Tiden, har anseet hiin i den daglige Tale forekommende Brug af den ommeldte foransatte Kjendeord egentlig for udansk, idet den, foruden at den ei findes i de i Sønder-Jydland opdagede Runeindskrifter[2], heller ikke forekommer i dets ældste nogenledes omfattende skriftlige Mindesmærker, Skraaen for Knudsgildet i Flensborg fra Slutningen af det 12te Aarhundrede, og denne Byes og Haderslevs Kjøbstadsretter fra Enden af det 13de; endskjøndt der dengang endnu ei gaves noget almindeligt dansk Skriftsprog, efter hvilket Affatterne havde kunnet rette sig. De have skrevet i den jydske Mundart, men med Udeladelse af hiin Særegenhed. I Almindelighed bruges Artiklen (der jo overhovedet i Sprogene er een af de sildigst opfundne Taledele) i hine Love sjelden, især i de flensborgske, da Haandskrifterne af disse ere langt ældre[3], end den til vor Tid opbevarede Affattelse af den haderslevske Kjøbstadsret; men hvor Kjendeordet findes, er det dog det nordiske vedhængte[4]. Fremdeles forekom-

hele Rets-, Skatte- og Krigsforfatningen Nørre-Jydlands næsten aldeles lig, medens en langt større Forskjel herskede mellem dette og det østlige Danmark. Jvf. Dutzen p. a. St. S. 69, 73; mit Beitrag zur Geschichte der südjütischen Stadtrechte und Versuch einer Darstellung des Geistes derselben, i Staatsbürgerliches Magazin B. V; Larsen, Bidrag til de danske Provindsial-Lovbøgers Historie, i Jurid. Tidsskr. XIV 1 H. S. 69 fg. Velschow, *De institutis militaribus Danorum I.* § 21-25 & *pag.* 165, 194.

[1]) Dutzen § 15. — [2]) Antiqvariske Annaler B. II. S. 1 fg. — [3]) Jvf. Kolderup Rosenvinges Samling af gamle danske Love, B. V. Fortale S. XLV fg. — [4]) Flensborg Stadsret Art. 19, 51, 58, 68, 106. Den 9de Artikel lyder rigtignok saaledes: **Af byman, thær athælkunæ børn hauær, døør, oc han hauær næstæ frænder a**

det sandsynligt. Hvad skulde bevæge Hedningerne til at føre slige Ting med sig en saa lang Vej, for endelig at lade dem blive tilbage paa en øde Ø. Derimod bekræftes det islandske Sagn om, at de en Gang bleve fundne der, paa den herligste Maade ved Dicuils Efterretninger, som vise, hvorledes de kunne være komne derhen. Navnet Papar, som Nordmændene tillagde disse Landets første Beboere, og som ligeledes varig opbevaredes i Stedsnavnene Papø og Papyle, finder man ogsaa igjen i Shetlandsøerne, Papa Westra og Papa Stronsa, hvormed stemmer de dem af Islænderne tillagte Navne **Papey**, **Papýli** og **Papuley**[1]. Uden Tvivl have disse Øer, der ere bekjendte af Helgeners Dyrkelse, faaet Navn efter de Munke (**Papæ**), som der opholdt sig; og man kan saaledes historisk forfølge disses Udbredelse fra Orkenøerne[2] af over Shetlandsøerne og Færøerne til Island. Naar Dicuil lader Munkene forlade Færøerne formedelst Normannernes Vikingstoge, saa stemmer dette ogsaa ret vel overeens med andre Efterretninger, thi Normannernes Toge til Irland begyndte ved Aar 795, og gjentoges senere i Aarene 798, 807, 815, 835[3]; paa Vejen til denne Ø have de høist sandsynlig maattet besøge Færøerne. Endelig lader, som Letronne bemærker, den Mængde af Faar, som fandtes paa sidstnævnte Øgruppe, sig saare naturlig forklare deraf, at de oprindelig bleve overførte til disse Øer af hine Munke, og siden, i et Aarhundrede overladte til sig selv, maatte formere sig overordentlig[4].

Ved Forestaaende er det saaledes oplyst, at Island har været besøgt af irlandske Munke omtrent 65 Aar førend det første Gang blev opdaget af Nordmændene, hvilket ej kan føres højere op i Tiden end til Aaret 860.

---

[1]) Orkneyíngas. S. 74. 78. 116. 354. — [2]) *Tempore Haraldi Comati hæc terra (Orchades) fuit inhabitata et culta duabus nationibus, scilicet Peti et Papæ, quæ duæ nationes fuerant destructæ radicitus ac penitus per Norvegenses.* Orkneyíngas. Append. S. 549—550. — [3]) Suhms Historie af Danmark, 1ste D. S. 582. Letronne i nysanførte *Recherches* S. 135. — [4]) Letronnes nysanførte Skrift S. 136.

Himmershøi, men det udtales ho, og da Byen ikke ligger høit, saa har man ingen Grund til at holde Udtalen for forvansket, og at udlede Stavelsen fra hine Ord. Langt simplere er det at antage denne for et gammelt (angel)saxisk Ord, som bemærker Skov[1]; jeg erindrer kun om Navnet paa den store holsteenske Skov Isarnho, der af de danske oversattes: Jarnwith. Denne Afledning bestyrkes ved Egnens Skovrighed. Et Par Skove der hedde Riis, hvilket Ord ogsaa forekommer i Bynavne (f. Ex. Veesriis); dette er maaskee og et angelsk Ord, ligesom et frisisk; dog er det ikke afgjort, da jo i det Oldnordiske hrís forekommer i Bemærkelsen af Krat.

Men Navnet Slesvig er uden Tvivl endnu en Levning fra den angelske Tid. Vel kunde man, allene med Hensyn til Sproget, udlede det af det danske Vig[2]; endnu i nyere Tider kaldes en Deel af Slien, netop i Nærheden af Byen, der Wiek[3] og i *vita Ansgarii cap.* 21[4] hedder det: *in portu quodam .... Sleaswic vocato;* men *wic* er ogsaa et angelsaxisk og overhovedet gammelt saxisk Ord, som foruden Bemærkelsen af Fjord ogsaa har den af By (f. Ex. Brunswig, det egentlige Navn af Braunschweig, de engelske Stednavne med wich), hvilke begge vel ere beslægtede med hinanden ved det fælleds Begreb af sikkert Opholdssted; derfor forekommer ogsaa Udtrykket Sliestorp. Dette og Slesvig anføres af gamle Skribenter netop som Byens angelske eller saxiske Navn, medens de Danske kaldte den Hetheby[5]. Dog er Navnet Slesvig al-

1) Werlauff forklarer sammesteds S. 22 Ho ved Huus, men hiin ovenanførte er i det mindste Hovedbemærkelsen. — 2) Jvf. mit Beitrag zur Geschichte der südjüt. Stadtrechte i Staatsbürg. Magazin B. V. S. 61 Anm. — 3) Dankwerth, Landesbeschreibung von Schleswig u. Holst. S. 113. Dutzen Untersuchung über die denkwürdigsten Alterthümer Schleswigs und des Dannewerks. Altona 1826. S. 12, jvf. Knytlinga Saga Kap 86 i Fornmanna Sögur XI, 322. — 4) *Scriptores R. D. T. I.* — 5) Werlauffs Priisskr. S. 2, 33. Dutzens Priisskr. § 16, 17, 28. Knytlinga Saga Kap. 79, anførte Værk XI, 312.

brig gaaet af Brug[1]. Det findes endog allene i den gamle Stadsret („Sleswyk," „*civitas Slesvicensis*"). Og desto lettere maatte det vedligeholde sig, da Byen i lang Tid var det danske Riges[2], og altid har været det danske Folks Grændsestad, ud over hvilken det ikke i betydeligt Antal kan have udbredt sig[3]. Dog maae ogsaa Indbyggerne have kaldet deres By Hetheby; thi den gamle nu ganske eensomt, men fordum i den paa den sydlige Sliekyst byggede Deel af Byen, liggende Kirke hedder endnu Haddeby Kirke[4]. Maaskee — hvis vi skulde opstille en

[1]) Heller ikke hos Nordboerne; saaledes findes det f. Ex. i Fornmanna Sögur XI, 417-19. — [2]) Ogsaa før det saakaldte Markgrevskab Slesvigs Tid har det danske Herredømme vist ikke varigen strakt sig meget sydligere (*Script. R. D. I. p.* 497: „*Godefridus Rex Danorum venit . . . ad locum, qui dicitur Sliestorp in confinio regni sui et Saxoniæ*"). Jvf. Falcks Handbuch B. II. § 4. — [3]) Sønden for Danneverket og de øvrige danske Befæstninger paa den sydlige Kyst af Slien, hvilke ved Østervolden strakte sig til Eckernførderfjord (Outzens Untersuchung § 25), findes ikkun et Par danske Stednavne blandt de tydske, navnligen: Boklund, Norby, Østerby, Windeby. I Landskabet dänischer Wald gives der ingen; man kan derfor ikke antage med Werlauff S. 28, at det nogensinde har været beboet af Danske (Outzens Untersuchung S. 147); men denne Deel af den store Skov, Jernwith, (Outzens Priisskr. § 22) har vel faaet hiint Navn, til Adskillelse fra den i Holsteen liggende, efterat det danske Riges Grændser under Knud den Store for hele Fremtiden vare blevne udvidede til Levensaa og Kielerfjorden. Den tydske Folkedommelighed af Landet imellem Slien og Eideren viser sig og deri, at den tydske Landinddeling i Hufen (hovæ) vedligeholdt sig her, medens i det tilgrændsende danskvordne Svansen den danske Inddeling i Plove (aratra) var bleven herskende (see Valdemars Jordebog i *Script. R. D. VII. p.* 522). Ogsaa Bygningsmaaden er aldeles holstensk eller saxisk. — [4]) Jvf. Noodt, Beiträge, B. I. S. 9; *Cypræus annal. episcopor. Slesv. p.* 6. At her virkeligen den ældste Deel af Byen bør søges, derfor taler tydeligt de danske Befæstningers Beliggenhed. Havde Hovedelen af Slesvig ligget paa den nordlige Kyst, saa vilde det været et kortere Arbeide, og derfor naturligere, at begynde Danneverket, fra den dengang endnu Vesten for det nuværende Gottorp Slot værende Ende

Formodning — er Slesvig især bleven brugt som Byens offentlige Navn[1], Hethebÿ mere i daglig Tale. Dog er det rimeligt, at ogsaa Byens Havn, og vel de ved samme liggende Huse, er bleven kaldet Slesvig, og da denne senere var paa den nordlige Kyst, saa bliver det ved den Antagelse endnu lettere begribeligt, hvorledes Navnet Slesvig i de senere Tider er blevet herskende for Byen, der siden Enden af det 12te Aarhundrede allene ligger paa denne Side, og hvorfor hiin Kirke altid er vedbleven at føre Navnet Haddeby[2]. Af de Danske og Friserne blev Byen selv endnu i det 16de Aarhundrede kaldet saaledes[3]. Men denne Benævnelse maatte lidt efter lidt aldeles vige for den tydske, jo mere hele Landet blev tydsk[4], ligesom Byen allerede dengang var bleven det.

af Slien. Dette er at bemærke imod Jensen i Staatsbürgerliches Magazin VII S. 14. 20, og Falck i Handbuch I. S. 375. Under Antagelse af vor Mening lader sig og udfinde en Grund for en Bestemmelse i den nye Slesviger Stadsret, efter hvis 17de Kap. Stadens Sandemænd skulde dømme foruden over Misgjerninger paa Bymarken ogsaa over „wat dar schüet twischen Heteby-Sand und Haddeboth-Sund." Stadens Domsrettighed paa denne Kyststrækning, der adskilles fra Bymarken, forklares nemlig uden al Vanskelighed deraf, at det var Stadens gamle Grund, der nu ikke mere var beboet (Sand).

[1]) Saaledes kalder sig, 1378, en Mand: *Marquardus de Heydebu clericus Slesvicensis* (Westphalen *Monumenta II.* Pag. 267. See og alle Diplomer hos Noodt I. Stück 3 Nr. 1). Dog forekommer Hedebÿ undertiden ogsaa i offentlige Actstykker, f. Ex. i Fortalen til Jydske Lov: „*biscop i hættæby.*" — [2]) Tildeels andre Forestillinger findes hos Dutzen i Untersuchungen § 2-5. 10. 12. 13. En nærliggende Skov hedder ogsaa endnu Haddebyer Holz. I denne vil man finde Spoer af de tydske Markgrevers Borg (see f. Ex. Heldvader Chronik der St. Schleswig, fortgeführt von Jürgensen. Schleswig 1822 § 5); men at søge den saa nær ved den danske By, er uden Tvivl urigtigt (jvf. Falck p. a. St. II. S. 16). Hine ere vel Levninger af de danske Befæstninger, for at værne om Byens søndre Deel. — [3]) See Westphalen *Monumenta inedita III. p.* 322. — [4]) Jvf. mit Skrift: Ueber Volksthümlichk. und Staatsr. Schleswigs S. 2. 31.

Hvad Indbyggernes fordums Sprog angaaer, saa er det i nyere Tider et omtvistet Spørgsmaal, om det, der nu allerede i saa lang Tid er tydsk, nogensinde har været dansk, hvilket især er blevet bestridt af Outzen[1]. Dog synes mig hans Grunde ingenlunde at have kuldkastet den før sædvanlige Mening[2].

I og for sig selv er det naturligst at antage, at, ligesom ved de Danskes Indvandring hele Landet er blevet dansktalende, det Samme har været Tilfældet med Anglernes gamle Hovedstad, der, som den yderste danske Grændsefæstning, efter al Rimelighed, har faaet en meget talrig Befolkning af Danske. At med disse Anglernes Levninger i Tidens Løb ogsaa her maa være sammensmeltede, kan vel saa meget mindre omtvivles, da, som ovenfor viist, Indbyggerne selv have brugt den danske Benævnelse Hedeby. Foruden dette gives der endnu særlige Grunde for denne af mig allerede tidligere udtalte[3] Mening, som det vil være passende, her videre at udføre.

De vigtigste frembyde de slesvigske Retskilder[4]. I den gamle paa Latin skrevne Stadsret, der, som de fleste andre Bylove, ikke er en af en dansk Konge given Lovbog, men en i Slesvig selv affattet Samling af gjeldende Retssætninger af forskjellig Oprindelse[5], findes en Mængde ikke-latinske Ord, ei allene de latinske retlige Kunstudtryk forklarende, men ogsaa som Oversættelse af andre Udtryk, og endeligen allene staaende, uden noget tilsvarende latinsk Ord; og alle disse ere danske. Hvorledes kunde dette vel simplere forklares end deraf, at Skriveren har taget dem af sine Medborgeres Sprog, og har brugt dem

[1]) I hans Priisskrift om det danske Sprog i Slesvig § 36, og i hans Untersuchungen § 14-16. — [2]) See f. Ex. Christiani Geschichte von Schleswig und Holstein I. S. 372; Danske Atlas VII. S. 507 ff.; jvf. Kruse: Ueber das Verhältniß der dänischen Sprache zur Deutschen im Herzogthum Schleswig, i Kieler Blätter B. IV. S. 379. — [3]) I Staatsbürgerl. Magazin B. V. S. 61, Anm. — [4]) Jvf. Werlauff p. a. St. S 42. — [5]) Jvf. Forchhammer Geschichte des Schleswiger Stadtrechts i Staatsb. Mag. III. S. 546.

som almindeligt forstaaelige? Som Exempler paa hine tre Arter anføres her følgende: af den første, Artikel 3: „*marca auri, quæ görsum Danice dicitur*[1]"; Art. 29 „*debitum regis, quod dicitur arnægyald .... laghkøp;*" Art. 87 „*collecta, quæ skoot dicitur;*" af den anden: Art. 3 „*si est penetrabile, quod hollsaar dicitur;*" Art. 60 „*cum ferro igneo et cauterio* ɔ: *tunder & ældiarn;*" Art. 71 „*clavus gubernaculi, hoc est hyalmerwol;*" af den tredie: Art. 3 „*thrinnæ attan mark;*" Art. 27 „*in causa de manhælegth;*" Art. 30 „*læst salis;*" Art. 57 „*super homicidio vel waaldtecht;*" Art. 84 „*nihil recipiet forlotæs;*" Art. 87 „*Witægyald debentur.*"

I senere slesvigske Privilegier[2] forekomme foruden nogle af de allerede anførte danske Ord: **Arffkop, Thorgiald,** [**Torggiald**], **Bygiald, Inne, Stuth, Quærsath.** Ogsaa den nyere paa Plattydsk skrevne slesvigske Stadsret, fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede[3], indeholder Levninger af Stadens tidligere Sprog, f. Ex. i Art. 6 „Laghedage", Art. 60 „dat het uppe densch Bopenning"[4], Art. 82 „Krokwath[5]".

Og at ikke alene Retssproget, eller overhovedet det offentlige Sprog under dansk Herredømme har været dansk, men at det har været det i det daglige Liv herskende, bevise, foruden hine almindelige Udtryk i den gamle Stadsret, ogsaa adskillige endnu vedligeholdte Benævnelser i Byen, der ganske let forklares af det Danske, f. Ex. Hesteberg eller Hesterberg[6] (oldnordisk **hestir**, og endnu i den norske Mundart); der Schwahl[7], eller Swahl, som Gangen omkring Domkirken kaldes, uden Tvivl

[1]) Noget ganske Lignende læses i *lex castrensis Canuti magni Art. II.* — [2]) See *Diplomátarium civitat. Slesvicens.* hos Noodt I. 163 ff. — [3]) Jvf. Forchhammer p. a St. S. 561 ff. — [4]) Dette har altsaa været Udtrykket for Bosæ og Boskab, medens man endnu talede Dansk i Byen. — [5]) Jvf. min Afhandl. i Staatsb. Mag. V. S. 198. — [6]) Jvf. Christiani Geschichte von Schleswig und Holstein II. S. 393. — [7]) Jvf. Jürgensens Heldvader S. 111.

det danske **Svale**; **Torfstraße**, en Gade som fører til Torvet[1]. Vel vil Dutzen paa andre Steder ikke antage denne Afledning, kalder dette Ord og andre altfor skandinaviske, og vil ikke kunne begribe, hvorledes saadanne Ord nogensinde have kunnet være i Folkets Mund, da de i det sydlige Slesvigs nuværende Dänsk ere forsvundne, i hvilket hiint f. Ex. hedder Marked eller Mærkend. Men han taber ganske af Sigte, at hele Slesvig og især det sydlige nu allerede i flere Aarhundreder har staaet under tydsk Indflydelse, hvorved naturligviis mange tydskagtige Ord maae være komne ind i Sproget; hvilket jo endogsaa er Tilfældet med det danske Sprog overhoved i dets Udviklingsgang[2]. Det, at endnu i det nordlige Slesvig saa mange oldnordiske, altsaa skandinaviske Ord have vedligeholdt sig, som ovenfor anført (af Fortegnelsen hos Pastor Aagaard, der lever mellem Tøndern og Haderslev), beviser Muligheden af saadannes Brug i det sydlige Slesvig, medens det endnu var et egentligt Sønder-Jydland. At der ogsaa i det sydligste og sydvestlige Slesvig bruges enkelte danske eller danskagtige Retsudtryk, som **Harde, Bonde, Sandmann, Sandleute, Schöte**, omendskjøndt Folkesproget aldrig har været dansk, vilde ikkun da være en imod vor Mening Tvivl opvækkende Grund, hvis der i de slesvigske Retskilder ikke og forekom andre danske Ord end retlige. At endeligen Sproget i Staden Slesvig altid skal have været tydsk, fordi, som Dutzen siger, det ældste, eller Hovedbelen af samme laae paa den sydlige „tydske" Sliekyst, modbevises jo allerede af dets danske Navn Haddeby, og røber en meget uklar Forestilling om Forholdene. Thi at de gamle Forfattere nævne Slien som det danske Riges og Folks Grændse, maa jo ei forstaaes bogstaveligen, da hele Svansen var dansk, og enkelte danske Landsbyer ogsaa fandtes Sønden for Slesvig; men det maa kun

[1]) See Roodt I. S. 164, hvor den samme Afledning læses. — [2]) Jof. Petersen, det Danske, Norske og Svenske Sprogs Historie D. I. Tredie Periode.

forstaaes saa omtrent[1], og gjelder i Ordets egentlige Forstand maaskee allene om en liden Sliekyststrækning imellem Selker eller Haddebyer Noer og Østervolden. Da de Danske indtoge hele Slesvig, saa have de naturligviis ogsaa bosat sig i Byens sydlige Deel, og i desto større Antal, jo mere Forsvar denne behøvede mod de tilbagetrængte Angler og Saxer.

Men ligesom Byens tydske Navn Slesvig vedligeholdt sig, saa har vel det tydske Sprog altid for mange Indbyggere ikke været fremmedt, da jo Befolkningen ikke langt Sønden for Byen var tydsk. Især er dette Sprog vel blevet bekjendt ved Handelssamqvemmet med det allerede videre fremskredne Tydskland, og tydske Kjøbmænd og Haandværkere have rimeligen Tid efter anden nedsat sig i Byen. Dog kan paa ingen Maade med Kruse i Kieler Blätter B. IV S. 379 antages, at under Hertug **Knud Lavard** — skjøndt han rigtignok yndede det Tydske — Slesvig allerede var bleven en tydsk By (altsaa i den første Halvdeel af det 12te Aarhundrede), da paa den Tid, Stadsretten blev forfattet, i Aaret 1200 eller 1201[2], Byen, efter de forhen anførte Grunde, var dansktalende. Jeg antager tvertimod med Falck[3], at dette endnu har været Tilfældet det hele 13de Aarhundrede igjennem; herfor haves nemlig et Beviis i et latinsk affattet Fordrag mellem Slesvig og Flensborg af 1282[4], hvor det danske Ord Forkyøp bruges. Kruses Indvendinger[5] herimod ere deels ubegrundede, deels urigtige. Saaledes er Kong Erik Menveds Brev til Slesvigerne, af 1289 ikke oprindeligen udstædt paa Plattydsk, men paa Latin[6]. Man kan saa meget mindre

[1]) Derfor siges og paa andre Steder hos de gamle Forfattere Grændsen at være *„apud Sliasvig"*, see *Adam. Brem. l.* 11 *c.* 2; Helmold I, 8. 9. — [2]) See min Afhandling i Staatsbürg. Magazin V S. 59. — [3]) Kieler Blät. B. II S. 77. — [4]) I Lüders Udgave af den Flensborger Stadsret S. 57. — [5]) Kieler Blätter IV S. 394 ff. — [6]) Noodts Beiträge I S. 170. Vel har man et Collectbrev for det afbrændte St. Johannisklostér paa Plattydsk fra 1287; men dette kan dog ikke ansees som Modbeviis imod Falcks og min

sætte det Danskes Fortrængelse i den Tid, da samme endnu ei, som siden, befordredes ovenfra; de sønderjydske Hertugers Regjeringssprog var nemlig det danske, hvilket f. Ex. de 1321 af Hertug Erik for Flensborg givne Anordninger bevise[1]. Først i Løbet af det 14de Aarhundrede, da Staden Slesvig flere Gange var i de holsteenske Grevers Vold[2], og tilsidst blev deres Residents, da derved Antallet af Tydskere i samme forøgedes, da Tydsk blev Regjeringssproget[3], er det Danske lidt efter lidt uddøet der. En mærkelig Beviisgrund for at man i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede ikke meer almindeligen har forstaaet Dansk i Slesvig synes at ligge deri, at Kong Erik af Pommern, der søgte at knytte Slesvig igjen til Danmark, ogsaa formedelst det fælleds Sprog (hvad der senere kun altfor længe er blevet forsømt), og derfor, bestemt med Hensigt, udstædte et Naadesbrev til Flensborgerne paa Dansk[4], Aar 1413, i et til Slesvigerne i

Mening, thi der skulde jo og samles i det tydske Naboland, ligesom i Danmark (Suhms Historie XI S. 23). Saaledes blev der 1309 i samme Hensigt udstædt et Bispebrev for Samlingen i Jydland (*per Jutiam*). Iøvrigt kan det og gjerne være at Priorinden, som udstædte hiint Brev, var tydsk af Fødsel, hvad hendes Navn, Meynstorf, hentyder paa.

[1]) Som Tillæg til Stadsretten. — [2]) See Werlauff p. a. St. S. 47. — [3]) Alligevel udstædte de deres Privilegier til Slesvigerne i det 14de Aarhundrede endnu ei paa Tydsk, men paa Latin, hvilket sees af *diplomatarium Slesvicense* hos Noodt; det første tydske er her fra 1402 (S. 179). Dog gives der allerede fra 1398 et tydsk for Flensborg (*Westphalen Monumenta* IV p. 1954.) — [4]) See Lüders *Statutum* der Stadt Flensburg, Indledning S. 43; *Westphalen Monumenta* IV p. 1955 „**Tha for theræ Troschap, Kærlich ok tro thianistæ wy nw aff thöm befunnet hafwæ, ok heræffther aff them swo befinna schulæ; Tha aff war konungxlike macht ok nadhæ tha stædhe wy thöm theræ Privilegia til wart ok theræs ok theræ Stadhs ok Almennelegh nyttæ og gagn, the ware forældræ Konungæ ok Herræ thöm giffwet haffwæ. Ther offwer aff war synderlich Nadhæ ok Kerlichet unnæ wy thöm, at Borghemæster ok Rathmæn mughæ kesæ en bescheden Man i theræ by til war byfoghet, og hanom scula the semdæ till os.**" u. s. v.

og interessant er det, at der endnu i Stednavne og i Landets nuværende danske Mundart findes Levninger af de forrige tydske Beboeres Sprog. Om disse have indtaget hele Halvøen, eller hvilken Deel af samme, derom have vi ingen historiske Efterretninger; men Sprogiagttagelser føre til et temmelig sikkert Beviis, at ikke allene hele Sønder-Jydland, men ogsaa den sydvestlige større Halvdeel af Nørre-Jydland har havt tydsk Befolkning. I den jydske Mundart savnes nemlig den nordiske Sprogeiendommelighed af det bestemte Kjendeords Vedhængen, hvorimod det, som i de tydske Tungemaal, sættes foran Navneordet; og denne Særegenhed hersker fra den sydlige danske Sproggrændse til dybt inde i Jydland, til en Linie, der kan drages fra Egnen af Skanderborg[1], Viborg paa den sydlige Side forbi, til Liimfjorden[2]. Sønden og Vesten for denne, ogsaa indbefattende Thy, som jo dengang var en Øe[3], bruges, istedenfor det egentlige danske vedhængte Kjendeord, et foransat uforandret æ (dog i enkelte Egne i Fleertallet de, di[4]); det ubestemte derimod er ikke afvigende.

Hiin Afvigelse af den jydske Mundart fra de øvrige danske og nordiske i en væsentlig Punkt — medens den ellers unægteligen hører til dem — lader sig kun deraf forklare, at i den sydvestlige Deel af Fastlandet en betydelig tydsk Befolkning har blandet sig med de Danske. Disses Indvandring sættes i Forbindelse[5] med den ved Udvandringerne til Britannien skeete Svækkelse af Halvøens tydske Folkeslag, hvoraf de tilbageblevne dog endnu maae have været talrige, da de have kunnet meddele

[1]) Pontoppidan: Om det danske Sprogs Skjæbne i Hertugdømmet Slesvig; i Kbhvn. Videnskab. Selsk. Skrifter B. I. S. 76. — [2]) Molbech i hans Nord. Tidsskrift B. III. 1 Hefte S. 161. — [3]) Jos. Becker i samme Værk B. IV. — [4]) Jos. Outzen i Kieler Blätter B. III. S. 315. Det var meget at ønske, at en kyndig Nørrejyde vilde meddele herom det Nøiagtigere. — [5]) Suhm, Historie af Danmark B. I. S. 324, 345; Werlauff p. a. St. S. 22; Dahlmann, Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte B. I. S. 432.

Klein-Solt, Store-Lille-Solt; i Amtet Bredsted: Viöl, Fjolde, i Amtet Apenrade (Aabenraa): Jordkirch, Jordkjær; endvidere Haderslev, Hadersleben; Sønderborg, Sonderburg o. s. v.[1] Sk i Navnene udtales tydsk Sch f. Ex. Beuschau i Sundevit, egentlig Bøgeskov; aa udtales som a.

Enkelte Steder i danske eller forhenværende danske Egne have ikkun tydske Navne, f. Ex. ved Flensborg: Wassersleben, Kielseng, Windloch, hvilket beviser deres nyere Oprindelse[2]. Den sidste By ligger imellem Flensborg og Glücksborg, ligesom den ovenfor anførte, med det efter min Formodning gamle angelske Navn, Himmershø, og saaledes findes netop i denne Egn Benævnelser af alle den slesvigske Histories tre Hovedtidsrum, det gammeltydske, danske og nytydske (til hvilket ogsaa Navnet Glücksburg selv hører).

Af det første ere vel, foruden hiin i Forstningen afhandlede vigtigste Særegenhed med Artiklen, endnu flere Spoer baade i det slesvigske tydske og danske tilbage. Til disse hører efter min Formodning Udtalen af g, som i den største Deel af det sydlige Slesvig er aandende, ligesom det tydske ch. Da nu denne Udtale ikke findes i det tilgrændsende Holsteen, og heller ikke i Dansken, saa maa den være noget Oprindeligt, altsaa sandsynligviis gammel-angelsk; endskjøndt den jo rigtignok ikke forekommer i det nuværende engelske Sprog, i det mindste det dannede, hvilket dog vel saa meget mindre kan ansees for et Modbeviis, som den engelske Udtale i mange andre Henseender nu er forskjellig fra den angelsaxiske[3]. Vor Antagelse bestyrkes endnu derved, at den samme Udtale høres hos Anglernes Nabofolk, Fri-

[1]) See ogsaa et Exempel hos Gude, Bericht v. der Halbinsul Sundewitt u. den Glücksburg. Erbland. Altona 1778. S. 64. Dog har endnu en af Hertugen af Glücksborg i Aaret 1620 anlagt By i Angeln faaet det danske Navn Nyby S. 114. — [2]) See ogsaa f. Ex. Gude sammesteds S. 49. — [3]) See Rask, Angelsaxisk Sproglære, om Udtalen, og Fortalen S. 35 og den engelske Omarbeidelse af samme Værk, Anglosaxon Grammar, Copenhagen. 1830, S. 12.

samme Tidsrum (1417) brugte det latinske Sprog[1]; skjøndt de ældgamle Retsudtryk endnu anvendtes som forstaaelige, saasom Torffortugh, Arnegield, Byfridh, Bything, desuden Sømandsordet skuta (Skude) og det tydskagtige „*dies fori*, Markesdaghe."

Hvorledes i de følgende Tider det Tydske meer og meer i hele Landet fik Indgang og meer eller mindre fortrængte det danske, er tilstrækkeligen blevet oplyst ved Werlauffs og Outzens tit anførte Priisskrifter[2]. En Følge heraf har da været, at mange danske Stednavne ere blevne forvanskede, og tydskagtige, hvorpaa især Werlauff har givet en fuldstændig Exempelsamling. Men mange Byer føre ogsaa dobbelte Navne, danske og tydske, eller deres Navne udtales forskjelligen, eftersom man taler tydsk eller dansk, f. Ex. i Amtet Flensborg: Sünderuphof, Sønderupgaard; Husby-Ausacker-Holz, H.-Ausager-Skov; Groß-

[1]) Hos Noodt I. S. 182. — [2]) Jvf. og mit Skrift: Ueber Volksthüml. S. 9-13, 30-38. Der er S. 47 blevet bemærket, at Almuen selv i mange endnu danskttalende Egne udtrykker de høiere Tal paa Plattydsk. Her kan endnu tilføies, at dette paa sine Steder allerede skeer fra 40 (f. Ex. i Angeln) eller fra 30 af (f. Ex. i Egnen af Tønder), i hvilken sidste ei allene Tierne men endogsaa Enerne da siges paa tydsk f. Ex. ni og twe, dørtig, een, twe, dre, veer u. dørtig o. s. v.; i Angeln derimod: een, to, tre og veertig o. s. v., dog høres selv i dets sydligere Deel i visse Tilfælde ogsaa de danske Talbenævnelser efter Tyvere. — Det danske Sprogs sjeldnere Brug eller hurtigere Forsvihden i dette Aarhundrede i de mellemslesvigske Egne, hvor Kirkesproget allerede længe har været tydsk, staaer i umiddelbar Forbindelse med det forbedrede Skolevæsen, og har været en snart bemærkelig Følge af samme. Nu kommer næsten Enhver saa vidt, at han kan læse en tydsk Bog og skrive tydsk, og lærer nu desto lettere at tale det. Det danske behøves da ikke meer, og da tydsk er det herskende Sprog, saa begynder hiint ikke sjelden at ringeagtes af de Unge, skjøndt de Gamle somoftest tage dette ilde op, og holde over deres Modersmaal. Ikkun Læsning af dansk i Skolerne ved Siden af det tydske kan i disse Egne redde Sproget fra Undergang.

Klein-Solt, Store-Lille-Solt; i Amtet Bredsted: Viöl, Fjolde, i Amtet Apenrade (Aabenraa): Jordkirch, Jordkjær; endvidere Haderslev, Hadersleben; Sønderborg, Sonderburg o. s. v.[1] Sk i Navnene udtales tydsk Sch f. Ex. Beuschau i Sundevit, egentlig Bøgeskov; aa udtales som a.

Enkelte Steder i danske eller forhenværende danske Egne have ikkun tydske Navne, f. Ex. ved Flensborg: Wassersleben, Kielseng, Windloch, hvilket beviser deres nyere Oprindelse[2]. Den sidste By ligger imellem Flensborg og Glücksborg, ligesom den ovenfor anførte, med det efter min Formodning gamle angelske Navn, Himmersho, og saaledes findes netop i denne Egn Benævnelser af alle den slesvigske Histories tre Hovedtidsrum, det gammeltydske, danske og nytydske (til hvilket ogsaa Navnet Glücksburg selv hører).

Af det første ere vel, foruden hiin i Forstningen afhandlede vigtigste Særegenhed med Artiklen, endnu flere Spoer baade i det slesvigske tydske og danske tilbage. Til disse hører efter min Formodning Udtalen af g, som i den største Deel af det sydlige Slesvig er aandende, ligesom det tydske ch. Da nu denne Udtale ikke findes i det tilgrændsende Holsteen, og heller ikke i Dansken, saa maa den være noget Oprindeligt, altsaa sandsynligviis gammel-angelsk; endskjøndt den jo rigtignok ikke forekommer i det nuværende engelske Sprog, i det mindste det dannede, hvilket dog vel saa meget mindre kan ansees for et Modbeviis, som den engelske Udtale i mange andre Henseender nu er forskjellig fra den angelsaxiske[3]. Vor Antagelse bestyrkes endnu derved, at den samme Udtale høres hos Anglernes Nabofolk, Fri-

[1]) See ogsaa et Exempel hos Gude, Bericht v. der Halbinsul Sundewitt u. den Glücksburg. Erbland. Altona 1778. S. 64. Dog har endnu en af Hertugen af Glücksborg i Aaret 1620 anlagt By i Angeln faaet det danske Navn Nyby S. 114. — [2]) See ogsaa f. Ex. Gude sammestedes S. 49. — [3]) See Rask, Angelsaxisk Sproglære, om Udtalen, og Fortalen S. 35 og den engelske Omarbeidelse af samme Værk, Anglosaxon Grammar, Copenhagen 1830, S. 12.

serne[1], med hvilke de uden Tvivl vare meget nær beslægtede[2]. Den har og vedligeholdt sig i de nu tydsktvordne Egne af det gamle Nordfriisland, Husum og Eiderstedt[3].

En anden Levning af det gamle Angelske er maaskee den hyppige Brug af Æ-Lyden for A og Aa, da endnu i det Engelske a udtales som æ. Allerede i den gamle slesvigske Stadsret findes lægkøp ved Siden af lagkøp, og i det angelske Dansk hedder det gæ[4], forstæ[5], hær for gaa, forstaa, har. En Lighed mellem den hele jydske Mundart og det Engelske er ogsaa den: at ligesom i dette Gjerningsordene og andre ei endes paa en Selvlyd[6], eller denne ei høres, saaledes udtales E-Endelsen heller ikke i hiin[7]. Endvidere ligesom i Egenskabsordenes Endelser, ig og lig, g ikke udtales af Jyderne, saaledes er det forsvundet i det Engelske, f. Ex. worthy (værdig), almighty (almægtig), yearly (aarlig), worldly (verdslig), sickly (sygelig), holy (hellig). Sjeldne ere Ord som frolick. Ogsaa den engelske Biordsform paa ly kan erindres.

[1]) Ogsaa hos de med disse beslægtede Hollændere; jvf. Rask, Fortale til den frisiske Sproglære S. 2. — [2]) Rask Angelsaxisk Sproglære Fortale S. 32. den engelske Udgave Prefaee S. 41. — [3]) At den samme Udtale ogsaa findes i det nordvestlige Holsteen, nemlig i Ditmarsken, og her allene, er en vigtig indvortes Beviisgrund for den Anskuelse, at Ditmarskerne oprindeligen vare Frisere, som først senere bleve saxiske. Jvf. Dutzen: Ueber d. friesische Abstammung der alten Ditmarscher, i Kieler Blätter f. 1819 Bd. 2, H. 1 og i Staatsbürgerliches Magazin 1ste og følgende Bind. — [4]) I jydske Lov I, 12 findes ogsaa geær, ligesom i Tillægene til den flensborgske Stadsret, gær. — [5]) I jydske Lov I, 15 findes iligemaade ster for staaer. — [6]) F. Ex. to stand, bring, the youngest (den yngest). — [7]) Spoer heraf findes allerede i Stadsretterne f. Ex. i d. Flensborger, Indgang; the hafth (havde), Art. 8, 40, 51, 52 skul (skulle), Art. 11 køp (kjøbe), Art. 41 sold (solgte), Art. 44 leg (lægge), Art. 81, 83 giald (gjelde).

Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium; en Undersøgelse af E. C. Werlauff, Overbibliothecar og Professor.

Blandt de Lærde, som i større eller ringere Grad have gjort sig fortiente af en Videnskabs Fremme kunde skielnes to Klasser: saadanne, som giennem en aldeles udyrket Egn af Literaturens Rige banede Vei for Efterslægten, og saadanne, som ved dybere Grandskning udbredte et nyt og klart Lys over et enkelt dunkelt Fag. Det lader sig neppe omtvivle, at **Ole Worm**, med Hensyn til hans Fortienester af de fædrelandske Oldsager og Nordens gamle Literatur, bliver at henføre til den første Klasse. Har han end i intet af disse Fag efterladt sig noget Arbeide, som, efter Videnskabernes høiere Udvikling, senere Opdagelser, og den Kritik, som en nyere Tid har tilegnet sig, nu vilde kunne udholde en stræng Prøve, saa har han dog den Fortjeneste, allerførst at have henvendt Opmærksomheden paa et, til den Tid næsten aldeles ukiendt Fag, og ved Skrifter, ved Opmuntringer, ved sin Indflydelse hos Magthaverne, i fulde 25 Aar, under mangehaande og heterogene Sysler at have virket saa kraftigen til den nordiske Fortids Oplysning, som vel i meer end et Aarhundrede efter ham ingen enkelt Mand. Findes derfor nu end i hans Arbeider alle de Mangler, som ere uadskillelige fra de første Forsøg, forekomme der end Feil, som hidrøre fra ufuldkommen Sprogkundskab og uøvet Kritik, saa er det dog langt fra, at hine ved senere Tiders Frembringelser ere blevne aldeles overflødige; tvertimod, i meer end een Henseende ere de fleste af dem endnu uundværlige og ville altid beholde et betydeligt Værd. Er dette afgiort, da vil det maaskee heller ikke for Yndere og Dyrkere af dette Studium være uden Interesse, at kiende Worms antiqvariske Virksomhed i dens hele Omfang. Skiøndt denne egentlig ei kan siges at staae i Forbindelse med hans Hovedstudium og Embedsstilling, ville disse dog, efter noiere Betragtning, findes at

have havt saa megen Indflydelse paa hiin, at man, for tilfulde at kiende og vurdere Oldgrandskeren Worm, ei kan undlade at tage Hensyn til Lægen Worm, og ingen af disse kan tilfulde kiendes, uden et Blik paa hans øvrige personlige Forhold.

Ole Worm[1] er født den 13de Mai 1588 i Aarhuus, af en nederlandsk Slægt. Efter i 6 Aar at have lagt den første Grund til lærd Dannelse i sin Fødebyes Skole, blev han, omtrent 13 Aar gammel, sendt til Gymnasiet i Lüneburg og i sit syttende Aar blev han akademisk Borger ved Universitetet i Marburg, som dog udvortes Omstændigheder snart bestemte ham til at ombytte med det Giessenske. Hidtil synes de Discipliner, som paa den Tid ansaaes som uundværlige Betingelser for ethvert lærd Studium, Philologie, Philosophie og Theologie, fortrinligen at have beskiæftiget Ynglingen. Men i sit nittende Aar begyndte han for Alvor at lægge Vind paa de Videnskaber, han agtede at giøre til sin Hovedbestemmelse, Lægekunsten og de dibhørende Grene af Naturvidenskaberne. Fra Aarene 1607 til 1610 besøgte han derfor de europæiske Stæder, hvor disse Studier paa den Tid fortrinligen blomstrede: Marburg, Basel, Padua, Montpellier og Paris; og ved samme Leilighed er det sandsynligt, at Levningerne af den gamle romerske Storhed, i Italien og det sydlige Frankerig, have tildraget sig hans Opmærksomhed. Først efter Hiemkomsten 1610 blev han indskreven blandt det kiøbenhavnske Universitets Borgere. Men endnu troede Worm at mangle noget af den Dannelse i hine Fag, hvortil vort Fædreneland dengang ingen Anledning frembød. Han begav sig derfor i det følgende Aar til Marburg og Cassel, hvor han lagde sig efter Chemie; tog 1611 den medicinske Doctorgrad i Basel; gik 1612 til Engelland, hvor han besøgte Oxfords Høiskole og i en

[1]) Det Wormske Familienavns egentlige Orthographie er Orm; saaledes benævnes han i Rescr. af 9de Februar 1652, der siden skal blive omtalt, og i *Verelii Runographia p.* 2 fg. At den almindeligere Benævnelse **Worm** hidrørte fra den tydske Udtale, *quam minus affectant nostrates*, bemærker han selv i *Mon. danica p.* 195.

engelsk Magnats Huus i London aflagde Prøve paa sin Duelighed som praktisk Læge. Udrustet med grundige Kundskaber i sit Fag, bekiendt med Europas vigtigste Lande, kom han endelig 1613 tilbage til Fædrenelandet. Høiskolen tilegnede sig strax den haabefulde unge Lærde. Faae Uger efter hans Hiemkomst udnævntes han til Professor Pædagogicus, og 1615 ombyttede han dette Catheder med det græske Sprogs. Skiøndt ikke fremmed i disse Fag valgte Worm dem dog neppe af Tilbøielighed; men Universitetets daværende Indretning medførte, at den der adspirerede til et Professorat, ofte indtraadte i det første ledigblivende, om dette end ikke hørte til hans egentlige Studium, og den Tids hele akademiske Methode giorde det sielden vanskeligt for Nogen, at opfylde de væsentligste af de Fordringer, der i saadan Henseende kunde giøres til ham. Paa den Maade blev Worm i 11 Aar hensiddende i det philosophiske Facultet; af hvilke han dog i de tre sidste foredrog Naturvidenskaben og udgav adskillige akademiske Leilighedsskrifter, af beslægtet Indhold. — Endelig ombyttede Caspar Bartholin det medicinske Catheder, som han havde erholdt samme Aar, som Worm det pædagogiske, med det theologiske, og Worm kom derved i Aaret 1624 ind i det medicinske Facultet. Han havde nu naaet sin Bestemmelse. Ved Foredrag fra Cathedret, i Anatomiekammeret og i den botaniske Hauge opfyldte han sin Pligt som akademisk Docent; Opdagelsen af *ossa Wormiana* forevigede hans Navn i Anatomiens Aarbøger, og hans trykte Arbeider fortiene, efter Kienderes Dom, fra hans Tids Standpunkt, endnu en hæderlig Erindring. Men ogsaa som praktisk Læge skabte han sig en udbredt og heldig Virksomhed. Han raadspurgtes af Christian den fierde og hans Søn, den udvalgte Konge Christian; den første behandlede han i hans sidste Sygdom. I Magnaternes og de fremmede Gesandters Huse blev han snart en yndet Æsculap; ligesom den bereiste og mangesidigen dannede Mands Omgang iøvrigen blev søgt i de høiere Kredse.

Det kunde, som Worm selv bemærker i Fortalen til sit første antiqvariske Skrift *Fasti danici*, forekomme mange van-

skeligt at forstaae, hvorlunde en Læge, med udbredt Praxis og med de, en Universitetslærer og Assessor Consistorii paaliggende mangehaande, den Tid tildeels byrdefulde Forretninger, kunde faae Leilighed og Lyst til at befatte sig med Ting, der laae saa langt uden for hans Hovedstudier og for hans egentlige Kald. Men han tilstaaer ved samme Leilighed, at han fra sin første Ungdom af havde, med en levende Interesse, følt sig tiltrukken af de fædrenelandske Oldminder og den nordiske Fortid; at han i lang Tid, ikke for at optræde som Forfatter, men for at finde Adspredelse fra trættende Sysler, havde søgt at skaffe sig Kundskaber herom; at han derfor paa Reiser, hos sine Venner og hos de Store stedse havde havt Opmærksomheden henvendt paa hvad der i denne Henseende var at lære eller at erholde. At nu Worm benyttede den nærmere Adgang hans Stilling som Læge gav ham til Rigets Ypperste, saavel i Hovedstaden som i Provindserne, for at tilfredsstille sin Yndlingstilbøielighed; derom vil der i det Følgende ligesaalidet mangle Udladelser af ham selv, som om de kraftige Opmuntringer, der ikke sielden fra hiin Kant tilflød ham[1]. Og paa den Maade kan da Worms medicinske Studium siges, at have staaet i en causal Forbindelse med hans Virksomhed i et andet heterogent Fag, de nordiske Oldsager; med Hensyn til hvilke det gik ham maaskee som Flere under lignende Forhold, at Omstændighederne førte ham dybere ind i dette nye og oprindeligen ham fremmede Fag, end han selv i Begyndelsen havde havt i Sinde[2]. Denne hans nye Virksomhed omfattede den nordiske Archæologie, den gamle islandske og den gamle danske Litteratur. For enhver af disse Grene af det nordiske Oldstudium, ville vi betragte hans Bestræbelser særskilte.

---

1) *Epistolæ I. p.* 353, 410. I Fortalen til *Lexicon runicum* siger han, at han *„instinctu et rogatu majorum"* havde lagt sig efter de nordiske Oldsager. — 2) *„Quæ tempestas me in altum illud Antiquitatum abripuerit mare, nescio; portum non video. Alea jacta est, utut sors ceciderit,"* skrev han 1626 til Bert. Knudsen. *Epp. I. p.* 50.

I. Worms archæologiske Arbeider.

1.

Skiøndt der findes Spor til, at flere Dyrkere og Yndere af Fædrenelandets Historie alt i det 16de Aarhundrede skiænkede Levningerne af den nordiske Oldtid en vis Grad af Opmærksomhed, ja enddog havde i Sinde at bringe saadanne til offentlig Kundskab[1], var det dog først i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, ved Worms Opmuntring, Indflydelse og Bestræbelser, at der for Alvor tænktes paa at giøre denne Klasse af historiske Kilder tilgængelig. Herom forekomme de første Vink allerede i Aaret 1619. En skaansk Præst, Bertel Knudsen Aquilonius, Forfatter af nogle ubetydelige latinske Vers og en smagløs dansk Poetik, faldt ogsaa paa at beskiæftige sig med Fædrenelandets Historie[2]. Denne Mand blev af Worm opmuntret til at samle Mindesmærker af den danske Oldtid, især Inscriptioner, saavel runiske som andre, og erholdt af ham adskilligt didhørende meddeelt[3]. Men alt hvad han herved udrettede, var, at han foranledigede den første trykte Samling af danske (siellandske) Inscriptioner, blandt hvilke dog ingen med Runer[4], og at han i Aaret 1623,

---

[1]) Jvf. Forfs. Udkast til den nord. Archæologies Hist. i vort Fædreneland indtil O. Worms Tid, i Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1807. I. S. 42 fg. — [2]) I hans *Horatii Manes, Hafn.* 1615. 8. siger han S. 1, at hans Hu staaer *ad patriæ historias scribendas.* — [3]) *O. Wormii Epistolæ I. p.* 42-50. — [4]) *Laurentii Asseroi Inscriptionum Selandicarum Daniæ Antigrapha, in fine adjuncta Bert. Canuti de Monumentis Antiquis Epistola. Hafniæ, typis Georgii Hantzsch.* 1621. 8. 9 Ark. Forfatteren, uden Tvivl den samme Laurits Nielsen Asserous, der 1624 var Præst i Helleryd i Bleking, (Suhms Samlinger 1 B. 1 H. S. 126) har dediceret sit (nu meget sieldne) Skrivt til Cantsleren Chr. Friis til Kragerup. I Fortalen siger han, at Indskrivterne paa en Reise, han for sin Helbreds Skyld havde giort, bleve samlede efter Opmuntring af Bertel Knudsen. Dennes Brev indeholder adskilligt urigtigt og ubetydeligt om det tryggevelske, jellingske og stenhaltske Monument og omtaler Meddelelser af Worm. Af dette Brev, som her er dateret 8 Cal. Jan. 1618, forekommer Begyndelsen, under Dato 9 Cal. Nov. 1619, i *Wormii Epp. I. p.* 42.

efter kongelig Befaling reiste omkring i Skaane, Halland og Bleking for at opsøge og copiere Runeindskrivter, hvilke han igien meddeelte Worm[1]. Selv røbede han en saadan Ukyndighed om denne Gienstand, og en saa total Mangel af Kritik, at man paa ingen Maade kan beklage, at han ikke, efter sit Forsæt, kom til at udgive noget Skrivt derover.

B. Knudsens antiqvariske Reise kan, for øvrigt, antages at have staaet i Forbindelse med Rescriptet til de danske og norske Biskopper af 11te August 1622, hvilket, som et Hovedaktstykke i vor Archæologies Historie her førstegang ordlydende aftrykkes[2].

„Til Bisperne udi Danmark og Norge Antiqviteter anrørendes[3].

Vi Christian IV etc. bede Eder og ville at I eders mueligste Flid anvender, allevegne udi Eders Stigt at opsøge og antegne alleslags Antiqviteter og Documenter efter medfølgende Fortegnelses Indhold, og at I saabanne med Flid lader optegne og engang inden Paaske førstkommendes udi vort Cancellie lader indlevere. Hafn. 11 Aug. 1622."

Fortegnelsen, der uden Tvivl er opsat af Worm selv, indbefatter følgende sex Punkter:

„1. Skal forfares i Capitelets Archiver hvad for *documenta historica manuscripta* der udi ere, og hid fremskikkes i Cancelliet.

„2. Hos alle lærde Mænd i deres Stifter særdeles Geistlige, saa og hos Kirkerne ingen undertagen, hvad *documenta antiqua historica* de haver, og mod Reversal (dennem som det tilhører at tilskikkes) hid forskikkes.

„3. Skal alle Runebogstaver skrevne eller i Steen, heele eller Stykker, eller Træ udhugne, eller paa Metalbelter, og saadanne

[1]) Fort. til *Monum. danica.* — [2]) Jvf. Forfs. Bemærkninger i Anledning af den, til de nordiske Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission. (1808) S. 8. At man i Danmark har paatænkt Samling og Opbevaring af Oldtidsmonumenter i adskillige Aar, før i Sverrig, er bemærket s. St. S. 13. — [3]) Er, ligesom lignende her meddeelte Dokumenter, udskrevet af Cancelliregistranterne.

opsøges, og med Antegnelser hvor de ere at finde, og en rigtig nøiagtig Affkrift af dennem hid forskikkes, og kan Lineamenta med Kride paa Stenene bedst drages og siden aftegnes, og Provsterne og Præsterne forelægges med al Flid strax derom at forfare, og endelig Beskeden til Bisperne fremskikke, som strax skal det udi Cancelliet indskikke.

4. Alle Fortegnelser paa hvis *relationibus* i hver Sogn berettes *de locorum antiquitate vel origine, de præliis, incolis*, om Steenhobe og deres formeente Aarsager og Betydninger, og alt hvis til *Chorographiam* kan tiene.

5. Alle *Calendaria runica* paa Træe og ellers.

6. Alt hvis Clerefiet særdeles *de antiquitatibus, modo numerandi runico, stellarum nominibus, antiquis ritibus*, og alt hvis som kan tiene til vores danske *historias* at enodere og *antiquitates gentis nostræ* at deducere. Item *de moneta, ponderibus & mensuris antiquis tam liquidorum quam aridorum; item pannorum, viarum.* Hvilket alt for bemeldte til Paaske hid i Cancelliet skulde leveres.

Til Bisperne i Siælland, Skaane, Fyen, Ribe, Aarhuus, Viborg, Vendelboe, Opslo, Stavanger, Bergen, Throndhiem."

De ved dette Rescript foranledigede Indberetninger fra vedkommende Geistlige indsendtes efterhaanden i Løbet af Aarene 1623 til 1626, og af dem var det at Worm senere benyttede de vigtigste Resultater i sine *Monumenta Danica*. At de desuden undertiden indeholdt adskillige ikke uinteressante Meddelelser om papistiske Kilder, Folkesagn m. m., kan erfares af nogle iblandt dem, som endnu haves i Original eller Extract, f. Ex. de fyenske, skaanske, lollandske og bergenske[1]. Nogle af de Opfordrede und-

[1]) Nogle af disse ere trykte extractviis i Suhms Saml. til danske Hist. I B. 2 H. S. 15 fg. S. 97 fg.; 2 H. S. 32 fg. II B. 3 H. S. 34, 215. De 1624 indsendte Efterretninger om Fuglseherred i Lolland ere *in extenso* meddeelte i et Skoleprogram for Odense Skole 1811 af Prof. Trojel. Jvf. Forf.'s Bemærkninger i Anledning af Antiqv. Commissionen S. 10-12. At Worm modtog lignende fra Riberstift see *Monumenta Danica p.* 489.

som almindeligt forstaaelige? Som Exempler paa hine tre Arter anføres her følgende: af den første, Artikel 3: „*marca auri, quæ görsum Danice dicitur*[1]"; Art. 29 „*debitum regis, quod dicitur arnægyald .... laghkøp;*" Art. 87 „*collecta, quæ skoot dicitur;*" af den anden: Art. 3 „*si est penetrabile, quod hollsaar dicitur;*" Art. 60 „*cum ferro igneo et cauterio ɔ: tunder & ældiarn;*" Art. 71 „*clavus gubernaculi, hoc est hyalmerwol;*" af den tredie: Art. 3 „*thrinnæ attan mark;*" Art. 27 „*in causa de manhælegth;*" Art. 30 „*læst salis;*" Art. 57 „*super homicidio vel waaldtecht;*" Art. 84 „*nihil recipiet forlotæs;*" Art. 87 „*Witægyald debentur.*"

I senere slesvigske Privilegier[2] forekomme foruden nogle af de allerede anførte danske Ord: **Arffkop, Thorgiald, [Torggiald], Bygiald, Inne, Stuth, Quærsath.** Ogsaa den nyere paa Plattydsk skrevne slesvigske Stadsret, fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede[3], indeholder Levninger af Stadens tidligere Sprog, f. Ex. i Art. 6 „Laghedage", Art. 60 „dat het uppe densch Bopenning"[4], Art. 82 „Krokwath[5]".

Og at ikke allene Retssproget, eller overhovedet det offentlige Sprog under dansk Herredømme har været dansk, men at det har været det i det daglige Liv herskende, bevise, foruden hine almindelige Udtryk i den gamle Stadsret, ogsaa adskillige endnu vedligeholdte Benævnelser i Byen, der ganske let forklares af det Danske, f. Ex. Hesteberg eller Hesterberg[6] (oldnordisk **hestir,** og endnu i den norske Mundart); der Schwahl[7], eller Swahl, som Gangen omkring Domkirken kaldes, uden Tvivl

[1]) Noget ganske Lignende læses i *lex castrensis Canuti magni Art. II.* — [2]) See *Diplomatarium civitat. Slesvicens.* hos Noodt I. 163 ff. — [3]) Jvf. Forchhammer p. a St. S. 561 ff. — [4]) Dette har altsaa været Udtrykket for Bosæ og Boskab, medens man endnu talede Dansk i Byen. — [5]) Jvf. min Afhandl. i Staatsb. Mag. V. S. 198. — [6]) Jvf. Christiani Geschichte von Schleswig und Holstein II. S. 393. — [7]) Jvf. Jürgensens Heldvader S. 111.

det danske Svale; **Torfstraße**, en Gade som fører til Torvet[1]. Vel vil Dutzen paa andre Steder ikke antage denne Afledning, kalder dette Ord og andre altfor skandinaviske, og vil ikke kunne begribe, hvorledes saadanne Ord nogensinde have kunnet være i Folkets Mund, da de i det sydlige Slesvigs nuværende Dänsk ere forsvundne, i hvilket hiint f. Ex. hedder Marked eller Mærkend. Men han taber ganske af Sigte, at hele Slesvig og især det sydlige nu allerede i flere Aarhundreder har staaet under tydsk Indflydelse, hvorved naturligviis mange tydskagtige Ord maae være komne ind i Sproget; hvilket jo endogsaa er Tilfældet med det danske Sprog overhoved i dets Udviklingsgang[2]. Det, at endnu i det nordlige Slesvig saa mange oldnordiske, altsaa skandinaviske Ord have vedligeholdt sig, som ovenfor anført (af Fortegnelsen hos Pastor Aagaard, der lever mellem Tondern og Haderslev), beviser Muligheden af saadannes Brug i det sydlige Slesvig, medens det endnu var et egentligt Sønder-Jydland. At der ogsaa i det sydligste og sydvestlige Slesvig bruges enkelte danske eller danskagtige Retsudtryk, som **Harde, Bonde, Sandmann, Sandleute, Schöte**, omendskjøndt Folkesproget aldrig har været dansk, vilde ikkun da være en imod vor Mening Tvivl opvækkende Grund, hvis der i de slesvigske Retskilder ikke og forekom andre danske Ord end retlige. At endeligen Sproget i Staden Slesvig altid skal have været tydsk, fordi, som Dutzen siger, det ældste, eller Hoveddelen af samme laae paa den sydlige „tydske" Sliekyst, modbevises jo allerede af dets danske Navn Haddeby, og røber en meget uklar Forestilling om Forholdene. Thi at de gamle Forfattere nævne Slien som det danske Riges og Folks Grændse, maa jo ei forstaaes bogstaveligen, da hele Svansen var dansk, og enkelte danske Landsbyer ogsaa fandtes Sønden for Slesvig; men det maa kun

---

[1]) See Noodt I. S. 164, hvor den samme Afledning læses. — [2]) Jos. Petersen, det Danske, Norske og Svenske Sprogs Historie D. I. Tredie Periode.

forstaaes saa omtrent[1], og gjelder i Ordets egentlige Forstand maaskee allene om en liden Sliekyststrækning imellem Selker eller Haddebyer Noer og Østervolden. Da de Danske indtoge hele Slesvig, saa have de naturligviis ogsaa bosat sig i Byens sydlige Deel, og i desto større Antal, jo mere Forsvar denne behøvede mod de tilbagetrængte Angler og Saxer.

Men ligesom Byens tydske Navn Slesvig vedligeholdt sig, saa har vel det tydske Sprog altid for mange Indbyggere ikke været fremmedt, da jo Befolkningen ikke langt Sønden for Byen var tydsk. Især er dette Sprog vel blevet bekjendt ved Handelssamqvemmet med det allerede videre fremskredne Tydskland, og tydske Kjøbmænd og Haandværkere have rimeligen Tid efter anden nedsat sig i Byen. Dog kan paa ingen Maade med Kruse i Kieler Blätter B. IV S. 379 antages, at under Hertug **Knud Lavard** — skjøndt han rigtignok yndede det Tydske — Slesvig allerede var bleven en tydsk By (altsaa i den første Halvdeel af det 12te Aarhundrede), da paa den Tid, Stadsretten blev forfattet, i Aaret 1200 eller 1201[2], Byen, efter de forhen anførte Grunde, var danskitalende. Jeg antager tvertimod med Falck[3], at dette endnu har været Tilfældet det hele 13de Aarhundrede igjennem; herfor haves nemlig et Beviis i et latinsk affattet Forbrag mellem Slesvig og Flensborg af 1282[4], hvor det danske Ord Forkyøp bruges. Kruses Indvendinger[5] herimod ere deels ubegrundede, deels urigtige. Saaledes er Kong Erik Menveds Brev til Slesvigerne, af 1289 ikke oprindeligen udstædt paa Plattydsk, men paa Latin[6]. Man kan saa meget mindre

[1]) Derfor siges og paa andre Steder hos de gamle Forfattere Grændsen at være *„apud Sliasvig"*, see *Adam. Brem. l.* 11 *c.* 2; Helmold I, 8. 9. — [2]) See min Afhandling i Staatsbürg. Magazin V S. 59. — [3]) Kieler Blät. B. II S. 77. — [4]) I Lübers Udgave af den Flensborger Stadsret S. 57. — [5]) Kieler Blätter IV S. 394 ff. — [6]) Noodts Beiträge I S. 170. Vel har man et Collectbrev for det afbrændte St. Johannisklosker paa Plattydsk fra 1287; men dette kan dog ikke ansees som Modbeviis imod Falcks og min

sætte det Danskes Fortrængelse i den Tid, da samme endnu ei, som siden, befordredes ovenfra; de sønderjydske Hertugers Regjeringssprog var nemlig det danske, hvilket f. Ex. de 1321 af Hertug Erik for Flensborg givne Anordninger bevise[1]. Først i Løbet af det 14de Aarhundrede, da Staden Slesvig flere Gange var i de holsteenske Grevers Vold[2], og tilsidst blev deres Residents, da derved Antallet af Tydskere i samme forøgedes, da Tydsk blev Regjeringssproget[3], er det Danske lidt efter lidt uddøet der. En mærkelig Beviisgrund for at man i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede ikke meer almindeligen har forstaaet Dansk i Slesvig synes at ligge deri, at Kong Erik af Pommern, der søgte at knytte Slesvig igjen til Danmark, ogsaa formedelst det fælleds Sprog (hvad der senere kun altfor længe er blevet forsømt), og derfor, bestemt med Hensigt, udstædte et Randesbrev til Flensborgerne paa Dansk[4], Aar 1413, i et til Slesvigerne i

---

Mening, thi der skulde jo og samles i det tydske Naboland, ligesom i Danmark (Suhms Historie XI S. 23). Saaledes blev der 1309 i samme Hensigt udstædt et Bispebrev for Samlingen i Jydland (*per Jutium*). Iøvrigt kan det og gjerne være at Priorinden, som udstædte hiint Brev, var tydsk af Fødsel, hvad hendes Navn, Meynstorf, hentyder paa.

[1]) Som Tillæg til Stadsretten. — [2]) See Werlauff p. a. St. S. 47. — [3]) Alligevel udstædte de deres Privilegier til Slesvigerne i det 14de Aarhundrede endnu ei paa Tydsk, men paa Latin, hvilket sees af *diplomatarium Slesvicense* hos Noodt; det første tydske er her fra 1402 (S. 179). Dog gives der allerede fra 1398 et tydsk for Flensborg (*Westphalen Monumenta* IV p. 1951.) — [4]) See Lüders *Statutum* der Stadt Flensburg, Indledning S. 43; *Westphalen Monumenta* IV p. 1955 „Tha for theræ Troschap, Kærlich ok tro thianistæ wy nw aff thöm befunnet hafwæ, ok heræffther aff them swo befinna schulæ; Tha aff war konungxlike macht ok nadhæ tha stædhe wy thöm theræ Privilegia til wart ok theræs ok theræ Stadhs ok Almennelegh nyttæ og gagn, the ware forældræ Konungæ ok Herræ thöm giffwet haffwæ. Ther offwer aff war synderlich Nadhæ ok Kerlichet unnæ wy thöm, at Borghemæster ok Rathmæn mughæ kesæ en bescheden Man i theræ by til war byfoghet, og hanom scula the semdæ till os." o. s. v.

samme Tidsrum (1417) brugte det latinske Sprog[1]; skjøndt de ældgamle Retsudtryk endnu anvendtes som forstaaelige, saasom Torffortugh, Arnegield, Byfridh, Bything, desuden Sømandsordet skuta (Skude) og det tydskagtige „*dies fori*, Markedsdaghe."

Hvorledes i de følgende Tider det Tydske meer og meer i hele Landet fik Indgang og meer eller mindre fortrængte det danske, er tilstrækkeligen blevet oplyst ved Werlauffs og Outzens tit anførte Priisskrifter[2]. En Følge heraf har da været, at mange danske Stednavne ere blevne forvanskede, og tydskagtige, hvorpaa især Werlauff har givet en fuldstændig Exempelsamling. Men mange Byer føre ogsaa dobbelte Navne, danske og tydske, eller deres Navne udtales forskjelligen, eftersom man taler tydsk eller dansk, f. Ex. i Amtet Flensborg: Sünderuphof, Sønderupgaard; Husby-Ausacker-Holz, H.-Ausager-Skov; Groß-

[1]) Hos Noodt I. S. 182. — [2]) Jvf. og mit Skrift: Ueber Volksthüml. S. 9-13, 30-38. Der er S. 47 blevet bemærket, at Almuen selv i mange endnu dansktalende Egne udtrykker de høiere Tal paa Plattydsk. Her kan endnu tilføies, at dette paa sine Steder allerede skeer fra 40 (f. Ex. i Angeln) eller fra 30 af (f. Ex. i Egnen af Tønder), i hvilken sidste ei allene Tierne men endogsaa Enerne da siges paa tydsk f. Ex. ni og twe, dørtig, een, twe, dre, veer u. dørtig o. s. v.; i Angeln derimod: een, to, tre og veertig o. s. v., dog høres selv i dets sydligere Deel i visse Tilfælde ogsaa de danske Talbenævnelser efter Tyvere. — Det danske Sprogs sjeldnere Brug eller hurtigere Forsvinden i dette Aarhundrede i de mellemslesvigske Egne, hvor Kirkesproget allerede længe har været tydsk, staaer i umiddelbar Forbindelse med det forbedrede Skolevæsen, og har været en snart bemærkelig Følge af samme. Nu kommer næsten Enhver saa vidt, at han kan læse en tydsk Bog og skrive tydsk, og lærer nu desto lettere at tale det. Det danske behøves da ikke meer, og da tydsk er det herskende Sprog, saa begynder hiint ikke sjelden at ringeagtes af de Unge, skjøndt de Gamle somoftest tage dette ilde op, og holde over deres Modersmaal. Ikkun Læsning af dansk i Skolerne ved Siden af det tydske kan i disse Egne redde Sproget fra Undergang.

Klein-Solt, Store-Lille-Solt; i Amtet Bredsted: Viøl, Fjolde, i Amtet Apenrade (Aabenraa): Jordkirch, Jordkjær; endvidere Hadersleν, Hadersleben; Sønderborg, Sonderburg o. s. v.[1] Sk i Navnene udtales tydsk Sch f. Ex. Beuschau i Sundevit, egentlig Bøgeskov; aa udtales som a.

Enkelte Steder i danske eller forhenværende danske Egne have ikkun tydske Navne, f. Ex. ved Flensborg: Wassersleben, Kielseng, Windloch, hvilket beviser deres nyere Oprindelse[2]. Den sidste By ligger imellem Flensborg og Glücksborg, ligesom den ovenfor anførte, med det efter min Formodning gamle angelske Navn, Himmershø, og saaledes findes netop i denne Egn Benævnelser af alle den slesvigske Histories tre Hovedtidsrum, det gammeltydske, danske og nytydske (til hvilket ogsaa Navnet Glücksburg selv hører).

Af det første ere vel, foruden hiin i Forstningen afhandlede vigtigste Særegenhed med Artiklen, endnu flere Spoer baade i det slesvigske tydske og danske tilbage. Til disse hører efter min Formodning Udtalen af g, som i den største Deel af det sydlige Slesvig er aandende, ligesom det tydske ch. Da nu denne Udtale ikke findes i det tilgrændsende Holsteen, og heller ikke i Dansken, saa maa den være noget Oprindeligt, altsaa sandsynligviis gammel-angelsk; endskjøndt den jo rigtignok ikke forekommer i det nuværende engelske Sprog, i det mindste det dannede, hvilket dog vel saa meget mindre kan ansees for et Modbeviis, som den engelske Udtale i mange andre Henseender nu er forskjellig fra den angelsaxiske[3]. Vor Antagelse bestyrkes endnu derved, at den samme Udtale høres hos Anglernes Nabofolk, Fri-

[1]) See ogsaa et Exempel hos Gude, Bericht v. der Halbinsul Sundewitt u. den Glücksburg. Erbland. Altona 1778. S. 64. Dog har endnu en af Hertugen af Glücksborg i Aaret 1620 anlagt By i Angeln faaet det danske Navn Nyby S. 114. — [2]) See ogsaa f. Ex. Gude sammesteds S. 49. — [3]) See Rask, Angelsaxisk Sproglære, om Udtalen, og Fortalen S. 35 og den engelske Omarbeidelse af samme Værk, Anglosaxon Grammar, Copenhagen 1830, S. 12.

ferne[1], med hvilke de uden Tvivl vare meget nær beslægtede[2]. Den har og vedligeholdt sig i de nu tydskvordne Egne af det gamle Nordfriisland, Husum og Eiderstedt[3].

En anden Levning af det gamle Angelske er maaskee den hyppige Brug af Æ-Lyden for A og Aa, da endnu i det Engelske a udtales som æ. Allerede i den gamle slesvigske Stadsret findes lægkøp ved Siden af lagkøp, og i det angelske Danske hedder det gæ[4], forstæ[5], hær for gaa, forstaa, har. En Lighed mellem den hele jydske Mundart og det Engelske er ogsaa den: at ligesom i dette Gjerningsordene og andre ei endes paa en Selvlyd[6], eller denne ei høres, saaledes udtales E-Endelsen heller ikke i hiin[7]. Endvidere ligesom i Egenskabsordenes Endelser, ig og lig, g ikke udtales af Jyderne, saaledes er det forsvundet i det Engelske, f. Ex. worthy (værdig), almighty (almægtig), yearly (aarlig), worldly (verdslig), sickly (sygelig), holy (hellig). Sjeldne ere Ord som frolick. Ogsaa den engelske Biordsform paa ly kan erindres.

1) Ogsaa hos de med disse beslægtede Hollændere; jvf. Rask, Fortale til den frisiske Sproglære S. 2. — 2) Rask Angelsaxisk Sproglære Fortale S. 32. den engelske Udgave Prefaee S. 44. — 3) At den samme Udtale ogsaa findes i det nordvestlige Holsteen, nemlig i Ditmarsken, og her allene, er en vigtig indvortes Beviisgrund for den Anskuelse, at Ditmarskerne oprindeligen vare Frisere, som først senere bleve saxiske. Jvf. Dutzen: Ueber d. friesische Abstammung der alten Ditmarscher, i Kieler Blätter f. 1819 Bd. 2, H. 1 og i Staatsbürgerliches Magazin 1ste og følgende Bind. — 4) I jydske Lov I, 12 findes ogsaa geær, ligesom i Tillægene til den flensborgske Stadsret, gær. — 5) I jydske Lov I, 15 findes ligemaade ster for staaer. — 6) F. Ex. to stand, bring, the youngest (den yngest). — 7) Spoer heraf findes allerede i Stadsretterne f. Ex. i d. Flensborger, Indgang; the hafth (havde), Art. 8, 40, 51, 52 skul (skulle), Art. 11 kop (kjøbe), Art. 41 sold (solgte), Art. 44 leg (lægge), Art. 81, 83 giald (gjelde).

Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium; en Undersøgelse af E. C. Werlauff, Overbibliothecar og Professor.

Blandt de Lærde, som i større eller ringere Grad have gjort sig fortiente af en Videnskabs Fremme kunde skielnes to Klasser: saadanne, som giennem en aldeles udyrket Egn af Literaturens Rige banede Vei for Efterslægten, og saadanne, som ved dybere Grandskning udbredte et nyt og klart Lys over et enkelt dunkelt Fag. Det lader sig neppe omtvivle, at **Ole Worm**, med Hensyn til hans Fortienester af de fædrelandske Oldsager og Nordens gamle Literatur, bliver at henføre til den første Klasse. Har han end i intet af disse Fag efterladt sig noget Arbeide, som, efter Videnskabernes høiere Udvikling, senere Opdagelser, og den Kritik, som en nyere Tid har tilegnet sig, nu vilde kunne udholde en stræng Prøve, saa har han dog den Fortjeneste, allerførst at have henvendt Opmærksomheden paa et, til den Tid næsten aldeles ukiendt Fag, og ved Skrifter, ved Opmuntringer, ved sin Indflydelse hos Magthaverne, i fulde 25 Aar, under mangehaande og heterogene Sysler at have virket saa kraftigen til den nordiske Fortids Oplysning, som vel i meer end et Aarhundrede efter ham ingen enkelt Mand. Findes derfor nu end i hans Arbeider alle de Mangler, som ere uadskillelige fra de første Forsøg, forekomme der end Feil, som hidrøre fra ufuldkommen Sprogkundskab og uøvet Kritik, saa er det dog langt fra, at hine ved senere Tiders Frembringelser ere blevne aldeles overflødige; tvertimod, i meer end een Henseende ere de fleste af dem endnu uundværlige og ville altid beholde et betydeligt Værd. Er dette afgiort, da vil det maaskee heller ikke for Yndere og Dyrkere af dette Studium være uden Interesse, at kiende Worms antiqvariske Virksomhed i dens hele Omfang. Skiøndt denne egentlig ei kan siges at staae i Forbindelse med hans Hovedstudium og Embedsstilling, ville disse dog, efter nøiere Betragtning, findes at

ferne[1], med hvilke de uden Tvivl vare meget nær beslægtede[2]. Den har og vedligeholdt sig i de nu tydskvordne Egne af det gamle Nordfriisland, Husum og Eiderstedt[3].

En anden Levning af det gamle Angelske er maaskee den hyppige Brug af Æ-Lyden for A og Aa, da endnu i det Engelske a udtales som æ. Allerede i den gamle slesvigske Stadsret findes lægkøp ved Siden af lagkøp, og i det angelske Dansk hedder det gæ[4], forstæ[5], hær for gaa, forstaa, har. En Lighed mellem den hele jydske Mundart og det Engelske er ogsaa den: at ligesom i dette Gjerningsordene og andre ei endes paa en Selvlyd[6], eller denne ei høres, saaledes udtales E-Endelsen heller ikke i hiin[7]. Endvidere ligesom i Egenskabsordenes Endelser, ig og lig, g ikke udtales af Jyderne, saaledes er det forsvundet i det Engelske, f. Ex. worthy (værdig), almighty (almægtig), yearly (aarlig), worldly (verdslig), sickly (sygelig), holy (hellig). Sjeldne ere Ord som frolick. Ogsaa den engelske Biordsform paa ly kan erindres.

---

1) Ogsaa hos de med disse beslægtede Hollændere; jvf. Rask, Fortale til den frisiske Sproglære S. 2. — 2) Rask Angelsaxisk Sproglære Fortale S. 32. den engelske Udgave Prefaee S. 41. — 3) At den samme Udtale ogsaa findes i det nordvestlige Holsteen, nemlig i Ditmarsken, og her allene, er en vigtig indvortes Beviisgrund for den Anskuelse, at Ditmarskerne oprindeligen vare Frisere, som først senere bleve saxiske. Jvf. Outzen: Ueber d. friesische Abstammung der alten Ditmarscher, i Kieler Blätter f. 1819 Bd. 2, H. 1 og i Staatsbürgerliches Magazin 1ste og følgende Bind. — 4) I jydske Lov I, 12 findes ogsaa geær, ligesom i Tillægene til den flensborgske Stadsret, gær. — 5) I jydske Lov I, 15 findes iligemaade ster for staaer. — 6) F. Ex. to stand, bring, the youngest (den yngest). — 7) Spoer heraf findes allerede i Stadsretterne f. Ex. i d. Flensborger, Indgang; the hafth (havde), Art. 8, 40, 51, 52 skul (skulle), Art. 11 køp (kjøbe), Art. 41 sold (solgte), Art. 44 leg (lægge), Art. 81, 83 giald (gjelde).

Ole Worms Fortienester af det nordiske Oldstudium; en Undersøgelse af E. C. Werlauff, Overbibliothecar og Professor.

Blandt de Lærde, som i større eller ringere Grad have gjort sig fortiente af en Videnskabs Fremme kunde skielnes to Klasser: saadanne, som giennem en aldeles udyrket Egn af Literaturens Rige banede Vei for Efterslægten, og saadanne, som ved dybere Grandskning udbredte et nyt og klart Lys over et enkelt dunkelt Fag. Det lader sig neppe omtvivle, at **Ole Worm**, med Hensyn til hans Fortienester af de fædrelandske Oldsager og Nordens gamle Literatur, bliver at henføre til den første Klasse. Har han end i intet af disse Fag efterladt sig noget Arbeide, som, efter Videnskabernes høiere Udvikling, senere Opdagelser, og den Kritik, som en nyere Tid har tilegnet sig, nu vilde kunne udholde en streng Prøve, saa har han dog den Fortjeneste, allerførst at have henvendt Opmærksomheden paa et, til den Tid næsten aldeles ukiendt Fag, og ved Skrifter, ved Opmuntringer, ved sin Indflydelse hos Magthaverne, i fulde 25 Aar, under mangehaande og heterogene Sysler at have virket saa kraftigen til den nordiske Fortids Oplysning, som vel i meer end et Aarhundrede efter ham ingen enkelt Mand. Findes derfor nu end i hans Arbeider alle de Mangler, som ere uadskillelige fra de første Forsøg, forekomme der end Feil, som hidrøre fra ufuldkommen Sprogkundskab og uøvet Kritik, saa er det dog langt fra, at hine ved senere Tiders Frembringelser ere blevne aldeles overflødige; tvertimod, i meer end een Henseende ere de fleste af dem endnu uundværlige og ville altid beholde et betydeligt Værd. Er dette afgiort, da vil det maaskee heller ikke for Yndere og Dyrkere af dette Studium være uden Interesse, at kiende Worms antiqvariske Virksomhed i dens hele Omfang. Skiøndt denne egentlig ei kan siges at staae i Forbindelse med hans Hovedstudium og Embedsstilling, ville disse dog, efter nøiere Betragtning, findes at

have havt saa megen Indflydelse paa hiin, at man, for tilfulde at kiende og vurdere Oldgrandskeren Worm, ei kan undlade at tage Hensyn til Lægen Worm, og ingen af disse kan tilfulde kiendes, uden et Blik paa hans øvrige personlige Forhold.

Ole Worm[1] er født den 13de Mai 1588 i Aarhuus, af en nederlandsk Slægt. Efter i 6 Aar at have lagt den første Grund til lærd Dannelse i sin Fødebyes Skole, blev han, omtrent 13 Aar gammel, sendt til Gymnasiet i Lüneburg og i sit syttende Aar blev han akademisk Borger ved Universitetet i Marburg, som dog udvortes Omstændigheder snart bestemte ham til at ombytte med det Giessenske. Hidtil synes de Discipliner, som paa den Tid ansaaes som uundværlige Betingelser for ethvert lærd Studium, Philologie, Philosophie og Theologie, fortrinligen at have beskiæftiget Ynglingen. Men i sit nittende Aar begyndte han for Alvor at lægge Vind paa de Videnskaber, han agtede at giøre til sin Hovedbestemmelse, Lægekunsten og de didhørende Grene af Naturvidenskaberne. Fra Aarene 1607 til 1610 besøgte han derfor de europæiske Stæder, hvor disse Studier paa den Tid fortrinligen blomstrede: Marburg, Basel, Padua, Montpellier og Paris; og ved samme Leilighed er det sandsynligt, at Levningerne af den gamle romerske Storhed, i Italien og det sydlige Frankerig, have tildraget sig hans Opmærksomhed. Først efter Hiemkomsten 1610 blev han indskreven blandt det kiøbenhavnske Universitets Borgere. Men endnu troede Worm at mangle noget af den Dannelse i hine Fag, hvortil vort Fædreneland dengang ingen Anledning frembød. Han begav sig derfor i det følgende Aar til Marburg og Cassel, hvor han lagde sig efter Chemie; tog 1611 den medicinske Doctorgrad i Basel; gik 1612 til Engelland, hvor han besøgte Oxfords Høiskole og i en

[1]) Det Wormske Familienavns egentlige Orthographie er Orm; saaledes benævnes han i Rescr. af 9de Februar 1652, der siden skal blive omtalt, og i *Verelii Runographia p.* 2 fg. At den almindeligere Benævnelse Worm hidrørte fra den tydske Udtale, *quam minus affectant nostrates*, bemærker han selv i *Mon. danica p.* 195.

engelsk Magnats Huus i London aflagde Prøve paa sin Duelighed som praktisk Læge. Udrustet med grundige Kundskaber i sit Fag, bekiendt med Europas vigtigste Lande, kom han endelig 1613 tilbage til Fædrenelandet. Hoiskolen tilegnede sig strax den haabefulde unge Lærde. Faae Uger efter hans Hiemkomst udnævntes han til Professor Pædagogicus, og 1615 ombyttede han dette Catheder med det græske Sprogs. Skiøndt ikke fremmed i disse Fag valgte Worm dem dog neppe af Tilbøielighed; men Universitetets daværende Indretning medførte, at den der adspirerede til et Professorat, ofte indtraadte i det første ledigblivende, om dette end ikke hørte til hans egentlige Studium, og den Tids hele akademiske Methode giorde det sielden vanskeligt for Nogen, at opfylde de væsentligste af de Fordringer, der i saadan Henseende kunde giøres til ham. Paa den Maade blev Worm i 11 Aar hensiddende i det philosophiske Facultet; af hvilke han dog i de tre sidste foredrog Naturvidenskaben og udgav adskillige akademiske Leilighedsskrifter, af beslægtet Indhold. — Endelig ombyttede Caspar Bartholin det medicinske Catheder, som han havde erholdt samme Aar, som Worm det pædagogiske, med det theologiske, og Worm kom derved i Aaret 1624 ind i det medicinske Facultet. Han havde nu naaet sin Bestemmelse. Ved Foredrag fra Cathedret, i Anatomiekammeret og i den botaniske Hauge opfyldte han sin Pligt som akademisk Docent; Opdagelsen af *ossa Wormiana* forevigede hans Navn i Anatomiens Aarbøger, og hans trykte Arbeider fortiene, efter Kienderes Dom, fra hans Tids Standpunkt, endnu en hæderlig Erindring. Men ogsaa som praktisk Læge skabte han sig en udbredt og heldig Virksomhed. Han raadspurgtes af Christian den fjerde og hans Søn, den udvalgte Konge Christian; den første behandlede han i hans sidste Sygdom. I Magnaternes og de fremmede Gesandters Huse blev han snart en yndet Æsculap; ligesom den bereiste og mangesidigen dannede Mands Omgang ivrigen blev søgt i de høiere Kredse.

Det kunde, som Worm selv bemærker i Fortalen til sit første antiqvariske Skrift *Fasti danici*, forekomme mange van=

skeligt at forstaae, hvorlunde en Læge, med udbredt Praxis og med de, en Universitetslærer og Assessor Consistorii paaliggende mangehaande, den Tid tildeels byrdefulde Forretninger, kunde faae Leilighed og Lyst til at befatte sig med Ting, der laae saa langt uden for hans Hovedstudier og for hans egentlige Kald. Men han tilstaaer ved samme Leilighed, at han fra sin første Ungdom af havde, med en levende Interesse, følt sig tiltrukken af de fædrenelandske Oldminder og den nordiske Fortid; at han i lang Tid, ikke for at optræde som Forfatter, men for at finde Adspredelse fra trættende Sysler, havde søgt at skaffe sig Kundskaber herom; at han derfor paa Reiser, hos sine Venner og hos de Store stedse havde havt Opmærksomheden henvendt paa hvad der i denne Henseende var at lære eller at erholde. At nu Worm benyttede den nærmere Adgang hans Stilling som Læge gav ham til Rigets Ypperste, saavel i Hovedstaden som i Provindserne, for at tilfredsstille sin Yndlingstilbøielighed; derom vil der i det Følgende ligesaalidet mangle Udladelser af ham selv, som om de kraftige Opmuntringer, der ikke sielden fra hiin Kant tilflød ham[1]. Og paa den Maade kan da Worms medicinske Studium siges, at have staaet i en causal Forbindelse med hans Virksomhed i et andet heterogent Fag, de nordiske Oldsager; med Hensyn til hvilke det gik ham maaskee som Flere under lignende Forhold, at Omstændighederne førte ham dybere ind i dette nye og oprindeligen ham fremmede Fag, end han selv i Begyndelsen havde havt i Sinde[2]. Denne hans nye Virksomhed omfattede den nordiske Archæologie, den gamle islandske og den gamle danske Literatur. For enhver af disse Grene af det nordiske Oldstudium, ville vi betragte hans Bestræbelser særskilte.

---

1) *Epistolæ I. p.* **353, 410.** I Fortalen til *Lexicon runicum* siger han, at han *„instinctu et rogatu majorum"* havde lagt sig efter de nordiske Oldsager. — 2) *„Quæ tempestas me in altum illud Antiquitatum abripuerit mare, nescio; portum non video. Alea jacta est, utut sors ceciderit,"* skrev han 1626 til Bert. Knudsen. *Epp. I. p.* **50.**

I. Worms archæologiske Arbeider.

1.

Skiøndt der findes Spor til, at flere Dyrkere og Yndere af Fædrenelandets Historie alt i det 16de Aarhundrede skiænkede Levningerne af den nordiske Oldtid en vis Grad af Opmærksomhed, ja endog havde i Sinde at bringe saadanne til offentlig Kundskab[1], var det dog først i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, ved Worms Opmuntring, Indflydelse og Bestræbelser, at der for Alvor tænktes paa at giøre denne Klasse af historiske Kilder tilgængelig. Herom forekomme de første Vink allerede i Aaret 1619. En skaansk Præst, Bertel Knudsen Aquilonius, Forfatter af nogle ubetydelige latinske Vers og en smagløs dansk Poetik, faldt ogsaa paa at beskiæftige sig med Fædrenelandets Historie[2]. Denne Mand blev af Worm opmuntret til at samle Mindesmærker af den danske Oldtid, især Inscriptioner, saavel runiske som andre, og erholdt af ham adskilligt didhørende meddeelt[3]. Men alt hvad han herved udrettede, var, at han foranledigede den første trykte Samling af danske (siellandske) Inscriptioner, blandt hvilke dog ingen med Runer[4], og at han i Aaret 1623,

---

[1]) Jvf. Forfs. Udkast til den nord. Archæologies Hist. i vort Fædreneland indtil O. Worms Tid, i Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1807. I. S. 42 fg. — [2]) I hans *Horatii Manes, Hafn.* 1615. 8. siger han S. 1, at hans Hu staaer *ad patriæ historias scribendas.* — [3]) *O. Wormii Epistolæ I. p.* 42-50. — [4]) *Laurentii Asseroi Inscriptionum Selandicarum Daniæ Antigrapha, in fine adjuncta Bert. Canuti de Monumentis Antiquis Epistola. Hafniæ, typis Georgii Hantzsch.* 1621. 8. 9 Ark. Forfatteren, uden Tvivl den samme Laurits Nielsen Asserous, der 1624 var Præst i Hellerpd i Bleking, (Suhms Samlinger 1 B. 1 H. S. 126) har dediceret sit (nu meget sieldne) Skrivt til Cantsleren Chr. Friis til Kragerup. I Fortalen siger han, at Indskrivterne paa en Reise, han for sin Helbreds Skyld havde giort, bleve samlede efter Opmuntring af Bertel Knudsen. Dennes Brev indeholder adskilligt urigtigt og ubetydeligt om det tryggeveldske, jellingske og stenhaltske Monument og omtaler Meddelelser af Worm. Af dette Brev, som her er dateret 8 Cal. Jan. 1618, forekommer Begyndelsen, under Dato 9 Cal. Nov. 1619, i *Wormii Epp. I. p.* 42.

efter kongelig Befaling reiste omkring i Skaane, Halland og Bleking for at opsøge og copiere Runeindskrivter, hvilke han igien meddeelte Worm[1]. Selv røbede han en saadan Ukyndighed om denne Gienstand, og en saa total Mangel af Kritik, at man paa ingen Maade kan beklage, at han ikke, efter sit Forsæt, kom til at udgive noget Skrivt derover.

B. Knudsens antiqvariske Reise kan, for øvrigt, antages at have staaet i Forbindelse med Rescriptet til de danske og norske Bisskopper af 11te August 1622, hvilket, som et Hovedaktstykke i vor Archæologies Historie her førstegang ordlydende aftrykkes[2].

„Til Bisperne udi Danmark og Norge Antiqviteter anrørendes[3].

Vi Christian IV etc. bede Eder og ville at I eders mueligste Flid anvender, allevegne udi Eders Stigt at opsøge og antegne alleslags Antiqviteter og Documenter efter medfølgende Fortegnelses Indhold, og at I saadanne med Flid lader optegne og engang inden Paaske førstkommendes udi vort Cancellie lader indlevere. Hafn. 11 Aug. 1622."

Fortegnelsen, der uden Tvivl er opsat af Worm selv, indbefatter følgende fex Punkter:

„1. Skal forfares i Capitelets Archiver hvad for *documenta historica manuscripta* der udi ere, og hid fremskikkes i Cancelliet.

„2. Hos alle lærde Mænd i deres Stifter særdeles Geistlige, saa og hos Kirkerne ingen undertagen, hvad *documenta antiqua historica* de haver, og mod Reversal (dennem som det tilhører at tilskikkes) hid forskikkes.

„3. Skal alle Runebogstaver skrevne eller i Steen, heele eller Stykker, eller Træ udhugne, eller paa Metalbelter, og saadanne

[1]) Fort. til *Monum. danica.* — [2]) Jvf. Forfs. Bemærkninger i Anledning af den, til de nordiske Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission. (1808) S. 8. At man i Danmark har paatænkt Samling og Opbevaring af Oldtidsmonumenter i adskillige Aar, før i Sverrig, er bemærket s. St. S. 13. — [3]) Er, ligesom lignende her meddeelte Dokumenter, udskrevet af Cancelliereaistranterne.

opsøges, og med Antegnelser hvor de ere at finde, og en rigtig nøiagtig Afskrift af dennem hid forskikkes, og kan Lineamenta med Kride paa Stenene bedst drages og siden aftegnes, og Provsterne og Præsterne forelægges med al Flid strax derom at forfare, og endelig Besteden til Bisperne fremskikke, som strax skal det udi Cancelliet indskikke.

4. Alle Fortegnelser paa hvis *relationibus* i hver Sogn berettes *de locorum antiquitate vel origine, de præliis, incolis*, om Steenhobe og deres formeente Aarsager og Betydninger, og alt hvis til *Chorographiam* kan tiene.

5. Alle *Calendaria runica* paa Træe og ellers.

6. Alt hvis Cleresiet særdeles *de antiquitatibus, modo numerandi runico, stellarum nominibus, antiquis ritibus*, og alt hvis som kan tiene til vores danske *historias* at enodere og *antiquitates gentis nostræ* at deducere. Item *de moneta, ponderibus & mensuris antiquis tam liquidorum quam aridorum; item pannorum, viarum.* Hvilket alt for bemeldte til Paaske hid i Cancelliet skulde leveres.

Til Bisperne i Siellland, Skaane, Fyen, Ribe, Aarhuus, Viborg, Vendelboe, Opslo, Stavanger, Bergen, Throndhiem."

De ved dette Rescript foranledigede Indberetninger fra vedkommende Geistlige indsendtes efterhaanden i Løbet af Aarene 1623 til 1626, og af dem var det at Worm senere benyttede de vigtigste Resultater i sine *Monumenta Danica*. At de desuden undertiden indeholdt adskillige ikke uinteressante Meddelelser om papistiske Kilder, Folkesagn m. m., kan erfares af nogle iblandt dem, som endnu haves i Original eller Extract, f. Ex. de fyenske, skaanske, lollandske og bergenske[1]. Nogle af de Opfordrede und-

[1]) Nogle af disse ere trykte extractviis i Suhms Saml. til danske Hist. I B. 2 H. S. 15 fg. S. 97 fg.; 2 H. S. 32 fg. II B. 3 H. S. 34, 215. De 1624 indsendte Efterretninger om Fuglseherred i Lolland ere *in extenso* meddeelte i et Skoleprogram for Odense Skole 1811 af Prof. Trojel. Jvf. Forf.'s Bemærkninger i Anledning af Antiqv. Commissionen S. 10-12. At Worm modtog lignende fra Riberstift see *Monumenta Danica p.* 489.

skyldte sig derimod med, at de afdøde kongelige Historiographer, Wedel, Krag og Venusinus havde „ladet søge i Capitler, i Klostere, Kirker og paa Herregaarde, hvor de noget kunde finde, som kunde tiene til deres historiske Skrifter[1], hvorfor de nu intet af Vigtighed havde at fremsende." Som umiddelbart foranlediget ved Worms runologiske Undersøgelser kan man ansee Slutningen af følgende Rescript, dat. Antvorskov den 23de Juni 1625, til Biskoppen i Aalborg, M. **Christen Hansen**, der senere hen forekommer blandt dem, som meddeelte Worm Bidrag til hans Monumenter[2].

„Christian IV etc. Vider, at eftersom I tilforn en Tavle haver forfærdiget over **Vendelboe Stift**, da bede Vi Eder, og naadigst begiere, at I nu en **Landtavle over ganske Jylland** vilde forfærdige, hvorudi alle Herreder, Sogner, Sysseler og Kiøbsteder skulde indføres, og saafremt alle Sogner derpaa ikke kunde faae Rum, at I da dennem paa en særdeles medfølgende Fortegnelse og Registet lader forfatte. Udi lige Maade, at I efter medfølgende Anledning egentlig og visse Udskrift tegner og med forderligste fremskikker af alle **Runeskrifter**, som findes kunde over ganske Jylland."

Men en endnu mere betydende Yttring af den Interesse for de fædrenelandske Oldsager, det lykkedes Worm at vække hos Regieringen, var dog det, faa Maaneder derefter, ham selv paalagte Hværv, at foretage sig en runologisk Reise i Fædrenelandet. Han modtog i den Anledning et Kongebrev af følgende Indhold:

„Christian IV. V. S. G. T. Vi bede Eder og naadigst vilde, at I retter Eders Leilighed efter at omreise her udi Riget, hvor nogen **Runemonumenter** kan være at finde vores danske Historier antræffende, og at I dennem med al Flid optegner og lader afridse, til hvilken Eders Reises Fornødenhed Vi

---

[1]) Bemærkninger etc. S. 11. — [2]) *Litteratura runica* (Ed. 1636) p. 51. *Monumenta Danica* p. 298. *Wormii Epp.* I. p. 463.

Rentemesterne befalet haver, Eder Penge at lade bekomme. Dermed etc. Antvorskov den 17de December 1625."

Hvad Hensigten var med Aftegningen af disse Runemonumenter, sees tillige af den omtalte Befaling til Rentemesterne, af samme Dato, saaledes lydende: „Christian V. G. t. Vi bede Eder og ville, at I med Kobberstikkeren handler, at han, hvis gamle **Runemonumenter** her udi Riget fundne ere eller findes kan, som Vores Danske Historie antræffer, udi Kobber udstikker. Sammeledes eftersom Os Elskelig hæderlig og høilærd **Dr. Ole Worm** er forordnet at reise om her udi Riget, hvis **Runemonumenter** kan findes, at optegne og lade afridse, at I hannem til samme Reise med Tærepenge giøre Forlæg."

Det er ikke at formode, at denne Reise nogensinde er kommen i Stand efter en saa udstrakt Plan[1]. Den uheldige Vending, Krigen med Keiseren tog i næste Aar, maatte naturligviis i denne Henseende lægge betydelige Hindringer i Veien; og Rigets Financer synes at have modsat sig saadanne Udgifter som Diætpenge for en reisende Antiqvar og Honorar for en Kobberstikker. Worm, hvis medicinske Praxis vel heller ikke godt havde ladet sig forene med saa vidtløftige antiqvariske Excursioner, nøiedes da med, ved egen Efterforskning og Andres Hielp, at samle Runeindskrifter allevegne fra i begge Rigerne[2], og for øvrigt oppebie en for slige Foretagenders Fremme gunstigere Tidspunkt. Denne kom først efter 18 Aars Forløb; og alt hvad han i denne lange Tid maatte være glad ved at faae bragt for Lyset af sine Samlinger, bestod i et Par enkelte Monographier og i Resultatet af hans Granskninger over Runeskriften i Almindelighed.

[1]) Imidlertid blev en saadan Reise dog paatænkt her, nogle Aar før i Naboriget, hvor først i Aaret 1630 J. Axehielm fik Befaling at foretage sig en antiqvarisk Reise. — [2]) Det var formodentlig for Worm at Biskoppen i Fyen 1627 sendte Een, som var ham af Cancelliet recommenderet, ud til Præsterne, for at søge om Runeskrift. Suhms Samlinger til den danske Hist. I. 2 H. S. 15.

2.

1628 udkom Worms første archæologiske Arbeide, under følgende Titel:

Tulshöi seu Monumentum Ströense in Scania enucleatum ab Olao Worm D. Hafniæ, typis Salomonis Sartorii, Anno **1628.** *4to.* (2 Ark).

Som det første Forsøg paa en egentlig Beskrivelse og Forklaring af et nordisk Runemonument[1], fortiener dette Skrift endnu Opmærksomhed og en skaanende Bedømmelse. Uagtet det ikke er Hensigten af nærværende Arbeide, kritisk at giennemgaae de Wormske Forklaringer i det enkelte, kunde denne første dog vel fortiene en Undtagelse. Den saakaldte Tulshøi, nær ved Landsbyen Strøe i Onsiøherred i Skaane, var omgivet af 6 store Stene, med een i Midten. Paa den ene af disse Stene mod Østen findes en Indskrift, som Worm læste saaledes:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᚿ : ᚱᚢᚽᚿᛦ : ᚦᛁᛋᛁ : ᚢᚠᛏᛁᛦ :
ᛆᛋᚢᚱ : ᛒᚱᚢᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚽᛆᛋ : ᚽᚢᚱ : ᚢᛆᚱᚦᚱ :
ᛏᚢᚦᚱ : ᛆᚱᚠᚠ.

Indskriften paa den anden Steen læste han:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᚿ : ᛋᛏᛆᚽ : ᚦᚢᛋ : ᚢᚠᛏ : ᛏᚢᚦᚱ : ᛆᚠ : ᛆᛒᛆ.

Hans Forklaring over den første lyder saaledes: *Patricius runicas hasce literas sculpi curavit in memoriam Asurii fratris sui: iam hæres factus est Toro;* over den anden: *Patricius lapidem hunc sculpendum curavit in memoriam Toronis et Ebonis.* De væsentligste Feil, der ere begaaede i Fremstillingen og Udtydningen af disse Indskrifter, hidrøre derfra at Worm har giort et Apellativum til et *nomen proprium,* har taget to adskilte Ord for eet og endelig læst Slutningen aldeles urigtig. Den rigtigere Forklaring af den længste

[1]) Efter Worms egen Forsikring var det dette Skrift, der gav Anledning til hans paafølgende Granskninger i de nordiske Sprog og Oldsager; *Ogerii iter Danicum* p. 67.

Indskrift, fremgaaer af følgende, mig for nogle Aar siden af en svensk Lærd meddeelte Copie:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᛆ : ᚱᚢᚾᛆᛦ : ᚦᛁᛋᛁ : ᚢᚠᛏᛁᚱ :
ᛆᛋᚢᚱ : ᛒᚱᚢᚦᛁᚱ : ᛋᛁᚾ : ᛁᛋ : ᚾᚢᚱ : ᚢᛆᚱᚦ : ᛏᚢᚦᚱ :
ᛁ : ᚢᛁᚴᛁᚴᚢ.

eller, som den i det gamle skandinaviske Bogsprog vilde lyde: **Faðir let höggva runar þessi (þessar) eftir Össur bróður sinn es (er) norðr varð dauðr í víkingu**[1].
og paa Dansk, uden Tvivl, saaledes:

„Fader lod hugge disse Runer efter Øsur sin Broder, som døde nord paa i et Søetog."

Angaaende denne Indskrift, der i det Hele ikke hører til de vanskelige, behøver blot at bemærkes, at **Faðir** er, hvilket Worm ogsaa har indseet, et Mandsnavn (analogt med **Broder**, Søster), som vel forekommer i flere Runeindskrifter[2]. Da ᚢ i Runeindskrifter, som oftest, skal læses o, er det at formode, at **nur** skal læses **nor** d. e. **norðr**, med Udeladelse af de to sidste Bogstaver[3]. Det kan da sammenlignes med det **austr** (i Østersøen?) og **vestr** (i Vesterhavet?), der saa ofte forekommer paa Runestene over Personer, der ere døde i fremmede Egne. Efter denne Læsning forekommer her da intet om nogen Thord. Saaledes læste Worm nemlig Ordet **dauðr**, og antog ham for at være identisk med en vis Thord, den første christne Mand af Thott-Slægten, som, ifølge gamle Folkesagn, skulde ligge begravet i Høien, have stiftet og doteret Bosiøkloster, og efter Worms Mening have levet i Slutningen af det 11te Aarhundrede. Alt dette bestyrkedes ved den Omstændighed, at Høien laae paa en

[1]) Et Vink til denne rigtigere Læsning forekommer allerede i Sjøborgs Samlingar til Skaanes Hist. och Beskr. 3 H. S. 386. — [2]) Er formodentlig **Fadi, Fair, Far,** i Fortegnelsen paa Personsnavne i Runeindskrifter, bag Verelii Udgave af **Herrauðs ok Bosasaga.** — [3]) Paa en svensk Runesteen (**Bautil** Nr. 88) forekommer **Nurmlar** d. e. Nordmænd.

Lyscanders taabelige Forklaring i hans Slægtebog givet Worm selv Anledning til nøiere at betragte Monumentet[1]; og 1624 sendte hans Velynder Cantsleren Christ. Friis til Kragerup ham derud, for at optage en nøiagtigere Beskrivelse, og derefter give en paalideligere Forklaring over det. Denne Undersøgelse udkom nu 1636 efter Opfordring af daværende Lehnsmand paa Tryggevelde T. Brahe, i følgende Skrift:

Olai Wormii de monumento Trygveldensi Epistola ad virum, genere & virtutibus nobilissimum Dn. Tychonem Brahe, Toparcham in Tostrup etc., Trygveldiæ Præsidem regium. Hafniæ literis Melchioris Martzan. Anno 1636. *4to.* (2 Ark.)

Worms Copie af Indskriften, der tilligemed hele Stenen her er afbildet i Træesnit, er kun for en Deel troe. Læsningen er derimod ogsaa her begyndt fra den urette Linie og derved, saavel som ved Misforstaaelse af flere Ord, er Forklaringen i det Hele bleven aldeles urigtig. Den rette Mening, forsaavidt det er muligt at uddringe den, leverede Prof. Nyerup, da Stenen i Aaret 1810 var bragt til Kiøbenhavn, fornemmeligen efter vor lærde Sproggranskers Prof. Rasks Forklaring, i en egen Undersøgelse, som tillige oplyste Adskilligt med Hensyn til Worms Fortienester af dette Monument[2].

4.

Medens Worm allevegne fra samlede Materialier til sine tilkommende *Monumenta runica,* forberedte han paa samme Tid et theoretisk Værk over Runeskriftens Oprindelse, Udvikling og Beskaffenhed[3]. Allerede fra Aaret 1627 var dette saavidt færdigt, at han kunde sende det, deels i fuldstændig Haandskrift, deels i Udtog til sine lærde Venner i og uden for Danmark, for at indhente deres Domme og Bemærkninger[4]. Unægteligen

---

[1]) *Wormii Epp. I. p.* 46. — [2]) Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1809. — [3]) Alt 1623 begierede han af sin forbums Discipel, den islandske Præst (siden Biskop) Thorlak Skulesen, Oplysninger besangaaende. *Epp. I. p.* 97. — [4]) *Epistolæ I. p.* 136, 141, 147, 163, 296,

maa Værket altsaa have vundet i Fuldendelse, ved at henligge saalænge i Forfatterens Pult; skiøndt dette egentlig ikke var hans Skyld, men Følger af Omstændighederne. Den ved Krigen foraarsagede Indskrænkning af al Handel og Communication, Papirets Dyrhed, og endelig vore Forlæggeres Uvillie, Nærighed og Uformuenhed var det, som i saa mange Aar holdt det tilbage, at Forfatteren selv næsten mistvivlede om, nogensinde at see det bragt for Lyset[1]. Tilskyndet af Velyndere og Venner, maatte han endelig tage den Beslutning selv at forlægge det, uden at agte det muelige Tab, Papirets og Træsnittets Dyrhed og den ringe Afsætning kunde udsætte ham for[2]. Samme Aar, som Beskrivelsen over Tryggevelde-Monumentet, udkom da

ᚱᚢᚾᛁᛦ *seu Danica literatura antiquissima, vulgo Gothica dicta, luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ in Academia Hafniensi Professor. P. Cui accessit de prisca Danorum Poesi Dissertatio. Hafniæ, typis Melchioris Martzan.* **1636.** 4*to* (249 Sider foruden Titel, Dedication til Cantsler Christ. Friis til Kragerup, Fortale, Æresvers og Register).

Forf. siger selv S. 174, at dette Værk er blevet til i et kort Tidsrum, mellem mangehaande og besværlige Pligt- og Embedsforretninger. Dertil maa billigen tages Hensyn ved dets Bedømmelse. Forf. har omtrent præsteret alt, hvad han paa

353, 594. Til sin lærde Ven og Veileder Arngrim Jonsen i Island sendte han 1629 en Afskrift, som denne sendte tilbage med nogle Bemærkninger (*ib.* 300-10) blandt andet ogsaa om den endnu uforklarede Leeragersteen, hvortil, det er besynderligt, at Worm intet Hensyn har taget i sine *Monumenta Danica*. Ogsaa den lærde Engellænder Henrik Spelmann fik 1630 en Afskrift, i hvilken Anledning han meddeelte W. sine Tanker om Etymologien af Ordet Runer, som han udledte af det angelsaxiske ryne, geryne, (*mysterium*).

[1]) *Epp. I. p.* 51, 163, 410, 427, 441. En kiøbenhavnsk Boghandler brugte, Aaret før Værket udkom, det Kunstgreb at lade det indføre som allerede udkommet, i den Leipzigske Messecatalog for Michaelis-Messen 1635, for at erfare om det vilde blive efterspurgt; sammestedes S. 166-67. — [2]) *Epp. I. p.* 173, 325, 480, 612, 613.

den Tid, i hans Stilling og i et Fag, han først i en modnere Alder havde begyndt at dyrke som Yndlingsfag, kunde præstere. Hvad han har kunnet abstrahere af tilværende Monumenter er i det Hele temmelig paalideligt. Ifølge et Princip, som i Undersøgelsen om en Monumentalskrifts Væsen maatte være det rigtigste, dannede han sig særskilte Alphabeter efter en eller flere ham bekiendte Indskrifter i hver Provinds af de dansk-norske Stater; et siellandsk, fire for ethvert af de jydske Stifter, et skaansk, et gullandsk, og et for hvert af de fire norske Stifter (S. 58). Endelig anførtes nogle Alphabeter, for hvilke han blot havde personlig Hiemmel, og hvilke han derfor ikke tillagde den Vigtighed som hine: nemlig et meddeelt af den aalborgske Biskop Christen Hansen; et som skyldtes Ophavsmanden til den saakaldte Gullandske Hypothese, Niels Petersen, Præst paa Møen; et udskrevet af en norsk Lovcodex og meddeelt af Biskoppen i Bergen, Niels Paaske, og endelig et af en gottorpsk Bibliothekar (formodentlig Henrik Lindenbrog 1610—42) meddeelt, som W. selv formodede at grunde sig paa slesvigske Indskrifter (S. 51—52). At han, for Sammenlignings Skyld, opstiller det Ulphilanske, Marcomanniske og flere tydske Alphabeter, kunde i sig selv være passende; men aldeles uhistorisk henfører han dem under Rubriken *literæ Danicæ* (S. 42 fg.) Adskilligt er anført af den islandske Skalda, og et (nu tabt?) islandsk Digt om Runernes Benævnelse er af en Lovcodex i Universitetsbibliotheket meddeelt med Commentar[1]. Udførlige Meddelelser haves af Arn. Jonsen om de forskiellige i Island kiendte kunstige, tildeels magiske, Rune-Alphabeter (S. 37 fg. S. 100-1), men hvilke nu maae benyttes med megen Kritik[2].

[1]) S. 105. Er igien aftrykt med Oversættelse og Anmærkninger i Grimm über deutsche Runen, S. 246-52, hvor det henføres til det 15de Aarhundrede; men det er uden Tvivl ældre. — [2]) Jvf. Brynjulfsen *Periculum runologicum* p. 134 fg., hvor adskilligt didhørende meddeles af ældre og nyere islandske Haandskrifter, der i det Hele stemmer overeens med Worm.

Naturligen søgte Forfatteren at giøre sin *Literatura Danica* saa bekiendt i Udlandet som mueligt, for at erfare Fremmedes Domme om hans Behandling af en aldeles ny Gienstand, og at indsamle Bemærkninger til Brug ved en ny Udgave[1]. Især giorde han dog Regning paa saadanne fra sine lærde islandske Venner f. Ex. Brynjulf Svendsen, af hvem han ogsaa erholdt adskilligt[2], men det meste dog først, efterat Værkets anden Udgave var kommen for Lyset[3]. Det varede nemlig ikke længe før det Bifald, hvormed Bogen blev modtaget her og i Udlandet, Worms fortsatte Studier og den heldige Affætning giorde en nye Udgave baade ønskelig og muelig. Imidlertid mødte der dog endnu Vanskeligheder fra Forlæggerens Side[4]; maaskee fordi W. vilde have den udgivet i Folio-Format ligesom hans *Fasti* og *Monumenta*. Først efter 15 Aars Forløb kom endelig denne nye og forøgede Udgave fra Pressen, under følgende Titel:

ᚱᚢᚾᛁᚱ *seu Danica Literatura antiquissima, vulgo Gothica dicta, luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ in Academia Hafniensi Professoris P. Cui accessit De prisca Danorum poesi Dissertatio. Editio secunda auctior & locupletior. Hafniæ, imprimebat*

[1]) Et af de første Exemplarer, Worm sendte til Udlandet, var til hans lærde Ven, Engellænderen H. Spelmann, hvilket igien foranledigede en nærmere Udvikling af nogle nordiske Personnavne, som en anden Engellænder vilde tillægge engelsk Oprindelse; *Epp. I. p.* 445, 449. Ogsaa af den lærde danske Læge og Antiqvar J. Rhode, som henlevede sin meste Tid i Italien, udbad han sig Bemærkninger; *ib. p.* 68-69. Den lærde Jesuit Ath. Kircher afgav i et Brev til Rhode i A. 1642 en meget smigrende Dom om Worms Arbeide: „*Laudandus est Wormius* — siger han — *hoc ipso quod rem novam & hucusque ignotam mundo produxerit; de utilitate ejus penes lectores eruditos esto judicium*; *T. Bartholini de Unicornu* (*Patavii* 1645.) *p.* 297. Cfr. Sibberns *Bibliotheca historica p.* 326. Ogsaa af de hollandske Lærde blev Værket optaget med meget Bifald, skiøndt Boghandlerne der klagede over det maadelige Papir; *Epp. p.* 645, 785. — [2]) *Literatura Danica*, 2den Udgave S. 42. — [3]) *Epp. II. p.* 1036, 1056. — [4]) *Epp. II. p.* 768, *cfr.* 624.

Melchior Martzan, suis & Georgii Holst sumptibus, Anno 1651. *Folio.* (226 Sider foruden Titel, Dedication (den samme som ved den første Udgave), Fortale, Æresvers samt Register).

Foruden de Forøgelser, denne Udgave hist og her har modtaget, er et heelt nyt Capitel tilføiet; nemlig det 28de, som handler om: *„Quo tempore & qua de causa apud Danos abrogata sit prisca literatura runica."* Resultatet bliver, at Runerne ei ved noget Kongebud ere afskaffede i Danmark, men efterhaanden ved de christne Missionairers Bestræbelser ere komne af Brug; dog ikke før Slutningen af det 14de Aarhundrede, hvilket bevises ved Rune-Haandskriftet af Skaanske Lov og af de danske *Fasti*[1]. Det Factum, at Runeskriften i Sverrig skulde være afskaffet af Olaf Skøtkonning, efter Opfordring af Paven, anføres, men uden at W. selv fæster nogen Troe dertil[2]. Den Deel af Værket, hvori vi maae finde Forf. uhelbigst, i anden som i første Udgave, er i Undersøgelsen om Runernes Oprindelse og ældste Brug. Han antager nemlig, at de af en Adelrune (? cfr. S. 14, 2den Udg.) i Asien, ere for største Delen dannede efter hebraiske Bogstaver, med hvilke de derfor have nogen Lighed, og at de med det ældste Stamfolk ere indførte i Norden (S. 107, 109—11). Her ere de dernæst blevne udbredte af en Fimbultyr eller Fimbulþulr, ifølge de (S. 108) anførte klassiske Steder af Havamál og Völuspá[3]. Etymologien udledes (S. 2) af Ordet

---

[1]) W. glemte her en i hans egne *Monumenta p.* 455 meddeelt gullandsk Runeindskrift af Aar 1409. — [2]) Er ogsaa alt for længst giendrevet i Nettelbladts Antwort auf die Frage, ob Erichsens *Bibliotheca runica* vollständig sey? S. 5, af Rabenius i *Giörwells thes. Sviogoth.* S. 50, af Ihre i Schlözers Allg. nordische Geschichte S. 582. Besynderligt derfor, at Brynjulfssen (*Periculum runologicum p.* 100) anfører det som et historisk Factum; skiøndt han rigtig nok i det følgende S. 128 vil have Forbudet indskrænket til Runernes magiske Brug. — [3]) Om den sandsynlige Betydning af **Fimbultyr** og **Fimbulþulr** see fornemmeligen Glossariet til 3die Deel af Sæmunds Edda.

rende d. e. sulcus[1]; Form og Benævnelse forklares hieroglyphisk S. 86[2]. Af Runerne i Bleking og af Hiarnes Vers vil han bevise (S. 106-7) at vi have havt Runeindskrifter 600 Aar ældre end Carl den Store. Man kan letteligen undskylde, at han paa den Tid sammenblandede Geter, Gother, Jyder, Danske, Dacer og Cimbrer (S. 23 fg.); er det dog skeet i langt senere Tid; ligeledes at han (S. 134) antog Runer for almindelig Bogskrift i Middelalderen, men at Tidens Tand havde fortæret alle Specimina af denne Literatur, paa den skaanske Lov og enkelte Ord i islandske Codices nær[3]. At der i intet af Bedas Værker forekommer noget om et normannisk Alphabet, hvilket Worm (S. 47, 113) og flere efter ham paa Trithemii Auctoritet have antaget[4]; og at Skaldas Udsagn om Kong Waldemars (den Førstes?) Forandring ved Runealphabetet, maa forstaaes med megen

1) Paa en rigtigere Vei vare hans Venner Spelmann, som udledte Ordet af det Angelsax. geryne (*mysterium*) og Stephanius i Sorøe, som bragte det i Forbindelse med det tydske raunen; S. 5. Til den første Mening helder ogsaa den lærdeste af alle nyere Palæographer Kopp (*Palæographia critica III. p.* 590). — 2) Ligesom af Brynjulfsen *Peric. runolog. p.* 86 fg. — 3) Cfr. *Epistolæ I. p.* 353. *II.* 898. Stephanius undrede sig over, at ingen af de islandske Codices, som sendtes herned, vare skrevne med Runer; *I. p.* 197; cfr. *Steph. ad Saxonem p.* 5, 17, 32. At Runerne i Hedenskabets seneste Periode kunne være brugte til at nedskrive Sange, Kongerækker m. m. kan maaskee ikke ubetinget nægtes. Det antages, for at nævne nogle fortrinligere Auctoriteter af Ihre, (*Diss. de runarum in Svecia antiquitate p.* 37. *Ej. de runarum patria & origine p.* 36, 46) og af Schøning (Fortalen til *Snorre I. p. XVII*); men det benægtes eller omtvivles af Arne Magnusen (*Vita Sæmundi,* foran Sæmunds Edda Tom. I. p. XIV) og af G. T. Thorlacius (Fort. til Sæmunds Edda p. XII), skiøndt denne ypperlige Lærde senere dog for mig har yttret den modsatte Mening. — 4) At Stedet i *Trithemii Polygraphia* grunder sig paa en Misforstaaelse, bevises i Grimms deutsche Runen S. 116 fg.; men var allerede tilforn indseet af den svenske Rabenius, i Giørwells *Thesaurus Sviogothicus p.* 46. 48. —

Indskrænkning[1], var det først forbeholdt den nyere Granskning at godtgiøre.

Det er i det foregaaende bemærket, at Worm især fra Island havde giort sig Haab om Bidrag og Oplysninger til sin *literatura Danica*[2]. Men alt hvad Arn. Jonsen, Bryn. Svendsen, Th. Skulesen, Magnus Olassen og maaskee Flere meddeelte ham bidhørende, synes hverken at have ladet ham kaste et dybere Blik i Runeskriftens Væsen, eller at have hiulpet ham stort videre frem ved Indskrifternes Fortolkning. Hvad Islænderne havde derom, indskrænkede sig meest til et Par Runealphabeter[3], til det i Skalda forekommende og til forskiellige, ved Tradition opbevarede kunstige, tildeels i magisk Øiemed sammensatte Alpabeter, hvoraf der hørte en skarpere Kritik end den Tids, til at udlede de enkelte vist nok deri skiulte forchristelige Elementer. Nogle tilstode aabenhiertigen deres Uvidenhed herom[4]; andre toge, for ikke at komme i Mistanke for Troldom, i Betænkning at indlade sig paa nogensomhelst Meddelelse af deres Kundskab om denne Gienstand[5]; ja selv de lærdeste Islændere saae sig nødsagede til at hente de Oplysninger, man æskede af

1) Murray, *Animadv. in litt. runicam p.* 38. Grimm über deutsche Runen S. 87. Brynjulfsen *Periculum runologicum p.* 133. — 2) 1627 skrev han til Magnus Olassen: *„Extant adhuc apud nos monumenta quædam saxis insculpta, quæ diversam a vulgata præ se ferunt literaturam, de qua neminem adhuc reperi, qui me erudiret. Ea igitur tibi mitto, ac contendo, ut, quid de iis statuas, proximis tuis indicare haud graveris ... Vobis facilior multo esse posset hic labor, utpote quibus antiqua nostra lingua adhuc familiaris: mihi eius imperitia remoram crebro injicit, ac doleo, imo miror, neminem ex vestratibus hic degentibus reperiri, cujus opera in hoc negotio uti valeam."* *Epp. I. p.* 353. — 3) Meddeelte af A. Jonsen og Th. Skulesen *Litt. Danica p.* 44, 52. — 4) F. Ex. Magn. Olassen; *Epp. I. p.* 354, 357-59. Den omtalte Thorl. Skulesen skal dog have efterladt sig et Skrift *de literis Danorum runicis; F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III. p.* 724. Selv den for sin Tid virkelig lærde og grundige Arngrim Jonsen tilstod: *Umbra est, imo fumus, quod haberi a nostratibus potest de Runicis; Epp. I. p.* 297. — 5) Epp. I. p. 316, 591. *Litt. Danica p.* 84.

dem, fra meget urene Kilder. Saaledes lod Bryn. Svendsen en vis Jon Bernhardsen, formodentlig en Bonde, meddele sig hvad han vidste om Runerne[1]; han forsmaaede end ikke i denne Henseende at raadspørge den, for formeentlig Trolddom og allehaande Ubaad, berygtede Bedrager Jon Gudmundsen[2], og erklærede Runekundskaben for uddød paa Island med Arngrim Jonsen og denne[3]. Men at de islandske Lærdes Kundskab til Nordens ældgamle Bogstavskrift var saa indskrænket og mangelfuld, maa vel fornemmeligen tilskrives Sieldenheden af gamle Runemonumenter i Island selv[4].

5.

Medens de fleste af Worms archæologiske og til den gamle nordiske Literatur henhørende Skrifter efterhaanden kom for Lyset, tabte han ei af Sigte det Værk, der skulde sætte Krandsen paa hans antiqvariske Bygning, og hvilket han, som det første i sit Slags, med Føie kunde haabe, vilde møde almindelig Deeltagelse, selv hos dem blandt Europas Lærde, der mueligt ikke ganske deelte hans Anskuelser af Runeskriftens Oprindelse, som i hans *Fasti* ei gienfandt synderligt, fra Middelalderens almindelige Computistik afvigende, og som ikke forstode det Sprog, hvori Clausens af ham udgivne norske Krønike var forfattet. Dette Værk var hans *Monumenta Danica*.

Fra den Tid af, at Worms antiqvariske Virksomhed først begyndte, lagde han især an paa at samle Monumentalindskrifter. Det nysomtalte Circulaire af 11te August 1622 til Geistligheden, om at indsende antiqvariske Beretninger fra Rigernes forskiellige Egne, tog specielt Hensyn til denne Klasse af Oldsager,

---

1) *Epp. II. p.* 1041, cfr. *Litteratura Danica*, 2den Udg. S. 42. — 2) *F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III. p.* 518-19, 592. *Wormii Epp. II. p.* 1050. Ogsaa M. Olaffen synes at have raadspurgt denne Person (*Epp. I. p.* 359), som ved sin Nærværelse i Kiøbenhavn endog blev, paa Oldsagernes Vegne, vel modtaget og understøttet af O. Worm; *F. Johannæus III. p.* 593. — 3) *Epp. II. p.* 1050. — 4) *Epp. I. p.* 97, 297. *II. p.* 1040, 1046, 1050, 1068.

Indskrænkning[1], var det først forbeholdt den nyere Granskning at godtgiøre.

Det er i det foregaaende bemærket, at Worm især fra Island havde giort sig Haab om Bidrag og Oplysninger til sin *literatura Danica*[2]. Men alt hvad Arn. Jonsen, Bryn. Svendsen, Th. Skulesen, Magnus Olassen og maaskee Flere meddeelte ham dibhørende, synes hverken at have ladet ham kaste et dybere Blik i Runeskriftens Væsen, eller at have hiulpet ham stort videre frem ved Indskrifternes Fortolkning. Hvad Islænderne havde derom, indskrænkede sig meest til et Par Runealphabeter[3], til det i Skalda forekommende og til forskiellige, ved Tradition opbevarede kunstige, tildeels i magisk Øiemed sammensatte Alpabeter, hvoraf der hørte en skarpere Kritik end den Tids, til at udlede de enkelte vist nok deri skiulte fordchristelige Elementer. Nogle tilstode aabenhiertigen deres Uvidenhed herom[4]; andre toge, for ikke at komme i Mistanke for Troldbom, i Betænkning at indlade sig paa nogensomhelst Meddelelse af deres Kundskab om denne Gienstand[5]; ja selv de lærdeste Islændere saae sig nødsagede til at hente de Oplysninger, man æskede af

---

1) Murray, *Animadv. in litt. runicam p.* 38. Grimm über deutsche Runen S. 87. Brynjulfsen *Periculum runologicum p.* 133. — 2) 1627 skrev han til Magnus Olassen: „*Extant adhuc apud nos monumenta quædam saxis insculpta, quæ diversam a vulgata præ se ferunt literaturam, de qua neminem adhuc reperi, qui me erudiret. Ea igitur tibi mitto, ac contendo, ut, quid de iis statuas, proximis tuis indicare haud graveris ... Vobis facilior multo esse posset hic labor, utpote quibus antiqua nostra lingua adhuc familiaris: mihi eius imperitia remoram crebro injicit, ac doleo, imo miror, neminem ex vestratibus hic degentibus reperiri, cujus opera in hoc negotio uti valeam.*" *Epp. I. p.* 353. — 3) Meddeelte af A. Jonsen og Th. Skulesen *Litt. Danica p.* 44, 52. — 4) F. Ex. Magn. Olassen; *Epp. I. p.* 354, 357-59. Den omtalte Thorl. Skulesen skal dog have efterladt sig et Skrift *de literis Danorum runicis; F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III. p.* 724. Selv den for sin Tid virkelig lærde og grundige Arngrim Jonsen tilstod: *Umbra est, imo fumus, quod haberi a nostratibus potest de Runicis; Epp. I. p.* 297. — 5) Epp. I. p. 316, 391. *Litt. Danica p.* 34.

dem, fra meget urene Kilder. Saaledes lod Bryn. Svendsen en vis Jon Bernhardsen, formodentlig en Bonde, meddele sig hvad han vidste om Runerne[1]; han forsmaaede end ikke i denne Henseende at raadspørge den, for formeentlig Trolddom og allehaande Udaad, berygtede Bedrager Jon Gudmundsen[2], og erklærede Runekundskaben for uddød paa Island med Arngrim Jonsen og denne[3]. Men at de islandske Lærdes Kundskab til Nordens ældgamle Bogstavskrift var saa indskrænket og mangelfuld, maa vel fornemmeligen tilskrives Sieldenheden af gamle Runemonumenter i Island selv[4].

5.

Medens de fleste af Worms archæologiske og til den gamle nordiske Literatur henhørende Skrifter efterhaanden kom for Lyset, tabte han ei af Sigte det Værk, der skulde sætte Krandsen paa hans antiqvariske Bygning, og hvilket han, som det første i sit Slags, med Føie kunde haabe, vilde møde almindelig Deeltagelse, selv hos dem blandt Europas Lærde, der mueligt ikke ganske deelte hans Anskuelser af Runeskriftens Oprindelse, som i hans *Fasti* ei gienfandt synderligt, fra Middelalderens almindelige Computistik afvigende, og som ikke forstode det Sprog, hvori Clausens af ham udgivne norske Krønike var forfattet. Dette Værk var hans *Monumenta Danica.*

Fra den Tid af, at Worms antiqvariske Virksomhed først begyndte, lagde han især an paa at samle Monumentalindskrifter. Det nysomtalte Circulaire af 11te August 1622 til Geistligheden, om at indsende antiqvariske Beretninger fra Rigernes forskiellige Egne, tog specielt Hensyn til denne Klasse af Oldsager,

---

1) *Epp. II. p.* 1041, cfr. *Litteratura Danica,* 2den Udg. S. 42. — 2) *F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III. p.* 518-19, 592. *Wormii Epp. II. p.* 1050. Ogsaa M. Olassen synes at have raadspurgt denne Person (*Epp. I. p.* 359), som ved sin Nærværelse i Kiøbenhavn endog blev, paa Oldsagernes Vegne, vel modtaget og understøttet af O. Worm; *F. Johannæus III. p.* 593. — 3) *Epp. II. p.* 1050. — 4) *Epp. I. p.* 97, 297. *II. p.* 1040, 1046, 1050, 1068.

og Worm selv begyndte til samme Tid at sætte sine Venner og Velyndere i Bevægelse for sig, paa de Steder, hvorhen Omstændighederne ei tillode ham selv at komme[1]. Alt i Aaret 1626 tænkte han paa en Udgave af Runemonumenter[2]; to Aar senere havde han over 200 fra begge Rigerne[3]; 1636 vare disse samlede i sex Bøger, hvortil han endog tænkte, at foie en syvende, med gothiske Indskrifter, fra Spanien, Frankerig, Italien og Engelland, dersom hans Venner i Udlandet vilde forsyne ham med de fornødne Materialier[4]. 1628 begyndte han at lade alle disse skiære i Træ, og leverede tillige den første Prøve i Træe-Monumentet[5]; ligesom han og paa samme Tid begyndte, fra lærde Islændere at indhente Oplysninger og Betænkninger angaaende deres Forklaring[6]. En fuldstændig Afskrift af *Monumenta Danica* synes alt 1632 at være meddeelt Worms Frænde, Prof. Stephanius i Sorøe[7]. Men endnu skulde det vare over 10 Aar, inden det Hele kunde komme for Lyset. Et Arbeide af denne Natur var naturligviis et kostbart Foretagende, hvortil Worms egne Kræfter ikke vare tilstrækkelige og hvortil en Forlægger vanskelig vilde beqvemme sig. I Aaret 1629, vovede han derfor at fremfbringe for Cantsleren Christ. Friis sit grundede Haab om kongelig Understøttelse, uden hvilken han ei vilde kunde vedblive et Studium, der hidtil havde kostet ham saa megen Møie og Anstrængelse[8]. Dog var en saadan Hielp, fra det Offentliges Side, under Rigets financielle Tilstand efter den

---

1) *Epistolæ I. p.* 57, 97. — 2) *Epp. I. p.* 375. I hans *Fasti Danici*, som udkom d. A. bebudes S. 46 en Undersøgelse om adskilligt, Runemonumenter vedkommende. — 3) *Epp. I. p.* 141, cfr. p. 68, 136. 406. II. p. 623. Over 300, som han nævner i A. 1629, (S. 303) er maaskee en Trykfeil. Men selv, hvorledes han har kunnet faae et Antal af over 200 ud, kan man ikke vide, da hans Monumenter i alt kun kom til at indbefatte 144 Numere, med mindre han har regnet forskiellige Afskrifter, eller ogsaa udenlandske Monumenter med i dette Antal. — 4) *Epp. II. p.* 620. Fort. til *Litt. Danica.* — 5) *Epp. I. p.* 141. — 6) *Epp. I. p.* 297 fg. 353 fg. 7) *Epp, I. p.* 156. — 8) *Epp. I. p.* 394.

keiserlige Krig, ikke let at opnaae. Cantsleren vedblev vel at skynde paa Udgivelsen[1]; man lod Worm, skiøndt ganske mod hans gode Villie, giøre en Reise til Falster, for at undersøge en Runesteen, som formeentes at være opdaget i Nærheden af Stubbekiøbing[2]; men Understøttelse var hverken at vente fra Regieringen eller fra de Store. Tvertimod havde Formskiærerarbeidet, som her desuden var vanskeligt at faae giort[3] 1641 alt kostet Worm over 200 Rdl. af hans Lomme[4]; ogsaa synes han selv at have maattet anskaffe Papiret; kort, det hele Arbeide voldte ham saa megen Bekostning og Tidsanvendelse, at han undertiden mistvivlede om nogensinde at faae det ud[5].

For at nu ikke alt hvad han havde samlet, skulde henligge frugtesløst, meddeelte han foreløbigen Stephanius i Sorøe adskillige Monumenter, som denne siden benyttede og indførte i Anmærkningerne til Saxo. Endelig lykkedes det ham dog, mere, som det synes, ved egen Anstrængelse, end ved nogensomhelst Understøttelse fra høiere Steder, ikke engang ved nogen Forlæggers Bistand, i Aaret 1641 at kunne levere sit Værk til Pressen[6]; og i Slutningen af Aaret 1642 sendte han Exemplarer deraf til sine Venner her og i Udlandet[7].

---

[1]) *Epp. I. p.* 383. 1641 havde hans Efterfølger i Cantsleerembedet, Chr. Thomsen Sehested, Haandskriftet tillaans; *ib. p.* 204-5. — [2]) *Epp. I. p.* 499-504. Det Hele synes at have grundet sig paa et falsk Rygte. Den falsterske Runesteen, som er beskrevet i 1ste Bind af Antiqvariske Annaler og som nu opbevares i vort Museum for Oldsager, kan det ikke have været, da denne er kommen fra en Kirke, temmelig langt fra Stubbekiøbing. — [3]) *Epp. II. p.* 623, cfr. *I. p.* 523. — [4]) *Epp. I. p.* 222. — [5]) *Epp. I. p.* 384, 457. Allerede 1633 var han nærved at henlægge det aldeles, *ib. p.* 410. — [6]) *Epp. I. p.* 74. Jochum Moltken, paa den Tid den anseeligste Boghandler i Kiøbenhavn, som havde dette Værk i Commission, dadles af Worm for sin Egennyttighed, Uskiønsomhed m. m., uagtet han skulde have fortient nogle tusinde Rdlr. ved hans Skrifter; *Epp. I. p.* 255, 281, 290 — [7]) For Exempel til Stephanius i Sorøe, som igien meddeelte ham nogle ret brugbare Bemærkninger; *Epp. I. p.* 239 fg.;

2.

1628 udkom Worms første archæologiske Arbeide, under følgende Titel:

Tulshöi seu Monumentum Ströense in Scania enucleatum ab Olao Worm D. Hafniæ, typis Salomonis Sartorii, Anno **1628.** *4to.* (2 Ark).

Som det første Forsøg paa en egentlig Beskrivelse og Forklaring af et nordisk Runemonument[1], fortiener dette Skrift endnu Opmærksomhed og en skaanende Bedømmelse. Uagtet det ikke er Hensigten af nærværende Arbeide, kritisk at giennemgaae de Wormske Forklaringer i det enkelte, kunde denne første dog vel fortiene en Undtagelse. Den saakaldte Tulshøi, nær ved Landsbyen Strøe i Onsiøherred i Skaane, var omgivet af 6 store Stene, med een i Midten. Paa den ene af disse Stene mod Østen findes en Indskrift, som Worm læste saaledes:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᛅ : ᚱᚢᚿᛅᛦ : ᚦᛁᛋᛁ : ᚢᚠᛏᛁᛦ :
ᚬᛋᚢᚱ : ᛒᚱᚢᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚿᛆᛋ : ᚿᚢᚱ : ᚢᛆᚱᚦᚱ :
ᛏᚢᚦᚱ : ᛆᚱᚠᚠ.

Indskriften paa den anden Steen læste han:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᛅ : ᛋᛏᛅᚿ : ᚦᚢᛋ : ᚢᚠᛏ : ᛏᚢᚦᚱ : ᚬᚠ : ᛅᛒᛅ.

Hans Forklaring over den første lyder saaledes: *Patricius runicas hasce literas sculpi curavit in memoriam Asurii fratris sui: iam hæres factus est Toro;* over den anden: *Patricius lapidem hunc sculpendum curavit in memoriam Toronis et Ebonis.* De væsentligste Feil, der ere begaaede i Fremstillingen og Udtydningen af disse Indskrifter, hidrøre derfra at Worm har giort et Apellativum til et *nomen proprium,* har taget to adskilte Ord for eet og endelig læst Slutningen aldeles urigtig. Den rigtigere Forklaring af den længste

[1]) Efter Worms egen Forsikring var det dette Skrift, der gav Anledning til hans paafølgende Granskninger i de nordiske Sprog og Oldsager; *Ogerii iter Danicum* p. 67.

Indskrift, fremgaaer af følgende, mig for nogle Aar siden af en svensk Lærd meddeelte Copie:

ᚠᛆᚦᛁᛦ : ᛚᛁᛏ : ᚼᚢᚴᚢᛆ : ᚱᚢᚾᛆᛦ : ᚦᛁᛋᛁ : ᚢᚠᛏᛁᚱ :
ᛆᛋᚢᚱ : ᛒᚱᚢᚦᛁᚱ : ᛋᛁᚾ : ᛁᛋ : ᚾᚢᚱ : ᚢᛆᚱᚦ : ᛏᚢᚦᚱ :
ᛁ : ᚢᛁᚴᛁᚴᚢ.

eller, som den i det gamle skandinaviske Bogsprog vilde lyde: **Faðir let höggva runar þessi (þessar) eftir Össur bróður sinn es (er) norðr varð dauðr í víkíngu**[1].
og paa Dansk, uden Tvivl, saaledes:

„Fader lod hugge disse Runer efter Øssur sin Broder, som døde nord paa i et Søetog."

Angaaende denne Indskrift, der i det Hele ikke hører til de vanskelige, behøver blot at bemærkes, at **Faðir** er, hvilket Worm ogsaa har indseet, et Mandsnavn (analogt med Broder, Søster), som vel forekommer i flere Runeindskrifter[2]. Da ᚢ i Runeindskrifter, som oftest, skal læses **o**, er det at formode, at **nur** skal læses **nor** d. e. **norðr**, med Udeladelse af de to sidste Bogstaver[3]. Det kan da sammenlignes med det **austr** (i Østersøen?) og **vestr** (i Vesterhavet?), der saa ofte forekommer paa Runestene over Personer, der ere døde i fremmede Egne. Efter denne Læsning forekommer her da intet om nogen Thord. Saaledes læste Worm nemlig Ordet **dauðr**, og antog ham for at være identisk med en vis Thord, den første christne Mand af Thott-Slægten, som, ifølge gamle Folkesagn, skulde ligge begravet i Høien, have stiftet og doteret Bosiøkloster, og efter Worms Mening have levet i Slutningen af det 11te Aarhundrede. Alt dette bestyrkedes ved den Omstændighed, at Høien laae paa en

---

[1]) Et Vink til denne rigtigere Læsning forekommer allerede i Sjøborgs Samlingar til Skaanes Hist. och Beskr. 3 H. S. 386. — [2]) Er formodentlig **Fadi, Fair, Far**, i Fortegnelsen paa Personsnavne i Runeindskrifter, bag Verelii Udgave af **Herrauðs ok Bosasaga**. — [3]) Paa en svensk Runesteen (**Bautil** Nr. 88) forekommer **Nurmiar** d. e. Nordmænd.

Grund, som fra Arildstid havde tilhørt den Thottske Familie[1], og anførtes derfor som historiske Sandheder af Lagerbring, Suhm, Sseborg[2] og Flere. At Bosiøkloster kan være stiftet af en Thord, hvis Alder i øvrigt angives forskiellig, og at denne kan have hørt til den vist nok gamle adelige Thott-Slægt, er i og for sig selv ikke urimeligt; men Strømonumentet afgiver i det ringeste intet Beviis for Slægtens Ælde. Det anførte lader formode at Worms Forklaring af den anden kortere Indskrift heller ikke er at stole paa, skiøndt Tuþr her maaskee snarere kunde være Mandsnavnet Thord. Derimod feilte W. igien, da han her vilde finde den samme Thord som paa Opager-Stenen ved Hierup i Baraherred, hvis Indskrift han fremstiller saaledes:

ᛂᚠᛏᛁᛦ . ᛏᚢᚴᛆ . ᛒᚱᚢᚦᚢᚱ . ᛋᛁᚿ . ᚼᛆᚠᚿᛁ . ᚱᛁᛋᚦᛁ .
ᛋᛏᛁᚿ . ᚦᛁᛋᛁ . ᚼᛆᚿ . ᚢᛆᚱᚦ . ᚢᛁᛋᛏᚱ . ᛏᚢᚦᚱ . ᛆᚱᚠ

og forklárer: *In honorem fratris sui Tyconis saxum hoc erigi curavit Nafni, fuit autem verus Toronis hæres.*

Her har Worm ogsaa begaaet en af sine ei usædvanlige Feil, den nemlig, at begynde Læsningen fra den urigtige Side. Ved at begynde fra den nederste Linie læses rigtigere: **Nafni risþi stin þisi eftir Tuka bruþur sin han varþ vistr tuþr.** Det sidste Ord skal maaskee, ligesom i den foregaaende Runeindskrift læses: i víkingu, eller har, ifølge en gammel Bemærkning, slet ikke existeret paa Stenen[3], hvilket ogsaa kan give en Mening, nemlig saaledes: „Nafne (et — skiøndt sieldent fore-

---

[1]) W. dedicerede derfor R. R. Hr. Tage Thott til Erichsholm sit Skrift, som *majorum suorum interpolatum monumentum.* Hvor mange Folkesagn kunne ikke tænkes foranledigede ved lignende Misforstaaelser af Ord i Runeindskrifter, bragte i Forbindelse med lokale Omgivelser. — [2]) Bring *Monumenta Scanensia, I. p. 72; Swea Rikes Historia IV.* S. 280; Suhms Danm. Hist. IV. S. 715. VII. S. 92, 655. Sseborgs Samlingar til Skaanes Hist. och Beskr. 3 H. S. 338, 386. Hofmanns Efterretninger om danske Adelsmænd I. S. 129, hvor Strøe-Monumentet med Worms Læsning og Forklaring er stukket i Kobber i Spidsen for den Thottske Familes Historie. — [3]) *Diss. de territorio Bara P. V. p.* 14.

kommende — dansk Mandsnavn[1] reiste denne Steen efter Toke sin Broder, som døde vester (vester paa et Søetog?)." Det maae bemærkes, at en Prospect af Tulshøien i Træsnit, med Mærke F. N. R. findes paa Skriftets første Side. Runerne paa begge Stene ere saa smaae, at de kun til Nød kunne læses. Derimod er Opager-Stenen forestilt i et heelt Træesnit.

Ved den danske Gesandt i Engelland Palle Rosenkrantz til Krænkerup blev den lærde Engellænder H. Spelmann bekiendt med Worms Skrift. Han meddeelte i den Anledning nogle Bemærkninger, og yttrede nogle Indvendinger mod den af Forf. antagne Ælde af danske Familienavne, hvilke Worm igien søgte at giendrive, og foranledigedes derved til en lærd Correspondence med Spelman[2].

3.

Det varede otte Aar, inden Worm igien fremtraadte med et Forsøg i Runefortolkningen. Gienstanden for dette var den i flere Henseender mærkelige Tryggevelde-Steen, hvilken W. benævnede saaledes efter dens daværende Sted, paa Tryggevelde Borggaard, hvorhen den 70 Aar tidligere var flyttet fra en Høi i lille Taarnbye, Haarlov Sogn; ligesom den ogsaa har beholdt denne Benævnelse, efterat den nogle Aar senere blev flyttet til Valløe og derfra igien i indeværende Aarhundrede til Kiøbenhavn. Denne er, foruden Jellinge-Monumentet, den første Rune-Indskrift, der nogensinde er bekiendtgiort, skiøndt uden videre Forklaring, nemlig i Bon. Vulcanii Skrift: *de literis et lingua Getarum s. Gothorum* (*Lugd. Bat.* 1597. 8. *p.* 45) efter Meddelelse af den engelske Gesandt ved Frederik den 2dens Hof, Dan. Rogers, som 1588 havde beseet Monumentet og deraf erholdt en Afskrift af Ar. Hvitfeld. Allerede 1621 havde

[1]) I det 15de Aarhundrede forekommer en Biskop Navne Jensen i Odense; Danske Magazin III. S. 257, 261. — [2]) Begyndelsen af denne Correspondence meddeeltes i *Monumenta Danica p.* 159 fg. og derfra, med de øvrige mellem dem vexlede Breve, i *Wormii Epistolæ*

Lyscanders taabelige Forklaring i hans Slægtebog givet Worm selv Anledning til nøiere at betragte Monumentet[1]; og 1624 sendte hans Velynder Cantsleren Christ. Friis til Kragerup ham derud, for at optage en nøiagtigere Beskrivelse, og derefter give en paalideligere Forklaring over det. Denne Undersøgelse udkom nu 1636 efter Opfordring af daværende Lehnsmand paa Tryggevelde T. Brahe, i følgende Skrift:

Olai Wormii de monumento Trygveldensi Epistola ad virum, genere & virtutibus nobilissimum Dn. Tychonem Brahe, Toparcham in Tostrup etc., Trygveldiæ Præsidem regium. Hafniæ literis Melchioris Martzan. Anno 1636. *4to.* (2 Ark.)

Worms Copie af Indskriften, der tilligemed hele Stenen her er afbildet i Træesnit, er kun for en Deel troe. Læsningen er derimod ogsaa her begyndt fra den urette Linie og derved, saavel som ved Misforstaaelse af flere Ord, er Forklaringen i det Hele bleven aldeles urigtig. Den rette Mening, forsaavidt det er mueligt at udbringe den, leverede Prof. Nyerup, da Stenen i Aaret 1810 var bragt til Kiøbenhavn, fornemmeligen efter vor lærde Sproggranskers Prof. Rasks Forklaring, i en egen Undersøgelse, som tillige oplyste Adskilligt med Hensyn til Worms Fortienester af dette Monument[2].

4.

Medens Worm allevegne fra samlede Materialier til sine tilkommende *Monumenta runica*, forberedte han paa samme Tid et theoretisk Værk over Runeskriftens Oprindelse, Udvikling og Beskaffenhed[3]. Allerede fra Aaret 1627 var dette saavidt færdigt, at han kunde sende det, deels i fuldstændig Haandskrift, deels i Udtog til sine lærde Venner i og uden for Danmark, for at indhente deres Domme og Bemærkninger[4]. Unægteligen

[1]) *Wormii Epp. I. p.* 46. — [2]) Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1809. — [3]) Alt 1623 begierede han af sin forbums Discipel, den islandske Præst (siden Biskop) Thorlak Skulesen, Oplysninger desangaaende. *Epp. I. p.* 97. — [4]) *Epistolæ I. p.* 136, 141, 147, 163, 296,

maa Værket altsaa have vundet i Fuldendelse, ved at henligge saalænge i Forfatterens Pult; skiøndt dette egentlig ikke var hans Skyld, men Følger af Omstændighederne. Den ved Krigen foraarsagede Indskrænkning af al Handel og Communication, Papirets Dyrhed, og endelig vore Forlæggeres Uvillie, Nærighed og Uformuenhed var det, som i saa mange Aar holdt det tilbage, at Forfatteren selv næsten mistvivlede om, nogensinde at see det bragt for Lyset[1]. Tilskyndet af Velyndere og Venner, maatte han endelig tage den Beslutning selv at forlægge det, uden at agte det muelige Tab, Papirets og Træsnittets Dyrhed og den ringe Afsætning kunde udsætte ham for[2]. Samme Aar, som Beskrivelsen over Tryggevelde-Monumentet, udkom da

ᚱᚢᚾᛁᛦ *seu Danica literatura antiquissima, vulgo Gothica dicta, luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ in Academia Hafniensi Professor. P. Cui accessit de prisca Danorum Poesi Dissertatio. Hafniæ, typis Melchioris Martzan.* **1636.** **4*to*** (249 Sider foruden Titel, Dedication til Cantsler Christ. Friis til Kragerup, Fortale, Æresvers og Register).

Forf. siger selv S. 174, at dette Værk er blevet til i et kort Tidsrum, mellem mangehaande og besværlige Pligt- og Embedsforretninger. Dertil maa billigen tages Hensyn ved dets Bedømmelse. Forf. har omtrent præsteret alt, hvad han paa

353, 594. Til sin lærde Ven og Veileder Arngrim Jonsen i Island sendte han 1629 en Afskrift, som denne sendte tilbage med nogle Bemærkninger (*ib.* 300-10) blandt andet ogsaa om den endnu uforklarede Leeragersteen, hvortil, det er besynderligt, at Worm intet Hensyn har taget i sine *Monumenta Danica.* Ogsaa den lærde Engellænder Henrik Spelmann fik 1630 en Afskrift, i hvilken Anledning han meddeelte W. sine Tanker om Etymologien af Ordet Runer, som han udledte af det angelsaxiske ryne, geryne, (*mysterium*).

[1]) *Epp. I. p.* 51, 163, 410, 427, 441. En kiøbenhavnsk Boghandler brugte, Aaret før Værket udkom, det Kunstgreb at lade det indføre som allerede udkommet, i den Leipzigske Messecatalog for Michaelis-Messen 1635, for at erfare om det vilde blive efterspurgt; sammestedes S. 166-67. — [2]) *Epp. I. p.* 173, 325, 480, 612, 613.

den Tid, i hans Stilling og i et Fag, han først i en modnere Alder havde begyndt at dyrke som Yndlingsfag, kunde præstere. Hvad han har kunnet abstrahere af tilværende Monumenter er i det Hele temmelig paalideligt. Ifølge et Princip, som i Undersøgelsen om en Monumentalskrifts Væsen maatte være det rigtigste, dannede han sig særskilte Alphabeter efter en eller flere ham bekiendte Indskrifter i hver Provinds af de dansk-norske Stater; et siellandsk, fire for ethvert af de jydske Stifter, et skaansk, et gullandsk, og et for hvert af de fire norske Stifter (S. 58). Endelig anførtes nogle Alphabeter, for hvilke han blot havde personlig Hiemmel, og hvilke han derfor ikke tillagde den Vigtighed som hine: nemlig et meddeelt af den aalborgske Biskop Christen Hansen; et som skyldtes Ophavsmanden til den saakaldte Gullandske Hypothese, Niels Petersen, Præst paa Møen; et udskrevet af en norsk Lovcodex og meddeelt af Biskoppen i Bergen, Niels Paaske, og endelig et af en gottorpsk Bibliothekar (formodentlig Henrik Lindenbrog 1610—42) meddeelt, som W. selv formodede at grunde sig paa slesvigske Indskrifter (S. 51—52). At han, for Sammenlignings Skyld, opstiller det Ulphilanske, Marcomanniske og flere tydske Alphabeter, kunde i sig selv være passende; men aldeles uhistorisk henfører han dem under Rubriken *literæ Danicæ* (S. 42 fg.) Adskilligt er anført af den islandske Skalda, og et (nu tabt?) islandsk Digt om Runernes Benævnelse er af en Lovcodex i Universitetsbibliotheket meddeelt med Commentar[1]. Udførlige Meddelelser haves af Arn. Jonsen om de forskiellige i Island kiendte kunstige, tildeels magiske, Rune-Alphabeter (S. 37 fg. S. 100-1), men hvilke nu maae benyttes med megen Kritik[2].

---

[1]) S. 105. Er igien aftrykt med Oversættelse og Anmærkninger i Grimm über deutsche Runen, S. 246-52, hvor det henføres til det 15de Aarhundrede; men det er uden Tvivl ældre. — [2]) Jof. Brynjulfsen *Periculum runologicum p.* 134 fg., hvor adskilligt didhørende meddeles af ældre og nyere islandske Haandskrifter, der i det Hele stemmer overeens med Worm.

Naturligen søgte Forfatteren at giøre sin *Literatura Danica* saa bekiendt i Udlandet som mueligt, for at erfare Fremmedes Domme om hans Behandling af en aldeles ny Gienstand, og at indsamle Bemærkninger til Brug ved en ny Udgave[1]. Især giorde han dog Regning paa saadanne fra sine lærde islandske Venner f. Ex. Brynjulf Svendsen, af hvem han ogsaa erholdt adskilligt[2], men det meste dog først, efterat Værkets anden Udgave var kommen for Lyset[3]. Det varede nemlig ikke længe før det Bifald, hvormed Bogen blev modtaget her og i Udlandet, Worms fortsatte Studier og den heldige Affætning giorde en nye Udgave baade ønskelig og muelig. Imidlertid mødte der dog endnu Vanskeligheder fra Forlæggerens Side[4]; maaskee fordi W. vilde have den udgivet i Folio-Format ligesom hans *Fasti* og *Monumenta*. Først efter 15 Aars Forløb kom endelig denne nye og forøgede Udgave fra Pressen, under følgende Titel:

ᚱᚢᚾᛁᚱ *seu Danica Literatura antiquissima, vulgo Gothica dicta, luci reddita opera Olai Wormii D. Medicinæ in Academia Hafniensi Professoris P. Cui accessit De prisca Danorum poesi Dissertatio. Editio secunda auctior & locupletior. Hafniæ, imprimebat*

[1]) Et af de første Exemplarer, Worm sendte til Udlandet, var til hans lærde Ven, Engellænderen H. Spelmann, hvilket igien foranledigede en nærmere Udvikling af nogle nordiske Personnavne, som en anden Engellænder vilde tillægge engelsk Oprindelse; *Epp. I. p.* 445, 449. Ogsaa af den lærde danske Læge og Antiqvar J. Rhode, som henlevede sin meste Tid i Italien, udbad han sig Bemærkninger; *ib. p.* 68-69. Den lærde Jesuit Ath. Kircher afgav i et Brev til Rhode i A. 1642 en meget smigrende Dom om Worms Arbeide: „*Laudandus est Wormius* — siger han — *hoc ipso quod rem novam & hucusque ignotam mundo produxerit; de utilitate ejus penes lectores eruditos esto judicium; T. Bartholini de Unicornu* (*Patavii* 1645.) *p.* 297. Cfr. Sibberns *Bibliotheca historica p.* 326. Ogsaa af de hollandske Lærde blev Værket optaget med meget Bifald, skiøndt Boghandlerne der klagede over det maadelige Papir; *Epp. p.* 645, 785. — [2]) *Literatura Danica*, 2den Udgave S. 42. — [3]) *Epp. II. p.* 1036, 1056. — [4]) *Epp. II. p.* 768, *cfr.* 624.

Melchior Martzan, *suis & Georgii Holst sumptibus*, *Anno* 1651. *Folio.* (226 Sider foruden Titel, Dedication (den samme som ved den første Udgave), Fortale, Æresvers samt Register).

Foruden de Forøgelser, denne Udgave hist og her har modtaget, er et heelt nyt Capitel tilføiet; nemlig det 28de, som handler om: „*Quo tempore & qua de causa apud Danos abrogata sit prisca literatura runica.*" Resultatet bliver, at Runerne ei ved noget Kongebud ere afskaffede i Danmark, men efterhaanden ved de christne Missionairers Bestræbelser ere komne af Brug; dog ikke før Slutningen af det 14de Aarhundrede, hvilket bevises ved Rune-Haandskriftet af Skaanske Lov og af de danske *Fasti*[1]. Det Factum, at Runeskriften i Sverrig skulde være afskaffet af Olaf Skøtkonning, efter Opfordring af Paven, anføres, men uden at W. selv fæster nogen Troe dertil[2]. Den Deel af Værket, hvori vi maae finde Forf. uheldigst, i anden som i første Udgave, er i Undersøgelsen om Runernes Oprindelse og ældste Brug. Han antager nemlig, at de af en Adelrune (? cfr. S. 14, 2den Udg.) i Asien, ere for største Delen dannede efter hebraiske Bogstaver, med hvilke de derfor have nogen Lighed, og at de med det ældste Stamfolk ere indførte i Norden (S. 107, 109—11). Her ere de dernæst blevne udbredte af en Fimbultyr eller Fimbulþulr, ifølge de (S. 108) anførte klassiske Steder af Havamál og Völuspá[3]. Etymologien udledes (S. 2) af Ordet

[1]) W. glemte her en i hans egne *Monumenta p.* 455 meddeelt gullandsk Runeindskrift af Aar 1409. — [2]) Er ogsaa alt for længst gjendrevet i Nettelblabts Antwort auf die Frage, ob Erichsens *Bibliotheca runica* vollständig sey? S. 5, af Rabenius i *Giörwells thes. Sviogoth.* S. 50, af Ihre i Schlözers Allg. nordische Geschichte S. 582. Besynderligt derfor, at Brynjulfsen (*Periculum runologicum p.* 100) anfører det som et historisk Factum; skiøndt han rigtig nok i det følgende S. 128 vil have Forbudet indskrænket til Runernes magiske Brug. — [3]) Om den sandsynlige Betydning af **Fimbultyr** og **Fimbulþulr** see fornemmeligen Glossariet til 3die Deel af Sæmunds Edda.

rende d. e. sulcus[1]; Form og Benævnelse forklares hieroglyphisk S. 86[2]. Af Runerne i Bleking og af Hiarnes Vers vil han bevise (S. 106-7) at vi have havt Runeindskrifter 600 Aar ældre end Carl den Store. Man kan letteligen undskylde, at han paa den Tid sammenblandede Geter, Gother, Jyder, Danske, Dacer og Cimbrer (S. 23 fg.); er det dog skeet i langt senere Tid; ligeledes at han (S. 134) antog Runer for almindelig Bogskrift i Middelalderen, men at Tidens Tand havde fortæret alle Specimina af denne Literatur, paa den skaanske Lov og enkelte Ord i islandske Codices nær[3]. At der i intet af Bedas Værker forekommer noget om et normannisk Alphabet, hvilket Worm (S. 47, 113) og flere efter ham paa Trithemii Auctoritet have antaget[4]; og at Skaldas Udsagn om Kong Waldemars (den Førstes?) Forandring ved Runealphabetet, maa forstaaes med megen

---

[1]) Paa en rigtigere Vei vare hans Venner Spelmann, som udledte Ordet af det Angelsax. geryne (*mysterium*) og Stephanius i Sorøe, som bragte det i Forbindelse med det tydske raunen; S. 5. Til den første Mening helder ogsaa den lærdeste af alle nyere Palæographer Kopp (*Palæographia critica III. p.* 590). — [2]) Ligesom af Brynjulfsen *Peric. runolog. p.* 86 fg. — [3]) Cfr. *Epistolæ I. p.* 353. *II.* 898. Stephanius undrede sig over, at ingen af de islandske Codices, som sendtes herned, vare skrevne med Runer; *I. p.* 197; cfr. *Steph. ad Saxonem p.* 5, 17, 32. At Runerne i Hedenskabets seneste Periode kunne være brugte til at nedskrive Sange, Kongerækker m. m. kan maaskee ikke ubetinget nægtes. Det antages, for at nævne nogle fortrinligere Auctoriteter af Ihre, (*Diss. de runarum in Svecia antiquitate p.* 37. *Ej. de runarum patria & origine p.* 36, 46) og af Schøning (Fortalen til *Snorre I. p. XVII*); men det benægtes eller omtvivles af Arne Magnusen (*Vita Sæmundi*, foran Sæmunds Edda Tom. I. p. XIV) og af G. T. Thorlacius (Fort. til Sæmunds Edda p. XII), skiøndt denne ypperlige Lærde senere dog for mig har yttret den modsatte Mening. — [4]) At Stedet i *Trithemii Polygraphia* grunder sig paa en Misforstaaelse, bevises i Grimms deutsche Runen S. 116 fg.; men var allerede tilforn indseet af den svenske Rabenius, i Giørwells *Thesaurus Sviogothicus p.* 46. 48. —

7.

At der af *Monumenta Danica* kunde komme en nye Udgave, tænkte Forf. sig i det ringeste som muligt[1]. Men af et saa vidtløftigt og kostbart Værk, kunde Affætningen kun gaae langsomt frem, især i Udlandet[2]; Worms Tid og Kræfter tillod ham heller ikke med den vante Iver at fortsætte sine antiqvariske Studier[3]; han indskrænkede sig derfor til at udgive Tillæg til sine Monumenter, skiøndt Vanskeligheder fra Bogtrykkerens Side ogsaa holdt disse adskillige Aar tilbage[4]. Endelig udkom de under Titel

Additamenta ad Monumenta Danica,

40 Sider i Folio, men uden særskilt Titel eller Angivelse af Trykkested og Aar, hvilket sidste dog kan antages at være 1650[5].

I et kort Tilskrift til Læseren siges, at dette Supplement indeholder, deels yderligere Oplysninger til de forhen udgivne Monumenter, deels nogle senere opdagede. De sidste ere i alt fem; to fra Skaane, to fra Aarhuus-, og et fra Viborg-Stift. Eet af de skaanske var W. meddeelt af hans Collega Prof. Chr. Stougaard (S. 9); det ene fra Aarhuus af hans Discipel, den af Monumentsamlingen saa fortiente ovenfor nævnte Laur. Bording (S. 19). Otto Krag til Trudsholm (*antiqvitatum æstimator eximius*) tilegnes her en Skrivelse med videre Udførelse af Beviset for Urne-Slægtens Ælde af Tillitsestenen paa Lolland.

8.

Saalænge Runestudiet hos os endnu var i sin Barndom, maatte de af Worm samlede Indskrifter nødvendigen blive Gienstand for mange Fortolkninger, stundom ligesaa vilkaarlige og ugrundede som hans egne; men efterat det begyndte at drives

---

1) *Epp. I. p.* 346. *II. p.* 630, 639. — 2) Worm beklagede sig over, at de Amsterdamske Boghandlere med Forsæt hindrede hans Skrifters Salg; *Epp. II. p.* 797, 973. — 3) *Epp. II. p.* 683. — 4) *Epp. II. p.* 768. — 5) Man see Brevet til O. Krag, dateret *V. Id. Jan.* 1650 *p.* 19. Dette Aar antages ogsaa i *J. Molleri Isagoge p.* 24 og Sammes *Hypomnemata p.* 361.

med mere Kritik og Sprogkundskab, og nøiagtigere Afskrifter erholdtes af et og andet Monument, som Tiden endnu havde sparet[1], var det naturligt, at mange af disse Runeindskrifter maatte faae en aldeles anden Mening, end den der i Worms Dage var bleven dem tillagt. Det vilde være altfor vidtløftigt, her at opregne alle de enkelte af disse Monumenter, hvorpaa ældre og nyere Runologer efter Worm, leilighedsviis have forsøgt deres Kræfter. Kun som en Prøve anføres i Anmærkningen de forskiellige Forklaringer, der fra 17de til 19de Aarhundrede, saavidt vides, ere leverede over en af de mærkeligste, den nu her i Kiøbenhavn opstillede Tirsted-Steen[2].

Derimod er det maaskee et passende Bidrag til Runeliteraturens Historie, at forny Erindringen om enkelte Commentatorer, der have underkastet enten samtlige de Wormske Monumenter eller en Deel af disse en særegen Revision. Først blandt disse bør nævnes Worms Samtidige, den navnkundige svenske Antiqvar Johan Thomsen Bure, som i det Følgende udførligere bliver at omtale. Han udgav under Titel:

Monumenta Danica certiori lectioni restituta ab absente

4 Blade i Folio, (uden Tvivl for at de kunde indbindes med det Wormske Værk), uden Aar og Trykkested, men paa sidste Side

---

[1]) Abildgaard copierede, paa sin antiqvariske Reise, ogsaa adskillige Runestene, baade af dem Worm har kiendt og andre; men maaskee ei altid med fuldkommen Held og Nøiagtighed. — [2]) Foruden hos Worm (S. 267), hvis Forklaring Stephanius uden videre optog i sine Anmærkninger til Saxo S. 153, er Tirstedstenen paa forskiellige Maader bleven udtydet, 1) i *Burei Monumenta danica certiori lectioni restituta*; 2) Verelii Udgave af Hervararsaga S. 48; 3) *Bartholini Antiqvitates p.* 438; 4) Arnkiels cimbrische Heyden-Begräbniße S. 350; 5) Nye Tidender om lærde Sager 1723, S. 121, 129 (af J. Sorterup); 6) *Ihre, Upsalia illustrata P. IV. p.* 36; 7) N. R. Brocmans Ing. Vidførles Saga S. 197, 242; og endelig 8) R. Rask i Nyerups Verzeichnis der in Dänemark 1824 noch verhandenen Runensteine S. 43-52; hvilken sidste Commentar da giør alle de foregaaende overflødige.

betegnet med hans Navn i et kunstigt Træk. De Monumenter, over hvilke Bure her meddeler sin Forklaring, ere Stenhalt-, Tilletse-, Bregninge-, Skovlænge-, Tirsted-, Tryggevelde-, Sierup-Stenen (*ob Upsaliæ mentionem*, tilføier han) og Thingvold-Stenen.

Det vigtigste Fortrin, Bures Forklaringer have fremfor hans Forgiængers, er at han har begyndt Læsningen fra den rigtige, der hvor denne har begyndt den fra den urigtige Kant[1]. For øvrigt kan det, han selv skriver under Siørupstenens Indskrift: *si præsens essem, forte aliter scriberem,* med ligesaa megen Føie anvendes til Fordeel for Worm. Thi at hans Forklaringer i det Hele have lige saa liden Værd som Worms, er, hvad Tryggeveldestenen angaaer, alt bemærket[2], og det samme gielder om de fleste øvrige. Undertiden synes han endog at staae tilbage for W. hvad Kritiken angaaer, f. Ex. naar han oversætter harða guðan þegn paa Skovlænge-Stenen ved *o durum Deum Tegnum* og giør Tegn til de hedenske Lollikers Gud, ligesom trug i harda gudan trug til de hedenske Skaaningers Gud, og paa Tirstedstenen finder Friggas Navn og Billede. Naar han i Stedet for den rigtige og tydelige Læsemaade paa Thingvoldstenen (som han urigtigen kalder Tingnumstenen) gerði ek hus þetta substituerer en anden (gerði ek hros ɔ: kross þetta), hvortil ingen Anledning gives[3], skulde man næsten troe, at det blot var hans Hensigt, saa meget mueligt at afvige fra Worm.

En anden af Worms Samtidige, som foretog sig en Revision af de fleste jydske Runemonumenter, var Johan Meier, fra

[1]) Jvf. Ihre, *Glossarium* II. col. 814, hvor tillige dette Bureske Skrift nævnes, som *rarissimum*, der var forbigaaet i alle Fortegnelser over denne Forfatters Arbeider. — [2]) Nyerup om Tryggevelde-Monumentet i Skandin. Literaturselskabs Skr. 1809. S. 431. — [3]) Det er altsaa ikke let at indsee, hvorledes Ihre (*de runarum in Svecia antiqvitate p.* 9) og F. Burmann (*Triga Supplementorum* i *N. Acta Upsal. V, p.* 296) kunde rose B. for de Prøver paa skarpsindig Rune-Fortolkning, han i dette Skrift har lagt for Dagen.

1640—47 Rector i Ribe, fra 1650 til sin Død 1660 Conrector ved Gymnasiet i Bordesholm; meest bekiendt som latinsk Poet, i hvilken Egenskab han ogsaa har forfattet Æresvers foran Worms *Regum Daniæ Series* og *Monumenta Danica.* Af hans Arbeider findes Afskrifter i Bibliothekerne under følgende Titel:

Liber Monumentorum Danicorum sive de Monumentis Danicis auctore Johanne Meiero, qui monumenta Danica Olai Wormii partim emendat, partim locupletat.

Et Sted i Haandskriftet forekommer Aarstallet 1654. Af de 37 jydske Runestene hos Worm forekomme her 31; af hvilke dog hverken Copierne eller Læsningen har stort Fortrin, skiøndt een og anden brugbar Notice om Monumenternes Lokaliteter eller forandrede Beskaffenhed her meddeles. Det samme gielder om ni Monumenter, som Worm ei har kiendt[1].

Den yngre O. Sperling, hvis udstrakte Lærdom var forenet med en ei altid nokspm begrundet Skepticisme og hvis unægteligen kritiske Blik ei tilstrækkeligen understøttedes ved grundig Kundskab i de gamle nordiske Sprog, har i sine vidtløftige antiqvariske *Collectanea*, blandt det store kongelige Bibliotheks Haandskrifter, leilighedsviis commenteret over adskillige af de Wormske Monumenter. Naturligviis maatte han afvige i meget fra Forgiængeren; ogsaa af den Grund, at han antog Runernes Brug her i Norden, i det ringeste til Skrift, at være yngre end Christendommen; men, en enkelt god Bemærkning fraregnet, kunne hans Forklaringer dog nu ikke give synderligt Udbytte. Om

[1]) Naar Bartholin i *Antiquit. Danic. p.* 124 kalder denne Samling *Monumenta runica necdum impressa*, kan han blot mene, at den endnu kun var til i Haandskrift; ikke at den indeholdt lutter Inedita; hvilket dog Joh. Moller i sin *Isagoge ad hist. Cimbr.* P. I. p. 24 synes at antage. Af denne Meierske Samling meddeles nogle, Worm ubekiendte, Runeindskrifter i Pontoppidans *Marmora Danica* II. p. 230, 231, 233, 347, 349.

den Kritik, som den berømte danske Historiograph og Jurist A. Høier, ifølge en haandskreven Efterretning, skal have underkastet de Wormske Runeforklaringer, nu vilde være os til større Hielp, maae være uvist, da den neppe længer er til[1]. Derimod er det afgiort, at den *repetita lectio*, som en Justiceraad og Landsdommer Christian Helverskov, i første Halvdeel af forrige Aarhundrede, leverede af de Wormske Monumenter, ifølge de Prøver, vi have deraf, maa nævnes som Exempel paa en aldeles urimelig og meningsløs Fortolkning[2].

9.

Nysnævnte Additamenter var Worms sidste antiqvariske Arbeide. Allerede dette viste, at hans Yttring faa Aar tilforn[3], om en kiølnet Interesse for disse Studier, ikke skulde forstaaes aldeles bogstavelig, tvertimod er det at formode, at man kunde have ventet endnu flere Frugter af hans Samler- og Grandskerflid, dersom Forsynet havde forundt ham en længere Levetid. Dette kan sluttes af en Plan, som han to Aar før sin Død forelagde de nordiske Oldsagers kongelige Beskytter, Frederik den Tredie, til her i Kiøbenhavn at samle saa mange som muligt af de danske Runestene.

Det var ikke at vente, at hiin Tidsalder skulde tilbørligen kunne veie alt, hvad der var at sige for og imod en saadan Plan.

---

[1]) Dog findes blandt de Thottske Haandskrifter i 4to Nr. 1482, nogle Collectanea om Runerne, med A. Høiers Haand, som synes at vidne om en ikke liden Sagkundskab, jvf. Nyerups Oversigt over Fædrenelandets Mindesm. S. 160. Deriblandt findes ogsaa Tegninger af endeel Runemynter, formodentlig de ældste saadanne, der haves. — [2]) Pontoppidan eiede et Haandskrift af ham (*Spicilegium eorum, quæ perfectissimus nostri seculi Antiquarius Olaus Wormius in Monumentis editis se forte nescire aut simulavit aut dissimulavit*), hvoraf han anfører Forklaringen over Tryggevelbestenen som Prøve; *Marmora Danica* I. p. 194-96; jvf. *Gesta & vestigia Danorum* II. p. 11. — [3]) *Epp.* p. 633, 1102.

Man kunde ikke tænke sig nogen anden Forholdsregel, for at sikkre disse Monumenter mod den Tilintetgiørelse, der efter Worms egen Klage[1] efterhaanden truede de fleste af dem, end en

[1]) *Monum. Danica* p. **100**. Stedet, som viser, hvor mange Runestene og andre Fortidslevninger der alt dengang, for meer end 200 Aar siden, vare ødelagte, og Anledningerne dertil, fortiener heelt at anføres. *„Jam vero lapidum & cipporum (eorum in primis qui prisca nostra literatura elaborata continebant majorum elogia) raro adeo ibidem quod reperiatur copia; urbium novarum, propugnaculorum ad normam geometricam nuper extructorum, palatiorum aliorumque ad luxum et ostentationem, magnificentia et mole eximia erectorum ædificiorum, est quod acceptum feramus splendori. Cum etenim hactenus, nullo in pretio, contemta penitus nostra jacuerit literatura prisca, imo veneficii & incantamentorum infamia notata fuerit, nemo inventus, qui a lapicidarum, cæmentariorum, statuariorum aliorumque ejus generis hominum violentis manibus monumenta patrio stylo, memoriam virorum fortium ad seram posteritatem conservantia eripere & vindicare aut voluerit, aut conatus fuerit. Ii enim undique operibus sibi destinatis saxa, præsertim majora & elegantiora conquirentes, venerandæ antiquitatis aut heroicorum bustorum respectum habuere nullum; sine discrimine proposito inservientia conquirentes, monumenta diruerunt, saxa everterunt, cippos fregerunt, literas deleverunt, omniaque suæ libidini inservire coegerunt; nisi quæ aut loci importunitas, aut saxi durities, aut figura minus tractabilis, ab illorum exemit violentia. Huc accessit agricolarum sordida avaritia, qua lapides & monumenta in eorum agris & fundis existentia, ne remoram aratro injicerent, aut terræ portiuncula eos spoliarent, effossis scrobibus & superinjecta gleba, sepelierunt."* Ogsaa Bartholin, *Antiquitatum Danic. Libri* III. (1689) p. 124 omtaler den ved *sordida quorundam & imperita avaritia* foranledigede Ødelæggelse af Runestene. At Hensigten med denne Forflyttelse var nu, deels at sikkre dem mod Ødelæggelse, deels at lette deres Undersøgelse, siges ogsaa i *T. Bartholini Diss. de libris legendis* p. **90**, hvorfor ogsaa Foretagen-

Forflyttelse til Hovedstaden, og maaskee var der, under den daværende Forfatning, heller ingen anden tænkelig. Havde man indskrænket sig til saadanne Runestene, som forlængst løsrevne fra deres oprindelige Sted, vare anbragte i Mure og Gierder, vilde der vel ikke have kunnet indvendes synderligt derimod; var Planen endog i sin fulde Omfang bleven udført og disse Oldtidslevninger her med skyldig Omhu vare blevne fredede for de kommende Slægter, da vilde Oldgranskeren vel ogsaa have overseet, at en Runesteen paa den Plads, hvor den i længst forsvundne Dage er reist, har en Betydning, som den altid vil savne, opstilt i et Museum. Men, forskiellige Omstændigheder hindrede Planens fulde Udførelse, og af de Runestene, som dengang førtes til Kiøbenhavn, gik den største Deel her sin Undergang imøde.

Forehavendet kundgiordes egentlig ved et kongeligt Circulaire til de danske Lehnsmænd, „anlangende Monumenter og Stene med Runebogstaver paa at hidskikke", dateret Kiøbenhavn den 9de Februar 1652. Det, Lehnsmanden paa Tryggevelde Christen Scheel tilsendte, lyder saaledes:

„Friderich III. V. G. G. T. Eftersom Vi naadigst kommer i Forfaring, at paa mange Steder her udi vort Rige Danmark adskillige **Monumenter og Stene med Runebogstaver** paa skal være at finde, hvilke Vi bedre og nyttèligere eragter paa et Sted at vorde samlede. Da efterdi ogsaa paa Tryggevelde udi Borgergaarden, findes en Steen med Runebogstaver paa, bede Vi Eder og naadigst ville, at I den med forderligste, samt beqvemmeligst Leilighed, og naar best beleiligt skee kan, herhid til vor Kiøbstæd Kiøbenhavn lader føre og forskikke, og paa den nye Regents-Kirkegaard lader levere[1], og derpaa tage Beviis af

det i det Hele billigedes af Bircherod i *Diss. de causis deperd. antiqu.* i Dänische Bibliothek IV. S. 409.

[1]) Altsaa ikke i selve det runde Taarn, som Andre have meent; Antiqv. Annaler III. S. 85.

Os Elskelig og Høilærd D. **Oluff Orm**[1], Professor Medicinæ paa Universitetet udi formeldte vor Kiøbstæd Kiøbenhavn. Dermed etc."

Under samme Dato og af samme Indhold, udgik Breve til følgende Lehnsmænd:

Jørgen Seefeld til **Ringsted Lehn**; om de 3 Runestene i Sandbye.

Falk Giøe til **Sorøe Lehn**; om en Runesteen i Alsted Kirke.

Friderich Reedtz til **Vordingborg Lehn**; om en „Steen liggendes paa Vordingborg-Slot, uden for Skriverstuen."

Otto Thott til **Malmøehuus Lehn**; om en Steen ved Valkier i Thorneherred; 2 Stene ved Biergesøe i Herrestedherred; i Ingelstedherred i Kiøbing en Steen; en Steen i Liunetsherred mellem Skorbye og Gudsnabe; Siørupstenen; Vedmannshøi-Stenen; Tulstrup-Stenen. I Oxeherred i Fossie; ved Dr. . . . en Steen. I Vareherred i Høbysogn en Steen indsat i et Steengiærde; i Glimminge Kirkegaard ved Laagen en Steen.

Kield Krag til **Helnekirke Lehn**; Gorstang-Stenen.

Jacob Grubbe til **Christianopels Lehn**; Løsen-Stenen.

Hr. Niels Krabbe til **Sylvisborg Lehn**; Sylvisborg-Stenen.

Hr. Henning Walchendorf til **Odense Lehn**; Rønninge-Stenen; Allerup-Stenen; Stenen i Otterup Sogn mellem Fremmerslef og Nislef (Aalebek-Stenen).

Hr. Mogens Kaas til **Nyborg Lehn**; Avindslev-Stenen.

Hr. Jørgen Brahe til **Hagenskov Lehn**; Flemløse-Stenen.

Laaland. Friderich Barnewitz til **Aalholm Lehn**; Tilletse-, Bregninge-, Skovlænge- og Tirsted-Stenene.

Jylland. Erik Rosenkrands til **Havreballegaards Lehn**; Aarhuus-Stenen; Vedelbye-Stenen.

---

[1]) Dette var det Wormske Familienavns egentlige Orthographie; at den almindelig brugte hidrørte fra den tydske Udtale, *quam minus affectant nostrates*, bemærker Worm selv i *Monumenta p.* **195**.

Henrich Thott til **Dronningborg**; Randers-Stenen; Glenstrup-Stenen; Giersſingholm-Stenen.

Gunde Rosenkrands til **Calløe Lehn**; Alling-Stenen.

Manderup Due til **Ørum Lehn**; Hunebye-Stenen; Tordrup-Stenen; Gellerslev-Stenen.

Malthe Sehested til **Aastrup Lehn**; Brynderslev-Stenen.

Frands Povisk til **Halds Lehn**; Len-Stenen; to Hiermind-Stene; Torup-Stenen; Grøndal-Stenen; begge Longe-Stenene; Grensted-Stenen; begge Hobro-Stenene.

Peder Reedtz til **Lundenes Lehn**; Gøding-Stenen; Oddum-Stenen; Horn-Stenene.

Erich Juel til **Aalborghuus Lehn**; Gunderup-Stenen.

Jørgen Seefeld til **Coldinghuus Lehn**; Vandrop-Stenen; Landerup-Stenen „(en synderlig Steen, dog med ingen Runebogstaver paa).”

Mogens Sehested til **Riberhuus Lehn**; Leburg-Stenen; Fevling-Stenen.

Borringholm; Jochum Gersdorf. Alle Stenene, saa nær som Røe-Stenen.

Af de 144 Rune-Monumenter, der beskrives i den Wormske Samling med Supplementerne, reqvireredes paa denne Maade 64, saa nær Halvdelen. De Grundsætninger, hvorefter man, ved denne projecterede Forflyttelse gik frem, ere ei aldeles tydelige. At enkelte Monumenter, udmærkede ved Størrelse, Pragt eller Bestemmelse, f. Ex. Jellinge-, Strøe- og Hunestadstenene, vare udelukte fra denne Reqvisition, er ikke at undre over; nogle kunne af andre, os ubekiendte, Grunde, være forbigaaede.

At denne Flytning af Runestenene ufortøvet maa være paabegyndt, kan man slutte deraf, at den lærde Franskmand Huet, paa sin Giennemreise til Sverrig i samme Aars Sommer (1652), lagde Mærke til Stene med Runeskrift blandt Bygningsmaterialierne til den, dengang endnu under Bygning staaende Trinitatis-

Kirke[1]. Men mange sammenstødende Omstændigheder synes at have bevirket, at den hele Plan, saa at sige, hendøde i Fødselen. Nogle kunde formedelst deres Størrelse ikke transporteres[2]; andre ei undværes i Kirker eller andre Bygninger, hvor de fra umindelige Tider af havde havt Plads[3]; maaskee man ogsaa kan tænke sig, at nogle udebleve, fordi vedkommende Grundeiere enten ikke vilde, eller af overtroiske Bevæggrunde ikke torde afstaae dem[4]. Endelig have vel de med dette vidtløftige Foretagende forbundne Bekostninger, Pesten som udbrød i Kiøbenhavn 1654, og fornemmeligen Ophavsmandens Worms egen Død under denne den 31te August, standset al videre Flytning. Den nærmeste Eftertid deelte desuden ikke Worms og hans Kongelige Velynders levende Interesse for vore Oldsager. Hvor mange Runestene der i alt ere komne hertil, kan ikke bestemt vides, men 1685, da P. Syv forfattede en Beskrivelse over dem til Brug ved Resens Atlas, vare der i alt 13, fra Siælland, Skaane, Fyen og Jylland, af hvilke de 4

[1]) Beretningen i *Huetii Comment. de rebus ad eum pertinentibus* (*Amstelod.* 1718. 8.) *p.* 80 lyder saaledes: *Conjuncta ea* (det runde Taarn) *est templo, quod vetustate exesum cum vitium fecisset, tumque sarciretur cum istic essemus, disjecta inter ruinas grandia aliquot saxa notavimus runicis inscripta literis, qualia multa visuntur passim in Dania & Svecia, vicinisque regionibus & insulis, nobisque sæpe observata sunt."* Da Grundstenen til Trinitatis Kirke blev lagt 1637 og den blev fuldført 1656, kunde den naturligviis paa den Tid ikke siges at have været forfaldet af Ælde, men Huet, som kun opholdt sig her nogle faa Dage, maa have forvexlet Reparation med Opbygning, en Misforstaaelse der let kunde undskyldes hos en ung Franskmand paa et saadant „Durchflug." — [2]) F. Ex. Flemløse-Stenen i Fyen; Bircherod *de causis antiqu. dep.* i Dänische Bibliothek IV. S. 409. — [3]) *Bircherod l. c.* — [4]) I *Monumenta p.* 178 fortæller W., at En, som havde flyttet en Runesteen fra en Høi, efter Sagnet mistede sin Helbred, og tilføier derpaa, mærkeligt nok: *exemplo suo docens, haud temere patrum* (*etiam ethnicorum bene meritorum*) *violanda esse monumenta, magnis sumptibus & pio zelo æternitati consecrata.* Da Worm nogle

vare saadanne, som Worm ikke havde kiendt[1]. Allerede 1672 synes de at have henligget, uden at der synderlig sørgedes for deres Betryggelse[2]. Vel lader det, som Consistorium nogle Aar senere, da en ny Muur skulde opføres om Kirkegaarden, i denne havde i Sinde at lade de overblevne anbringe, hvorved de da vilde have blevet sikkrede mod videre Overlast; men heller ikke dette synes at være blevet iværksat[3], og 1701 omtaltes de endnu som henslængte paa Kirkegaarden[4]. Endelig kom Ildebranden 1728, i hvilken Kirken brændte, og Runestenene tabte sig nu mellem de øvrige Ruiner. Blandt disse søgte den af sin Regnebog noksom bekiendte rige Klokker ved Trinitatis Kirke, Søren Mathiesen, de fleste af dem ud og anvendte dem ved Opførelsen af sin i Nærheden af Kirken beliggende, ligeledes afbrændte Gaard[5]. Kun fire bleve tilbage, som i mange Aar henstode uændsede paa Kirkegaarden, og siden flyttedes ind i en Krog i Kirken, indtil de endelig, ved vor høifortiente Nyerups

Aar senere ikke tog i Betænkning, selv at foranledige en Flytning af saa mange Runestene, maa man ansee hiint for en Yttring efter Tidernes Leilighed, for at modarbeide den truende Ødelæggelse.

[1]) Suhms Samlinger til d. danske Historie I. 2 H. S. 112-113. Nyerups Fædrenelandets Mindesmærker S. 149 fg. — [2]) *Bartholini de libris legendis p.* 90: „*An magis diuturnos* (end Bøgerne i Universitetsbibliotheket), *posteritatis testimonio constabit;*" og tilføier tillige prophetisk, at de vel kunde holde sig til Verdens Ende, naar de ei vare udsatte for Regn, men Ildens Magt kunde de ei modstaae. — [3]) *Acta Consistorii*, 22de Juli 1682: „M. Hilarius (Prof. Eloqv. Jørgen Eilertsen, Rector ved Kiøbenhavns Skole, † 1686) proponerede, at den Muur, som er nedbrudt ved Trinitatis Kirkegaard maatte nu opmures, eftersom Linien, den skal staae paa, er nu bleven udviist, og at saa mange af de Stene med de Rune=Bogstaver, som kan befattes i Muren, maatte ogsaa derudi indfattes, som blev besluttet at skulle skee, saafremt muligt er." Men efter *Acta* for næstkommende 29de Juli blev Bygningen standset, formedelst Indsigelser fra Bygmesterens Side. — [4]) Bircherod *l. c.* — [5]) Dagen 1807 Nr. 27. Antiqvariske Ann. III. S. 84-86. Det er for øvrigt uafgiort, om S. Mathiesens Gaard har været i Landemærket eller store Kannikestræde.

Omhu, opstilledes i selve det runde Taarn den 11te Febr. 1807, da Grundvolden til Museet for nordiske Oldsager, ved hans patriotiske og uegennyttige Bestræbelser, nyligen var bleven lagt[1].

10.

Det er noksom bekiendt, at svenske Lærde have anseet den hidtil afhandlede Side af Worms lærde Virksomhed, som allerførst fremkaldt og foranlediget ved hans berømte Samtidiges, den ovenfor omtalte J. T. Bures Arbeider i dette Fag. At denne langt tidligere end Worm optraadte paa denne Bane, er afgiort; at Worm ved sine første Undersøgelser kiendte og benyttede den af hans Forgænger givne Veiledning, derpaa lægger han selv intet Dølgsmaal; men Nationalantipathien, som i disse Lærdes egne Dage hindrede dem fra en fri, for Videnskaberne hæderlig og gavnlig Meddelelse af deres Grandsknings Resultater, bidrog i den følgende Tid ogsaa til at forrykke Stridspunktet, og paa begge Sider vække den Tanke, at den enes Fortienester ei kunde erkiendes, uden Nedsættelse af den andens. Da Bures runologiske Arbeider mere bleve forberedte end udførte, og de for største Delen enten ere forsvundne eller ukiendte hvile i de svenske Bibliotheker, kan han vel ikke siges at være fuldkommen kiendt, før engang Professor og Rigs-Antiqvar Lilliegrens Priisskrift om Häfdeforskningens Öden i Sverige i 250 År ifrån Början af K. Gustaf 1stes Regering, kommer for Lyset; hvorved da uden Tvivl et klarere Lys vil blive udbredt, ogsaa over Forholdet mellem hans og Worms Bestræbelser. Hertil vil da maaskee nærværende Afsnit, grundet paa danske Kilder og paa Hielpemidler i vore Samlinger, kunne levere et Bidrag, som Forf. i det ringeste vil stræbe at give Upartiskhedens Fortieneste.

Johan Thomsen Bure er født 1567 i Åkerby i Upland[2], hvorfor han almindelig foran sit Familienavn anbragte

[1]) Nyerups Fædr. Mindesmærker S. 153. Dagen 1807 Nr. 25. — [2]) Ifølge en haandskreven latinsk Ligtale over ham af Martin Brunner (blandt de Thottske Haandskrifter i det kongelige Bibliothek),

Agrivilliensis. Ni Aar gammel kom han i Upsala Skole, hvor han udmærkede sig ved sin Interesse for det hebraiske Sprog og ved sin ziirlige Haandskrift. 1590 forlod han Upsala Akademie og blev ansat i det Kongelige Cancellie; senere blev han tillige, under den berømte Johan Skytte, Lærer for den unge Prinds Gustav Adolph[1]. Begge disse Forhold, forenede med de historiske Kundskaber, hvorpaa han allerede havde aflagt Prøver, foranledigede, at han kom til at følge med de svenske Gesandter til nogle af de Grændsemøder, som i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, holdtes mellem begge Riger. Ved et af disse Møder skal han have medbragt 10 Exemplarer af hans **Runokänslones Läråspån**, som han uddeelte til de danske Gesandter[2]. Allerede 1594 var Bures Opmærksomhed nemlig bleven henvendt paa hans Fædrenelands Runemonumenter[3], og 1599 havde han udgivet en kobberstukken Tavle, hvis Titel, eller rettere hvis Indhold, angives paa følgende Maade af Scheffer[4]:

Runokänslones Läråspån ɔ: *Elementa runica usurpata a Sveo-Gothis veteribus, prout ea, cum ex alphabetica doctorum traditione, tum ex lapidibus runicis imprimis, aliisque monumentis patriæ seu Kalendario passim agricolis etiamnum usitato, adhuc eruere et in-*

---

af hvilken nogle af de følgende biographiske Noticer ere tagne; Gezelii biogr. Lexicon I. S. 150 angiver 1568 som hans Fødselsaar.

[1]) Thun *vita E. Palmskiöldii p.* 48. — [2]) Ifølge min lærde Vens, Professor Lilliegrens Meddelelse i et Brev, skal det have været ved et Møde 1602. I dette Aar var et Møde i April bestemt i Knæröd; de svenske Gesandter ankom til Ulfsbek, men af Mødet selv blev intet (Schlegels Gesch. Christ. IV. I. S. 326-27). Brunners Ligprædiken siger ogsaa, at Bure først var ved et Møde i Ulfsbek, siden i Wambedal, hvor de Svenske det følgende Aar samledes, for at bivaane Mødet i Flakkebek; jvf. *Vita E. Palmskiöldii l. c.* — [3]) F. Burman *Triga Suppl. i N. Acta Upsal. V. p.* 291. — [4]) *Svecia literata ed. J. Moller p.* 49. I Erichsen's *Bibliotheca runica* tilføies, uvist hvorfra, at den var i 4to. Efter Brunners Forsikring skal dette Arbeide først have skaffet ham Hertug Carls Yndest.

venire licuit, observationibus quibusdam et exemplis explicata et illustrata: patriæ junctim, ejusque seorsim principibus hæreditariis Carolo, Johanni & Gustavo Adolpho sacrata; in tabula æri propria auctoris manu incisa. Publicata est Upsaliæ An. **1599.**

Da denne første Veiledning til Runekundskab i selve Sverrig skal være forsvundet indtil et tvivlsomt Fragment[1], haves ingen nærmere Kundskab om dets egentlige Beskaffenhed, end hvad man af det anførte Opgivende og af nogle adspredte Vink i ældre Skrifter kan slutte sig til. Ifølge heraf skal den paa en eneste, af Bure selv kobberstukken, Tavle, have fremstilt Runernes Figur efter forskiellige Indskrifter og deres Betydning med tilhørende Bemærkninger[2], samt desuden indeholdt 10 Afbildninger af Runestene[3], og, hvad der er mærkeligt, tillige Jellingestenen over Kong Gorm (med Undtagelse af den sidste Linie), som det synes, laant af Lindebergs Værk[4].

Da saa mange danske Adelsmænd vare komne i Besiddelse af Runokänslones Lärospån, var det naturligt, at den snart maatte komme til Worms Kundskab. Han omtalte den i Breve med fortient Berømmelse[5], commenterede over den for Cantsler Chr.

---

1) Ifølge Prof. Lilliegrens Meddelelse. — 2) *Schefferi Upsalia p.* **400.** *Verelii Runographia p.* **2.** Naar hos Scheffer siges, at Bure ogsaa skulde have udgivet *Fasti*, da menes vel ikke andet, end at han i sin Lärospån har, efter Anførte, tillige benyttet de gamle Runekalendere, som ogsaa tilkiendegives i Worms *Fasti p.* **47.** *Wormii literatura Danica p.* **138** synes at tale om Indskrifter fra høire til venstre paa denne Tavle; ligesom han maaskee ogsaa menes ved den Svensker, der ifølge et Brev af Worm af 1628 (*Epp. I. p.* **299**) blot antog 15 gamle Runer. — 3) F. Burman *l. c. p.* **291,** hvor en af dem er meddeelt *Tab. V.* som Prøve; *Verelii Runographia p.* **6** nævner blot 8 Runestene. — 4) *Wormii Monumenta Danica p.* **328.** — 5) 1621 skrev han: *Quo magis conatus Burei Sveci aspicio, eo magis perplacent, utinam fusiori scribendi genere illos pertexuisset, ac in proposito perrexisset; Epp. I. p.* **46.**

Friis[1], nævnte den ogsaa i sine første runologiske Arbeider[2], men uden dog her at tage nærmere Hensyn til den.

Bures næste offentlige Arbeide i Rune-Literaturen[3] var en Runa-A-B-C-Bok, af hvilken haves 2 Udgaber, Stokholm 1611 og Upsala 1624, begge i Octav. Titelen af den sidste lyder saaledes:

Den svenske A. B. C. Boken på thet enfalligeste så stält, at de vanlige Bokstafvarne lämpa sig efter Runorne, och bådhe såmias med vår vanlighe Pronunciation. Wisdoms början sam, är vist Gudz alvara fruchtan: vis migh visan man, den i ungdone ratade tuchtan. Upsala af Eskil Matzson År 1624. 1 Ark, 8vo. (Forfatterens Mærke J. T. A. B. findes paa sidste Blad).

Til dette Skrift lod Bure egne Runetyper støbe; de første i sit Slags[4]. Da ingen af Udgaverne forefindes i vore Bibliotheker, vides kun fra andre Kanter, at det, foruden det svenske og runiske Alphabet, tillige har indeholdt Fadervor, de 10 Bud og andre Bønner, maaskee paa gammelt Svensk, trykte med Runer[5]. Ogsaa dette Skrift er der Grund til at antage, at Worm har kiendt og benyttet[6].

---

[1]) *l. c. p.* 48. — [2]) *Fasti p.* 47. *Literatura Danica p.* 43, hvor den kaldes *Tabella a Joh. Bureo, viro de literatura patria optime merito, ante annos aliquot edita." Cf. p.* 44. 138. I Fortalen til 2den Udgave lyder Tonen rigtig nok ikke nær saa panegyrisk. — [3]) Om hans endnu utrykte „Runaråfft eller Runakånslo, en liten och klar Underwysning, ther utinnan then Runataflan, som för try Åhr sedan tryctes, widtlyfftigare warder förklarat" s. Antwort auf die Frage, ob J. Erichsens *Bibl. runica* vollständig sey? S. 8. Dette, omtrent 1602 forfattede Skrift, synes at skulle have været det samme for Sverrig, som Worms *Literatura Danica* siden blev for Danmark. — [4]) *Alnander historia artis typographicae in Svecia p.* 97. — [5]) *Warmholz. bibl. hist. Sveogothica XV. p.* 20-21. Antwort ꝛc. S. 6-7. Et Stykke heraf, Fader vor paa gammelt Svensk, efter et Haandskrift paa Pergament, er meddeelt i Peringskiolds Noter til *Vita Theodorici p.* 384. — [6]) Er formodentlig den *Institutio linguæ runicæ* udgivet i Sverrig, der omtales 1629 i *Epp. I. p.* 395-96. Ved samme Leilighed bebudes An-

Endelig udkom 1636 *Literatura Danica*, hvis Forfatter, som vi have seet, ei undlod at henvende Opmærksomheden paa Bures Fortienester. Men at han ikke giorde noget videre Brug af dennes Runetavle, at han ikke, blandt de øvrige forskiellige Rune-Alphabeter, ogsaa anførte det svenske, der dog havde saa megen Authentie, var et unægteligt Misgreb. Mod Dadbelen herfor, som han synes at have forudseet, forsvarer han sig med den udtrykkelige Erklæring, at hans Værk indskrænkede sig til den Deel af Rune-Literaturen, som i egentlig Forstand kunde kaldes dansk eller norsk, og derfor blot grundedes paa saadanne Runealphabeter, som fandtes i danske Bøger eller Haandskrifter, eller vare abstraherede af danske og norske Runemonumenter. — Han nægtede ikke den kiendelige Overeensstemmelse mellem de tre nordiske Rigers gamle Sprog og Skrift, men troede dog, for ei at faae Udseende af at ville pryde sig med laante Fiedre, at burde undgaae alt nærmere Hensyn til de svenske Runer. *Nequaquam vero dissimulandum* — ere hans Ord — *idiomatis ejusdem possessionem, literaturam eandem postulare, sibique a priscis temporibus suo quodam jure vindicare. Unde non mirum, hisce quas jam exhibituri sumus, haud multum dissimiles apud ..... Svecos reperiri, inprimis vero in tabella a J. Bureo ..... editæ; sed ne iis tanquam alienis plumis nostra exornasse videamur, seponenda duxi, eaque solum proponenda quæ vere Danica sunt, quæque ab auctoribus fide dignis, Danis, Cimbris,*

komsten af en svensk Gesandt, Bure, en Slægtning af Antiqvaren, til Kiøbenhavn, hvortil Worm meget glæder sig. Maaskee og kunde den nysnævnte *Institutio* være den i *Schefferi Svecia literata p.* 50 forekommende *Prima juventutis Christianæ institutio literaria, lingua & characteribus latinis & gothicis seu runicis; Holmiæ per Christoph. Reusnerum* 1612. Til et af disse Skrifter sigtes formodentlig ogsaa i *Literatura Danica p.* 147: „*De recentioribus nuper in Svecia & alibi (?) typis runicis descriptis tractatulis non loquor: illi enim in multorum sunt manibus & antiquitatem sapiunt plane nullam, quocirca de illis minus sumus solliciti.*"

Guthisque nostris attribuuntur[1]. At nu en saadan geographisk Begrændsning her var uanvendelig; at Tilsidesættelsen af en saa talrig Klasse af Monumenter i samme Skriftart og samme Sprog maatte svække hans Undersøgelsers Basis; at de samme Grunde kunde tilraade en Udelukkelse af de norske og islandske Runer, oversaae Worm, eller vilde han ikke erkiende. Uden Tvivl har en, paa den Tid undskyldelig, National-Betænkelighed havt ikke liden Deel heri. Nationalismen hindrede ogsaa den svenske Antiqvar, saavel fra at bedømme de Ufuldkommenheder, der maatte være uadskillelige fra det første Forsøg, efter Billighedens Maalestok, som fra at erkiende det gode og brugbare, det kunde indeholde. At nogle af de anførte Runealphabeter vare hentede fra utilforladelige Kilder, indrømmede Worm selv; at end ikke Paalideligheden af dem, der vare abstraherede af selve Monumenter, kunde være hævet over enhver Tvivl, synes han ogsaa at tilstaae[2]. Men, en videnskabelig Godtgiørelse af disse Mangler, en med Sagkundskab affattet Giendrivelse af Worms Hypotheser var i hine Dage ikke at vente af en svensk Medbeiler, end ikke med Bures Aand og Lærdom[3]. Han nøiedes derimod med at give sin Harme Luft i en Satire i den Tids Smag, som udkom under følgende Titel:

Runa redux. Dån Danske K. Waldmars *Prophetia* om Rynas Hem- Flycht, funnan i Danmark, uti en Norsk Bok,

---

[1]) *Literatura Danica p. 42.* Hermed kan sammenholdes, hvad der i Fortalerne til begge Udgaver siges om Aarsagen, hvorfor Worm kaldte sit Skrift *Literatura Danica.* Rigtig nok gaaer han igien for vidt, naar han *p.* 1. taler om de gamle Danske, *qui hanc literaturam invenerunt.* — [2]) *Literatura Danica p. 55-56. cf. Verelii Runographia p. 6.* — [3]) Samme Aar, som *Literatura Danica* udkom, 1636, skal Bure have ladet trykke et „*Specimen primariæ linguæ Scanzianæ* i lika måtto (som Runokånslones Lärospån) *per tabellas* författat," men som formodentlig er aldeles tabt; F. Burman *l. c. p.* 294. Det er formodentlig det samme som nævnes i *Schefferi Svecia literata p.* 51 og synes at have været et Slags svensk Grammatik.

Skalda benemd, vtaf den Höglärde och wid frägde Herren, D. **Olao Worm**, *D. Medicinæ*, uti Köpmannehamns Acad. *Profess. Publ.* och af Honom där sammeståd es latit af Prentet vtgå År 1636. Vnder dåd Namnet *Literatvra Danica.* Tryckt i Stockholm aff Peter van Selow. 11 Blade i 8vo[1].

Forfatteren dedicerede „desse Wiisor .... för en wälmeent Nyårsgafwa," til Greve Magnus Gabriel de la Gardie, som ham „forenämde *Literaturam Danicam* alraförst præsenterede och gunsteligen föråråde." Trykkeaaret angives paa intet Sted udtrykkeligt; men paa 6te Blads første Side forekommer Følgende, som skulde lede til en chronologisk Bestemmelse: *Colomba Svethica septuagenaria A. C.* **1638, 25** *Mart. Hoc (hos?) ego vermicolus (sic!) feci Ante annos* **44** *Edita Tabula, dicta,* Runa-Kenslones Låre-Spån." Da Skriftet i Dedicationen nævnes som en Nytaarsgave, skulde man næsten troe, at man i Sverrig paa den Tid endnu, som i nogle andre europæiske Lande, har regnet det borgerlige Aar fra Maries Bebudelse eller 25de Marts[2], og at Skriftet altsaa er udkommet i den første Halvdeel af 1638, omtrent halvandet Aar efter Worms. Men da **Runokänslones Lärospån** udkom 1599, var det 39, ikke 44 Aar tidligere end nærværende Skrift; her er altsaa en chronologisk Modsigelse. Dog, dette er ikke det

---

[1]) Dette er det eneste af Bures — tilhobe sieldne — Skrifter, hvoraf et Exemplar haves i det kongelige Bibliothek, som dog, ved Sammenligning med Erichsens *Bibl. runica* S. 5 og Warmholtz *Bibl. XV.* S. 22 (hvor det ogsaa angives for 1½ Ark) synes at mangle det sidste Blad. — [2]) Hans Fødselsaar vilde da stemme med det i *Gezelii biograph. Lexicon. I.* angivne. Paa 7de Blad synes han at omtale en Sendelse til Kiøbenhavn (Såliarehafn?), men saa dunkelt, at man ikke kan vide, om derved skal forstaaes hans Overbringelse af Krigserklæringen 1611, der skal have været forbundet med personlige Ubehageligheder for ham (J. Thun *vita Palmskioldii p.* **49**), som muligt kunne have været et Slags Giengield for den danske Herolds Behandling i Sverrig; Schlegels Gesch. Christ. *IV. I.*

eneste Dunkle i denne med phantastiske Allusioner opfyldte Vise-samling, som selv svenske Lærde maae finde uforstaaelig[1], og som for Nutiden har tabt al Braad. — At det egentlig var Titelen paa det Wormske Skrift, Benævnelsen „Danske Runer", og Yttringen paa første Side om de Danske, som *literarum runicarum inventores*, der havde stødt Forfatteren, kan sluttes af det endelige Resultat: „*Runa igitur Suethica literatura origine: non Gothica, vel Getica, nec Danica, vel Dacica, vel Davica*[2]." For øvrigt kunde det Heles Tone ei med Billighed siges at være fremkaldt af Worm.

Denne blev derfor heller ikke Svar skyldig, da han 13 Aar senere leverede den anden Udgave af sin *Literatura*. Efter i Fortalen at have omtalt det Bifald, hvormed hans Værk var blevet modtaget i Udlandet, tilføier han blandt andet: „*Unus tamen in vicinia repertus est, invidiæ ostro percitus, qui totis viribus eam arrodere, & næniis ac quisquiliis anilibus proscindere conatus est. Nullo alio titulo, quam quod ante chartam quandam alphabetariam, sine succo, sine sanguine, sine omni documentorum apparatu, in vulgus sparserit, præclarum artis runicæ, ut volebat, non modo specimen, sed & fundamentum. Sed cum spretam & neglectam eam videret, utpote ex mutilis, ineptis & falsis, ex quibus nemo facile se expediret coagmentatam, indigne tulit meam literaturam ab eruditis prælatam & aliquo in precio a bonis & curiosis habitam. Suæ igitur Cabalæ, arte Rosicrucianæ nænias quasdam consarcinavit*[3], *ut in anicularum con-*

---

[1]) Erichsen *Bibl. runica* S. 5. Warmholtz *XV.* S. 22. — [2]) Erichsen og Warmholtz *l. c.* Dette maa findes paa det sidste Blad, som da mangler i det kongelige Bibliotheks Exemplar. Det fortiener at bemærkes, som Bidrag til den danske poetiske Literaturs Historie, at Bures Viser her siges at kunne synges efter Melodier af visse navngivne danske; jvf. Nyerup Fædrenelandets Literatur i Middelalderen S. 15. — [3]) Bure lagde sig meget efter den cabbalistiske Videnskab; Gezelius *I.* S. 150.

venticalis ad colum cantentur, vernaculo suo idiomate, sed modulis & numeris adeo ab antiquitate remotis, ut nec ipsa Alecto pro runicis agnosceret. Quibus summi viri nomen & auctoritatem temerare, quod impune aggressus sit, miror. Uagtet nu Worm her ikke udtrykkeligen nævner Bure, men synes at antage, at en Anden havde misbrugt dennes Navn, er det dog tydeligt, at han her har meent, baade ham selv og hans *Runa redux*[1]. Mærkeligt nok, at for øvrigt de samme gunstige Yttringer om Bure, som forekomme i den første Udgave, gientages i den anden.

Ligesom Bure optraadte paa denne Bane meer end en Fierdedeel af et Aarhundrede tidligere end Worm, saaledes kom han ogsaa tidligere til at samle og udgive Runemonumenter, skiøndt ikke under de heldigste Auspicier. Allerede i A. 1602 indgav han til Hertug Carl (siden Carl IX) et Forslag desangaaende. Resultatet heraf blev uden Tvivl den antiqvariske Reise giennem de fleste af Sverrigs Provindser, som han i Aarene 1611—43 kom til at giøre, hvorved han tog Tegning af Runeindskrifter, efter Formodning, til et Antal af omtrent 400[2]. Men da de forandrede Omstændigheder ikke vilde tillade ham at faae disse stukne i Kobber, udkom i Aaret 1624 som en Prøve 48 Saadanne, skaarne i Træ, deels af ham selv, deels af Andre, under Titel: *Monumenta Sviogothica hactenus exsculpta*[3]. Disse synes kun lidet at være blevne bekiendte uden for Sverrig, ligesom en paafølgende større Samling af henved 200 Runemonumenter, stukne i Kobber, der blev færdig omtrent 1643, eller paa samme Tid som Worms Monumenter, formedelst hans høie Alder og

[1]) *Verelii Runographia p.* 2. — [2]) F. Burmann *l. c. p.* 292—97. [3]) *l. c. p.* 293. Det var for det meste disse, som H. Curio 1663 udgav under Titel: *Monumenta lapidum aliquot runicorum.* Om de Helsingske Runemonumenter, der ogsaa skal have været blandt disse, s. *O. Celsii oreades Helsingicæ p.* 36. *Ejusd. Runæ medalpadicæ p.* 11. *Benzelii periculum runicum p.* 57. *Schefferi Svecia literata p.* 51. Nettelbladt Antwort S. 12.

ugunstige Forhold neppe nogensinde er bleven offentlig[1]. Det sidste bekiendte runologiske Arbeide af Bure bliver da vel de ovenfor omtalte Anmærkninger til nogle af de Wormske Monumenter. Selv døde han 1652, to Aar før Worm, i en Alder af 84 Aar, under Christinas Regiering hverken paaskionnet eller opmuntret efter Fortieneste[2].

Sammenlignes nu Yttringerne af Bures og Worms antiqvariske Virksomhed og begges udvortes Forhold, da forekommer i visse Henseender megen Overeensstemmelse, i andre megen Ulighed. Begge havde de den Fortieneste, i deres Land at have brudt Isen i dette Fag, men Ingen af dem havde giort sit Fædrenelands Oldsager til Gienstand for et udelukkende Studium. Begges videnskabelige Stræben havde nemlig taget en, den Tid ei usædvanlig, polyhistorisk Retning. For Worm var Natur- og Læge-Videnskaben en Hovedsag, hvormed hans Embedsstilling stod i uadskillelig Forbindelse; heller ikke var han fremmed i de philologiske og philosophiske Discipliner. Bure kunde vel, som svensk Bibliothekar, Archivar og Antiqvar, siges at være forpligtet til *ex officio* at giøre de svenske Oldsager til sit Hovedstudium; men med levende Interesse omfattede han tillige de mathematiske, astronomiske, mechaniske og chymiske Videnskabsgrene, ei uden en vis, for den Tid egen mystisk Tendents; desuden havde han giort sig bekiendt med de orientalske Sprog og forsøgt sig i Poesien.

Omstændighederne tillode Worm selv kun leilighedsviis at betragte enkelte af sit Fødelands Runemonumenter med egne Øine og aftegne dem med egen Haand; for største Delen maatte han tage sin Tilflugt til fremmed Hielp og kunde derfor ei altid være sikker i Henseende til sine Copiers Rigtighed. Bure havde derimod paa sine vidtløftige antiqvariske Reiser rig Anledning til at øve sit Blik, ved Beskuelsen af flere hundrede Runestene; hvilket, tilligemed hans naturlige Kunstsands og erhvervede Kunstfærdighed,

[1]) Worm synes i *Monumenta p.* 525 ogsaa at sigte til Bures Monumentsamling. — [2]) F. Burman *p.* 295.

der satte ham i Stand til selv at gravere sine Aftegninger i Træ og i Kobber, nødvendigen maatte give hans Fremstillinger et eiendommeligt Fortrin for den danske Antiqvars. Han synes i det Hele at have fremstilt Runemonumenterne, saaledes som han fandt dem, med megen Troskab, skiøndt tillige med en vis Elegants, uden dog at tillade sig nogen Forandring eller Tilsætning[1]. At Eftertiden har kunnet see et og andet rigtigere, formindsker ikke hans unægtelige Fortienester i denne Henseende. Ogsaa have vi i det foregaaende bemærket, at han indsaae og undgik den ei sielden hos Worm forekommende Feil, at begynde Indskrifternes Læsning fra en urigtig Side; men vi have tillige anført Beviser for, at hans mangelfulde Sprogkundskab, hans phantastiske Anskuelse af den gamle Historie[2], og den Mangel af Kritik, han havde tilfælleds med sin Tid, give — i det ringeste — nogle af hans Forklaringer næsten mindre Værd end Worms. Desuagtet maa det dog altid ansees som et Tab, at ugunstige Forhold hindrede ham fra at bringe Frugterne af sin mangeaarige Samlerflid for Lyset; hvilket igien giør det vanskeligt, at fælde nogen bestemt Dom om Værdien af hans Arbeider. I denne Henseende var Worm heldigere, og saa mange Vanskeligheder der endog forsinkede Udgivelsen af hans Skrifter, lykkedes det ham dog tilsidst, rigtignok mere ved egne Kræfter end enten ved offentlig eller privat Understøttelse, at sikkre sine Samlinger for Undergang.

Antages nu, at Begges Fortienester veie lige meget i vor Tids Vægtskaal, saa lader det sig uden Tvivl ogsaa godtgiøre, at Bures Indflydelse paa Worms Virksomhed var ringere end adskillige svenske Lærde have antaget, og at den sidstes Bestræbelser kun meget uegentlig kunde siges at være foranledigede ved den førstes

[1]) F. Burman *p.* 295. Tredsindstyve af Bure copierede Runeindskrifter ere her meddeelte *p.* 299 *sq.* — [2]) Man see et Sted af hans *Adulruna rediviva* om Oprindelsen til de tre Kroner, i *Scheffer de antiquis Sveciæ insignibus p.* 144 *sq.*

tidligere Arbeider[1]. Vistnok kiendte Worm den alt 1599 ud-givne Runokånslones Låréspån, men uden at benytte den, og det er ligesaa vist, at selv uden denne Forgiænger vilde det ikke aldeles have manglet ham paa Veiledning, endog fra hans eget Land, da Bonav. Vulcanius allerede 1597 i sit Skrift *de literis & lingua Getarum s. Gothorum* havde leveret Runealphabeter, som vare ham meddeelte her fra Danmark, og Jellingemonumentet allerede tidligere ved den navnkundige H. Ranzaus Omhu var blevet stukket i Kobber[2]. Alle disse Forsøg vare ældre end Bures, og stode de end alle langt under den svenske Antiqvars, saa kunde de dog altid være tilstrækkelige som første Ledetraad for en Ynder af det nordiske Oldstudium, hvis Opmærksomhed snart maatte blive henvendt paa flere end een Runesteen i Nærheden af hans Opholdssted[3], og som desuden ved Omgang og Brevvexling med literate Islændere ikke letteligen kunde savne brugbare Vink og Oplysninger. Uden at beskyldes for Partiskhed mod den genialske Bure, tør man vel derfor paastaae, at Worm, selv berøvet denne Forgiænger, vilde have giort Epoke i den danske Runographie[4].

II.

Ole Worms Bestræbelser for den islandske Literaturs Fremme.

1.

Samtidig med Worm, skiøndt ældre end han, var den gamle islandske Literaturs Restaurator Arngrim Jonsen. Allerede i

[1]) Dette antages af *Rudbeck Atlantica I. p.* 831. *Schefferi Upsalia p.* 400. *Verelii Runographia p.* 2. *Biörneri Epist. respons. ad O. Celsium p.* 7, o. fl. — [2]) Udkast til den nordiske Archæologies Historie, S. 43. 45. — [3]) Efter Worms egen Forsikkring var det Strøe-Monumentet i Skaane, der gav den første Anledning til hans antiqvariske Grandskninger; *Ogerii Iter Danicum p.* 67. — [4]) At ellers ikke alle Svenske vare partiske for deres Landsmand, erfares af et Brev af O. Rabenius til den yngre Benzelius af 1706, hvori han hæver Worms Arbeider og Fortienester langt over Bures; Gidrwells nya swenska Bibl. 1 B. *II.* S. 172.

Aaret 1596 havde denne for sin Tid sieldne Lærde, ifølge kongelig Befaling, begyndt at samle Haandskrifter og andre Oplysninger til den nordiske Historie fra Island, for deraf at meddele den kongelige Historiograph N. Krag Oversættelser og Udtog[1]. Denne rige Kilde for Nordens gamle Historie var altsaa aabnet før den Tid at Worm for Alvor begyndte at kaste sig paa de fædrelandske Oldsager; han formaaede derfor Cantsleren Chr. Friis til paa ny at anmode Arngrim Jonsen om Bidrag og Oplysninger fra Island[2]. Denne opfyldte dette Forlangende, saavidt det stod til ham, med megen Beredvillighed; meddeelte, som vi alt have seet, *loca classica* og Traditioner Runeskriften angaaende; besvarede Worms jevnlige Spørgsmaal; forskaffede ham islandske Haandskrifter; kort, gik ham i meer end 20 Aar saa virksomt og ufortrødent tilhaande, at Worm, som taknemmeligen erkiendte, hvormeget han skyldte hans Veiledning, aabenhiertigen tilstod, at denne lærde Mands Død 1648 for stor Deel havde betaget ham Lysten til dette Studium[3]. Først efter hans Død kom Worm i Forbindelse med den af de islandske Haandskrifters Samling og Opbevaring saa fortiente lærde Skalholtske Biskop Brynjulf Svendsen, som meddeelte ham gode Bidrag til Runeliteraturen og tilsendte ham enkelte af sine Udarbeidelser[4]. Desuden underholdt Worm, saavidt den vanskelige Communication tillod det, en Brevvexling med 13 andre literate Islændere, meest Nordens gamle Sprog og Oldsager vedkommende. Blandt disse fortiener især at nævnes hans forbums Discipel, den ovenfor omtalte Holumske Biskop Thorlak Skulesen, fra 1626 til Worms Død hans stadigste Cor-

[1]) Dedic. foran *Crymogæa. Epistolæ I. p.* **293**. Herved foranledigedes ogsaa hans under Titel *Supplementum historiæ Norvegiæ* forfattede vigtige, endnu utrykte, Commentar over J. Mortensens norske Kongers Krønike (1594), som Worm kiendte og benyttede; *Monumenta p.* **16**, *Epp. I. p.* **319**, jvf. Suhms kritiske Historie *II.* S. 41 *sq.* — [2]) *Epp. I. p.* **293**. — [3]) *Epp. II. p.* **1102**. — [4]) f. Ex. hans *Conjectanea in Saxonem. Epp. II. p.* **1036. 1053**.

respondent, og Præsten Magnus Olassen, begge temmelig bevandrede i den islandske Poesie.

Unægteligt er det, at den ved Worm vakte Interesse for Nordens Oldsager og gamle Literatur ogsaa virkede kraftigen til at fremkalde og vedligeholde Sands og Opmærksomhed derfor i Island selv, hvor der fra denne Tid af, ved Arngrim Jonsen og Brynjulf Svendsen, dannede sig en egen Skole, som giennem Torfæus og Arnas Magnæus forplantede sig indtil vore Dage. — Uden en saadan Impuls udenfra, var det gamle Island maaskee snart blevet et *terra incognita* for Islænderne selv. Worm klagede allerede jevnligen over, at kun faa unge islandske Studerende vare hiemme i deres Fødelands gamle Sprog og Literatur[1]. Naar de kom tilbage til Hiemmet og havde opnaaet det for studerende Islændere dengang sædvanligste og høieste Maal, et Præstekald, lagde de for videnskabelige Sysler saa ugunstige udvortes Betingelser og Folkets trange Vilkaar, utallige Hindringer i Veien for deres videre Fremskridt paa Videnskabernes Bane[2]. Ikke uden Grund befrygtedes derfor, at Kundskab om den nordiske Fortid vilde efterhaanden uddøe i det Land selv, der i saa mange Henseender var at ansee som den egentlige Depositær for hiin Kundskab[3]. Men denne Frygt blev fra Worms Dage af ugrundet. Efterspørgsel fra danske Lærde, Anmodninger, der gialdt lige med Befalinger, fra Cantslerne og andre Magnater, endelig ogsaa

---

[1]) *Epp. I. p.* 166, 184, 199, 364. jvf. Fort. til *Lexicon runicum.* — [2]) Worms islandske Brevvexling frembyder mange Exempler herpaa, man see *Epp. I. p.* 310, 355, 365. *II. p.* 616 og mange fl. Svend Jonsen, der havde været Amanuensis hos Worm og siden sendte ham Forklaringer over gamle islandske Viser, bad ham meddele sig hvad han vidste om de Islænderes Privilegier, der engang havde været Borgere ved Kiøbenhavns Universitet, da de paa mange Maader trykkedes af den verdslige Øvrighed, som endog tvang dem til at underholde Fattige, Syge og Umyndige, der paa nogen Maade vare dem beslægtede. „*Vix libros & vestes retinemus, quia eas quoque ad ejusmodi egenorum sustentationem vendere cogamur*", tilføier han *ib. II. p.* 631. — [3]) *Epp. II. p.* 629—633.

Opmuntringer og Begunstigelser fra Regieringens Side, foranledigede Islænderne, Tid efter anden, til at samle og nedsende gamle Haandskrifter, grandske i deres Lands ældre Literatur, ja endog lægge Haand paa egne Undersøgelser[1]. At nu egennyttige Motiver, saasom Haab om Embeder, om Exspectance for deres Sønner, om heldigt Udfald af Ansøgninger, ofte var det, der meer end egentlig videnskabelig Interesse satte deres Virksomhed i Bevægelse, kunde ikke hindre, at meget udrettedes til Sagens Fremme[2].

Hvad Worm især ønskede fra Island, gamle Haandskrifter, var dog ei let at bekomme. Alt dengang klagedes over Mangel paa saadanne, eller at de ofte befandt sig i Ustuderedes Hænder, som rugede over dem[3]. Det vigtigste af denne Art, han vides at have erholdt, var uden Tvivl den endnu existerende Membran af den

1) *Epp. I. p.* 362, 367, 368, 370. *II. p.* 1036. — 2) Worms Breve frembyde ogsaa herpaa overflødige Exempler; f. Ex. *I. p.* 294, 299, 301—2, 318. *II. p.* 608, 615, 617, 631. Den nys omtalte Svend Jonsen ansøgte giennem Worm hos Cantsleren Chr. Sehested om Exspectance efter Arn. Jonsen; men denne havde faaet Løfte paa, at Ingen skulde erholde saadan Exspectants til Præjudits for hans Sønner, deels for hans videnskabelige Fortienester, deels for hans nylig udgivne og til Cantsleren selv dedicerede Skrift (*Specimen Islandiæ historicum* 1643). Worm raadede ham derfor at indgive til Cantsleren en Ansøgning, hvori han giorde denne opmærksom paa den Tieneste, han med Hensyn til Antiqviteterne og i det Øiemed (*eo fine*), at han derfor til Belønning skulde erholde en Beforbring(!), havde udviist; at han nu trykkedes af Fattigdom og Næringssorg m. v. *II. p.* 630. Magnus Olaffen, som efter Cantslerens Befaling havde oversat Edda paa Latin, aflagde 1629 i den Anledning følgende naive Troesbekiendelse: „*Meræ ibi nugæ, & minus dignæ, in quibus bonæ perdantur horæ, nisi magistratui parendum sit, cujus etiam animos delectandi ministerium a subjectis deberi existimo*". *I. v.* 358. Fire Aar senere følte han derimod en synderlig Interesse for den eddiske Literatur m. v. *p.* 365. Hvorledes Worms Indflydelse reddede den af sit islandske Lexicon især bekiendte Gudmund Andresen fra Undergang, s. hans Breve *II. p.* 1070. F. Johannæus *III. p.* 587. 3) *Epp. I. p.* 301, 363.

yngre Edda (*Codex Wormianus*), som Arngrim Jonsen forærede ham[1], og en Codex af Knytlinga-Saga[2]. Den *vetus codex membraneus manuscriptus*, hvoraf han, som et Tillæg til *Literatura Danica*, lod det gamle Skaldatal aftrykke i en latinsk Oversættelse, synes ei at have tilhørt ham selv[3]. For øvrigt var det Meste, der tilsendtes ham fra Island, Afskrifter, Oversættelser og Commentarer[4]. Af Saadanne lod han to af de vigtigste trykke i sin *Literatura Danica*, nemlig Regner Lodbroks Dødssang, efter en, nu tabt, Membran af Sagaen med Oversættelse og Forklaring af Magnus Olassen[5], og Sangen Höfuðlausn, uden Tvivl af Biørn af Skardsaa[6]. I dette Skrift meddeeltes de første Undersøgelser, der haves om den gamle islandske Poesie, nemlig om Metriken af Thorlak Skulesen[7], og om Poesiens Oprindelse og almindelige Beskaffenhed af Magnus Olassen[8]. At nu denne nyvakte Sands for den gamle Literatur yttrede sig paa en Maade, der vidnede om, at dette Studium blandt Islænderne endnu var i sin Barndom, maae ikke undre os. Naar Arngrim Jonsen selv tilstaaer, at en gammel Kierlings Hukommelse var Kilden, hvoraf han hentede visse gamle

1) *Epp. I. p.* 166, 801. *Syllabus Auctorum* foran *Lexicon runicum.* — 2) *Epp. I. p.* 106. — 3) Verelius *Hervararsaga p.* 187 mener, at den var af en Membran af Edda, som havde tilhørt Stephanius og siden kom til Antiqvitetsarchivet. — 4) F. Ex. over Krokarefs mørke Taler, *Epp. II. p.* 617. over Getspeki Heiðreks *ib. p.* 629, over den eddiske Sang Brynhildarmál *p.* 630—31, over Viserne i Knytlinga *p.* 629, Rauðúlfsþáttr med dansk Oversættelse *p.* 185, 608 og fl. jvf. Suhms Samlinger *I.* 2. S. 112. 5) Om Værdien af denne Udgave, da Membranen, hvoraf den er tagen, er tabt, s. Prof. Rafns Udgave S. 75, 87, hvor Udg. dog har overseet Worms *Epp. I. p.* 363-64, der viser, at ei Worm selv, men Magnus Olassen var Bearbeideren. — 6) *Verelii Runographia p.* 5. *F. Johannæi Hist. eccl. Isl. III. p.* 583. I den magnæanske Udg. af Eigla *p.* 427 antages urigtigen, at Bearbeidelsen var af Worm selv. — 7) Qvart Udg. 175 *sq.* Folio Udg. *p.* 163 *sq.* — 8) Qvart Udg. *p.* 190. Folio Udg. *p.* 177.

Skaldedigte[1], da kan dette minde os om, at mange af de Ossianske Digte paa lignende Maade ere komne til Nutidens Kundskab. Ogsaa de færøiske Kæmpeviser kiendte allerede Worm, men findes ikke at have gjort noget Brug deraf[2].

Det var ogsaa en Virkning af Worms i de Lærdes Tungemaal forfattede Skrifter og af hans udbredte Brevvexling, at en vis Interesse for de nordiske Oldsager vaktes, selv i Udlandet[3]. Den franske Premierministers Cardinal Mazarins Interesse herfor gik endog saavidt, at han selv lagde an paa at samle et skandinavisk Bibliothek, hvortil Worm skaffede ham, foruden Andet didhørende[4], en Afskrift og latinsk Oversættelse af den yngre Edda, efter hans egen Codex, ved en islandsk Studerende Stephan Olafsen, siden Præst i Vallanes. Denne kunde endog, i samme Anledning, paa fordeelagtige Betingelser have kommet til at giøre en Reise til Paris, hvorom han foreløbigen raadførte sig med sin Velynder Brynjulf Svendsen i et Brev fra Kiøbenhavn d. 20de Mai 1646, som her fortiener at meddeles, ogsaa fordi det giver Vink om den Anskuelse af den gamle nordiske Literaturs Værd, som enkelte Islændere dengang endnu nærede. Det lyder saaledes: „*Quemadmodum quidam dicere solebat, permultos Athenas venire studii causa, principio sapientes, deinde philosophos, postea Rhetores, postremo idiotas evadere; idem aliquis in me non immerito diceret, qui jam annos*

1) *Epp. I. p.* 317. Det var egentlig de saakaldte Skioldungaviser, som Cantsleren ønskede sig. *ib. p.* 313, 316, 327. — 2) Suhms Samlinger I. 2. S. 112. — 3) For at give den lærde hollandske Naturkyndige J. de Laet en Idee om Nordens gamle Sprog og Literatur, sendte han ham 1643 et Fragment af de norske Løve og et islandsk Skolelexicon, og bemærker tillige, at det gamle danske og norske Tungemaal var det samme, som det nuværende Islandske, paa en liden dialectisk Forskiel nær. *Epp. II. p.* 825. — 4) Det var egentlig giennem de franske Gesandter, som underhandlede Bromsebro-Freden, at Worm kom til at giøre dette Bekiendtskab. Han sendte Cardinalens Bibliothekar Gabriel Naudæus en islandsk Lov paa Pergament (formodentlig Jonsbogen), et Calendarium og en Primstav; *Epp. II. p.* 898—99, 902.

ferme tres litterarum studiosus in hac Academia salutatus, adeo in tergum recesseram, ut relicto Latio, in rebus Normannicis nunc demum consenescam; roges causas tanti infortunii? Edda nostra una est & facile princeps, in qua describenda plurimum temporis & operæ insumo. Quemadmodum enim illa primum authorem Parisiis habuit[1]*, ita nunc sui cultores eo vel invitos trahit, ac ne rem hanc inauditam tanquam fictam rejicias, sciat Tua paternitas oblata mihi esse ultro a legato Gallico (cujus nomine Eddam Snorronianam Islandico-Latinam scribo) stipendia satis ampla, ut ad Massarinum Cardinalem & Vice-Regem Galliæ profectionem susciperem, antiquitatum Normannicarum (quibus ille bibliothecam instruit) enucleandarum gratia; cujus, licet ab una parte valde sum cupidus, ab altera tamen retardat pietas parentibus & patronis debita, quibus inconsultis rem tantam aggredi religio est; inter quos Tu es, reverende Domine Pater, vel omnium primus, cujus maturum judicium & consilium prudentissimum hac de re expeto, quod certum est sequi; de parentum consensu totus ambigo, quem si non impetravero, quid consilii capiendum? Nisi rumpendum suadeas quod aperiri non potest, aut dissecandum quod nequit dissolvi: quod tamen crudele nimis multi non abs re judicabunt*[2]*."*

2.

Worms vigtigste Fortieneste af den gamle islandske Literatur bestod i det Fremstød, han havde givet denne ved Samling, Op-

---

[1]) Uden Tvivl har Brevskriveren her forvexlet Snorres Edda med Sæmunds Edda, hvis Samler skal have opholdt sig en Tidlang i Paris; *F. Johannæus I. p.* 198. *Vita Sæmundi* foran den kiøbenhavnske Udgave af Edda *p. II.* — [2]) Om dette Foretagende see videre *Wormii Epp. p.* 902, 938, 941–44, 946, 960. En Afskrift af denne Bearbeidelse havde Resen siden til Brug ved sin Udgave af den yngre Edda; *F. Johannæus III. p.* 560. Et Par Breve imellem denne S. Olaffen og Worm s. *Epp. II. p.* 1072—73.

muntring og Indflydelse; selv følte han sig hverken kaldet eller foranlediget til egen Undersøgelse af nogen bidhørende Gienstand; men vel skyldes hans Bestræbelser Udgivelsen af to, med Hensyn til den Tid, ei uvigtige Arbeider af Andre.

Blandt de gamle norske Nationalskribenter fortiener Peder Clausen især en hæderlig Erindring, som Norges Chorograph og Snorres Oversætter. Han var født i Norge 1545 og døde 1623 som Præst til Undal og Provst i Lister og Odderness Provstie. Til de faae bekiendte Personalier om ham, kan, efter et gammelt Sagn, endnu føies et Par Omstændigheder, nemlig, at hans Hustru var fra Jylland og at han 1608 blev indstævnet til Herredagen i Bergen for et begaaet Drab[1].

Hans Norges Beskrivelse udkom først længe efter hans Død, under følgende Titel:

„Norriges oc omliggende Øers sandfærdige Bescriffuelse, Indholdendis huis vært er at vide, baade om Landsens oc Indbyggernes Leilighed oc Vilkor, saavel i fordum Tid, som nu i vore Dage; Korteligen tilsammenfattit aff H. Peder Clausøn, Sognepræst i Undal. Prentet i Kiøbenhaffn, hos Melchior Martzan, paa Jochim Moltken Bogførers Bekostning. 1632. 4." (185 S. foruden Dedication og Register).

I Dedicationen til Christopher Urne til Aasmark, Statholder i Norge (den Samme, hvem Worm siden tilegnede Beskrivelsen over Tillitsestenen i *Monumenta Danica*), og J. Bielke til Østerraad, Norges Cantsler, siger Forlæggeren, J. Moltken, at dette Skrift var ham tilhændekommet af hans „synderlige Forbrer oc Patron." Denne var Cantsleren Chr. Friis til Kragerup, som havde erholdt det tilsendt af Biskop Wegner i Stavanger, og selv leveret det til Trykken[2]. At Worm ellers ogsaa maa have havt nogen Deel i Udgaven, enten med en og anden Bemærkning eller med Correcturlæsning, kan sluttes deraf,

[1]) Jvf. Topographisk Journal for Norge. *XII.* S. 23-24. — [2]) *Epp. I. p.* 380-82.

at han, i Fortalen til Clausens Norske Krønike, taler om denne Norges Beskrivelse, som han „nyligen haver til Trykken beforbret"[1].

Det var den første trykte norske Chorographie, og har, som saadan, endnu meget Værd[2]. Den blev i en følgende Tid udskrevet og epitomeret af Ar. Bentsen, J. L. Wolff og flere; selv udkom den 1727 paa ny i Octav[3]. Den blev oversat paa Latin af Torfæus, som en Indledning til hans norske Historie, paa Tydsk af C. Steinkuhl (1685); en fransk Oversættelse existerer i Haandskrift[4].

I en Efterskrift til Læseren bebudedes en Udgave af „den rette gamle og fuldkomne **Norske Chronike**, som saa tit oc ofte bliver af vores Autore citert, og ikke tilforn haver været saa fuldkommen udgangen paa Trykken." — Dette var da den Clausenske Oversættelse; den ældre mindre fuldkomne Udgave, der sigtes til, er det Udtog af Snorres Værk, med Tillæg, som under Titel: „Norske Kongers Krønike og Bedrift, indtil unge Kong Haagens Tid, som døde *Anno Domini* 1263, udsat af gammel Norske paa Danske," var udgivet Kiøbenhavn 1594, i 8vo, af Sognepræsten i Slangerup **Jens Mortensen**[5].

Det er bekiendt, at der endnu i det 16de Aarhundrede i Norge maa have existeret Codices og Haandskrifter af Snorres og hans Fortsætteres Værker[6]; ligesom ogsaa Kundskaben om

1) Jvf. Minerva 1788. *I.* S. 186 *sq.* — 2) Jessens Norges Beskrivelse S. 101 *sq.* 3) Om denne Udgave yttrer Arne Magnussen sig i en Betænkning af 4de Septbr. 1728 angaaende Cancellieraad Wielandts Ansøgning om Privilegium paa en Deel Bøger, saaledes: „P. Clausens Norges Beskrivelse er en god Bog, men af Wielandt *vitiose* eftertrykt, hvorfor jeg ikke seer, at det jo burde tillades en kyndig norsk Mand den at rette og forbedre, og med *Annotationes* lade trykke, hos hvem han vilde, ifald nogen vilde lægge Haand derpaa." — 4) En saadan nævnes i *Ayscough's Catalogue of the Manuscripts in the british Museum I. p.* 353. — 5) S. Fortalen til Clausens Oversættelse. Jessen S. 77. — 6) Heimskringla, Kiøbenhavnske Udg. *I.* Fort. S. *XIX. XXIV-V. IV. p. XXIII.* Clausens Norges Beskr. S. 168. Ved A. 1560 omtales norske Kroniker som tilhørende Ber-

det norske Tungemaal heller ikke paa den Tid har været saa aldeles uddød, at der jo — maaskee ved en eller anden indfødt Islænders Hielp — forfattedes Oversættelser eller Compilationer deraf i det nyere Bogsprog[1]. Den ældste blandt disse, som endnu haves, torde være en omtrent A. 1551 fuldført Oversættelse af Snorres Norske Historie indtil Olaf Tryggesens Regiering, der opbevares blandt de Magnæanske Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket (Nr. 93, i Folio), med følgende Titel: „Her begynnes thenn norske Kronik ßom kalles Konnigeboghen om danske, swenske oc norske Konninger och deris Afſſpringh, noghet aff them alle och mest aff de norske Kon." — Oversætteren, som det synes, en dansk-født Mand „Lauritz Hansen Bonde pa et. N. (ɔ: Eders Naades) Gaard Skough"[2], har forudskikket en Dedication til den udvalgte Konge Frederik (siden II.), hvoraf følgende i flere Henseender fortiener at udskrives:

„Werdes Etthers Konninglige Matt. ville i Hug lade kome ath nu paa tridie Aar sidenn, E. K. M. varr paa E. N. Slott Akershuſs[3] neruerendis Hoglerdiste Mendh H. Doctor Christiarnn Medicus ok Mester Johann. Swaningius Pedag. begerede och badhe megh vdtſchriffue paa Danske aff tesse gamble norske Bogher nogle Antiquitates, E. K. M. Rigis Norrigis Konungers, Hoffdingers och andre berombistes Mennz fordom Regement och Orlogshandell innenn landz och vdenn ... thi att jegh ingelunde burde ath neghte Godhuillighedenn i thet ieg kann,

gens Capitel; Suhms Samlinger *II.* 2 H. S. 92. Jvf. den strax paafølgende Dedication foran Laur. Hansens Oversættelse.

[1]) Adskillige saadanne haves blandt de Magnæanske Haandskrifter, meest Udtog af Snorre, med Fortsættelse til Hakon Hakonsens Død. Worm nævner i Fortalen til Claussens Kronike en „Matz Tordsøn Laugmand til Guleting, som skulde have præsteret noget udi denne Krønike at vertere." — [2]) Maaskee Gaarden Skoug i Skibtvedt Præstegield, Rakkestad Sorenskriverie. — [3]) Dette maa have været 1548, da Prinds Frederik modtog Hylding i Opslo. De tilstedeværende Personer, som her nævnes, vare Prof. Medicinæ ved Universitetet Christian Torkildsen Morsianus og den kongelige Historiograph Hans Svaning.

ennbaa att Formugenn och Forstandigheden er icke horss meg ther till som bør hellst for min rette Herre och Konninge gør thett E. K. M. kann nemeligt were. Dog haffuer iegh sidenn taget meg for enn Kronick som paa gamell Norske Maall er scriffuin, som her kalledes vdi gamell Tijd Konngabogh, och thenn var seneste her i Norrighe vdtdragenn aff alle andre huers serlestis Kongers Saugebøgher och begynner førſt paa thett som Harald Konning then Harfagre lod samble aff sine framfarne Forældrene och begynner først aff the Asianer etc vdi thenn neste Bogsens eigin Fortale. Der effter thett som thenn Sloghe.... Man.... Aare Prest i Yslandh tilhobe samlet i sine langsomelige Dauge, saa oc i same Fortalenn bemeles[1]. Effter hannem (Are) toghe de her i Landett opp att schriffue huerss Kongers Krønicker paa Pergmen, alt thett som vinnisfast war och almennilige tale war om Herrer oc Høffdinge, indh till Magnus Konings tijdh Son Hakonns Koninges thenn som Sonesøn Swerris war. Effter thenne Magnus Konings tijdh bleff her inge Krønicker skriffne thet ieg wedh paa Norske aff nogle Norske Konger[2]."

„E. K. M. Høgmegtighedh schulde ieg lang tiforenn haffue sent E. N. Orsagen, att ieg fick seent oppspurtt thenn Kongabogenn som jeg strax screff aff, men i fiord fick jeg en annen saa ieg kann nu rette megh effter huer annen, før kunne jeg icke bristelig scriffue thet till E. K. Ma. thet som jeg twilet i...

De ij bøgher exemplaria som ieg haffuer, beuiise thet, met thenn store Wind som der paa laugtt er met Stilen och Pergmen, att inge ringe Menn haffue thenne bekostet.... Ett Ko. M. till ydmiuken Tieniste haffuer jeg thenn første Partt aff same Bogh schriffuit oc thett aff the hedenske Konger... indtill Oluff Kon. Tryggesſønn.... Hueſſ Ett. K. Mtt. høglig Willie oc Begering

[1]) Nemlig Fortalen til Snorres Værk, som forstaaes ved Kongebogen. Efter Fortalen selv nævnes ogsaa Snorre Sturlesen som Forfatter. — [2]) Skulde Oversætteren her vel mene den, for første Deel, tabte Magnus Lagabæters Saga?

er om thet igenn er aff the christne Koningers Sauger huad ieg scall schriffuendis framfylge ther mer aff eller och ey eller presentere megh mett Bogernne hoff Ett. K. Mtts Interpreterer ther for danske Men, thett er i Ett. K. Mai. Magt och Willie offuer meg oc min ydmiuk Tienniste. Ther till kennes ieg meg megit haffue glemt danst Maal sidenn thet første E. K. M. Hr. Faders fader Kong Frederich ... gaff meg vnyttigisten Madh vdi siin førstelige Gaardh ther fore mughe danske ok norske Menn framdeles conferere thet samen till bedre oc klarere Forstannd."

„Men om de vnderlige Norrigis Rigis Euentyr — der er en stor Bogk paa Norske Mall om giortt den som kalles paa Norske **Kungaspegill** (*Speculum regale*) then fyllier sit Naffn thi att ther er meer vdi thet som Herrer willie vidhe en Almugesfolk er megit tarffligt. Ere nu all faa Bogher i Norige (sidenn Adelenn minckede her) anthen aff Kongebøger eller andre norske Bøger, faa ere och the som dem lese kunne, en færre ere de, som forstaae dem...."

Oversættelsen svarer aldeles til Forfatterens Erklæring i Dedicationen; mange islandske Ord og Vendinger ere næsten bogstaveligen overførte. Det er ellers mærkeligt, at nogle af Viserne i Ynglingasaga ere indførte paa det gamle Sprog, ligesom ogsaa den geographiske Beskrivelse, hvormed Heimskringla aabnes. — Forfatteren har i Randen tilføiet nogle, for det meste dog ubetydelige Anmærkninger[1], hvori han anfører bl. a. Orkneyingasaga og Olaf Tryggvesens Saga.

Den første Oversættelse af Snorres og hans Fortsætteres Arbeider i den norske Historie, som haves trykt (thi J. Mortensens Bog var kun et Udtog), bliver da følgende Clausenske Oversættelse, som Worm befordrede til Trykken:

„**Snorre Sturlesøns** Norske Kongers Chronica. Vdsat paa Danske aff **H. Peder Clausøn**, fordum Sogneprest i

[1]) Som Prøve udskrives følgende: „Kesie (det islandske kesia?) er en stoor sterck Spiudt som de haffue ænnu i Norre att drebe med Biørnne oc kalle dennem Biørnekesior."

Vndal. Nu nyligen menige Mand til Gaffn, igiennemseet, continuerit oc til Trycken forferdiget. *cum Priv. Reg. M.* Prentet i Kiøbenhafn, ved Melchior Martzan, paa Joachim Moltken Bogførers Bekostning. 1633. 4to." (880 Sider, foruden Titel, Dedication og Fortale).

Worm har dediceret Bogen til den samme Christopher Urne, hvem Norges Beskrivelse i det foregaaende Aar var tilegnet. I Fortalen giver han en kort Karakteristik af Kilderne til den norske Historie, blandt hvilke han især skielner mellem to Hovedkilder, **Kongbogen**, der begynder fra Harald Haarfager og tillægges Are Frode[1], og Snorre Sturlesens Arbeide, „som de kalde **Kringlu Heimsens**, af de to første Ord i Bogen"[2], og som i de islandske Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket gik til Magnus Erlingsen. Af hvem Hakon Hakonsens Historie, som fandtes i Oversættelserne, var forfattet, var ham ubekiendt. Flere anførte Grunde tillode ham ei at tvivle om, at **P.** Clausen omtrent A. 1599 havde forfattet den her meddeelte Oversættelse, hvilken karakteriseres saaledes: „at han haver mere beflittet sig at forklare Os Historien efter den gammel Original, end at han skulde have lagt sig paa stor Veltalenhed udi vores Sprog[3]. Hvilket ikke bør at regnes hannem til Onde. Ikke heller, at han undertiden beholder de gamle Gloser, og dennem smukt forklarer, mangen til stor Underretning, som saadanne i andre Bøger forekommer." Om Anledningen til nærværende Udgave forekommer følgende: „Efterdi denne liden Bog (I. Mor-

---

1) Uden Tvivl sigtes her til en eller anden af de øvrige norske Kroniker, som antages at være ældre end Snorre; jvf. Laur. Hansens ovenanførte Fortale. Fortalen til Kbhvn. Udg. af Heimskr. *I. p. XIX.* — 2) Man seer heraf, at denne Benævnelse er ældre end Torfæus, som i Schønings Fortale til Heimskringla *II.* antages for dens Ophavsmand. — 3) I denne Henseende har Eftertiden dømt gunstigere, da man almindelig anseer Wedels Oversættelse af Saxo og Clausens af Snorre, for Mønstere paa god dansk Stiil i 16de Aarhundrede; jvf. Fortalen til Heimskr. *I. S. XXIII.* Fort. til Suhms Krit. Hist. *IV. S. XXI.*

tensens Udtog) blev saa vel tagen, at den strax blev opkiøbt, saa at den ikke vel mere er at bekomme, og desforuden intet synderligt var ved Trykken udgangen om Norges Riges Tilstand og Kongernes Regiering, haver vores Bogfører tit og ofte været af mig begierendes, jeg vilde meddele hannem denne Krønike, som han havde seet skreven hos mig, at den andre til Gavn maatte ved Trykken komme til Lyset, efterdi der var stor Søgning efter saadant, ... Da endog jeg ikke gierne befatter mig med en Fremmedes Arbeide, haver jeg hannem det ikke kunde nægte, efterdi det syntes at kunde komme disse Riger til Berømmelse, og andre, som agter at skrive vores Historier, til stor Underretning..... Hvorfor jeg ogsaa haver giort hertil saa meget, som mig i en Hast muetigt var, og mine andre Bestillinger det tillade vilde, og paa det Værket kunde være des fuldkommeligere, haver jeg først collationeret adskillige Manuscripter tilhobe, baade paa vort gamle, saa og paa vort nye Maal skrevet; dernæst ladet vores Interpretis Arbeide trykke Ord fra Ord, saa vidt som det sig strækkede, intet enten lagt dertil eller taget derfra i nogen Maade." At de Codices af Heimskringla, Clausen har fulgt i sin mere paraphraserende end troe Oversættelse[1], temmelig have afveget fra dem, der nu kiendes, er alt bemærket af nyere Udgivere[2]. Hvad angaaer Historien om Sverres tre nærmeste Efterfølgere, da er Clausens Oversættelse at betragte som en, fra det islandske Skrift, der haves om dette Tidsrum, aldeles forskiellig Recension[3]. Hans eget Værk gaaer kun saa langt som man haver sammenhængende islandske Histo-

[1]) At denne Oversættelse ofte mere nærmer sig et blot Udtog, at Viserne ere udeladte m. m., er paa flere Steder bemærket. I den nye Udgave, Kbhvn. 1757, ere saavel de af Clausen udeladte Steder, som ogsaa Viserne i Oversættelse tilføiede, men det Hele moderniseret; jvf. Jessens Norges Beskrivelse S. 63. — [2]) Peringskiold Fort. til Heimskringla; *Torfæi H. N. I. Prol. p.* 11. Schønings Fort. til Heimskr. *I.* S. *XX.* Suhms Krit. Hist. *IV.* Fort. S. *XXI.* — [3]) Heimskr. *IV.* Fort. S. *XXXV.*

rier, nemlig til Hakon Hakonsens Død[1]. Efter denne har Worm, som han selv siger, „af adskillige Documentis, samlet en kort Sum" af de følgende norske Kongers Historie, indtil Foreningen med Danmark; men for det meste er han dog i hele dette Tidsrum kun en Afskriver af Hvitfeld[2]. Worms øvrige Tillæg bestaae i en Stamtavle over de norske Konger fra Harald Haarfager til Oluf Hakonsen; en Chronologie fra Aar 849 til 1025, „uddragen af islendiske Annalibus og andre norske Dokumenter"; et Supplement til Olaf den Helliges Historie, og endelig Skaldatal paa Dansk.

3.

Et Hielpemiddel til de nordiske Oldsagers Studium, hvis Savn Worm især ved flere Leiligheder maatte føle, var et islandsk Lexicon. Vel tilbød en islandsk Præst, **Svend Jonsen**, der havde gaaet Worm tilhaande som Amanuensis, at udarbeide et saadant paa Islandsk og Latin, hvoraf han sendte Worm en Prøve; men det var tillige indrettet til Skolebrug og synes desuden ikke at være blevet færdigt[3]. Derimod lagde en anden af Worms islandske Venner, Præsten **Magnus Olafsen**, der i det Foregaaende ved flere Leiligheder er omtalt, efter hans Opfordring, Haand paa en Ordbog over det gamle islandske baade prosaiske og poetiske Sprog, som vel, formedelst hans 1636 paafølgende Dødsfald, blev afbrudt, men derimod af hans Efterfølger i Kaldet, Jon Magnussen, saaledes fuldført, at det tilsidst ved Worms Bestræbelse kunde komme for Lyset. Dette var:

Specimen Lexici runici obscuriorum quarundam vocum, quæ in priscis occurrunt historiis & poetis Danicis,

---

[1]) „Her endes den norske Chronica, som aff det islendiske Sprog er transfereret"; hedder det S. 795. — [2]) Worm forespurgte sig hos Arngrim Jonsen, om han intet skulde have til den norske Historie efter Hakon Hakonsens Død, men erholdt intet; *Epp. I. p.* 814. 817. Magnus Lagebæters Saga maa da have været Arngrim Jonsen ubekiendt, og den til Erik Præstehaders Historie saa vigtige Arne Biskops Saga har han overseet. — [3]) *Epp. II. p.* 631. 634.

enodationem exhibens. Collectum a Dn. Magno Olavio Pastore Laufasiensi in Islandia doctissimo, nunc in ordinem redactum, auctum & locupletatum ab Olao Wormio, in Acad. Hafn. P. P., Hafniæ, impressum a Melchiore Martzan Acad. Typog. Anno 1650. Folio. (144 Sider foruden Titel, Æresvers og Indhold.)

I Fortalen nævner Worm med Taknemmelighed sine lærde islandske Consulenter, Thorlak Skulesen, Arngrim Jonsen og Magnus Olafsen. Om nærværende Arbeide af denne sidste siger han: „*per aliquot annos, jam unam jam aliam partem hujus lexici transmisit, indigestam tamen & interpretatione fida indigentem*[1]. *Quæ omnia cum haud parum ad linguæ & rituum priscorum illustrationem conferre viderem, cœpi post ejus obitum schedas colligere, omnia in ordinem redigere, & quæ interpretatione Latina indigere videbantur, in gratiam exterorum toga Romana donare atque ab aliis haustis & perceptis locupletare.*" Mærkeligt nok, at Worm ikke nærmere berører den nys omtalte Jon Magnussens Fortienester af Værket, som vi kiende fra Worms egen Brevvexling[2]. For øvrigt tilstaaer han selv, at man her ikke maa vente nogen fuldstændig Ordbog, „*quod alios in Islandia tentare novi*", men kun en Samling af de sieldneste Udtryk i Prosa og Vers. Efter Fortalen, der slutter med disse Ord: „*ego in climacterico meo magno curis & laboribus fractus, lampada successoribus in hoc genere lubens jam trado*", følger en (ikke ganske fuldstændig) Fortegnelse paa de islandske Oldskrifter, der i denne Ordbog ere benyttede; blandt hvilke Edda, Eigla, Eyrbyggiasaga, Knytlingasaga og Raudsþáttr vare i Worms egen Besiddelse. Bogen selv er for sin Tid ei

[1]) Dette kan ikke godt forenes med Worms og Magnus Olafsens Brevvexling, hvoraf det synes, at denne, først Aaret før sin Død begyndte paa dette Arbeide. *Epp. I. p.* 369. 370. *cfr. I. p.* 185. *II. p.* 683. — [2]) *Epp. II. p.* 607. 614-17.

uden Fortieneste; enkelte Artikler ere endog saa udførlig udarbeidede, at de kunne ansees for antiqvariske Excurser.

En Særegenhed ved denne Ordbog, som ogsaa ved *Literatura runica*, er det, at alt Islandsk, saavel enkelte Ord, som hele Steder af Sagaer, er trykt med Runer. Grunden hertil laae ikke blot i Worms og Flere af hans Samtidiges ovenfor berørte Overbeviisning om, at Runerne engang havde været almindelig Bogskrift i Norden, men ogsaa — ifølge hans egen Ytring — i hans Forsæt, at nøde Vedkommende til at giøre sig bekiendte med den gamle Runeskrift og med hans egne Værker over denne Gienstand[1]. Runernes Anvendelse paa denne Maade hidrørte altsaa vel tildeels fra en *conceptus erroneus* paa Worms Side, men ingenlunde, som Arne Magnussen vilde[2], fra nogen forsætlig *fallacia*.

III.

Ole Worms Arbeider henhørende til den gamle danske Literatur.

1.

Med et Arbeide af denne Natur var det, at Worm aabnede sin antiqvariske Forfatter-Bane, skiøndt Runemonumenterne snart i høiere Grad tilbroge sig hans Opmærksomhed, og saavel ved deres større Mangfoldighed, som af andre Grunde, mere kom til at beskiæftige hans Virksomhed.

Worms og alle danske Lærdes Mæcen, Cantsleren **Christ. Friis til Kragerup**, meddeelte ham af sine literære Skatte en gammel dansk Calender, skreven med Runer paa Pergament, som i ældre Tider havde været bevaret i et jydsk Bibliothek, opfordrende ham til, i Anledning heraf, at lægge Haand paa en

---

[1]) „*Runica vulgari charactere exprimere non visum, tum ut occasionem suppeditarem aliis, majori diligentia in* l i t e r a t u r a m *nostram inquirendi, tum ut quæ nos de iis commentati sumus, sibi familiaria redderent.*" *Epp. I. p.* 198. Ogsaa i Stephanii Anmærkninger til Saxo ere de islandske Citata trykte med Runer. cfr. *Verelii Runographia p.* 4. — [2]) Suhms Nye Saml. *II.* 1. S. 10.

egen Undersøgelse om det ældre danske Calendervæsen. Han fulgte dette Vink, og Frugten af hans Granskning blev da:

Fasti Danici, universam tempora computandi rationem antiquitus in Dania et vicinis regionibus observatam Libris tribus exhibentes. Ex variis patriæ antiquitatibus et Autoribus fide dignis eruti, ac in lucem emissi ab Olao Wormio D. Medicinæ in Acad. Hafn. Professore publ. Hafniæ apud Salomonem Sartorium, Regium et Academiæ Typographum. A. **1626**. *fol.* (148 Sider, foruden Indhold, Æresvers, Register m. m.)

Dette Worms første antiqvariske Arbeide er dediceret (15de October 1626) til Christian den Fierde, hvem han ved denne Leilighed lægger vore Oldsagers Trang og Tarv paa Hiertet. I Fortalen giør han Regnskab for Anledningen til Skriftet, og forklarer hvorlunde det kunde falde en Læge og Naturkyndig ind, at optræde som Forfatter i et saa aldeles heterogent Fag. Værket er deelt i 3 Bøger, af hvilke den første afhandler Calendervæsenet, navnligen det danske, i Almindelighed; den anden beskriver de forskiellige Arter af danske Calendere; den tredie leverer den af Cantsleren meddeelte Rune-Calender *in extenso*, med Commentar. Denne Rune-Calender havde oprindeligen været paa en eneste Pergamentrulle, som siden af Ukyndige var bleven skaaren i forskiellige Blade (*p.* 98. 135). Den er her aftrykt heel og holden med dens originale Runeskrift; desuden er tilføiet en Gienpart med latinske Bogstaver, og latinsk Oversættelse (*p.* 100-34)[1]. Udgiveren mener, at den er skreven i Jylland (*p.* 98). Det med Ord, ei med Tal udtrykte Aar, da den blev skreven (Att dusant Ar ok dry hundrat Ara ok tiuhu Ar ok ata Ar) læser Worm (*p.*133) for 1328, men Lager-

[1]) Den forekommer i *Museum Wormianum p.* 381. Det maa altsaa have været en anden Runecalender, som Worm tilligemed en Primstav 1645 skiænkede til Cardinal Mazarins Bibliothek; *Epp. II. p.* 900. 902.

dring derimod for 1321[1]. Foruden denne Kalender ere 5 andre forskiellige Primstave eller Runekalendere her stukne i Kobber (*p.* 67. 70. 74. 76. 78. 94)[2].

Maaskee torde nærværende Skrift, der grundedes paa Autopsie, og hvortil Forf. var i Besiddelse af de fornødne Forkundskaber, være det af Worms antiqvariske Arbeider, man kan tillægge størst eiendommelig Værdie, og som indeholder mange endnu vigtige og interessante Bemærkninger over denne Gienstand. At han udleder Julen af Julius Cæsar, og antager, at de Danske umiddelbart af ham selv have erholdt deres gamle Calender (*p.* 13-14), maa holdes Tiden tilgode[3]. For øvrigt blev dette Worms første Forsøg paa denne Bane modtaget med opmuntrende Bifald af danske og fremmede Lærde, blandt hvilke Literaturens daværende *Magna nomina*, saasom Heinsius og Vossius, hvem Forf. lod overlevere Exemplarer[4]. Bogens gode Afsætning, foruden andre Omstændigheder[5], giorde en ny Udgave nødvendig; skiøndt de mangehaande andre Arbeider, der imidlertid optoge Forfs. Tid og Kræfter, ei tillode ham at faae den ud før 1643, efterat Monumenterne vare komne for Lyset[6]. Denne Udgaves Titel var følgende:

---

1) Swea Rikes Historia *II.* S. 846. Brocman, Kunstenars Ålder S. 264, antager dog ogsaa den Wormske Læsemaade og anseer denne Calender for den ældste, man kiender. — 2) Af Simon de Pas, som tillige har stukket Titelbladet (paa Titelen nær det samme, som til *Monumenta Danica*), og desuden leveret et Portrait af Ole Worm. Om en af de her leverede Primstave, s. *Fryksell de Antiquitate Calendarii runici p.* 22. — 3) Om Julefestens Oprindelse fik Worm en venskabelig Controvers med Pontanus; *Epp. I. p.* 137-45. 150. — 4) *Epp. I. p.* 137. — 5) Længe før 1642 skal Bogtrykker S. Sartor have giort Oplaget til Makulatur; *Epp. II. p.* 796-97. At ellers den første Udgaves Oplag engang maa være blevet Gienstand for et Slags Boghandler-Speculation, kan sluttes deraf, at der haves Exemplarer af denne Udgave (jeg eier selv et saadant), hvis kobberstukne Titel har Aarstallet 1633. — 6) Worm siger (*Epp. I. p.* 217), at Boghandleren Moltken afnødte ham den anden Udgave, da den første var udsolgt, for at den kunde følge med Monumenterne.

Fasti Danici.... in lucem emissi iumque aucti ab Olao Worm. Hafniæ apud Joachimum Moltkenium Bibliopolam ibidem primar. A. **1643.** *fol.*

Foruden Fortale, Æresvers, Indhold, Register m. m. indeholder denne Udgave 191 Sider, altsaa 43 Sider meer end første Udgave. Blandt Forøgelserne er et heelt nyt Capitel, nemlig det 11te i 3die Bog, om Paaske-Cirklen hos Islænderne, efter Meddelelse af Arngrim Jonsen[1]. Mærkeligt ellers, at Dedicationen til Christian IV. og Fortalen er uforandret aftrykt efter Udgaven af 1626.

Efter den Tids Viis, og — efter hans egne Ord —, *ut sit in quo dentes suos acuat Momus,* har Forf. tilføiet nogle encomiastiske Skrivelser fra inden- og udenlandske Lærde, som for os ei vidre have noget Værd.

2.

Blandt de Haandskrifter, der prydede Worms Bogsamling, udmærkede sig den skiønne, med Runer skrevne Pergamentscodex af Skaanske Lov med adskillige Tillæg[2], hvilken med Hensyn til Worms antiqvariske Virksomhed var af Vigtighed, deels fordi den bestyrkede ham i den Overbeviisning, at Runerne i ældre Tider havde været almindelig Bogskrift, deels fordi et Stykke af dette Haandskrifts Indhold gav ham Anledning til ogsaa at udgive et Bidrag til den danske Middelalders Historie. — Da denne Codex, skiøndt med flere Lakuner end i Worms Eie, endnu existerer i den Magnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket (Nr. 28 i Octav), have Kiendere Leilighed til at bedømme dens formodentlige Alder, der neppe stiger høiere op, end til Overgangen mellem 13de og 14de Aarhundrede[3].

---

[1]) *Epp. I. p.* **301-2.** Nogle Anmærkninger, som S. Stephanius sendte Worm, efterat Trykningen af anden Udgave var begyndt, synes ei at være blevne benyttede. — [2]) *Epp. II. p.* **621.** Om nogle af dens foregaaende Eiere, blandt hvilke den 1602 afdøde berømte Læge Peder Sørensen, s. *Scr. Rer. Dan. I. p.* **26.** — [3]) *Scr. Rer. Dan. l. c.* K. Ankers jur. Skr. *I.* S. 89. Langebek antog, paa Grund af

Hvad Worm udgav af denne Rune=Codex var

Regum Daniæ Series duplex et limitum inter Daniam et Sveciam descriptio. Ex vetustissimo Legum Scanicarum literis runicis in membrana exarato Codice eruta, et notis illustrata, ab Olao Worm D. Medicinæ Prof. P. Hafniæ. Typis Melchioris Martzan Typographi. Sumptibus Joachimi Moltkenii Bibliopolæ 1642. *fol.* (Foruden Dedication, Fortale, Træsnit m. m. 36 Sider).

Skriftet er dediceret (1ste Novbr. 1642) til den navnkundige Corfitz Ulfeld, paa Grund af hans kongelige Svogerskab og af hans Interesse saavel for Videnskaberne i Almindelighed, som for Oldsagerne i Særdeleshed. I Fortalen nævnes, som en Anledning til Udgivelsen af disse Levninger, ogsaa deres Skriftart, der skal overbevise alle Tvivlere om, at Runer have været brugte til mere end Steenindskrifter. At Forfatterne til disse Kongelister have levet omtrent ved Erik Menveds Tid, hvormed de ende, og at de i meget stemme overeens med den samtidige — saakaldte — *Chronicon Erici*, har Worm rigtigen indseet; men han modsiger sig selv og nedsætter tillige sit Haandskrifts Alder, uden at ville det, naar han tillægger Erik af Pommern sidstnævnte Krønike (*p.* 7. 21). At Originalen er i det Hele nøiagtig fulgt, beviser den Langebekske Udgave, ved hvilken Membranen paa ny blev efterseet; i hvilken ogsaa den latinske Oversættelse bibeholdtes, med nogle faa Rettelser. Worms tilføiede Anmærkninger ere, for sin Tid, ret hensigtsmæssige[1]. Grændseskiellet mellem Danmark og Sverrig er ligeledes ordret

et Vers, hvormed Codex ender, og hvori han troede at gienkiende Viborgs Skytspatrons Kields Navn, at den var skreven i Jylland; men da Prof. Lilliegren har læst dette Vers (Skand. Litt. S. Skr. *XVII.* S. 408) paa en anden og rigtigere Maade, bortfalder denne Grund, og det bliver rigtigere at tillægge den skaansk Oprindelse, for hvilken ogsaa flere indvortes Grunde tale. *Ser. Rer. Dan. l. c.* K. Anker *l. c. Ser. Rer. Dan. III. p.* 477.

[1]) Stephanius i Sorøe havde meddeelt ham nogle flere; *Epp. I.*

Fasti Danici.... in lucem emissi iamque aucti ab Olao Worm. Hafniæ apud Joachimum Moltkenium Bibliopolam ibidem primar. A. 1643. fol.

Foruden Fortale, Æresvers, Indhold, Register m. m. indeholder denne Udgave 191 Sider, altsaa 43 Sider meer end første Udgave. Blandt Forøgelserne er et heelt nyt Capitel, nemlig det 11te i 3die Bog, om Paaske-Cirklen hos Islænderne, efter Meddelelse af Arngrim Jonsen[1]. Mærkeligt ellers, at Dedicationen til Christian IV. og Fortalen er uforandret aftrykt efter Udgaven af 1626.

Efter den Tids Viis, og — efter hans egne Ord —, *ut sit in quo dentes suos acuat Momus*, har Forf. tilføiet nogle encomiastiske Skrivelser fra inden- og udenlandske Lærde, som for os ei videre have noget Værd.

2.

Blandt de Haandskrifter, der prydede Worms Bogsamling, udmærkede sig den skionne, med Runer skrevne Pergamentscodex af Skaanske Lov med adskillige Tillæg[2], hvilken med Hensyn til Worms antiquariske Virksomhed var af Vigtighed, deels fordi den bestyrkede ham i den Overbeviisning, at Runerne i ældre Tider havde været almindelig Bogskrift, deels fordi et Stykke af dette Haandskrifts Indhold gav ham Anledning til ogsaa at udgive et Bidrag til den danske Middelalders Historie. — Da denne Codex, skiondt med flere Lakuner end i Worms Eie, endnu existerer i den Magnæanske Samling paa Universitetsbibliotheket (Nr. 28 i Octav), have Kiendere Leilighed til at bedømme dens formodentlige Alder, der neppe stiger høiere op, end til Overgangen mellem 13de og 14de Aarhundrede[3].

---

1) *Epp. I. p.* 301-2. Nogle Anmærkninger, som S. Stephanius sendte Worm, efterat Trykningen af anden Udgave var begyndt, synes ei at være blevne benyttede. — 2) *Epp. II. p.* 624. Om nogle af dens foregaaende Eiere, blandt hvilke den 1602 afdøde berømte Læge Peder Sørensen, s. *Scr. Rer. Dan. I. p.* 26. — 3) *Scr. Rer. Dan. l. c.* K. Ankers jur. Skr. *I.* S. 89. Langebek antog, paa Grund af

Hvad Worm udgav af denne Rune-Codex var

Regum Daniæ Series duplex et limitum inter Daniam et Sveciam descriptio. Ex vetustissimo Legum Scanicarum literis runicis in membrana exarato Codice eruta, et notis illustrata, ab Olao Worm D. Medicinæ Prof. P. Hafniæ. Typis Melchioris Martzan Typographi. Sumptibus Joachimi Moltkenii Bibliopolæ **1642.** *fol.* (Foruden Dedication, Fortale, Æresvers m. m. 36 Sider).

Skriftet er dediceret (1ste Novbr. 1642) til den navnkundige Corfitz Ulfeld, paa Grund af hans kongelige Svogerskab og af hans Interesse saavel for Videnskaberne i Almindelighed, som for Oldsagerne i Særdeleshed. I Fortalen nævnes, som en Anledning til Udgivelsen af disse Levninger, ogsaa deres Skriftart, der skal overbevise alle Tvivlere om, at Runer have været brugte til mere end Steenindskrifter. At Forfatterne til disse Kongelister have levet omtrent ved Erik Menveds Tid, hvormed de ende, og at de i meget stemme overeens med den samtidige — saakaldte — *Chronicon Erici*, har Worm rigtigen indseet; men han modsiger sig selv og nedsætter tillige sit Haandskrifts Alder, uden at ville det, naar han tillægger Erik af Pommern sidstnævnte Krønike (*p.* 7. 21). At Originalen er i det Hele nøiagtig fulgt, beviser den Langebekske Udgave, ved hvilken Membranen paa ny blev efterseet; i hvilken ogsaa den latinske Oversættelse bibeholdtes, med nogle faa Rettelser. Worms tilføiede Anmærkninger ere, for sin Tid, ret hensigtsmæssige[1]. Grændseskiellet mellem Danmark og Sverrig er ligeledes ordret

et Vers, hvormed Codex ender, og hvori han troede at gienkiende Viborgs Skytspatrons Kields Navn, at den var skreven i Jylland; men da Prof. Lilliegren har læst dette Vers (Skand. Litt. S. Skr. *XVII.* S. 408) paa en anden og rigtigere Maade, bortfalder denne Grund, og det bliver rigtigere at tillægge den skaansk Oprindelse, for hvilken ogsaa flere indvortes Grunde tale. *Scr. Rer. Dan. l. c.* K. Anker *l. c. Scr. Rer. Dan. III. p.* 477.

[1]) Stephanius i Sorøe havde meddeelt ham nogle flere; *Epp. I. p.* 186.

udgivet med latinsk Oversættelse og med nogle Anmærkninger, som indeholde Sammenligninger med de andre Recensioner af denne Grændsebestemmelse, og for en Deel ere polemiske mod de svenske Skribenter Joh. Magnus og Messenius[1]. For at fylde Arket har Worm tilføiet den Chorographie af Danmark, som findes i Knytlingasaga, efter hans egen Codex[2], og et latinsk Digt over Holger Danske, efter en Membran i Universitetsbibliotheket[3].

Kun tre af sine Arbeider oplevede Worm at see i nye Udgaver; men fem af hans Skrifter til Nordens gamle Literatur henhørende, som syntes meest at interessere Udlandet, samlede en Boghandler — formodentlig Worms gamle Forlægger J. Moltken, hvem han dog ikke var synderlig tilfreds med, som vi i det foregaaende have seet — under følgende almindelige Titelblad: *Olai Wormii Antiquitates Danicæ, Literatura Runica. Lexicon runicum. Monumenta Runica. Additamenta. Fasti Danici.* Da anden Udgave af *Literatura runica* udkom 1651, maae dette Boghandler-Forsøg paa at afsætte det øvrige Forraad af Exemplarer, være fra Worms sidste Leveaar.

Andre historiske og antiqvariske Planer, der synes at have beskiæftiget Worm, hindrede Omstændighederne og tilsidst Døden ham fra at fuldføre[4].

---

1) Suhms Danmarks Hist. *III.* S. 156. — 2) Denne afviger kun i Ubetydeligheder fra den kiøbenhavnske Udgave i Folio og Udgaven i 11te Bind af **Fornmanna Sögur**. — 3) *Epp. I. p.* **241. 243.** Derefter aftrykt paa ny i *Bartholini Diss. de Holgero Dano* (J. Oelrichs *Daniæ & Sveciæ literatæ opuscula p.* **449**). Mere om den Codex, hvoraf denne Legende er tagen, s. Pontoppidans *Gesta & vestigia Danorum I. p.* **347**. — 4) F. Ex. en Samling af danske Kiempeviser; P. Syvs Fortale til Kiempev. S. 8; en dansk Chronologie; *Epp. I. p.* **971**. Ogsaa nævnes i en haandskreven Optegnelse: *Olai Wormii Sciagraphia edendorum aliquot rerum Danicarum scriptorum.*

IV.

Ole Worms Bogsamling, Museum og Brevvexling.

Ved hans Velstand — han efterlod sig nemlig i Penge og Pengesværd henved 50,000 Rdlr.[1] — ei mindre end ved hans udbredte Forbindelser baade her og i Udlandet, blev det muligt for Worm, at anskaffe sig et lærd Apparat i alle de forskiellige Fag, der sysselsatte og interesserede ham, og dette opnaaede efterhaanden en Omfang og Fuldstændighed, hvori neppe noget andet her paa den Tid var dets Lige. —

Hans Bogsamling blev, til Skiftet, efter hans Død, af Boghandler J. Moltken vurderet til 600 Rdlr., og overladt hans ældste Søn Willum Worm, siden Professor ved Universitetet og Kongelig Bibliothekar[2]. Efter denne gik den, uden Tvivl, i Arv til Sønnen Christian Worm, Siellands Biskop, hvis hele Bibliothek fortæredes i Ildebranden 1728. Derved maa da tillige den største Deel af Worms nordiske Manuskriptsamling, især de mange islandske Membraner og Papirshaandskrifter, han havde erholdt fra Island, fornemmeligen af og efter Arngrim Jonsen[3], være forgaaet; kun enkelte maae i Forveien være komne i Arne Magnussens Besiddelse, saasom den vigtige *Codex Wormianus* af Snorres Edda og Rune-Membranen af Skaanske Lov, der endnu opbevares blandt de Magnæanske Haandskrifter paa Universitets-Bibliotheket[4].

Men et mere levende og anskueligere Begreb om Naturen og Fortiden, end det døde Bogstav formaaede, gav dog Worms Samling af allehaande Natur- og Kunstmærkværdigheder. Allerede paa sine Reiser havde han lagt Grund dertil; siden benyttede han de mangehaande Leiligheder, der frembød sig i hans

---

1) Suhms Nye Samlinger *II.* 1. S. 110. — 2) Suhms Nye Saml. *l. c.* — 3) *F. Johannæi Hist. eccl. Isl. IV. p. 8. T. Bartholin de libris legendis p.* 106 taler om *„magna illorum supellex"*, som Worm havde eiet; jvf. Historiske Efterr. om det st. Kgl. Bibliothek S. 69. — 4) Den Codex af Vitterlagsretten, hvorefter Resen udgav den, havde ogsaa været i Ole Worms Bibliothek.

Stilling og i en Stad, hvor en udbredt Handel og Skibsfart, saavel til Polarlandene, som paa de indiske Farvande, paa den Tid begyndte at blomstre, til efterhaanden at udvide sin Samling, ligesom ogsaa hans Venner og Velyndere i og uden for Fædrenelandet kappedes om at bidrage til dens Forøgelse[1]. Den naturhistoriske Deel heraf synes han at have lagt til Grund for egne Forelæsninger[2]. Gierne foreviste han det Hele for Kiendere og Liebhabere; neppe forlod heller nogen dannet Reisende Kiøbenhavn, uden at have beseet det Wormske Kabinet, dengang det eneste betydelige i sit Slags her i Staden[3]. Ogsaa Videnskabernes ophøiede Yndev og Dyrker, Frederik den Tredie, hvem det skyldte meer end eet kosteligt Bidrag, beærede det jævnligen med sin Nærværelse.

Allerede længe før sin Død lagde Worm Haand paa en fuldstændig Beskrivelse over sin hele Samling[4]. Men da hans øvrige Arbeider ei tillode ham stadigen at arbeide herpaa, og Samlingen selv ideligen forøgedes, fandt han det imidlertid hensigtsmæssigt, at give vedkommende Bestuere en Ledetraad i Haanden;

[1]) Saaledes skyldte han nogle franske Magnaters Bevaagenhed en Suite af romerske Keisermynter og en ditto af franske Sølvmynter fra Philip *I.* til Ludvig *XIV*; *Mus. Wormianum p.* 360. I Nyerups Catalog over det norske Videnſk. Selskabs Samlinger *I.* S. 201 opregnes en heel Deel danske Navne, som forekomme blandt Giverne til det Wormske Museum, i Beskrivelsen derover. — [2]) *„Collegi in peregrinationibus meis ac indies ex Indiis aliisque locis remotissimis ad me adferuntur varia, terrarum, lapidum, metallorum, vegetabilium, piscium, avium, animalium terrestrium species, quas diligenter asservo, eum in finem, ut cum singulorum historiam breviter auditoribus proposuero, rem ipsam illis manibus palpandam ac oculis videndam objiciam, ut an rebus congruant, quæ dicantur, ipsimet judicent, ac omnium scientiam sibi acquirant exactiorem;"* af et Brev til A. Jonsen, 1639. *Epp. I. p.* 332. — [3]) Schlegels Samlung. *II.* 1. S. 147. *Huetii Commentarius p.* 81. *T. Bartholin de latere Christi aperto, Lugd. Bat.* 1646; Dedicationen til O. Worm. — [4]) *Epp. I. p.* 332. 768.

derfor udgav han 1642 og 1645 korte Fortegnelser derover[1], og Aaret før sin Død tillod han en ung Lærd, Georg Seger fra Thorn, som studerede Medicin i Kiøbenhavn, siden Professor i Danzig, at levere følgende systematiske Udsigt over det Wormske Museum:

Synopsis methodica rariorum tam naturalium quam artificialium quæ Hafniæ servantur in Musæo Olai Wormii, ... in gratiam eorum qui illud lustrarunt, aut lustrare cupiunt, publici juris facta a G. Seger. Hafniæ 1653. 4. (44 Sider).

Samme Aar udkom en Prøve af det Wormske Kabinets zoologiske Afdeling i følgende Monographie over de saakaldte norske Lemænder:

Olai Wormii Historia animalis, quod in Norvagia quandoque e nubibus decidit, et sata ac gramina magno incolarum detrimento celerrime depascitur. Hafniæ, Impensis Joachimi Moltkenii, Bibliop. Haf. Literis Georgii Lamprechtii Anno 1653. 4. (Med Fortalen 66 Sider).

Nogle tørrede Exemplarer af dette Dyr, nedsendte af Worms Svigersøn Biskop Schelderup i Bergen, foranledigede ham til at eftersøge, hvad der hos ældre Naturkyndige, hos den svenske Ol. Magnus o. fl., forekom om denne mærkelige og frygtelige Dyrearts Beskaffenhed, Oeconomie, Vandringer m. m. Adskillige dithørende Jagttagelser meddeeltes ham af norske Præster, og den før omtalte P. Clausen Undals haandskrevne Samlinger til en norsk Dyrhistorie indeholdt ogsaa adskilligt herom (*p.* 3. 34). En kobberstukken Afbildning er tilføiet af Dyret og af dets Skelet, som den berømte Th. Bartholin havde præpareret for Forfatterens Kabinet[2]. Den største Deel af dette Skrift blev siden indført i Beskrivelsen over det Wormske Museum (*p.* 321-34). Denne

[1]) *Molleri Hypomnemata p.* 357. *Epp. II. p.* 736. 815. —
[2]) Om dette Skrift s. Jessens Norges Beskrivelse S. 131-32. I Linnees Anmärkningar om Dyr, som siges at komme ned fra Skyerne i

affendtes samme Aar giennem Sønnen Willum Worm, som da studerede udenlands, til Elzevirernes Boghandling i Amsterdam, der havde paataget sig Forlaget[1]. Worm oplevede endnu at see de to første Ark trykte; men først Aaret efter hans Død blev det Hele færdigt fra Pressen.

Dette var da

Museum Wormianum seu Historia rerum rariorum, tam naturalium, quam artificialium, tam domesticarum, quam exoticarum, quæ Hafniæ Danorum in ædibus authoris servantur. Adornata ab Olao Worm, Med. Doct. & in Regia Hofniensi academia, olim Professore publico. Variis & accuratis iconibus illustrata. Amstelodami apud Ludovicum & Danielem Elzevirios **1655.** *Folio.* (389 Sider, foruden Titel, Dedication, Fortale m. m.).

Beskrivelsen var affattet i 4 Bøger, af hvilke de tre indeholdt Gienstænder af Steen-, Plante- og Dyre-Riget; den fierde forskiellige Kunstarbeider. Naturfrembringelser udgiorde dette Museums Hovedbestanddeel. Til de sidste kunde ogsaa henregnes endeel Levninger fra den nordiske Fortid, saasom Steensager (*p.* **75**), Urner (*p.* **349**), Redskaber og Prydelser af Metal (*p.* **353-54**), Primstave (*p.* **367**) med mere, hvoraf det Vigtigste siden er beskrevet i H. Jacobsens *Museum regium* og for største Delen endnu opbevares i det Kongelige Kunstmuseum[2]. Af nordiske Mynter var der en betydelig Mængde (*p.* **360**). For den lærde Naturkyndige frembyder dette Værk maaskee endnu mange brugbare og interessante Noticer. Til Naturvidenskabernes Historie i vort Fædreneland, og overhoved om danske Personer og Indretninger paa den Tid forekomme her flere interessante Bidrag,

Norge (Wetenskaps Acad. Handlinger 1740, S. 320 f.) 1, ere Worms Forklaringer tildeels gienbrevne.

1) *Epp. II, p.* **1118-20. 1124.** — 2) Blandt det, som her savnes, er det mærkelige norske Altarklæde med Runeskrift, der beskrives i *Monum. Danica p.* **473**; cfr. Nyerups Oversigt. S. 160. —

som paa intet andet Sted haves[1]. I det Hele lærer denne Beskrivelse os — efter Worms Biographs Ord — at erkiende og beundre „den utrættelige Samler, den grundige Forsker, den indsigtsfulde Kiender, den lærde og smagfulde Beskriver[1]".

Fortalen til Værket er af Worm selv; Dedicationen til Frederik den Tredie af Sønnen W. Worm. Mange af Gienstænderne ere afbildede i gode Træsnit; de vigtigste i velstukne Kobbere. En Prospekt er tilføiet af det Wormske Kabinets indvendige Lokale, hvorefter man kan danne sig et temmelig tydeligt Begreb om dets Indretning. Desuden er Bogen prydet med Worms kobberstukne Portrait, malet af Carl van Mander, med et Vers under af Th. Bartholin[2]; dette, saavelsom den omtalte Prospekt, er stukket af G. Wingendorp. Værket er trykt med hollandsk Elegants og skiønne Typer, paa godt Papir. Kort — intet af alle Worms Arbeider kan, fra den typographiske Side betragtet, sættes ved Siden af dette.

En bedre Skiebne ventede denne Deel af Worms videnskabelige Samlinger, end hans Bibliothek. Ved hans Testament var bestemt, at hans Kabinet efter hans Død ei maatte adsplittes, men skulde forblive samlet under Tilsyn af Sønnen W. Worm, som bedst kiendte det; men skulde Omstændighederne engang giøre dets Salg nødvendigt, skulde det først tilbydes Kongen[3]. I Skifteforretningen af 9de Juli 1655 hedder det videre, angaaende hans „Raritet-Kammer", at „efterdi Ingen fandtes, som sig det allene tilforhandle eller dets Værd nøiagtig betale (vilde), og man vel eragtede, at en Deel deraf vilde med Dag og Tid forderves, ja maaskee ved Forflyttelse af Residentsen hen paa andre Steder meget forrykkes, udi M. Willem Worms Fraværelse udenlands; da haver hans Efterleverske med sine Sønners, Svogeres og Formynderes gode Raad og skriftlig Samtykke, ladet det Hs. Kongl. Majestæt ved Hr. Kantzler præsentere, med

---

[1]) Wandals Jægerspriiske Monumenter. S. 30. — [2]) Epp. II. p. 1128. — [3]) Wandal l. c.

god Formodning paa alle Sider, at saadan Præsent gelanger dog i sin Tid, baade Moderen og fælleds Børn til Gavn og Gode[1]". Dette Haab gik i Opfyldelse. Gaven blev modtaget og indlemmet i det dengang alt existerende Kongelige Kunst- og Raritetkammer, hvoraf det nu kom til at udgiøre en vigtig Bestanddeel, og hvorover W. Worm siden erholdt et Slags Over-Bestyrelse[2]. Den største Deel af det Wormske Museums Indhold have vi saaledes endnu i vore Dage seet i det Kongelige Kunstkammer, og i de, efter Opløsningen af dette, dannede Kongelige Museer, vedligeholde mange Stykker deraf endnu Mindet om den høifortiente Samler.

Men det meest talende Beviis for Worms mangesidige literariske Dannelse og vidt udbredte Ry, afgiver dog hans efterladte lærde Brevvexling. Denne var fra W. Worm gaaet i Arv til Sønnesønnen Biskop Worm, hvilken sidste overlod den til Rostgaard, som forpligtede sig til at udgive den i Trykken og til det Øiemed selv forskrev Typer fra Holland. Da en uheldig Catastrophe i Aaret 1726 fiernede Denne fra Kiøbenhavn, overdrog han Samlingen og dens Udgivelse til sin Ven Gram, som ogsaa besørgede den trykt. Men inden den endnu var aldeles færdig fra Pressen, fortæredes Oplaget i Kiøbenhavns Ildebrand 1728, hvorved de faa reddede Exemplarer ere blevne literariske Sieldenheder. Endelig paatog det kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring sig at bringe det Hele igien for Lyset, og, fornemmeligen ved Langebeks Omhu, udkom da:

Olai Wormii et ad eum Doctorum virorum Epistolæ, medici, anatomici, botanici, physici & historici Argumenti: rem vero literariam, linguamque & antiquitates boreales potissimum illustrantes, in duos Tomos divisæ. Havniæ 1751. 8. (1134 Sider foruden Fortale, Universitetsprogrammet og T. Bartholins Tale over Worm, nogle

[1]) Suhms Nye Samlinger. *II.* 1. S. 116. — [2]) Historiske Efterretninger om det Kongel. Bibliothek. S. 67.

Smaa-Anmærkninger af Gram, samt et fuldstændigt Register, prydet med Worms Portrait, efter et Malerie i det Berregaardske Cabinet, stukket af O. H. de Lode).

En forudskikket Liste paa alle dem, til og fra hvem her findes Breve, indeholder i Alt 99 indenlandske og 43 udenlandske Navne. For Eenhedens Skyld, og da denne Udgave for en stor Deel var beregnet for Udlandet, er kun Worms latinske Brevvexling her optaget. Man feiler neppe stort, naar man med Hensyn til Indholdets Rigdom og Interesse anseer denne Brevsamling overhoved for en af de vigtigste blandt de mange Lignende, der haves udgivne. Med følgende Karakteristik af dens Indhold, ved Worms smagfulde Biograph[1], slutte vi nærværende Undersøgelse:

„Med Nytte og Fornøielse læser man disse Breve, som ikke lidet forøge den Agt, de høie Tanker, man ellers haver om Worm. Foruden det, at man i dem finder meget til Oplysning i de Tiders lærde og politiske Historier, Efterretninger om adskillige de Tiders Opfindelser, saa give de ogsaa nye Prøver paa Brevvexlerens Indsigter og Kyndighed, som Læge, Naturkyndig, Urteforsker, Anatomiker og Chymiker. Nu oplyse de Fædrelandets gamle Sprog, nu dets Oldsager. Nu vise de os Worm begierligen at forske, med Taksigelse at modtage, og med Redebonhed og Kyndighed at give Oplysning i Videnskaberne. — Her see vi, i hvad Anseelse han stod hos Europas Lærde, at ogsaa fremmede Rigers Store bare Agt for ham. — Dog, disse Breve forestille os i Worm ikke blot den lærde og for sin Lærdom agtede Mand, de bære ogsaa Vidne om hans Menneskekierlighed, de lære os at kiende i ham en oprigtig Ven, en trofast og klog Raadgiver, en retskaffen og kierlig Mand og Fader. De bevise, at han bevarede disse Egenskaber tillige med den Attraae at være nyttig indtil hans sidste Levedage."

Tillæg. Blandt de senere Revisioner af Worms Runeforklaringer, som omtales ovenfor S. 322, kan ogsaa henføres den bekiendte danske Digters og Antiqvars J. Sorterups Afhandling *de difficultatibus in monumentis runicis occurrentibus*, som er indført i de Wielandske lærde Tidender for 1723, Nr. 15—24, men som, foruden det literærhistoriske, ikke har noget andet Værd. —

[1]) Wandals Jægerspririske Mindesmærker. *II.* S. 43.

Forhandlinger paa Selskabets Møder.

(Uddrag af Forhandlings-Protocollen.)

Aarsmøde den 24de Januar 1832.

Formanden, Hr. Conferentsraad, Dr. og Professor Juris Schlegel, meddeelte en almindelig Udsigt over Selskabets Tilstand og Foretagender i det forløbne Aar 1831, af hvilken erfaredes, at Selskabet i dette Aar havde udgivet 3 nye Bind, nemlig Fornmanna Sögur 6te, og Oldnordiske Sagaer 4de og 5te Bind;. de ordentlige Medlemmers Antal var steget fra 205 til 288 (de paa dette Møde optagne iberegnede); og det faste rentebærende Fond var voxet fra 2100 til 3500 Rbdlr. Sølv i Kongelige 4 pCts. Obligationer.

Casfereren, Hr. Grosserer Magnus, fremlagde sit af de tvende udvalgte Revisorer DHrr. Major v. Cathala og Grosserer Andreas Nielsen reviderede og som rigtigt befundet paategnede Regnskab over Selskabets Pengevæsen for Aaret 1831. Derhos anmeldte han, at Hs. Excellence Hr. Geheime-Stats- og Finants-Minister, Greve A. W. af Moltke til Bregentved havde skienket Selskabet et Bidrag af 100 Rbdlr. Sølv, som var anvendt til Fondets Forøgelse, og at desuden efter Regnskabets Afslutning en Kongl. Obligation paa 150 Rbdlr. var indkjøbt. Ved de paa de forrige Møder anmeldte af DHrr. Justitsraad Thamsen, Overlærer, Dr. Philos. Mülertz og Etatsraad Donner skienkede Legater til Beløb 1150 Rbdlr., og ved disse nye Tilskud var Fondet saaledes voxet til den ovenanførte Sum.

Oldskrift-Afdelingen forelagde, som færdigt fra Pressen: Oldnordiske Sagaer, eller de historiske Sagaer om Begivenheder udenfor Island, i dansk Oversættelse, 5te Bind, indeholdende den sidste Deel af Kong Olaf den Helliges Saga, samt følgende Fortællinger, henhørende til samme Tidsperiode, nemlig om Styrbjørn Sveakæmpe, om Roe, om Emund, om

Toke Tokesøn, om Endride og Erling, om Thoraren Nefjulfsøn, om Egil Hallsøn og Tove Valgautsøn, om Rødulf og hans Sønner, samt Præsten Einar Skulesøns Digt om Kong Olaf den Hellige, benævnt Straalen.

Vice=Formanden, Hr. Professor og Geheime=Archivar **Finn Magnusen** forelæste anden Afdeling af en Udsigt over den sidste Periode af den gamle grønlandske Colonies Historie.

Formanden anmeldte, at DHrr. Professor og Geheime=Archivar **Finn Magnusen**, Cancellieraad **Thomsen** og Professor **Rafn** havde forenet sig om, for det fra Selskabet bebudede Tidsskrift at samle og redigere Efterretninger om de vigtigste nordiske Oldsager og større Oldtidslevninger, som Tid efter anden findes og opdages, saavel i de tre nordiske Riger, Danmark (med tilhørende Lande Færøerne, Island og Grønland), Norge og Sverrig, som ogsaa om Oldsager, der findes i andre Lande, fornemmelig i Tydskland og Storbritannien, forsaavidt de kunne tjene til Oplysning af de nordiske.

Kongeriget Sverrigs Rigsantiqvar og *Garde des Medailles*, Hr. Prof. og Rigsarchiv=Secretair **Liljegren**, havde tilsendt Selskabet en Beretning om de Oldsager og Mynter, som i de seneste Aar ere fundne i Sverrig, med en udførlig Beskrivelse, fornemmelig af dem, som ere komne til Antiqvitet=Samlingen og Myntcabinettet i det Kongl. Museum i Stockholm.

Bestyreren af Antiqvitet= og Myntsamlingen i Museet ved Universitetet i Lund, Hr. Mag. **Hildebrand**, sendte en lignende Meddelelse, som især omhandler de Fund, der ere indlemmede i ovenmeldte Museum saavelsom i Hr. Provincial=Medicus, Dr. **Ekmans** Samling i Calmar.

Hr. Major **Sommer** foreviste nogle ham tilhørende mærkelige Oldsager, som ere fundne i en hedensk Gravhøi i Fyen, bestaaende af en Bøile, paa hvilken tvende Svanefigurer ere anbragte, samt tvende Dyrehoveder af Bronce, foruden andre Sager. Tegninger af disse Sjeldenheder, bestemte til at stikkes i Kobber for Tidsskriftets første Hæfte, fremlagdes.

Hr. Dr. Phil. B. Becker meddeelte en chemisk Analyse af adskillige nordiske Oldsager af Bronce.

Samme Medlem forelagde sine nylig udgivne Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmene, 1—2 Samling.

DHrr. Biskop Neumann i Bergen og Professor Vedel-Simonsen i Fyen havde tilskrevet Selskabet og givet det Løfte om Meddelelser af antiqvarisk Indhold for dets Tidsskrift.

Hr. Generalmajor og General-Krigscommissair Birch i Christiania har ved en Skrivelse tilstillet Selskabet Lector B. M. Keilhaus Reise i Øst- og Vest-Finmarken, samt til Beeren Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828.

Hr. Consistorialraad Mohnike i Stralsund havde sendt sin tydske Oversættelse af Tegnérs Frithjofs Saga med lithographerede Prospecter af Fahlcrantz.

Hr. Prof. v. d. Hagen i Berlin: sin tydske Oversættelse af Ragnar Lodbroks og Norna-Gests Saga.

Det geographiske Selskab i Paris, i Fortsættelse: nogle Hæfter af sin Bulletin.

Hr. D. B. Warden i Paris, forhen fransk General-Consul i de Nordamerikanske Stater: *Bibliotheca Americana*, eller et chronologisk ordnet Catalog over det ham tilhørende Bibliothek af Værker, vedkommende Nord- og Syd-Amerika og Vestindien, samt Reiser til Sydhavsøerne, Korter, Kobbere m. v.

Hr. Consul Gråberg af Hemsø i Florens: *Nouvelles Recherches sur l'inscription en lettres sacrées du monument de Rosette.*

Taksigelse for de modtagne Gaver og Meddelelser vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges:

Hr. J. C. Bay, Overkrigscommissair, Postmester, Holstebro.

Hr. L. P. Baron af Bretton, Kammerjunker, Tranekjær.

Hr. C. W. v. Bülow, R. D., D. M., Kammerherre, Generalmajor, Chef for Holsteenske Landseneer-Regiment, Haderslev.

Hr. C. A. Dahl, Apotheker, Grenaae.

Hr. J. P. Enkebølle, Forvalter ved Sorøe-Academies Gods, Tersløsegaard, Holbek Amt.

Hr. H. C. Fahnøe, personel Capellan til Maglebye paa Amager.

Hr. L. Fasting, Major, Kgl. Inspecteur i Nordre-Grønland.

Hr. J. J. H. Friis, Over- og Underrets-Procurator i Danmark, Faaborg.

Hr. P. Friis, Consistorialraad, Sognepræst til Østbirk og Yding, Skanderborg Amt.

Hr. P. E. Hansen, Sognepræst til Døse og Næsborg, Ribe Amt.

Hr. S. Hempel, Cancellieraad, Odense.

Hr. J. N. Hjorth, R. N. O., Kongl. Svensk og Norsk General-Consul i Altona og Hamburg.

Hr. J. H. Larsen, Theol. Dr., Professor, Sognepræst til Holbek og Mehrløse.

Hr. C. C. Greve af Lerche til Lerchenborg, R. D., Kammerherre.

Hr. S. K. Lindemann, Toldcontrolleur, Bandholm.

Hs. Excell. Hr. S. Løvenskiold, Ridder af Seraphimer-Ordenen, C. N. O. og S. O., Kgl. Norsk Statsminister, Stockholm.

Hr. J. C. Mylius, Kammerjunker og Capitain, til Estruplund, Randers Amt.

Hr. Christian Neess, Nykjøbing paa Falster.

Hr. E. Petersen, Proprietair til Ulrichsholm, Odense Amt.

Hr. F. C. Rørbye, Procurator, Frederikshavn,

Hr. D. N. D. Seidelin, J. U. Dr., Justitsraad, Herredsfoged og Herredsskriver i Hasle, Vesterliisberg, Framlev og Sabro Herreder, Aarhuus.

Hr. C. Strøyberg, Cancellieraad, Apotheker, Aalborg.

Hr. Henry Wheaton, Nordamerikansk Chargé d'affaires.

Hr. N. Oest, Byeskriver, Nakskov.

Af de ordentlige Medlemmer valgtes til Æresmedlemmer:

Hs. Excell. Hr. A. W. Greve af Moltke til Bregentved, Geheime-Stats- og Finants-Minister, Curator for Walløe Stift og Wemmetofte adelige Frøkenkloster, Storkors af Dannebroge og D. M. etc.

Hr. Dr. Phil. B. **Becker** meddeelte en chemisk Analyse af adskillige nordiske Oldsager af Bronce.

Samme Medlem forelagde sine nylig udgivne Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmene, 1—2 Samling.

DHrr. Biskop **Neumann** i Bergen og Professor **Vedel-Simonsen** i Fyen havde tilskrevet Selskabet og givet det Løfte om Meddelelser af antiqvarisk Indhold for dets Tidsskrift.

Hr. Generalmajor og General-Krigscommissair **Birch** i Christiania har ved en Skrivelse tilstillet Selskabet Lector B. M. Keilhaus Reise i Øst- og Vest-Finmarken, samt til Beeren Eiland og Spitsbergen i Aarene 1827 og 1828.

Hr. Consistorialraad **Mohnike** i Stralsund havde sendt sin tydske Oversættelse af Tegnérs Frithjofs Saga med lithographerede Prospecter af Fahlcrantz.

Hr. Prof. **v. d. Hagen** i Berlin: sin tydske Oversættelse af Ragnar Lodbroks og Norna-Gests Saga.

Det geographiske Selskab i Paris, i Fortsættelse: nogle Hæfter af sin Bulletin.

Hr. **D. B. Warden** i Paris, forhen fransk General-Consul i de Nordamerikanske Stater: *Bibliotheca Americana*, eller et chronologisk ordnet Catalog over det ham tilhørende Bibliothek af Værker, vedkommende Nord- og Syd-Amerika og Vestindien, samt Reiser til Sydhavsøerne, Korter, Kobbere m. v.

Hr. Consul **Gråberg af Hemsø** i Florens: *Nouvelles Recherches sur l'inscription en lettres sacrées du monument de Rosette.*

Taksigelse for de modtagne Gaver og Meddelelser vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges:

Hr. **J. C. Bay**, Overkrigscommissair, Postmester, Holstebro.

Hr. **L. P.** Baron af **Bretton**, Kammerjunker, Tranekjær.

Hr. **C. W. v. Bülow**, R. D., D. M., Kammerherre, Generalmajor, Chef for Holsteenske Landseneer-Regiment, Haderslev.

Hr. **C. A. Dahl**, Apotheker, Grenaae.

derfor udgav han 1642 og 1645 korte Fortegnelser derover[1], og Aaret før sin Død tillod han en ung Lærd, Georg Seger fra Thorn, som studerede Medicin i Kiøbenhavn, siden Professor i Danzig, at levere følgende systematiske Udsigt over det Wormske Museum:

Synopsis methodica rariorum tam naturalium quam artificialium quæ Hafniæ servantur in Musæo Olai Wormii, . . . in gratiam eorum qui illud lustrarunt, aut lustrare cupiunt, publici juris facta a G. Seger. Hafniæ 1653. 4. (44 Sider).

Samme Aar udkom en Prøve af det Wormske Kabinets zoologiske Afdeling i følgende Monographie over de saakaldte norske Lemænder:

Olai Wormii Historia animalis, quod in Norvagia quandoque e nubibus decidit, et sata ac gramina magno incolarum detrimento celerrime depascitur. Hafniæ, Impensis Joachimi Moltkenii, Bibliop. Haf. Literis Georgii Lamprechtii Anno 1653. 4. (Med Fortalen 66 Sider).

Nogle tørrede Exemplarer af dette Dyr, nedsendte af Worms Svigersøn Biskop Schelderup i Bergen, foranledigede ham til at eftersøge, hvad der hos ældre Naturkyndige, hos den svenske Ol. Magnus o. fl., forekom om denne mærkelige og frygtelige Dyrearts Beskaffenhed, Oeconomie, Vandringer m. m. Adskillige didhørende Jagttagelser meddeeltes ham af norske Præster, og den for omtalte P. Clausen Undals haandskrevne Samlinger til en norsk Dyrhistorie indeholdt ogsaa adskilligt herom (*p.* 3. 34). En kobberstukken Afbildning er tilføiet af Dyret og af dets Skelet, som den berømte Th. Bartholin havde præpareret for Forfatterens Kabinet[2]. Den største Deel af dette Skrift blev siden indført i Beskrivelsen over det Wormske Museum (*p.* 321-34). Denne

---

[1]) *Molleri Hypomnemata p.* 357. *Epp. II. p.* 736. 815. —
[2]) Om dette Skrift s. Jessens Norges Beskrivelse S. 131-32. J Linnees Anmärkningar om Dyr, som siges at komme ned fra Skyerne i

affendtes samme Aar giennem Sønnen Willum Worm, som da studerede udenlands, til Elzevirernes Boghandling i Amsterdam, der havde paataget sig Forlaget[1]. Worm oplevede endnu at see de to første Ark trykte; men først Aaret efter hans Død blev det Hele færdigt fra Pressen.

Dette var da

Museum Wormianum seu Historia rerum rariorum, tam naturalium, quam artificialium, tam domesticarum, quam exoticarum, quæ Hafniæ Danorum in ædibus authoris servantur. Adornata ab Olao Worm, Med. Doct. & in Regia Hafniensi academia, olim Professore publico. Variis & accuratis iconibus illustrata. Amstelodami apud Ludovicum & Danielem Elzevirios* 1655. *Folio. (389 Sider, foruden Titel, Dedication, Fortale m. m.).

Beskrivelsen var affattet i 4 Bøger, af hvilke de tre indeholdt Gienstænder af Steen-, Plante- og Dyre-Riget; den fierde forskiellige Kunstarbeider. Naturfrembringelser udgiorde dette Museums Hovedbestanddeel. Til de sidste kunde ogsaa henregnes endeel Levninger fra den nordiske Fortid, saasom Steensager (*p.* 75), Urner (*p.* 349), Redskaber og Prydelser af Metal (*p.* 353-54), Primstave (*p.* 367) med mere, hvoraf det Vigtigste siden er beskrevet i H. Jacobsens *Museum regium* og for største Delen endnu opbevares i det Kongelige Kunstmuseum[2]. Af nordiske Mynter var der en betydelig Mængde (*p.* 360). For den lærde Naturkyndige frembyder dette Værk maaskee endnu mange brugbare og interessante Noticer. Til Naturvidenskabernes Historie i vort Fædreneland, og overhoved om danske Personer og Indretninger paa den Tid forekomme her flere interessante Bidrag,

Norge (Wetenskaps Acad. Handlinger 1740, S. 320 f.) 1, ere Worms Forklaringer tildeels gienbrevne.

1) *Epp. II*, *p.* 1118-20. 1124. — 2) Blandt det, som her savnes, er det mærkelige norske Altarklæde med Runeskrift, der beskrives i *Monum. Danica p.* 473; cfr. Nyerups Oversigt. S. 160. —

Dernæst anmeldte **Formanden**, at der vare gjorte de fornødne Forberedelser til, ifølge Selskabets Beslutning, ved det af samme dertil bevilgede Beløb, at lade foretage Eftergravninger og Undersøgelser i de vigtigste Ruiner fra de gamle europæiske Colonisters Tid i Grønland, fornemmelig i Julianehaabs District. Til fornøden Veiledning vare opsendte særskilte til den Hensigt forfattede Anviisninger til Undersøgelse af Kirkeruiner og andre Rudera, fremdeles Exemplarer af de tidligere af A. Olsen og A. Arctander forfattede Fortegnelser over Rudera i Julianehaabs District, samt af det nylig udgivne første Hæfte af Selskabets Tidsskrift, hvori adskillige Bidrag om Grønland ere indførte; ligeledes ogsaa de til Eftergravningerne fornødne Redskaber, saasom Spader, Hakker, Kobeen. De Mænd, til hvem man fornemmelig har henvendt sig med dette Andragende, ere Missionairen ved Julianehaab, Hr. **Esmann**, Bestyreren af denne Colonie, Hr. **Wolf**, den forhen constituerede Bestyrer, Hr. **J. Mathiesen**, DHrr. Kjøbmand **J. Arøe** paa Nennortolik og Brødre-Missionairer **Müller** ved Lichtenau og **de Fries** paa Friederichsthal. Endeel af de ovenommeldte Meddelelser sendtes ogsaa med lignende Andragende, med Hensyn til Rudera i Frederikshaabs District, til ovennævnte Hr. **J. Mathiesen**, der nu er ansat i dette District som Bestyrer, fremdeles til Bestyreren af Colonien Fiskenæsset Hr. **J. N. Møller**, samt til Inspecteuren over Syd-Grønland Hr. Capitain-Lieutenant **Holbøll** paa Godthaab, samt til Inspecteuren over Nordre-Grønland, Hr. Major **Fasting** paa Godhavn.

Oldskrift-Afdelingens Medlemmer **Finn Magnusen** og **C. C. Rafn** forelagde den trykte foreløbige Udsigt over det fra Selskabet bebudede Værk: „**Grønlands historiske Mindesmærker.**"

Fra Inspecteuren over Nordre-Grønland, Hr. Major **Fasting** var indkommen en Skrivelse, hvori han lover at benytte sin Embedsstilling til at vække Opmærksomhed for antiqvariske Gjenstande, om saadanne skulde træffes i Nordre Inspectorat.

Tillige indsendte han en paa en grønlandsk Grav i Nærheden af Godhavn funden Skee af Kobber, forhen forsølvet, og af ældre europæisk Arbeide, samt en paa samme Grav funden Jernkniv med Skaft af Rensdyrshorn af eskimoisk Fabrication[1].

Over-Veiinspecteuren i Hertugdommet Holsteen, Hr. Kammerherre v. **Warnstedt** havde indsendt Efterretninger om nogle i den senere Tid i Holsteen fundne Oldsager, af hvilke den største Deel opbevares i hans egen Oldsag-Samling[2].

Hr. Dr. Med. **Boye** i Heiligenhafen havde sendt en med Tegninger ledsaget Beretning om de vigtigste Oldsager, hvormed hans Samling i de sidste Aar er beriget[3].

Directionen for det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem sendte en Skrivelse, hvori den tilbyder, naar dette Selskab til sin Samling herefter maatte erholde nogen mærkværdig Oldsag, eller Oplysning om noget hidtil ubekjendt Oldtidsminde, strax at ville give vort Selskab Meddelelse derom til Afbenyttelse for dets Tidsskrift.

Hr. **C. W. B. Ingier**, Sognepræst til Rødøe og Meløe, Nordlands Amt, havde givet en foreløbig Underretning om et mærkværdigt Gravsted paa Øen Bolgen, hvilket han agter at lade udgrave og undersøge, hvorefter han tilbyder at ville meddele Selskabet en Beskrivelse af samme.

Fra Sognepræsten til Lebesbye i Øst-Finmarken, Hr. **Stockfleth**, var indkommen en Beskrivelse af en Mindesteen, beliggende ved Fiskeværet Vadsøe, tilligemed Angivelse af et Sagn, som blandt Finnerne er opbevaret om samme.

Hr. Adjunct **S. Egilsson** paa Bessestad i Island havde indsendt sin Udgave af den af Hallfred Vanraadskald forfattede Olaf Tryggvesøns Drapa, som forelagdes, tilligemed Hr. Dr. **Schevings** Udgave af Hugsvinnsmál med dette i gammel nordisk Versart forfattede Digts latinske Original vedføiet underneden.

---

[1]) En Beskrivelse af disse Oldsager, som nu opbevares i Museet, vil blive meddeelt her i Tidsskriftet. — [2]) see S. 214. — [3]) see S. 116 fg.

Hr. Professor Giesebrecht i Stettin havde sendt en af ham forfattet Undersøgelse om Hallfred Vandraadskald.

Hr. Gustaf Kombst i Stettin: det første Hæfte af Baltische Studien, et Tidsskrift, som udgives af Selskabet for Pommersk Historie og Oldkyndighed. Deri findes indført en af Indsenderen forfattet med Anmærkninger og et Kort ledsaget Oversættelse af den Deel af Knytlinga-Saga, der indeholder de danske Konger Valdemars og Knuds Krige paa Rügen og i Pommern.

Hr. Dr. Phil. Becker forelagde tredie Samling af sine Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmene.

Hr. Prof. Klausen i Altona lod forelægge 20 forskjellige af ham udgivne literaire Arbeider, som han bad Selskabet modtage som et Erkjendtligheds Tegn i Anledning af hans Optagelse paa forrige Møde som dets Medlem.

Hr. Capitain Munthe i Christiania havde sendt det af ham i Forening med Hr. Capitain Ramm udgivne Kort over Hedemarkens Amt.

Secretairen forelagde sin Udgave af Færeyinga Saga, eller Færøboernes Historie i den islandske Grundtext med en af en indfødt Færøbo, Hr. Pastor Schrøter, forfattet færøisk Oversættelse og Udgiverens danske, samt et kobberstukket Facsimile og et Kort over Færøerne, paa hvilket de gamle nordiske Navne ere angivne, og tillige de nuværende Navne i den færøiske Dialect.

Fra det Keiserlige Russiske Videnskabers Academie i St. Petersburg havde Selskabet modtaget de tre første Hæfter af dets Memoirer for politiske Videnskaber, Historie og Philologie, med Løfte om Fortsættelsen, efterhaanden som den udkommer.

Fra det Kongelige Irlandske Academie i Dublin: det senest udkomne *Vol. XVI, P. II* af dets Skrifter.

Fra det franske Selskab for almindelig Statistik i Paris: nogle Hæfter af dets Bulletin.

Hr. Rentamtmand K. Preusker, i Großenhayn ved Dresden, havde meddeelt en Afh. om fædrelandsk Historie og Oldgranskning.

Taksigelse for ovenmeldte Meddelelser og Sendinger vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges
(af de forhenværende corresponderende og udenlandske Medlemmer):

Hr. J. S. Fabricius, C. S. D. med Storkorset, R. D., Kgl. Norsk Vice-Admiral og General-Adjutant for Marinen.

Hr. C. F. Gottwaldt, Sognepræst til Næs, Goel, Hemsedal og Flaae i Hallingdalen, Budskeruds Amt.

Hr. P. Pavels, Provst, Sognepræst til Kragerø og Sannikedal.

Hr. J. Rosted, A. Mag., R. N. D., R. D., R. V. O., Professor og Rector ved Cathedralskolen i Christiania.

Hr. M. Smith, R. S. O., Major, Søe- og Land-Krigscommissair, Malde ved Stavanger.

Fremdeles optoges til ordentlige Medlemmer:

Hr. Gunder Aas, Sorenskriver i Jedderen og Dalerne, Egersund, Stavanger Amt.

Hr. J. H. J. Albinus, Cancellieraad, Apotheker, Assens.

Hr. O. C. L. E. Baron Güldencrone til Vilhelmsborg, Hofjægermester.

Hr. W. Lunn, Major, Proprietair til Knabstrup, Holbek Amt.

Hr. J. D. Schmidt, Apotheker, Sønderborg.

Hr. N. J. C. W. Stockfleth, R. D., Sognepræst til Lebesbye, Kollefjord og Thanens Capel i Øst-Finmarken.

Hr. C. G. Stockfleth, Krigsraad, Told- og Consumtions-, samt Fyr-Inspecteur i Skagen.

Hr. C. L. Styger, Apotheker, Nyborg.

Hr. J. G. Willemoes, Sognepræst til Herfølge og Sæder, Præstøe Amt.

Til corresponderende Medlemmer udnævntes:

Hr. P. F. Bertelsen, Grosserer, Christiania.

Hr. Thord Bjørnsson, Cancellieraad, Sysselmand i Norder-Syssel paa Island.

Hr. J. H. C. Boye, Med. Dr., practiserende Læge i Heiligenhafen.

Hr. P. B. Carstens, Etatsraad, Landfoged paa Ærøe, og Præsident i den Ærøiske Stad- og Landret.

Hr. **W. J. Fürst**, Kongelig Dansk Vice-Consul i Arendal.

Hr. **John Gage**, *Esq.*, Director i de Engelske Antiqvarers Selskab i London.

Hr. **Donald Gregory**, Secretair ved de Skotske Antiqvarers Selskab i Edinburg.

Hr. **E. F. Mooyer**, Kjøbmand og Bibliothecar, Minden.

Hr. **August Le Prevost**, Medlem af det Kongelige Videnskabers Academie i Rouen.

Hr. **F. E. G. v. Warnstedt**, R. D., Over-Landevei-Inspecteur i Hertugdømmet Holsteen, Pløen.

Hr. **W. E. Wilda**, Prof. Juris ved Universitetet i Halle.

Fjerdingaarsmøde den 30te Juli 1832.

Casfereren, Hr. Grosserer **Magnus**, anmeldte, at tre af Medlemmerne havde i det forløbne Fjerdingaar indsendt overordentlige Bidrag til Forøgelsen Selskabets faste rentebærende Fond, nemlig:

1) Hr. Etatsraad **Thamsen**, R. af D., i Møgeltønder, som for Tiden opholder sig i Lindau i Schweiz, havde sendt 1060 Rbdl. Sølv i Kongl. Obligationer, hvorved det af ham stiftede „Thamsenske Legat" er voxet fra 960 til 2020 Rbdl.

2) Hr. Cancellieraad **Strøyberg**, Apotheker i Aalborg, havde sendt 540 Rbdl. Sedler, for hvilke Kongl. Obligationer til Beløb 600 Rbdl. ere indkjøbte.

3) Hr. Cancellieraad **Albinus**, forhen Apotheker i Assens, nu Proprietair i Warmark, Haderslev Amt, havde sendt 300 Rbdl. Sølv i Kongl. Obligationer.

Casferen bemærkede derhos, at ovenmeldte Kongelige Obligationer, hvorved Fondet har faaet en Tilvæxt af 1960 Rbdl. Sølv, og saaledes er voxet fra 3500 til 5460 Rbdlr., ere, ligesom de Selskabet tidligere eiede, af Bestyrelsens Medlemmer paategnede som Selskabet tilhørende, og dernæst noterede som sammes Eiendom i det Kongl. Statsgjelds-Contoir.

Taksigelse til DHrr. **Thamsen, Strøyberg** og **Albinus** for disse Legater vedtoges.

Hr. Etatsraad og Professor **Werlauff** havde tilsendt Selskabet, bestemt for dets Tidsskrift, en Undersøgelse om Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium.

Hr. Professor **Paulsen** i Kiel, til samme Bestemmelse, Bidrag til Sprogets Historie paa den jydske Halvøe, fornemmelig dens søndre Deel[1].

Et Andragende af Hr. Etatsraad **Werlauff** fremsattes, om at Selskabet, da Runer ofte ville forekomme i dets til Udgivelse foreslaaende Skrifter, vilde lade forfærdige Matricer til de almindeligst forekommende Runetegn, for at de Bogtrykkerier, i hvilke Skrifterne trykkes, kunde forsynes med de til Runeskrift fornødne Typer. Dette bifaldtes og vedtoges[2].

Vice-Formanden, Hr. Professor og Geheime-Archivar, **Finn Magnusen**, forelæste Første Sang af „Skalden Helge, Grønlands Laugmand," fordansket efter den gamle islandske Original.

Hr. Professor **Steenbloch** i Christiania havde sendt Efterretninger om nogle Oldsager, som opbevares i Museet i Christiania og deels ere fundne i norske, deels i siberiske Gravhøie, med vedføiede Afbildninger af samme.

Hr. **J. Wahl**, som for Tiden foretager en botanisk Reise i Grønland, havde sendt Bemærkninger om adskillige hidtil ubekjendte gamle nordiske Mindesmærker i det sydlige Grønland, samt nogle eskimoiske Oldsager[3].

Hr. **v. Ledebur**, Directeur for den Kongl. Samling i Berlin, hvori de fædrelandske Oldsager opbevares, havde tilstillet Selskabet Efterretning om et mærkeligt Fund af Oldsager af Sølv, som i forrige Aar er gjort ved Göritz i Uckermark, hvilke Sager nu opbevares i ovennævnte Samling.

---

1) Begge disse Afhandlinger ere her indførte. — 2) Runetyperne ere allerede færdige fra Skriftstøberiet, og her benyttede. — 3) Disse opbevares nu i Museet, og ville blive beskrevne i de antiqvariske Efterretninger.

DHrr. Etatsraad **Engelstoft** og Stiftamtmand **Christie** (i Bergen) havde tilskrevet Selskabet, og givet Løfte om Meddelelser for de følgende Bind af dets Tidsskrift.

Hr. Professor **Rask** forelagde tvende af Hr. **M. Hettema** i Leeuwarden udgivne Skrifter, nemlig Prøve af en Frisisk og Nederlandsk Ordbog, og den Emsiger Landret fra Aar 1312, i den Oldfrisiske Grundtext med Hollandsk Oversættelse.

Hr. **Pardessus** i Paris havde sendt Bemærkninger over den gamle islandske Lovbog Graagaasen, som med en forudskikket af Selskabets Formand, Hr. Conferentsraad **Schlegel**, forfattet historisk-kritisk Undersøgelse er i Aaret 1829 udgivet af den Arnæmagnæanske Commission, bearbeidet i Grundskriften, med latinsk Oversættelse af Hr. Sysselmand **Sveinbjørnsson**.

Hr. Dr. Juris **Paul Wigand**, Assessor ved den Kongl. Landret i Høxter i Westphalen havde sendt, i Fortsættelse, 3 og 4 B., samt 5 B. 1 H. af det af ham udgivne Archiv for Westphalens Historie og Oldkyndighed.

Selskabet for Pommersk Historie og Oldkyndighed, ligeledes i Fortsættelse: sin 4de Aarsberetning.

Hr. Dr. Phil. **Becker** forelagde fra Hr. Professor **Rosenkranz** i Halle 1 B. 1 H. af det fra den Thüringisk-Sachsiske Forening for fædrelandsk Oldkyndighed udgivne Tidsskrift for de germaniske Folks Historie.

Det Kongelige Literatur-Selskab i London sendte, ved sin Secretair Hr. **Richard Cattermole**, i Fortsættelse: *Vol. II. P. I.* af sine *Transactions* og sin Aarsberetning for 1831.

Antiqvaternes Selskab i Newcastle, ved sin Secretair Hr. **John Adamson**: John Brands *Observations on Popular Antiquities*, udgivne med Tillæg af M. Ellis, to Bind, i 4.

Taksigelse for de modtagne Meddelelser og Sendinger vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges
(af de forhenværende correspondende):

Hr. **U. C. F. Aagaard**, Kammerraad og Amtsforvalter i Ebeltoft.

Hr. P. F. Gaarder, Provst i Helgelands Provstie, Sognepræst til Alstahoug, Herrøe, Tjøttøe, Stamnæs og Vævelstad, Nordlands Amt.

Hr. A. Schytte, Provst i Saltens Provstie, Sognepræst til Bodøe, Nordlands Amt.

Hr. F. F. Tillisch, Amtmand og Commandant paa Færøerne.

Fremdeles optoges til ordentlige Medlemmer:

Hr. F. W. F. Greve af Ahlefeldt-Laurvig, Lic. Juris, Stiftamtmand over Viborg Stift og Amtmand over Viborg Amt.

Hr. J. D. Blichfeldt, Justitsraad, Byefoged og Byeskriver i Skanderborg.

Hr. W. Bokelmann, R. D., Geheime-Legationsraad, Kongl. Dansk Minister-Resident og General-Consul i Hamburg.

Hr. C. H. v. Grevenkop-Castenschiold, Kammerherre og Major, til Frederikslund og Herbyegaard, Sorøe Amt.

Hr. M. C. Chemnitz, Med. Dr., Physicus i Flensborg Amt.

Hr. T. H. Erslev, Proprietair til Favergaard, Aarhuus Amt.

Hr. H. K. Feddersen, R. D., Etatsraad, Borgemester i Flensborg.

Hr. G. C. T. Francke, Phil. Dr., Conrector ved den lærde Skole i Flensborg.

Hr. C. C. L. Hansen, ordineret Catechet og første Lærer ved Borgerskolen i Skanderborg.

Hr. Montanus Hettema, Medlem af det Frieslandske Ridderskab og Advocat i Leeuwarden, Holland.

Hr. L. A. Hjorth, Provst, Sognepræst til Aagerup og Kirkerup, Roeskilde Amt.

Hr. J. F. Holst, Sognepræst til Vadsøe, Nesseby og Vardøe i Øst-Finmarken.

Hr. U. Rosenkranz v. Holstein-Rathlou, Major, til Rathlousdal og Gersdorfslund, Aarhuus Amt.

Hr. J. Jensen, Justitsraad, Senator i Flensborg.

Hr. H. Juul, Justitsraad, Proprietair til Viskumgaard, Viborg Amt.

Hr. T. A. Kiær, Havnemester paa St. Thomas i Vestindien.

Hr. C. G. H. Lempfert, R. D., Etatsraad, Landfoged over Sønder-Ditmarsken og Inspecteur over Kronprindsenskoeg.

Hr. O. Lemvigh, R. D., Auctions-Directeur ved Kronborg Birk, Esbønderup.

Hr. J. G. L. Manthey, R. D., Etatsraad, Professor, Proprietair til Falkensteen, Sorøe Amt.

Hr. L. N. Møller, Landvæsens-Commissair, Godsforvalter og Klosterskriver ved Wemmetofte adelige Jomfru-Kloster.

Hr. J. M. Pardessus, Ridder af St. Michaels-Ordenen og Officeer af Æreslegionen, Raad ved Cassationsretten og Professor i Handelsretten ved Universitetet i Paris.

Hr. C. B. Petersen, Secretair ved Raadet paa St. Thomas i Vestindien.

Hr. H. Greve af Rewentlow, Amtmand over Flensborg Amt.

Hr. L. J. Rohde, R. D., Capitain, constitueret Gouverneur over St. Thomas og St. Jan i Vestindien.

Hr. J. G. Schanche, Handelsmand i Lebesbye i Øst-Finmarken.

Hr. W. C. W. v. Scholten, Capitain og Compagniechef af Infanteriet paa St. Croix i Vestindien.

Hr. S. H. C. Stakemann, R. D., Major og Stabshauptmand paa St. Thomas i Vestindien.

Hr. A. S. v. Strandgaard, Capitain af Artilleriet paa St. Croix i Vestindien.

Hr. J. S. Strodtmann, Subrector ved den lærde Skole i Flensborg.

Hr. J. L. Strøyberg, Apotheker i Assens.

Hr. F. N. Thestrup, Kammerjunker, til Valdnæs paa Falster.

Hr. S. R. Weile, Sognepræst til Græsted og Maarum, Frederiksborg Amt.

Af de ordentlige Medlemmer valgtes til Æresmedlem:

Hs. Excell. Hr. S. Løvenskiold, Ridder af Seraphimer-Ordenen, C. N. O. og S. O., Kongl. Norsk Statsminister, Stockholm.

Fjerdingaarsmøde den 30te October 1832.

Oldskrift-Afdelingen forelagde to fra Pressen færdige Bind af de af Selskabet udgivne Oldskrifter, nemlig:

Fornmanna Sögur, eller de historiske Sagaer om Begivenheder udenfor Island, udgivne i den islandske eller gamle nordiske Grundtext, 7de Bind, indeholdende de norske Kongers Historie fra Magnus Barfod til Magnus Erlingsøn, begge medregnede, bearbeidet af Afdelingens Medlem, Hr. Professor i de østerlandske Sprog og Universitets-Bibliothecar **R. Rask.**

Oldnordiske Sagaer, eller den samme Saga-Samling i dansk Oversættelse, 6te Bind, indeholdende Kongerne Magnus den Godes, Harald Haardraades og hans Sønner Olaf Kyrres og Magnus den Andens Sagaer, hvis prosaiske Deel er revideret og den poetiske forfattet af Afdelingens Medlem, Hr. Professor og Geheime-Archivar **Finn Magnusen.**

Hr. Oberstlieutenant og Adjutant hos Hans Majestæt Kongen **J. N. B. v. Abrahamson** meddeelte en nylig fra Hr. Professor **Voigt** modtagen anden Sending af de paa **Hans Majestæts** Bekostning tagne Afskrifter af Diplomer og andre Actstykker, vedkommende Nordens Historie, der findes i det Kongl. Preussiske Geheime-Archiv i Konigsberg, hvortil ere føiede Afskrifter af en Deel lignende Documenter, som findes i Thorn. Blandt disse forskjellige Actstykker ere nogle, som afgive vigtige Bidrag til de nordiske Rigers Handels-Historie i Dronning Margretes Tid, og en Deel, der kaste nyt Lys paa de politiske Forhold imellem denne Dronning og Kong Albrecht af Sverrig, samt Hansestæderne; andre fra de paafølgende Regenters Tid. Hr. Prof. Voigt havde indberettet, at af de 300 Rdlr. preussisk, som Hans Majestæt Kongen i sin Tid havde befalet ham tilstillet, til at lade denne Afskrivning foretage for, vare endnu 46 Rdlr. 22 Gr. i Beholdning, for hvilket Beløb, saavidt det rækker, Professoren vil lade tage Afskrifter af flere Nordens Historie vedkommende Documenter, og venter fornemmelig at finde saadanne af Vigtighed i Archivet i Danzig, hvorhen

han agter at foretage en Reise. **Hans Majestæt** har i den Anledning allernaadigst befalet: at der med den nye af Professor Voigt hidsendte Samling af historiske Afskrifter fra Geheime-Archivet i Königsberg bliver at forholde paa samme Maade, som med den forhen indsendte Samling, nemlig at Selskabet giver en raisonnerende Fremstilling af disse Afskrifter, sammenlignende dem med hvad der findes i det Kongl. Geheime-Archiv, hvori Afskrifterne dernæst blive at opbevare; og at en ny Sum af 200 Rbd. Sølv skal stilles til Prof. Voigts Disposition til Fortsættelse af disse Samlinger; samt derhos, at Prof. Voigt skal i Hans Majestæts Navn takkes for hans Uleilighed med Samlingen af disse Afskrifter, samt tilstilles, ligeledes i Hans Majestæts Navn, et Exemplar af Suhms Historie af Danmark.

Selskabets Vice-Formand, Hr. Professor og Geheime-Archivar **Finn Magnusen**, som havde paataget sig at gjennemgaae og ordne hele Samlingen, underrettede Medlemmerne om, at han, som allerede forhen havde affattet en chronologisk Fortegnelse over de lovede Diplom-Afskrifter, havde fundet, at mange flere nu vare indløbne, hvorimod andre endnu ventes — og at han nu havde, med Hr. Registrator **Petersens** Bistand, begyndt at udarbeide udførligere Fortegnelser derover, men at han fandt det rettest, at lade det beroe med Fuldendelse og Offentliggjørelse af Udsigten over den Berigelse, der ved denne Samling er vunden for Nordens Historie, indtil samtlige fra Professor Voigt forventede Afskrifter ere indløbne.

Hr. Professor og Universitets-Bibliothecar **R. Rask** lod forelægge følgende af ham nylig udgivne Skrifter:

1) Kortfattet Veiledning til det oldnordiske eller gamle islandske Sprog.

2) Oldnordisk Læsebog, indeholdende Prøver af de bedste Sagaer i den gamle islandske Text, gjennemset og rettet efter de bedste Oldbøger, forsynet med et Ordregister over de vanskeligste Ord.

3) Ræsonneret Lappisk Sproglære efter den Sprogart, som bruges af Fjeldlapperne i Porsanger-Fjorden i Finmarken.

Hr. Professor **Finn Magnusen** foredrog en Undersøgelse om Islands første Opdagelse (fra Danmark) samt dens Tidspunct, grundet paa en critisk Revision og nøiagtigere Jevnførelse af gamle Codices, der indeholde de ældste Efterretninger om denne Gjenstand, og hidtil ikke have været behørig benyttede af Historieskrivetne[1].

Hr. Registrator ved Geheime-Archivet **N. M. Petersen** meddeelte for Selskabets Tidsskrift: „Bemærkninger om danske og norske Stedsnavnes Oprindelse og Forklaring."

Hr. Cancellieraad **Thomsen** forelagde en Deel Tegninger af nordiske Oldsager af Steen, bestemte til at anbringes paa 3 Kobberplader for 2det Hæfte af Selskabets Tidsskrift, hvori en Udsigt over denne Green af nordiske Oldsager vil blive indført.

Formanden, Hr. Dr. og Prof. Juris **Schlegel**, anmeldte, at der i Anledning af det i Foraaret til adskillige Embedsmænd paa Grønland gjorte Andragende, sigtende til Undersøgelse af Ruinerne sammesteds fra de gamle europæiske Colonisters Tid, vare indløbne følgende Meddelelser:

1) Hr. Coloniebestyrer **J. Mathiesen** paa Frederikshaab (forhen paa Julianeshaab), har tilmeldt Selskabet, at han har foretaget en Udgravning og Undersøgelse af den Bygning ved Kirken i Kakortok, som holdes for at have været Præstens Bolig, samt at han i Forening med Hr. Skibscapitain **Gram** har opmaalt de fleste af Ruinerne i Kakortokfjorden. Han lover næste Aar at nedsende en Beretning om disse Undersøgelser.

2) Hr. Missionair **Esmann** ved Julianeshaab har meddeelt en Beretning om en Udgravning og Undersøgelse, han har foretaget i og ved den Kirkeruin i Igalikko, hvor den i Aaret 1830 nedsendte Runesteen fandtes, ledsaget af en Grundtegning af Kirken, samt adskillige ved denne Leilighed fundne Oldsager, (hvilke nu opbevares i det Kongl. Museum). Han underretter derhos om, at han agter i dette Efteraar at foretage en Reise op i Fjorden Tunnudliorbik, for at undersøge de derværende Ruiner.

[1]) Denne Undersøgelse bliver indført i det fra Selskabet udgivne Værk: **Grønlands historiske Mindesmærker.**

3) Hr. Coloniebestyrer G. H. Wolff paa Julianeshaab har givet Løfte om at ville foretage Undersøgelse i nogle af de i Julianehaabs District værende Ruiner.

4) Hr. Kjøbmand Jacob Arøe paa Nennortalik skriver, at han agter i denne Sommer at foretage en Reise op i Tessermiut-Fjorden, det eneste Sted i Omegnen, hvor der, saavidt ham bekjendt, ere Levninger fra de gamle europæiske Beboeres Tid, for at foretage Undersøgelser i de Rudera, som i denne Fjord forefindes.

5) Hr. Coloniebestyrer H. M. Fleischer paa Omenak har givet en Meddelelse om Isblinkens Tiltagen der i Omegnen, samt om nogle norden for det i Mundingen af Omenak-Fjorden beliggende Sted Norsoak værende Rudera, der have urigtigen været holdte for Ruiner af en gammel europæisk Bygning, men ifølge Sagnet skulle have været en Bjørnefælde, der er bleven opført af Mandskabet paa et hollandsk Hvalfangerskib.

Secretairen forelæste en Fortegnelse over de ved Undersøgelsen af Kirkeruinen i Igalikko fundne Oldsager, med en Beskrivelse af samme[1]; hvorefter Bestyrelsen androg paa, at Selskabet vilde tilkjendegive Hr. Missionair M. W. Esmann sin Erkjendtlighed for den ufortrødne Iver, hvormed han har søgt at fremme dets Ønske, ved at udnævne ham til correspònderende Medlem, hvilket Andragende bifaldtes.

Hr. Pastor Schrøter i Thorshavn paa Færøerne havde meddeelt Thormans Skálds Kväji, en færøisk Kæmpevise, der handler om den af Olaf den Helliges Saga bekjendte Thormod Kolbruneskald, hvori ogsaa hans Reise til Grønland og Ophold sammesteds omtales. Ligeledes har han sendt Bemærkninger om et andet færøisk Kvad, hvori Viinland, eet af Amerikas Kystlande, som saaledes benævntes af de gamle Nordboer, omtales.

Hr. Professor og Kongl. Svensk Rigsantiqvar Liljegren i Stockholm havde sendt sin nylig udgivne Run-Lära.

[1] Derom gives nærmere Meddelelse i nærværende Tidsskrift.

Hr. Dr. **Ekman**, Provincial- og Slots-Læge i Calmar, meddeelte en Beretning om de Oldsager, med hvilke hans Samling i det sidste Aar er bleven beriget, af hvilke en stor Deel ere komne fra Øland, hvoriblandt ogsaa nogle sjeldne angelsaxiske, germaniske, cufiske, danske og svenske Mynter.

Hr. Bibliothecar **Repp** i Edinburg havde sendt sin paa Engelsk nylig udgivne historiske Undersøgelse om Retsafgjørelse ved Eedsvorne og andre coordinerede Rets-Institutioner, som fordum brugtes i Skandinavien og paa Island.

Antiqvarernes Selskab i Newcastle havde i Fortsættelse sendt: *Archæologia Æliana, Vol. II. Part III.*

Det Kongl. Tydske Selskab i Kønigsberg i Fortsættelse: dets anden Samling af historisk-literariske Afhandlinger.

Det Tydske Selskab for fædrelandsk Sprog og Oldsager i Leipzig: sine nye Love, samt sin Aarsberetning for 1832.

Foreningen for Glogaus Historie: sine Statuter og Bidrag til Glogaus Historie, 1ste Hæfte.

Videnskabernes Academie i Toulouse: sine Statuter samt en Udsigt over dets Priisopgaver for 1833, 1834 og 1835.

DHrr. Legationsraad **L. Viollier** i Bern og Bibliothecar **N. Carlisle** i London: forskjellige Skrifter.

Taksigelse for ovenanførte Meddelelser og Sendinger vedtoges.

Formanden androg paa, at Selskabet vilde udnævne Hr. **C. J. Bredsdorff**, Sognepræst til St. Jørgens Hospital og Søerup i Svendborg Amt, som havde gjort sig fortjent ved Udarbeidelse af historiske Topographier, og er en ivrig Dyrker af nordisk Oldkyndighed, til correspondereende Medlem, hvilket Andragende bifaldtes.

Casiereren, Hr. Grosserer **Magnus**, anmeldte, at han fra Hr. Cancellieraad **J. Andersen** i Odense, som nylig optoges til Medlem, havde modtaget et overordentligt Bidrag af 400 Rbdlr. Sølv til Forøgelse af Selskabets faste Fond, for hvilke han havde indkjøbt Kongelige Obligationer til Beløb 450 Rbdlr. Sølv. Fremdeles havde han fra Hr. **M. Werkmester**,

geographisk Landmaaler, modtaget til samme Bestemmelse 100 Rbdlr. Sølv, som var anvendt til Indkjøb af en Kongl. Obligation paa 100 Rbdlr. Sølv. Han bemærkede, at disse Obligationer, hvorved Fondet er voxet fra 5460 til 6010 Rbdlr. Sølv, ere, ligesom de Selskabet forhen eiede, af Bestyrelsens Medlemmer paategnede som Selskabet tilhørende og noterede som dets Eiendom i Statsgjelds-Contoiret.

Taksigelse til DHrr. Cancellieraad **Andersen** og geographisk Landmaaler **Werkmester** vedtoges.

Til ordentlige Medlemmer optoges
(af de forhen værende correspondérende og udenlandske Medlemmer):

Hr. **T. F. W. Barth**, Capitain, Christiansand.

Hr. **J. H. C. Boye**, Med. Dr., practiserende Læge i Heiligenhafen.

Hr. **P. B. Carstens**, Etatsraad, Landfoged paa Ærøe og Præsident i den Ærøiske Stad- og Landret, Ærøeskjøbing.

Hr. **W. J. Fürst**, Kongl. Dansk Vice-Consul i Arendal.

Hr. **B. E. Hildebrand**, Mag. A., Bestyrer af Antiqvitet-Samlingen og Myntcabinettet ved Universitetet i Lund.

Hr. **G. C. F. Mohnike**, P. & T. D., M. N. O., R. af den røde Ørns Orden, Kongl. preussisk Consistorial- og Skoleraad i Ny-Forpommern og paa Øen Rygen, Pastor til St. Jacobi i Stralsund.

Hr. **H. Rømer**, Justitsraad og Holzførster paa Bornholm.

Hr. **F. E. G. v. Warnstedt**, R. D., Kammerherre, Over-Landevei-Inspecteur i Hertugdømmet Holsteen, Pløen.

Fremdeles optoges til ordentlige Medlemmer:

Hr. **M. G. Aarslef**, Apotheker i Vordingborg.

Hr. **G. H. G. Greve af Aberdeen**, Præsident i Antiqvarernes Selskab i London.

Hr. **J. L. B. Seréne d'Aquéria**, R. af St. Louis-Ordenen, General-Krigscommissair, til Merringgaard, Veile Amt.

Hr. J. F. v. Arnds, R. D., Premier-Lieutenant og Adjutant ved Fyenske Infanterie Regiment, Fredericia.

Hr. C. A. Bahnsen, Professor og første Lærer ved Skolelærer-Seminariet i Tøndern.

Hr. C. Barfoed, Apotheker i Stege.

Hr. U. F. Barth, Sorenskriver i Mosse-Sorenskriveri.

Hr. A. Bræmer, Sognepræst til Frederikshavn og Hirsholmen.

Hr. A. C. Bull, residerende Capellan til Støren, Horrig, Sognedal og Budal, Søndre Trondhjems Amt.

Hr. Thomas Burgess, T. D., Biskop af Salisburg, Præsident i det Kongl. Literatur-Selskab i London.

Hr. F. J. C. v. Castonier, Storkors af D. og D. M., Generalmajor, commanderende General i Nørre-Jylland, Chef for Fyenske Infanteri-Regiment, Fredericia.

Hr. C. Christensen, Kongl. Dansk Vice-Consul i Holmestrand.

Hr. L. Cosfel, Proprietair til Faareveile ved Rudkjøbing.

Hr. G. M. Døderlein, Capitain og Toldcasserer i Tønsberg.

Hr. N. F. Fenger, Kongl. Dansk Consul i Riga.

Hr. H. Flindt, Capitain, Bye- og Herredsfoged i Frederikshavn.

Hr. J. C. Greve af Juell-Wind-Frijs til Frijsenborg, R. D., Kammerherre.

Hr. P. H. Fuß, R. af St. Wladimir- og St. Anna-Ordenerne, Keiserlig Russisk Statsraad og bestandig Secretair ved det Keiserlige Videnskabers Academie i St. Petersburg.

Hr. J. J. B. Galschjøt, Sognepræst til Vestre Toten eller Kolboe og Aas, Christians Amt.

Hr. A. C. Gudme, geographisk Landinspecteur, Kiel.

Hr. H. Hering, Overlærer ved Gymnasiet i Stettin, Secretair ved Selskabet for Pommersk Historie og Oldkyndighed.

Hr. J. S. Herskind, Kongl. Storbritannisk Vice-Consul i Aalborg.

Hr. Pierre Honoré, D. M., Apotheker og Stabshauptmand i Fredericia.

Hr. A. D. Horn, Stiftsoverrets-Procurator i Christiansand.

Hr. J. R. Hüberz, Med. Dr., practiserende Læge i Aarhuus.
Hr. N. C. Jensen, Stiftscasserer og Procurator, Aalborg.
Hr. F. H. C. Johansen, R. D., D. M., Conferentsraad, Amtmand over Haderslev Amt.
Hr. G. D. B. Johnson, Kongelig Norsk Ingenieur-Lieutenant, Christiansand.
Hr. B. F. v. Juel til Juelsberg, Storkors af D. og D. M., Kammerherre, Generalmajor og Generaladjutant, overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister ved det Kongl. Franske Hof i Paris.
Hr. N. H. Jæger, Byefoged og Byeskriver i Arendal.
Hr. G. S. Kayerød, R. D., Assessor Pharmaciæ og Apotheker i Aalborg.
Hr. C. F. Klinck, R. af D., S. O. og St. Wladimir-Ordenen, Capitain i den Kongl. Norske Marine, Adjutant hos Hs. Kongl. Høihed Stor-Admiralen, Soligaard ved Tønsberg.
Hr. F. C. Krohn, Justitsraad, Toldcasserer i Frederikshavn.
Hr. Jens Knudsen, Inspecteur ved Grevskabet Samsøe.
Hr. Jørgen Knudsen, Sognepræst til Tranderup paa Ærøe.
Hr. J. A. Lumholdt, Krigsraad, Districtschirurg, Ribe.
Hr. John MacCaul, Grosserer.
Hr. G. G. MacDougall, Bibliothekar ved det Classenske Bibliothek.
Hr. F. C. MacGregor, Kongelig Storbritannisk Consul i Danmark, Helsingøer.
Hr. A. J. W. Meincke, Second Lieutenant af Infanteriet i de vestindiske Tropper, St. Croix.
Hr. C. P. Munk, Proprietair til Søeholt ved Ebeltoft.
Hr. A. C. Møller, Districtschirurg i Vestre-Nedenæs, Arendal.
Hr. R. Møller, T. & P. D., R. D. og D. M., Biskop over Laaland-Falsters Stift, Mariboe.
Hr. H. P. Nielsen, Krigsraad, Proprietair til Oxholm, Hjørring Amt.

Hr. D. C. Prior, Sognepræst til Hundstrup, Østerild og Hjardemaal, Thisted Amt.

Hr. J. M. Qvist, Over-Krigscommissair, Aalborg.

Hr. E. C. D. Greve af Reventlow, til Aalstrup, Laaland.

Hr. H. C. Baron af Rosenørn-Lehn, til Guldborgland, Kammerherre, Major.

Hr. C. F. Schmidt, Apotheker i Mariboe.

Hr. C. N. Schwach, Assessor i Stiftsoverretten i Trondhjem, Secretair ved det Kongl. Norske Videnskabers Selskab.

Hr. H. A. Schytz, Justitsraad og Contoirchef under General Commissariats-Collegiet.

Hr. F. Seestern-Pauly, Kammerjunker, Amtmand over Schwarzenbeck-Amt i Hertugdømmet Lauenburg.

Hr. J. B. Seidelin, Apotheker i Frederikssund.

Hr. S. A. Steenberg, Apotheker i Helsingøer.

Hr. M. Strandgaard, R. D., Justitsraad, Toldinspecteur i Aalborg.

Hr. C. R. Tham, Toldcontrolleur i Aalborg.

Hr. C. A. Thejll, Cancellieraad, Branddirecteur, Svendborg.

Hr. S. Th. Thorbrøgger, Toldcasserer i Aalborg.

Hr. P. N. H. Thorup, Professor og Rector ved Cathedral-skolen i Ribe.

Hr. Jacob Thue, Kjøbmand, Arendal.

Hr. O. T. Tuxen, Apotheker i Arendal.

Hr. Nathanael Wallich, Med. Dr., R. D., D. M., Over-Intendant ved den botaniske Hauge i Calcutta i Bengalen.

Hr. U. C. Wedege, R. D., Etatsraad, Justitiarius i den Vestindiske Landsoverret, St. Croix i Vestindien.

Hr. M. Werkmester, geographisk Landmaaler, Svendborg.

Hr. O. Nordingh de Witt, Premier-Major af Holsteenske Landseneer-Regiment, Haderslev.

Hr. F. Wulff, Kæmner i Aalborg.

Hr. J. Wulff, Forvalter ved de Kongl. Godser Bjørnsholm og Aagaard, Aalborg Amt.

Antiqvariske Efterretninger.

Norge.

Den afsides Beliggenhed af flere Egne i dette Land, saavelsom ogsaa Landets naturlige Beskaffenhed, der adskiller det Indre og flere af Kyststrækningerne mere end almindelig fra Forbindelse, deels indbyrdes, deels med Naboerne, har bevaret mange Mindesmærker fra Fortiden, ligesom ogsaa Forfædrenes Sæder og Skikke, langt mere uforandrede, end ellers almindelig er Tilfældet. For Oldgranskeren maa det være dobbelt vigtigt at kjende Egne, hvor man selv af nyere Sager kan danne sig et klart Begreb om, hvorledes Oldtidens have været. Det er ogsaa at vente, at man i disse mindre undersøgte Egne, som vare rige paa mærkelige Begivenheder i Fortiden, vil ved nøiere Undersøgelser efterhaanden finde sjeldne og vigtige Oldsager, som maae ønskes indlemmede i Landets offentlige Samlinger, for saaledes sikkrere at bevares for Efterkommerne og at kunne tjene til indbyrdes at oplyse hverandre. Dette vil især blive Tilfældet, naar den een Gang vakte Sands for antiqvariske Gjenstande vil finde Næring ved at Samlingerne almindelig sees og kjendes, og ved at forøges vinde den Udvidelse og Fuldstændighed, som ere nødvendige saavel for at give et omfattende Begreb om Oldtiden, som ogsaa for at sikkre selve Samlingerne Varighed.

De offentlige Samlinger i Norge ere, saa vidt man har kunnet bringe i Erfaring, efterfølgende, som vi ville omtale i den Orden, i hvilken de ere blevne til.

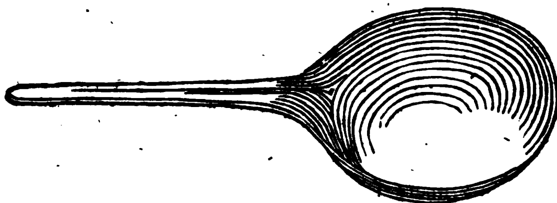
Den første Samling, som er os bekjendt, grundlagdes ved de faa Stykker, som det Kongelige Norske Videnskabers Selskab havde som et Tillæg ved dets Bibliothek og Naturalie-Samling i Trondhjem. Den har senere faaet nogen Forøgelse, og den for tidlig afdøde Capitain Kløver, der varmt interesserede sig for Oldsagerne, havde sammesteds begyndt at bringe nyt Liv i denne Deel af Videnskabelighed. Man maa ønske, at det vil lykkes

Selskabet at bringe ogsaa denne Afdeling af dets Samlinger i Opkomst og til almindelig Kundskab.

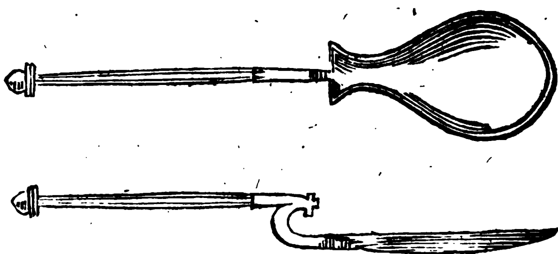
Det næste Forsøg paa at begynde en lignende Samling skete i **Christiania**, da Cancellieraad Deichmann til det Offentlige skjenkede sit Bibliothek og Naturalie-Samling, hvorved ligeledes, som et Slags Tillæg, findes nogle Oldsager og Mynter. De ere dog meget faa, og omendskjønt Samlingen var bestemt til at forøges, vil den dog ei kunne være af saa megen Betydenhed, at denne Deel fortjente at opbevares særskilt fra de andre offentlige Samlinger i denne Stad. Ogsaa ved Selskabet for Norges Vel begyndtes en Samling i Christiania af nordiske Oldsager. Den havde i Førstningen ret god Fremgang, men uheldige Omstændigheder, især Mangel af Locale, og at det kun var lidet bekjendt hvad man havde, standsede Deeltagelsen for den og derved dens Opkomst. Saa meget mere maa det glæde enhver Ven af Videnskaben at erfare, at denne Samling, der bestod af 236 Nummere, er i 1823 skjenket til Universitetet, som i 1829 har indrømmet den et vistnok indskrænket, men dog særskilt, Opbevaringssted, samt at man nu har begyndt at aabne Samlingen for Publicum. Naar Interessen voxer for den, vil en større Tilvæxt sikkert ikke udeblive. I Aaret 1830 bestod den af omtrent 400 Nummere. I de senere Aar bekjendtgjør Inspecteuren ved Samlingen fjerdingaarsviis i Norske Rigstidende den Tilvæxt, den efterhaanden erholder.

End senere end Selskabet for Norges Vel fattede nogle faa Mænd i **Bergen** den Beslutning at ville oprette et Museum for videnskabelige Samlinger i denne Stad, hvis Handelsforbindelser lettede Anskaffelsen, og hvis afsides Beliggenhed gjorde saadanne Samlinger dobbelt vigtige og interessante for Beboerne. Intet kan kraftigere bevise, hvad en bestemt Villie, Vedholdenhed, forenet med Popularitet, formaaer at udrette i faa Aar; det er ikke allene den betydeligste Samling af Oldsager i Norge, som her er bragt tilveie, men ogsaa andre videnskabelige Samlinger, som ere forenede med denne, ere yderst mærkværdige, og

af Been; dens Blad er ikke dybt, men temmelig bredt foran. Haandgrebet ender sig i en Zirat, der ligner et Andreaskors, og er neppe 1½ Tomme langt. Dens høie Ælde kjønnes tydelig af Benets Skjørhed og Farve, der er den samme som Been sædvanlig antager ved at henligge Aarhundreder i Jorden, i hvilke Henseender denne Skee ogsaa ganske ligner andre i hedenske Gravhøie fundne Beensager. — Til Sammenligning meddele vi her Afbildninger af tvende andre Skeer fra den hedenske Tid, af hvilke den første her afbildes ligeledes i ⅜ Størrelse:

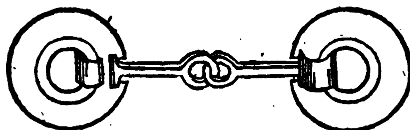

Den er af Bronce, overtrukken med ædel Rust, blev funden i en Urne ved Waken i Sognet Schenefeld, Rendsborg Amt, og opbevares, ligesom den forommeldte, i Oldsag-Museet i Kjøbenhavn. Den anden fremstilles her i halv Størrelse i tvende Afbildninger, seet saavel ovenfra, som fra Siden:

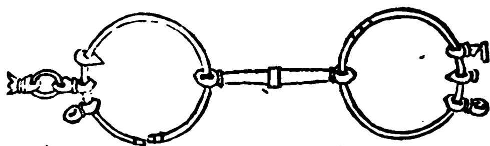
Den er af Sølv og langt fortrinligere Arbeide end de foregaaende. Haandtaget ender sig i en Knub, og hvor Bladet begynder, er en nedgaaende Bøile. Bladet selv er ovalt og indknebet, der hvor Bøilen møder det. Den har i det hele Lighed med de

senere romerske. Den blev funden i Aaret 1820 i en Gruusbanke i Nærheden af Aarslev Kirke i Fyen, i hvilken ved to Skeletter fandtes en Suite af yderst prægtige Guld- og Sølvsmykker, besatte med Granater og Carneoler; samt en rund sleben Kugle af Bjergkrystal, af en Tommes Diameter, med den gnostiske Indskrift ABΛAΘANAΛBA, som troes at være det hebraiske אב לנו אתה (*ab lanu atha*) „du er vor Fader", læst to Gange, først fra høire til venstre, derpaa fra venstre til høire. Ved Skeletterne stode to store Kobberboller, i det ene af hvilke Skeen laae, samt en Træspand med Broncehank og Sølvrand. Bollerne, formodentlig **hlautbollar**, opbevares i Oldsag-Museet, alle de øvrige Sager i Kunst-Museet, og det er især Fragmenterne af Træspanden, der godtgjøre disse udmærkede Sagers og derved tillige Skeens Ælde; thi denne Spand har en afgjort Lighed med een, der bevares i samme Museum og er funden i en Gravhøi paa Gaarden Seestad i Holdens Sogn i Nedre Tellemarken, ligesom ogsaa med andre, der ere fundne i hedenske Gravhøie. — Folkesagnet foregiver, at Kong Halfdan Svarte skal være begraven i hin ovenomtalte Høi paa Den Helge. Snorre (**Noregs Konúnga-Sögur I, 66**) beretter, at hans Lig blev deelt i fire Parter, hvilke bleve jordede i forskjellige Høie paa Vestfold, Ringerige, Hedemarken og Romerige. I Bings Beskrivelse over Norge S. 275 (jvf. Krafts, I, 668) synes denne samme Høi at omtales, og tillægges en Hersesøn Guttorm Gudbrandsøn fra Gudbrandsdalen, der siges at være falden i et Slag mod Kong Halfdan Svarte i Aaret 842. — Paa samme Øe fandtes i Jorden for faa Aar siden et Bidsel-Mundbid af Jern, af den Form som følgende Afbildning viser:

Oldsag-Museet i Kjøbenhavn er i Besiddelse af nogle meget lignende, men kun af eet, der synes at være endnu ældre, saavel forbi det er heelt af Bronce, som ogsaa formedelst Maaden, det er forfærdiget paa.

Det har denne Form:

Disse den hedenske Tids ældre Bidsler ere af en meget simpel Indretning, nemlig to runde eller flade Ringe, hvori Tømmen har været hæftet. Ved disse er Mundbibdet anbragt, hvilket ved de af Jern blot bestaaer af to korte Stænger, der ende sig i Ringe, som i Midten gribe i hinanden. De Bidsler, som bleve fundne i en Grävhøi ved Møllemosegaard i Fyen, og omtales ovenfor S. 195, ligne meget mere dem, som endnu bruges. Frembeles fandtes paa Helgeøen en Pileod af Jern, 4 T. lang og paa det bredeste ikke fuldt en Tomme. Den er flad og ligner et Blad. Det mærkelige ved samme er, at den er indrettet til at sættes ind i Træet, og ei Træet i den, hvilket, som mere hensigtsmæssigt, er Tilfældet med Boltene og alle de senere Pile. Endvidere et Metalzirat i Form af en Halvmaane, kun 2 T. langt og ikke fuldt saa bredt. Disse forskjellige Sager ere af Hr. Lieut. og Proprietair Jacob Hoel indsendte til Museet i Christiania.

Budskeruds Amt. Ringeriges og Hallingdalens Fogderie, Norbrehougs Præstegjeld. Paa Gaarden Braaten foretoge Eierne P. og C. Hverven i Aaret 1825 en Gravning i en i Gaardens Have beliggende Gravhøi, hvis Gjennemsnit beløb sig til henved 40 Alen. I denne Høi fandtes 1) en Skaalvægt af Bronce med 10 forskjellige Lodder; 2) et Drikkehorn, som dog ved Optagelsen ganske faldt i Stykker, saa at nu kun enkelte Fragmenter ere tilbage, samt et Stykke af et Metalbeslag, med hvilket Hornet har været omgivet, foruden en Deel Metaltraad, der maaskee ogsaa har hørt til Hornet; 3) en liden Metal-Pincet, der synes at have været forgyldt; 4) en liden Sølvring med en Plade i Enden, der meget ligner en Holk, og 5) Fragmenter af sex forskjellige Urner, af hvilke de tre ere glatte, to bugede og forsynede

med Liniezirater og, ligesom de foranførte tre, af brændt Leer af en sortagtig Farve; den 6te derimod er af graaagtigt brændt Leer og udvendig om Randen omgivet med et Jernbaand. Den er 5 Tommer høi, meget buget, og ligeledes forsynet med Liniezirater. Drikkehornet og Urnerne, samt ved disse nogle smaae brændte Beenstykker, fandtes i Nærheden af hverandre; derimod bleve Sølvringen, Pincetten og Vægten, og ved denne noget forraadnet Træ og Næver, som formodentlig i sin Tid har været en Æske, hvori den har været bevaret, fundne noget senere. Foruden ovenanførte Sager fandtes ogsaa et Vaaben, omtrent af Form som en Piil, hvilket dog var stærkt fortæret af Rust, ligesom ogsaa nogle andre Jernstykker, som synes at have henhørt til eet eller andet Vaaben eller Redskab. Man gravede i Dybde $5\frac{1}{4}$ Alen, i Brede 6 til 10 Alen og i Længde 20 Alen. Høien er imidlertid endnu ikke rigtig udgravet; men Eierne agte ved Leilighed at fortsætte Gravningen. De fundne Oldsager opbevares af Hr. Student **B. Moe** i Christiania, og ville forhaabentligen med Tiden blive indlemmede i Museet sammesteds. Af de i Høien fundne Sager har Skaalvægten med de til samme hørende Lodder størst antiqvarisk Mærkværdighed. Det var derfor Selskabet særdeles behageligt, ved Eierens Beredvillighed at erholde den til Laans, for at kunne foranstalte en nøiagtig Beskrivelse af samme og anstille Sammenligninger med en Skaalvægt og forskjellige Lodder, som haves i det Kjøbenhavnske Museum. Vægten har været indrettet i Henseende til Formen omtrent paa samme Maade som de nuværende Guldvægter, men er i det Hele ikke af fortrinligt Arbeide, og har især været meget ufuldkomment construeret, hvilket dog ogsaa er Tilfældet med andre ellers langt fortrinligere Vægter, som ere fundne i nordiske Gravhøie. Vægtstangen, af hvilken her sees en Afbildning,

har nemlig paa Midten, istedenfor den nu brugelige saakaldte Stillepind, blot et fiirkantet lidet opstaaende Metalstykke; om dette

er anbragt en Kobberbøile, hvorigiennem gaaer en simpel Navle, der er nittet paa begge Ender; i denne Bøile, som frit lader sig bevæge til begge Sider, er anbragt en Ring, hvilken Indretning udgjør den egentlige Ballance, som neppe staaer en halv Tomme over Vægtstangen. Fra denne Vægtstangens Midte er nu tilbage et Stykke af Vægtstangen, som til hver Side er 3 Tommer langt, og synes kun at have været lidet længere; men nu ere Enderne fortærede af Rust, og man kan ikke see, hvorledes Kjederne til Skaalerne have været anbragte paa samme. Skaalerne ere runde, af 2 Tommers Diameter; de ere lidt opslaaede om Kanten, og paa den indvendige Kant er som Zirat indslaaet en Rad ganske smaae, næsten runde Figurer, der ere inddeelte i Ruder. Disse ere indslaaede med et meget lidet Stempel, som man har flyttet, og saaledes dannet hele Raden i Peripherien. Ved Skaalerne have tre større Ringe været anbragte, lige langt fra hverandre. I disse findes Levninger af Kjederne, som bestaae af meget tynd Metaltraad, der er bøiet i Form af et S, hvis Buer vende til forskjellige Sider. Skaalerne, saavelsom Kjederne, ere meget beskadigede, dog kan man tydelig gjøre sig Begreb om deres Størrelse og Udseende. Med Vægten fulgte to Bronce-Ringe af ½ Tommes Diameter, som paa Kanten have en fiil Fure, der har gaaet langs denne. De ere meget fortærede af Rust, saa at det nu ikke staaer til med Sikkerhed at afgjøre, om de have henhørt til Vægten, i hvilket Tilfælde de formodentlig have tjent til at fastholde Kjederne til Vægtstangen. Alle Lodderne ere støbte af Bronce, runde, flade for oven og neden, og med skarpe Kanter. For at erholde de forskjellige Lodders nøiagtige Vægt, henvendte man sig til Stadsguardeinen Hr. C. O. Møller, som med megen Beredvillighed paa en dertil tjenlig Probeervægt var behjelpelig med at veie dem og at udfinde ethvert enkelt Lods Vægt i Richtpfenninge. Han opgav derhos, hvor meget han kunde skjønne, at ethvert Lod ved bortrustede eller afslaaede Smaastykker kunde antages omtrent at have tabt, hvilket skjønnede Tab man ved Sammenligning eller Tilnærmelse yderligere har søgt at berigtige. For at udfinde Loddernes indbyrdes

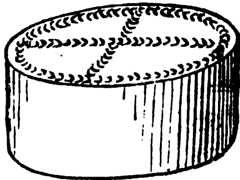
Overeensstemmelse troede vi at burde lægge Vægten af Loddet Nr. 8, der er lidet eller ganske ubetydelig beskadiget, til Grund, og fandt da, at $\frac{1}{12}$ af den udgjør et Multiplicandum til Vægten af ethvert enkelt af alle de øvrige Lodder, Nr. 5 undtagen. Dette skjønnes tydeligere af følgende tabellariske Oversigt, i hvilken er tilføiet Vægten af 5 andre Lodder, der ere fundne andensteds her i Norden, og som senere skulle nærmere omtales.

Nr.	Vægt i Richtpfenninge		Skjønnet Tab.		Oprindelig Vægt.		Overeens-stemmelse.	Formodet Værd.
1	22272	+	192	=	22464	=	52 × 432	= 3 Ører
2	14880	+	96	=	14976	=	52 × 288	= 2 Ører
3	7376	+	112	=	7488	=	52 × 144	= 1 Øre
4	1536	+	24	=	1560	=	52 × 30	= $\frac{30}{48}$ Ørtug
(5)	1024	+	0	=	1024	=		1 Qvintin Cøllnsk
6	820	+	12	=	832	=	52 × 16	= $\frac{16}{48}$ Ørtug
7	736	+	44	=	780	=	52 × 15	= $\frac{15}{48}$ —
8	624	+	0	=	624	=	52 × 12	= $\frac{12}{48}$ —
9	372	+	44	=	416	=	52 × 8	= $\frac{8}{48}$ —
10	276	+	36	=	312	=	52 × 6	= $\frac{6}{48}$ —
11	7392	+	96	=	7488	=	52 × 144	= 1 Øre
12	82560	+	7296	=	89856	=	52 × 1728	= 1½ Mk.
(13)	13184	+	16	=	13200		af en anden Vægt	= 2 Ører
(14)	25792	+	608	=	26400		ligeledes	= 4 —
(15)	24608	—	32	=	24576	=		6 Lod Cøllnsk

Denne Udregning grunder sig paa det gamle og almindelig antagne Vægtforhold, som i de ældste Tider ogsaa tillige gjaldt for Mynter, nemlig at en Mark eller ½ Pd. har udgjort 8 Ører, og hver Øre igjen 3 Ørtuger. De mindre Indbdelinger, som i Penninge, varierede til forskjellige Tider, og derfor har man ei villet henføre Lodderne til dem, men søgt at finde et indbyrdes rimeligt Forhold. Det synes som om der vel endnu har henhørt eet eller andet Lod til denne Suite, der er gaaet tabt. Variationen af Lodderne Nr. 4 og 7 kunde muligen oprinde af en anden Aarsag end den formodede Indbdeling, nemlig at

disse maaskee kunde have været et Par lettere Lodder at betjene sig af ved Salg, men egentligen skulde være $\frac{32}{48}$ og $\frac{16}{48}$ Ortug. Nr. 5 hører ikke til de øvrige, men er tøllnsk Vægt, og udgjør nøiagtig 1 Qvintin.

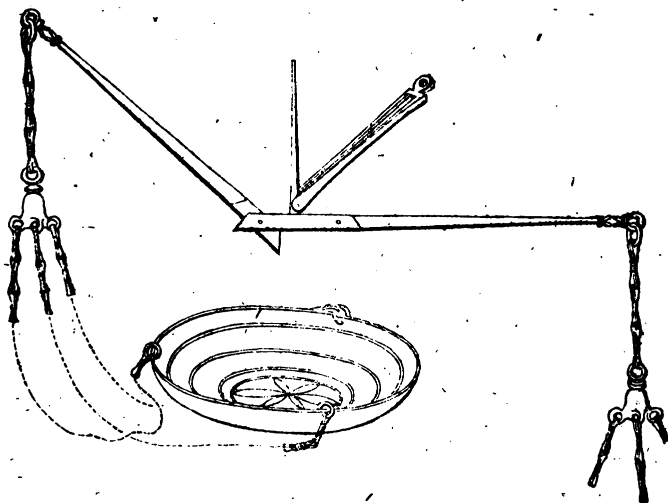
Beskaffenheden af de 10 Lodder, som høre til den her omhandlede Skaalvægt, vil omtrent skjønnes af det her afbildede Nr. 1, der er det største i den hele Suite, og som i Henseende til Formen er efterlignet af alle de mindre, med Undtagelse af, at nogle af dem ere forholdsviis lidt tyndere, og som Følge deraf ogsaa af lidt større Diameter, end de ellers maatte have været; dets Diameter er 14 Linier og dets Høide 6 Linier. En Rustskal, som har sat sig paa Loddet, er bleven afbanket, og derved ere flere Dele af Metallet, som have været oxyderede, gaaet tabte. Med Hensyn dertil er Tabet anslaaet.

Som et Slags Zirat ere, temmelig uregelmæssig, indslaaede paa den øverste Flade med et meget lille Stempel en Deel smaae Halvmaane-Figurer saaledes at de udgjøre en Kreds. Med samme Stempel er indenfor denne Kreds indslaaet en Korsfigur, dog unøiagtig. Paa Siderne og underneden have ingen Zirater været anbragte. Nr. 2, ligesom ogsaa Nr. 3, der har lidt forholdsviis betydelig mere af Rust, have lignende Zirater indslaaede med samme Stempel. Nr. 4 har paa Oversiden en Kreds af Halvcirkler, indslaaede med samme Stempel, men paa Midten er her, istedenfor Korsfiguren, allene en Halvcirkel af samme Størrelse som de øvrige. Underneden er her med det Stempel, som har været brugt til at indslaae de rubrede Zirater om Kanten af Skaalerne, indslaaet en Kreds, og i Midten en utydelig Figur. Nr. 5, der saagodtsom er ubeskadiget, synes vel at være samtidigt med de øvrige, men er ikke overeensstemmende med dem; det er nøiagtigere udarbeidet. Paa Oversiden er med et meget nøiagtigt Stempel tvende Gange indslaaet en Figur, som bestaaer af to concentriske Cirkler, og korsviis ved

Siderne af disse tvende Figurer to Halvmaaner. Paa Undersiden er med samme Stempel den af to concentriske Cirkler bestaaende Figur een Gang indslaaet i Midten. Nr. 6 hører derimod ganske til den foregaaende Suite, og ligner i det Hele Nr. 4. Nr. 7, som har tabt nogle Stykker Metal, har det mærkelige ved sig, at det er lidet bredere og tyndere end det foregaaende; det har paa Oversiden en Korsfigur indslaaet med Halvmaanestemplet; paa Undersiden er det derimod aldeles ziret som det foregaaende. Nr. 8, som kun er ubetydelig beskadiget, samt Nr. 9 have lignende Zirater; Nr. 10 har derimod blot en Kreds af Figurer indslaaede med Halvmaanestemplet om Kanten, men ingen enkelt i Midten. Dets Diameter er 3¾ og dets Høide 1½ Linie.

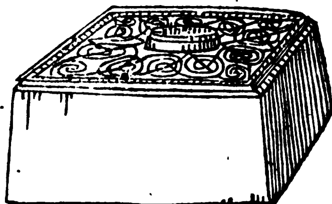
Museet i Kjøbenhavn er i Besiddelse af en Skaalvægt, som ligeledes er funden i en nordisk Gravhøi. Den er omtalt i Antiqvariske Annaler 4 B. S. 404. Da den i sit Slags er høist mærkværdig, leveres her en Afbildning af den:

Den er forfærdiget af en messingagtig Metalblanding, som udvendig er overtrukken med Zink. I Henseende til Udarbeidning er den ulige finere og bedre forarbeidet end den ovenfor omhandlede,

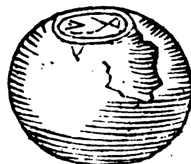
men i Henseende til Construction har den kun lidet Fortrin for denne. Den egentlige Ballance er her Stillepinden, hvorpaa ved en simpel Nagle den Bøile er anbragt, hvori Vægten holdes. Til Panderne og de skarpe Kanter, som man nu betjener sig af for at gjøre Vægtene sensible, seer man paa disse Vægte ikke den fierneste Tilnærmelse. Enderne af Vægtstangen ere ziirlig udarbeidede, fladt udslaaede, og i hver af dem anbragt et Hul, hvori en Kjede, bestaaende af Metaltraad, sammenvunden til dobbelte smaae Led, hænger. Omtrent $1\frac{1}{2}$ Tomme fortsættes denne Kjede, hvori er anbragt et Metalstykke, som er tresidet med eet Øie foroven og eet til hver af de tre nederste Sider; fra hver af disse udgaaer igjen en Kjede, der er befæstet paa tre Steder af Skaalerne. Skaalerne selv ere af sámme Materie som Ballancen, men dreiede paa det ziirligste med Zirater, og særdeles udmærket polerede. Midt i Bunden sees en Rose, omgiven med Cirkelslag. Diametren er 3 Tommer. Denne Vægt, der ligesom den foranførte har været bestemt til at veie ædle Metaller paa, har været indrettet til bekvemt at bæres i en Lomme, ved det at man paa Ballancestangen har anbragt to Led, saaledes at denne kan lægges sammen, og bliver da ei længere end een af Skaalerne; for at vise dette, er det ene Led her forestillet halvt oplagt. Den høie Værdi, som de ædle Metaller havde inden Americas Opdagelse, og at man ofte regnede efter den veiede og ikke den talte Mark, ligesom ogsaa at umyntet Guld og Sølv blev almindelig brugt som Betalingsmiddel, gjør det let begribeligt, at slige Vægte have været meget nødvendige og sikkert almindelige. Den er funden tilligemed de Lodder, som vi nærmere skulle omtale, i et Slags Æske af Næver (Birkebark), der har bidraget til at dette Stykke er saa overordentlig vel bevaret. En aldeles lignende Ballance, hvortil Skaalerne dog fattes, som var funden et Sted i Hertugdømmet Slesvig, var forhen i Mechanicus Jürgensens Samling i Slesvig, og er nu, saavidt vides, indlemmet i Justitiarius Jaspersens Samling paa Geltingen. Ved den i det

Kjøbenhavnske Museum værende Vægt ere Lodderne Nr. 11 og og 12 fundne. Nr. 11 er heelt af Blye, og ganske dannet som en Cylinder; Nr. 12 derimod, som her sees afbildet, og ligeledes er af Blye, er fiirkantet, og paa Overfladen er indfattet en Bronce-Plade, udziret med slangeformige Snoninger ganske i samme Smag som Zirater fra den hedenske Tids sidste Periode. Midt

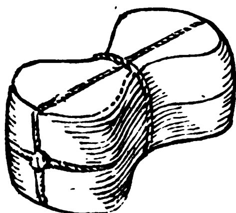

i denne Bronce-Plade har der været anbragt en stor Knap, hvilken nu er afbrudt, saa at nu kun noget Harpix er tilbage, som har udfyldt Rummet under den. Saavel det, at denne Knap fattes, og at man i nyere Tid har boret et stort Hul i Undersiden af Loddet og brudt et Stykke ud af den ene Side, som ogsaa det at Loddet for en Deel er forkalket, bidrager tilsammen til at man har antaget Tabet saa betydeligt som angivet. Disse tvende Lodder synes at høre nøiagtig til samme Vægt som de foranførte 9. Ved denne Skaalvægt fandtes endvidere en Tolle-kniv ganske af Form som de, der endnu bruges i Norge.

Lodderne Nr. 13, som her sees afbildet, og 14 ere begge fundne sammen ved Pløining paa Ahlheden i Jylland, under Ahlen, tilligemed nogle flere, som ikke erholdtes. De ere af Jern, dannede som fladtrykte Kugler. Udenom Jernet er anbragt en tynd messingagtig Overtrækning, der har været udziret paa de tvende fladtrykte Sider med en indslaaet dobbelt Perlerad og smaae Cirkler og Streger. Denne Indretning var ganske hensigtsret, i det man da let kunde bemærke, om noget var berøvet Loddet. Disse Lodder høre til en fra den foranførte forskjellig Vægt, som, enten fordi den er fra en anden Tid eller en anden Egn i Norden, har været afvigende, i hvilken Vægt det mindste synes at have været 2 Ører og det største, som udgjør det dobbelte, 4 Ører.

Nr. 15, som er fundet paa Bornholm ved Steensprængning paa Marken, er i Henseende til Materie af selvsamme Beskaffenhed, som de foregaaende to, men i Form høist forskjelligt. Det er beskrevet i Antiqvariske Annaler 4 B. S. 387, 585, og har den særegne Form, som vedstaaende Afbildning udviser,

der aldeles er den samme, som den Chineserne endnu give de Lodder, hvormed de veie Sølv og Guld, nemlig en paa begge Sider i Midten sammentrykt Oval. Det er bedækket med en Rust, som vidner om Ælde. Dette Lod stemmer i Vægt ikke med de chinesiske, men veier derimod saa lidet mere end 6 Lod cøllnsk, at man kan antage, at enten den Rust, der har sat sig paa det, eller snarere en unøiagtigere Regulering kan have foraarsaget denne Difference, og at Loddet har været bestemt til at være 6 Lod af denne Vægt.

Bratsberg Amt. Øvre Tellemarkens Fogderi, Sillejords Præstegjeld. I den saakaldte Glomshoug paa Gaarden Sundbøe i Fladdals Sogn, hvor ifølge Sagnet en Kæmpe ved Navn Glom (Glúmr) skal være begraven, laae fordum en mærkelig Runesteen, som nu (ifølge Kraft III, 211) er henlagt som Trappesteen udenfor Kirkedøren til Fladdals Kirke, hvorved Bogstaverne ere blevne næsten afslidte. Den er afbildet i Lunds Beskrivelse over Øvre-Tellemarken, 1785, S. 251, og i Willes Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld, 1786, S. 51, samt efter disse fortolket i Finn Magnusens Forsøg til Forklaring over nogle Steder i Ossian, 1814, S. 40, 76, som og i *Lexicon Mytholog. boreal.* S. 654—55. Hr. Aalholm i Arendal har sendt os en Copie af en senere Aftegning af denne Indskrift, der vel i Hovedsagen stemmer overeens med de to andre, men dog i noget afviger fra dem begge. Efter den troe vi at kunne dechiffrere Indskriften saaledes: ᚼᛘᛆᚦ ᚱᛆᛁᛌᛏ

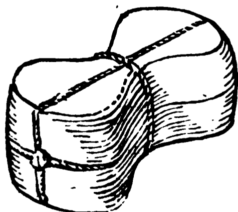
ᚱᚢᚾᛅᚱ ᚦᛁᛋᛅᚱ ᛅᚢᚴ ᛒᛁᚦᚱ ᚦᚬᚱ ᛅᛚᛘᛁᚴᛅᚾ ᚴᚢᚦ ᛅᛏ ᚼᛅᚾ ᛏᛅᚴᛁ ᚢᛁᚦᚱ ᛚᛁᚴᛅᛘᛅ ᛁᚱ ᚦᛁᛋᛁ ᛋᛏᛅᛁᚾ ᛚᛁᚴᚱ ᛁᛒᛁᚱ (det maa dog bemærkes, at i selve Indskriften ere paa mange Steder tvende Runer sammenbundne, hvilke vi her have adskilt, for des lettere at kunne lade dem aftrykke), **Ogmot raist rúnar þesar auk biþr Þór almákan guþ at han take viþr [lik-ama?] er þesi stain ligr ibir**; efter nyere Skrivebrug: **Ögmundr risti rúnar þessar, ok biðr Þór almátkan guð at hann taki viðr [líkama?] er þessi steinn liggr yfir** d. e. „Ogmund ristede disse Runer, og beder Thor, den almægtige (eller meget stærke) Gud, at han vil tage mod [det Legeme], som denne Steen ligger over." Det andet Ord i anden Linie læser Lund ᛋᚯᛚ ᚴᛅᛘᛅ, **sæl (sál) gama**, som vel i alt Fald burde fortolkes **sál guma**, den Mands Sjel, og ikke som Wille mener: „Sjælen i større Glæde", eller som Lund vil: „Sjælen tilbage i sin Gjemme." Saaledes som Indskriften er os meddeelt, maa her læses líkama; men vi skulde snarere troe, at der paa dette mindre tydelige Sted staaer ᚴᛚᛅᛘᛁ eller ᚴᛚᚢᛘᛁ (**Glúmi**), saa at den Mands Navn, der ifølge Sagnet hviler i Høien, her er angivet. Bag ved Indskriften sees et Hjul, som sandsynligviis har været eet af den agende Thors, **Avkuþórs**, Sindbilleder. Denne Runesteen er altsaa, som ellers vist kun faa, en bestemt Levning fra Hedendommens Tid i Norge, og saaledes meget mærkelig. — Laurdals Præstegjeld. Paa Gaarden Roindalen i Odefjelds Annexsogn findes paa Jernbeslaget til Døren af et Stabbuur (Stolpebod) følgende før, saa vidt vides, ikke nogensteds aftrykte Runeindskrift, som her indføres saaledes som den er os af vor norske Correspondent meddeelt:

ᛅᚾᛁᚦᚬᛋᛏᛅᛁᛋᚢᚾᚴᛅᛁᚱᚦᛁᛘᛁᚴᛁᚾᚼᛅᛚᛅᛁᚴᚱᚴᛅᚢᛏᛅᛋᚢᚾᛅᛘᛁᚴ

ᚼᛅᛁᛚᚢᛘ ᚼᚬᛏᚬᛘᚴᛁᚱᛁᚼᛅᚾᛋᚬᚦᛁᛏᛅᚬᚱᚱᛁᛋᛏᛁᛏᚴᚬᛅᛚᛋᚢᛏᛅᚾᚱᚴᚬᛅᛚ

Ane-Þostaisun gairþi mik en Halaikr Gautasún á mik hailum hótum geri han sóa þeta o(a)r ristit koals utan[r] koa(l)t. Den første Linie udlægges: „Ane (Arne) Thorsteinsøn gjorde mig, men Haleik Gautesøn eier mig." Den anden er vanske-

Nr. 15, som er fundet paa Bornholm ved Steensprængning paa Marken, er i Henseende til Materie af selvsamme Beskaffenhed, som de foregaaende to, men i Form høist forskjelligt. Det er beskrevet i Antiqvariske Annaler 4 B. S. 387, 585, og har den særegne Form, som vedstaaende Afbildning udviser,

der aldeles er den samme, som den Chineserne endnu give de Lodder, hvormed de veie Sølv og Guld, nemlig en paa begge Sider i Midten sammentrykt Oval. Det er bedækket med en Rust, som vidner om Ælde. Dette Lod stemmer i Vægt ikke med de chinesiske, men veier derimod saa lidet mere end 6 Lod cøllnsk, at man kan antage, at enten den Rust, der har sat sig paa det, eller snarere en unøiagtigere Regulering kan have foraarsaget denne Difference, og at Loddet har været bestemt til at være 6 Lod af denne Vægt.

Bratsberg Amt. Øvre Tellemarkens Fogderi, Sillejords Præstegjeld. I den saakaldte Glomshoug paa Gaarden Sundbøe i Fladdals Sogn, hvor ifølge Sagnet en Kæmpe ved Navn Glom (Glúmr) skal være begraven, laae fordum en mærkelig Runesteen, som nu (ifølge Kraft III, 211) er henlagt som Trappesteen udenfor Kirkedøren til Fladdals Kirke, hvorved Bogstaverne ere blevne næsten afslidte. Den er afbildet i Lunds Beskrivelse over Øvre-Tellemarken, 1785, S. 251, og i Willes Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld, 1786, S. 51, samt efter disse fortolket i Finn Magnusens Forsøg til Forklaring over nogle Steder i Ossian, 1814, S. 40, 76, som og i *Lexicon Mytholog. boreal.* S. 654—55. Hr. Aalholm i Arendal har sendt os en Copie af en senere Aftegning af denne Indskrift, der vel i Hovedsagen stemmer overeens med de to andre, men dog i noget afviger fra dem begge. Efter den troe vi at kunne dechiffrere Indskriften saaledes: ᚼᛉᛆᚭ ᚱᛆᛁᛁᛏ

ᚱᚢᚿᛆᚱ ᚦᛂᛌᛆᚱ ᛆᚢᚴ ᛒᛁᚦᚱ ᚦᚮᚱ ᛆᛚᛘᛂᚴᛆᚿ ᚴᚢᚦ ᛆᛐ ᚼᛆᚿ ᛐᛆᚴᛁ ᚢᛁᚦᚱ ᛚᛁᚴᛆᛘᛆ ᛂᚱ ᚦᛂᛌᛁ ᛌᛐᛆᛁᚿ ᛚᛁᚴᚱ ᛁᛒᛁᚱ (det maa dog bemærkes, at i selve Indskriften ere paa mange Steder tvende Runer sammenbundne, hvilke vi her have adskilt, for des lettere at kunne lade dem aftrykke), **Ogmot raist rúnar þesar auk biþr Þór almákan guþ at han take viþr [likama?] er þesi stain ligr ibir**; efter nyere Skrivebrug: **Ögmundr risti rúnar þessar, ok biðr Þór almátkan guð at hann taki viðr [líkama?] er þessi steinn liggr yfir** d. e. „Ogmund ristede disse Runer, og beder Thor, den almægtige (eller meget stærke) Gud, at han vil tage mod [det Legeme], som denne Steen ligger over." Det andet Ord i anden Linie læser Lund ᛌᛆᛚ ᚴᛆᛘᛆ, **sæl (sál) gama**, som vel i alt Fald burde fortolkes **sál guma**, den Mands Sjel, og ikke som Wille meener: „Sjælen i større Glæde", eller som Lund vil: „Sjælen tilbage i sin Gjemme." Saaledes som Indskriften er os meddeelt, maa her læses **líkama**; men vi skulde snarere troe, at der paa dette mindre tydelige Sted staaer ᚴᛚᚢᛘᛁ eller ᚴᛚᚢᛘᛁ (**Glúmi**), saa at den Mands Navn, der ifølge Sagnet hviler i Høien, her er angivet. Bag ved Indskriften sees et Hjul, som sandsynligviis har været eet af den agende Thors, **Avkuþórs**, Sindbilleder. Denne Runesteen er altsaa, som ellers vist kun faa, en bestemt Levning fra Hedendommens Tid i Norge, og saaledes meget mærkelig. — Laurdals Præstegjeld. Paa Gaarden Roindalen i Odefjelds Annexsogn findes paa Jernbeslaget til Døren af et Stabbuur (Stolpebod) følgende for, saa vidt vides, ikke nogensteds aftrykte Runeindskrift, som her indføres saaledes som den er os af vor norske Correspondent meddeelt:

ᛆᚿᛂᚦᚮᛋᛐᛆᛁᛋᚢᚿᚴᛆᛁᚱᚦᛁᛘᛁᚴᛂᚿᚼᛆᛚᛆᛁᚴᚱᚴᛆᚢᛐᛆᛋᚢᚿᛆᛘᛁᚴ

ᚼᛆᛁᛚᚢᛘᚼᚮᛐᚢᛘᚴᛂᚱᛁᚼᛆᚿᛋᚮᛆᚦᛂᛐᛆᚮᛆᚱᚱᛁᛋᛐᛁᛐᚴᚮᛆᛚᛋᛆᚢᛐᛆᚿᚱᚴᚮᛆᛚᛐ

Ane-Þostaisun gairþi mik en Halaikr Gautasun á mik hailum hótum geri han sða þeta o(a)r ristit koals utan[r] koa(l)t. Den første Linie udlægges: „Ane (Arne) Thorsteinsøn gjorde mig, men Haleik Gautesøn eier mig." Den anden er vanske-

ligere at forklare. Ordene: **heilum hótum geri han sóa** udtrykke tydelig og sprogrigtig denne Mening: „Velgjerninger (eller god Begegnelse) give han i Overflod!" uden Tvivl et passende Onske for Husets formuende og gjestfrie Eiers Velgaaende. En anden god Tegning af samme Indskrift, affattet ved Sognepræsten Svendsen, blev i Aaret 1823 af Stiftsprovst **Engelhardt** laant een af os, Finn Magnusen. I det følgende spores enkelte smaae Afvigelser mellem disse og en tredie, som synes at være skrevet særdeles nøiagtig for henved 50 Aar siden. Den findes paa et Qvartblad med flere gamle Indskrifter, som blev sidstnævnte foræret af afg. Conferentsraad og Geheime-Archivarius Thorkelin. Istedenfor ᚭᚱ, som kunde læses ör (for er) har den sidstmeldte ᚭᛆᚱ, som maa læses var, da o sættes isteden for u eller v, som og tit forvexles i Middelalderens nordiske Skrifter. I den dunkleste Rest af Indskriften synes det samme Bogstav at burde læses paa den samme Maade. Den læses og forklares saaledes: **þeta var ristit koals-utan-koalt** d. e. **kvals (kvels)-utan-kvælt (kvel, kvelt).** I den Thorkelinske Afskrift sees Ordet tydelig saaledes: ᚴᚭᛆᛚᛌᚢᛐᛆᚿᚴᚭᛆᛚᛏ;- i den Svendsenske ere de sidste Bogstaver næsten sammentrukne til et latinsk M. Efter nyere islandsk Retskrivning maatte Ordet udtrykkes saaledes: **kvölds (kvavlds eller kvelds)-utan-kvöld.** Dette **kvölds-utan-kvöld**, sammensat af tre Ord, betyder ligefrem: Aftenens-uden-Aften, det vil sige: sidst paa, eller Aftenen næst før, den længste Dag, som i Norden kan siges at være „uden Aften," nemlig: „paa Sommersolhvervs Aften." De første christne Nordboer henførte den dertilhørende hedenske Aarsfest (en Modsætning til Julen ved Vintersolhverv) til St. Hans Dag og Nat, samt forbandt dermed den mangfoldigste Overtro, udsprungen af Hedenskabets Myther og Troeslære. Dertil hørte den Mening, at Onsker, rettelig frembragte paa denne Aften og Nat, skulde gaae i Opfyldelse. Her have vi da Nøglen til Indskriften, som netop i det foregaaende indeholder et godt Onske, ikke allene for Husets Eier, men ogsaa for hans Venner, blandt hvilke Rune-

risteren visstnok har regnet sig selv, som skulde nyde godt af hans Velstand. (Jvf. *Lexicon Mytholog. boreal.* S. 814-20.). Af Lunds Beskrivelse over Övre-Tellemarken (S. 191, 222 o. fl. St.) vide vi, at saadan Övertro i det Hele længe herskede i denne Egn, jvf. ogsaa, hvad der om Næslands Kirke herefter anføres. End en fjerde Tegning af den samme Runeindskrift er nylig tilsendt os af Hr. **Niels Aalholm** i Arendal, og angives at være en Copie efter en paa Stedet tagen Originaltegning. Den stemmer i det Hele med den Svendsenske; dog findes i Navnet **Halaikr** intet i, som vel kan være mueligt, da ogsaa andre nordiske Navne fordum tidlig sees at være ved Sprog- og Skrivebrugen forandrede paa en lignende Maade, f. Ex. **Þorleikr**, d. e. Thors Leg eller Spil, til **Þorlákr**, som visstnok er uden al Mening. Efter **koals-utan** indskydes ᛅᚱ **ár**, og efter ᛅ i det følgende **koalt** et ᛁ, **i**. De sidste Bogstaver adskilles her tydelig, og Indskriften ender med et lille ligegrenet Kors. Kraft ommelder kortelig denne Indskrift (III., 212), men anseer den ikke for mærkelig, „da den blot synes at indeholde Runemesterens eller Bygmesterens Navn med et tilføiet fromt Önske eller Bøn." — Vinje Præstegjeld. Paa Gaarden Høgetvedt findes et Kirke-Vandkar i Form af en Hjort, paa hvis Ryg en Drage, der tjener som Hank. Det er af støbt Metal, 1 Fod langt og ligesaa høit. Paa Siderne og Forbenene ere halvmaanedannede Forziringer anbragte. Om Bestemmelsen af disse Kar see ovenfor under Hjørring Amt S. 202-204. — Paa Skydsskiftet **Groven** opbevares et Sølvkors med flettet Kjede af samme Metal, af Vægt 10 Lod 3 Qvintin. Paa den ene Side er forestillet St. Olaf med sin Hellebarde eller Öxe, og paa den anden Jesus paa Korset. Paa de fire Ender ere Udziringer af Blomster; det er huult og lader sig aabne. I Kunstmuseet i Kjøbenhavn findes et aldeles lignende Kors med Kjede, henhørende til et Brudesmykke fra den catholske Tid. Huulheden i Korset var bestemt til deri at indlægge Reliqvier. — Næslands Kirke er, som de fleste i Övre-Tellemarken, en liden uanseelig Træ-

kirke, men den indeholdt maaskee fleest Mærkværdigheder af alle Kirker i dette Fogderi. Den latinske Inscription i Choret angaaende Kirkens Indvielse af Biskop Peter i Hammer den 3die August 1242 læses hos Kraft III, 211. Men desuden fortiener at bemærkes en Rune-Indskrift under Prædikestolen, saa lydende: ᛘᛁ:ᛘᚽ:ᛚᛁᚠᚢ:ᚿᛂᛏᚱ:ᛏᛁᛚ:ᛒᚮᛏᚮᛚᛒᛋ:ᛋᚮᚴᚢ:ᛆᛚᛏᛁᚦᛋᛆ. Det første Ord i denne Indskrift mi eller me skal formodentlig være með an; de næste Bogstaver ᛘᚽ udtrykke vel derimod et Tal, f. Ex. XI; de følgende fem Ord ere ganske tydelige og forstaaelige: lifu netr til Bótólps soku, Nætter ere tilbage til Botolfs Aften; dette er ikke Tilfældet med Slutningsrunerne, som vel synes at burde læses altíþ sá, „altid den", men i hvilke vi dog snarere skulde troe, at den anden Rune er halvudslettet, og her læses ᚱ isteden for ᛚ; det blev da ártíþ, og en Fortsættelse af sá maa da antages at fattes. Den hele Indskrift antydede uden Tvivl et Datum, der var den Person vigtigt og kjært, som ristede Runerne; sandsynligst en afdød Slægtnings ártíð eller *anniversaria*, saa Nætter før Botulfs Aften *(vigilia)* eller Helligdag; denne kaldes endnu af den norske Almue Botsok, forkortet fra Botolfsok, og indtræffer den 17de Juni. Indskriften er vel fra det 14de eller 15de Aarhundrede, men det synes som om dens Begyndelse fattes, hvorfor det var at ønske at den nøiere undersøgtes. — Ved Indgangen til Choret læses Ordene ᛆᚱᚿᛆ ᚮᛚᛆᛁ og derved sees et Tegn som vedstaaende: det oldnordiske og endnu paa Island gængse Navn Árni Ólafsson forekommer her saaledes latiniseret Arna Olai. Det har da tilhørt en lærd eller geistlig Mand. Korset med dets Tilføining er et Bomærke, og det er at formode, at Manden, som ristede Runerne, var Biskop Arne Olaffen til Skalholt, som overhoved mest opholdt sig i Norge. Han kom til Embedet 1413, samt forlod det for bestandig 1419, og menes derefter at have levet i Norge lige til sin Død 1430. I sine yngre Aar havde han været Munk, men i de ældre eftertragtede han meget verdslig Ære og Rigdom, da han en Tid var Kongens Befalingsmand

over hele Island og tillige overste Bestyrer for Fremmedes Handel i Landet. Korstegnet kan ellers siges at indeholde disse sammenbundne Runer ᛘ . ᛆ . ᚦ. Muelig betyder det første Bogstav *Magister*, hvilken Titel Biskop Arne vel kan have faaet i Rom, hvor han opholdt sig forskjellige Gange, tildeels ansat som *Pœnitentarius* for alle derværende Nordboer. De tvende andre A og O ere hans Navns Begyndelsesbogstaver. — Foruden disse Indskrifter, der udvise Kirkens Ælde, findes endnu et Røgelsekar af Bronce, og en 7 Fod 5 Tommer lang Stav, der fordum har været malet og brugt ved høitidelige Processioner til at bære Lys i, hvorfor den i den ene Ende er huul; fremdeles nogle Stykker af et Mariebillede, der har været skiønt malet, en huul Træfigur i Form af et Taarn, formodentlig eet af de saakaldte Sacramenthuse, hvori Monstransen og Kalken opbevaredes, og endelig et lidet Skab med 6 Helgenbilleder, hvilket alt har været malet og forgyldt. Billedhuggerarbeidet paa Hoveddørens Sidepiller fortjener og at nævnes. Det ligner aldeles noget, der findes i Ulvig Kirke i Hardanger, som af Landskabsmaler Professor Dahl er bleven erkjendt for at ligne Arbeider af sydlige Landes Kunstnere i det 13de og 14de Aarhundrede. Kirken har lige til for 100 Aar siden været af de saa kaldte Vaage-Kirker, hvor man St. Hans Nat vaagede og læste Texten til St. Hans Dag, i den Tanke at Sygdom derved skulde helbredes.

Nedenæs Amt. Raabygdelaugets Fogderi. I Evje Præstegjeld findes en meget mærkelig Bautasteen med Runer. Denne Steen, som er afbildet og beskreven af Worm (*Mon. Dan.* S. 493 o. f., i 6te Bog som Nr. 3 i Stavanger Stift) under Navn af Mindesmærket ved Evje, *Monumentum Evjense*, er upaatvivlelig den samme som den nu saakaldte Galtelands-Steen, men sees da ingenlunde at være rigtig afbildet i ovenmeldte Værk. Af Stenen (som ogsaa omtales i Krafts Beskrivelse over Norge III, 368-69) er en god Aftegning taget og Beskrivelse givet af Hr. **Paul Lassen**, dateret Evje Præstegaard den 4de Dec. 1821, og meddeelt af Stifts-

provst Engelhardt. Deraf uddrage vi følgende: „Stenen er flyttet for omtrent 60 til 70 Aar siden til Gaarden Galteland i Evje Sogn, fra den saakaldte Evje-Moe, ligeoverfor Gaarden Fennefoss, paa hvilket Sted endnu findes en Deel Gravhøie af forskjellig Størrelse, og har der ogsaa staaet en Gruppe af Stene, af hvilke de fleste ere lagte til Grundstene under Evje Præstegaardsbygning; kun 3 staae nu tilbage. Efter Folks Sigende skal der ikke have staaet Runer paa nogen anden end den, som nu er paa Galteland. Denne er 6½ Fod høi, 18 Tommer bred ved Foden og 7 Tommer ved Toppen. Runerne ere meget tydelige, og omgivne med en snorlige Indfatning af Linier til alle Sider, og da denne Ramme om Runerne tydelig sluttes efter det sidste Ord af Indskriften, kan det deraf skjønnes, at denne ikke har været længere." Indskriften er følgende:

ᚿᛁᛌ ᚴᛅᚦ

ᛅᚱᚿᛌᛏᛁᚮᚱᛁᛌᛏᛁᛌᛏᛁᚿᚦᛁᚿᛅᚠᛏᛁᚱ.ᛒᛁᛅᚱ.ᛌᚢᚿ.ᛌᛁᚿ.ᛌᛅᚢᛅᛏᚢᚦᚱ.ᛁᛚᛁᚦᚿ

De tvende Ord ᚿᛁᛌ.ᚴᛅᚦ staae over de samme Runer, som her er angivet. Det er upaatvivleligt, at den første Afdeling af Indskriften bør læses saaledes: **Arnsteinn risti stein þena eftir Biör sun sinn sa va duþr í liþn**, (Runen ᛁ kan nemlig udtrykke baade **i**, **e** og **ei**), hvilket med Forkortelserne udførte bliver efter nyere Sprogregler: **Arnsteinn reisti** (eller **risti**) **stein þenna eftir Björn sun sinn; sá varð dauðr í liðn** (**liði**, **leiðáng**, **leiðángri**) d. e. „Arnstein reiste (eller ristede) denne Steen efter Bjørn, sin Søn; han døde i Hæren (i Krig), eller i Leding (paa et Ledingstog)." Denne Runeskrift har den Særegenhed, at Charakteren ᚮ, som ellers ofte betyder **o**, her tydelig betegner et dobbelt **n**. Den mindre Afdelings første Ord ᚿᛁᛌ er nu maaskee uforklarligt for os; det paafølgende ᚴᛅᚦ maa vel, som sædvanlig, læses **goþ**, Gud, saaledes som dette Ord oftest pleiede at skrives eller fremsiges i den hedenske Tidsalder, i hvilken Stenen muelig er udhuggen som Bautasteen for en Grav- eller Minde-Høi. I dette Tilfælde kunde **nis** tænkes at være det samme Ord, som nu skrives **nýs**, **hnýs**, og Meningen

saaledes være nýs goð, „søg at lære Guderne at kjende", eller ogsaa: „see til os, Gud", eller „see hertil Gud;" af Gjerningsordet nýsa, hnýsa, udforske, eftergranske, hvoraf det nyere njósn, Speiden. Dette nu i denne Form usædvanlige Gjerningsord tillægges Odin i Hedenoldsdigtet Havamaal (Str. 142 i den ældre Eddas store Udgave III, 240), netop i Forbindelse med Runers Udforskning eller Opfattelse:

nýsta ek niðr,	nysgjerrig saae jeg ned,
nam ek upp rúnar.	tog Runer op.

Mærkeligt er det ellers, at Navnet Arnstein kun brugtes, saa vidt vi vide, i Norge og Island i de ældste Tider, og at en Mand af dette Navn, der uden Tvivl havde en norsk Fader, var Gode, d. e. hedensk Præst og Høvding tillige paa Islands Nordland i Harald Haarfagers eller hans Sønners Tid, altsaa sidst i det 9de eller først i det 10de Aarhundrede (see herom Landnáma, P. 3, C. 20). Efter den Wormske Aftegning seer Stenens Figur og Indskrift ganske anderledes ud. Denne begynder med ᚴᛆᚦ, og det foranstaaende ᚦᛁ˙ er her, forandret til ᛚᛁ˙, føiet til Ordet ᛚᛁᚦᚦ; fremdeles ere disse paa Galtelandsstenen aldeles manglende Ord tilføiede ᚴᚦᚢᛏᚱ.ᛘᛆᛏᛁ.ᛁᚴᛚᛆᛏᚼ. Hr. Lassen tillægger endvidere: „Under en Skorsteen paa Galteland skal ligge en noget mindre Steen, hvorpaa enkelte Runer siges at være indhugne. Den er ganske indmuret, saa den ikke lader sig undersøge; maaskee kunde de af Worm i hans Aftegning sidst tilføiede Ord virkelig findes paa den." -I dette Tilfælde maatte man antage denne for et af den større Steen senere afbrudt Stykke, da det neppe kan antages, at den ældste Aftegner kan have dannet een Indskrift af de paa to adskilte Stene ristede Runer. Vi bemærke iøvrigt, at disse Ord meget sindrig og sandsynlig ere forklarede af Etatsraad **Werlauff** ovenfor i dette Tidsskrift S. 310, hvorfor vi saa meget mere ønske at det Mindesmærke, hvorpaa de findes, hvis Tidsalder derved nøie bestemmes, maa opdages ved nærmere Undersøgelse i den omhandlede Egn.

Lister og Mandals Amt. Mandals Fogderi.

Paa Oddernæs Kirkegaard staaer en Steen, lignende en stor Bautasteen, næsten dannet som en regelmæssig Obelisk, 16 Fod høi, $1\frac{1}{2}$ Fod tyk. Paa den mod Sønden vendende Smalside staaer en Runeskrift med meget store Bogstaver nedenfra opad mod Spidsen. Paa den mod Vesten vendende flade Side ere ogsaa Runer indhuggede, men disse ere saa forslidte, at man ikke har kunnet læse eller tyde dem. Stenen er først afbildet i Worms *Mon. Dan.* 6 B. S. 506 som den 14de i Stavanger Stift under Navn af *Aadernesiense*. Af de forskjellige Fortolkninger af denne mærkelige Steens Indskrift, som Kraft meddeler i sin Beskrivelse over Norge III, 558, have de tvende af Antiqvaren Arndt og af Prof. Rask størst Rimelighed. Ifølge en Aftegning, som Stiftsprovst Engelhardt har taget paa Stedet den 28de Aug. 1821, og senere meddeelt os til Afbenyttelse her, er Indskriften følgende; ᛅᛦᛁᚿᛏᚱ.ᚴᛅᚱᚦᛁ.ᚴᛁᚱᚴᛁᚢ.ᚦᛁᛋᛅ. ᚴᚬᛋᚢᚿᚱ.ᛅᛚᛅᚠᛋ.ᚼᛁᚿᛋ.ᚼᛅᛚᛅ.ᛅᚬᚦᛅᛚᛁ.ᛋᛁᚿᚢ., hvilken Arndt læser: **Eyvindr gerþi kirkju þessa, gosonr Ólafs hins helga á óþali sínu.** Rask derimod: **Ámundi garþi kirkju þessa gossunr Ólafs hins hála á óþali sínu.** Vi tiltræde albeles Rasks Fortolkning, undtagen af Udtrykket „**hins hála**, den Glattes;" hvilket vi mene maa antages at være en Forkortelse, **hála** for **háliga (heilaga)**, ellers **halga**, **havlga** eller **helga**. Det bliver da: „Amund (eller Eyvind, Erlend) gjorde denne Kirke, en Gudsøn af Olaf den Hellige, paa sin Odelsjord": og Indskriften viser sig da at være fra Midten af det 11te Aarhundrede, samt er saaledes een af de faa Runestene, som man ligeledes med nogen Bestemthed kan hensætte til en vis Tidsalder. — Tæt ved Søgne eller Sygne Præstegaards Vaaningshuus staaer en Bautasteen $6\frac{1}{2}$ Fod høi, $2\frac{1}{2}$ Fod bred, 4 Tommer tyk; den er af Gneys, en i Egnen almindelig Steenart. Paa Bredsiden har den en Rune-Indskrift, som dog nu for det meste er udslidt og utydelig. Først staaer et Navn, som nu fremviser saadanne Charakterer: ᛁᚢᛁᛏᛁᚱ, **Júieir** eller **Jóieir**,

formodentlig Mands-Egennavnet Jógeir. Det følgende er ganske tydeligt og forstaaeligt: ᚱᛁᛌᛏᛁ : ᛌᛏᛆᛁᚿ : ᚦᛁᚿᛆ, risti eller reisti stain þena, udhuggede eller reiste denne Steen. En Linie over den første staaer med mindre Runer: ᛁᚠᛁᛁᚱ᛫ᚴᚢᚿᚢᛆᛁᛅ; det første af disse Ord bør vel læses ᛁᚠᛏᛁᚱ, eftir, efter eller over; og de 4 første Runer af det næste: kunu, senere sædvanligst konu, Kone; de tre sidste synes uforklarlige, hvis der ikke snarere staaer ᛋᛁᚿ eller ᛌᛁᚿ sín, sin. Efter dem synes henved tre Bogstaver at være udslettede, hvorefter disse følge, som dog ogsaa ere meget utydelige: ᚼᚢᚠᛁᛁ; her maa vel Konens Navn have staaet, og skjønt det vel er umuligt af de endnu tydelige Træk med Sikkerhed at udfinde dette, ville vi dog fremføre, til nærmere Undersøgelse paa Stedet, den Gisning, at der mueligen kan have staaet ᚢᛂᛚᛆᚢᚴ, Velaug, eller ᛆᛋᛚᛆᚢᚴ, Áslaug. Hele Indskriften blev da at udlægge: Jogeir reiste (eller ristede) denne Steen efter sin Kone (Velaug). En Aftegning af Stenen og Indskriften er tagen paa Stedet af Stiftsprovst Engelhardt den 31te Juli 1821 og er senere af ham meddeelt een af disse Efterretningers Samlere, (jf. Krafts Norges Beskrivelse III, 560).

Stavanger Amt. Ryefylke Fogderi. I Vest for **Augvaldsnæs** Kirke paa Karmøen er en mærkelig Slette, Blodheien kaldet, Skuepladsen for Hakon Adelsteensfostres og Gunnilds Sønners blodige Slag i Aaret 957. Paa denne Slette findes en stor Mængde Gravhøie, blandt hvilke nogle, dog ikke mange, udmærke sig ved deres fiirkantede Form, der her i Norge er temmelig sjelden. Blandt Mængden af Gravhøie hæver sig især en Række af 7 anseelige runde Høie, af hvilke de to østligste, som ere de to største, have en Omkreds af omtrent 140 Skridt. Mellem disse to staaer en Bautasteen af 12 Fods Høide. I begge disse Høie har man nu foretaget Gravning og Undersøgelse, i den vestligste allerede for nogle Aar tilbage. I samme traf man da paa et Gravkammer, 76 til 78 Tommer langt og 32 til 36 Tommer bredt, og deri fandtes et sønderbrudt Bronce-Sværd, en Guldring af vredet eller snoet Arbeide, og nogle

tynde Guldplader, der rimeligviis have tjent til Prydelse paa den Begravedes Klæder, hvilke Sager bleve indlemmede i Museet i Bergen. Den østligste blev af DHrr. Studenter Borchsenius, Blom, Budde og H. Krog aabnet den 11te Juli 1831. Dens Omkreds er, som ovenanført omtrent 300 Fod, og dens Høide 14 til 16 Fod. Høien syntes at have været forud aldeles urørt, og Gravningen foretoges saaledes: Fra NNV indgravedes en 2 Alen bred Gang, lige med den omgivende Marks Overflade. I Begyndelsen traf man kun paa Jord, men efterat man var kommen 2 til 3 Alen ind, fandt man hele Høien at bestaae af større og mindre, som det synes, sammenkastede Stene. Efter at have fortsat Gravningen gjennem disse, traf man paa venstre Side, altsaa i den østlige Kant af Høien, 7 Fod under dens Overflade, et af Heller, d. e. store flade Stene, opført Gravkammer, 9 Fod langt, 2 Fod 3 T. bredt og 2 Fod høit, alt indvendig maalt. Da de ovenpaa liggende Stene og Jordlaget var skaffet af Veien, aabnede man Steenkisten. Dens Laag bestod af to Lag brede, temmelig store Heller. Da disse vaersomt vare borttagne, stødte man paa et Lag af Næver eller Birkebark, der ogsaa var dobbelt, og under dette fandtes Skelettet af en Mandsperson af almindelig Størrelse, der har været nedlagt i fuld Klædning, af hvilken endnu noget var tilbage, hvoraf kunde skjønnes, at den har været ulden, og rimeligviis besat med Skind, i det mindste fandtes der paa forskjellige Steder af den Levninger af Haar; men alt dette var særdeles ilde medtaget af nogle Insecter, der i uhyre Mængde fandtes i Graven. Tiden havde ogsaa virket saaledes paa Skelettet, at det lige ved den første Berørelse faldt sammen. Paa Mandens Bryst laae et Sværd, ligesom de følgende Sager af Bronce, ganske af Form og Størrelse som de, der med Grund antages at være fra den hedenske Tids mellemste Periode; dets Balg kunde endnu tydelig sees, men ogsaa den hensmuldrede strax. Ved Benene laae Skaftet af en Dolk, hvis Klinge af Tiden var aldeles fortæret. Fremdeles fandtes to Knapper, der rimeligviis have tjent

til at sammenholde Mandens Kappe, og et aflangt, 5 Tommer langt Metalstykke, der næsten lignede det Halve af en gjennembrudt Pareerplade paa et Sværd. Bronce-Sagerne synes at udvise, at denne Grav dog formodentlig hører til en ældre Periode, end det ovenfor angivne Slag.

Finmarkens Amt. Øst-Finmarkens Fogderi, Vadsøe Præstegjeld. Om et mærkværdigt Oldtids Mindesmærke ved Mortensnæs beretter Hr. Lector B. M. Keilhau i sin Reise i Øst- og Vest-Finmarken, Christiania 1831. 8. S. 15-16, følgende: „Mortensnæs hedder paa Finsk Zevz-njarg d. e. Seiersnæs, et Navn som man sætter i Forbindelse med et herværende Oldtidsminde. Det bestaaer i en paa slet Mark opreist Steenhelle af 4 til 5 Alens Høide, omkring hvilken er lagt en Mængde smaae, runde Stene, ordnede, som det synes, i cirkelrunde Kredse uden om hinanden; Cirklerne ere omtrent 15; den yderste af de endnu tydeligen kjendelige har 12 Alens Radius. Omtrent 20 Alen fra Bautastenen mod Sydost er Middelpunktet af en meget flad, rund Forhøining af Jordgrunden, hvilken er belagt med ligedanne Kredse af Smaastene; dog ere Cirklerne her næsten ikke mere kjendelige. Dette Monument skal være et Minde, siger man, om een af Finnerne over de russiske Hærjere tilkjæmpet Seier. Dette er aabenbar urigtigt. Monumentet er vistnok langt ældre end Russernes Indfald, og hidrører uden Tvivl fra Scandinaviens gothiske Beboere. Finnerne satte aldrig saadanne Minder og brugte dem allermindst ved Anledninger som den anførte; thi det er tvivlsomt, om de nogensinde have fægtet, end sige at de skulde have seiret. — Hr. Pastor Stockfleth gjør mig opmærksom paa, at Tidsordet Zevzet egentlig betyder at slippe heelskindet derfra; ifølge denne Bemærkelse indrømmer jeg, at Finnerne her virkelig kunne have havt en Affaire med Russerne, hvorfra Navnet Zevz-njarg kan hidrøre. Men deraf følger endnu ikke, at Bautastenen er reist i samme Anledning; endog at den, som jeg hører, kaldes Zevz-gedge (gedge d. e. Steen), gjør intet til Sagen. — Dersom

ikke Mortensnæs havde et ganske andet Navn paa Finsk, saa vilde man kunne falde paa den Gisning, at Benævnelsen hidrørte fra den Finnernes Konge Martin, som omtales i Hakon Magnussens Historie, siden dog dette Sted synes at have nogen historisk Betydning." Den ommeldte Martin, kaldet Finmarkens Konge, blev af Islænderen Gissur Galle, som udsendtes 1310 af Norges nysnævnte Konge, for at indkræve Skat af Finnerne eller Finlapperne, overtalt til at følge med ham (1311) til Trondhjem og der erlægge de forbrede Skatter. Derimod beretter Karamsin (i sin Russiske Historie X, 199) at Ruslands Gesandter Aar 1601 vilde bevise mod Norge deres Ret til Lapland ved en gammel Tradition blandt Laplænderne, fortalt 1592, af det Indhold: at Karelerne engang beherskedes af en Kæmpe, Valit (Vaulund?) eller Varent, som var Vasal under Novogrod, og erobrede hele Lapland; Nordmændene vilde komme Lapperne til Hjelp, men Valit eller Varent slog dem ved den saakaldte Varengske Sommer-Pogost, og opreiste til Minde derom en stor Steen, hvilken han omgav med 12 Vægge eller Mure o. s. v. Stenen kaldes endnu (da?) Valits Steen, ligesom og Stedsnavnene Valits Vig og Valits Stad ellers fandtes i de tilgrændsende Egne. Valit skal siden have antaget den kristne Tro under Navn af Vassilij (dette sidste er maaskee et russisk Tillæg). Fra den Tid skulle Lapperne have betalt Skat til Nowgorod. Sjøgren formoder (i Anteckningar om Församl. i Kemi Lapmark, S. 385), at Mindesmærket paa Martensnäs ved Næsseby og Varangerfjord, omgivet af 12 Steenkredse, menes i denne Beretning; dog vide Lapperne nu aldeles intet om hin Valit, ved hvilken Forfatteren troer at Folkesagnet har betegnet den hele Karelske Stamme. Ved selve Fiskeværet Vadsøe findes, ifølge Pastor Stockfleths Beretning til Selskabet af 24 April 1832, en anden mærkelig Steen, norden for Kirkegaarden, i Nærheden af en liden Bæk. Den er noget mindre end den ovenmeldte ved Mortensnæs, omtrent 3 Alen høi. Begge disse Stene staae iøvrigt i samme Retning, fra NO til SV. De-

res Bredde er omtrentlig en god Alen, Tykkelsen en Haands Bredde. Om Stenen ved Vadsøe haves følgende Sagn blandt Finlapperne: „For meget lang Tid tilbage kom Fjenden her til Kysten; hvo eller hvorfra han var, vides ikke. Lige overfor det Sted paa Fastlandet, som nu kaldes Vadsøe, ligger en Øe som bærer det samme (formodentlig ældre og egentligste) Navn; denne Øe var da beboet af Nordmænd, men Fastlandets Strandbred derimod af Søfinner. Ved Fjendens Ankomst bleve Nordmændene anmodede om Hjelp, men kom ikke. Da Finnerne i den paafølgende Kamp havde vundet en fuldstændig Seier, kom først Nordmændene, for at faae deres Andeel af Byttet. Ved Fjendernes Ankomst havde Anføreren selv baaret Stenen med sig, for at opreise den som Seierstegn, da han alt dengang havde været vis paa Seiren. De øvrige Fjender havde derimod hver en mindre Steen med sig, for at kaste den paa de dræbte og overvundne Finner. Disse bleve imidlertid ikke allene de seirende, men dræbte endog samtlige Fjender. Anførerens Steen blev nu opreist over hans Grav, og de medbragte Stene kastede paa de øvrige faldne Fjenders Legemer." — Kjendelige Rudera vise, hvor Kirken har staaet paa Øen, som nu kun bruges til Tørveskjær, og Finnerne, fordrevne af Nordmændene, boe nu ikke længer paa selve Vadsøe. — Vi mene, at disse tvende Mindesmærker høre til Finlappernes saakaldte Passe-Varck, hellige Bjerge eller Stene, som egentlig vare deres Offerpladse og Gudsdyrkelses-Steder[1], af hvilke Leem (i Finmarkens Beskrivelse S. 431 o. f.) opregner ikke færre end 10 i Varangerfjorden. Deriblandt kaldtes eet fordum Zhievres Ibmel, d. e. Otter- (eller Odder-) Guden.

[1]) Nogle saadanne kaldtes jerge, rimeligviis det oldnordiske hörg, hörgr; begge Ord betegnede nemlig baade Klipper eller Stene, og Gudsdyrkelsessteder, som fordum udmærkedes ved Steenaltre eller indhegnedes af Steensætninger. Andre kaldtes sieide, seit, sæit, som rimeligviis svarer til det oldnordiske seiðr, naar nemlig dette Ord betegner Offer- eller Troldoms-Stedet. Leem oversætter Sieide ved „Orakel." Som bekjendt anstillede vore Forfædre til Seid, for at raadspørge Oraklet.

Den første Deel af Navnet har nogen Lighed med det ovenmeldte zevz (zevzet), men, som det sees, ei samme Betydning.

For Oldtidsvidenskabens Udvikling og Fremme har det været en større Hindring, end man ved første Diekast skulde forestille sig, at man ofte har sat Besiddelse over Kundskab, og mere ivrigen søgt at erholde Oldsager end at lære at kjende deres Oprindelse og nøiere at oplyse dem i deres indbyrdes Forbindelse, samt bevare Kundskaben herom og meddele den til andre, hvilket for Videnskaben ofte er af høiere Værd og mere frugtbringende end den blotte Besiddelse. Man troe ikke, at saadanne Meddelelser altid kunne komme tidsnok, naar man først er i Besiddelse af selve Oldsagerne. Kun altfor ofte glemmes de nøiere Omstændigheder ved Findingen, og senere bliver det for det meste umueligt at skaffe sikker Oplysning om de Forbindelser, hvori Sagerne ere fundne, og om hvad der for øvrigt kunde tjene til Oplysning; og naar disse Efterretninger ei gives efterhaanden, blive de ved større og flere Samlinger snart af et saadant Omfang, at deres Oplysning, og Bekjendtgjørelse herom, lettelig kan blive et Ønske, der aldrig opfyldes. Hertil kommer, at det er nyttigt for Videnskaben at kjende mange Exempler paa det samme, hvoraf Resultater med større Sikkerhed kunne drages; men en saadan Udvikling af Videnskaben og Fremstræben til dens Fuldendelse hemmes, naar den literaire Verden bliver ubekjendt med, hvad der i betydelige Landstrækninger, ja selv i hele Lande, Tid efter anden findes og opdages. Ligeledes har Videnskaben lidt Skade ved den Svaghed, som eensidige og ei til et større Maal stræbende Samlere sædvanlig have, nemlig at hige efter at fremvise store Sjeldenheder og det overordentlige, ja i sit Slags eneste, ei betænkende, at de derved udsætte sig langt lettere for Feiltagelse og for at bedrages, og at Sikkerhed om Angivelsernes Rigtighed er for Videnskaben langt vigtigere end saadan meget ofte falsk Glimmer. Enhver sand Ven af Oldtiden maa det derfor være vigtigt, at Kundskab om, hvad der er at iagttage, naar Oldsager findes

eller søges, bliver mere almindelig udbredt end hidtil. Selskabet, hvis Formaal og Bestræbelser er almeen-nordiske, ikke indskrænkede til noget enkelt Land, ønsker at kunne bidrage til den størst muelige Fremgang af Museerne i de forskjellige nordiske Riger, saaledes at disse, der ogsaa samtlige have et fælles almeen-nordisk Maal, efterhaanden ved den Tilvæxt de erholde, hvert i sin Kreds, kunne komme til, i Omfang og Vigtighed at maale sig med hinanden, samt at oplyse og berige hinanden saavel ved Meddelelse af Efterretninger som ved Bytning af Oldsager.

Da det er eet af dette Tidsskrifts Hovedformaal, efterhaanden og hurtigere end hidtil er skeet, at bekjendtgjøre Efterretninger om mærkværdige Fund af nordiske Oldsager og Oplysninger om hidtil ikke behørig undersøgte betydelige og vigtige Mindesmærker fra Nordens Oldtid og Middelalder, gjøres herved opmærksom paa, at Meddelelser om saadanne med Erkjendtlighed modtages, og ville efterhaanden blive afbenyttede. Især vil det være ønskeligt at erholde Tegninger af mærkelige Stykker, eller endnu bedre Afstøbninger af samme, thi derved vil man fremdeles kunne sættes i Stand til at ledsage Beskrivelserne med Afbildninger.

Kortfattet Udsigt over nordiske Steen-Oldsager fra den hedenske Tid,

med kobberstukne Afbildninger.

Blandt vore Oldsager ere visnok Steensagerne de der henhøre til den fjerneste Tidsalder. De have været underkastede forskjellige Undersøgelser, og flere Lærde have søgt at forklare saavel Hensigten som Brugen af dem; men det er dog først i den senere Tid, at man ved at anlægge større offentlige Museer har erholdt et saadant Forraad samlet fra forskjellige Egne af Norden, at man kan begynde at tænke alvorligere paa at ordne disse Oldsager i Classer med Underafdelinger og at søge at virke til, at faste Benævnelser antages for de forskjellige Former.

Hvad her leveres, maa ikke ansees for andet end et foreløbigt Forsøg i den Henseende. Det vil ingenlunde kunne udtømme Materien, men kun give et løst Omrids af den, som nærmere maa udvikles i et større Værk, der er paatænkt, men til hvis Fuldendelse udfordres flere Erfaringer og oplysende Bidrag fra de forskjellige Samlinger. Af denne korte Udsigt vil imidlertid enhver Kjender selv strax kunne skjønne, hvad der endnu er undgaaet vor Opmærksomhed, og saaledes være i Stand til at kunne medvirke til Udførelse og Fuldendelse af et mere omfattende Værk. Dog bemærkes det, at det var ganske imod denne Udsigts Bestemmelse her at give mere end allene en sammentrængt Beskrivelse af alle Hovedformer, men ingenlunde at udvide denne til de mindre Variationer af disse. Ei heller har man kunnet i Almindelighed indlade sig paa at udvikle de Spor, man har fundet af, hvorledes flere af disse Steenoldsager ere blevne forfærdigede, ved at fremstille Stykker, der ikkun ere halv færdige, eller igjen tildannede, efterat de ved Brugen ere blevne fordærvede; heller ikke har man kunnet her vise de ikke faa interessante analoge Stykker, som findes i Samlingerne af vilde Nationers Vaaben og Redskaber, hvilke paa en meget tydelig Maade forklare, hvorledes vore ældste Forfædre kunne have i Culturens Barndom brugt disse Sager. Alt dette maa være forbeholdt det større Værk. Endnu troe vi at burde anmærke, at de her omhandlede Stykker ikke henhøre til noget bestemt Museum eller en enkelt Samling.

Ei allene det, at disse Oldsager henhøre til de ældste, giver dem Interesse, men ogsaa deres store Forskjellighed og den anseelige Mængde, man her i Norden har fundet af dem, hvorved et større Lys udbredes over denne Gjenstand, end man i sydligere Lande vilde kunne erholde. Al Erfaring viser, at lignende Forhold og i Særdeleshed et lignende Culturtrin fremkalder lignende Midler til at tilfredsstille Fornødenhederne, og at, naar man blot gaaer langt nok tilbage i Tiden, vil man finde en meget stor Overeensstemmelse imellem de forskjellige Egnes ældste Old-

sager; men det er klart, at, hvor Culturen tidlig har fæstet Sæde, og hvor Jordbunden tusinde og atter tusinde Gange har været underkastet Bearbeidning, ville saadanne Minder fra de ældste Perioder høist sjelden findes. Allerede de sydligere Egne af Tydskland og Frankrig fremvise kun sjelden Steenoldsager; endnu sydligere forekomme de saa sjelden og saa enkelte, at man ved dem langt fra vilde kunne danne sig noget Begreb om disse Sagers hele Beskaffenhed. At Culturen først langt senere har udbredt sig her i Norden, har havt den naturlige Følge, at de, skjønt gamle, dog langt nærmere ned imod vor Tid ere brugte her end i hine Lande, og som en Følge ogsaa deraf er et større Antal blevet os levnet. Vi have forsøgt at inddele dem i de herefter følgende Hovedafdelinger og disse igien i Underafdelinger. Da Afbildninger af Gjenstande af denne Art dog altid give et tydeligere Begreb end alle Beskrivelser, saa have vi derhos ledsaget denne Udsigt med saadanne, og ville ved Beskrivelsen henvise til disse.

1. **Slibestene,**

brugte i Oldtiden til at tilslibe de andre Steenredskaber paa. De ere:

a) **Tab. II. Fig. 1, flade Slibestene,** som ved Brugen sædvanlig ere blevne noget udhulede i Midten. Man har fundet dem i Gravhøie og andenstedes i Jorden, med halvfærdig tilslebne Steenkiler liggende paa dem, saa at der ingen Tvivl kan være om deres Bestemmelse. Afbildningen viser, hvorledes en Steenkile paa samme blev tilsleben. De ere af meget forskjellige Størrelser fra 24 til 14 Tommer lange.

b) **Fig. 2, kølledannede** —; de have vel oprindelig havt Form af et fleersidet Prisma, men ere ved Brugen blevne tyndere paa Midten og tillige udhulede paa Siderne, saa at de derved have i Almindelighed erholdt en Form, der har et Slags Lighed med et Knokkelbeen. De findes af forskjellige Størrelser, og synes især at have været brugte til at tilslibe Huulmeisler paa, der ei saa vel kunde tildannes paa de flade. Længden af dem vi have seet er fra 16 til 8 Tommer.

c) Fig. 3, **langagtige, afrundede** —; disse har man af noget varierende Former, og de kunne mueligen ogsaa henhøre til noget senere Tider og have været anvendte til at tilslibe Metalsager paa. De ere sædvanlig betydelig mindre end de foregaaende. (9-4 T.)

Slibestenene henhøre til de sjeldnere Oldsager; de forstnævnte to Former ere sædvanlig af en meget fiin, haard, rødlig Sandsteen.

2. **Kiler**

have næsten uden Undtagelse været bestemte til at indsættes i Træ, og have været brugte deels omtrent som Øxer, deels for at gjøre Køller af Træ til endnu frygteligere Vaaben. Vilde Nationers lignende Redskaber vise dette, ligesom ogsaa hvorledes disse Sager vare befæstede i Træet.

a) Figg. 4, 5, 6, **Kiler uden Bane**, kilebannede til begge Ender. For at vise de forskjellige Grader af Fuldendelse, i hvilke man finder Steenkilerne, have vi her ladet afbilde tre af samme Form, af hvilke den første (Fig. 4) blot er tilhuggen; den anden (Fig. 5) sleben paa de to bredere Sider, men derimod blot tilhuggen paa de to smallere; den tredie (Fig. 6) derimod tilsleben paa alle Sider. Ved Steenkilerne af denne Form bør mærkes, at, skjønt de ere kilebannede til begge Ender, er dog ikkun den ene af disse forsynet med en Eg, den anden derimod er blot tyndere end Midten, og dens uregelmæssige Form viser, at denne Ende rimeligviis har været indsat i Træ og derved skjult af samme. Dette Slags Kiler findes af forskjellige Størrelser fra 15 til 3 Tommers Længde og forholdsmæssig Brede. De ere yderst almindelige, og i Danmark findes de hyppigst af Flint.

b) Fig. 7, **Kiler med Bane**, det er: den øverste, Eggen modsatte, Ende er givet Form af en afhugget Fiirkant, som synes at have til Hensigt at forhindre, at Kilen under Brugen skulde ved sin egen Form kunne trænge dybere tilbage i det Træ, hvori den har været indsat; eller ogsaa den har været brugt som Flade, hvorpaa med en Træhammer kunde virkes, dersom Kilen blev anvendt som enkelt Redskab til at arbeide i Træ med. Dette Slags Kiler findes næsten altid af Flint; man har dem

ei fuldt saa store som de foregaaende (fra 12 til 2½ Tomme), men ligesom disse enten blot tilhugne, eller slebne paa de bredere Sider og ikkun tilhugne paa de smallere, hvilke ere de almindelige, eller slebne paa alle Sider, hvilke dog ere meget sjeldne.

c) Fig. 8, flade Kiler; de ere vel af en Form, som har nogen Overeensstemmelse med den foregaaende, men saa tynde, at man ikke vel kan kalde den øverste afskaarne Deel en Bane, ei heller vilde denne være vel skikket til derpaa at anvende Slag af en Hammer. I det hele ere alle Kilerne af denne Form mindre (i Alm. 7-3 T.) og finere end de af de to foregaaende; det er især deres Tyndhed, som skiller dem fra de andre. Man har fundet dem blot tilhugne, blot slebne paa de bredere Sider, og slebne paa alle Sider. De ere næsten altid af Flint.

d) Fig. 9, runde, tykke Kiler; dette Slags Kiler ere ei af Flint, men af andre mindre haarde Steenarter, og det synes som man, for at give dem den fornødne Styrke, har seet sig nødsaget til at gjøre dem tykkere. De ere ikke, som de foregaaende, med bestemte Sider, men rundagtig tilslebne, og synes at have maattet være indsatte i Træ. Det er især i de Egne af Norden, hvor der ei gives Flint, at man finder af denne Art. (11-4 T.).

e) Fig. 10, runde og spidse Kiler; disse have megen Overeensstemmelse med de foregaaende, men istedenfor at de andre ere paa den Eggen modsatte Ende vel noget mindre tykke, saa ere disse sammesteds tilbannede i en Spids, der sikkert har været skjult af Træ. Kilerne af denne Form ere temmelig sjeldne hos os, men det er mærkeligt at flere af de vilde Nationer bruge aldeles lignende. De findes saavel af Flint som og af andre Steenarter (10-4 T.); som en Afart af disse kunne nogle ansees, der ei have en halvrund, men en skraa tilsleben Eg.

f) Fig. 11, gjennemborede Kiler; de ere i Formen ei ulige dem uden Bane, som ere kilebannede til begge Ender; men midt paa den Eggen modsatte Ende findes indslebet et rundt Hul. At dette har tjent til at understøtte Befæstningen i Træet, kan sluttes af at man i Frankrig har fundet meget lignende,

færdige, eller af den ovenangivne Grund, især naar de ere noget borthugne indad imod Midten, at de ere forslidte og ubrugelige Sauge. Det fortjener at anmærkes, at man med Oldsager fra de ældre Perioder af den hedenske Tid ofte har fundet smaae tynde Bronce-Saugblade, der ere indrettede til at indsættes i Træ, hvilke i flere Henseender have Lighed med ovenmeldte Flintstykker, ligesom de ogsaa ere omtrent af samme Længde.

b) **Fig. 26, krumme saavel paa den udvendige som paa den indvendige Side.** Disse ere saa meget indhugne, at man ikke vel kan antage, at de ved Brugen kunne være blevne saa ofte fornyede, at en saa stor Indbugning derved kunde opstaae. Ei heller vide vi, at man nogensinde har fundet dette Slags med Tænder. (6-4 T.). Man har troet, at disse krumme Redskaber, og maaskee ogsaa de førstnævnte (Fig. 23), have været brugte som Skrabeknive ved Beredning af Skind; endnu bruge Garverne og Feldberederne et Redskab, der ei er aldeles uligt dette, og der kan ingen Tvivl være om, at man allerede meget tidlig har kjendt Tilberedning af Skind, der i Oldtiden anvendtes paa mangfoldige Maader.

6. Flintflekker og Piilspidser.

a) **Fig. 27, Flintstykker, hvoraf Flekker ere udflekkede.** (6-2 T.).

b) **Fig. 28** viser en saadan Flekke, seet fra Siden af og ved den Steen, af hvilken den er udhuggen, ligesom ogsaa samme seet ligefor. Det er først i den senere Tid, og efterat større Samlinger ere anlagte, at man er kommen mere paa Spor efter, hvorledes vore ældste Forfædre have udarbeidet de forskjellige Steenoldsager; som et Exempel herpaa have vi fremstillet dette. Der er ingen Tvivl om, at Flintflekkerne, der findes meget hyppig, ere udspaltede fra Enden af. Ved Udspaltningen erholde de i Almindelighed en lidt bøiet Form, som er den Retning, hvori Flinten sædvanlig flekkes. Det Redskab, hvormed saadan Udflekning er skeet, kjender man endnu ikke; man vil haabe, at fremtidige Opdagelser ville lede paa Spor derefter.

At man af Flintflekker har tildannet Piilspidser, vil sees af Fig. 29, en Flinteflekke, halv tilhuggen som Piilspids, sammenholdt med Fig. 28 og Fig. 30. Paa Fig. 29 ere endnu tydelige Spor tilbage af Flintflekkens oprindelige Flade, som endnu ikke ved den videre Tilhugning ere tabte. Man har dem fra 7-1½ T.). Fuldstændig forarbeidede blive de

c) Fig. 30, tresidede Piilspidser. Kanterne paa de tvende Ydersider ere som oftest fiint udtakkede. Man kan tydelig see, at de have været indsatte i Træ. Dette Slags Piilspidser ere meget hensigtsmæssige, og synes at have været brugte selv i den Tid man havde Metal, men da dette endnu var sjeldent. (5-2 T.). De vilde Nordamerikaneres Piilspidser ligne ganske disse, og det er af flere berettet, at lignende Spidser endnu opploies ved Marathon, og at Persernes i det berømte Slag paa dette Sted udskudte Pile have omtrent været af samme Beskaffenhed.

d) Fig. 31, spydbladformede Piilspidser, sædvanlig brede, og den Deel, som blev indsat i Træet, meget kort. (4-2 T.). Man har fundet denne Art ei allene af Flint, men ogsaa af andre haarde Steenarter, saasom Chalcedon.

e) Fig. 32, hjerteformede Piilspidser. Yderkanterne paa disse ere undertiden fiint udtakkede. De synes at have været indsatte i Træ, og for at dette ikke skulde opflekkes og Stenen ved Modstand trænge tilbage deri, ere de givne en Form, der vilde hindre dette. De findes sædvanlig meget smaae (3-1 T.), men da de tvende nederste Spidser kunde tjene som Viderhager, vilde dog derved altid et temmelig farligt Saar bibringes, og Spidserne vilde ei være lette at udtage af Saaret.

f) Fig. 33, Beenspidser med indsatte fine Flintflekker synes at maatte henføres til Classen af Pile eller Kastevaaben. (8-7 T.). De langs med Siderne indsatte Flintflekker ere ganske af samme Beskaffenhed som de Fig. 28 afbildede, men overordentlig fine, tynde og smaae; de ere fastgjorte med Beg eller et andet Slags Kidt i den i Siderne paa Beenstykket indskaarne Fordybning. Man har fundet dette Slags Beenspidser i Tørve-

moser saavel i Skaane, som i Preussen, men de ere sjeldne. Man har i Danmark fundet et Flintstykke ganske af Form som Fig. 27, men saa lille, at de Flintflekker, som deraf havde kunnet udflekkes, netop vilde blive af den Størrelse som de der findes indsatte i Beenspidserne. At disse Beenspidser have været indsatte, formodentlig i Træ, seer man af den ene Endes Beskaffenhed. Rimeligviis have de tjent som farlige og store Piilspidser, hvilket skjønnes af et i Skaane fundet Exemplar, der adskiller sig fra de ellers bekjendte og det her afbildede deri, at Flintflekkerne ere bredere og i korte Stykker paa skraa indsatte i Siderne, saaledes at de danne en Mængde Widerhager, der netop vilde være hensigtsmæssige ved Brugen af dette Stykke som Spids til Skyde- eller Kaste-Vaaben. Et andet Exemplar har allene Indridsning og indsatte Flintflekker paa den ene Side. I Gravhøie træffer man meget hyppig en Deel af de større Flintflekker nedlagte, hvilke ei vise videre Tilhugning, end den de have erholdt ved at spaltes fra det oprindelige Stykke, men som dog have skarpe Kanter og et Slags Ryg paa Midten saaledes som Fig. 28. Man har ikke udfundet, hvortil disse have tjent; deres Betydning har maaskee været symbolsk; men antog man et større Vaaben af Træ, forfærdiget efter samme Grundsætninger som Beenspidserne, og de større Flintflekker indsatte langs med dets Sider, saa vilde nu ikkun disse findes. Det var at ønske, at man vilde lægge Mærke til, i hvilken Orden slige Flintflekker i Almindelighed ligge i Gravhøiene, hvorved muligen dette kunde nærmere oplyses.

7. Øxer.

Ingen Benævnelse af noget Oldtids-Steenredskab har været mere vaklende end de af Øxer eller Hamre. Da Størrelsen ikke afgiver nogen bestemt Inddelingsgrund, har man i den senere Tid vedtaget at kalde alle de Stykker, som have Skafthullet mod den Eggen modsatte Ende eller den Deel, hvor Banen er, Øxer, og derimod at benævne dem, som have Skafthullet i Midten eller meget nær samme, Hamre. Ved Benævnelsen Øxe forstaaer man dog i Al-

mindeligheb et større eller i det mindste plumpere Redskab; men da man har fundet nogle meget fiint udarbeidede og i Hammerform overgaaende Stykker, som have Skafthullet henimod den ene Ende, har man kaldt disse Øxhamre.

a) Fig. 34, **Øxer med fiirkantet Bane**, eller den Eggen modsatte Deel af Øxen er givet Form af en Fiirkant. (12:3 T.)

b) Fig. 35, — **med afrundet Bane.** (8:3 T.)

c) Fig. 36, **Körsformige Øxer**, hvilke henhøre til de meget sjeldne.

8. Øxhamre.

a) Fig. 37, **Øxhamre med en fiirsidet Bane.** (7:5 T.)

b) Fig. 38, — **med en Udbugning istedenfor Bane;** de ere undertiden noget krumme, og paa Nedersiden meer indboiede imod Skafthullet. (7:5 T.)

c) Fig. 39, **baadformige** —. Anledningen til denne Benævnelse er den Lighed de have med en Baad, naar de nemlig sees omvendte. Ved Brugen har den indbøiede Deel været nedad. Det er ikke paa alle Exemplarer der findes en saa stor Ring ved Skafthullet, som paa det her forestillede, og kun enkelte have de Stribezirater, som her ere antydede saavel ved Eggen som paa Bagsiden. (7½:6 T.)

d) Fig. 40, — **med nedad bøiet Eg og Knap istedenfor Bane.** De ere sædvanlig meget fiint udarbeidede med smukke Stribezirater ovenpaa. De findes sjelden. (7:6 T.)

Af de to første Former findes især mange Variationer.

9. Hamre,

de som have Skafthullet i eller nær Midten.

a) Fig. 41, **Hamre med udbuget Eg og Bane.** Banen eller Bagsiden er paa disse omtrent af samme Form som Eggen, men ei skarp sleben. Denne Art Hamre er meget almindelig, og maa have været hyppig brugt. Man har fundet nogle, hvis Eg ikke er meget udbuget, men næsten lige, andre derimod, hvis Egs Dannelse er ganske den samme brede og meget udbugede som Banens. De ere af forskjellige Steenarter. (8:5 T.)

b) Fig. 42, — med udbuget Eg og en rund Knap istedenfor Bane. Denne Form er een af de skjønneste og ziirligste, man finder blandt Steenoldsager. (7 T.) De forekomme sjelden og synes snarere at have været brugte som Værdighedstegn eller Symboler, end som Redskaber, eftersom Eggen ei er skarp tilsleben, og Steenarten, hvoraf disse Hamre ere udarbeidede, er temmelig blød; ei heller bære de Spor af at have været brugte.

c) Fig. 43, — med udbuget Eg og istedenfor Bane en lidt nedefter trukken Knap. Siderne er paa nogle af dem, ligesom paa den her forestillede, udzirede med Stribe-zirater. (6 T.) Ogsaa denne Art er sjelden, men synes dog snarere end den foregaaende at have været brugt som Redskab.

d) Fig. 44, — kileformede med Afsats og en rund, flad Bane uden Knap. Dette Slags Hamre ere ikke almindelige. (5-4 T.)

e) Fig. 45, — med nedad bøiet Eg og Bane. Paa dette Slags findes undertiden ved Banen et Slags Udbøining; den Side mod Eggen er derimod mere lige; Eggen selv er sjelden skarp sleben, men flere synes dog at bære Spor af at have været brugte som Redskaber til at hamre med. Ved med Opmærksomhed at undersøge, hvorledes Skaftet kan have været befæstet i disse, bliver man overtydet om, at den her forestillede er stillet rigtig, hvilken Maade at bruge dem paa ogsaa vil vise sig at være den hensigtsmæssigste. De findes meget hyppig. (7½-4 T.)

f) Fig. 46, — med skarp Eg og afrundet Bane. Disse synes ligesom de foregaaende at være Redskaber; de ere smaae, (4½ T.), og kunne formodes at have været brugte til fine Arbeider. Det er en Selvfølge, at i en Tid, da Metal har maaskee været kostbarere end Sølv nu, har man sparsomt anvendt det, og det er meer end sandsynligt, at de ældste Kobbervaaben, ja selv Guldringe, ere smedede med Steenhamre.

10. Slyngestene.

a) Fig. 47, Slyngestene med en indhuggen Fure om Midten. Det er dog ikke aldeles afgjort, men synes ri-

meligt, at dette Slags ovale Stene, som ei findes hyppig, have havt den angivne Bestemmelse. Man kunde antage at en Rem har været vunden om Stenen i Furen, for at bruges som Slynge, og er kastet bort med Stenen. (3-2 T.)

b) — med tvende Forsviisgaaende Furer. Dette sieldnere Slags har Form som en noget sammentrykt Kugle. (3 T. i Diameter.)

11. Væverskyttelformige Stene.

Fig. 48. Ogsaa disse bære Spor af at have været omvundne med noget i den Fure, som er indhugget om Kanten. Deres Bestemmelse er endnu ikke udfunden, men det er mærkeligt at man paa Midten af Fladerne ofte finder et Slags Indridsning, som synes at være foranlediget ved Slid paa dette Sted. De ere af meget forskjellige Steenarter, saavel haardere f. Ex. Qvarts, som blødere. Nogle have troet, at de henhøre til senere Tider, fordi man skal have fundet et Exemplar, hvis Fure paa Randen har været udforet med et Jernbaand. Imidlertid har man saa mange Exempler paa, at dette Redskab er fundet i Forbindelse med andre Steen-Oldsager, at man ei kan tvivle om, at man jo ogsaa har kjendt og brugt det i ældre Perieder. (5-3 T.) Man har nogle, som afvige fra den her forestillede, i det at Siderne ere lige lange; disse ere sædvanlig tykkere.

12. Dopper.

a) Fig. 49, Dopper, afrundede paa Oversiden og flade paa Undersiden. (1½-1 T. i Diameter.)

b) Fig. 50, —, tilspidsede til begge Sider, dog betydelig mere til Oversiden. (1¼-1 T. i Diameter.)

c) Fig. 51, —, afrundede til begge Sider. (1½-1¼ T.) Man har hidtil ikke med nogen afgjort Sikkerhed kunnet udfinde Bestemmelsen af disse smaae, men undertiden meget ziirlig udarbeidede Oldsager, som hyppig findes oven i Urnerne. I Tydskland har man kaldet dem Spindelsteine, fordi de have Lighed med saadanne Redskaber. Til de Haandtene, som endnu bruges almindelig i Island, høre saadanne Stykker, et Slags dreiede

convexe runde Brikker af Træ, som tildeels ganske ligne nogle blandt hine af Steen, af hvilken Materie de og vel kunde være, samt muelig ogsaa virkelig bruges af Enkelte: en saadan kaldes snúðr, i Fleertallet snúðar, eller ogsaa snældusnuðr; en Haandsteen selv kaldes snælda. Andre have formodet, at de have været anbragte paa Buestrengen. Hine Oldsager findes saavel af Steen, som ogsaa af brændt Leer og Glas, hvilke dog ere sjeldne. De af Form som Fig. 51 sees at have været dreiede, og vise en ikke liden Kunstfærdighed. De ere alle gjennemborede med et Hul. Dersom nogle lignende af Træ have været nedlagte i Gravene, maatte de naturligviis for længst være hensmuldrede.

13. Skiver.

a) **Fig. 52, flade Skiver med en flad Rand og et Hul i Midten.** De ere ikke meget store, ($2\frac{1}{2}$-$1\frac{1}{4}$ T.), og findes ligeledes i Urnerne. Man har ogsaa fundet disse af andre Materier end Steen, f. Ex. af brændt Leer, ja een endog af Rav. De have nogen Lighed med Brikker til Brætspil, som endnu i Tydskland kaldes Brettsteine, ligesom fordum *calculi* af Romerne.

b) **Fig. 53, — med en ophøiet Ring om Hullet og afrundet Rand.** Disse ere betydelig større end de foregaaende (af $4\frac{1}{2}$-$3\frac{1}{2}$ Tommers Diameter), og undertiden af temmelig bløde Steenarter.

14. Kugler.

De findes stundum, dog ikke hyppig, i hedenske Grave, og ere tilhuggede med megen Umage, men sædvanlig ikke slebne. De ere i Almindelighed af Størrelse som en Pommerans, dog ogsaa undertiden betydelig mindre, og maae ikke forvexles med de Steenkugler, som man betjente sig af til Kanoner, i Begyndelsen da disse bleve opfundne, inden Jernkugler kom i Brug. Slebne Krystalkugler, som man har fundet i nordiske Grave, saavelsom i merovingske og tydske, ville vi omtale i Forbindelse med Smykkerne.

15. Ankere.

Fig. 54. Det er let at indsee, at i den Tid Kobberet vel var i almindelig Brug, men kostbart, hvilket især skjønnes af den store Umage man har anvendt paa at kunne spare en blot lille Deel af denne Materie, var det i Særdeleshed to Slags Sager man undgik at bruge det kostbare til, nemlig de som let gik tabte og ei erholdtes igjen, og de til hvilke en stor Masse udkrævedes. Man har sikkert, selv i den Tid da Sværdet og Spydsodden var af Kobber, havt Piil- og Kastespyd-Spidserne af Steen, Fiskebeen eller deslige. Til de sidste henhøre naturligviis Ambolten og Ankerne. At man i Oldtiden har brugt Ankerne, saaledes construerede, som fattige Fiskere endnu bruge dem, er at formode, nemlig en Sammensætning med 4 udstaaende Spidser af Træ, hvori en Vægt af Steen er anbragt. Et fuldkomnere Slags Ankere synes det her forestillede at være. Naar man antager, at et kort tykt Stykke Træ har været indsat i Hullet i Midten, vilde Ankeret ikke kunne ligge ned paa Fladen, de udstaaende Spidser vilde nedarbeide sig i Bunden, og gjøre Modstand, og om end een løsnedes, vilde den næste træde i dens Sted. Da Spidserne ere saa lidet fremspringende og have en saa betydelig Tykkelse indad imod Centrum, var det ikke let at befrygte, at en saadan kunde afbrydes, hvilket vilde have været Tilfældet med Stykker af Steen af den Form, som de ældste Metalankere have, der, hvor hensigtsmæssige de end ere i Metal, dog ikke vilde være stærke nok, om de havde været forfærdigede af Steen, og derhos, om den ene Arm eller Flig afbrødes, uden Nytte, da derimod Ankere, som det her forestillede, alligevel vilde kunne opfylde sin Bestemmelse. Det her forestillede Exemplar er af 18 Tommers Diameter; det er fundet ved Opmudring i Kallebodstrand, og ved samme Leilighed fandtes flere Steenoldsager fra den hedenske Tid. Det har formodentlig tjent til et lille Fartøi og er ikke udarbeidet af nogen meget haard Steen, hvilket ei heller behøvedes. Stykket er saa sjeldent, at man her i Norden kun kjender dette ene

convexe runde Brikker af Træ, som tildeels ganske ligne nogle blandt hine af Steen, af hvilken Materie de og vel kunde være, samt muelig ogsaa virkelig bruges af Enkelte: en saadan kaldes **snúðr**, i Fleertallet **snúðar**, eller ogsaa **snælduснuðr**; en Haandsteen selv kaldes **snælda**. Andre have formodet, at de have været anbragte paa Buestrengen. Hine Oldsager findes saavel af Steen, som ogsaa af brændt Leer og Glas, hvilke dog ere sjeldne. De af Form som Fig. 51 sees at have været dreiede, og vise en ikke liden Kunstfærdighed. De ere alle gjennemborede med et Hul. Dersom nogle lignende af Træ have været nedlagte i Gravene, maatte de naturligviis for længst være hensmuldrede.

13. Skiver.

a) Fig. 52, **flade Skiver med en flad Rand og et Hul i Midten.** De ere ikke meget store, ($2\frac{1}{2}$-$1\frac{1}{4}$ T.), og findes ligeledes i Urnerne. Man har ogsaa fundet disse af andre Materier end Steen, f. Ex. af brændt Leer, ja een endog af Rav. De have nogen Lighed med Brikker til Brætspil, som endnu i Tydskland kaldes **Brettsteine**, ligesom fordum *calculi* af Romerne.

b) Fig. 53, — **med en ophøiet Ring om Hullet og afrundet Rand.** Disse ere betydelig større end de foregaaende (af $4\frac{1}{2}$-$3\frac{1}{2}$ Tommers Diameter), og undertiden af temmelig bløde Steenarter.

14. Kugler.

De findes stundum, dog ikke hyppig, i hedenske Grave, og ere tilhuggede med megen Umage, men sædvanlig ikke slebne. De ere i Almindelighed af Størrelse som en Pommerans, dog ogsaa undertiden betydelig mindre, og maae ikke forvexles med de Steenkugler, som man betjente sig af til Kanoner, i Begyndelsen da disse bleve opfundne, inden Jernkugler kom i Brug. Slebne Krystalkugler, som man har fundet i nordiske Grave, saavelsom i merovingske og tydske, ville vi omtale i Forbindelse med Smykkerne.

15. Ankere.

Fig. 51. Det er let at indsee, at i den Tid Kobberet vel var i almindelig Brug, men kostbart, hvilket især skjønnes af den store Umage man har anvendt paa at kunne spare en blot lille Deel af denne Materie, var det i Særdeleshed to Slags Sager man undgik at bruge det kostbare til, nemlig de som let gik tabte og ei erholdtes igjen, og de til hvilke en stor Masse udkrævedes. Man har sikkert, selv i den Tid da Sværdet og Spydsodden var af Kobber, havt Piil- og Kastespyd-Spidserne af Steen, Fiskebeen eller deslige. Til de sidste henhøre naturligviis Ambolten og Ankerne. At man i Oldtiden har brugt Ankerne, saaledes construerede, som fattige Fiskere endnu bruge dem, er at formode, nemlig en Sammensætning med 4 udstaaende Spidser af Træ, hvori en Vægt af Steen er anbragt. Et fuldkomnere Slags Ankere synes det her forestillede at være. Naar man antager, at et kort tykt Stykke Træ har været indsat i Hullet i Midten, vilde Ankeret ikke kunne ligge ned paa Fladen, de udstaaende Spidser vilde nedarbeide sig i Bunden, og gjøre Modstand, og om end een løsnedes, vilde den næste træde i dens Sted. Da Spidserne ere saa lidet fremspringende og have en saa betydelig Tykkelse indad imod Centrum, var det ikke let at befrygte, at en saadan kunde afbrydes, hvilket vilde have været Tilfældet med Stykker af Steen af den Form, som de ældste Metalankere have, der, hvor hensigtsmæssige de end ere i Metal, dog ikke vilde være stærke nok, om de havde været forfærdigede af Steen, og derhos, om den ene Arm eller Flig afbrødes, uden Nytte, da derimod Ankere, som det her forestillede, alligevel vilde kunne opfylde sin Bestemmelse. Det her forestillede Exemplar er af 18 Tommers Diameter; det er fundet ved Opmudring i Kallebodstrand, og ved samme Leilighed fandtes flere Steenoldsager fra den hedenske Tid. Det har formodentlig tjent til et lille Fartøi og er ikke udarbeidet af nogen meget haard Steen, hvilket ei heller behøvedes. Stykket er saa sjeldent, at man her i Norden kun kjender dette ene

convexe runde Brikker af Træ, som tildeels ganske ligne nogle blandt hine af Steen, af hvilken Materie de og vel kunde være, samt muelig ogsaa virkelig bruges af Enkelte; en saadan kaldes snúðr, i Fleertallet snúðar, eller ogsaa snældusnuðr; en Haandteen selv kaldes snælda. Andre have formodet, at de have været anbragte paa Buestrengen. Hine Oldsager findes saavel af Steen, som ogsaa af brændt Leer og Glas, hvilke dog ere sjeldne. De af Form som Fig. 51 sees at have været dreiede, og vise en ikke liden Kunstfærdighed. De ere alle gjennemborede med et Hul. Dersom nogle lignende af Træ have været nedlagte i Gravene, maatte de naturligviis for længst være hensmuldrede.

13. Skiver.

a) **Fig. 52, flade Skiver med en flad Rand og et Hul i Midten.** De ere ikke meget store, ($2\frac{1}{2}$-$1\frac{1}{4}$ T.), og findes ligeledes i Urnerne. Man har ogsaa fundet disse af andre Materier end Steen, f. Ex. af brændt Leer, ja een endog af Rav. De have nogen Lighed med Brikker til Brætspil, som endnu i Tydskland kaldes **Brettsteine**, ligesom fordum *calculi* af Romerne.

b) **Fig. 53, — med en ophøiet Ring om Hullet og afrundet Rand.** Disse ere betydelig større end de foregaaende (af $4\frac{1}{2}$-$3\frac{1}{2}$ Tommers Diameter), og undertiden af temmelig bløde Steenarter.

14. Kugler.

De findes stundum, dog ikke hyppig, i hedenske Grave, og ere tilhuggede med megen Umage, men sædvanlig ikke slebne. De ere i Almindelighed af Størrelse som en Pommerans, dog ogsaa undertiden betydelig mindre, og maae ikke forvexles med de Steenkugler, som man betjente sig af til Kanoner, i Begyndelsen da disse bleve opfundne, inden Jernkugler kom i Brug. Slebne Krystalkugler, som man har fundet i nordiske Grave, saavelsom i merovingske og tydske, ville vi omtale i Forbindelse med Smykkerne.

15. Ankere.

Fig. 54. Det er let at indsee, at i den Tid Kobberet vel var i almindelig Brug, men kostbart, hvilket især skjønnes af den store Umage man har anvendt paa at kunne spare en blot lille Deel af denne Materie, var det i Særdeleshed to Slags Sager man undgik at bruge det kostbare til, nemlig de som let gik tabte og ei erholdtes igjen, og de til hvilke en stor Masse udkrævedes. Man har sikkert, selv i den Tid da Sværdet og Spydsodden var af Kobber, havt Piil- og Kastespyd-Spidserne af Steen, Fiskebeen eller deslige. Til de sidste henhøre naturligviis Ambolten og Ankerne. At man i Oldtiden har brugt Ankerne, saaledes construerede, som fattige Fiskere endnu bruge dem, er at formode, nemlig en Sammensætning med 4 udstaaende Spidser af Træ, hvori en Vægt af Steen er anbragt. Et fuldkomnere Slags Ankere synes det her forestillede at være. Naar man antager, at et kort tykt Stykke Træ har været indsat i Hullet i Midten, vilde Ankeret ikke kunne ligge ned paa Fladen, de udstaaende Spidser vilde nedarbeide sig i Bunden, og gjøre Modstand, og om end een løsnedes, vilde den næste træde i dens Sted. Da Spidserne ere saa libet fremspringende og have en saa betydelig Tykkelse indad imod Centrum, var det ikke let at befrygte, at en saadan kunde afbrydes, hvilket vilde have været Tilfældet med Stykker af Steen af den Form, som de ældste Metalankere have, der, hvor hensigtsmæssige de end ere i Metal, dog ikke vilde være stærke nok, om de havde været forfærdigede af Steen, og derhos, om den ene Arm eller Flig afbrodes, uden Nytte, da derimod Ankere, som det her forestillede, alligevel vilde kunne opfylde sin Bestemmelse. Det her forestillede Exemplar er af 18 Tommers Diameter; det er fundet ved Opmudring i Kallebodstrand, og ved samme Leilighed fandtes flere Steenoldsager fra den hedenske Tid. Det har formodentlig tjent til et lille Fartøi og er ikke udarbeidet af nogen meget haard Steen, hvilket ei heller behøvedes. Stykket er saa sjeldent, at man her i Norden kun kjender dette ene

Exemplar. Naar Opmærksomheden bliver henvendt herpaa, ville maaskee flere opdages.

16. Kornknusere.

Fig. 55. Tidligere end Haandkværnen formoder man at den her forestillede Steen-Indretning har været brugt til at knuse Kornet. Den bestaaer af en stor Kampesteen, paa hvilken man har udsøgt en flad Side, tilhugget denne noget, og i Midten indhugget en rund Udhuling, hvori en glat stor Steenkugle passer. Vilde Nationer, selv nogle af Maurerne, betjene sig endnu af lignende simple Indretninger til at knuse Korn, især Mais. Man har i Danmark fundet 4 saadanne, af 20 Tommers Længde, og ved et Par af dem de Steenkugler af 6 Tommers Diameter, som henhøre til samme.

17. Probeerstene.

Fig. 56. Som et Tillæg til Steenoldsagerne kunne Probeerstenene betragtes. Man har flere Exempler paa, at de ere fundne i hedenske Grave, og det endog i saadanne, der ei henhøre til Hedendommens sidste Periode. De ere forfærdigede af en sort fiin Skiferstéen, ere ei meget store, (4-3 T.), og synes at være indrettede til at bære, formodentlig i Bæltet, ved Siden af andre Ting. For at vise, hvorledes man troer at de have været baarne, har man paa den her forestillede tillagt en Snor, som er fastgjort saaledes i de i Stenen indborede Huller, som en lignende sandsynlig i Oldtiden maa have været anbragt. Disse Stene kunne endnu bruges til at prøve Gulds og Sølvs omtrentlige Fiinhed paa; og det er let at indsee, at i den Tid disse Metaller havde en ulige høiere Værdi end nu, var det dobbelt vigtigt at kunne udfinde Fiinheden af samme.

Vi have nu søgt at vise, hvorledes de fleste af de her forestillede og omtalte Sager i fjerne Tider kunne have været brugte. Grundene for denne practiske Anvendelse af disse Sager troe vi at finde i: 1) at man har, som i det større Værk nærmere vil blive oplyst, fundet mangfoldige, der bære Spor af ved Brug

at være blevne afslibte eller itubrudte og igjen fornyede; 2) at vilde Nationer, som ei ere i Besiddelse af Metal, endnu bruge aldeles lignende Sager; 3) at det har været en ældgammel Skik, som findes efterfulgt af de fleste Nationer, at nedlægge ved de Døde Vaaben og andre Sager, saadanne som de have brugt i Livet; og endelig 4) at disse Sager ikke findes ene i Gravene, men ogsaa hyppig og i stor Mængde ere fundne ved Pløining og Tørveskjæring, paa saadanne Steder, hvor ingen Grave kunne antages nogensinde at have været.

Imidlertid kunne vi muueligen feile i enkelte af vore Anskuelser, og det bør ikke oversees, at hvad der i de ældste Tider blev almindelig brugt er ved Bekjendtskab med Naboerne blevet fortrængt i Livet, men har vel kunnet beholde sin gamle Form og Materie, naar det brugtes i hellig Betydning, ved religiøse Ceremonier og som et Slags Symboler. For den Mening, at flere af Steensagerne ere at betragte som Symboler, taler ogsaa: 1) at man har fundet, henlagte i og ved Urnerne, smaae Efterligninger af Steensagerne, udarbeidede i Rav, hvorved dog maa bemærkes, at man ogsaa af Bronce-Vaaben og Smykker har fundet smaae Efterligninger nedlagte; 2) det Navn af Tordenkiler, som er givet en stor Classe af disse Oldsager, og den Overtro, som endnu i visse Egne har hos Almuen vedligeholdt sig om disse Stene.

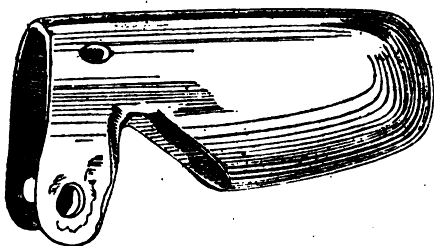
Blandinger.

Bilag til Beretningen om de ved Møllemosegaard i Fyen fundne Oldsager, af disses Eier, Oberstlieutenant C. H. Sommer.

(Jvf. ovenfor S. 192—197 og Afbildningerne paa Tab. I.)

Ved tilfældigviis ifjor Efteraar paa det militaire Varedepot at see et Parti fra Rendsborg Arsenal som utjenstdygtige afleverede

Cavallerisabler, alle forsynede med en Messingknap af Dannelse som de Bronce-Dyrehoveder, der fandtes ved Møllemosegaard i Fyen; to der ifølge en Meddelelse til Selskabet fra Hr. Capitain Rindt i Slesvig, tilligemed en lignende Bøile med Svanefigurer, ere fundne paa Als, og indlemmede i Hr. Justitiarius Jaspersens Samling paa Geltingen; samt det, der opbevares i Museet — overtydedes jeg om Rimeligheden af min Formodning, at disse Hoveder i Oldtiden havde tjent som Sabelprydelser. Af denne Messingknap vedføies her en Afbildning.

Fra hvilket Regiment hine Sabler i sin Tid ere afleverede til Arsenalet, har jeg ikke kunnet erfare, men Frederik den 5tes Chiffer, anbragt paa Stangbidselets Messingbeslag, viser, at de ere brugte i denne Konges Tid. Den omtalte Knap, af yderst simpelt Arbeide og uden enhver Forziring, har dog i Grundformen umiskjendelig Lighed med vore Dyrehoveder, og er befæstet med fire Jernsøm, saaledes som disse maae have været det med tre Jernskruer, hvis Hoveder tildeels endnu ere kjendelige. Af Geheimearchivar Finn Magnusen har jeg senere erfaret, at en saadan Knap er sædvanlig paa Sabler i Island; og det forekommer mig at jeg ogsaa har seet den paa Bøndernes Sabler i Norge. Da paa hver Sabel kun een saadan Knap kan anbringes, saa maa Høien, hvori de Hoveder fandtes, hvoraf jeg er i Besiddelse, have indeholdt to Sæt Hesteequipager, hvilket ogsaa, med Hensyn paa de øvrige af Høien fremkomne Ting, bliver sandsynligt. Havde det været begge Hoveders Bestemmelse at pryde een og samme Gjenstand, saa vilde den Mester, der var istand til at levere saa fuldendte Arbeider som disse unægteligen ere det, neppe have undladt at danne dem hinanden fuldkommen lige; men de afvige fra hinanden saavel i Dimensioner

som i Zirater; skjøndt ved Modellens Udarbeidelse for begge den samme Typus er fulgt.

Spørger man, hvilket Dyrs Hoved Metalarbeideren her har villet give en Forestilling af, saa synes mig, at man ved nøie Betragtning af disse rigtignok noget phantastiske Frembringelser, til at besvare dette Spørgsmaal, kun har Valget imellem Vildsvinet, Hunden og Ulven. At det muligen er Ulven, som her var meent, bliver maaskee sandsynligt ved følgende. Ligesom i Orienten endnu Tiger-, Panter- og Løveskind afgive de pragtfuldeste Ridebækkener, som med retfærdig Selvfølelse benyttes af Rytteren, naar han egenhændigen har fældet Dyret; saaledes kan man vel antage, at vore oldnordiske Forfædre med ikke mindre Stolthed have bedækket deres Gangers Ryg med Hammen af den Ulv, som de selv havde nedlagt; og det saameget hellere, som vi vide, at Ulven spillede en saare vigtig Rolle i den nordiske Mythologie, at dens Tuden var et heldbringende Varsel for Krigeren, og at den var Odin helliget (ligesom Osiris og Apollo) paa samme Maade som Tigeren var og er Bacchus' og Schiwas Symboldyr. Ved at tilberede Ulvehammen til Sadeldækken har man nok sørget for, saavidt muligt, at conservere Hovedets Form, saaledes som man endnu behandler Grævlingens Hoved, naar Dyrets Skind afgiver Materialet til Jægerens Skydetaske. Paa Sadelen udbredtes Skindet sandsynligviis saaledes, at Snuden bækkede Forsvidselen, og gjorde samme Nytte som den Hætte, der er anbragt paa de nu brugelige Skabrakker, for at hindre disse i at glide tilbage. Landets voxende Cultur forminskede Ulvenes Antal, og udryddede omsider aldeles deres Slægt i vore Egne. Vanskeligheden i til Ridebækkener at forskaffe sig Ulveskind, der i vore Forfædres Øine maatte have mindre Værd, naar de ikke vare egen Jagts Erhverv, i Forbindelse med formildede Sæder, og efter Fremmede optagne forandrede Skikke, bidrog lidt efter lidt til at indføre Brugen af kunstigen vævede og broderede, som oftest ved den Elskedes Hænder tilvirkede Sadeldækkener og Skabrakker; men **Ulvehovedet** vedligeholdt

sig, nu ziirligen arbeidet i Metal, rimeligviis indtil Christendommens Indførelse, som staaende Typus for Sabelknappens Form.

Som bekjendt bestaaer en ungarsk Sadelbom af to Svidsler, to Stege og **Wulfen** — **der Wolf** — en stærk, nogle Tommer bred Rem, der gaaer fra For- til Bagsvidselen, og danner Rytterens Sæde. Rytteren sidder altsaa endnu paa **Ulven**; og det turde maaskee ikke være formeget vovet, om man antog, at den nordiske Kæmpe har betjent sig af samme Slags Sadel som Ungaren, der har Hjemstavn tilfælles med ham, og som Kosakken, der endnu boer og bygger i Asernes Hjem.

Bøilerne med Svanerne har jeg, ligesom ogsaa Hr. Justitiarius **Jaspersen**, troet at burde henføre til et Kjøretøi; og det af samme Grund, som han angiver, nemlig at Ringen synes slidt ved Tømmens Friction. Men skal man tænke sig dem anbragte paa et Seletøi, saa maa man antage, at to saadanne Bøiler have siddet paa en Eenspænderhests Stavtøi; thi paa anden Maade kunne de ikke vel yde den tilsigtede Nytte. At Ringen imellem Svanerne er fragmenteret, kommer vel deraf, at Bøilen, for at give Ringen sin tilbørlige Runding, paa dette Sted maatte falde tyndere ud, og altsaa lettere være udsat for at fortæres af Rust, end den øvrige Deel. At holde dem, ligesom Ulvehovederne, for Sadelprydelser, gaaer ikke ret vel an, naar man betænker, at de, for at anbringes paa Efteren (bageste Deel) af en tydsk eller engelsk Sadel — paa en ungarsk Sadel er her aldeles ikke at tænke — foruden deres nuhavende verticale, tillige maatte have en horizontal Bueform; og i alt Fald vilde giøre Op- og Afsidningen vanskelig, ja endogsaa farlig for Rytteren. Rimeligst bliver det nok at anvise dem Plads paa Hovedtøiet, hvor de ikke allene kunne have tjent til Prydelse, som nutildags Topperne, men ogsaa til at beskytte mod Sværdhug, saaledes som Cavalleriet fortiden i Feldten anbringer Kindkjæden for at dække Hestens Hoved. Den Gjenstand, hvortil de have været fæstede, har neppe været af Jern, da foruden den Rust, som sex Skruer have efterladt (Bøilen i mit Værge), paa Grundfladen kun een Plet af

oxyderet Jern viser sig, som kan være fremkommen ved tilfældig Berørelse med en Gjenstand af dette Metal. Anbragte hver paa sit Hovedtøi, vare de ved Skruer med Møttringer befæstede paa en Læderrem; og at den Bue, de danne, kan passe paa en jydsk Hests Hoved, derom har jeg ved Forsøg overtydet mig[1].

Da vi her have Dele af en Stridshests Eqvipage for os, saa tænker man ved disse Svaner hellere paa Valkyrierne end paa Urdas Svaner; og mindes da tillige den Ring, som Nidud røvede fra Volund i Ulfdale.

To Sadelknapper, to Hovedsmykker og to Bidsler (Bridons), fundne i een Høi, lade meer end formode, at to fuldstændige Ridetøier ere begravede med Eieren, uagtet man kun har medgivet ham een Hest, hvis Skelet laae ved Siden af Mandens. Jernkjæderne, som Høien indeholdt, kunne henregnes til Staldreqvisiter.

Afholdende mig fra ethvert Forsøg paa, med nogenlunde Bestemthed at angive Tidsalderen, hvori disse Ting bleve anbetroede Jordens Skjød, vil jeg kun gjøre opmærksom paa, at Arbeidets Stiil stemmer med flere Broncesager i min Samling af norske Oldsager (siden 1810 i Museet), der upaatvivleligen ligesom disse ere Dele af Hestens Eqvipage. Navnligen 3 Stykker fra Aasak i Skydsmoe, og 3 andre fra Froen ved Drøbak, de første fundne 1805, de sidstnævnte 1807, i mægtige Høie, tilligemed lignende Sager af Jern, som de fra Møllemosegaard, med Spor til Brand, og uden at være ledsagede af andre Steensager (der overalt i Norge kun sjelden forekomme), end to Brynestene, der vare blandt de paa Aasak opgravede Ting.

Efter i Forbigaaende endnu at have henpeget paa, at man, om man vil, i de paa Snuden af mine Ulvehoveder anbragte sløifedannede Baand- eller Slangesnoninger (der imidlertid ikke findes paa det Hoved, som Museet eier) kunde see en Hentydning paa de fortryllede Bidsler, hvilke Jettinder og Trolde paa-

[1]) Den meget sandsynlige Formodning, at en saadan Bøile kan have henhørt til Hestens Hovedtøi, skyldes Hr. Kammerjunker d'Auchamp.

lagde de Ulve, hvoraf de betjente sig som Ridedyr — slutter jeg med den Bemærkning: at ligesom vore Forfædre af flere Aarsager fandt særdeles Behag i at anbringe paa forskjellige Maader snoede og sammenslyngede Snoge- og Dragefigurer som Zirater paa Hestens Eqvipage, saaledes danne endnu Snogepander Husarhestens stolteste Pryd; og en vigtig Vaabenart i Europas forskjellige Hære føler sig endnu hædret ved at føre Dragens Navn.

Om det i islandske Sagaer forekommende Sted Herfurda, meddeelt af Registrator N. M. Petersen.

I **Westphälische Provinzialblätter**, 1 B. 4 H., findes en Afhandling af **C. F. Mooyer** om dette Sted, hvorom Meningerne hidtil have været deelte; man har nemlig antaget det for at være enten Byen Erfurt i Thüringen eller Herfurt i Westphalen; i den Arnæ-Magnæanske Udgave af Kristnisaga (1773) er den første Mening foretrukken som den sandsynligste; Forfatteren af nysanførte Afhandling anfører derimod vigtige Grunde for den sidste. De bestaae fornemmelig i følgende: 1) Stedet siges at ligge i Saxland, men til det gamle Sachsenland hørte ikke Syd-Thüringen, hvori Byen Erfurt laae. Man maatte da antage, at Islænderne havde en meget unøiagtig Kundskab om Saxland og dets Grændser, hvis de dertil skulde henføre et Sted, som virkelig ikke laae indenfor disse. Dette var ikke Tilfældet med Erfurt i Thüringen, men derimod med Herfurt i Westphalen, da det gamle Saxland indbefattede Ostphalen, Westphalen og Engern. Herimod kan dog indvendes, at Islænderne udstrakte Navnet Saxland til Tydskland i Almindelighed, saaledes at Vindland (Venden) laae paa den ene, og Frakkland (Franken) paa den anden Side af Saxland, og forsaavidt kunde et Sted i det sydlige Thüringen gjerne af Islænderne siges at ligge i Saxland. Mooyer har ogsaa selv bemærket dette, at Islændernes Saxland er eensbetydende med Tydskland og med Udtrykket: nordenfor Alperne (fyrir norðan fjall). 2) Det er ikke bekjendt, at Erfurt i Thüringen paa den i Kristnisaga angivne Tid (omtrent 1026) havde saa berømte Opdragelsesanstalter, at man kunde

foranlediges til at drage derhen fra det fjerneste Nord. Derimod har man tidlige Efterretninger om en Skole i Herfurt i Westphalen; en saadan omtales i et utrykt Diplom fra Aar 1285; den af Islænderne meente Skole er rimeligviis den, som stod i Forbindelse med Münsterkirken (die lateinische Schule am Münster), og om denne har man Efterretninger fra 1279, 1303 og en Rector ved samme omtales 1353. Men hertil kommer endnu 3) den saare mærkelige Omstændighed, at **Húngrvaka** beretter, at Isleif blev sat i Skole í **Herfurða** under en Abbedisses Opsigt (**Gissur seldi hann til læríngar abbadísi einni í borg þeirri, er Herfurða heitir. Húngrvaka** S. 12). I Erfurt i Thüringen vare ingen „Frauenstifte", derimod vides et saadant at have været i Herford i Westphalen omtrent fra Aar 789 eller 790. Denne Grund synes at være afgjørende. 4) Det er ogsaa rimeligt, at det vestphalske Herford kunde være Islænderne bedst bekjendt, da det laae paa den store Handelsvei, som gik fra Frankrig over Soest til Lübek.

At det i Kristnisaga og Hungrvaka nævnte Sted **Herfurða**, hvor Biskop Isleif fik sin Dannelse, er Herford i Westphalen, synes endelig ogsaa, hvilket Mooyer ligeledes har bemærket, Finn Jonson og Jon Olafson fra Grunnevig at have antaget; den første i sin ***Hist. eccles. Isl. T.*** **1.** S. 263, den anden i en skreven Randanmærkning i et Exemplar af Kristnisaga.

I Mooyers Afhandling, der iøvrigt viser et meget fortroligt Bekjendtskab med de islandske Sagaer, omhandles tillige de Steder i England, som hertil kunde henføres, en Undersøgelse, som vi her have forbigaaet, da de islandske Kilder udtrykkelig henlægge det omtvistede Sted i Saxland. Paa Schønings Kort over det gamle Europa antages Stedet at være Erfurt i Thüringen. Selve Navnet **Herfurða**, samt de af Mooyer anførte overveiende Grunde synes at sætte det uden for al Tvivl, at det tilsigtede Sted er nuværende Herforden eller Herfurt i Westphalen i det forrige Grevskab Ravensberg. Dette Sted ligger lige i Strøget af den ældste bekjendte Vei igjennem Tydskland, som

Nordboerne droge ad til Rom, hvilken nemlig gik over Verden, Nienburg, Minden, Paderborn og Mainz (*Symb. ad geogr. medii ævi ex monum. isl. ed. Werlauff*, S. 15=16), medens derimod Erfurt i Thüringen ligger østenfor den først i den senere Tid bekjendte Romervei, som er affat paa Schønings nysnævnte Kort. De islandske Sagaer meddele altsaa een af de ældste bekjendte Efterretninger om denne By Herforden og den derværende Skole.

Baltische Studien.

Selskabet for Pommersk Historie og Oldgranskning har anmeldt et nyt Tidsskrift[1] under ovenmeldte Titel, hvilket i det Væsentlige vil komme til at indeholde:

1) Gamle hidtil utrykte Diplomer, Forordninger o. s. v., som ere vigtige for Landets Rets- og Kulturhistorie.

2) Udsigter over og Udtog og Characteristikker af hidtil utrykte Pommerske Krønniker.

3) Oversættelser eller Udtog af oldnordiske Sagaer, samt nyere historiske Undersøgelser, skrevne paa Dansk, Svensk eller Polsk, forsaavidt de tjene til at oplyse Pommerns Historie.

4) Historiske Undersøgelser om Pommerske Stæder eller hele Districter, om anseelige Familier, samt Handels-, religiøse og politiske Foreninger, som have havt Indflydelse paa Landets Forfatning.

5) Historisk-antiqvariske Undersøgelser og Afhandlinger, som paa nogen Maade kunne fremme Selskabets Øiemed og befordre dets videnskabelige Bestræbelser.

6) Aarsberetninger om Selskabets Forhandlinger.

Selskabet vil imidlertid ikke indskrænke sig til det blot Provinsielle. Pommerns ældste Historie staaer i mange Henseender i nøie Forbindelse med Nabolandenes, især Skandinaviens og Polens. Hvad der bidrager til at oplyse disse Landes ældste Historie, kan ikke være ligegyldigt for Pommerns. Selskabet haaber derfor at opvække en mere almindelig Interesse for sit Tidsskrift, ved, foruden at virke til sit nærmeste Øiemed, tillige at henvende sin Opmærksomhed paa det skandinaviske og slaviske Nordens historisk-antiqvariske Literatur i Almindelighed. Det vil derfor deels meddele Efterretninger om det Fortrinligste, som i Nabolandene er virket til at befordre Historie og Oldgranskning, deels optage Afhandlinger i Udtog eller i fuldstændige Oversættelser, naar saadanne meddele særdeles vigtige Oplysninger om Landene søndenfor Østersøen. Selskabet haaber, at dets Tidsskrift paa denne Maade vil blive et Organ, der i Oversigt meddeler de vigtigste Resultater af Danske, Svenske og Polske Historieforskeres Undersøgelser og Opdagelser.

---

[1]) Det første Hæfte af samme er allerede udkommet.

Indhold af første Bind.

De nordiske Museer og Samlinger af Oldsager ommeldes i dette Bind paa følgende Steder: Museet i

Trondhjem, 392—393.
Bergen, 393—394, 416.
Christiansand, 394.
Christiania, 393, 395, 397—403.
Stockholm, { Museet for nordiske Oldsager, 225—240. Myntcabinettet, 225—230, 235.
Lund, 238—240.
Kjøbenhavn { Museet for nordiske Oldsager, 174—224. Kunst-Museet, 176—178. Myntcabinettet, 181, 204—205, 209—211.

Privatsamlinger, tilhørende D-Hrr. Ekman i Calmar, 230—235; Søderstrøm og Petterssön i Carlscrona, 236—238; Warnstedt i Pløen, 218; Boye i Heiligenhafen, 216—218; Sommer i Kjøbenhavn, 192—197, 439—444.

Fig. 2.

Tab.

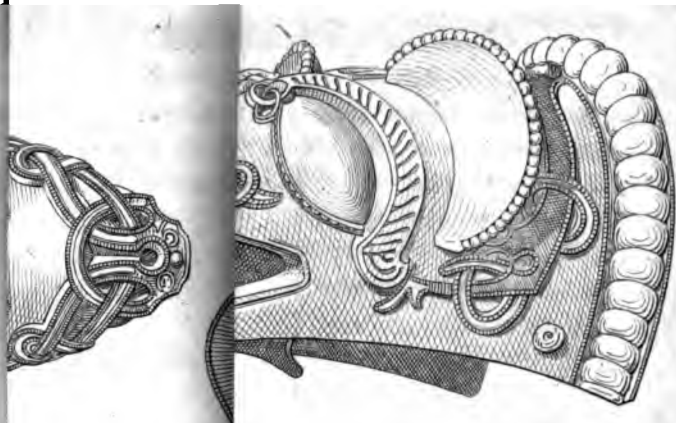

Fig. 3.

Fig. 2.

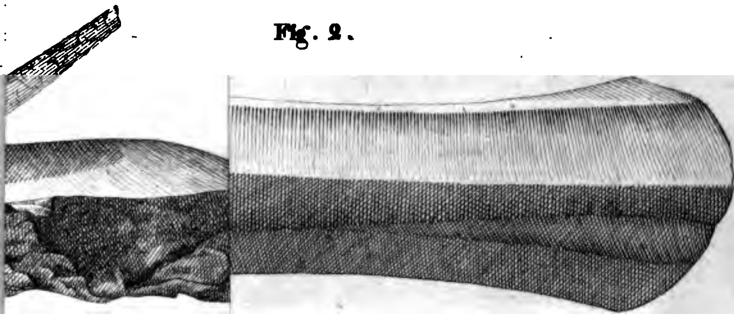

Fig. 12.

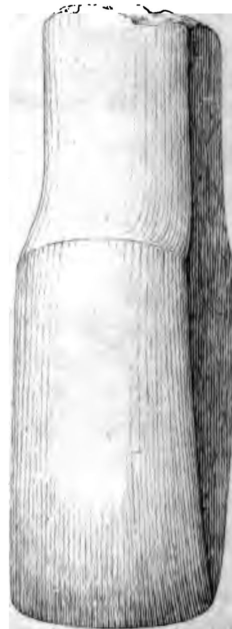

Fig. 11.

Fig

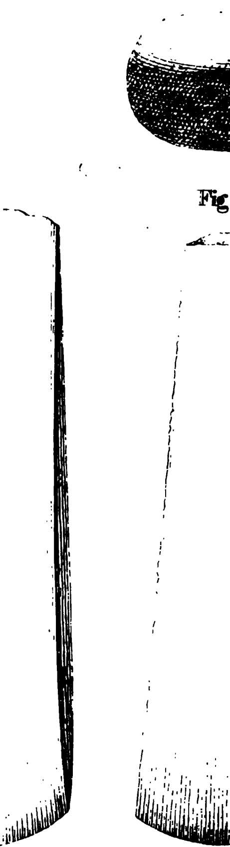

Fig. 2.

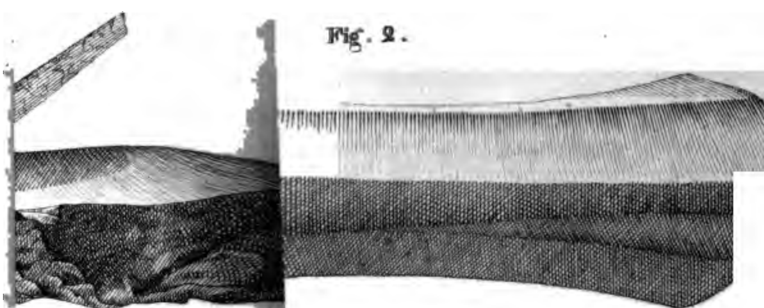

Fig.

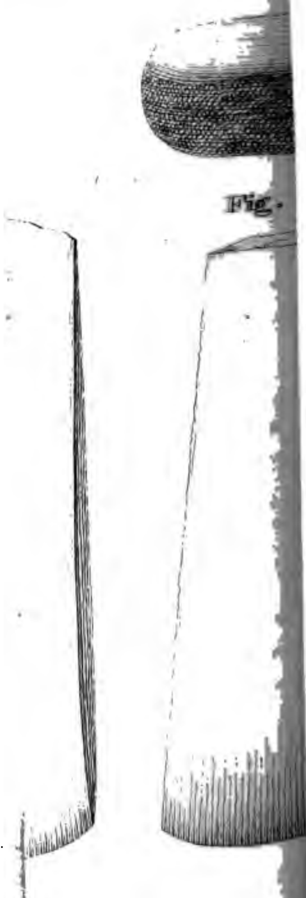

Fig. 11.

Fig. 12.

Tab.

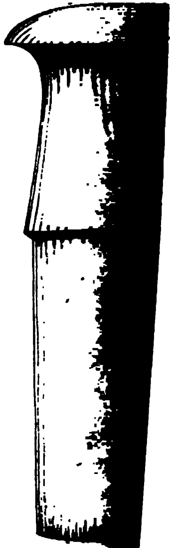

Fig. 1?

Fig. 21.

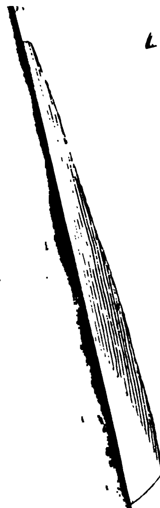

Fig. 22.

Fig. 2?

Fig. 25.

Fig. 26.

g. 36.

27.

Fig. 2.

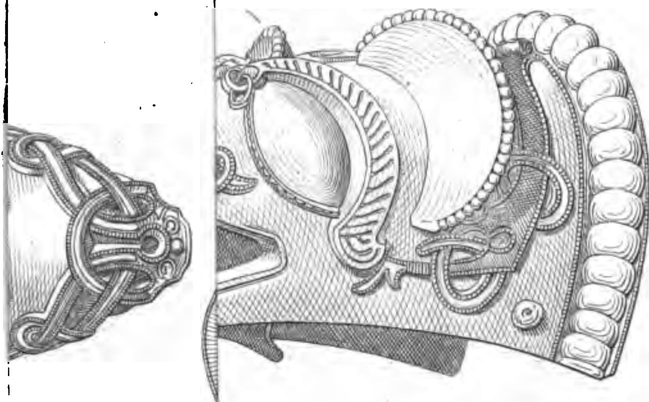

Fig. 3.

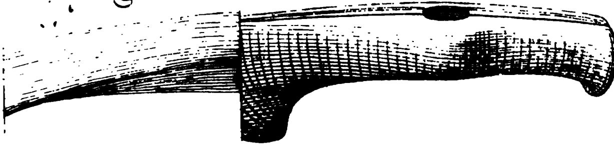

Fig.38. Fig. 40.

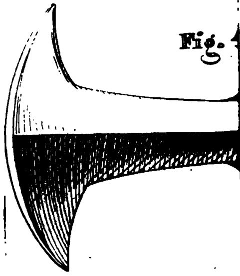

Fig.

Fig. 44.

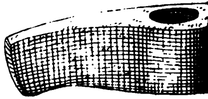

Fig. 45.

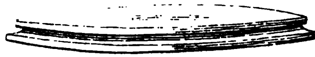

Fig. 48.

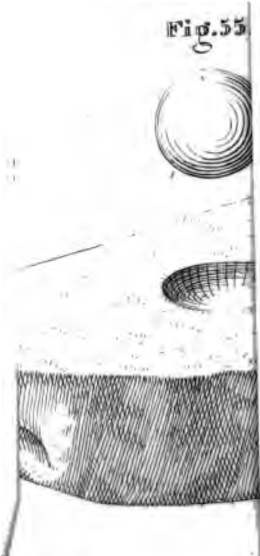

Fig. 55

Fig. 56.

Fig. 49.

Fig. 50.

Fig. 51.

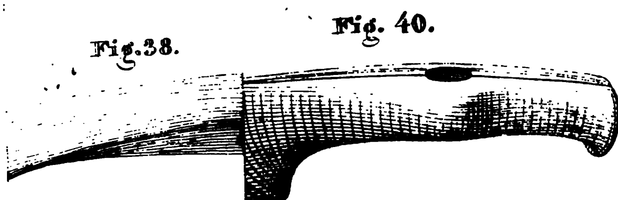

Fig. 38. Fig. 40.

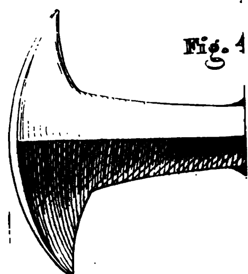

Fig. 4

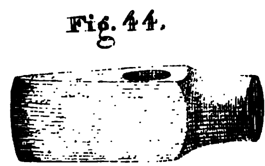

Fig. 44.

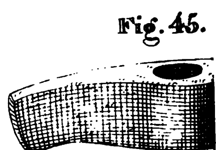

Fig. 45.

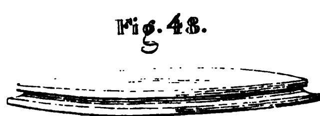

Fig. 48.

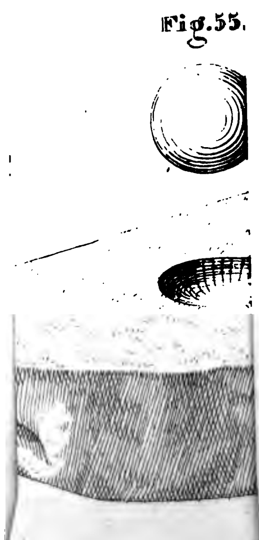

Fig. 55.

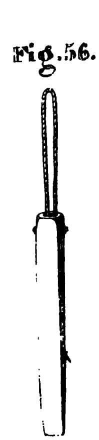

Fig. 56.

Fig. 49.

Fig. 50.

Fig 51.

Fig. 38. Fig. 40.

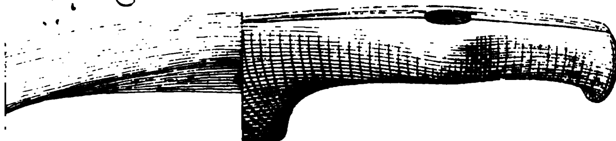

Fig. 4

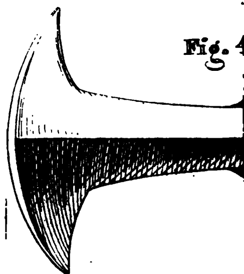

Fig. 44.

Fig. 45.

Fig. 48.

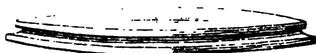

Fig. 55.

Fig. 56.

Fig. 49.

Fig. 50.

Fig 51.

